KÍNA

SZIKRA

MAO CE-TUNG

LIU SAO-CSI

CSOU EN-LAJ

CSU TE

CSEN JÜN

KÍNA

SZIKRA
BUDAPEST 1955

Ez a könyv a Nagy Szovjet Enciklopédia 21. kötetének „Kína" címszava alapján készült. Minthogy az orosz eredeti és e könyv megjelenése közötti időben jelentős változások mentek végbe a Kínai Népköztársaságban, a kiadó, változatlanul alapul véve az eredeti szöveget, az azóta elavult adatokat frissebbekkel kicserélte, illetve kiegészítette.

A KIADÓ

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

I. ÁLTALÁNOS ISMERTETÉS

A Kínai Népköztársaság (kínaiul: Csunghua zsenmin kunghokuo) Kelet- és Közép-Ázsiában elterülő népi demokratikus állam. Területe kb. 9,9 millió km². Lakossága a külföldön élő kínaiakkal együtt 601 938 035 fő (1953 június). Határainak hossza több mint 25 000 km. Északon csaknem 10 000 km hosszúságban a Szovjetunióval és a Mongol Népköztársasággal határos. Nyugati és déli szomszédai Afganisztán, Kasmir, India, Nepal, Butan, Burma, Laosz és a Vietnami Demokratikus Köztársaság; északkeleti szomszédja a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság. A Kínai Népköztársaság fővárosa Peking.

Kína közigazgatásilag tartományokra oszlik.

Több tartományban autonóm nemzetiségi körzetek alakultak; számuk 1952 végén 130 volt. Ilyen például Csoni és Szupej körzet Kanszu tartományban, a tibetiek által lakott autonóm körzet Hszikang tartományban, stb. Tajvan (Formoza) szigete a Csang Kaj-sek vezette kuomintangista reakciósok uralma alatt áll; gyakorlatilag a szigetet az amerikai imperialisták tartják megszállva: fegyveres erőik segítségével támogatják a Csang Kaj-sek-féle bábkormányt, amely az amerikai intervenciósokkal együtt terroruralmat létesített Tajvan szigetén.

Kína közigazgatási felosztása

(tartományok, autonóm területek, közvetlenül a kormány alá tartozó városok)

Tartományok:

Hopej	Fucsien
Sanhszi	Honan
Liaoning	Hupej
Kirin	Hunan

Hejlungcsiang	Csianghszi
Senhszi	Kuantung
Kanszu	Kuanghszi
Csinghaj	Szecsuan
Santung	Kujcsou
Csiangszu	Jünnan
Anhuj	Tajvan
Csöcsiang	

Tibet

Autonóm területek:

Belső-Mongólia Autonóm Terület
Hszincsiang-Ujghur Autonóm Terület

Közvetlenül a kormány alá tartozó városok:

Peking
Tiencsin
Sanghaj

II. ÁLLAMREND

A Kínai Népköztársaság a munkások és parasztok szövetségén alapuló népi demokratikus állam, amelyet a munkásosztály vezet.

A kínai nép felszámolta az imperialisták, a kínai földbirtokosok és komprádorok fasiszta diktatúráját, és saját kezébe vette a hatalmat. Az ország történelme folyamán a nép először szerezte meg az igazi demokratikus szabadságjogokat: a népi hatalmi szervek választásának jogát, a választhatóság jogát, a lelkiismereti, a szólás- és sajtószabadságot, a gyülekezési és egyesülési jogot, a levelezési, mozgás-, vallás- és tüntetési szabadságot.

A Kínai Népköztársaság társadalmi és államrendjének alapelveit az 1954 szeptemberében életbelépett Alkotmány szabja meg. A Kínai Népköztársaság első Alkotmánya meghatározza a népi

demokrácia államának jellegét és kitűzi a szocialista átalakulás perspektíváját. Leszögezi, milyen szektorok vannak Kína népgazdaságában, és egyben kijelöli a fejlődés folyamán elfoglalt helyüket. Az Alkotmány részletesen szabályozza a kínai állam felépítését, az egyes szervek és tisztségek hatáskörét és működési elveit, rendezi és meghatározza a közigazgatás felépítését. Részletesen foglalkozik a nemzetiségek helyzetével, amelyek számára teljes egyenjogúságot biztosít, és a munkás-paraszt állam szellemében határozza meg az állampolgárok jogait és kötelességeit.

A Kínai Népköztársaságban az államhatalom legfőbb szerve az Országos Népi Gyűlés, amelybe alulról felfelé, minden fokozaton általános választások útján választják meg a képviselőket. (Az Országos Népi Gyűlés megválasztásáig annak funkcióit ideiglenesen a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület gyakorolta, amely most a kínai nemzeti demokratikus egységfront vezető szervévé változott.)

Az Országos Népi Gyűlés az Alkotmány értelmében Kína egyetlen törvényhozó testülete, amely egyesíti a törvényhozó és végrehajtó hatalmat. Az Országos Népi Gyűlés választja meg illetve hagyja jóvá az állam vezetőit, illetve azok jelölését. Megválasztja a népköztársaság elnökét és elnökhelyettesét, jóváhagyja a Kínai Népköztársaság elnökének javaslata alapján az Államtanács elnökének jelölését és az Államtanács összetételét, az Állami Honvédelmi Bizottság alelnökének és tagjainak jelölését. Megválasztja továbbá a Legfelsőbb Népbíróság elnökét és a Legfelsőbb Népügyészség főügyészét. Joga van arra, hogy mindezeket elmozdítsa tisztségükből. Az Országos Népi Gyűlés hagyja jóvá a népgazdasági tervet, a költségvetést, határoz a háború és a béke kérdésében.

Az Országos Népi Gyűlésnek 1226 képviselője van, akiket a tartományok, a közvetlenül a kormány alá tartozó városok, autonóm területek, a hadsereg és a külföldön élő kínaiak választanak négy évi időtartamra. Az Országos Népi Gyűlés évente egyszer ülésezik; többször az ország nagysága és a képviselők nagy száma miatt gyakorlatilag nem lehet összehívni. Két ülésszak között folyamatosan működő szerve az Állandó Bizottság, amely felelős az Országos Népi Gyűlésnek, és ülésszakonként jelentést terjeszt elő működéséről, jóváhagyásra.

Kínában az államfői tisztség kettős jellegű: a népköztársaság elnöke és az Országos Népi Gyűlés Állandó Bizottsága közösen gyakorolják az államfői hatalmat. Az elnököt négy évre választják meg.

A katonai ügyekkel foglalkozó legmagasabb szerv az Országos Népi Gyűlésnek felelős Állami Honvédelmi Bizottság, amelynek elnöke és egyben az ország fegyveres erőinek vezetője a Kínai Népköztársaság elnöke.

Az államhatalom helyi szervei a helyi népi gyűlések (tartományi, városi, hsziangi — egy vagy több községet felölelő hagyományos kínai közigazgatási egység — és községi népi gyűlések). Ezeket a szerveket első ízben az 1953—1954. évi általános választásokon választották meg. A küldötteket az egy fokkal alacsonyabb népi gyűlések választják, és ugyanezeknek a szerveknek joguk van a megválasztott képviselőket vissza is hívni.

Az Országos Népi Gyűlés legfőbb végrehajtó szerve az Államtanács, vagy más néven a Központi Népi Kormány. Ez foglalkozik a bel- és külügyekkel, az ország gazdasági, pénzügyi és kulturális ügyeivel. Az Államtanács alá tartoznak a különböző minisztériumok, az Állami Tervhivatal és más, országos jellegű hivatalok.

A helyi népi gyűlések végrehajtó szervei valamennyi fokon a helyi népi tanácsok.

Kína közigazgatási felépítése a következő (1955 augusztusa):

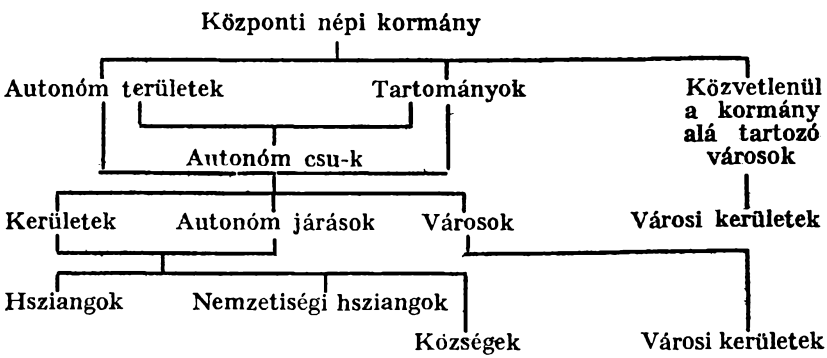

A Kínai Népköztársaság soknemzetiségű állam. Azokon a vidékeken, ahol zömében nemzetiségek élnek, érvényesítik a nemzetiségi önkormányzat elvét. Az önkormányzati szervek választását az Alkotmány előírásainak megfelelően hajtják végre, de ezeknek a szerveknek a formáját az ott élő nemzetiség szokásai és kívánságai szerint módosítani lehet. Az Alkotmány kimondja, hogy a Kínai Népköztársaság valamennyi nemzetiségének egyenlő jogai és kötelességei vannak.

A Legfelsőbb Népbíróság a bíráskodás legfelsőbb szerve, közvetlenül az Országos Népi Gyűlésnek felelős; hasonlóképpen a helyi népbíróságok az államhatalom helyi szerveinek felelősek. Ugyanakkor a felsőbbfokú bíróságok ellenőrzik az alsóbbfokúak működését. Az Alkotmány kimondja, hogy a népbíróságok választott népi ülnökökkel működnek.

A Legfelsőbb Népügyészség ellenőrzi a törvényesség betartását valamennyi államhatalmi szervnél. A népügyészek nincsenek alárendelve a helyi államhatalmi szerveknek, hanem csak a felsőbb népügyészségeknek; a Legfelsőbb Népügyészség közvetlenül az Országos Népi Gyűlésnek tartozik felelősséggel és beszámolási kötelezettséggel.

A Kínai Népköztársaság Alkotmánya kimondja: „A Kínai Népköztársaság minden 18. évét betöltött állampolgára, nemzetiségi és faji hovatartozásától, nemétől, foglalkozásától, szociális származásától, vallásától, képzettségétől, vagyoni helyzetétől, egyhelybenlakásától függetlenül, választásra jogosult és választható. Kivételt képeznek az elmebetegek és a választói vagy választhatósági joguktól a törvény értelmében megfosztott személyek. A nők a férfiakkal egyenlően választók és választhatók."

III. FIZIKAI-FÖLDRAJZI ÁTTEKINTÉS

Kína Kelet- és Közép-Ázsia jelentékeny részén terül el. Az ország természeti viszonyai rendkívül változatosak, mivel Kína észak-déli irányban hatalmas területet foglal el, egyes vidékei a tengertől különböző távolságra fekszenek és igen nagy köztük a szintkülönbség. Kína keleti és nyugati (belső-ázsiai) része élesen elkülönül egymástól. A keleti rész tengermelléki síkságokból (ezek közül legnagyobb a Mandzsúriai és az Észak-Kínai Alföld) és a síkságokhoz csatlakozó középhegységekből (a Dél-Kínai Hegyvidék) és fennsíkokból áll. A nyugati rész a magas fennsíkok és tágas medencék területe, amelyeket magas hegységek választanak el egymástól (Himalája, Küen-Lün, Tien-San, Szecsuani Hegyvidék). Kína keleti részét mérsékeltövi és trópusi monszun éghajlat jellemzi. Itt az évi csapadékmennyiség túlnyomó részben 500—2000 mm között mozog. Sűrű a Csendes-óceán peremtengereibe ömlő bővízű folyók hálózata. E folyók közül néhány a világ legnagyobb folyói közé tartozik (Jangce, Huangho). Kína keleti részén a monszun éghajlat következtében a folyók vízhozama rendkívül ingadozó, és az árvédelem, valamint talajjavítás, öntözés és hajózás érdekében sok hidrotechnikai berendezést létesítettek. Kína nyugati részén túlnyomóan sivatagi és félsivatagi éghajlat uralkodik; az évi csapadékmennyiség 5—200 mm között mozog. Nyugat-Kína területének jelentékeny része lefolyástalan vagy belső lefolyású terület. A folyók vízhozama legtöbbször csekély, időnként ki is száradnak, vagy vizüket teljesen felhasználják öntözésre. Csak a peremvidékeken eredő folyók ömlenek az óceánba (Irtis, Brahmaputra, Indus, Jangce, Hűangho, Szalven, Mekong). A Kína keleti részén

elterülő termékeny, hordalékos talajú síkságokat majdnem maradéktalanul megművelik. A hegyvidékeken épségben maradtak a lombos erdők (délen örökzöld, északon lombhullató fákból álló erdőségek). Kína nyugati részének növénytakarója rendkívül gyér. Erdőségek csak a hegyoldalakat (Tien-San, Nansan, Mongol-Altáj stb.) és a folyóvölgyeket borítják. A terület többi része félsivatag és sivatag (Góbi, Takla-Makan, Pej-San, Alting-Tag, a Tibeti Fennsík nagy része). Kína területét, de különösen területének nyugati részét a XIX. század végéig igen hézagosan ismerték. E terület felkutatása és feltérképezése főként N. M. Przsevalszkij, G. N. Potanyin, Cs. Cs. Valihanov, V. I. Roborovszkij, M. V. Pevcov, G. J. Grum-Grzsimajlo, P. K. Kozlov, V. A. Obrucsov orosz tudósok érdeme. Közülük soknak a neve Kína térképén is szerepel (Przsevalszkij-gerinc, Potanyin-gerinc stb.). A szovjet tudósok számos expedíciójának munkája révén vált lehetővé Hszincsiang természeti viszonyainak tanulmányozása.

Partszegély. Kína partjait keletről a Csendes-óceánhoz tartozó Sárga-tenger, a Kelet-Kínai tenger és a Dél-Kínai tenger mossa. A partszegély teljes hossza több mint 12 000 km. A Sárga-tenger mélyen benyúlik a szárazföldbe, és öblöket képez. [Nyugati, Liaotungi és Pohaj (Csili) öböl]; közöttük fekszik a Liaotung- és a Santung-félsziget. Az öblök partjai alacsonyak és sekélyek, a jó kikötő kevés, s emiatt a hajók a parttól távol kénytelenek horgonyozni. A félszigetek partjai magasak, erősen tagoltak, és itt sok a kikötőnek alkalmas öböl; itt fekszik Csingtao és Port-Artur kikötője. A Santung-félszigettől délre, a Jangce torkolatáig, több mint 500 km hosszúságban a tengerpart alacsony, alig tagolt. A tenger sekély, és sűrűn vannak homokzátonyok. Innen délre a Jangce tölcsértorkolata és a Hangcsoui öböl nyomul be mélyen a szárazföldbe, az öblön és a torkolaton át vezet a hajóút Sanghajba és Kína középső részének folyami kikötőibe. A Dél-Kínai Hegyvidék nyúlványai egészen közel nyomulnak a tengerhez; a dél-kínai tengerpart meredek, erősen tagolt és öblökben gazdag. A Dél-Kínai tenger legnagyobb öble a Tonkini öböl. A part közelében sok a sziget, szirt és zátony. A nagy szigeteken: Tajvanon (36 000 km²) és Hajnanon (34 000 km²) kívül meg kell említeni Csungmingtao szigetét (kb. 700 km²) a Jangce torkolatában, ettől délre a Csousan-szigeteket (kb. 600 km²), a Penghuletao (Pescadores)-szigeteket (kb. 120 km²) a Tajvani tengerszorosban, a Hszisacsüntao (Paracelsus)-szigeteket Hajnantól délkeletre és a Tungsacsüntao (Pratas)-szigeteket a Dél-Kínai tengerben.

Kína domborzata szemléltetően mutatja tektonikai felépítését. Ezen a területen hosszú időn keresztül működtek a hegyképző mozgások, s erősen átalakították az eredeti gyűrődéses alaphegységet.

A hatalmas kínai fennsík több masszívumra töredezett, ezek: a Kínai, a Dél-Kínai, a Santung-Koreai, az Ordoszi, a Tarimi stb. masszívum. Ezeket a masszívumokat még mozgásban levő területek határolják, ilyenek a Küen-Lün, Csinling, Nansan, Tien-San, Altáj stb. hegységek. A mozgásban levő övezetek kelet-nyugati irányúak: Li Szekuang kínai geológus ezeket a zónákat „a deformációk szélességi övezeteinek" nevezi. Kína keleti részének felszínét túlnyomórészt hegységek borítják, de ezek a hegységek nem magasak, és hatalmas alföldek választják el őket egymástól. Északkelet-Kínát (Tungpej) és Belső-Mongólia Autonóm Területet a Nagy-Kingán és a Kis-Kingán hegyláncai borítják, amelyek nyugatról és északról az alsószungáriai, közép-mandzsúriai és dél-mandzsúriai, szélesen terjengő alluviális síkságokkal határosak. Az 1950 méter magas Nagy-Kingán északon az Ilhuri-Alin (közel 1200 m) hegygerinccel függ össze, amely délkelet felé hirtelen alacsonyodik, és a Szahaliangi-Kingán alacsony hegyvidékre ereszkedik le. Nyugat felől a Nagy-Kingánnal a Bargafennsík (700 m magas) határos, amely a kelet-mongóliai fennsík folytatása. A nagykiterjedésű, bonyolult és szerteágazó Kelet-Mandzsúriai Hegyvidék délkelet felől a Mandzsúriai Alföldet szegélyezi. E hegyrendszer legmagasabb tagja a koreai határon emelkedő Csangpajsan hegység (Pajtousan, 2744 m). A hegyvonulatban óriási kialudt vulkánok, vulkáni eredetű kráterek és felduzzasztott krátertavak vannak. A Kelet-Mandzsúriai Hegyvidék szerkezeti vonalai a hegyekkel borított és erősen tagolt Liaotung-félszigeten folytatódnak (egyes hegycsúcsok 1000 méternél is magasabbak). A Nagy-Kingántól délre Zsehol és Liaohszi hegységei terülnek el. A tengerpart mentén csak a keskeny Sanhajkuani szoros köti össze a Mandzsúriai és az Észak-Kínai Alföldet. A Nagy-Kingántól délnyugatra nem magas, de szélesen kiterülő északkelet-délnyugati csapású párhuzamos gerincek vonulnak (Tajhangsan, Vutajsan stb.). Ezek a gerincek zárják be nyugaton az Észak-Kínai Alföldet; nyugat felé a halmokkal és dombvonulatokkal borított sivatagos Lösz-platóba mennek át. A Lösz-platót északon széles, egymástól elkülönült, alacsony kelet-nyugati csapású gerincek határolják; közös nevük Jinsan. A Lösz-plató átlagos magassága 200—300 méter, helyenként azonban az 1000 métert is meghaladja. Az alapkőzeteket 2—150 m vastag lösztakaró temette be, s csak a völgyekben itt-ott türemlenek ki. A lösz a folyók és szakadékok partján függőleges falakat, lépcsőket, toronyforma kiugrásokat képez.

A Tajhangsan a Kontinentális Lépcsőnek nevezett délnyugat-északkeleti csapású vetődésvonal része, amely megközelítőleg a Peking—Lojang—Vucsang—Kujjang vonalon délnyugatról északkelet felé húzódik. A Kontinentális Lépcső egyike azoknak a főlépcsőknek,

amelyekkel az ázsiai kontinens a Csendes-óceánra ereszkedik. A lépcsőtől keletre a hegyek fokozatosan alacsonyodnak vagy síkságokkal váltakoznak. A folyók áttöréseinél vízesések keletkeznek. Kína északi részén a Kontinentális Lépcső az Észak-Kínai Alföldre ereszkedik le. Tövében a Huangho hordalékától borított Kínai Masszívum. A felszínt csak a Huangho régi, kiszáradt medrei szakítják meg, keleten pedig a santungi maradványhegyek csoportja emelkedik, amely az azonos nevű félszigeten folytatódik. A síkságok hordalékos talaja termékeny, mielőtt azonban a Kínai Népi Kormány a vízszabályozási munkálatokat megindította, gyakran sújtották katasztrofális árvizek a mezőgazdaságot.

Az Észak-Kínai Alföldet délről alacsony hegyek zárják be, amelyek a Csinling hegységtől keletre terülnek el. A Csinling hegység viszont a Küen-Lün keleti folytatása. A Csinling túlnyomórészt 2000—3000 méter magas, legmagasabb csúcsa, a Tajpajsan, 4107 m. A Csinling a Kontinentális Lépcsőtől keletre középhegységekbe (Hujjansan, Tapasan stb.) megy át. A Csinling—Hujjansan hegyláncoktól délre a Jangce mentén medencék láncolata húzódik: nyugaton a minden oldalról hegyekkel övezett Vörös Medence (legalacsonyabb részének magassága 300—400 m) és a kevésbé elszigetelt Hupej-medence, a Tungtinghuval és más nagy tavakkal. Kína déli részét az idős, letarolt Dél-Kínai Hegyvidék labirintusa borítja. Legmagasabb része a Nanling (1300—1900 m). A Nanling keleten északnak fordul, és több északkeleti csapású párhuzamos hegyláncra bomlik (Takengling, Vujisan stb.). A hegységeket vetődések és folyóvölgyek tagolják fel. A folyóvölgyek sűrűn lakottak és jól megműveltek, a hegyoldalakon teát, citruszféléket stb. termesztenek. A Dél-Kínai Hegyvidék délen a Hszicsiang dombos medencéjébe megy át. Északnyugaton a felszín, kezdetben lépcsőzetesen, a viszonylag alacsony (1000 méterig) Kujcsoni plató, majd a magasabb (2000 méteren felüli) Jünnani mészkő előhegység magasságába emelkedik. Kína legnyugatibb részén, a tibeti határ mentén, észak-déli irányban a Szecsuani (Szino-Tibeti) hegyek húzódnak (Kungkasan 7590 m).

Tajvan szigetén a hegyek a keleti part közelében észak-déli csapásúak. A legmagasabb pont a Jüsan (3950 m).

Kína nyugati részének domborzatát magas hegységek és a hegyek közötti széles süllyedékek jellemzik. Nyugat felől a Tien-San keleti szárnya mélyen benyomul Kínába. A Tien-San Ázsia egyik legnagyobb hegysége. A hegység 2—8 párhuzamos hegyláncból áll. A legmagasabb hegycsúcs (a Győzelem csúcsa) 7439 m, míg a főbb hegyláncok átlagos magassága 4000—4500 m. A hegyvonulatok a közöttük különböző magasságban fekvő széles völgyekkel és mély katlanokkal váltakoz-

nak (a Liukcsungi vagy Turfani teknő, a Bagracs-Kul medencéje). A Liukcsungi teknő fenékszintje 154 méterrel fekszik a tengerszint alatt. A Tien-San prekambriumi és paleozói kőzetekből épült, amelyeket mezozoikus és kainozoikus üledékekkel feltöltött medencék választanak el egymástól. A hegyeket 40 km hosszúságig nyúló gleccserek borítják. A Tien-Sanhoz tartozik a Pej-San halmos fennsíkja, amelyet 2000 méter magasságot is meghaladó kisebb gerincek szelnek át. A Tien-Santól északra a Dzsungáriai Medence terül el, hatalmas katlan, amelyet északkeleten és keleten az Altáj hegység, nyugat felől a Szovjetunióval határos Szaur (3805 m), Barlik (kb. 3000 m) és más hegyláncok zárnak be. A medencefenék kb. 200 méter tengerszint feletti magasságban fekszik (az Ebi-Nur tónál 190 m). A felszín túlnyomórészt homokos és kavicsos üledékekkel borított hullámos síkság. A Tien-Santól délre terül el a hatalmas Tarim-medence a Takla-Makan sivataggal. A medence a Lopnornál a legmélyebb. A tómedence feneke 800 méternél alacsonyabban fekszik a tengerszint felett. Felszínét homok, peremeit proluviális és alluviális lerakódások borítják. Az előhegyek vidékét a „szaj"-ok, száraz, lapályos, murváskavicsos területek jellemzik. A hegyek lábánál a síkságon, ott, ahol a folyók vizével öntözik, 1000—1500 méter magasságban oázisok zöldellnek. Ez a síkság homokos, löszös üledékekből épült.

A Kasgáriai-medencétől délre, nyugat-keleti irányban Ázsia egy másik hatalmas hegyrendszere húzódik, a Küen-Lün. Ez a hegység több, kb. 6000 m átlagos magasságig emelkedő gerincsorból áll, de egyes hegycsúcsok 7700 méternél is magasabbak (Ulug-Muztag 7723 m). Ugyanúgy, mint a Tien-Sannak, a Küen-Lünnek is jellemző sajátossága a hegyláncok kulisszaszerű elhelyezkedése, a hegyvonulatok között magasan megemelt széles völgyek, a hegyek felső részén a glaciális felszíni formák. A jelenlegi gleccserek 15—16 km hosszúságot is elérnek. A Küen-Lün északi részéből az Alting-Tag gerinc indul ki (legnagyobb magassága 6161 m), ez keleten a hatalmas Nansan hegységbe megy át (e hegylánc legmagasabb csúcsa a 6346 m magas Humboldt-csúcs). A Küen-Lün főgerince, valamint a Nansan és az Alting-Tag között fekszik a tektonikus eredetű Cajdam-medence. A 2700 m tengerszint feletti magasságban elterülő medencefenék óriási kiterjedésű szikesekből és homokterületekből áll. Kína nyugati részén az ország területébe keleti irányban benyúlik a Góbi-sivatag déli része. A Góbi-sivataghoz délen a hatalmas Alasani homoksivatag csatlakozik, amely kelet felé a több mint 1000 méter magas sivatagos Ordosz-fennsíkba megy át. Az Ordosz felszínén az egymást követő medencék és hátságok, átlag 400 méter magas halmok és he-

gyek váltakoznak. A Góbi-sivatag délkeleti részén a 3230 m magasságig emelkedő sziklás Alasan (Csialansan) hegylánc vonul végig.

Nyugat-Kína legdélibb részén a Tibeti Fennsík fekszik. A Tibeti Fennsík mind területét, mind magasságát tekintve a világ egyik legnagyobb fennsíkja. (Területe kb. 2 millió km².) Átlagos magassága 4500 m; a fennsíkot átszelő hegyláncok magassága helyenként a 7000 m-t is meghaladja. A Tibeti Fennsík déli peremén van a világ legmagasabb hegycsúcsa, a 8882 m magas Mount Everest (Csomolungma). Tibet északnyugati részét a Nyugati Küen-Lün és a Karakorum ide nyomuló gerincei foglalják el. A Karakorum öt 6000—8000 méter magas hegyláncból áll. A gerinceken (különösen a déli lejtőn) számos gleccser fekszik, némelyik 50—70 km hosszú. Tibet nyugati részén az agyagos Dzsang-Tang síkság terül el, egymástól elkülönült hegygerincekkel és kiszáradó sóstavakkal. Közép-Tibetet délről a Himalája és a Transzhimalája határolja, ez a rész nagyrészt lefolyástalan, magashegységi, számos gerinctől szabdalt sivatag, legmagasabbra, 6800 méterig a Tangla gerinc emelkedik. A Transzhimalája több, dél felé kidudorodó ívben sorakozó több mint 7000 m magasságú gerincből áll. Az északi vonulatok enyhén, a déliek erősen tagoltak.

Geológiai szerkezet. Kína óriási területével együtt jár földtani szerkezetének változatossága. Kína területe magában foglalja a Kínai Masszívumot — a földkéreg e szilárd és alig mozgó részét — és az azt övező mozgékony zónákat: a Küen-Lünt, a Himalájáját és Tien-Sant, az Altáj hegységet, továbbá Tajvan szigetét, amely a fiatalkorú és nagy mozgékonyságát mind a mai napig megőrző szigetívhez tartozik, és a masszívumot az óceán felől határolja. A masszívum és a mozgásban lévő övezetek szerkezetük és fejlődéstörténetük jellege szerint különböző területekre oszlanak.

A Kínai Masszívum a Kínai Pajzsból — amely majdnem egész Észak-Kínát, Mandzsúriát és a nyugati tartományok jelentékeny részét magában foglalja — és a Dél-Kínai Masszívumból áll, amely a Csinlingtől és a Jangce alsó folyásától délre terül el. A Kínai Pajzs nem egyéb, mint a masszívumnak a felső proterozoikumban kialakult része, amely a földtörténeti múltban túlnyomórészt emelkedőben volt és szárazulatot képezett. Már a proterozoikum, a szilur, a gotland, a devon, a korai karbon és a késői perm óta mind a mai napig mai helyén emelkedik. A tenger a proterozoikum legvégén, a kambriumban, az ordoviciumban és a késői paleozoikumban öntötte el, ekkor rakódtak le rajta a mész- és palarétegek. A Kínai Pajzs üledéktakarója általában igen vékony és nem is összefüggő; nagy területeken felszínre lép az idős, archai gnejszekből és kristálypalákból, valamint korai

proterozói csillámpala, fillit és kvarcit rétegekből épült metamorf alapkőzet.

A Dél-Kínai Masszívum túlnyomó részben lesüllyedt, a földtörténeti múlt nagyobb részében tengertől borított terület volt. Az üledékes kőzettakaró itt teljes szelvényt mutat, a Kínai időszaktól (prekambrium) a triászig minden időszak tengeri üledékeit magában foglalja. A Dél-Kínai Masszívum csak a triász végén lett szárazföld. A masszívum alapzatát proterozói rétegek alkotják; kivétel a tengerparti rész, ezt ugyanis archeumi kőzetek hatalmas kitüremlései jellemzik. A Kínai Pajzsot és a Dél-Kínai Masszívumot a Csinling hegység (herciniai vagy variszkuszi) és a Richthofen gerinc (kaledoni) keskeny gyűrt övei választják el. A Kínai Masszívum a Krétakorban élte át történelme folyamán a legerősebb mozgásokat, amelyeket jiesani mozgásoknak neveznek. E mozgások következtében különálló tömbökre tört szét: a Santung-Koreai, Mandzsúriai, Ordoszi, Szecsuani, és Tarimi részekre, amelyek továbbra is megőrizték különálló jellegüket. A nagy tömbök között törésekkel feltagolt gyűrődések, kimagasló hegygerincek keletkeztek. A gyűrődések, főleg az éles szegletűek, nyugodt rétegtelepülésű részekkel váltakoznak. A Dél-Kínai Masszívumon, ahol a jiesani mozgások különösen erősek voltak, mindenütt redők keletkeztek. A Kínai Masszívum területén a jiesani mozgások után az üledékképződés a szilárd részeken összpontosult, amelyek a santungi rész kivételével lesüllyedtek. Ezekre a részekre másod- és harmadkori tavi és folyami eredetű vörösszínű üledékek rakódtak le. A másod-harmadkorban különösen sok üledék rakódott le a Nyugati Küen-Lün előterében (Jarkendi depresszió), a Közép-Tien-Sanban (Kucsari depresszió) és a Richthofen gerincen (Nansanmenti depresszió), ahol a fiatal üledékek teljes vastagsága 8000—9000 métert is kitesz. Ez a földkéreg ugyanilyen méretű besüllyedésére vall. A Kínai Masszívumon fiatal képződmény a Kelet-Kínai és a Mandzsúriai Alföld. Ezek az alföldek a nagy tönkön fekszenek, és az óceán partjával párhuzamos törésvonal mentén besüllyedtek.

A jiesani mozgásokkal kapcsolatos vulkanikus működést a riolit- és andezitkiömlések tanúsítják; legsűrűbben a Kingán hegységben, a Pekingi Dombvidéken, Santungban és a Dél-Kínai Masszívum tengermenti részén fordulnak elő. Az ebből a korból származó magmás kőzetek között a leggyakoribbak a gránitok, amelyek a Dél-Kínai Masszívum tengermenti részén számos nagy tömbbé, a Jinsanban, a Pekingi Dombvidéken és a Liuliangon pedig gyérebben kis tömbökké egyesülnek. A Kingánon, az Alasanban, Kelet-Tungpejben, a Lejcsoupantao szigeten és Hajnan északi részén harmad- és negyedkori bazaltok nagy területet borítanak.

A tien-san—altáji mozgékony övezet Kína határán Észak-Hszincsiang területén alakult ki. A Közép- és Kelet Tien-Sanból, a Dzsungáriai Masszívumból, a Tarbagataj és a Szaur gyűrődéses zónáiból, a Zajszani Depresszióból és a Mongol-Altájból áll.

Kína területén a Tien-San erősen elkeskenyül, majd fokozatosan eltűnik. Több geológiai övezetre oszlik, amelyek szélességi irányban, a hegyrendszerrel párhuzamosan haladnak. A Narat és a Taskargat gerincekből álló központi zóna fejlett prekambriumi kristályos palákból és fillitekből épült. A vele határos, a Borohoro és Jiren-Habirg (északi zóna), a Koksaal-Tau és a Halik-Tau gerinceken (déli zóna) áthúzódó övezetben vastag, erősen redőkbe gyűrt, ordovicium, gotland és alsó devon homokos-palás tengeri rétegek és mészkövek türemlenek ki. A külső zónákat, amelyekhez a Borohoro északi gerincei, a Karliktag és a Majtangtag déli gerince tartozik, roppant vastag felső paleozói tengeri eredetű homokos-palás rétegek borítják, amelyek egész sor kisebb átbukó redőt képeznek. A kevés kivétellel felső paleozói gránitmasszívumok kizárólag a középső és a belső zónák hegyláncaiban fekszenek.

A Dzsungáriai Masszívumot a nyugodt településű réteges takaró képződmények jellemzik: alsó karbon tengeri üledékek, közép és felső karbon üledékes-vulkáni réteg, tengeri és kontinentális tagolású alsó perm homokpala, felső triász és júra széntartalmú homokos-agyagos—palás rétegek, valamint kréta és harmadkori kontinentális kőzetek.

A Tarbagataj—Szauri elágazás és keleti folytatása, a Bajtik-Bogdo hegység erősen préselt szilurpala és homokkőrétegekből épült, ezeket néhol közép paleozói üledékes és vulkáni eredetű rétegek borítják. A Zajszani Depressziót túlnyomórészt törmelékes közép- és felső paleozói tengeri, általában lankásan diszlokált üledékek töltötték fel.

A Mongol-Altáj Kína területén két övezetre oszlik, a délire, amely a Mongol-Altáj előterét és lejtője alsó részét foglalja magában és a prekambriumi kristálytalapzat kitüremlése, és az északira, amelyhez a hegység magashegységi területe tartozik. Ezt a területet főként az alsó paleozói vastag, erősen gyűrődött homokos palarétegek fejlettsége jellemzi. Mindkét övezetben sűrűn vannak nagy méretű, vastag gránitmasszívumok.

A kőzetek elhelyezkedéséből kitűnik, hogy az alsó és a középső paleozoikumban a Tien-San, a Tarbagataj és a Szaur hegység, valamint az Altáj helyét túlnyomó részben tenger borította; a tengerfenék később erősen lesüllyedt. A paleozoikum közepén és végén a tenger helyén hegységek emelkedtek ki, a Dzsungáriai Masszívum viszont

korábban kiemelkedett és szárazulattá vált, aztán lesüllyedt és először tenger, majd tavak borították.

A földkéreg küen-lün—himalájai mozgékony övezete két ágból, a Küen-Lün és a Himalája ágból áll, ezeket a Tibeti Masszívum választja el egymástól. A Küen-Lün ág északi gerinceit proterozói fillites pala- és homokkőrétegekből épült, a középső gerinceket archeumi grániterekkel átjárt gnejsz és kristályospala-rétegek, a Tibet felé forduló gerinceket pedig vastag, bonyolult gyűrődésű alsó paleozói homokos palarétegek alkotják. A Küen-Lün gyűrődésszerkezetének kialakulása az alsó és a középső paleozoikumban ment végbe. A Himalája ág fiatal (alpi típusú) gyűrt hegység. Tengelyszakaszán szélesen kiterülnek a vékony, felső paleozói, triász és jura rétegekből kiemelkedő fejlett gnejsz és kristályospala-rétegek. A magmás kőzeteket krétakor utáni gránitok, továbbá paleogén riolit és andezit lávatakarók képviselik. A Himalája helyén csaknem az egész földtörténeti múltban tengermedence volt. Az ott felhalmozódott üledékes rétegek a harmadkorban redőkbe gyűrődtek, s ezután a medence helyén hegység emelkedett ki. Az Indus kínai területen fekvő forrásvidéke vastag krétakori és paleogén törmelékes tengeri réteggel feltöltött, a harmadkor végén redőkbe gyűrt süllyedék. Dél-Tibeten keresztül, a Karakorumtól Jünnan nyugati részéig vastag felső paleozói és triász, a júrában redőkbe gyűrt lerakódások öve húzódik. A Tibeti Masszívumot geológiailag még nem kutatták fel eléggé. A rendelkezésre álló hiányos adatok tanúsága szerint itt főként a felső paleozói, júra, kréta és harmadkori, enyhe lejtésű diszlokált kőzetek nagyon gyakoriak. Tajvan szigete a fiatal (harmadkori) gyűrődésövezethez tartozik. A földkéreg még ma is tartó labilitását itt az erős földrengések tanúsítják.

Ásványkincsek. Kína ásványkincseit az ország legfontosabb geológiai körzeteinek sajátosságai szerint több ásványtani (mineralógiai) tartományba sorozzuk. A Kínai Pajzs határain belül összpontosulnak a legfontosabb szén-, kőolaj- és vaslelőhelyek. A Dél-Kínai Masszívum területén sok a színesfém- és ritkafém-lelőhely. A legnagyobb kőszéntelepek az Ordosz területén, a Sanhszi Hegységben, a Szecsuani Medencében, Tungpejben, az Alasanban, a Nansanmenti Depresszióban, a Dzsungáriai Masszívum területén és a Manasz, Kucsar, Jarkend előterének medencéiben terülnek el. A kőszén főtömege jura, egy része permo-karbon (Alasan, Kanszu) és harmadkori eredetű. Kőolaj van a Nansanmenti Depresszióban, a Dzsungáriai Masszívum területén, a Tien-San déli előhegységeiben, a Szecsuani-medencében, Sanhszi tartomány északi részén és Tajvan szigetén. Ezeknek a lelőhelyeknek a felkutatása csak most indult meg. E terü-

letek nyersolajtároló kőzetei harmadkori, krétakori és részben jurakori eredetűek. A vasérctelepeket Kína területén eredetüket tekintve a következő típusok képviselik: metamorfikus lelőhelyek (ezek a leggazdagabbak) Mukden—Jinkou vidékén, Hopej tartomány északkeleti részén és Santungban; a Kínai időszak rétegeiben fekvő üledékes lelőhelyek vannak Csahar tartományban; devonkori homokos pala rétegekben fekvő oolit-hematit-lelőhelyek Hunan, Csianghszi és Hupej tartományban és szkarnikus lelőhelyek a Jangce völgyében. Sok az antimónlelőhely a Dél-Kínai Masszívum területén. Ezek a lelőhelyek három különálló övezetre oszlanak: az északi övezet a leggazdagabb, Kujcsou tartomány északkeleti részétől Anhuj tartomány déli részéig terjed, a központi övezet Kujcsou és Csianghszi, valamint Hunan és Kuangtung tartomány határán terül el, a déli övezet pedig Jünnan tartomány déli részétől Kuanghszi tartomány közepéig terjed. A higanylelőhelyek a négy délnyugati tartomány területén fekszenek. Az ón-, wolfram- és molibdénlelőhelyek a Dél-Kínai Masszívum tengerparti részén két különálló, északkeleti irányú sávban tömörülnek. Kujcsou, Jünnan, Hszikang, Szecsuan, Hunan, Fucsien és Honan tartományban ólom-, cink- és rézlelőhelyek, Santung, Kanszu, Kujcsou és Jünnan tartományban, valamint északkeleten bauxit- és különböző bauxitkőzet-lelőhelyek, a Küen-Lün, az Alting-Tag, a Mongol-Altáj és a Kingán különböző vidékein pedig aranylelőhelyek vannak.

Északkelet-Kínán a magnezit-tartalmú ásványok hatalmas övezete húzódik végig.

A Szovjetunión kívül Kínának van valamennyi ország között a legnagyobb wolfram-, ón-, antimón-, magnezit-, olajpalakészlete; szén- és bauxitkészletei a legnagyobbak közé tartoznak. Kínának ezenkívül jelentős vasérc-, mangánérc-, réz- stb. készletei vannak. Kína wolfram-, antimón-, magnezit- és olajpalakészletei jóval nagyobbak, mint valamennyi tőkés országé együttvéve.

A régi reakciós társadalmi-gazdasági rendszerben és a külföldi imperialisták uralma alatt az ásványkincsekkel rablógazdálkodást folytattak. A geológiai kutatásokat rendkívül elmaradott módszerekkel, rendszertelenül végezték. A népi demokrácia győzelme megteremtette a feltételeit az egész ország területén tervszerűen végzendő geológiai kutatásoknak, valamint annak, hogy az ásványi nyersanyagokat a népgazdaság fejlesztése érdekében használják fel.

Éghajlat. Földrajzi helyzeténél fogva Kína a mérsékelt és a szubtrópusi égöv jelentékeny részét, valamint a trópusi égöv egy részét foglalja el. Kína területét nagyrészt a kontinentális éghajlat jellemzi. Kivételt képeznek a legdélibb vidékek és a keskeny partmenti sáv.

A hőmérséklet évi ingadozása északról délnek egyre csökken (Harbin 42,8°, Tajjüan 32,7°, Hankou 26,1°, Kanton 15,5°). Nagy a hőmérséklet napi ingadozása is, különösen Kína nyugati részén. Kína keleti részének éghajlatát a nyári és a téli monszun váltakozása jellemzi. Télen a magas légnyomás területe Szibériából átterjed Kína nyugati részére, ugyanakkor Polinéziában és a Fülöp-szigeteken alacsony légnyomás uralkodik. A légnyomás ilyen megoszlása következtében erős szél támad, amely a kontinens felől az óceán felé fúj, ez a hideg és száraz téli monszun. A téli monszun északon északnyugatról, délen északkeletről áramlik. Az óceánról érkező langyos és nedves nyári monszun a téli monszunnál gyengébb. A monszun fordulása áprilisban és szeptemberben következik be. Az uralkodó monszun ellenére Kína éghajlatának kialakításában jelentős szerepük van a légkörzés más formáinak is. Dél-Kínán keresztül halad a szubtrópusi maximum sávja, amely a mérsékelt égöv légáramlásainak övezetét a passzátszelek zónájától elválasztja. A nyugati légáramlások övezetében, a magas légnyomás területének határán a poláris és az arktikus front mentén télen, de különösen tavasszal, amikor az anticiklon gyengül, Kínán gyakran ciklonok vonulnak végig. Nyáron viszont gyakoriak Kínában a többnyire a Fülöp-szigetek felől érkező trópusi ciklonok — tajfunok —, leggyakrabban augusztusban és szeptemberben. A tajfun sebessége eléri az óránkénti 150 km-t. A tajfunok nagy pusztítást visznek véghez, különösen a tengerpartokon, ahol a felkorbácsolt hullámok, szökőárak mindent romba döntenek. Télen a hőmérsékletben a szibériai hidegpólus hatása jelentkezik. Sanghaj Kairóval egy szélességen fekszik, de ha az anticiklon idáig nyomul, Sanghajban néha —10° hideg uralkodik (Kairóban a januári középhőmérséklet kb. +12°). Különösen kemények a telek Északkelet-Kínában. Az abszolút minimum Csicsikarban eléri a —44°-ot, Talienben (Dalnyij) a —19,4°-ot. Az ország északi részén nincs téli felmelegedés, a téli hőmérséklet alacsony, a földet csak jelentéktelen hótakaró fedi, és ezért a talaj mélyre lefagy. Egyes helyeken, mint például a Nagy-Kingánon, az Ilhuri-Alinon és a többi Amur menti hegységben örökösen fagyott talaj is megfigyelhető; a nyári hőmérséklet viszont itt meglehetősen magas. Az abszolút maximum eléri a +40°-ot (Csicsikar). Kína keleti része, a Jinsantól és a Nagy-Kingántól délre öt szabatosan elhatárolt éghajlati övezetre oszlik: 1) Északkelet-Kína (Tungpej), 2) Észak-Kína (Észak-Kínai Alföld és a Lösz-plató), 3) Közép-Kína (a Jangce középső és alsó szakasza és a Dél-Kínai Hegyvidék északi része), 4) Dél-Kína (a délkeleti partvidék és a Hszicsiang-medence), 5) a Jünnani fennsík.

Északkelet-Kína kontinentális éghajlatának egyik jellemző vonása,

hogy télen kevés a felhősödés, s ennek az a következménye, hogy a földfelszín erősen lehűl. Ezzel szemben a Jangce völgyében, különösen a Vörös Medencében gyakori a felhősödés. Kína keleti részének éghajlata kedvező a mezőgazdaság számára. Az Észak-Kínai Alföldön az éghajlati viszonyok lehetővé teszik, hogy kétévenként háromszor arassanak. A Jangce völgyében a rizst és a búzát évente egyszer, Kína déli részén a rizst vagy a gyapotot kétszer, a gabonaféléket pedig egyszer aratják.

Kína nyugati részének éghajlata nyomatékosan kontinentális, rendkívül száraz, s csak a hegységekben enyhébb valamivel. A Góbi területén a tél hideg, az időjárás anticiklonos. A hőmérséklet a kínai részen —20°—25° között ingadozik. A januári középhőmérséklet Lancsouban —7°, Tihuában —15°. A nyár forró; a júliusi középhőmérséklet Liukcsungban +33°, Tihuában +22°. A legmagasabb hőmérséklet eléri a +48°-ot, a talaj mentén pedig a +70°-ot. Tavasszal igen nagy a napi hőmérsékleti ingadozás, 37°—40°. Az évi átlagos csapadékmennyiség jelentéktelen: Kasgáriában 83 mm, a Takla-

A Kína keleti részén működő meteorológiai állomások átlagos évszakos hőmérsékleti és csapadékértékei

Éghajlati övezetek	Az állomások neve	Középhőmérséklet °C-ban		Csapadék mm-ben
		Leghidegebb hónap	Legmelegebb hónap	
Északkelet-Kína	Harbin	—19,7	+23,1	544
	Mukden	—13,0	+24,7	667
	Talien	— 5	+28,2	612
Észak-Kína	Tajjüan	— 7,3	+25,4	383
	Peking	— 4,3	+26,4	637
	Csinan	— 2,1	+29,3	721
Közép-Kína	Sanghaj	+ 3,2	+27,0	1141
	Hankou	+ 3,5	+29,6	1263
	Csungking	+ 7,9	+29,2	1099
Dél-Kína	Hsziamen (Amoj)	+13,7	+29,2	1175
	Kanton	+13,1	+28,6	1677
	Csiungcsou (Hajnan szigetén)	+17,9	+28,9	1568
Jünnani fennsík	Kunming	+ 9,7	+20,2	1095

Makan sivatagban 5—10 mm, a Góbi-sivatag keleti részén, ahol már érezhető a Csendes-óceán hatása, 200 mm vagy még több. A csapadék megoszlása egyenetlen, főként nyáron esik. Ezt az éghajlati övezetet a tavaszi szelek jellemzik, amelyek kiszárítják a talajt, és porviharokat vernek fel.

A Tibeti Fennsík éghajlata zord. A hőmérséklet nyáron mindössze +10—+15 fokra emelkedik, éjjel azonban, még júliusban is, mindennaposak a fagyok. Lhasszában a hőmérsékleti maximum +28,4°. A hőmérséklet télen gyakran —35°-ra süllyed. Gyakoriak a viharba átcsapó erős szelek. A Tibeti Fennsík nyugati részén igen kevés csapadék esik. A levegő szárazságát szemléltetően mutatja a hóvonal magas szintje. A Himalája tibeti lejtőjén a hóhatár 6000—6100 méter magasságban húzódik, vagyis 1000—1200 méterrel magasabban, mint a déli, indiai lejtőn. A fennsík belső részein az örök hó 5700—5900 méter magasságban, vagy még magasabban kezdődik. A Tibeti Fennsík keleti része (Hszikang) sokkal csapadékosabb. A Jangce és a Mekong felső szakaszán és a Brahmaputra középső szakaszán 300—1000 mm a csapadék, s ez a mennyiség délkelet felé növekszik. Itt már jó legelők és cserjések is akadnak, a Mekong és a Szalven felső folyásánál pedig a folyók völgyét sűrű erdők borítják.

Vízrajz. Kínának óriási kiterjedésű a folyóhálózata. A folyóhálózat sűrűsége azonban rendkívül egyenetlen. Valamennyi nagy folyó az ország keleti részén fut végig. Ezek a folyók Kína nyugati részének magas hegységeiben és fennsíkjain erednek. Az 5200 km hosszú Jangce Kína legfontosabb folyója. A Jangcénak és mellékfolyóinak vízterületén monszun éghajlat uralkodik. A magasvíz a nyári esőzések idején kezdődik. Különösen a Vörös Medencében gyakori a magasvíz, ahol a balparton sok bővízű mellékfolyó ömlik a főmederbe (Mincsiang, Csialingcsiang stb.). A Jangce Hankou közelében a hegységek közé zárt medencében nagy területen szétterül, hatalmas tavakat és mocsarakat képez. A Tungtinghu, a Pojanghu és más tavak, a folyó természetes lefolyásszabályozói, felveszik az áradások víztömegét. Alacsony vízálláskor a tavak vize ismét lefolyik. A tavakon keresztül ömlenek a Jangcéba nagy jobboldali mellékfolyói, a Hsziangcsiang és a Kancsiang.

A Jangce 2500 km hosszúságban hajózható; a tengerjáró hajók Hankouig tudnak felhatolni. A dagály néha jóval Nankingon túlra is felnyomul. A Huangho (hossza 4100 km) vízjárása rendkívül egyenetlen. A folyó az év nagy részében sekély, csak egyes szakaszain tudnak közlekedni a laposfenekű hajók és motornaszádok. A Huangho laza lösztalajon tör keresztül, hatalmas iszaptömeget (évente közel 500 millió m^3) szállít, és iszappal tölti fel medrét. A lakosság az áradások

megakadályozására már régóta épít gátakat, amelyeket az idők folyamán fokozatosan magasabbra emelt. Ennek következtében a folyó az alsó szakaszon magasabban folyik, mint a környező vidék. Az áradások idején a Huangho gyakran áttöri a gátakat, és katasztrofális árvizeket okoz. Az áradások után néha egészen új medret tör magának, mintegy 800 km széles térségen kanyarog, hol északon a Pajhóval, hol délen a Huajhóval, sőt gyakran a Jangcéval egyesül. A Huangho azelőtt közvetlenül a Sárga-tengerbe ömlött, 1854 óta azonban a Pohaj öbölbe ömlik (kivéve az 1938—1947-es éveket, amikor a Huajho medrét elfoglalva a Sárga-tengerbe ömlött). Alsó szakaszán több mint hétszer változtatta meg medrét, s minden egyes esetben óriási károkat okozott. A kínai nép ezért a Huanghót „Kína keservének" nevezte el. Ma már a gátszakadás veszedelme jóval kisebb, mert nagyarányú vízszabályozási munkálatok indultak meg, kimélyítették a folyó eliszaposodott medrét, megerősítették a gátakat, öntözőrendszereket és hajózható csatornákat építettek, amelyek levezetik a fölös víztömeget. A Huanghón, a Huajon és a Jangce alsó szakaszán végzett munkálatok országos jelentőségűek; ezekben az építkezésekben a környező vidékek lakóinak százezrei vesznek részt. Dél-Kína legnagyobb folyója a Hszicsiang (hossza 1958 km); bővizű és sok a mellékfolyója. Hatalmas deltával torkollik a Dél-Kínai tengerbe; majdnem egész hosszában hajózható.

Kína keleti részén sok a csatorna. Csak a Jangce deltájának déli részén végigfutó csatornák hossza összesen 35 000 km. Pekingtől Hangcsouig vezet a Nagy Csatorna, amelynek hossza kb. 1700 km. Építését a VII. században kezdték meg. Északkelet-Kína és Belső-Mongólia Autonóm Terület keleti részének vízhálózata a Csendes-óceán három melléktengerének — az Ohotszki-, a Sárga- és a Japán-tengernek — a vízgyűjtő medencéjéhez tartozik. Az Ohotszki-tengerbe ömlik az Amuron keresztül a Szungari, mellékfolyói: a Nonni (Nuncsiang) és az Usszuri. A Sárga-tengerbe ömlik a Liaoho, a Jalu stb., a Japán-tengerbe a koreai határon folyó Tumincsiang. Északkelet-Kína folyóinak vízjárását a nagy esőzések után beálló gyakori magas nyári vízállás jellemzi (különösen július—augusztusban). Van olyan év, amikor a folyók szintje katasztrofálisan emelkedik. Az Amur vízterületének folyóit 5—6 hónapon át jég borítja. Északkelet-Kínában kevés a tó. A legnagyobb közülük a Szovjetunióval határos Hangka tó. Kína nyugati részén kevés a folyó, és ezek sem hajózhatók. E terület nagyrésze lefolyástalan, vagy a folyók belső vízmedencékbe torkollanak. A legtöbb folyó vizét öntözésre használják, s csupán néhány folyó éri el a tavakat. Ilyenek: a Lopnorba ömlő Tarim (hossza kb. 2000 km) (az utóbbi években szinte a homokba fullad), az Edzing-Gol

(hossza kb. 680 km), amely a Góbi-sivatag Kasung-Hur nevű tavát táplálja. Hszincsiangtól északra folyik az Irtis és az Ili felső szakasza. A Kína nyugati részén levő folyókat az jellemzi, hogy a magasvíz nyáron áll be. Ennek az a magyarázata, hogy nyáron a hegyekben megindul a hóolvadás, és sok csapadék hullik. A folyóknak rendkívül nagy a jelentőségük a mezőgazdaság szempontjából, mert ezeken a vidékeken a földet csak öntözéssel lehet megművelni. Öntözésre Kasgária és Nansan hegyi folyóinak, az Akszunak, a Jarkendnek, a Tiznafnak, a Szulohónak stb. vizét használják fel. Kína nyugati részén sok a tó. A tavak azonban sekélyek, gyakran kiszáradnak, vizük többnyire sós. Kasgária legnagyobb tava a Lopnor, a Nansan hegységben a Kukunor, Bargában a Dalainor.

A Tibeti Fennsík vízhálózata a lefolyástalan medencékhez, a Brahmaputra és az Indus vízgyűjtő területéhez, végül a kelet-ázsiai folyók — a Jangce, a Mekong, a Szalven stb. — vízterületéhez tartozik. A Tibeti Fennsík legnagyobb folyója a Brahmaputra (tibeti nyelven Csangpo), baloldali mellékfolyója, a Ki-Csu mentén épült Tibet fővárosa, Lhassza. A Tibeti Fennsík nyugati és déli részén sok a tó, ezeket az olvadékvíz, időszakos vagy állandó vízfolyások táplálják. Legnagyobb tavak: a Nam-Co (Tengri-Nor), Jamdok-Co, Manaszarovar, Dangra-Jum-Co.

Talaj. Kína domborzata igen bonyolult, ezért a talajtakaró is tarka. Képviselve vannak benne egyrészt a különböző sivatagi talajtípusok, másrészt a vertikális övezetek hegyi talajféleségei. Kína északkeleti és keleti részét a sivatagok szélén főként gesztenyebarna talaj borítja, amely az innen keletre elterülő síkságokon csernozjom-talajba, a dombos vidékeken pedig szürke erdei talajba megy át. Tungpej tűlevelű erdeiben hegyi podzoltalaj van. Az Észak-Kínai Alföldön többnyire alluviális a talaj, amely szikes, lúgos talajokkal és szerkezetnélküli szikes talajokkal váltakozik. Észak-Kína néhány talajnemét helytelenül nevezik sárgaföldnek, az elnevezés inkább a talaj alapkőzetére, a löszre illik, amely az egész tájnak sárgás színezetet kölcsönöz. A Vörös Medence északi felében nagy területet barna erdei talajok, déli felében laterit és vörösföld borítanak (bár az elnevezést a medence tulajdonképpen a felszínre kitüremlő alapkőzetnek köszönheti). Dél-Kína hegységeiben gyakoriak a barna erdei talajok is, a völgyekben és a tengerparton pedig szubtrópusi, különböző fokban elpodzolosodott, ritkán laterittá átalakult vörösföldek és sárgaföldek. A Hszicsiang vízterületén fejlettek a trópusi lateritos talajok. Kína hegységeiben nagy területeken érvényesül a magassági talajövezetesség törvénye. Észak-Kínában a gesztenyebarna talajok a síkságokról felhatolnak az előhegységekbe és a hegység belsejében fekvő medencékbe; a gerin-

ceket hegyi-réti talaj borítja. A tengerparti övezet hegységeiben a síkságok vörösföldjét hegységi vörösbarna talajok s a magasabb szinteken barna talajnemek váltják fel.

Kína ősi földművelő kultúrájának következménye az, hogy a sűrűn lakott vidékek belterjes földművelése ezeket a természetes talajokat a felismerhetetlenségig átalakította. A löszön képződött talajok sok ásványi tápanyagot tartalmaznak, ezért alig szorulnak trágyázásra. Ezzel szemben a vörösföld és laterit gyorsan kilúgozódik, és trágyázás nélkül gyorsan elveszti termőképességét. Kína sok vidékén a talaj termőképessége szempontjából döntő jelentőségű a vízellátás. Kínában sok a talajjavító, de különösen az öntözőberendezés.

Kína nyugati részén a talajtakaró uralkodó típusai a gesztenyebarna és a barna sivatagi-sztyepp-talajok. A Góbi-sivatag barna, vékony talaját gyakran apró kavics- és murvaréteg, az úgynevezett „kőpáncél" borítja. Keleten, Kanszuban és Belső-Mongólia Autonóm Területen rendszerint gesztenyebarna a talaj. Köves talaj jellemzi Dzsungáriát, Kasgária hegylábi síkságait és a Pej-Sant. Kasgária és az Ordosz belső vidékein nagy területet borítanak a homoksivatagok. A Tien-Santól délre főként a gipsztartalmú és köves talajok fejlettek, a Tibeti Fennsíkon pedig a magashegységi sivatagi talajok.

Növényzet. Kína növénytakarója nagy változatosságáról nevezetes. Csupán Kína keleti részén 20 000 az 1956 nemhez tartozó növényfajták száma. Különösen sokféle fa- és cserjefajta található itt, kb. két és félszer annyi, mint egész Észak-Amerikában. Kína keleti részén hosszú idő óta nem következtek be nagyobb arányú erőteljes tektonikus mozgások és hirtelen éghajlati ingadozások. Ez lehetővé tette, hogy a régi növényzet reliktumai, az „élő ásványok" életben maradjanak, mint például a mezozoi cinkgo biloba fa, a nyitvatermő Cycas, Taxus, Cephalotaxus és igen sok páfrány. Ugyanezen okok, továbbá az a körülmény, hogy a Csinling hegységtől délre és keletre nincsenek magas hegyek alkotta határok, megkönnyítette különböző országokból származó növények meghonosodását Kínában. A Csinling hegységben és a Jangce völgyében sok olyan növényfajta díszlik, amely Európából, Szibériából, Burmából, Vietnamból, a Himalájából, Indonéziából, Japánból vagy Észak-Amerikából származik. De Kínában nemcsak számos jövevénynövény akklimatizálódott. Kína különböző vadontermő fa- és fűfajták, valamint kultúrnövények őshazája. Kínából származik a köles, a tatárka, sok gyökér- és gumótermő növény, sok alma-, körte-, szilvaféle, továbbá a citruszfélék, a barackfák, az őszibarack egyes fajtái, a kínai csalán (rami), a kínai olajfa (tungafa), különböző gyógy- és dísznövények.

Kína jelentős részén már rég kiirtották a természetes növénytakarót.

A kínai nép nagy műszaki készségével még a meredek hegyoldalakba is teraszokat épített, ahová csatornákon, vízvezetékeken és csöveken vezetik a vizet. Még a kopár sziklákat is odaszállított talajjal borítják be. A legnagyobb arányban az Északkelet-Kínai Alföld, az Észak-Kínai Alföld, a Santung-félsziget, a Vörös Medence, a Jangce völgye és deltája, a Hszicsiang völgye és Tajvan nyugati része van megművelve.

Északkelet-Kína síkságait sztyepp, hegységeit pedig erdőségek borítják. A Nagy-Kingán és az Ilhuri-Alin északi gerinceit, valamint a Kis-Kingán nyugati részét tajgajellegű növényzet borítja. A tűlevelű erdők legjellegzetesebb fái: a vörösfenyő, a jegenyefenyő, a lúcfenyő és az erdeifenyő. Előfordul a szibériai cirbolyafenyő is. A lombos erdőkben gyakori a nyírfa és a rezgőnyárfa, az alsóbb szinten pedig megjelenik a juharfa, kőrisfa, hársfa, diófa. A legsajátságosabb és fajtákban a leggazdagabb Kelet-Mandzsúria hegységeinek és a Kis-Kingán délkeleti lejtőinek növényzete. Itt sok a széleslevelű fajta (tölgy, kőris, dió, szil, hárs). A fákat sűrűn benövik a kúszónövények. A tűlevelűek közül a leggyakoribb a koreai cédrus és az ajáni lúcfenyő. Eléggé elterjedt a koreai és a szibériai lúcfenyő, a dahuriai vörösfenyő, az amuri jegenyefenyő. Itt díszlik még a bársonyfa, a mandzsúriai diófa, a nyárfa, az éger és a rezgőnyárfa. Óriási erdőségeket irtottak ki, különösen Mandzsúria japán megszállása idején. Az előhegységekben, de különösen a Nagy-Kingánban a növénytakaró sztyeppnövényzet, elsősorban vegyes- és pázsitfüvek. A leggyakoribb kultúrnövények a hüvelyesek (szója, bab, borsó), a gabonaneműek (búza, kaoliang, köles, rizs, kukorica, tatárka) és a zöldségfélék. Tungpej déli részén kórtét, szilvát, sárgabarackot, almát, őszibarackot, szőlőt termesztenek. A síkságok szűz területeit az aszályos sztyeppek növényzete takarja. A nagy folyók árterületét rétek, csalitok és cserjések borítják. A Zsehol hegységi erdőssztyepp átmeneti tájtípus Belső-Mongólia Autonóm Terület félsivatagos és sztyeppvidékei, valamint Észak-Kína földművelő területei között.

Az Észak-Kínai Alföld teljes egészében megművelt terület, a természetes növénytakaró csak a vízterületükön vándorló folyók elmocsarasodott árterületein és a sajátos kis védett területeken — a templomligetekben — maradt épségben. A természetes növénytakaró nagy területen a Csinling hegység lejtőin jelenik meg újból. A Csinling hegység igen fontos geobotanikai határ. Északi lejtőin a lombhullató erdőségek vannak túlsúlyban: juharfa, hársfa, kőris, diófa, továbbá a gyertyánfa, bükk, nyírfa számos fajtája szibériai tűlevelűekkel vegyesen. Déli lejtőin leginkább az örökzöld Trachicarpus pálma, a gesztenyefa, a lakk- és zsírfa van elterjedve. Különösen sok az örök-

zöld tölgyféle. A tűlevelűeket itt elsősorban a ciprus és a tujafa képviseli. Sűrűbben fordulnak elő liánok és epifiták. A Csinling a kultúrnövények szempontjából is fontos határt jelent. Tőle északra főként búzát, árpát, kölest, kaoliangot, kukoricát, szóját, burgonyát, délre pedig rizst, teát, bambuszt, cukornádat termelnek, gyakori az eperfa és a különböző gyümölcsfák.

Rendkívül változatos a faállomány a Vörös Medence peremén és a Dél-Kínai Hegyvidék lejtőin. Ezeket a területeket elsősorban a tölgy, az erdeifenyő, a kámforfa, a keskenylevelű fafajták, a babér, lakkfa (Rhus vernicifera) és a különböző pálmafajták jellemzik. Gazdasági szempontból nagy jelentőségű a bambusz. A kínai trópusi területeket egykor nagy erdőségek borították, de ezeket az erdőségeket már nagyrészt kiirtották. A meglevő erdők viszont nem hasonlítanak az igazi trópusi dzsungelre, fajtaállományuk valamivel szegényebb, a fák ritkábbak és alacsonyabbak. Itt is találunk azonban olyan jellegzetes trópusi növényt, mint például a Pandanus csavarpálma, a Castanpsis, a Cinnamomum stb. nemek különböző képviselői. A partok mentén mangrove-bozótok burjánzanak.

Kína nyugati részén túlnyomó a sivatagi és félsivatagi növényzet. A Nagy-Kingántól nyugatra nagy térségeken sztyeppek terülnek el, amelyeket főként pázsitfüvek, vegyesfüvek és bokrok (különböző borsófafélék) borítanak. A Góbi-sivatagban többnyire szárazságkedvelő pázsitfűféléket, különböző ballagófüveket, ürömféléket, borsófaféléket, a Pej-Sanban pedig szakszault találunk. Nagyon elterjedtek a tamariszkusz-félék. A fafajták közül keleten a sivatagi szil, nyugaton a különbözőlevelű nyárfa, az ezüstfa (dzsita) a leggyakoribb. A Tien-San északi lejtőjén főként Schrenk-féle lúcfenyő-erdők vannak, kisebb számban szibériai vörösfenyő is tenyészik. A szibériai vörösfenyő elterjedésének ez a legdélibb határa. Sűrű lomboserdők borítják a Mongol-Altáj déli lejtőit. A Nansan hegységet helyenként tekintélyes mértékben lombosfákkal vegyes tűlevelű (lúc) erdők borítják. A Tibeti Fennsík nyugati részének növényvilága szegény; ez a hideg, magashegységi sivatag birodalma, ahol nem nő fa. A kis csermelyek és hegyipatakok mentén reamuriabozótot és homoktövist találunk. A mocsaras lapályok leggyakoribb növénye a kemény tibeti Cobresia. A Tibeti Fennsík keleti részének növényzete gazdagabb és változatosabb. A folyók szurdokaiban nagy magasságban (3000—6000 m) megmaradt a sivatagi platók növényzete, a hegyoldalakat lúcerdők borítják, gyakori a nyárfa és a borókafenyő. 1500 m-en alul megjelennek a szubtrópusi flóra képviselői, az indiai erdeifenyő, a magnóliafélék stb.

Állatvilág. Kína keleti részének sűrűn lakott és megművelt vidékein

a vadállatokat, különösen a nagy emlősöket, nagyrészt kiirtották. Az ország északi és déli peremterületein azonban az állatvilág gazdag és változatos. Kína nyugati részének sivatagos tájain nem sok az állatfajta, de az egyedek száma tekintélyes. Az ország északkeleti részén, Tungpejben gyakoriak a szibériai tajgafauna képviselői: a jávorszarvas, a maral, a pézsmaszarvas, a hiúz, a farkas, a barnamedve, a mókus, a burunduk, a coboly, a hermelin, a menyét, a szibériai nyérc. A vegyes tűlevelű-lomboserdőkben sok a harmadkori reliktumforma. A szibériai, vagy a szibériai fajtákkal rokon déli fajták a Csinlingig terjedtek el, helyenként azonban a délebbre fekvő országok állatfajtáival vagy az őshonos állatokkal keveredtek. Ilyen például a tigris, a leopárd, az amuri vadmacska, a nyestkutya, a himalájai nyuszt, a japán szarvas, a himalájai barnamedve, a gorál-antilop. A vegyes tűlevelű-lomboserdőkben gyakori az őz, a gímszarvas és a vaddisznó is. Az Észak-Kínai Alföldön, Tungpej síkságain és Santungban csak igen kevés vadállat maradt. A Csinlingtől délre jóval több a vad. Itt már megjelennek a trópusi vadállatok: a makakómajom, a leopárd (ma már elég ritka), az örvösmedve, a mocsári őz. A Tibeti Fennsíkon és Dél-Kínában érezhető az indokínai trópusi fauna hatása. Ezeken a vidékeken gyakori a tigris, a különböző majomfajták (pl. a gibbon-majom), a kínai vadkecske, a különböző vadmacskafélék és a rágcsálók igen sok fajtája. A délnyugati vidékeken megtaláljuk a makimajmot, a vastag lorit, az ázsiai cibétmacskát, az orrszarvút, a tapírt. Rendkívül változatos Kína madárfaunája. Ismeretes néhány fácánfajta, a nyírfajd, a császármadár, rengeteg a víziszárnyas és a gázló, pl. kacsák, vadludak, darvak, kócsagok.

Dzsungária sivatagaiban vadtevék legelnek, itt él még a Przsevalszkij-féle ázsiai vadló, gyakori a szajga, a kulán és a sivatagi antilop, a dzsejran. A Barga sztyeppjein gyakori a sztyeppantilop, a dzeren. Sok a rágcsálóféle. A hegységek állatvilágát a gímszarvas, a kőszáli juh, a hópárduc, a rőt farkas és a medve alkotja. A tigris a dzsungáriai tavak és a Lopnor környékén levő sűrű bozótban maradt meg. A Tibeti Fennsíkon szintén sok a vad patásállat. A nyugati részen él még a vadjak, az orongoantilop, a kuku-jaman hegységi vadjuh, a kiang és a pézsmaszarvas. Sok a mormota és a pocoknyúl, amelyekre egy medvefajta vadászik. A Tibeti Fennsík déli részén megjelenik a leopárd és a himalájai fekete örvösmedve.

Kína édesvizeinek és tengereinek halfaunája a világ leggazdagabb halfaunáihoz tartozik. A Kína partjait mosó tengerekben igen sok a csendes-óceáni szardínia, a tőkehal, a lepényhal, a makrahal, a tonhal, a tengeri pérhal, a tengeri dévérkeszeg, a tintahal stb.

A háziállatok közül a sivatagos vidékeken különös fontosságú a teve, Tibetben a jak, Dél-Kínában a bivaly. Nagyon elterjedt igavonó állat az öszvér és az ökör. Kevésbé használatos igavonásra a ló. Kína nyugati részén igen nagy jelentősége van a juhtenyésztésnek. A tejelőállat kevés, különösen Kína keleti részének sűrűn lakott vidékein. Kína több tartományában nagy jelentőségű a sertéstenyésztés. Nagyon fejlett a baromfi-, délen pedig a selyemhernyó-tenyésztés.

IV. NÉPESSÉG

Kína soknemzetiségű állam. A népesség zömét a kínaiak alkotják (93,94%). Kína területén a kínaiakon kívül sok kis nép és etnikai csoport él (6,06 %)*. A kinai etnográfusok a Kína területén élő népeket 6 csoportba osztják: a hanok (a kínaiak), a cangok (a tibetiek), a mengek (a mongolok), a manok (a mandzsuk), a hujok (a türkök és más mohamedán vallású népek) és a mongolok csoportjára, amely a többi népeket foglalja magában. Ez az osztályozás nagyjából megfelel a szovjet tudomány által elfogadott nyelvészeti osztályozásnak.

Egészében véve Kína nemzeti vonatkozásban tömör ország. A nemzeti kisebbségek főként Délnyugat-Kínában, Északnyugat-Kínában, Dél-Kínában és Északkelet-Kína különböző vidékein összpontosulnak.

1) A taj-kínai (han) csoportba a következő népek tartoznak: a) a kínaiak, Kína legfőbb és vezető nemzete (az ország népességének 94 %-a). Magukat han cunak, han zsennek (a han embereinek) vagy csungkuozsennek (a Középső Állam, vagyis Kína embereinek) nevezik. Kínában mindenütt megtaláljuk őket, de főként Közép- és Északkelet-Kínában, ahol a népesség zömét alkotják. b) A hujok, az orosz irodalomban dungan néven ismeretesek, főként Hszincsiang, Kanszu, Senhszi tartományt népesítik be (lélekszámuk 3,5 millió). Jelentős csoportjaik élnek Északkelet-Kínában, azonkívül Szecsuan, Csinghaj tartományban és Tibetben vannak külön településeik. A kínai nyelv senhszi és kanszui nyelvjárását beszélik. Anyagi kultúrájuk formáját tekintve közel állanak a kínaiakhoz. Fő foglalkozásuk a földművelés; foglalkoznak azonkívül állattenyésztéssel (Hszincsiangban), közvetítő kereskedelemmel és fuvarozással, kézműiparral. Kanszu tartomány déli részén, ahol a lakosság zömét a dunganok alkotják, 1950-ben autonóm nemzetiségi körzet alakult. c) A pantajok Jünnan tartományban és részben Kína határain kívül laknak (lélekszámuk közel 500 000). Nyelvük és anyagi kultúrájuk tekintetében a nyugat-kínaiakhoz

* Ezek közül tíz egy milliónál nagyobb lélekszámú.

állanak közel. A pantaj nép kialakulásában kétségtelenül részük volt az araboknak, akik a VII—XII. században hatoltak be Nyugat-Kínába. A tajping felkelés idején a pantajok független államot alakítottak. Ennek az államnak a szétzúzása után (1855) sok pantaj Burmába, Sziámba és a Dél-Afrikai Unióba vándorolt ki. d) A taj népek és etnikai csoportok (lélekszámuk 6—7 millió) Dél- és Délnyugat-Kínát népesítik be. A taj nyelvek nyelvjárásait beszélik. Anyagi kultúrájuk tekintetében a dél-kínaiakhoz állanak közel. Fő foglalkozásuk a földművelés. A völgyekben és a középső övezetben öntözéses földművelés, a magas hegyvidéken pedig öntözetlen földművelés folyik. A Kuomintang-kormány igyekezett fenntartani a feudális földbirtoklási rendszert, a patriarchális közösséget, támogatta a feudális arisztokrácia és a taj hivatalnokok, a „tuszik" hatalmát. Hajnan szigetét a li etnikai csoport (lélekszáma 350 000) népesíti be, amely nyelvileg a taj csoporthoz tartozik.

2) A tibet-burmai csoport (cang): a) a tulajdonképpeni tibetiek Tibet Autonóm Területen, Hszikang és Csinghaj tartomány autonóm nemzetségi körzeteiben, egyes csoportjaik pedig Szecsuan, Kanszu, Jünnan tartományban élnek (lélekszámuk 2,5 millió). A kínai-tibeti nyelvcsalád tibet-burmai ágába tartozó tibeti nyelv nyelvjárásait beszélik. Gazdaságuk elmaradott és nagyrészt naturális jellegű volt. Fő foglalkozásuk a félnomád legeltető állattenyésztés, délkeleten pedig az öntözéses és öntözetlen földművelés; b) a jik (magukat noszunak nevezik) lélekszáma több mint 3 millió. A Jünnan, Szecsuan, Hszikang tartományok határán levő hegyvidéken, továbbá Kujcsou, Kuanghszi és Kuangtung tartományokban laknak. Jünnan tartományban él a hozzájuk közel álló mincsia nép (500 000 ember). Ezeknél a népeknél még ma is megtalálhatjuk a nemzetségi elkülönülés maradványait és a feudális, sőt a rabszolgatársadalmi és törzsi viszonyok jelentős csökevényeit. A gazdaság többnyire naturális jellegű. Fő foglalkozásuk a legeltető állattenyésztés és az öntözetlen földművelés. Hszikang tartomány északkeleti részén autonóm nemzetségi körzet alakult (Noszu-Jicu); c) más tibet-burmai nyelvű népek: kacsinok, moszók, liucék, liszuk stb. (lélekszámuk kb. 1 millió). Hszikang és Jünnan tartományokat népesítik be (a burmai határ vidékét). Fő foglalkozásuk a parlagos öntözéses földművelés; foglalkoznak még halászattal, vadászattal és kézműiparral.

3) A mongol (meng) csoport: ide tartoznak a tulajdonképpeni mongolok és más etnikai csoportok, mint pl. a torgutok, hosoutok, dahurok, bargutok, csaharok, csipcsinek, tumutok stb. Belső-Mongólia Autonóm Területen, északkeleten, Hszincsiang, Ninghszia, Kanszu, Csinghaj tartományban élnek (lélekszámuk 1,5 millió). A mongol

nyelv nyugati és délkeleti nyelvjárását beszélik. Fő foglalkozásuk a nomád és félnomád állattenyésztés, valamint a földművelés. Mellékfoglalkozásuk a vadászat, a sóbányászat, a szódakitermelés, a bőr elsődleges megmunkálása, a nemezványolás. A kínai nép nagy győzelme felszabadította Belső-Mongólia dolgozóit az imperialista és a feudális iga alól, s megszüntette a nemzeti elnyomást. A mongollakta vidékeken sikeresen hajtják végre a földreformot és a többi demokratikus átalakítást. Felszámolják a feudális földbirtokot, véget vetnek az állattenyésztők uzsorás kizsákmányolásának. A mongol dolgozóknak földet és állatokat juttatnak. Virágzásnak indult a nemzeti kultúra.

4) A mandzsu-tungúz (man) csoport: a) a mandzsuk főként Északkelet-Kínát (Tungpej) népesítik be; a mandzsu nyelven beszélő mandzsuk száma kb. 100 000, teljes lélekszámuk 2,5 millió. Az északkelet-kínai mandzsuk az anyagi kultúra (lakás, ruházat, élelem stb.) és részben a szellemi kultúra tekintetében közel állanak a kínai népességhez. A mandzsuk azonban megőrizték antropológiai típusukat, s részben nyelvüket (a mandzsu nyelv egymáshoz közelálló nyelvjárásait), továbbá írásukat és népművészetüket is; b) a sibo népek (lélekszámuk kb. 30 000) és a szolonok (lélekszámuk kb. 35 000) az északkelet-kínai határt népesítik be, s nagyobb csoportjaik élnek az Ili körzetben (Hszincsiang tartomány). Fő foglalkozásuk a földművelés, a háziipar és részben az állattenyésztés; c) az evenkik (5000) és a nanajok (kb. 7000) főként Északkelet-Kína északi részén élnek a Szungariba ömlő Nonni folyó torkolatánál, továbbá az Argun és az Amur mentén. Halászattal, vadászattal és részben rénszarvastenyésztéssel foglalkoznak.

Egyes kutatók a mandzsu-tungúz népekhez számítják a koreaiakat is; Kína területén a koreaiak Északkelet-Kína keleti részén élnek (lélekszámuk 1,2 millió). A koreai nyelvet beszélik. Fő foglalkozásuk a földművelés. Foglalkoznak ezenkívül fakitermeléssel, szénégetéssel és kézműiparral. Az 1919 márciusi koreai japánellenes felkelés elfojtása után nagy csoportokban települtek át Kínába. A koreaiakat a japánok a XX. század harmincas éveiben a határtól távolabb eső vidékekre telepítették át. A határvidékek voltak a központjai a japán gyarmatosítók elleni partizánharcnak, melyet a koreai nép vezére, Kim Ir Szen irányított.

5) A türk csoport (kínaiul huj). Az e csoportba tartozó népek mohamedán vallásúak. a) Az ujgúrok (lélekszámuk 3,8 millió) Északnyugat-Kínában, főként Hszincsiang tartományban élnek. Az új-ujgur nyelv tájszólásait és nyelvjárásait beszélik. Fő foglalkozásuk a földművelés (elsősorban az öntözéses földművelés), a gyümölcs- és dinnyetermesz-

tés. Az ujgur nép (az egyik legrégibb türk nép) a VIII. sz. előtt jelent meg Hszincsiang területén; b) a kazahok főként Hszincsiang tartományt népesítik be (lélekszámuk 450 000). A kazah nyelv nyelvjárásait beszélik. Fő foglalkozásuk a félnomád legeltető állattenyésztés; a síkságokon földműveléssel is foglalkoznak. Mellékfoglalkozásuk a bőrkikészítés, a nemezkészítés stb.; c) a kirgizek Hszincsiang tartományban élnek (lélekszámuk 80 000). A kirgiz nyelv tájszólásait beszélik. Félnomád legeltető állattenyésztéssel, földműveléssel és részben vadászattal foglalkoznak. Kínában (főként Hszincsiang tartományban) jelentéktelen számban élnek üzbég, tatár és egyéb török nyelvcsaládhoz tartozó népek. A régi kínai etnográfia a türk népeken kívül vallásuk után ítélve tévesen a huj csoporthoz számítja a tadzsikokat, a dardokat, valamint a hujokat (3,7 millió) és a pantajokat (akik a mohamedán vallást követik).

6) Dél- és Délnyugat-Kína népességét a kínai krónikákban általában „mong" (déli barbárok) néven emlegetik. Ebbe a csoportba különböző nyelven beszélő népek és törzsek tartoznak: a) a miaók (magukat mongnak nevezik) 2,5 millió főt számlálnak. Főként Kuanghszi tartományt népesítik be, egyes csoportjaik pedig Kujcsou, Jünnan, Szecsuan, Hunan, Csianghszi tartományban élnek. Hajnan, továbbá Indokína északi része (Burma, Laosz, Vietnam) őslakóinak tekintik őket. A törzsközösség lényeges csökevényeit őrzik. Gazdaságuk többnyire naturális jellegű volt. Fő foglalkozásuk a földművelés. A földtelen miao parasztság több ízben felkelt saját földbirtokosai és a kínai földbirtokosok ellen (1850—1864, 1907, 1927). A népi demokrácia győzelmével a miao nép előtt megnyílt az új élethez vezető út. Kujcsou tartomány Kajli körzete, amelyet a miaók népesítenek be, nemzetiségi körzet lett. b) A jaók (lélekszámuk 620 000) Kuantung és Hunan tartomány határán, Kuanghszi északi részén és Indokína északi részén (Laosz és a San Föderáció) élnek. A hűbérurak által elnyomott jaók arra kényszerültek, hogy a hegyekben településjenek le, ahol kezdetleges földműveléssel, részben pedig halászattal és vadászattal foglalkoztak. A gazdaság többnyire naturális jellegű. Az ősközösségi viszonyoknak sok csökevényét őrzik. A jaók több ízben felkeltek a nemzeti elnyomás ellen. A kínai népi forradalom győzelme után jao autonóm körzeteket alakítottak. A jaók a helyi és a tartományi hatalmi szervekbe a kínaiakkal egyenlő jogok alapján választják küldötteiket. A népi demokrácia győzelme biztosítja a jao nép számára a szabad politikai, kulturális és gazdasági fejlődést. A kormány pénz- és élelmiszerkölcsönöket ad a jaóknak, elősegíti kereskedelmük fejlődését. A jaók a völgyekbe településnek át, megkapják a volt földesúri földeket. Kórházakat, iskolákat létesítenek számukra. c) A tangcsia etnikai csoport

a Csucsiang folyó deltája körül és Kantonban él (lélekszáma kb. 550 000). Fő foglalkozásuk a halászat és a teherfuvarozás. A Kuomintang-Kínában a legelnyomottabb és legjogfosztottabb népcsoportok közé tartoztak. Csak a népi demokrácia győzelme hozta meg számukra a jogegyenlőséget, a mozgási szabadságot. A földhözjuttatás révén a tangcsiák sorsa gyökeresen megváltozott. A miaók, jaók és a tangcsiák a mon-khmer csoportba tartozó nyelveket beszélik.

Tajvan szigetén a kaosan etnikai csoportok élnek (lélekszámuk 180 000), nyelvük a maláj-polinéziai nyelvcsaládba tartozik. A sziget keleti, hegyes vidékét maláj törzsek népesítik be.

Északkelet-Kínában és a kínai nagyvárosokban (Sanghaj, Tiencsin, Peking stb.) oroszok is élnek. A Kínában élő oroszok száma meghaladja a 100 000-ret. Az orosz óhitű parasztok még a XIX. században települtek át Hszincsiangba. Kínában jelentéktelen számú japán, angol, belga, francia stb. lakosságot is találunk.

Kína őslakossága *antropológiailag* a nagy mongol fajta[1] különböző típusaihoz tartozik. A Huangho-medence északi tartományaira a magasnövésű és hosszúkás fejformájú észak-kínai típus jellemző. Az ország déli részét az alacsonyabb termetű és gömbölyded fejformájú dél-ázsiai típus jellemzi. Ez a típus van elterjedve Délkelet-Ázsia szomszédos területein is.

A feudális Kuomintang-Kínában az uralkodó klikk féktelen soviniszta politikát folytatott, hogy a viszálykodás magvát hintse el Kína népei között. A nemzeti kisebbségek dolgozóit mind a kínai hivatalnokok és kereskedők, mind pedig a helyi hűbérurak és papok kizsákmányolták.

A Kínai Népköztársaságban megvalósult valamennyi nemzetiség teljes egyenjogúsága. A Kommunista Párt vezette kínai népi hatalom intézkedéseket tesz a nemzeti kisebbségek által benépesített elmaradott végvidékek gazdasági és kulturális fejlesztése érdekében.

A népesség számát tekintve Kína világviszonylatban az első helyen áll. Az 1953. évi népszámlálási adatok szerint Kína lakosságának 51,82 %-át férfiak, 48,18 %-át nők alkotják.

A népesség az ország területén rendkívül egyenlőtlenül oszlik meg. A legsűrűbben lakottak a Jangce középső és alsó szakasza mentén elterülő alföldek. Itt a népsűrűség km²-ként néhol a 800, egyes esetekben pedig az 1000 főt is eléri. Az átlagos népsűrűség ezeken a vidé-

[1] A mongol fajta az emberiség három alapvető nagy fajtájának egyike. Ehhez a fajtához tartozik Kína, Mongólia, Korea és Amerika őslakossága. Az eszkimóknál és az amerikai indiánoknál a mongol fajta jellegzetességei gyengébben jutnak kifejezésre, mint az ázsiai ág képviselőinél.

keken km²-ként kb. 450 fő. Igen sűrűn lakott a Hszicsiang deltája, valamint a kuangtungi és fucsieni partmenti sáv. A népsűrűség itt alig valamivel kisebb, mint a Jangce völgyében. Kína lakosságának majdnem $^1/_6$-e a Nagy vagy Közép-Kínai Alföldet (Csungjüan) népesíti be, amely Hopej, Santung, Anhuj és Honan tartományok határain belül terül el. A Közép-Kínai Alföld egyike a legősibb kínai településhelyeknek, az átlagos népsűrűség km²-ként kb. 300 fő. Ezeken a vidékeken kívül sűrűn lakottak az ország keleti részén vonuló hegyláncok és fennsíkok között elterülő nagy völgyek és síkságok is. Ugyanakkor sok hegyvidéken és fennsíkon igen ritka a népesség. Az említett területen kívül igen sűrűn lakott a szecsuani úgynevezett Vörös Medence, ahol nem egészen 200 000 km²-en kb. 50 millió ember él, vagyis minden km²-re kb. 250 fő jut. Északkelet-Kína déli részének egyes vidékein a népsűrűség km²-ként több mint 100 fő. Ugyanakkor Kína óriási területein a népesség igen gyér, km²-ként átlag 1—5 fő. Ilyen terület például Belső-Mongólia, Hszincsiang, Tibet, Csinghaj. Ezeket a területeket többnyire magas, sziklás hegyek, sivatagok, jégmezők borítják. Kína lakosságának egyenlőtlen megoszlásában azonban korántsem a természeti feltételeknek volt döntő szerepük. A feudális viszonyok és a külföldi imperialisták uralma akadályozta az új termőföldek hasznosítását, s ez oda vezetett, hogy a lakosság kis területen zsúfolódott össze, életszínvonala pedig csökkent. Kína átlagos népsűrűsége km²-ként 51 fő.

A félgyarmati Kínában a lakosság vándorlását a reakciós társadalmi-gazdasági rendszer és a viszonylagos mezőgazdasági túlnépesedés idézte elő. Sok területen ugyanis a parasztok zömének vagy egyáltalán nem volt földje, vagy csak nagyon kevés földje volt. A népesség vándorlását idézték elő az elemi csapások — az árvizek, az aszályok is, amelyek a reakciós rendszer uralma alatt mérhetetlen szenvedést zúdítottak a népre. A tönkrement parasztok a falvakból a városokba, az ország gyéren lakott vidékeire, részben pedig külföldre özönlöttek. A külföldön élő kínaiak száma több mint 10 millió. 1940—1947-ben a legtöbb kínai Thaiföldön, Malájföldön, Indonéziában, Vietnamban, Burmában, Brit-Borneóban és a Fülöp-szigeteken élt. Az elemi csapások éveiben nagy tömegek hagyták ott az árvíz- vagy aszálysújtotta vidékeket, és azokat a vidékeket, ahol a mezőgazdasági kártevők a vetést tönkretették. A menekülők azokat a sűrűnlakott mezőgazdasági vidékeket is elárasztották, amelyeket akkor éppen nem sújtott elemi csapás. A következő években megindult a visszavándorlás azokra a vidékekre, amelyek már kezdték kiheverni az elemi csapásokat.

A lakosság nagyarányú vándorlása indult meg abban az időben, amikor a japánok elfoglalták Mandzsúriát, majd pedig Észak-Kínát

és az ország más területeit. A kínaiak elmenekültek a japán agresszorok által elfoglalt területekről. A munkások nem akartak dolgozni a hadiüzemekben, inkább otthagyták lakóhelyüket. Kína felszabadulása után, 1949—1950-ben, amikor megkezdődött az ország gazdaságának helyreállítása, újra megindult a visszavándorlás.

Kínában az ország lakosságának 13,26 %-a él a városokban. Jellemző az iparosítás ütemére, hogy 1950 és 1953 között a városi lakosság száma 40 %-kal nőtt.

V. GAZDASÁGFÖLDRAJZI ÁTTEKINTÉS

A gazdaság általános jellemzése. *A társadalmi-gazdasági átalakítások jelentősége.* A népi forradalom győzelme előtt Kína elmaradott, félgyarmati ország volt, ahol még fennálltak a feudális viszonyok csökevényei. A kínai faluban sajátosan egyesült az eredeti felhalmozás jellegét magán viselő kereskedelmi tőke a feudális földesúr uralmával. Emellett fennmaradtak a parasztság kizsákmányolásának és elnyomásának középkori módszerei is. Az ipar legfőbb szálai, a bányák, a gyárak, a vasutak, a bankok a külföldi monopolisták kezében voltak, vagy azok ellenőrzése alatt állottak.

Kína felszabadulása előtt a Kuomintang-kormány uralma alatt lévő terület gazdaságának túlnyomó részét közvetlenül vagy a komprádorok klikkjén keresztül az amerikai imperializmus ellenőrizte. Jelentős pozíciókat foglaltak el az ország gazdasági életében az angol monopóliumok is. Falun kapitalizmus előtti viszonyok uralkodtak. Mind a parasztsággal, mind a többi dolgozó réteggel szemben gyakorta alkalmaztak katonai-rendőri erőszakot. Az imperialisták minden eszközzel gátolták Kína termelőerőinek és iparának fejlődését. Az ország gazdasága egyoldalú, torz, gyarmati jellegű lett, s ez csak a gyarmatosítók érdekeinek felelt meg. A néptömegeket állandóan az éhhalál fenyegette. Az erőt meghaladó munka és az éhínség évről évre rengeteg embert döntött a sírba. A gyarmatosítók az ország kirablásával óriási nyereségre tettek szert. Az 1931—1936. évi nemzeti jövedelem (Északkelet-Kína és Tajvan kivételével) a legmagasabb értékelés szerint sem haladta meg az évi 10 milliárd amerikai dollárt, vagyis egy főre átszámítva alig volt valamivel több 20 dollárnál.

Az Egyesült Államok tőkebefektetéseinek teljes összege, a Kuomintang-kormánynak kiutalt összegeket, pénzbeli támogatásokat leszámítva, nem volt túlságosan nagy (a második világháború kezdete előtt kb. 250 millió dollár), mivel azonban az egész nemzetgazdasággal rendelkező feudális-komprádor Kuomintang-klikket az amerikai

imperializmus tartotta el és ellenőrizte, az ipar, a közlekedés, a kereskedelem, a mezőgazdaság túlnyomó része az amerikai monopóliumok kezében volt. Az amerikai imperialisták bőkezűen támogatták a kínai ellenforradalmi erőket; a kínai demokratikus sajtó közlése szerint az e célra fordított kiadások összege 1949-ben elérte a 6 milliárd dollárt. Az amerikai monopóliumok egyre jobban kiszorították az angol gyarmatosítókat (az angol tőkebefektetések összege a második világháború előtt 1,2 milliárd dollárra rúgott), de egész sor fontos vállalat, a külkereskedelem 8—10 %-a és a Kínát kiszolgáló tengeri szállítás egy része az angol monopolisták kezében maradt.

A feudális-komprádor klikk, amelynek élén a „négy család" (Csang Kaj-sek, Kung Hsziang-hszi, Szung Ce-ven és a Csen fivérek családja) állt, uralmának 22 éve alatt hatalmas vagyonra tett szert. E klikk tagjai és cinkosaik nemcsak a hozzájuk tartozó bankokkal, nagy ipari, kereskedelmi és egyéb vállalatokkal rendelkeztek (amelyekben 1947-ben összesen mintegy félmillió munkás dolgozott), hanem közvetlen ellenőrzésük alatt állt az úgynevezett bürokratikus tőke is. Az államkapitalista monopóliumok kezükbe kaparintották a kormány bankjait, az egész kitermelő- és feldolgozóipart, a legfontosabb közlekedési ágakat, a kül- és a belkereskedelem jelentékeny részét. A bürokratikus tőke vállalataiban 1947-ben mintegy 2 millió munkás dolgozott. A bürokratikus tőke különösen gyorsan nőtt a japán kapituláció után, amikor a japán és a német imperialisták által létesített vállalatok a Kuomintang-kormány kezébe mentek át. A japán tőkebefektetések 6,5 milliárd amerikai dollárra rúgtak. A japán monopóliumok könyörtelenül kizsákmányolták a kínai népet, kifosztották Kínát, s az összeharácsolt pénz egyrészét kínai, különösen északkelet-kínai vállalataikba fektették be.

A második világháború után az összes államkapitalista monopóliumok az amerikai monopoltőke ellenőrzése alá kerültek, amely gazdasági és pénzügyi „tanácsadóin" és „szakértőin" keresztül a Kuomintang-Kína állami pénzével és anyagi erőforrásaival is rendelkezett, és irányította a népellenes kormány gazdaságpolitikáját.

A föld mindinkább a földbirtokosok, az uzsorások és a kulákok kezében összpontosult. Egyre több paraszt vesztette el földjét és jutott koldusbotra. A parasztság túlnyomó többsége mezőgazdasági munkásokból, apró földparcellákkal rendelkező szegényparasztokból és bérlőkből állott, akik kiuzsorázó, félfeudális feltételek mellett voltak kénytelenek földet bérelni, s arra kényszerültek, hogy a termésük 50—70 %-át, sőt néha még nagyobb részét a kizsákmányolóknak adják.

A kínai népi demokrácia a Kommunista Párttal az élen azt a feladatot tűzte ki, hogy erélyesen felszámolja a kínai gazdaság fél-

gyarmati, félfeudális jellegének káros következményeit. Az imperialistákat a népköztársaság megalakítása után minden Kínában élvezett kiváltságuktól megfosztották, mindazokat a vállalatokat és vagyontárgyakat, amelyek a feudális-komprádor klikk kezében voltak vagy annak ellenőrzése alatt állottak, elkobozták és átadták a népi államnak.

Nagy történelmi jelentőségük van a népi demokratikus hatalom által végrehajtott agrárreformoknak. A feudális földtulajdon megszűnt. A földbirtokososztályt felszámolták. A dolgozó parasztság földet kapott. A bürokratikus tőke valamennyi vállalata, továbbá a magánvállalatok és a második világháború után az amerikai imperializmust szolgáló népellenes feudális-komprádor klikk vagyontárgyai a nép kezébe mentek át. Ezzel Kína népgazdaságában létrejött az állami szektor, amely szocialista jellegű. Ez a szektor most vezető helyet foglal el az ország gazdaságában. Az állam kezében vannak a bankok, az egész vasúthálózat, a légiközlekedés, a tengeri és a gépkocsiközlekedés jelentékeny része, a távbeszélő és a rádióhálózat, a kitermelőipar túlnyomó része, a nehéziparnak több mint 80 %-a és a könnyűiparnak mintegy 50 %-a (1952). A külkereskedelem terén, valamint az országon belüli nagykereskedelemben a nép állama uralkodó helyet foglal el. 1952-ben a kiviteli és behozatali műveleteknek kb. 90 %-át az állam bonyolította le. Megvetették az alapját a gabonatermesztő, iparinövény-termesztő és állattenyésztő állami gazdaságok szervezésének.

Az ötéves terv végéig 141 gépesített állami gazdaságot létesítenek félmillió hektáros területen, ami 1952-höz képest három és félszeres növekedés. Ezek között van a Szovjetunió által ajándékozott 20 000 hektáros gabonatermesztő állami mintagazdaság is. Az állami gazdaságokban 5146 traktor lesz (1950-ben Kínában még alig volt traktor). Ezenkívül 194 gépállomást állítanak fel 2897 traktorral, amelyek 230 000 hektáros területen segítik a parasztokat.

Az állami szektorhoz tartozó vállalatok már 1950 elején az acéltermelésnek mintegy 90 %-át, a villamos energia termelés 78 %-át, a széntermelés 70 %-át, a gépgyártás 70 %-át, a nyersvastermelés 50 %-át és a textilipari termelés 50 %-át szolgáltatták.

1952-ben az állami, szövetkezeti és állami-magán vegyes ipari vállalatok az ország egész ipari termelésének 61 %-át adták, az 1949. évi 43,8 %-kal szemben. Az ötéves terv végére ez az arány 87,8 %-ra emelkedik.

A kínai népi demokrácia a jelenlegi szakaszban az állami szektor erősítése és mindenirányú fejlesztése mellett serkenti a magánipart is, amennyiben az az állam és a nép szempontjából hasznos. A népi állam

korlátozza a tőkés kizsákmányolást, de ugyanakkor arra törekszik, hogy az átmeneti időszak viszonyai között megteremtsen minden szükséges feltételt a termelőerők lehető leggyorsabb fejlesztése számára.

A népi demokratikus ország élén álló és a népgazdaság helyreállítását és fejlesztését irányító Kínai Kommunista Párt a gyökeres társadalmi-gazdasági átalakítások során abból a tételből indul ki, hogy Kínában jelenleg 4 szektor van: 1) az állami szektor, amely kezében tartja a népgazdaság legfontosabb ágait (a nagyipar, a bankok, a közlekedés, a külkereskedelem); 2) a szövetkezeti szektor, amely a kisárutermelők (a parasztok és a kézművesek) megszervezésének egyik hatalmas eszköze. 1952-ig bezárólag Kínában több mint 34 000 fogyasztási és értékesítő szövetkezet alakult, összesen mintegy 141 millió taggal. A nagyarányú állami segítség révén (a legkülönfélébb kedvezmények, hitelek nyújtása, árszabályozási és áruelosztási intézkedések megvalósítása stb.) ez a szektor, amely szoros kapcsolatban van az állami szektorral, egyre inkább megszabadul a kereskedelmi tőke kizsákmányolásától, és fokozatosan a szocialista fejlődés útjára lép; 3) a kisárutermelő szektor, amely a parasztok és a kézművesek egyéni gazdaságait foglalja magában, s amely jelentős helyet foglal el Kína nemzetgazdaságában. E szektorban osztályrétegeződés megy végbe. A népi demokratikus állam támogatásával a parasztok és a kézművesek közül egyre többen lépnek be a szövetkezetekbe; 4) a magánkapitalista szektor, amely jelentős helyet foglal el a kiskereskedelemben és a könnyűiparban (a nehéziparban korlátozott szerepe van). A magánkapitalista szektort az állam a nemzetgazdaság fejlődése és az ország iparosítása érdekében védelmezi és támogatja; a Központi Népi Kormány ugyanakkor az ellenőrzés és a korlátozás politikáját folytatja, s ezzel biztosítja az állami érdekeket. A tőkés ipar és kereskedelem fokozatos szocialista átalakításának átmeneti formája az államkapitalizmus. Az államkapitalizmusban még nem szűnt meg a tőkések tulajdona, a tőkések továbbra is bizonyos, szabályozott és korlátozott profithoz jutnak. A munkásosztály által vezetett kínai államban az államkapitalizmus felhasználásával teremtik meg azokat a kedvező feltételeket, amelyek között a jövőben a kapitalista tulajdont köztulajdonná változtatják át. Jelenleg Kínában az államkapitalizmus legkülönfélébb formái léteznek: az állami — szocialista — tulajdonnak és a tőkés tulajdonnak a kapcsolatai különféle bonyolult formákon és fokozatokon keresztül valósulnak meg, s ezért az államkapitalizmus nem tekinthető önálló tulajdonformának.

A népi demokrácia, a Szovjetunió történelmi tapasztalatait figye-

lembe véve, különös figyelmet fordít az ország iparosítására, ami az erős, független gazdaság megteremtésének egyik legfontosabb feltétele. A nehézipar részaránya az egész ipari termelésben az 1949. évi 32,5 %-ról 1952-ben 43,8 %-ra emelkedett.

Mao Ce-tung 1950-ben azt mondotta, hogy az ország gazdasági és pénzügyi helyzetének gyökeres megváltoztatásához és megjavításához kb. három évre van szükség. Az ipari és a mezőgazdasági termelés 1952 végére elérte, sőt felül is múlta a háború előtti színvonalat. A Kínai Kommunista Párt megítélése szerint a szocialista társadalom alapjainak lerakásához az ötéves terv megindulásától számított 15 évre, Kína magasfokú szocialista iparosításához pedig mintegy 40—50 évre lesz szükség.

A Kínai Népköztársaságban gyökeresen megváltozott a népfelszabadító forradalom vezető osztályának, a proletariátusnak a helyzete. Sok tehetséges munkás került a különböző vállalatok, üzemek, bányák stb. élére, és tölt be vezető állásokat az iparban, a közlekedésben, a kereskedelemben. A dolgozók lelkes és áldozatos munkájának, valamint az ésszerűsítéseknek köszönhető, hogy a munka termelékenysége állandóan emelkedik. Az állami szénbányákban például a Kuomintang-időszakhoz képest 70—100 %-kal emelkedett a termelékenység. A kínai munkások munkájának termelékenysége 1949-től 1952-ig átlagosan 88 %-kal emelkedett. A terv értelmében 1957-ig az állami iparban a munka termelékenysége további 64 %-kal fog emelkedni, ezen belül pedig a nagy ipari építkezéseken 72 %-kal. Az önköltséget a minisztériumi iparban 22 %-kal csökkentik. A kínai munkások a Szovjetunió dolgozóinak értékes tapasztalatai nyomán széleskörű munkaverseny-mozgalmat indítottak.

Lényegesen emelkedett a munkások életszínvonala. Az állami iparban dolgozó munkások reálbére például 1949-től 1952-ig 75 %-kal, 1954—1955-ben pedig további 14 %-kal növekedett.

A népköztársaság megalakulása óta eltelt rövid idő alatt kimagasló eredmények születtek a népgazdaság fejlesztése terén. A mezőgazdasági termelés 1952-ben az 1949. évihez képest hozzávetőlegesen 50 %-kal emelkedett, az ötéves terv végén pedig 23,3 %-kal haladja meg az 1952. évi termelés értékét. Az ipari termelés összértéke 1949-től 1952-ig több mint a kétszeresére nőtt, az ötéves terv során pedig további 98,3 %-kal emelkedik. 1950 márciusában sikerült gátat vetni az inflációnak, amely a Kuomintang-uralom idején példátlan méreteket öltött. 1950—1952 folyamán számos öntözőberendezést állítottak helyre illetve építettek, aminek a népgazdaság szempontjából óriási jelentősége van. A kínai nép igen nagy lelkesedéssel dolgozik, sikeresen számolja fel a japán területrablók és a Kuomintang-

reakció ellen hosszú éveken át folytatott háború súlyos következményeit. A nép demokratikus diktatúrája, amely szilárdan gyökeret vert Kínában, felszabadította a nép alkotóerőit. Az a körülmény, hogy befejeződött a gazdaság helyreállítása, sikeresen végrehajtották az agrárreformokat, megszilárdult a népi demokratikus állam, s a néptömegek felsorakoztak a Kínai Kommunista Párt mögé, kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy áttérjenek a nagyszabású tervszerű építőmunkára, az ország népgazdaságának fejlesztését szolgáló első ötéves terv (1953—1957) megvalósítására.

Ipar. Az imperializmus gátolta Kína gazdasági fejlődését, s különösen a termelőeszközöket gyártó ipar fejlődését akadályozta. Ezért az ipari tekintetben különben is fejletlen Kína nehéziparának fejlődése egészen jelentéktelen volt. A XX. század elején létesítettek néhány nehézipari vállalatot. A történelmi feltételek következtében, amelyeket elsősorban az ország gazdasági életébe való erőszakos imperialista beavatkozás határozott meg, Kína korszerű iparának elhelyezkedése sajátos jelleget öltött. A japán imperializmus bizonyos mértékű nehézipart teremtett Északkelet-Kínában, amelyet a japán monopóliumok Koreával egyetemben hadiipari bázisukká akartak változtatni. 1943-ban egész Kína nyersvastermelésének mintegy 87 %-a, acéltermelésének pedig 93 %-a Északkelet-Kínára jutott. Viszonylag nagyarányú fejlődésnek indult a bányászat.

A könnyűipar, amelyben főleg a pamutipar foglalt el jelentős helyet, túlnyomórészt Sanghajban, a külföldi tőke uralmának központjában koncentrálódott. A második világháború előtt itt összpontosult egész Kína könnyű gyáriparának mintegy a fele. Sanghajban voltak úgynevezett külföldi területi koncessziók, ahol az imperialista országok úgy rendelkeztek, mint saját gyarmataikon. A gyári jellegű vállalatok számát tekintve Kínában volt még néhány olyan központ — Tiencsin, Kanton, Csingtao, Hankou és Mukden —, ahol szintén a külföldi tőke uralkodott. Cukorgyárak vannak Tajvan szigetén, Fucsienben, Kuangtungban, Szecsuanban. A városok és a kerületek többségében csak nagyon kevés ipari vállalat volt, ha ugyan egyáltalán volt ilyen. A kuomintangista Ipari Minisztérium és Gazdasági Kutatóintézet által közzétett adatok szerint a gépi erőre berendezett, gyári jellegű (legalább 30 munkást foglalkoztató) vállalatok száma Kínában — Tajvant nem számítva — a következőképpen alakult: 1910-ben 200, 150 000 munkással; 1920-ban 700, 500 000 munkással; 1930-ban 2000, 1 500 000 munkással. Ezek az adatok általában a ténylegesnél kevesebb munkást tüntetnek fel, mégis bizonyos képet adnak a kínai gyáripar fejlődésének folyamatáról. Az 1929—1933. évi gazdasági válság idején megakadt az ipar fejlődése, csökkent a

termelés és a foglalkoztatott munkások száma. Amikor a válság különleges jellegű depresszióba ment át, az ipar bizonyos felélénkülése volt tapasztalható, s ez 1937-ig tartott. A második világháborút megelőző időben az ipari üzemekben dolgozó munkások számát (a kisipari és kézműipari üzemeket nem számítva) 2 750 000-re becsülték. A japán támadás után Kína nagy részében hanyatlásnak indult a gyáripar. Északkelet-Kínában és Tajvan szigetén, ahol a japánok kiépítették a hadiipari termelést, nőtt az üzemek és főleg a foglalkoztatott munkások száma.

A munkásosztály helyzete a kuomintangista Kínában rendkívül súlyos volt. A munkások nyomorúságos bérért 12—18 órát voltak kénytelenek dolgozni. A munkáscsaládokat éhség és kimerültség pusztította. A szinte elképzelhetetlen kizsákmányolás nagyfokú elégedetlenséget váltott ki a munkások körében. A munkásosztálynak a Kínai Kommunista Párt irányításával szervezett hatalmas arányú sztrájkjai és harcos megmozdulásai megrendítették a Kuomintang-rendszer alapjait, különösen fennállásának utolsó éveiben.

A kapituláció előtt a japán megszállók, majd a menekülő kuomintangisták súlyosan megrongálták a kínai ipari vállalatokat. Sanghajban például 1947-ben 5418 vállalat közül csak 582, vagyis a vállalatok 11 %-a volt üzemben. A többi nagy városban az üzemen kívül helyezett vállalatok aránya a következő volt: Tiencsinben 70 %, Csingtaóban 50 %, Kantonban 30 %. Az acélipar 90 %-a, a villamos energia ipar 50 %-a vált üzemképtelenné. A népi kormánynak számos ipari üzemet szinte a romokból kellett újjáépítenie.

A könnyűipar általában véve már a Kínai Népköztársaság fennállásának második évfordulójára elérte, sőt a textilipar felül is múlta a háború előtti színvonalat. Gyors ütemben állították helyre a nehézipart. Az ipar részaránya Északkelet-Kína gazdaságában 1949-ben 35 %, 1950-ben 43 %, 1952-ben pedig már 56 % volt. Emellett a termelőeszközök gyártása az északkeleti állami ipari termelés teljes értékének kb. négyötödét tette ki. Az ötéves terv során egész Kína iparát nagymértékben fejlesztik. Az ipari termelés értéke évente átlagosan 14,7 %-kal haladja majd meg az előző évinek az értékét, és 1957-ben a modern ipar adja majd Kína egész ipari és mezőgazdasági termelésének 36 %-át, szemben az 1952. évi 26,7 %-kal.

A kínai népgazdaság sikeres helyreállításában rendkívül nagy szerepe van a Szovjetunió által nyújtott segítségnek. A szovjet szakemberek közreműködésével állították helyre Kínában a bányászatot, a kohászatot és más iparágakat, továbbá a vasút- és úthálózatot. A kínai nép amellett, hogy felhasználhatja a szovjetország gazdasági helyreállításának és fejlesztésének nagyszerű tapasztalatait, sokoldalú

és rendszeres segítséget is kap a Szovjetunió népeitől. Mao Ce-tung a szovjet-kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírásának harmadik évfordulója alkalmából Sztálinhoz intézett táviratában ezt írta: „A két nagy szövetséges — Kína és a Szovjetunió — szoros baráti kapcsolata és együttműködése az elmúlt három esztendő alatt nagymértékben megszilárdult és továbbfejlődött. Az az őszinte és önzetlen támogatás, amellyel a szovjet kormány és a szovjet nép az új Kínát segítette, meggyorsította Kína gazdasági talpraállását és fejlődését, s nagyjelentőségű tényezője lesz Kína első ötéves terve, e nagyszabású országépítő terv megvalósításának." A szocialista tábor országainak gazdasági együttműködése és kölcsönös segítségnyújtása rendkívül nagyjelentőségű a népi demokratikus országok népgazdaságának fejlődése szempontjából. Ezt az együttműködést az ösztönzi, hogy a szocialista tábor népei őszintén segíteni akarják egymást, és általános gazdasági fellendülést kívánnak elérni.

A népi kormány 1950 óta a gazdaság tervszerű, arányos fejlődésének törvényére támaszkodva tervszerűen irányítja az állami ipari vállalatokat. 1952 végére befejeződött a Kínai Népköztársaság iparának helyreállítási időszaka. A Kínai Népköztársaság 1953-ban megkezdte a gazdasági építés első ötéves tervének megvalósítását. Az ötéves terv legfőbb feladata az, hogy megteremtse a nehézipart, az iparosítás alapját, és hogy a népgazdaságban biztosítsa a szocialista szektor részarányának állandó növekedését. A terv ezenkívül feladatul tűzi ki a könnyűipar és a mezőgazdaság fejlesztését. A termelés fejlesztése alapján tovább emelkedik a nép anyagi jóléte és kulturális színvonala. Az ötéves terv megindulása óta méreteiben és jelentőségében még fokozódott a Szovjetunió gazdasági segítsége. Szovjet segítséggel építik fel az iparosítási terv gerincét alkotó 156 nagy ipari létesítményt, és a tudományos és műszaki egyezmény keretében a Szovjetunió korlátlanul bocsátja Kína rendelkezésére, nagyszámú szakember küldése és képzése mellett, gazdag műszaki tapasztalatait az iparosítás terén.

Energiagazdaság és kitermelőipar. Kína hatalmas energiaforrásokkal és ásványkészletekkel rendelkezik. A reakció uralma idején azonban csak alig-alig kutatták fel az ország hatalmas területeit, s a természeti kincsekre vonatkozó adatok korántsem teljesek, inkább csak hozzávetőleges becslések. A természeti kincsek kiaknázása terén a népi forradalom győzelme előtt rablógazdálkodás folyt. A Kínai Népköztársaság megalakulása után a természeti kincsek kihasználásának minden joga az állam kezébe ment át. Ezzel lehetőség nyílt a gazdag energiakészletek és ásványkincsek tervszerű feltárására és kiaknázására. Vízienergia-készleteit tekintve Kínát csak a Szovjetunió előzi

meg, a vízienergiának azonban csak 1 %-át használták fel. A legnagyobb vízienergia-készletek Délnyugat-Kínában vannak; jelentős helyet foglal el e tekintetben Középdél-Kína, Északnyugat-Kína, Északkelet-Kína (Tungpej), továbbá Észak- és Kelet-Kína. Kína vízierőműveinek kapacitása (1941—1943-ban) összesen kb. 2,5 millió kw volt. Ebből 1,6 millió kw Északkelet-Kínára (1942-ben 4,2 milliárd kw/ó villamos energiát állítottak elő), 240 000 kw pedig Tajvanra jut. Majdnem valamennyi erőmű a külföldi tőke kezében volt. A legnagyobb kapacitású erőművek Északkelet-Kínában létesültek: a Szujfengi Vízierőmű kapacitása 300 000 kw, a Fusuni Hőerőműé 290 000 kw, a Fengmani Vízierőmüé 280 000 kw, az Ansani Hőerőműé 220 000 kw, a Fouhszini (Fuhszini) Hőerőműé 150 000 kw, a Sanghaji Hőerőmű kapacitása pedig 180 000 kw volt.

A japánok 1945-ben rendkívül súlyos károkat okoztak Északkelet-Kína energiagazdaságának, s 1946 és 1949 között a kuomintangisták folytatták ezt a rombolást. 1947-ben egész Kína területén 3,6 milliárd kw/ó villamos energiát termeltek. A népi kormány irányításával helyreállították a villamos erőműveket és a távvezetékeket. Már 1949-ben 1,4 milliárd kw/ó villamos energiát állítottak elő Északkelet-Kínában. 1952-ben Kína villamos energia termelése elérte az ország felszabadulása előtti legmagasabb színvonal 115 %-át, 7,2 milliárd kw/ó-t. Az ötéves terv végéig a villamos energia termelés 15,9 milliárd kw/ó-ra emelkedik. 76 nagy hőerőművet és 16 vízierőművet építenek ez alatt az idő alatt. Megkezdik az előkészületeket a Jangce és Tibet vízierejének kihasználására.

Kína rendkívül jelentős szénkészletekkel rendelkezik, a világ egyik leggazdagabb szénlelőhelye. A legnagyobb szénmedence Sanhszi és Senhszi tartomány területén van. Nagy szénmedencék vannak még Északkelet-Kínában, Szecsuan, Jünnan, Honan, Hopej és más tartományokban is. A népi forradalom győzelme előtt a szénbányászat a külföldi tőke kezében volt. Északkelet-Kínában a szénipar a felszabadulás előtt teljesen a japán monopóliumok birtokában volt. A nagy szénbányák a többi tartományban is a japán vagy az angol tőke tulajdonában voltak. 1937-ben több mint 40 millió tonna szenet bányásztak az országban. A japán megszállás évei alatt a szénlelőhelyeken rablógazdálkodás folyt. 1942-ben egész Kína területén mintegy 65 millió, ezen belül Északkelet-Kínában több mint 24 millió, Észak-Kínában 24,5 millió, Közép-Kínában egymillió, Tajvan szigetén kétmillió és a megszállás alatt nem levő Kínában hétmillió tonna szenet termeltek ki. A kis, helyi jelentőségű bányák termelése egész Kínában kb. hatmillió tonna volt. Kína legnagyobb bányái a következők: a Mukden közelében levő fusuni bánya (évi kitermelése hat —

hétmillió tonna volt), a Zseholban levő fouhszini (fuhszini) bánya (három—négymillió tonna), a Tiencsin közelében levő kajlangi bánya (hat—hétmillió tonna), a hokangi, tatungi és csunghszini bánya (2—2,5 millió tonna). A Kuomintang-uralom idején a szénbányászat hanyatlásnak indult. Az ország széntermelése 1948-ban 15 millió tonnára csökkent. A Központi Népi Kormány intézkedéseket tett a szénipar gyors helyreállítása érdekében. 1952-ben Kínában 63 530 000 tonna szenet termeltek ki, ami kb. 90 %-kal haladta meg az ország felszabadulása előtt elért legmagasabb színvonalat. 1957-re terv szerint 113 millió tonnára emelkedik a szénkitermelés. A szénbányászati munkások száma 1951-ben kb. 500 000 volt. Kína széntermelése egyaránt magában foglalja a kokszolható és a nem kokszolható szenek, az antracit és a barnaszén kitermelését.

Ásványolajkitermelés Tajvan szigetén, Kanszuban (Jüming) és Hszincsiangban folyik. Az amerikai olajmonopóliumok a reakció uralma idején akadályokat gördítettek az olajkutatások és az ásványolajkitermelés fejlesztése elé. A demokratikus hatalom már 1950 óta nagy erőfeszítéseket tett részben a már meglevő olajmezők (Jumen) fokozott ütemben való kiaknázására, részben pedig új olajmezők felkutatására északnyugaton és délnyugaton. Az ötéves terv az utóbbi évek alatt elért sikerek nyomán 1957-re a nyersolajtermelés 4,6-szeresére való emelését, a benzintermelés 3,8-szeresére való emelését irányozta elő 1952-höz képest. A meglevő olajfinomítók kibővítésén kívül hatalmas új olajfinomítót építenek, s ezzel Kína olajfinomító kapacitását az ötéves terv előtti időszakhoz képest két és félszeresére emelik. Északkelet-Kínában hatalmas olajpalarétegek találhatók; a legjelentősebbek a fusuni lelőhelyek. Ezekből a palarétegekből 1943-ban közel 500 000 tonna folyékony üzemanyagot állítottak elő.

A legnagyobb vasérclelőhelyek Északkelet-Kínában vannak, de komoly vasérckészleteket találhatunk Észak-Kínában (Sanhszi és Hopej tartomány), Középdél-Kínában (Hupej, Hunan) és Szecsuan tartományban is. A vasérc feldolgozása azonban főként Északkelet-Kínában összpontosult.

Mangánércbányák Középdél-Kínában (Kuangtungban, Kuanghszi-ban, Csianghsziban és Hunanban), továbbá északkeleten és az ország más vidékein találhatók. A lelőhelyek kiaknázása Kuanghsziban, Csianghsziban, Kuangtungban, továbbá északkeleten és Hunan egy részében folyik.

A színes és ritkafémek lelőhelyei főként a Jangcétól délre eső területeken összpontosulnak, de Északkelet-Kínában és az ország más vidékein is fellelhetők.

Wolframbányászat terén Kína a Szovjetunió után az első helyet

foglalja el. A legfőbb wolframlelőhely Csianghszi tartomány. A többi tartományok közül a készleteket és a kitermelés méreteit tekintve Kuangtungot, Hunant, Kuanghszit és Jünnant, továbbá Északkelet-Kínát kell megemlíteni. A wolframmal együtt nyerik a bizmutot. A világ ón- és antimonkészletének is igen jelentős hányada jut Kínára. A legfontosabb ónbányák Jünnanban, Kuanghsziban és Csianghsziban vannak. Az antimonkitermelés elsősorban Hunan és Kuanghszi tartományban összpontosul. Jelentős antimonkészletek vannak azonkívül Kuangtung, Jünnan és Kujcsou tartományban is. A rézfeldolgozás Hszincsiang, Jünnan, Kujcsou, Hszikang tartományban, továbbá északkeleten (Kirin stb.) és Tajvan szigetén folyik. Az ólom és a horgany lelőhelyei főként Északkelet-Kínában, továbbá Hunanban, Hszincsiangban és Jünnanban vannak. Kínában vannak még higanybányák (főként Hunan és Kujcsou tartományban), molibdén-, kromit-, nikkel-, ezüst-, arany- és tantalbányák. Az országnak hatalmas alumíniumnyersanyag tartalékai vannak: Északkelet-Kínában bauxitbányákat, Santung és Jünnan tartományban alumíniumpalabányákat, Csöcsiangban alunitbányákat, Kína több vidékén pedig kaolinbányákat találunk. A magnezitbányászat az ország északkeleti részén összpontosul. Kína e téren a Szovjetunió után az első helyet foglalja el (a magnezit a magnézium egyik legfontosabb nyersanyaga). Kínában más hasznos ásványok kitermelése is folyik. Ilyenek az arzén, az azbeszt, a kén, a fluorit, a szteatit, a foszfát, a salétrom, a természetes szóda, a konyhasó, a különböző agyagok stb.

A második világháborút megelőző időszakban a dúsított wolframérc termelése évi 10—17 000 tonnát, az ónkitermelés 9—12 000 tonnát, az antimonkitermelés 15—17 000 tonnát ért el. A második világháború alatt a Kuomintang-Kínában e fémek bányászatának ellenőrzését az amerikai monopóliumok ragadták magukhoz, s majdnem az egész kitermelt anyagot kiszállították az országból. 1948-ban a wolframérc-bányászat kb. 50, az antimontermelés 20, az ónbányászat 45 %-a volt a háború előtti átlagos színvonalnak.

A háború előtt Kínában mintegy 15 tonna aranyat (ebből Tajvan szigetén 5 tonnát, Északkelet-Kínában 6—7 tonnát), 5 tonna ezüstöt, 7000 tonna ólomércet bányásztak. A háború alatt 150 tonna higanyt termeltek. A háború előtt Kínában évente több mint 300 000 tonna magnezitet, mintegy 4 millió tonna sót (a só feldolgozásával és szállításával kb. 400 000 munkást foglalkoztattak), egymillió tonna kaolint, 6400 tonna salétromot (Honanban és Hopejben), 5500 tonna ként, több mint 70 000 tonna szteatitot (különösen Északkelet-Kínában), 250 tonna azbesztet bányásztak. A kuomintangisták által úgyszólván teljesen szétrombolt wolfram- és egyéb bányákat a népi demokratikus

rendszer gyorsan helyreállította. A bányászat már 1950 őszén elérte az 1948. évi színvonalat.

Feldolgozóipar. Kína feldolgozóiparában egyaránt megtaláljuk a manufaktúrát, a kisipari termelést és a korszerű gyáripart. A kapitalista ipar behatolása súlyos csapást mért a kisiparra és a háziiparra, mivel azonban a viszonylagos mezőgazdasági túlnépesedés következtében bőségesen állt rendelkezésre olcsó munkaerő, továbbra is fennmaradtak a kisipari és kézműipari termelés feltételei. A kézműipar és a háziipar még el van terjedve az ország legbelsejében fekvő tartományokban. A kézművesek és háziiparosok a különböző fogyasztási cikkeken kívül művészi kivitelű edényeket és mindenféle dísztárgyakat, továbbá mezőgazdasági szerszámokat és szállítóeszközöket is készítettek. Összesen mintegy 10—11 millió ember foglalkozott kézműipari és háziipari termeléssel. A becslések szerint a második világháború előtt Kínában készített szöveteknek legalább a felét kézműipari úton állították elő. A népi demokratikus hatalom elősegíti a kézművesek és kisiparosok szövetkezetekbe tömörülését. Ma már többezer szövetkezet működik, s a kézműiparral és háziiparral foglalkozók életszínvonala szemmelláthatóan emelkedett.

A második világháború előtt a legnagyobb fejlődést Kínában a textilipar, az élelmiszereket és élvezeti cikkeket gyártó ipar érte el. Emellett megállapíthatjuk, hogy a Kuomintang-uralom idején a textilipar nagyon gyengén fejlődött.

A legnagyobb ipari vállalatok állami tulajdonba vétele megteremtette a kínai ipar, különösen a termelőeszközöket gyártó ipar gyors helyreállításának és fejlesztésének előfeltételeit.

Vas- és színesfémkohászat. A legnagyobb vaskohászati üzemek Északkelet-Kínában — Ansanban és Penhsziben (Penhszihu) vannak. Vas- és acélipari üzemeket találunk Tiencsinben, Peking közelében, Tajjüanban, Sanghajban, Csungcsingban és Hankouban. A vaskohászat kapacitása a második világháború idején kb. évi 3 millió tonna nyersvas volt, az acélgyártásé pedig több mint 1,5 millió tonna. A tényleges termelés e számok alatt állott. Északkelet-Kínában 1943 folyamán 1,7 millió tonna nyersvasat és 837 000 tonna acélt termeltek, ebből 1,3 millió tonna nyersvas és az egész acélmennyiség az ansani „Hsziova" üzemekre jutott. A nyersvastermelés egész Kínában kb. 2 millió tonna, az acélgyártás pedig kb. 1 millió tonna volt. Az ansani kohókombinátban (Mukdentől 90 km-re) a második világháború évei alatt kb. 70 000 munkás dolgozott. 1948 telén, a kuomintangista pusztítás után, a munkáslétszám néhány ezerre apadt. 1947-ben az egész Kuomintang-Kínában mindössze 36 000 tonna nyersvasat és 40 000 tonna acélt termeltek. Az újjáépített ansani kombinát és a többi

kohászati üzem 1949-ben már ismét üzemben volt. A nyersvastermelés 1952-ben az 1949. évinek 7,5-szeresére, az acéltermelés 9,4-szeresére, az elektrolitikus vörösréz termelése pedig 10,2-szeresére emelkedett. 1952-ben a nyersvastermelés 104 %-kal, a nyersacéltermelés (1 135 000 tonna) pedig 155 %-kal volt nagyobb a Kína felszabadulása előtt elért legmagasabb színvonalnál. Az ötéves terv végére az acéltermelés 4,12 millió tonnára, 1962-ig pedig kerek 10 millió tonnára emelkedik az előirányzatok szerint. Ebből a célból a vasérctermelést 1957-ig az 1952. évinek 3,6-szeresére fogják emelni. Az ötéves terv keretében 15 nagy és 23 viszonylag kisebb vas- és acélkombinátot építenek, illetve megkezdik azok rekonstrukcióját. Északkelet-Kínában és Tajvan szigetén alumíniumtermelés is folyt; 1943-ban Tajvan szigetén 20 000 tonna kapacitás mellett 14 000 tonna, Északkelet-Kínában pedig 18 000 tonna kapacitás mellett 8000 tonna alumíniumot termeltek.

A fémfeldolgozó ipart kisebb üzemek képviselték. Ezek főként drótot, vaslemezt, edényt, gép- és szerszámgépalkatrészeket stb. gyártottak. A fémfeldolgozó ipar központja Sanghaj volt.

A Központi Népi Kormány intézkedéseket tesz a fémfeldolgozó ipar újjáalakítása és bővítése érdekében.

A gépgyártás Kína felszabadulása előtt igen szűk körre korlátozódott. Északkelet-Kína aránylag fejlett gépgyártása főként a hadiipar és a közlekedés szükségleteinek kielégítését szolgálta. Ezenkívül az ország más vidékeinek egyes nagyobb városaiban is volt gépgyártás. A Központi Népi Kormány hatékony intézkedéseket tett az ipar szerkezetének gyökeres megváltoztatására, gyors ütemben bővítette a termelőeszközök gyártását, különösen a gépgyártást. 1949-ben a termelőeszközök és a fogyasztási cikkek gyártása közti arány Kínában 32,5 : 67,5, 1952-ben 43,8 : 56,2 volt. Létrejött a gépgyártás számos új ága. A Szovjetunió segítségével a kínai ipar korszerű réselőgépek, mozdonyok, zsilipberendezések, textilipari gépek stb. gyártását kezdte meg. Megindult a traktorok, autóbuszok stb. gyártása is. Északkelet-Kína állami gépiparának össztermelése 1952-ben elérte az 1949. évi színvonal hétszeresét. A legnagyobb gépipari központok: Északkelet-Kínában Mukden, Talien, Harbin, Ansan, Észak-Kínában Tajjüan és Tiencsin (főként mezőgazdasági gépgyártás), Kelet-Kínában a Hangcsou—Sanghaj—Nanking háromszög (hajógyártás és általános gépgyártás), Középdél-Kínában a vuhani körzet (vasúti kocsik gyártása, hajógyártás), Kanton (hajógyártás), Délnyugat-Kínában Csungking (elektrotechnikai ipar). A gépiparban dolgozó munkások száma 1951-ben kb. 250 000 volt. Az ötéves terv időszakában 80 nagy gépgyár építését kezdik meg. Ezek elkészülte után Kína maga fogja gyártani

tehergépkocsijait, traktorait, mozdonyait, vasgyárainak, bányáinak és erőműveinek felszerelését.

Vegyiipar. A nagy vegyiipari üzemek Északkelet-Kínában vannak, a kisebbek főként Sanghajban épültek. A vegyiipar folyékony fűtőanyagot, szénlepárlási termékeket, műtrágyát, különösen amóniumszulfátot, festéket, gyógyszert, kozmetikai cikkeket, szappant, lúgokat, gumi- és más készítményeket gyárt.

Építőanyagipar. A cementgyárak főként Északkelet-Kínában és Tajvan szigetén összpontosulnak. Északkelet-Kínában 1943-ban 1,5 millió tonna, 1949-ben 218 000 tonna cementet gyártottak. 1952-ben a kínai cementgyártás 2 860 000 tonna volt, ami csaknem másfélszerese a népi demokratikus rendszer megalakulása előtt elért legmagasabb színvonalnak. Az ötéves terv végéig a cementgyártás eléri az évi 6 millió tonnát. Az építőanyagiparon belül jelentős a tégla- és cserépgyártás. Az üveggyárak főként palackokat és poharakat gyártottak, az ablaküveget a múltban főként importálták.

Textilipar. 1931-ben 5 millió orsó és 37 600 szövőszék, 1936-ban 5,1 millió orsó és 45 000 szövőszék, 1947-ben 5,3 millió orsó és 72 300 szövőszék volt Kínában. 1948-ban az orsóknak mintegy 50 %-a és a szövőszékek 40 %-a Sanghajban volt. Az orsók 40 %-a és a szövőszékek 50 %-a Csiangszu, Hopej, Santung tartományra és Mandzsúriára jutott. Közel 400 sélyemgombolyító gyár működött. Volt néhány selyem-, gyapjú- és lenszövő, továbbá kenderfeldolgozó gyár, a gyárak többsége azonban pamutfeldolgozással foglalkozott. A legnagyobb és a legjobban felszerelt textilgyárak a japán monopóliumok kezén voltak.

1947-ben egész Kína területén 4,5 millió orsó volt üzemben; 350 000 tonna pamutfonalat és 760 millió méter szövetet gyártottak. (1937-ben 410 000 tonna pamutfonalat és 1,1 milliárd méter szövetet gyártottak.) A népi forradalom győzelme előtt a textilgyárakban elsősorban serdülő lányokat dolgoztattak félig-meddig rabszolgai viszonyok között.

A népi demokratikus hatalom helyreállította a textilipart. A Kínai Népköztársaságban 1950-ben 5,2 millió orsó volt. Ebből az év végére már 4,5 millió volt üzemben. Az állami iparban 53 gyár dolgozott 2,1 millió orsóval és 40 000 szövőgéppel. A pamutszövetgyártás 1952-ben az 1949. évi színvonal 2,3-szeresére emelkedett. A pamutfonalgyártás 1952-ben több mint 40 %-kal múlta felül az ország felszabadulása előtt elért legmagasabb színvonalat, 1957-re pedig újabb 38 %-kal, 5 millió bálára emelkedik. A pamutszövetgyártás 1952-ben 60 %-kal volt több, mint 1949 előtt, 1957-re pedig további 47 %-kal nő: 111,63 millió báláról 163,72 millió bálára. Az ötéves terv előirányzata szerint öt év alatt 1 550 000 orsóval nő Kína gépparkja:

1957 végén 7 310 000 orsó lesz üzemben. 1952-höz képest 1957-ben megkétszereződik a gyapjúszövet-termelés, és 78,5 %-kal nő a selyemfonal-termelés. Az első ötéves terv során megvetik az alapját Kína műanyag-fonal iparának is. A korszerű textilipari üzemekben foglalkoztatott munkások száma 1951-ben 600 000 körül volt.

Élelmiszeripar. Ide tartoznak a malmok (Belső-Kínában kb. 90, Északkelet-Kínában pedig 70 malom van), a darálók, az olajütők (mintegy 300, $^3/_5$ részük Északkelet-Kínában), a cukorgyárak (Tajvan, Fucsien, Kuangtung, Szecsuan), a dohánygyárak (Sanghaj), a szeszgyárak, a keményítőgyárak és a teaszárító üzemek, az édesipari üzemek, a konzervgyárak stb. Azelőtt az élelmiszeripari nagyüzemek jelentős része a japán vállalkozók kezében volt; a népi forradalom győzelme után az állam tulajdonába mentek át. Az élelmiszeripari üzemek jórészét helyreállították, a termelőmunka eredményesen folyik.

A *fa- és fafeldolgozó ipar* főként Sanghajban és Északkelet-Kínában összpontosul. A papírgyárak Tajvan szigetén, Tiencsinben, az ország északkeleti részén és Sanghajban vannak. A papírgyártás 1952-ben az ország felszabadulása előtti legmagasabb színvonalnak majdnem a 2,5-szeresét érte el (370 000 tonna.). Az ipari szerfa termelése főként Északkelet-Kínában összpontosul, ahol hatalmas erdőségek vannak. Északkelet-Kínában 1949-ben 4,5 millió m^3 ipari faanyagot termeltek ki. Kína déli részén különböző célokra igen gyakran használják a bambuszt.

Fejlődött a gyufaipar, a konfekcióipar, a lábbeligyártás, a rövidáruipar (különösen Sanghajban) és a nyomdászat. A kötszövőgyárakban fehérneműt, harisnyát és egyéb cikkeket állítottak elő. Nagyobb nyomdák főként Sanghajban működnek. 1949—1950-ben a kínai népi kormány számos gyárat, köztük sok fegyvergyárat és hadiüzemet mezőgazdasági gépek és szerszámok, vízemelő kerekek és egyéb olyan berendezések gyártására állított át, amelyekre a mezőgazdaságnak a legnagyobb szüksége van.

Mezőgazdaság. A Kuomintang-Kína mezőgazdasági vidékein az egész megművelt földterületnek kb. $^3/_4$ része a falusi lakosság 8—10%-át alkotó földbirtokosok és gazdag parasztok birtokában volt. Ezek a földtulajdonosok birtokaik nagyrészét kiuzsorázó feltételek mellett bérbeadták a nincstelen vagy kevésföldű parasztoknak. A falusi lakosságnak mintegy 20 %-át a középparasztság, több mint 70%-át pedig a szegényparasztság alkotta. Ez utóbbihoz értendők a béresek, az apró földparcellákkal rendelkező parasztok, a bérlők és részesbérlők. Kína felszabadulása előtt a parasztok 60—70 %-a (1939-ben a parasztok 65 %-a) bérlő vagy részesbérlő volt.

A mezőgazdaságban uralkodó hűbéri viszonyok maradványainak felszámolása a kínai forradalom rendkívül fontos feladata volt, mivel a parasztság a kínai nemzeti felszabadító mozgalom döntő tényezőjét jelentette. Az agrárkérdés forradalmi megoldásának óriási jelentőségét helyesen értékelte Mao Ce-tung, a Kínai Kommunista Párt vezetője. Mao Ce-tung, aki a parasztszövetségek szervezését és e szövetségek harcát irányította, már 1927-ben így írt: „A parasztmozgalom fellendülése . . . ezidőszerint igen nagy jelentőségre tesz szert. Nem sok időbe telik, és Közép-, Dél- meg Észak-Kína valamennyi tartományában a parasztok százmilliói fognak felkelni; ellenállhatatlanok és leküzdhetetlenek lesznek, akár az orkán, és semmiféle erő sem fogja őket feltartóztatni. Letépik láncaikat, és a felszabadulás felé fognak törni"[1]. Később, 1950-ben a falu társadalmi-gazdasági viszonyait döntő módon megváltoztató agrárreformokat értékelve Mao Ce-tung hangsúlyozta: „A parasztok Kína lakosságának többségét alkotják. A forradalom a parasztok segítségével aratott győzelmet, és az ország iparosításának sikere megintcsak az ő segítségüktől függ. Ezért a munkásosztálynak hatékony támogatásban kell részesítenie a parasztokat az agrárreform megvalósításában."

A népi demokratikus hatalom 1946—1949 között a nemzeti felszabadító harc előrehaladásához mérten a felszabadított területeken elkobozta és igazságosan szétosztotta a kevésföldű vagy nincstelen parasztok között a földesurak, az uzsorások, a kolostorok és a japán hódítók földjeit.

A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület 1949-ben elfogadott Általános Programja feladatul tűzte ki a feudális és félfeudális földbirtoklási rendszernek paraszti földbirtoklási rendszerré való következetes átalakítását. A Központi Népi Kormány 1950 júniusában törvényt hozott az agrárátalakításokról, amely kimondotta a feudális földtulajdon teljes megszüntetését, a földbirtokosok osztályának felszámolását és a dolgozó parasztság földhözjuttatását. A földbirtokosok földjét és egyéb vagyontárgyait a kevés földdel rendelkező parasztok, a bérlők, a mezőgazdasági munkások és az illető terület többi dolgozó rétegei között osztották szét, családtagjaik számától függően. A földbirtokos-családok, amennyiben gazdálkodni akarnak, családtagjaik számától függően telket és különféle felszerelést kapnak ugyanolyan mennyiségben, mint amennyit a parasztok kapnak a föld, a felszerelés, az állatok, az épületek stb. elosztásánál. Ha a földbirtokosoknak ipari vagy kereskedelmi vállalataik vannak, akkor a vállalataik részére szükséges parcellákkal, valamint a vállalatokkal továbbra is

[1] *Mao Ce-tung.* Válogatott Művei. 1. köt. Szikra 1952. 36. old.

szabadon rendelkeznek. Elkobozzák és felosztják az egyházak, a kolostorok és a különböző szervezetek földjeit. Az 1950. évi törvény a gazdag parasztokat illetően előírja, hogy a saját erejükkel vagy mezőgazdasági bérmunkások segítségével megművelt földjeiket, valamint vagyontárgyaikat meg kell hagyni. A gazdag parasztok által bérbeadott kisebb parcellák tulajdonjogát ugyancsak meg kell hagyni. Egyes vidékeken azonban a gazdag parasztok által bérbeadott földet, vagy annak egy részét el lehet kobozni. Ha a félig-meddig földbirtokosnak számító gazdag parasztok által bérbeadott föld területe nagyobb annál a földterületnél, amelyet saját erejükkel vagy bérmunkások segítségével művelnek meg, akkor a bérbeadott földet el kell kobozni. Az 1950. évi földreform-törvény ebben a kérdésben változásokat hozott az 1946—1949 közötti időszakban folytatott politikához képest. Akkor a népi demokratikus hatalom irányítása alatt lévő területeken, ahol az agrárátalakításokat végrehajtották, a falusi lakosság száma összesen 160 millió volt. A polgárháború idején a földet és a fölösleges vagyontárgyakat a földbirtokosoktól és a kulákoktól egyaránt elvették. A kulákoknak is csak annyi földet hagytak meg, amennyit általában a szegényparasztok kaptak. Miután a Kuomintang-hatóságokat kikergették a kontinensről, és a kínai nép megkezdte a népgazdaság helyreállítását, a helyzet lényegesen megváltozott. Az új helyzet megkövetelte a gazdag parasztok irányában folytatott politika megváltoztatását. Az adott szakaszban fenn kellett tartani gazdaságukat, mivel a termelőerők fejlesztésének meggyorsítására minden lehetőséget fel kell használni. Az agrárátalakításokról szóló törvény megőrzi a földmagántulajdont, a birtokosok számára biztosítja a föld adás-vételének és bérbeadásának jogát. A földtörvény értelmében azonban a föld félfeudális bérbeadásának minden formáját megtiltották.

A földreformot a kiéleződött osztályharc, a földesuraknak és a külföldi imperializmus ügynökeinek makacs ellenállása közepette hajtották végre. A kulákság semlegesítése és a földesurak oldaláról való elvonása lehetővé tette, hogy a földesurakat elszigeteljék, és szűkítsék a földreform ellenségeinek frontját.

A földreformot 1952 végére néhány nemzeti kisebbségek által lakott vidék kivételével egész Kínában befejezték. Mintegy 300 millió nincstelen vagy kevésföldű paraszt és családtagjaik 47 millió hektár megművelhető földet kaptak. A földreform megvalósítása nyomán falun túlsúlyba kerültek a középparaszti gazdaságok. A szükséges feltételek létrejöttével fokozatosan megvalósítják az agrárreformokat a nemzeti kisebbségek lakta legelmaradottabb vidékeken is, ahol még feudális viszonyok uralkodnak. 1952—1953-ban megkezdték a reformok végrehajtását Hszincsiang mezőgazdasági vidékein. Ilyenformán

a földreformról szóló törvény elfogadása óta eltelt három év alatt alapjában véve egész Kína területén megvalósult az antifeudális agrárforradalom. Azokon a területeken, ahol a földreformot nem hajtották végre, átmeneti intézkedéseket tettek a dolgozó parasztság helyzetének megjavítására. A bérlők a termésnek csak 25—35 %-át adják a földbirtokosoknak bérleti díj címén; a földbirtokosokat kötelezték, hogy a bérleti díj túlfizetett részét térítsék vissza a parasztoknak. A kormányszervek kölcsönök nyújtásával, az öntözőberendezések helyreállításával és fejlesztésével, az adók csökkentésével stb. segítik a szegény- és középparaszti gazdaságokat.

A kínai népi forradalom győzelme előtt nem termeltek elegendő mennyiségű élelmiszert a nagy néptömegek szükségleteinek kielégítésére. Ez az ország termelőerőinek fejlesztését akadályozó feudális csökevények és az imperialista uralom következménye volt. Kína nagymennyiségű rizst, búzát, lisztet és más élelmiszert importált. 1925 és 1937 között évente átlag 30 millió amerikai dollár értékű gabonát és lisztet vittek be Kínába, a teljes élelmiszer- és élvezeticikk-bevitel pedig az egész import $^1/_4$—$^1/_3$-át alkotta. Ebben az időszakban csupán Északkelet-Kínából vittek ki külföldre nagymennyiségű szójababot, olajat és olajpogácsát. Tajvanból cukrot és rizst exportáltak. Ezt az exportot azonban a japán monopóliumok teljesen a saját érdekükben használták ki.

Kínában kb. 300 millió hektár mezőgazdaságilag hasznosítható föld van. A félgyarmati Kínában ebből mindössze 100 millió hektárt műveltek meg. Csen Po-ta kínai tudós adatai szerint Kína főbb tartományaiban a megművelt föld területe 1918-ban 82,1 millió hektár volt, ez a terület 1928-ban 75,5 millió hektárra csökkent. Az 1937—1945. évi japánellenes háború és az 1946—1949. évi polgárháború idején a vetésterület még jobban összezsugorodott. Kína megszállás alatt nem levő részén a vetésterület 1937-től 1942-ig 500 000 hektárral, az össztermés pedig 10 millió tonnával csökkent. Különösen nagymértékben csökkent a vetésterület azokon a vidékeken, amelyeket a japán militaristák megszálltak.

Kína mezőgazdaságában ősidők óta nagy szerepet játszik a mesterséges öntözés. A Jangce, a Hszicsiang, a Huaj, a Huangho, a Liaoho és más folyók völgyében hatalmas öntözőberendezések vannak. Kína egész megművelt földterületének megközelítőleg ¼ része öntözött terület. A hosszú évtizedek során azonban az öntözőberendezések tönkrementek, s ez pusztító árvizeknek, olykor pedig szörnyű aszályoknak lett az okozója. Az éhínség és az árvizek következtében milliószámra pusztultak az emberek. 1922—1923-ban milliók haltak éhen,

1931—1932-ben is több millió ember pusztult el; 1938-ban, amikor a kuomintangisták felrobbantották a Huangho gátját, vagy félmillió ember fulladt meg. A folyó megváltoztatta medrét, a santungi félszigettől délre új torkolata keletkezett. 1943-ban csupán Honan tartomány területén 3 millió ember halt éhen. 1946-ban tömeges éhhalál pusztított Hunan tartományban és az ország más vidékein. 1947-ben a kuomintangisták elzárták a Huangho új medrét, és a folyó Santungtól észak felé fordulva ismét hatalmas területet árasztott el. Az imperialista és a feudális-militarista rablás, továbbá a termelőerőknek a kapitalizmus általános válságára jellemző pusztulása következtében az éhínség krónikus jelenséggé vált Kínában.

Az imperializmus uralma és a feudális csökevények az ország mezőgazdaságának hanyatlására vezettek. Sok parasztgazdaság számára még az egyszerű újratermelés is lehetetlenné vált. A mezőgazdasági technika az elmaradott társadalmi és gazdasági viszonyok között rendkívül kezdetleges maradt. A parasztok rendszerint kézzel, kapa és egyéb primitív eszközök segítségével művelték a földet. A legszegényebb parasztságnak úgyszólván semmilyen igavonó állata sem volt. A földesurak és a gazdag parasztok törpe lovat, öszvért, szamarat, ökröt és tehenet, délen pedig bivalyt használtak igavonásra. A félgyarmati Kínában a legelterjedtebb földművelő szerszám a licsang eke volt, amelyet már a rabszolgatartó rend idején is használtak. A paraszti munka termelékenysége a kínai parasztok rendkívüli munkaszeretete ellenére is alacsony volt. Ugyanakkor Kínában a mezőgazdaság fejlesztésének igen kedvező feltételei vannak. A Központi Alföld lösztalaja kitűnő termést hoz, ha rendszeres öntözés folyik, és ha a kimerült területeket időnként trágyázzák. Termékeny a szecsuani vörösföld, a folyók torkolatvidékének és völgyének hordalékos talaja, továbbá a humuszban gazdag csernozjom is. Az ország keleti felében, ahol sok folyó van és rendszerint nagymennyiségű csapadék esik, igen kedvezőek a feltételek nagyszabású öntözőrendszerek építésére. Kína legfontosabb mezőgazdasági növénye a rizs. A háború előtt Kínában (Tajvant is beleértve) átlag évi 52 millió tonna rizst takarítottak be. A megművelt föld területének kb. egynegyed részén rizst termesztenek. A legfőbb rizstermő vidékek a Jangce középső és déli folyása mentén terülnek el. Noha az egész megművelt föld egyharmadán búzát termesztenek, az évi összes búzatermés csak 20—22 millió tonna volt. Főként a Jangcétól északra termesztenek búzát. Szójabab évente kb. 10 millió tonna (legnagyobbrészt a Liaoho—Szungáriai Alföldön, a santungi fennsíkon és a Huangho medencéjében), kaoliang mintegy 10 millió tonna (főként az Észak-Kínai Alföldön, a Liaoho—Szungáriai Alföldön és a Sanhszi-völgyben), köles ugyancsak kb.

10 millió tonna termett. A kukorica- és az árpatermés elérte a 8 millió tonnát. Cukorból kb. másfélmillió tonnát termeltek, ebből egymillió tonnát Tajvan szigetén, a többit Szecsuanban, Kuangtungban és Fucsienben. Gyapot 800—850 000 tonna, földimogyoró és repce 2,5 millió, burgonya kb. 3 millió, dohány több mint 600 000 tonna termett. Az ősrégi kínai mezőgazdasági növény, a tea évi átlagtermése a kuomintangisták és az imperialisták garázdálkodása folytán az 1915—1922. évi 3 300 000 métermázsáról a harmincas években 300 000 métermázsára esett vissza. Teatermesztés főleg Anhuj, Csöcsiang, Fucsien, Csianghszi, Hupej, Hunan, Szecsuan tartományban folyik. Régebben óriási, több mint egymillió hektár területen termesztettek mákot, amelyből ópiumot állítottak elő. Nagy jelentőségük van a konyhakerti növényeknek: a káposztának, a sárgarépának, az uborkának, a répának stb. Egyes vidékeken selyemhernyó-tenyésztéssel foglalkoznak. A selyemhernyót eperfa- és tölgyfalevéllel táplálják. A háború előtt évente több mint 3000 tonna nyersselymet exportáltak. A déli és a központi területeken nő a tungafa, amely az olajfesték nyersanyagát adja. Évi termése meghaladja a 100 000 tonnát.

Kínában a népi hatalom győzelme előtt alacsony volt a terméshozam. A rizs hektáronkénti terméshozama csak alig valamivel haladta meg a 25 mázsát, a búzatermés 10 mázsa, a többi gabonafélék átlagos terméshozama hektáronként 12 mázsa volt. A japán megszállók és a kuomintangista reakciósok rablógazdálkodása következtében a mezőgazdasági termelés hanyatlásnak indult. 1949-ben például a gabonafélék össztermése a háború előtti színvonal 74,6 %-ára esett vissza. 1949-ben az állatállomány is lényegesen alacsonyabb volt a háború előtti színvonalnál. Kína felszabadulása előtt az állattenyésztés Kína mezőgazdasági vidékein eléggé fejletlen volt. A teheneket főként igavonásra használták. A kínai parasztok tejtermékekkel úgyszólván egyáltalán nem éltek. A dolgozók nagy tömegei húst is csak nagyritkán ettek. Kína nyugati és északnyugati részének sztyeppjein, félsivatagaiban, valamint hegyvidékein az állattenyésztés volt a nomád és félnomád népek megélhetésének fő forrása. Az állatállomány a második világháború előtt a következőképpen alakult (milliókban kifejezve): ló 7, bivaly 12, szamár 11, öszvér 5, szarvasmarha 26, jak 1,4, juh 25, kecske 24 (a juh és a kecske számára vonatkozóan magasabb becslések is jelentek meg), sertés 70, tyúk 300 (egyes becslések szerint 500), kacsa 60 (egyes becslések szerint 180), liba 12. Az évi tojáshozam több mint 20 milliárd db. Kína állatállományát erősen tizedelték a dögvészek, amelyeknek alkalmával rengeteg állat hullott el. A Kínai Népköztársaság fennállásának már az első éveiben hatalmas eredmények születtek a mezőgazdaság fellendítése terén.

Rendkívül nagy jelentőségük van a mezőgazdaság fejlődése szempontjából a forradalmi agrárreformoknak. Az ország mezőgazdasági vidékein nagy gondot fordítanak az öntözőberendezések helyreállítására és fejlesztésére. Ezeken a munkálatokon a Kínai Népköztársaság megalakulása után milliók dolgoztak. A Jangce, a Huangho, a Huaj és a Hszicsiang mentén több kilométer hosszúságban másfél méterrel emelték a gátakat. 1951—1952-ben igen nagyarányú folyamszabályozási munkák folytak. A Huaj mentén 900 km hosszú magas töltéseket építettek, hatalmas víztárolókat létesítettek, mélyítették a folyó medrét, új, a tengerbe ömlő vízlevezető csatornát létesítettek. A Jangce középső szakaszán 1952-ben hatalmas zsiliprendszert, víztárolót stb. építettek. A nagyarányú vízépítési munkák következtében lényegesen csökkent az árvíztől veszélyeztetett terület. 1949-ben 6,7 millió hektárt fenyegetett árvízveszély. Ez a terület 1950-ben 4 millió, 1951-ben 1,4 millió hektárra csökkent. 1954-ben újra hatalmas árvíz sújtotta Kínát, és szántóterületének igen nagy része víz alá került. Csak a megelőző évek nagy árvízvédelmi munkáinak volt köszönhető, hogy a nagy folyók, amelyek elérték a Kína történelmében eddig ismert legmagasabb vízállást, nem pusztítottak el még nagyobb területeket és nem törtek be a nagyvárosokba. Az árvíz után még jobban fokozták az árvízvédelmi munkákat. Az ötéves terv végéig befejezik a Huaj szabályozását, szabályozzák a Jungting folyót, megkezdik a Sárga-folyó szabályozását és kidolgozzák a Jangce és a Han teljes megfékezésének tervét. Az öntözési munkálatokban a parasztok és a munkások millióival együtt a Felszabadító Néphadsereg több százezer katonája is részt vett. Az 1950-ben megindult nagyarányú vízépítkezések során kezdték meg a szecsuani csatorna építését Csengtu körzetében. Belső-Mongólia Autonóm Területen már 1950-ben több mint 60 000 hektár területet, Északkelet-Kínában több mint 20 000 hektár területet öntöztek. Az egész öntözött terület már 1950-ben 247 000 hektárra, 1952-ben pedig 28,7 millióra emelkedett. 1953 és 1957 között Kína öntözött földterületét 4,8 millió hektárral növelik, elsősorban kisebb öntözőművek építésével. 1957-ben az ország öntözött földjeinek területe eléri majd a 33,5 millió hektárt.

A népi kormány nemesített vetőmag, kölcsön, hitel stb. juttatása révén hatalmas segítséget nyújtott a parasztságnak. Az árvízkárosult lakosságnak 1950-ben több mint 1,1 millió tonna kenyérgabonát, vetőmagot és lisztet juttattak. A termelés emelkedésében fontos szerepet játszik a kínai falvakban megindult kollektivizálás. A parasztok egyre több munkasegély csoportot alakítanak, amelyek közösen használják a birtokukban lévő mezőgazdasági szerszámokat és igavonó

állatokat. A földparcellák és a termés a csoport egyes tagjainak birtokában maradnak. A munkasegély csoportok támogatásban részesítik a katonai szolgálatot teljesítők családját. Néha ezek a csoportok közösen művelnek meg egyes földparcellákat, s a termést helyi társadalmi célokra fordítják. 1952 végére a kínai parasztgazdaságoknak kb. 40 %-a kapcsolódott be a munkasegély csoportokba. Ezenkívül mintegy 4000 mezőgazdasági termelőszövetkezetet szerveztek (ezeknek kb. háromnegyed része Északkelet- és Észak-Kínában volt). 1955 tavaszán már 650 000 termelőszövetkezet működött; 15 millió parasztgazdaság lépett be. 1956 tavaszáig a jelek szerint már Kína parasztgazdaságainak egynegyede (30 millió) szövetkezeti tag lesz, és úgy számítják, hogy 1957-re, az ötéves terv végére már Kína összes parasztgazdaságainak $^1/_3$-a, 110 millió gazdaság lép be a termelőszövetkezetekbe. A kínai parasztok a gyakorlatban győződnek meg a közös gazdálkodás előnyeiről.

Kínában 1952 közepéig jelentős számú állami gazdaságot létesítettek, amelyeket traktorokkal és kombájnokkal láttak el. Az állami gazdaságok munkája bebizonyítja a parasztoknak a gépesítéssel és a korszerű agrotechnika alkalmazásával járó hatalmas előnyöket. A mezőgazdasági termelés fellendítésében jelentős segítséget nyújtott a Felszabadító Néphadsereg. 1950-ben például a hadsereg alakulatai több mint 200 000 hektár területet műveltek meg, ebből 50 000 hektár szűzföldet Hszincsiang tartományban.

A Kínai Népköztársaság Északkelet-, Északnyugat- és Észak-Kínában, továbbá Belső-Mongóliában nagy erdőtelepítési program megvalósítását kezdte meg. 1953-tól 1957-ig több mint 6 millió hektárt fásítanak. Ennek kétharmadát gazdasági célokra, több mint másfélmillió hektárt pedig fakitermelési célokra.

A gabonafélék terméshozama a népi demokratikus hatalom intézkedései és a parasztság szorgos munkája nyomán már 1950-ben 17 %-kal, 1951-ben 28 %-kal, 1952-ben pedig 40 %-kal haladta meg az 1949. évi színvonalat. A gyapottermés 1950-ben az 1949. évi színvonalhoz viszonyítva 59 %-kal emelkedett, 1952-ben pedig az 1949. évi terméshez képest megkétszereződött. 1952-ben a háború előtti színvonalat mind a gabonatermesztés, mind pedig különösen a gyapottermesztés terén felülmúlták. Kína a mezőgazdasági termelésben olyan magas színvonalat ért el, amilyenre egész történelme folyamán nem volt példa. Ezzel lehetősége nyílt arra, hogy bizonyos mennyiségű gabonát más országokba exportáljon. Az ötéves terv további, igen nagyméretű termésemelkedést irányoz elő a mezőgazdaságban. A gabonatermést 1952-höz képest 17,6 %-kal, összesen 192,8 millió

tonnára kell emelni (1955-ben már 180,4 millió tonna volt), ezen belül a rizstermesztés eléri a 81 770 000 tonnát, a búza a 23 725 000 tonnát, a szójabab pedig a 11 220 000 tonnát. A gyapottermesztésnek 25,4%-kal kell felülmúlnia az 1952. évit (a terv szerint eléri majd az 1 635 000 tonnát). Ezt részben a hozam emelésével (több műtrágya, modernebb termelőeszközök), részben a szövetkezeti mozgalom kiterjesztésével, részben pedig több mint 6 millió acre szűzföld feltörésével kívánják elérni. A szarvasmarhaállomány 1952-ben az 1949. évivel szemben 26 %-kal emelkedett, az ötéves terv végéig pedig további 30 %-kal, összesen 73,6 millióra nő. A sertésállomány ugyanezen idő alatt 54 %-kal, 138,3 millióra, a juh- és kecskeállomány pedig, amely 1952-ig 1949-hez képest 42 %-kal növekedett, 1957-ig további 80 %-kal nő, és eléri a 118 milliót.

A Kínai Népköztársaság kormánya azzal, hogy rendezte a természetbeni mezőgazdasági földadó beszedését és elosztását, már 1949—1950 telén tekintélyes gabonatartalékokat tudott teremteni az állam szükségleteinek kielégítésére. Az ország élelmiszerellátása lényegesen megjavult. A kínai kormány 1951-ben 516 000 tonna rizst és kaoliangot küldött Indiába, cserébe az onnan érkezett árukért; sok gabonát szállítottak Indiába 1952-ben. Az ötéves terv nagy feladatainak végrehajtása céljából, továbbá azért, hogy a spekulációnak elejét vegyék, 1954-ben bevezették Kínában a gabona és gyapot kötelező állami felvásárlását, 1955-ben pedig a százmillió városi lakos zavartalan élelemellátására a gabona-jegyrendszert.

Halászat. A halászflotta a háború előtt kb. 100 000 halászhajóból és dzsunkából, továbbá közel 1000 motoroshajóból állott. Ezeknek a hajóknak a többsége a japánok kezén volt Tajvanban és Kuangtungban. Az évi halfogási átlag 1,5 millió tonna volt. A Kínába bevitt hal és tengeri termék értéke legalább négyszeresen meghaladta a kivitel értékét. A népi kormány elősegíti a halászat helyreállítását és fejlesztését. 1950-ben csaknem kétszerannyi halat fogtak, mint 1949-ben. Az ötéves terv végéig az előirányzat szerint a halászati termékek mennyisége 68,5 %-kal haladja meg az 1952. évi színvonalat, s összesen 2 807 000 tonna lesz.

Közlekedés. A kínai közlekedés még nem is olyan régen főként a tengereken, a folyókon, a csatornákon, továbbá a rendszeres közlekedésre alkalmatlan földutakon bonyolódott le. A terhet 60—80, sőt néha több száz kilométerre szekéren, taligán szállították vagy emberek cipelték. A rendelkezésre álló adatok szerint Kínában a háború előtt mintegy 30 millió ember foglalkozott szállítással és teherfuvarozással mint hordár, talicskás, dzsunkás, hajóvontató, riksakuli stb. Ez a munka annyira kimerítő volt, és oly rosszul fizették, hogy néhány év-

nél tovább senki sem bírta, s aki rendszeresen ilyesmivel foglalkozott, arra korai halál várt.

A *vasutakat* egészen a Kínai Népköztársaság megalakulásáig a külföldi gyarmatosítók érdekeinek megfelelően építették (akik vagy közvetlenül építették azokat, vagypedig az építésre kölcsönt folyósították). A külföldi gyarmatosítók határozták meg a vasútvonalak irányát, s a vasutakat az ország gazdasági kifosztására használták fel. Kína vasúthálózata 1901-ben 850 km, 1909-ben több mint 6000 km, 1931-ben 14 000 km, 1937-ben 21 000 km, 1945-ben kb. 29 000 km volt (ebből 12 000 km Északkelet-Kínában, 13 000 km a szárazföld többi tartományában és 4000 km Tajvan szigetén). Kína nagyrészén igen gyér a vasúthálózat. Míg Északkelet-Kínában 100 km²-nyi területre majdnem 1 km, addig Kína szárazföldi területének többi részén csak 0,1 km hosszú vasútvonal jut. Olyan hatalmas területeken, mint Tibet, Hszikang, Csinghaj stb., egyáltalán nincs vasút. A polgárháború idején a Kuomintang-klikk erősen megrongálta az úthálózatot. A hidakat felrobbantották, az állomásokat és a vasúti berendezéseket üzemképtelenné tették.

A szovjet mérnökök műszaki segítségével rövid idő alatt helyreállították a Kínai Népköztársaság vasúthálózatának jelentős részét. A vasutak teljes egészében a népi állam kezében vannak. 1952 végén 23 800 km vasútvonal volt üzemben, ebből 1300 km-t újonnan építettek. Igen nagyjelentőségű a Csengtu—Csungking és a Tiensuj—Lancsou vasútvonal. Az ötéves terv keretében 3284 kilométer új vasútvonalat építenek. 1957 végéig a hatalmas Lancsou—Hszincsiang vasútvonalnak kb. 30 %-át építik meg. Az új vasútvonalak mellett helyreállítanak sok régit is, úgyhogy Kína vasúthálózata az első ötéves terven belül közel 10 000 kilométerrel növekszik.

Kína legfontosabb vasútvonalai: a Senjang (Mukden)—Peking vasútvonal, amely 842 km hosszú (1951) és Kína fővárosát Senjanggal köti össze; a Tiencsin—Sanghaj vasútvonal, hossza 1320 km, átszeli a Jünho, a Huangho, a Huaj és a Jangce folyót, s Kína fontos iparvidékein és mezőgazdasági központjain halad keresztül. Ez a vasúti fővonal csatlakozik a Peking—Senjang vasútvonalhoz és Kína más vasútvonalaihoz; a Peking—Hankou vasútvonal, hossza 1221 km, Kína középső részének mezőgazdasági vidékeit szeli át; a Kanton—Hankou vasútvonal, hossza 1096 km, Vucsangtól Kantonig halad. Ez az ország északi és déli részét összekötő egyik igen fontos vasútvonal; a lunghaji vasútvonal, hossza 1380 km, kelet—nyugati irányban halad Lienjün kikötőtől (Hszücsou—Kajfeng—Hszianon keresztül) Tiensuj állomásig; a Pekingtől északnyugat felé haladó Peking—Szujjüan vasútvonal hossza 832 km; a Hangcsoutól Csucsouig haladó

Csöcsiang—Csianghszi vasútvonal hossza 1004 km; a Harbini (Kínai Csangcsun) Vasút, Kína északkeleti részének legfontosabb vasútvonala, teljes hossza 2427 km (Talien—Harbin, Mandzsúria állomás—Harbin—Tungning határállomás).

A Hajfong—Kunming vasút Jünnan tartományt köti össze a Vietnami Demokratikus Köztársasággal.

Északkelet-Kína vasútvonalain a szállítási teljesítmény 1943-ban 28,1 millió tonnakilométer volt (az 1937. évi 12,9 millió tonnakilométerrel szemben); több mint 85 millió tonna rakományt szállítottak rendeltetési helyére. 1945 tavaszán Északkelet-Kína vasúthálózatához 41 400 teherszállító kocsi tartozott, a gördülőállomány egy része azonban Északkelet-Kínán kívül volt, így voltaképpen ezen a területen csak 32 000 teherszállító kocsi, 3000 utasszállító kocsi és több mint 2200 mozdony volt. Kína vasúthálózatához, Északkelet-Kínát és Tajvant leszámítva, 1937-ben 1340 mozdony, 17 300 teherszállító kocsi és 2500 utasszállító kocsi tartozott. Belső-Kína 16 legfontosabb vasútvonalán a második világháború előtt évente 40 millió tonna rakományt szállítottak. A japánok a kapituláció előtt a gördülőanyag jelentős részét tönkretették illetve megrongálták. A polgárháború idején a kuomintangisták is nagyon sok mozdonyt és kocsit pusztítottak el, a megmaradt gördülőanyag pedig erősen elhasználódott, s egy része elavult.

Jóllehet a közlekedés igen nagy károkat szenvedett, a népi kormány óriási nehézségek árán sikeresen megbirkózott a vasutak és a gördülőállomány helyreállításának feladatával. A kínai vasutak már 1950 végére jobban működtek, mint bármikor. 1950-ben kétszer annyi rakományt szállítottak, mint 1949-ben. Ugyanilyen arányban növekedett az utasszállítás is. A szállítások volumene 1952-ben több mint 50 %-kal szárnyalta túl a Kína felszabadulása előtti szállítások legmagasabb színvonalát. 1952-től 1957-ig nagy ütemben fejlesztik Kína vasúti gördülőanyag parkját, és a teherszállítást az ötéves terv végére évi 120,9 millió tonnakilométerre emelik. 1952-höz képest 16,6 %-kal növelik a mozdonyparkot (550 darab), 58,7 %-kal a személyszállító kocsik (1437 darab) és 51,6 %-kal a teherkocsik számát (33 720 darab). Az összes kínai vasutakon, Kína történetében először, bevezették az egységes díjszabást. A vasúti munkások és alkalmazottak száma 1951-ben több mint 500 000-re emelkedett. A második világháború előtt az autóutak hossza összesen 150 000 km volt (1936). Burkolt út azonban csak mintegy 30 000 km volt. Később kb. 40 000 km új utat építettek. A polgárháború évei alatt az utak jelentős része tönkrement. A kínai népi hatóságok eredményesen helyreállították a legfontosabb utakat, és néhány új műutat is épí-

tettek. 1951-ben mintegy 50 000 km keményburkolatú út volt. Két év munkájával megépítették a nagyjelentőségű 2255 kilométeres Szikang—Tibet és a 2100 kilométeres Csinghaj—Tibet modern műutat, amelyeket 1954-ben adtak át a forgalomnak. 1957-ig kb. 10 000 kilométer új műutat építenek; ezáltal nagymértékben emelkedik a gépkocsiszállítás lehetősége és aránya Kína forgalmában: 1957-ben eléri a 3211 tonnakilométert, ami 1952-höz viszonyítva 373,5 %-os emelkedést jelent. Kína gépkocsiállománya 1936-ban kb. 70 000 gépkocsiból állt, ebből 20 000 tehergépkocsi volt. 1947-ben kb. 60 000 gépkocsi közül 40 000 tehergépkocsi volt.

A *belvizi szállítás* terén a legnagyobb jelentőségű a Jangce folyó, amelynek 3 szakasza van: 1) a Jipintől Csungkingon keresztül Jicsangig, 2) a Jicsangtól Hankouig és 3) a Hankoutól Sanghajig terjedő szakasz. A folyó teljes hossza 2776 km. A nagy tengerjáró hajók a folyó torkolatától felfelé 1000 km távolságra (Hankouig), a folyami hajók pedig 2500 km távolságra közlekednek. A folyami hajózás terén fontos szerepe van a Szungari folyónak, amely Északkelet-Kínát és a szovjet Távol-Keletet köti össze. Belső-Kína kikötőinek belkereskedelmi hajóforgalma 1936-ban 100 millió bruttó regiszter tonna, 1946-ban pedig csak 20 millió bruttó regiszter tonna volt. Kína külkereskedelmi hajóforgalma ugyanazon években 45 illetve 12 millió tonnát tett ki.

A második világháború előtt a kínai külkereskedelmi szállításoknak majdnem 85 %-át külföldi hajók bonyolították le. A háború után, a Kuomintang-uralom idején erősen megnőtt az amerikai hajók szerepe a külkereskedelmi teherforgalomban. 1947-ben az összes teherszállítások 27 %-át amerikai hajók bonyolították le. A legjelentősebb kínai kikötő Sanghaj, amely a Jangce mellékfolyója, a Huangpu (Vampu) mellett terül el. A kikötőben a nagy tengerjáró hajók közül csak azok tudnak kikötni, amelyeknek a merülése 9,5 méternél nem nagyobb. A teherforgalom tekintetében Sanghaj az ötödik helyet foglalja el a világ tengeri kikötői között. Teherforgalma 1936-ban 32 millió tonna volt, ezen belül a külkereskedelmi forgalom 16 millió tonna, vagyis Kína külkereskedelmének (Északkelet-Kínát és Tajvant leszámítva) 35 %-a. 1947-ben Sanghaj külkereskedelmi teherforgalma 10 millió tonnára csökkent. A háború előtt jelentős teherforgalma volt a Jangce két kikötőjének: Nankingnak és Vuhunak (mindegyiknek közel 11 millió tonna). Ugyancsak fontos kikötők voltak Csiucsiang, Kanton és Hankou (több mint 8 millió tonna), továbbá Csingtao, Santou (Szvatou), Tiencsin, Hsziamin (Amoj), Csingvangtao. A külkereskedelmi teherforgalom tekintetében a második helyet Sanghaj után 1947-ben Kanton (1,9 millió tonna), a harmadik helyet

Santou (1,1 millió tonna), a negyedik helyet Hsziamin (1 millió tonna) foglalta el.

A kínai gőzhajók és motoroshajók űrtartalma 1948-ban több mint 1 millió bruttó regisztertonna volt. Kína ebből kb. 300 000 tonnát Japántól kapott jóvátétel fejében. A kuomintangisták, menekülésük idején, a tengerjáró hajók nagy részét elrabolták Kína szárazföldi kikötőiből.

A népköztársaság a nehézségeket leküzdve helyreállítja a folyami és a tengeri közlekedést. 1955-ben a belvízi szállítást már 100 000 km-en bonyolították le. Megszüntették a külföldi hajóknak azt a privilégiumát, hogy Kína belvizein hajózzanak. Az utasszállítás és a teherforgalom különösen a Jangcén öltött nagy arányokat. A tengeri kereskedelmi flotta munkásainak és alkalmazottainak száma 1951-ben 350 000 volt. Az ötéves terv Kína tengeri és partmenti flottájának 111 000 tonnával, belvízi flottájának pedig 289 000 tonnával való növelését irányozza elő. 1957-re a belvízi teherszállítás el fogja érni a 15 292 millió tonnakilométert, ami 1952-höz viszonyítva 321,5 %-os emelkedést jelent. A partmenti hajózás teherszállítása ugyanekkor évi 5751 millió tonnára emelkedik, ami 190,5 %-os növekedés.

Légiforgalom. Kína légiforgalmát a múltban a külföldi imperialisták ellenőrizték. A Kínai Népköztársaság kikiáltásával ez a helyzet megszűnt, s a külföldi hatalmak légiforgalmi társaságai sem sérthetik meg többé Kína szuverenitását. A légiforgalom fejlődésének meggyorsítása céljából a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság kormánya 1950-ben egyezményt kötött, amelynek értelmében a kínai polgári légiforgalmi járatok megszervezésére szovjet-kínai vegyestársaságot létesítettek. 1950 végére már számos légijáratot szerveztek a Kínai Népköztársaság területén. Az ötéves terv keretében további 17 200 kilométer légi közlekedési vonalat nyitnak meg.

Külkereskedelmi kapcsolatok. A múltban a külkereskedelem Kína kirablásának egyik legfontosabb fegyvere volt a tőkés nagyhatalmak kezében. A külföldi kereskedők és tőkések elsősorban a nem egyenértékű csere és a kínai nép kizsákmányolása útján szerezték meg maximális profitjukat. Kína külkereskedelmi mérlege erősen passzív volt, különösen ha még azt is figyelembe vesszük, hogy nagymennyiségű áru csempészet útján került be az országba.

A Kuomintang-kormány fennhatósága alatt álló kínai területek külkereskedelmére vonatkozó vámstatisztikai adatokat a következő táblázat szemlélteti (értékben kifejezve, amerikai dollárra átszámítva, milliókban):

Év	Behozatal	Kivitel	Egyenleg
1929	1 122	744	— 378
1932	541	197	— 344
1936	280	210	— 70
1938	265	144	— 121
1940	513	109	— 404
1942	355	7	— 348
1946	440	95	— 345
1947	480	230	— 250
1948	216	244	+ 28*

A kereskedelmi mérleg egyensúlyát főként külföldi kölcsönökkel és az imperialista országok tőkebefektetéseivel igyekeztek helyreállítani; ez fokozta Kína leigázását. A háború előtt, Északkelet-Kínát és Tajvant leszámítva, az egész kínai import egyötödét és az egész kínai export egynegyedét (1936) az Egyesült Államok bonyolította le. A második helyen Japán állt (Kína egész külkereskedelmi áruforgalmának kb. 15 %-a), a harmadik helyen Anglia (10 %). 1947-ben és 1948-ban a vámköteles kínai importáruknak kb. a fele, az egész exportnak pedig több mint egyötöde az Egyesült Államokra jutott. A kínai export és import összetétele az ország gazdaságának félgyarmati jellegét mutatta. Kína főként növényi és ásványi nyersanyagot, bizonyos félkészárukat és különleges háziipari cikkeket exportált. Fontos exportcikk volt a szójabab, a növényi olaj és az olajpogácsa, a tungaolaj, a nyersselyem, a gyapot, a tea, a tojás, a sörte, az élőállat és egyes állati termékek, továbbá a szén, a vasérc, a wolfram, az ón, az antimón és a magnezit. Kína főként élelmiszert — rizst, búzát, lisztet, cukrot, halféleségeket — és könnyűipari cikkeket importált. A fémek, gépek, szerszámgépek, szerszámok behozatala a második világháború előtt az egész importnak mindössze egynegyedét alkotta. Az egész importnak kb. egyharmadát az élelmiszerek, egynegyedét a könnyűipari cikkek, egynegyedét a nyersanyagok és félkészáruk alkották. A félkészáruk között első helyen álltak az ásványolajtermékek; fontos behozatali cikk volt a faanyag és a gyapot.

A második világháború után a kuomintangista Kínának csaknem az egész behozatala élelmiszerből, fegyverből, hadianyagokból és könnyűipari cikkekből állott. A Kuomintang-Kína piaca az amerikai monopolisták kezében volt, akiknek így lehetőségük nyílt arra, hogy a

* A kivitel 1948-ban azért növekedett, mert az amerikai monopóliumok hatalmas mennyiségben szállították ki a hadifontosságú nyersanyagot, sok üzemet külföldre telepítettek át, és kiszállították a raktárakban felhalmozott anyagokat. A kuomintangisták menekülésük előtt fokozott mértékben fosztogatták a kínai nép vagyonát.

fegyvert, a hadianyagot, valamint a raktáraikban elfekvő fogyasztási cikkeket rendkívül magas áron adják el, s ugyanakkor potom áron vásárolják fel a kínai készítményeket és nyersanyagot. Még az export- és importárak indexének meghamisított kuomintangista adatai szerint is (ha az 1935. évi árakat 100-nak vesszük) a kínai exportárak indexe 1947-ben 75-tel, az importáraké pedig 176-tal volt egyenlő. Az amerikai monopolisták a Kínával folytatott kereskedelemből, a kisebbített amerikai adatok szerint, 1946-ban 373 millió, 1947-ben 237 millió, 1948-ban hozzávetőlegesen 150 millió amerikai dollár nyereségre tettek szert. — A tőkés hatalmak Kínát igen fontos felvevőpiacuknak és tőkekiviteli területüknek tekintették.

Jóllehet az amerikai imperialisták és a kuomintangista kalózok blokád alá vették a tengerpartot, a Kínai Népköztársaság sikeresen fejleszti külkereskedelmi kapcsolatait. Ezeket a kapcsolatokat egészen más alapokon építi ki, mint a félgyarmati Kína: az egyenjogúság és kölcsönös előnyök alapján. A vámhivatalok, amelyeket az imperialisták hosszú időn át Kína leigázására használtak fel, a nép államának kezébe mentek át. Bevezették a külkereskedelem ellenőrzését. Állami kereskedelmi vállalatokat alakítottak, amelyek a magánimportőrökkel együtt kereskedelmi egyezményeket kötnek a külfölddel, az árukivitelt és behozatalt az állam érdekeinek szem előtt tartásával bonyolítják le. Több a népgazdaság helyreállítása szempontjából különösen fontos árucikket vámmentesen vagy minimális vámmal hoznak be. Ilyen árucikkek: a gépek, gépi berendezések, szerszámgépek, vegyi- és egyéb árucikkek. A kevésbé fontos árucikkeket csak a kormányszervek külön engedélyével lehet behozni, és ezeket alaposan megvámolják. A népi kormány helyes politikája következtében Kína külkereskedelmi mérlege 1950-ben az utóbbi 73 év óta először volt aktív. 1950-ben az export 53,3%-át, az import 70,5 %-át, 1952-ben pedig az export-import műveletek kb. 90 %-át az állami szektor bonyolította le.

A népköztársaság megalakulása után Kína külkereskedelmi kapcsolatai terén döntő szerepet kezdtek játszani a szocialista tábor országai. Az 1950 februárjában létrejött szovjet-kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződés a két ország gazdasági kapcsolatainak mindenirányú fejlesztését és megszilárdítását tűzte ki feladatul. A Szovjetunió kormánya előnyös feltételek mellett 300 millió amerikai dollár értékű hosszúlejáratú hitelt nyújtott a Kínai Népköztársaságnak. E hitel keretén belül a Szovjetunió berendezéseket és anyagokat szállít a Kínai Népköztársaságnak a népgazdaság helyreállítására és fejlesztésére. Kína és a Szovjetunió ezenkívül kereskedelmi szerződéseket is kötött, és megegyeztek arra vonatkozóan, hogy a hszin-

csiangi ásványolaj és színesfémek kitermelésére, valamint a kínai polgári légiforgalom megszervezésére szovjet-kínai vegyestársaságokat alakítanak. Ezek az egyezmények, amelyek a két fél testvéri barátságának és teljes egyenjogúságának elvén alapultak, s a szovjet és a kínai nép létfontosságú érdekeit szolgálták, igen nagy jelentőségűek voltak a kínai gazdaság gyors helyreállítása és fejlesztése szempontjából. Kína 1950-től kezdve évi kereskedelmi egyezményeket kötött az európai népi demokratikus országokkal, a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal és a Német Demokratikus Köztársasággal is. Kína olajfélékért, selyemért, teáért, fémekért, állati termékekért és egyéb árukért cserébe gépeket, szerszámgépeket, berendezéseket, gépkocsikat, vegyészeti és gyógyszerészeti cikkeket stb. kap a Szovjetuniótól és a népi demokratikus országoktól. A Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal létrejött, mindkét fél számára előnyös szerződések megkötésének, továbbá a Kínai Népköztársaság helyes politikájának eredményeként már 1950-ben gyökeres változások mentek végbe Kína külkereskedelmének szerkezetében, elsősorban pedig az ország behozatalában. Az importban vezető helyet foglalnak el az ipar és a közlekedés számára szükséges gépek és berendezések, valamint az ipari nyersanyag. A gabonafélék és sok más élelmiszer és fogyasztási cikk, továbbá fényűzési cikkek behozatalát megszüntették. A fő exportcikkek a szójabab, a tungaolaj, a sörte, a földimogyoró, a gyapjú, a tojás, a tea és a különböző ércféleségek lettek. Teljesen megváltozott Kína külkereskedelmének földrajzi elosztása. Az Egyesült Államok részesedése Kína külkereskedelmében az 1946. évi 53,1 %-ról 1950-ben 23 %-ra esett. Az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelem az amerikaiak által folytatott megkülönböztetési politika folytán 1952-ben gyakorlatilag megszűnt. Kína külkereskedelmi forgalmában már 1950—1952-ben az első helyet a Szovjetunió foglalta el. (Kína 1952-ben az export 54 %-át és az import 53 %-át a Szovjetunióval bonyolította le.)

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok részesedése Kína külkereskedelmi forgalmában az 1950. évi 26 %-ról 1951-ben 61 %-ra, 1952-ben 72 %-ra, 1953-ban pedig 75 %-ra emelkedett. Kína az új, demokratikus világpiac egyik igen jelentős tényezője. A szocialista tábor országaival fennálló külkereskedelmi kapcsolatai nagymértékben hozzájárulnak a kínai népgazdaság gyors fejlődéséhez. E kapcsolatok fejlődése egyben azt mutatja, hogy egyre szilárdabbá válik a demokratikus világpiac, melynek országai a gazdasági összefogás, az együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás alapján szervezték meg gazdaságukat.

A Kínai Népköztársaság nem zárkózik el a tőkés országokkal való kereskedelemtől; több mint 50 országgal létesített kereskedelmi

kapcsolatot. A kínai nép azonban szigorúan ragaszkodik ahhoz, hogy ezeket a kereskedelmi kapcsolatokat kizárólag az egyenjogúság elve alapján fejlesszék. Annak a tőkés országnak, amely ezt a feltételt elfogadja, lehetősége nyílik arra, hogy a mindkét szerződő fél számára előnyös feltételek mellett fejlessze kereskedelmi kapcsolatait Kínával. Kína külkereskedelme a népi demokratikus diktatúra viszonyai között az ország gazdasági fejlesztésének, a néptömegek életszínvonala emelésének fontos eszköze lett, s nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy kialakuljanak a szocialista gazdaság alapjainak lerakásához szükséges feltételek.

Pénzrendszer és pénzügy. A Kuomintang-klikk óriási összegeket sikkasztott el, temérdek pénzt költött a polgárháborúra, és ezzel Kína pénzrendszerét teljesen tönkretette, a pénzügyek terén a legnagyobb zűrzavart idézte elő. Az adórendszer a nép féktelen fosztogatásának eszköze lett. Egyes tartományokban például adót vetettek ki még a női hajfonatra és a rövidre vágott hajra is, adót kellett fizetni az esküvő, a temetés alkalmából, adót szedtek, ha a disznó megellett, ha tyúkot vágtak le stb. A bankügyek terén döntő pozíciókat foglaltak el a külföldi bankok (a nagy amerikai bankok fiókvállalatai, az angol Hongkong-Sanghaji Bank stb.). A bankjegykibocsátás a japán-kínai háború kezdetétől fogva óriási méreteket öltött. Csang Kaj-sek kormánya 1948 augusztusában „pénzreformot" hajtott végre, amelynek során 3 millió régi papírdollárt (jüant) 1 új dollárra váltottak be. 1949 tavaszára az új pénz még az előzőnél is jobban elértéktelenedett. Az uralkodó klikk a pénzreformot elképesztő spekulációkra, a nép újabb kifosztására használta fel. A Kuomintang-uralom alatt az állami költségvetés kiadási részének mintegy 80 %-át katonai célokra fordították. Az egyre növekvő deficitet papírpénz kibocsátásával, külföldi és belföldi kölcsönökkel fedezték.

A kínai népi kormány rendkívül fontos intézkedéseket tett a zilált pénzügyi helyzet rendezése céljából. A feudális-komprádor klikk kezén levő bankokat államosították. Megalakították a Kínai Népi Bankot, az ország leszámítoló és hitelügyi központját. A bankjegykibocsátás joga kizárólag ezt a bankot illeti meg. Több mint 10 külföldi és több mint 100 kínai bank bezárt, mivel nem folytathatta spekulációs műveleteit. 1950-ben végrehajtották az állami pénzrendszer központosítását. A Pénzügyminisztérium a népgazdaság finanszírozásának központi szerve lett. Azóta az állami vállalatok az állami bankok fiókvállalataiba fizetik be jövedelmüket. A Központi Népi Kormány új, szilárd pénzegységet bocsátott ki: a népi jüant, amely a Kínai Népköztársaság egységes pénzneme lett. A pénzrendszer egységesítésének és stabilizálásának végrehajtására Kína történetében még nem volt

példa. Ilyen nagyjelentőségű intézkedést csak a népi hatalom tudott végrehajtani. Az 1950. évi állami költségvetés bevételeinek kb. kétötödét a természetbeni mezőgazdasági adó, több mint egyharmadát a pénzadók, egyhatodát pedig az állami vállalatok jövedelme alkotta. A költségvetésből az államapparátus fenntartására és az ország védelmére előirányzott kiadásokon kívül tekintélyes összeget fordítottak az ország gazdasági, társadalmi és kulturális szükségleteire (1950-ben az összes kiadásoknak kb. 24 %-át gazdasági célokra irányozták elő). A gazdasági fejlődés sikerei fontos szerkezeti változásokat idéznek elő Kína költségvetésében. 1952-ben a fő bevételi tétel az állami vállalatoktól befolyó összeg lett. Ennek következtében, továbbá a mezőgazdasági adó csökkentése révén ez utóbbi részaránya az 1952. évi bevételben 12 %-ra csökkent. A költségvetés kiadási részének több mint 50 %-át 1952-ben gazdasági és kulturális célokra fordították. Az ötéves terv időszakában az évi költségvetések híven tükrözik a szocializmus alapjai lerakásának politikáját. Az 1955. évi állami költségvetés tételeinek megoszlása:

Bevételek:	Adók	49,13 %
	Ezen belül mezőgazdasági adó	11,76 %
	Állami vállalatok nyeresége	39,63 %
	Kölcsönök, hitelek, biztosítás, egyéb források	11,24 %
Kiadások:	Gazdasági építés	47,72 %
	Szociális és kulturális kiadások	12,95 %
	Honvédelem	24,19 %
	Közigazgatás	7,54 %
	Kölcsönök, hitelek, biztosítás, egyéb kiadások	4,18 %
	Tartalékalap	3,42 %

Az 1950-ben megkötött szovjet-kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződés, valamint a gazdasági egyezmények nagyban hozzájárultak Kína gazdasági helyzetének javulásához. Emelkedni kezdett az ipari termelés, kedvező feltételek alakultak ki a mezőgazdaság fejlesztéséhez. A kormánynak a pénzrendszer központosítása és a pénzzel való szigorú takarékosság érdekében tett intézkedései nyomán megszűnt az infláció. Leszállították az árakat, a vasúti és a postai tarifákat. A költségvetés egyensúlyba hozása után, 1950 márciusától kezdve megszűnt az új bankjegyek kibocsátása. Nagy sikerrel folyt le a „Népi Győzelem" államkölcsön jegyzése. Az infláció megszüntetését és az árak stabilizálását a Kínai Kommunista Párt vezetői úgy értékelték, mint a kínai nép hatalmas győzelmét, amely jelentőségét tekintve mindjárt a háborús győzelem után követ-

kezik. 1955 március 1-én pénzreformot hajtottak végre Kínában. 1 új jüant 10 000 régi jüan ellenében váltottak be. 1 jüan ezentúl egyenlő 100 fennel; közbeeső pénzegység a tyja, amely 10 fennel egyenlő. 1 új jüan vásárlóértéke azonos maradt 10 000 régi jüanéval.

A Kínai Népköztársaság fennállásának hat éve alatt megfékezte az inflációt, egyensúlyba hozta költségvetését (sőt, az utóbbi években pozitív költségvetést tudott felmutatni), és független, egységes, stabil pénzrendszert hozott létre.

A Kínai Népköztársaság ötéves népgazdasági terve (1953—1957)*. Az Országos Népi Gyűlés 1955 júliusi ülésszakán fogadta el a Kínai Népköztársaság első ötéves népgazdasági tervét. Az ötéves terv célja: megkezdeni a szocialista iparosítás alapjainak lerakását; megkezdeni a mezőgazdaság és kézműipar szocialista átalakítása alapjainak lerakását; a kapitalista ipar és kereskedelem szocialista átalakítása alapjainak lerakása. E három cél elválaszthatatlan egymástól; legdöntőbb a szocialista iparosítás. A szocialista iparosítás megkezdéséhez az ötéves terv nagyarányú beruházásokat irányoz elő, különösen az iparban, ezen belül a nehéziparban. Öt év alatt több mint 76,5 milliárd jüant fordítanak a gazdaság, a közoktatás és a kultúra fejlesztésére. Ennek 40,9 %-át fordítják az ipari beruházásokra. A terv értelmében 3000 ipari létesítményt építenek vagy bővítenek ki, ezek közül 694 az olyan nagy létesítmény, amely a „beruházási normán" felül van. (Beruházási norma: a nehéziparban 5—10 millió jüan, a könnyűiparban 3—5 millió.) A nagy ipari létesítmények között van az a 156, főleg nehézipari üzem, amelyet szovjet mérnökök terveznek a legmodernebb technika alapján; ezek képezik az iparosítás kezdetének alapját. Ha elkészültek, Kína egész sor iparágban saját gépekkel és felszereléssel tudja ellátni üzemeit. Az első ötéves terv végéig e 694 nagy ipari létesítmény közül 455 készül el teljesen; ezek értékben kifejezve annyit termelnek, mint Kína egész ipara 1952-ben. 1957-ben Kína már 4,1 millió tonna acélt, 113 millió tonna szenet, 15,9 milliárd kw/ó villamos energiát fog termelni, nyersolaj termelése pedig az 1952. évinek 4,6-szeresére emelkedik; hatalmasan megnő a könnyűipar termelése is. Ezenkívül a Szovjetunió segítségével megkezdik Kínában is az atomenergia békés felhasználását.

Kína még az első ötéves terv célkitűzéseinek elérése után is iparilag viszonylag elmaradt ország lesz a világ vezető ipari hatalmaihoz képest.

---

* A People's China c. kínai folyóirat nyomán.

A Kínai Népköztársaságban azonban az iparfejlesztés üteme igen erős. Az első ötéves terv során az ipari termelés értéke évente 14,7 %-kal haladja majd meg az előző évi termelést; ha 1952-t 100-nak vesszük, úgy 1957-ben az ipari termelés értéke 198,3 lesz. Az állami ipar termelésének értéke 230,1 lesz, az értékemelkedés pedig 18,1 %. Míg a modern ipar termelése 1952-ben a kínai népgazdaság össztermelésének csak 26,7 %-át tette ki, addig 1957-ben már 36 %-ra emelkedik a részesedése.

1957-re 91 új gépesített állami gazdaságot és 194 új traktorállomást állítanak fel, s becslés szerint Kína 110 millió parasztgazdaságának $^1/_3$-a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben tömörül. Ugyanakkor a terv szerint 1957-ben a mezőgazdasági termelés értéke 23,3 %-kal haladja majd meg az 1952. évit. 1957-ben 192,8 millió tonna lesz a gabonatermés (17,6 %-os emelkedés 1952-höz képest), 1,6 millió tonna a gyapottermés. A mezőgazdasági termelés emelkedéséhez nagyban hozzájárul majd a hatalmas szűzterületek felszántása, és a vízgazdálkodási tervek megvalósítása. Az első ötéves terv során 6,3 millió acre szűzföldet törnek fel. Befejezik a Huaj-folyón a munkálatokat, szabályozzák a Jungtingot, megkezdődik a Jangce-völgy teljes ellenőrzése terveinek kidolgozása, úgyszintén a Han-folyóé is. Különösen fontos a Sárga-folyó szabályozásának és hatalmas vízienergiája felhasználásának megtervezése, ami szintén erre az időszakra esik.

Kína népgazdaságában még fontos szerepe van a kézműiparnak. Az állam nagy segítséget nyújt a kézműiparosoknak is, elősegíti szövetkezetek alakítását. A kézműipar termelésének értéke öt év alatt 60,9 %-kal növekedik majd. A kapitalista ipar termelésének értéke az összipari termeléshez képest 39%-ról 12,2 %-ra fog visszaesni. A kínai ötéves terv hatalmas célkitűzéseinek megvalósítása a gazdasági elmaradottság felszámolásának kezdetét jelenti. 1957-ben már nagy lépést tett előre a kínai nép a szocializmus felé vezető úton. A terv teljesítésével még jobban megszilárdul a Kínai Népköztársaságban a népi demokrácia diktatúrája, erősödik a szocializmust építő Kína politikai, gazdasági és katonai hatalma, emelkedik a kínai nép anyagi és kulturális életszínvonala.

Az ötéves terv folyamán 3284 kilométer új vasútvonalat és 10 000 kilométer országutat építenek.

A kínai dolgozók életszínvonalának állandó emelkedésével Kína belső piaca nagymértékben bővül. A terv a kiskereskedelmi forgalom 80 %-os emelkedését irányozza elő. Öt év alatt 4,2 millió ember kapcsolódik be a termelésbe, és a munkások és alkalmazottak átlagjövedelme 33 %-kal emelkedik. Az állam 46 millió négyzetméter lakóterületet épít a munkások és alkalmazottak számára. A külkereskedelem volumene 66,5 %-kal nő 1952-höz képest.

1957-ben 1952-höz képest a főiskolai hallgatók száma 127 %-kal, a középiskolás diákoké 178 %-kal, az elemistáké 70 %-kal fog növekedni. A jelenlegi 28 tudományos kutatóintézet fejlesztése mellett 21 új intézetet is felállítanak.

Az ötéves terv beruházásainak megoszlása

Állandó jellegű beruházások	42 740 000 000	55,8%
Ipar	24 850 000 000	58,2%
Mezőgazdaság, erdészet, vízgazdálkodás	3 260 000 000	7,6%
Közlekedés, szállítás, posta és távközlés	8 210 000 000	19,2%
Kereskedelem, hitelélet, nyersanyagtartalékok	1 280 000 000	3,0%
Kultúra, közoktatás, közegészségügy	3 080 000 000	7,2%
Városi közművek	1 600 000 000	3,7%
Egyéb	460 000 000	1,1%
Egyéb	33 900 000 000	44,2%
Összesen	76 640 000 000	

Az ipari és mezőgazdasági termelés értéke
1952 = 100

		Átlagos évi emelkedés
Ipari és mezőgazdasági termelés együtt	151,1	
ipar	198,3	(14,7%)
mezőgazdaság	123,3	(4,3%)

Az ipari termelés megoszlása a szocialista és a kapitalista szektor között (értékben)

	1952	1957
Állami, szövetkezeti, vegyes vállalatok	61%	87,8%
Kapitalista vállalatok	39%	12,2%

Az ipari termelés alakulása az ötéves terv folyamán

	1952	1957
acél	1 350 000 t	4 120 000 t
villamos energia	7 260 000 000 kw/ó	15 900 000 000 kw/ó
szén	63 530 000 t	113 000 000 t
generátorok	30 000 kw	227 000 kw
villanymotorok	640 000 kw	1 050 000 kw
tehergépkocsi	—	4 000 db
traktor	—	15 000 db (à 54 HP)
cement	2 860 000 t	6 000 000 t
papír	370 000 t	650 000 t
pamutszövet	111 630 000 bála	163 720 000 bála
gyári cukor	249 000 t	686 000 t

A mezőgazdasági termelés alakulása az ötéves terv folyamán

1952 = 100

Gabona	192 800 000	t	117,6
Gyapot	1 635 000	«	125,4
Juta, kender	365 000	«	119,7
Dohány (pácolt)	390 000	«	176,6
Cukornád	13 150 000	«	185,1
Cukorrépa	2 135 000	«	446,4
Olajosnövények vetésterülete			137,8 (19 434 600 hektár)

VI. RÉGÉSZETI ÁTTEKINTÉS

A régészeti ásatások révén Kína történelme a legrégibb időkig nyomon követhető. 1928—1937 között a Pekingtől 54 km-re lévő csoukoutieni barlangban Pej Ven-csung kínai archeológus és paleontológus a legkorábbi fosszilis emberfajtához tartozó őskínai embernek, a majomemberhez közeli ún. sinanthropusnak csontjait és telephely-maradványait találta meg. A sinanthropus az alsó paleolit korban élt. Már ismerte a tűz használatát, melynek segítségével védte barlanglakását a ragadozók ellen, és védekezett a hideg ellen. Kisebb és középnagyságú állatokra, különösen patás állatokra vadászott, és gyűjtögetéssel foglalkozott. Rendkívül kezdetleges kőeszközöket használt. Ez az ősközösségi rend kezdeti foka, az őshorda kora volt.

A felső paleolitot — valószínűleg ebben a korban alakult ki a nemzetségi rend — a Belső-Mongóliában, az Ordosz vidékén és Észak-Kína más helyein feltárt telephelyek leletei és a Kínai Nagy Faltól délre felfedezett barlangi telephelyek (a csoukoutieni hegyen lévő Santingtung barlang) képviselik. Kína déli vidékein paleolit maradványokat ezideig nem tártak fel.

Sok neolit lakótelepet tártak fel Észak-Kínában — Hszincsiangban, különösen a Lopnor (tó) medencéjében, Belső-Mongóliában, Mandzsúriában, a Santung-félszigeten, a Huangho és a Jangce völgyében — és Dél-Kínában, többek között Jünnan tartományban. Kína korai neolit korszakára a markolatba fogott csonteszközök, a kis kőpengék (mikrolitok) használata jellemző. Később megjelentek a nagyobb méretű kőszerszámok, kihegyezett nyilak, lándzsák és balták. A neolit végére már csiszolással gondosan kiélesítették a szerszámokat. A halászaton és a vadászaton kívül, különösen Mandzsúria déli vidékein és tovább délfelé, létfenntartási célokra kezdett szolgálni a kölestermesztés, továbbá a kutya- és a sertéstenyésztés is. Elterjedt a gyékényfonást utánzó mintával díszített agyagedény (zsinórkerámia).

A neolit korszak Kínában legmagasabb fejlődési fokát az ún. festett kerámia kultúrában éri el. A Huangho völgyén kívül sok lakóhelyet és festett agyagedényt találtak Dél-Mandzsúriában, a Kínai-Nagy Fal mentén, Kanszu tartományban és tovább nyugatra egészen a Lopnorig, Tihua (Urumcsi) környékéig és Hszincsiang több más vidékéig. Így tehát festett agyagedényes telephelyek Kína egészen nyugati részén is találhatók, megközelítve a közép-ázsiai neolit- és eneolit-kori festett agyagedényes települések elterjedési határát. Ennek a kornak legnevezetesebb települése a Honan tartományban lévő Jangsao, amely az i. e. III. évezred közepéről való. A Jangsao-kultúra körébe tartozó törzsek már rizst termesztettek, állatokat tenyésztettek és cserekereskedelmet folytattak a távolabbi vidékek lakóival. A csiszolt kőeszközök ebben az időben olyan formákat vettek fel, melyeket később a bronzeszközök is követtek. Ez a körülmény, valamint az, hogy Jangsaóban háromlábú edényeket, ún. „ting"-eket készítettek, továbbá a paleoantropológiai anyag arra enged következtetni, hogy Jangsaóban őskínai lakosság élt. A Jangsao-kultúra végső szakaszaiban, az i. e. III. évezred vége felé, Kanszu tartományban megjelentek a réztárgyak. Ugyanakkor keleten, Santungban elterjedtek a csengcejaji típusú településeken élő törzsek; hasonló települések nyomait nagyszámmal fedezték fel Honanban is. A települések gyakorisága azt mutatja, hogy a Huangho medencéjének népessége gyors ütemben növekedett. A medence lakóinak védekezniük kellett a szomszédok támadásai ellen, s ezért öt méter magas földsáncokkal erősítették meg településeiket. Ebben az időben fokozódott az állattenyésztés jelentősége; kutyát, sertést, juhot, szarvasmarhát és lovat tenyésztettek (a tejgazdaság akkor sem volt elterjedve Kínában, az állatot húsáért tenyésztették és igavonásra használták). A csengcejaji típusú településeken jellegzetes fekete, gondosan fényezett agyagedények találhatók. Emellett azonban megmaradtak a háromlábú „ting" edények és megjelennek a „li" típusú edények is. Ez utóbbiak gyakran korsóalakúak.

A bronzkorszak Kínában az i. e. II. évezredben (i. e. XX—XVIII. században) kezdődik és nagyrészt egybeesik a legrégibb állam: a Sang vagy Jin állam (i. e. XVIII. századtól XII. századig) fennállásával. Kínában ekkor alakult ki a rabszolgatartó rend. E korszak régészeti emlékei közül különösen jelentősek a Jin-birodalom utolsó fővárosának maradványai (ez a főváros az i. e. XIV. század kezdetétől az i. e. XII. század végéig állott fenn Anjang város közelében, Hsziaotun falu mellett), melyeket Vang Kuo-vej, Kuo Mo-zso, Kuo Paocsiung és Liang Sze-jung régészek tanulmányoztak. Az ásatások során számos emléket tártak fel, köztük egy palotát, s az ősök tiszteletére

épült templomokat. Napvilágra került több ház is, amely a társadalom különböző rétegei számára szolgált lakhelyül. A város szélén kézművesek éltek, amiről a bronzöntők és fazekasok megtalált műhelyei tanúskodnak. A lakosság fő foglalkozása a földművelés volt; rizst, búzát és olajos növényeket termesztettek. Meglehetősen fejlett volt az állattenyésztés is. Már készítettek selyemszövetet, mázas kerámiát és fehér agyagedényeket. A lakosság egyes csoportjainak lényeges társadalmi különbözőségét bizonyítják az anjangi sírok. Négy hatalmas császári sírboltot tártak itt fel (az egyikben kb. 6000 arany-, bronz-, nefrit-, gyöngyház- és teknőctárgyat találtak), továbbá feltárták különböző előkelőségek sírjait is, amelyek gazdagságukban vetekednek a császári sírokkal. Ugyanitt napvilágra kerültek egyszerűbb „hivatalnoki" sírok is, melyek azonban bővelkedtek különböző bronzeszközökben: fegyverekben és áldozati edényekben. E sírokban uraikkal együtt a rabszolgákat is eltemették. Feltárták azonkívül a városi szegénység temetkezőhelyét. Rendkívül nagy jelentőségük van a csonttárgyakon, teknőchéjakon és bronzedényeken lévő Jin-kori feliratoknak, amelyek alátámasztják a Jin-társadalom rabszolgatartó osztályjellegére vonatkozó régészeti adatokat. A feliratok írásjeleinek száma több mint egy millió, s ezek között csaknem 3000 különböző írásjel szerepel.

A Jin-birodalom Anjang közelében levő fővárosát a Csou-törzs vezetése alatt álló szövetséges seregek pusztították el az i. e. XII. század végén. A Csou-birodalom fővárosa a Senhszi tartományban lévő Haocsing városban, a mai Hszian környékén volt. A Csou-birodalom fővárosa később a mai Lojang város lett, amelynek környékén fellelhetők a hatalmas város és az igen gazdag sírok maradványai. A Csou-birodalom fennállása a bronzkor fejlett időszakára esik. Különleges tökéletesség jellemzi a fegyverkészítést, ami érthető is, hiszen a Csou-hercegségek egymás közti gyakori hadakozásai elengedhetetlenül szükségessé tették a jó fegyvereket. A Csou-birodalom fennállásának utolsó időszakában [az ún. Csuncsiu időszakban és a Csankuo idejében (i. e. VIII—III. század)] a kínai fegyverzet megváltozott, elterjedt a hosszú bronzkardok, a nehéz szekercék és a hosszúhegyű kopják használata. A Csankuo-időszak alatt Kínában fokozatosan használatba került és igen elterjedt a vas. Senhszi tartományban, Hszienjang környékén tárták fel a késői Csou-korszakbeli Csin-birodalom hercegeinek hatalmas kurgánjait.

A Jin-korszak végén és a korai Csou-korszakban Kína északi határán, a mai Ordosz vidékén és Zsehol tartományban az északi festett kerámia kultúrák alapján kialakult a fejlett bronzkor önálló északkínai kultúrája, amely nagy hatással volt az északabbra fekvő terü-

letek kulturális fejlődésére, különösen Mongólia, a Bajkálon túli terület és Dél-Szibéria bronzkorvégi kultúrájára. Azok a törzsek, amelyek ezeket az emlékeket hátrahagyták, nem voltak kínaiak. A paleoantropológiai anyagból arra következtethetünk, hogy ezek közül a törzsek közül egyesek az i. e. XIII—XII. században a Bajkálon túlra és Dél-Szibériába telepedtek át, s nevükhöz fűződik az ún. Karaszuk kultúra fejlődése. A késői Csou-korszak idején Ordoszban és Zseholban elterjedtek a nyilak és tőrök fegyvertípusai, valamint a zabla és a különböző dísztárgyak. Széleskörű használatban voltak a szkíta és dél-szibériai üstökhöz nagyon hasonló bronzüstök. Az i. e. I. évezred végén a tulajdonképpeni Kína az egységes Csin-birodalomban egyesült. Ez a kor és az utána következő, vagyis a Handinasztia kora (az i. e. III. századtól az i. u. III. századig) egyben a feudális viszonyok kifejlődésének a korszaka. A Csin-korszak egyik legjelentősebb emléke a Kínai Nagy Fal, amely jelentős részében mind a mai napig fennáll.

Hszienjang környékén, Hszian közelében, a Han császárok, feleségeik és kimagasló hadvezéreik hatalmas, gúlaalakú kurgánjai találhatók. Ezek között van Vu Ti császár és hadvezére, Ho Csü-ping kurgánja, akik a hunok elleni hadjárataikkal váltak hírnevessé. Ho Csü-ping sírja mellett szobor látható, amely egy hunt letipró lovat ábrázol. Az e korszakból származó sírboltokat freskók és kőtáblákba vésett domborművek díszítik, amelyek a meghalt előkelőség életének egyes epizódjait ábrázolják. A halottak mellett vas és bronz fegyverek, lakkból, nefritből készült művészi kivitelű dísztárgyak találhatók, továbbá kis szobrocskák, amelyek mind azt ábrázolták, amire az elhunytnak a túlvilágon szüksége van: így a házát, rabszolgáit, cselédeit, harcosait, lovait, tevéit stb. A Han-korszakból és az utána következő korokból származik Hszincsiang nagyszámú városa és erődromja. Ezek a romok igen fontos forrásául szolgálnak az ún. Nagy Selyemút történetének. Ez az út az i. e. II. századtól kezdve összekötötte Kínát Szíriával és Rómával. Rendkívül nagy jelentőségűek az ezen az úton lévő Tunhuang emlékei is (a IV—XVI. századból), ahol nagyszerű freskókra és szobrokra — a kínai és a tibeti művészet kitűnő alkotásaira — valamint kézírásos könyvekre bukkantak.

Hszian, Hszienjang és Lojang környékén sok sírt ismerünk, amely a IV—X. századból származik. A sírokban a korai kínai keménycserépedények remekbekészült példányait találták meg, művészi kivitelű szobrokkal és dísztárgyakkal egyetemben. Megjegyzendő, hogy ebben a korban Kínában már ismerték a vasöntést. Ugyancsak ebből a korszakból nagy számban maradtak fenn építészeti emlékek, kurgánok és

feliratos sírkövek, szobrok, feliratos emléktáblák, freskótöredékek, domborművek és szoborkolosszusok. Híresek például Senhszi tartományban (Licsüan kerület) Taj-cung császár sírjának csataméneket ábrázoló domborművei (636), a Hszienjang közelében lévő, hatalmas szobrokkal körülvett kurgán, továbbá Tatungban és Lungmenben a sziklákból kifaragott szobrok és domborművek. A Szung-korszakra Jio Fej hadvezérnek, a dzsürcsikkel szembeni ellenállás hősének síremléke jellemző, amely azt ábrázolja, hogy a Jio Fejt meggyilkoló árulók térdenállva esedeznek kegyelemért (Hangcsou városban); a Jüan-korszak jellegzetes emléke a Dzsingisz kán korában élt ismert közéleti személyiség, Jeljü-Csucaj emlékműve (Peking mellett) és az ún. kvadrát (phagszpa) írással készült feliratok. A Ming-korszakra jellemző síremlék a dinasztia megalapítójának síremléke (Nankingban), melyet az udvari kísérethez tartozó harcosok és különböző állatok szobrai vesznek körül.

Kína legtöbb városának múzeumaiban találunk régészeti gyűjteményeket. A legnagyobbak közülük a pekingi volt császári palotában berendezett múzeumban, a Nankingi Nemzeti Múzeumban, a Harbini Múzeumban és a Hsziani Régészeti Múzeumban lévő gyűjtemények. A régészeti kutatásokat a Kínai Népköztársaság Tudományos Akadémiájának Pekingi Régészeti Intézete szervezi.

VII. TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS

Az ókori Kína. A kínai nép a világ legrégibb népei közé tartozik, kultúrájának eredete a régmúlt időkbe vezethető vissza. A kínai kultúra ősi eredetét az ország területén feltárt sok-sok paleolit-, neolit- és bronzkori emlék bizonyítja. Kína egykori lakói kőből, csontból, szaruból, kagylóból, agyagból és bronzból nagyszerű fegyvereket és egyéb művészi kivitelű eszközöket készítettek (lásd „Régészeti áttekintés"). Sok legenda őrzi a tűz felfedezésének, az íj és a nyíl feltalálásának, az állatok megszelidítésének, a földművelés, a selyemszövés, az agyagedénykészítés megkezdésének emlékeit. Erről tanúskodnak az ásatások során feltárt leletek is. A régi kínai társadalomban a csoportházasság és a matriarchátus uralkodott. Fuhszi, Sennung, Huangti, Saohao, Csuanhszü régi kínai mondahősök csak az anyjukat ismerték, az apjukat nem. A termelési technika fejlődésével és az anyagi javak felhalmozódásával az anyajogot a patriarchátus váltotta fel. Kialakultak a törzsek és a törzsszövetségek. Jao, Sun és Jü, a legendabeli uralkodók nem rokonként következtek egymás után. A hagyomány az időszámításunk előtti III. évezredre vezeti

vissza a nemzetségfők és a törzsfők patriarchális dinasztiájának, a Hszia-dinasztiának eredetét.

Az időszámításunk előtti II. évezredben az ókori kínai társadalomban megkezdődött az ősközösségi rend felbomlása és az osztálytagozódás. Az ókori társadalomban főként földműveléssel foglalkoztak, habár az állattenyésztésnek, a vadászatnak és a halászatnak is volt bizonyos szerepe a társadalom életében. Eléggé fejlett volt a kézműipar a korai rabszolgatartó Jin, vagy másnéven Sang államban, amely az i. e. II. évezredben alakult ki. Időszámításunk előtt kb. 1400-ban a jiniek letelepedtek a Huangho középső folyásának völgyében. A jinieknél igen magas fejlettségi fokot ért el a bronzöntés technikája, valamint a fekete és a fehér kerámiaipar. Társadalmuk ismerte a csere egyszerűbb formáit. Az ókori Kína területén élő törzsek gyakran háborúskodtak egymás között, hogy területet, legelőket, állatokat, kincseket vagy hadifoglyokat szerezzenek. A Jin államban, fennállásának első időszakában, a hadifoglyok egyrészét megölték — az isteneknek áldozták; másrészüket rabszolgáikká tették, s munkájukat kezdték felhasználni a gazdaságban. A rabszolgákat többnyire közösen tartották. A vagyon felhalmozódásával, a vagyoni egyenlőtlenség fokozódásával és a rabszolgaság fejlődésével megszilárdult a főnemesség hatalma, kialakult a rabszolgatartó arisztokrácia, egyre nagyobb hatalomra tett szert a törzsfő, a vang, aki fokozatosan császárrá lett. A Jin-társadalom az ősközösségi rend sok maradványát megőrizte. A vang körül csoportosultak a másodrangú vezérek és a papok, az arisztokrácia képviselői, az íjászok. A vang volt a főpap, aki áldozatokat mutatott be az ősöknek. A vangot szentként tisztelték. A vang irányította a mezei munkák, a nagy vadászatok és hadjáratok megszervezését.

Az i. e. XII. században összeütközés támadt a Jin állam és a Vej-folyó mentén élő törzsszövetség között. E törzsszövetség élén a Csou-törzs állott. I. e. 1122-ben Vu-vang, a Csou-törzs vezére, Honanban döntő vereséget mért a Jin államra. A Csou-törzs elfoglalta a Jin állam területét, és a lakosság nagyrészét rabszolgasorba süllyesztette. A Jin állam felszámolásától eltelt időszakot a kínai történetírás Csou-korszak néven emlegeti (Nyugat-Csou állam az i. e. XII—VIII. században, Kelet-Csou állam az i. e. VIII—III. században állt fenn). Az új államok a Csou-törzs uralma alatt alakultak ki, és fokozatosan mindinkább elszakadtak a központi hatalomtól. Az i. e. I. évezred elején az ókori Kína hatalmas területén rengeteg önálló császárság keletkezett. Némelyek közülük (Csi, Csin, Lu, Vej, Cshin, Csu, Szung) az i. e. VII. század után különböző időkben jelentős hatalomra tettek szert, mások viszont kisebbek és gyengébbek maradtak. Az i. e.

VIII—V. század Csuncsiu („Tavasz és Ősz") néven ismeretes; néha ezt az időszakot Liekuónak („Felosztott császárságok") is nevezik. Az i. e. V—III. század a Csankuo („Hadakozó fejedelemségek" kora) nevet kapta.

Az i. e. I. évezredben tovább fejlődött a földművelés, kezdtek rátérni az öntözésre. Meggyorsult az osztályok fejlődése. A háborúkban ejtett foglyokat rabszolgákká változtatták. Kifejlődtek az adósrabszolgaság formái is. A rabszolgák munkáját az öntözőberendezések építésénél, a földművelés, a bányászat, a kézműipar, a kereskedelem és a szállítás területén használták fel. A faluközösség a szomszédok területi közösségévé vált, amelyben erősen érezhetők voltak a nemzetségi-patriarchális viszonyok maradványai. A faluközösség földdel rendelkezett, a földnek egy meghatározott részét azonban az uralkodó osztály részére művelte meg. Az állam az uralkodó vang személyében a föld jogi tulajdonosa volt. Az i. e. I. évezred közepétől kezdve a faluközösséget kényszerítették, hogy az egész megművelt föld termésének egy részét az államnak fizesse. A földműves nehéz életéről szóló panaszok hatják át a Sicsing-dalokat, az ősi népköltészet e nagyszerű alkotásait. A szabad földművesek a rabszolgákkal együtt harcoltak az uralkodó osztály kizsákmányolása ellen. A krónikák az i. e. IX. századtól kezdve tesznek említést népfelkelésekről. Ugyanakkor az arisztokrácia hatalmát egyre jobban támadták a kereskedőkből és uzsorásokból lett gazdagok is.

Az ókori kínai államok a keleti önkényuralmak formáját öltötték. A nagy és kis császárságok élén a császári önkényurak dinasztiái állottak, amelyeknek sok hivatalnok volt alárendelve. Az ókori kínai önkényurak olyan rendszert honosítottak meg, amelyben az uralkodó osztály elnyomta és hatalma alá rendelte a falusi közösségeket és a rabszolgákat. „Az ősi közösségek, ahol fennmaradtak, évezredek óta alkotják a legdurvább államforma, a keleti despotizmus alapját . . ."[1] Ezeknek az államoknak feladatkörébe tartozott a szántóföldek mesterséges öntözésének megszervezése is. A szántóföldek öntözésének szükségessége, amely nélkül a mezőgazdaság nem fejlődhetett volna, „a kormány központosító hatalmának közbelépését követelte meg. Ezért valamennyi ázsiai kormányra gazdasági feladat hárult, a közmunkákról való gondoskodás feladata"[2]. Az ókori kínai államok sokat hadakoztak egymás ellen és a szomszédos nomád népekkel.

Az i. e. I. évezred közepétől kezdve Kínában kezdett elterjedni a vas. Hatalmas öntözőberendezéseket építettek, növelték a megmű-

[1] *Engels.* Anti-Dühring. Szikra 1950. 186. old.
[2] *Marx—Engels.* Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1949. 323. old.

velt föld területét, megváltozott a földművelés technikája, nagy arányokban kezdték alkalmazni a trágyázást, és így emelkedett a termés-hozam, fejlődésnek indult a kézműipar és a kereskedelem. Ebben az időben (az i. e. VI—V. században) jelenik meg a kizsákmányolás új formája: a természetbeni adó, később (az i. e. V—IV. században) egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a föld adásvétele. Az osztályharc és az uralkodó osztályon belüli harc fokozódása a különböző ideológiai áramlatok kialakulásában és harcában nyilvánult meg. Ilyen ideológiai áramlatok voltak a taoizmus, a konfucianizmus, a facsia stb., amelyek az i. e. VI—III. században alakultak ki (lásd később, a „Filozófia" c. fejezetben). Így például a facsia-iskola követői nyíltan vagy leplezetten a vagyonos osztály érdekeit védelmezték, harcoltak azért, hogy a föld magántulajdonát kiszélesítsék, hogy az egész országot az uralkodó önkényúr kizárólagos hatalma alatt egyesítsék, s hogy az önálló császárságok megszüntessék az egymás közötti hadakozást. Ezek a tendenciák érvényesültek azokban a reformokban, amelyeket az i. e. 358—348-as években Sang Jang valósított meg a hatalmas Cshin-császárságban. A Sang Jang által bevezetett új területi-közigazgatási beosztás, a patriarchális családok széttagolódása, továbbá az, hogy megengedték a föld szabad adásvételét, elősegítette a földközösség felbomlását. A föld magántulajdonba került, és egyre több szabad földművelő vesztette el függetlenségét. Sang Jang reformjai az uralkodó nagybirtokos osztály egyes csoportjainak egymás közötti harcát, továbbá e csoportoknak a faluközösségek ellen folytatott hosszantartó, éles harcát tükrözik. Az ókori Kína Csou-időszakának társadalmi rendjét a történettudomány még nem tanulmányozta elég alaposan, s főleg az a kérdés nincs még eléggé tisztázva, hogy a feudális társadalom mikor váltotta fel a rabszolgatartó rendet. Általában véve az ókori Kína társadalmi rendjét a társadalmi formák rendkívüli sokrétűsége jellemezte.

Azok a sikeres háborúk, amelyeket a Cshin-császárság az i. e. IV—III. században a szomszédos császárságok ellen folytatott, i. e. 221-ben az önálló császárságok teljes megsemmisítésével és az ország egyesítésével értek véget. Létrejött a központosított kínai birodalom, a Cshin birodalom, amely magában foglalta a Dél-Mandzsúriától Szecsuanig és Kuangtungig terjedő hatalmas területet. A Cshin-dinasztiából származó Jing Cseng császár (i. e. 246—210), akit i. e. 221-ben kiáltottak ki császárrá és akit Cshin Si-huangti (az első Cshin-császár) néven ismernek, egész sor reformot hajtott végre az államhatalom szervezetében. A birodalmat 36 tartományra osztották, amelyekben Sang Jang reformjainak mintájára közigazgatási, agrár-, pénzügyi és katonai reformokat hajtottak végre. A hatalmas állam-

gépezet hivatalnokait a központi hatalom alá rendelték, tevékenységük ellenőrzésére bevezették a felügyelők intézményét. Cshin Si-huangti uralkodása alatt egyszerűsítették és egységesítették az írásmódot, egységes pénznemet, egységes súly- és hosszmértéket vezettek be. Hogy megvédjék az országot a nomád törzsek betöréseitől, i. e. 214—213-ban megkezdték a Kínai Nagy Fal építését. A Vej-folyó partján épült a főváros, Hszienjang. Cshin Si-huangti politikája az uralkodó osztály különböző csoportjai között dúló harc kiéleződésére vezetett. A konfuciánusok közül sokan nyíltan szembeszálltak Cshin Si-huangti politikájával. Ezeket kivégezték, és írásaikat elégették. Cshin Si-huangti politikája nyomán még jobban felbomlott a faluközösség, a szabad földművelők mindinkább szolgasorba süllyedtek, és végül is ez a politika Cshin Si-huangti halála után népfelkelésre vezetett (i. e. 209—208). A felkelők élén Csen Seng szegény földműves állott. Saját osztagokat alakítottak az uralkodó osztálynak azok a tagjai is, akik ellenezték Cshin Si-huangtinak és utódjának, legifjabb fiának, Er Si-huangtinak (i. e. 209—207) a politikáját. Ezek az osztagok harcoltak mind a császári csapatok, mind pedig a népfelkelő osztagok ellen. A belháborúkból Liu Pang került ki győztesen. Liu Pangot császárrá kiáltották ki (a történelemben Kao-cu templomi néven ismeretes). Ő volt az Első (vagy Nyugati) Han-dinasztia megalapítója. Ő kezdte meg az önkényuralmi birodalom helyreállítását, és ugyanakkor sok engedményt tett a földművelőknek, csökkentette adóikat, és hatálytalanította a Cshin birodalom szigorú törvényeit.

A Han birodalom az időszámításunk előtti II. század végén, Vu Ti császár uralkodása alatt (140—87) jelentősen megerősödött és megnövekedett. Vu Ti uralkodása idején véglegesen megtört a főnemesek szeparatizmusa, földbirtokaik feldarabolódtak. Az államgépezet megújult és megerősödött, a konfucianizmust hivatalosan elismerték, és az uralkodó osztály ideológiai fegyverként használta fel. Vu Ti állandó hadsereget szervezett, s e haderő segítségével aktív külpolitikát folytatott. A legkeményebb csatákat a Kung-szövetség ellen vívták, amely még az időszámításunk előtti III. században alakult ki a Mandzsúriától Közép-Ázsiáig terjedő területen. A Han birodalom északon, nyugaton és délen hatalmas területre terjedt ki, magában foglalta Jünnan egy részét is. Vu Ti uralkodása alatt Csang Csiang követ i. e. 138—126-ban és 115-ben felfedezte a nyugat felé vezető utat. Kína és Közép-Ázsia között megindult a karavánkereskedelem.

A külháborúk és a Vu Ti uralkodása idején életbeléptetett magas adók következtében a szabad emberek elszegényedtek, a föld a nagybirtokosok, az úgynevezett erős házak („haocu") kezébe került.

A kínai történészek véleménye megoszlik abban a kérdésben,

hogy mikor váltotta fel a feudalizmus a rabszolgatartó társadalmat, de valamennyien megegyeznek abban, hogy a Han birodalom fennállása idején már a feudális termelési viszonyok uralkodtak. A föld legfőbb tulajdonosa a császár volt, a földbirtok azonban gyakorlatilag a gazdag főnemesek, a magasrangú hivatalnokok kezében, továbbá azoknak a földbirtokosoknak a kezében volt, akik semmilyen kapcsolatban sem álltak a születési arisztokratákkal, és nem teljesítettek állami szolgálatot. A földet a rajta élő parasztokkal együtt a császár osztotta szét rokonainak es a magasrangú hivatalnokoknak „ellátás" fejében. A régi kínai okiratokban gyakran található ez a kifejezés: „feng si ji hu", vagyis „terület és családok adományozása ellátásra". A kapott földet örökbirtoknak tekintették, és a függő helyzetben levő parasztokkal műveltették meg. Ezenkívül nagy földbirtokaik voltak a kereskedőknek és földesuraknak, akik kis parcellánként bérbe adták földjüket a függő helyzetben levő parasztoknak, s a termés felét, vagy a felénél is nagyobb részét elvették tőlük. A Han-dinasztia uralkodása idején az állami foldeken, különösen a megműveletlen földeken, nagy katonai és paraszti településeket létesítettek. Ezekre a településekre az államtól függő helyzetben lévő parasztok tízezreit, sőt százezreit telepítették át. Az állami földet megművelő parasztoktól földjáradék-adót szedtek. Vu Ti uralkodásának vége felé, valamint utódainak uralkodása idején erősen kiéleződtek az osztályellentétek annak folytán, hogy a föld egyre inkább a nagybirtokosok kezében összpontosult, a parasztok pedig elveszítették földjüket és elszegényedtek. Egymást érték a népfelkelések. I. e. 22-ben, 18-ban és 14-ben hatalmas rabszolgafelkelések törtek ki a vasércbányákban. Az i. e. I. század végének gazdasági nehézségei elégedetlenséget keltettek az uralkodó osztály egyes csoportjaiban. Ezek a csoportok az országban kiéleződött osztályharc viszonyai között követelni kezdték a nagy földtulajdon és a rabszolgatartás korlátozását, követelték a konfuciánusok által idealizált régi rend visszaállítását. Ennek az elégedetlenségnek egyik kifejezője Vang Mang, tekintélyes állami főtisztviselő, a császári család tagja volt, aki i. u. 8-ban magához ragadta a hatalmat. Vang Mang (uralkodott i. u. 9-től 23-ig) az ország minden földjét császári birtoknak nyilvánította, és kimondta, hogy egyes személyeknek nem lehet 100 mu-nál több földjük (1 mu = 0,06 hektár). Megtiltotta a rabszolgák adásvételét, a rabszolgákat „részben függő helyzetben levőknek" (sze-su) nyilvánította. A kereskedők és uzsorások garázdálkodásának korlátozására Vang Mang külön hivatalokat létesített, amelyeknek szabályozniuk kellett a piaci árakat és a kamatot. A császári földeken dolgozó parasztokat könyörtelenül kizsákmányolták. A népfelkelések fokozódtak, és 18-ban egész Észak-Kínára kiterjedtek.

A különböző elnevezésű nagyszámú felkelő osztagok ösztönösen, elszigetelten tevékenykedtek. A legerősebbek és legszervezettebbek a santungi felkelők voltak, akiket Fan Csung vezetett. „Vörösszemöldökűek"-nek nevezték őket, mert megkülönböztetésül vörösre festették a szemöldöküket. A „folyó alsó szakaszának" felkelő osztagai 23-ban elfoglalták a Csangan birodalom fővárosát. Vang Mangot megölték. A „Vörösszemöldökűek" 25-ben elfoglalták és több mint egy évig megszállva tartották Csangant. A főnemesség Liu Hsziunak, a Vang Mang által megdöntött Han-dinasztia sarjadékának vezetése alatt egyesült, és súlyos csapást mért a „Vörösszemöldökűek"-re. Fan Csung 27-ben Csangantól kelet felé vonult vissza. A felkelés vereséget szenvedett.

Liu Hsziunak, a Második (vagy Keleti) Han-dinasztia első császárának uralkodása idején helyreállították a birodalom apparátusát. A felkelések azonban arra kényszerítették az uralkodó osztályt, hogy engedményeket tegyen: Liu Hsziu parancsára a rabszolgák különböző kategóriáit felszabadították, és az adókat csökkentették. A birodalom az I. század közepén ismét hatalmas állammá fejlődött. Megkezdődtek a hunok elleni háborúk. A hunok elleni harcban Kína a hunokat gyűlölő „nyugatvidéki" (Kelet-Turkesztán és Közép-Ázsia) törzsekre támaszkodott. 73-ban, miután az északi hunok vereséget szenvedtek a Tou Ku vezetése alatt álló kínai csapatoktól, Pan Csao, a tehetséges hadvezér és diplomata (32—102) Kelet-Turkesztánba ment. Pan Csaónak sikerült a maga oldalára állítania a helyi törzseket, amelyeknek segítségével 91-ben súlyos vereséget mért a hunokra, behatolt Közép-Ázsiába, és 97-ben előrenyomult Margianai Antiochiáig. Pan Csao hadjáratai lehetővé tették, hogy a nagy karavánúton ismét meginduljon a hunok által megakasztott kereskedelem. Ezen az úton Kína selymet, a Földközi-tenger vidékén aranyat érő brokátot, vasat, fehérkerámiai készítményeket és lakkozott készítményeket szállított nyugatra. A kínai kereskedők eljutottak egészen a Perzsa-öbölig. A Távol-Kelet és Közép-Ázsia közötti kapcsolat fontos szerepet játszott az itteni országok kultúrájának fejlődésében.

A kis földművelők tönkretétele és leigázása, a faluközösség felbomlása a Han-dinasztia uralma alatt példátlan méreteket öltött. A nagy földbirtokok, az úgynevezett „erős házak" még erősebbek lettek. Az „erős házak" igen sok függő helyzetben lévő parasztot és rabszolgával rendelkeztek. Foglalkoztak kereskedelemmel és uzsoráskodással is, saját műhelyeik voltak. Az „erős házak" gazdasági hatalmának növekedésével megnőtt politikai hatalmuk is. Az uralkodó osztályon belül megindult a különböző csoportosulások harca. Az osztályharc egyre élesebb formákat öltött.

184-ben népfelkelés tört ki. A felkelők élén Csang Csiao, taoista hitszónok állott. Csang Csiao és követői arra buzdították a kínai népet, hogy döntse meg a fennálló rendet, amelyet „szürke égnek" neveztek, és teremtsék meg a „sárga eget", amely a „nagy boldogság útján" és a „tao igazságán" alapul. A felkelők megkülönböztető jelként sárga turbánt viseltek. A „sárgaturbánosok" felkelése a birodalom nagyrészére kiterjedt. A felkelők felgyújtották a kormányhivatalokat, kiszabadították a foglyokat, elkobozták a gazdagok vagyonát, birtokukba vették a gazdag földbirtokosok földjét, felszabadították a rabszolgákat, meggyilkolták a hatalom képviselőit. A mozgalom több mint 20 évig tartott. Az uralkodó osztály hosszas harc után leverte a felkelést. A népfelkelés azonban így is hatalmas csapást mért a Han birodalomra. Az uralkodó osztály egyes csoportosulásai között fokozódott a harc. Ezek a körülmények a Han-dinasztia hanyatlását idézték elő.

Kina a III—XVII. században. A III. században, a Han birodalom felbomlása után, Kínában három császárság alakult: a Vej, a Su és a Vu császárság, amelyek szakadatlanul hadakoztak egymás között, és külső háborúkat viseltek. A legnagyobb nevezetességre azok a hadjáratok tettek szert, amelyeket Csuko Liang, a kiváló hadvezér vezetett. A Su császárság birtokait 263-ban a Vej császársághoz csatolták.

A Vej császárságban 265-ben Szema Jen hadvezér ragadta magához a hatalmat, aki még ugyanabban az évben megalapította a Csin-dinasztiát, és 280-ig teljesen meghódította a Vu császárságot. Az ország gazdasági helyzete erre az időre rendkívül leromlott. Az öntözőberendezések elpusztultak, a szántóföldeket felverte a gyom, a városokat felperzselték vagy kirabolták, a kereskedelmi kapcsolatok megszakadtak. Szema Jen azon igyekezett, hogy megerősítse a birodalmat, és hogy a sok belső villongás után megszilárdítsa az ország helyzetét. Ezért egész sor gazdasági intézkedést léptetett életbe. Megszilárdította a föld állami tulajdonát, szigorúan szabályozta az osztásföldtulajdon rendszerét, amelyet „csantiencse"-nek neveztek el. A parasztok kétféle földet kaptak: az egyiket „saját használatra" (csan tien), a másikat „a kötelezettségek teljesítésére" (kuo tien). Azok a parasztok, akik földet kaptak, kötelesek voltak robotmunkát végezni (évente 20 napot) és adó fejében selyemszövetet és fonalat adni az államnak. Az osztásföldtulajdon rendszere az V. században tovább fejlődött. A Csin-dinasztia uralma nem volt hosszúéletű. Az uralkodó osztály képviselői állandóan viszálykodtak. Nem gondoskodtak a határok védelméről, sőt segítségül hívták a szomszédos nomád törzseket. A IV. században a déli hunok, a hszienpik és a tangutok betörtek

Kínába. 311-ben elesett Lojang, a Csin birodalom fővárosa, 316-ban pedig az új főváros, Csangan. Több mint 100 éven át hol az egyik, hol a másik nomád törzs tört be Észak-Kínába, és ragadta el a kínai földet. A kínai csapatoknak a Jangce-folyónál sikerült megállítaniuk a külföldi betöréseket. Délen megalakult a keleti Csin kínai állam (317—420). Észak-Kínát a hszienpi topa törzsek hódították meg, és megalakították az északi Vej császárságot. A topák azonban fokozatosan beolvadtak a kínai népbe. Az északi Vej államban kialakultak a feudális termelési viszonyok. Minden föld az állam tulajdonában volt. Az osztásföldtulajdon rendszere valósult meg. A parasztságot azáltal, hogy állami földet adtak neki használatra, a földhöz kötötték. Az uralkodó osztály képviselői az állami szolgálat idejére kaptak földet. Parcelláik nagysága attól függött, hogy mennyire fontos tisztséget töltöttek be, de mindenesetre többszörösen felülmúlta a parasztoknak adott parcellák nagyságát. A juttatott földhasználat rendszere valójában nem szüntette meg a nagybirtokrendszert, s még jobban fokozta a parasztság függőségét a feudális államtól. Az országban rohamosan kezdett terjedni a buddhizmus. A buddhista kolostoroknak hatalmas földbirtokaik, jobbágyparasztjaik és rabszolgáik voltak, s jelentékeny gazdasági és politikai erőt képviseltek. A világi és egyházi hűbéruraknak gazdasági hatalmuk ellenére egységes államhatalomra volt szükségük, hogy engedelmességre kényszeríthessék a tömegeket, s megvédhessék az országot az újabb betörésektől. A mesterséges öntözés rendszerének fenntartását is csak erős államszervezet biztosíthatta. Ez az egységes államhatalom nemcsak északon győzedelmeskedett a hűbérurak szeparatizmusa felett, hanem délen is, ahol a IV—VI. század folyamán nem szűntek meg a feudális zavargások.

Hosszú ideig tartó belvillongások után Jang Csien hadvezér, akit 581-ben császárrá választottak (Szuj-dinasztia), 589-ben az egész országot egyesítette. Jang Csien és utóda, Jang Kuang (605—616) az osztásföldtulajdon-rendszer és a központi hatalom megszilárdításának politikáját folytatta. Az északi és a déli vidékek közötti kapcsolat megteremtése céljából megépítették a Nagy Csatornát, amely összekötötte a Pajho, a Huangho és a Jangce-folyó völgyét a Hangcsoui öböllel. A Szuj császárok uralkodása idején gyarapodott a birodalom területe. Kapcsolatokat létesítettek Japánnal és Sziámmal. Jang Kuang hatalmas építkezései és északkeleten Korea ellen viselt háborúi, az adóterhek és az állami robotmunka növekedése a parasztság helyzetének gyors romlását idézték elő. Északkeleten (Santungban) 610-ben nagyarányú parasztfelkelés tört ki. A felkelés élén Tou Csien-tö parasztvezér állt. Parasztfelkelések robbantak ki az ország más

vidékén is. Egyes hűbérurak szembeszálltak Jang Kuanggal. A Szujdinasztia megbukott. A hűbérurak harcában Li Jüan sanhszi hűbérúr bizonyult a legerősebbnek, akit 618-ban császárrá kiáltottak ki (Tang-dinasztia). Az ország egyesítéséért folyó harcok még körülbelül 10 évig dúltak. 626-ban Li Si-min, a kiváló hadvezér, Li Jüan fia került hatalomra. Li Si-min halála után (649) politikáját Kao Cung (650—683) és Vu Cö-tien (684—705) folytatta. A Tangok nemcsak katonai erővel szilárdították meg hatalmukat. Számos olyan intézkedést tettek, amely részben megkönnyítette a parasztság helyzetét. Csökkentették a Szuj-dinasztia uralma idején megállapított adókat és az állami robotmunkát. A Tang birodalomban a föld állami tulajdona egészen a VIII. század közepéig az előző időszakokban meghonosodott formák között létezett: az állami földtulajdont az osztásföldtulajdon rendszere jellemezte. Később azonban más formák alakultak ki. A Tang-dinasztia uralkodása idején még nagyobb lehetőségek nyíltak a parasztoknak használatba adott földek megvásárlására és eladására, mint azelőtt.

A belkereskedelem ösztönzése érdekében megszüntették az útvámokat. Szabályozták a pénzrendszert. Li Si-min uralkodása idején teljesen kialakult a hierarchikus ranglétrán nyugvó feudális-bürokratikus apparátus. A hivatalnokoknak adott föld területét rang szerint határozták meg. A feudális arisztokrácia adományozott földet kapott. Az államgépezet 3 kamarából, 6 hivatalból és számos igazgatóságból állott. Az összes intézmények munkáját külön felügyeleti szerv ellenőrizte. Az országot 10 nagy tartományra, a tartományokat pedig kerületekre és járásokra osztották. A tartományokban a polgári hatóságokon kívül katonai helytartók is voltak, akik bizonyos önállósággal rendelkeztek. A hivatalnokokat 9 rangcsoportba és 30 osztályba sorolták. A Tang birodalomban, az előző korszakoktól eltérően, bármilyen tisztség betöltéséhez állami vizsgát kellett letenni, és azután a megszerzett fokozat szerint lehetett pályázni a hivatalra.

A Kínai Birodalom a VII. században óriási területre terjedt ki. A keleti és a nyugati török kánságokat leverték, és a mai Mongólia és Hszincsiang területét Kínához csatolták. A Tien-Santól nyugatra elterülő számos állam Kína vazallusa lett. A VII. század közepétől kezdve szoros kapcsolat kezdett kialakulni a kínai és a tibeti nép között. A kínai csapatok a tibetiek segítségével folytatták a győztes gangeszi hadjáratot. A VII. század második felében Kína határa a Csendes-óceán partjától a Tien-Sanig, észak-déli irányban pedig a Szelenga felső folyásától Indokínáig terjedt. Kínát karavánút kötötte össze Közép-Ázsia és a Közel-Kelet népeivel.

A Tang birodalom a kultúra hatalmas fellegvára volt, fejlődés

tekintetében megelőzte a többi országot, különösen a nyugat-európai országokat. A kínai kultúra nem semmisült meg teljesen a nomádok támadásai következtében, és a Tang birodalom fennállása idején magas fejlődési fokot ért el.

A VIII. és a IX. században a termelőerők fejlődése alapján tovább erősödtek a feudális termelési viszonyok. A VIII. század folyamán fejlődésnek indultak a városok, itt összpontosult a kisipar és a kereskedelem. A városok a gazdasági fejlődés hordozóivá, kulturális és közigazgatási központokká váltak. Falun javultak a talaj megművelésének és trágyázásának módszerei. A szántóföldek öntözésénél speciális kerekeket használtak. Új mezőgazdasági termelési ágak terjedtek el, mint például a cukornádtermelés, a tölgyfalevéllel táplált selyemhernyó tenyésztése.

A városi kézművesek papírt készítettek, amit még az ókorban találtak fel, értékes selyemszöveteket, fémtárgyakat, fényűzési cikkeket gyártottak. Fejlődésnek indult a könyvnyomtatás. A kínai hajógyártás magas fejlettségi fokot ért el. A Kínában feltalált puskaport katonai célokra kezdték alkalmazni. A kínai iparosok készítményei Kína határain túl messzire eljutottak. A VIII—IX. században alakultak meg a „hang"-ok, a kézműveseket és a kereskedőket egyesítő első céhszervezetek. A belkereskedelem fejlődését elősegítette az Észak- és Dél-Kínát egyesítő csatornák megépítése. A Tang-korszakban igen nagy forgalom bonyolódott le a Nagy Csatornán. Fellendült a tengeri külkereskedelem. Megjelent a papírpénz, az úgynevezett repülőpénz (átutalási csekk), amely később, a Szung-korszakban nagyon elterjedt.

Az állami földek, a parasztok parcellái és a vízellátási források mindinkább az egyes feudális hűbérurak kezébe mentek át. A parasztok elveszítették szántóföldjüket, gyümölcs- és konyhakertészetüket és a használatra kapott parcellákat, teljesen elszegényedtek, és nem tudtak tovább adót fizetni. Az államkincstár jövedelme csökkent. A nagy hűbérurak hatalma nőtt; nem teljesítették tovább vazallusi kötelezettségeiket, s egyre gyakrabban szálltak szembe a központi hatalommal. Az egyik hűbérúr, An Lu-san, 755-ben kiszorította Csanganból, a fővárosból, a császárt. A Tang-dinasztiának sikerült elnyomnia An Lu-san lázadását, a belviszályok azonban nem szűntek meg, és a központosított állam gyengült. A Tang birodalom a VIII. század közepétől kezdve hanyatlásnak indult. Nyugat felől az arabok szorongatták, északkelet felől a kitajok támadták, Kína délnyugati részén pedig megerősödött a Nancsao és a Tufan császárság.

Azáltal, hogy a paraszti földparcellák jelentékeny része átment a nagy hűbérurak tulajdonába, az állam nem szedhetett adót a paraszt-

toktól, és így elvesztette egyik fontos jövedelemforrását. 780-ban császári rendelettel törvényerőre emelték Jang Jan reformtervezetét. Új adókivetési rendszert léptettek életbe, amelynek értelmében a korábbi földadót, az ipari adót és egyéb adókat egységes vagyonadóval helyettesítették (beleértve a földet is), függetlenül az adófizetők korától és munkaképességétől. Ezt az adót — amelyet a földbirtokosokra, a kereskedőkre és az iparosokra vetettek ki — évente kétszer hajtották be. Jang Jan reformjai az „erős házak" nagybirtokosai által szétrombolt egyenlősítő földhasználati rendszer teljes összeomlását jelentették. Ugyanakkor ezek a reformok törvényesítették e hatalmas földbirtokosok földmagántulajdonát. A parasztság helyzete romlott, az országban mind gyakoribbak lettek a parasztfelkelések. Ezek a parasztfelkelések egyre nagyobb arányokat öltöttek, míg végül is 874-ben kitört a paraszthábor ú. A parasztcsapatok élén Vang Hszien-cse és Huang Csao állt. A felkelők egyik vidéket a másik után foglalták el, meggyilkolták a földesurakat, elfoglalták házukat, földjeiket. Vang Hszien-cse elesett. A felkelők ekkor Huang Csao vezetésével — aki felvette „az Eget segítő nagy hadvezér" címet, hatalmas arányú hadjáratot indítottak dél felé. 879-ben elfoglalták Kantont, majd észak felé fordultak, s leereszkedtek a Hsziang-folyón a Jangcéhoz. Huang Csao 880 novemberében Lojang alá vonult, és elfoglalta a várost. Decemberben behatolt a fővárosba, Csanganba. A császári udvar elmenekült. A lakosság mindenütt támogatta a felkelő csapatokat. A felkelők kivégezték a császári család ott maradt tagjait és a főurakat. A császári raktárak élelmiszerkészletét szétosztották a nép között. A felkelők császárrá kiáltották ki Huang Csaót, s két évig tartották megszállva Csangant. A hűbérurak ez alatt az idő alatt tekintélyes számú hadsereget szerveztek, a nomád törzsekből lovasságot alakítottak, s ezekkel az egyesített erőkkel döntő csapást mértek a felkelőkre. Huang Csao 883-ban Csangantól kelet felé vonult vissza. Csapatainak maradványai 884-ben szétszóródtak, Huang Csao pedig Santungban elesett. A parasztfelkelések kora 901-ig tartott. Ezeket a felkeléseket szörnyű kegyetlenséggel fojtották el. De a Tang birodalom is összeomlott. A felkelés idején a parasztok részben megszabadultak a függőségtől és a sok adótól, ideiglenesen földhöz jutottak, és ez erősítette a parasztgazdaság helyzetét.

A hűbérurak, miután a felkelést vérbefojtották, egymás között kezdtek viszálykodni. A X. században külön császárságok és önálló hűbéri birtokok keletkeztek az országban. Kínába behatoltak a kitajok, és a Mandzsúriától a Tien-Sanig terjedő területen megalakították hatalmas államukat, a Liao államot. A mezőgazdaság, amely a paraszthábor ú után fellendülőben volt, továbbá a sok város megsínylette az

állandó belső villongásokat. Az országnak védekeznie kellett a nomádok ellen. 960—980 között Kína újra egyesült a Szung-dinasztia (960—1279) uralma alatt. A Szung-dinasztiát Csao Kuang-jin hadvezér alapította. A külpolitika terén a Szungok hajlandók voltak bármilyen engedményre, hogy véget vessenek a háborúskodásnak. Beszüntették a kínai területek visszahódításáért folytatott harcot, és békét kötöttek a kitajokkal (1004-ben és 1042-ben); kötelezték magukat, hogy hadisarc fejében ezüstöt és selymet adnak nekik. A Szungok 1043-tól kezdve minden évben selyemmel, ezüsttel és teával rótták le adójukat a Nyugati Hszia Tangut császárságnak is, amely az ország északnyugati részén keletkezett.

A Szung birodalomban erősen csökkent az állami földbirtok. A föld nagyrésze a hűbérurak különböző csoportjainak tulajdonába került. A falvak között kialakultak a nagy és kis földbirtokosok majorságai, amelyeket agyagból vert fallal vettek körül és csőszökkel őriztettek. Az ezeknek a birtokoknak a földjéhez kötött parasztok a földbirtokosoktól való jobbágyi függőségben éltek. A só, a bor, az élesztő, a tea állami monopóliuma és a nomádoknak fizetett adó még jobban súlyosbította a néptömegek vállára nehezedő terhet. A parasztok tartoztak az uzsorásoknak, az államnak, a földbirtokosoknak, és egyre nehezebben tudták fenntartani gazdaságukat.

Kínában nagy és gazdag városok keletkeztek, mint például Kajfeng, a birodalom fővárosa, Vucsang, Hankou, Hangcsou, Csüancsou, Kanton stb. Ezekben a városokban számos iparág fejlődött ki. Nagy műhelyek létesültek, amelyekben a termelési folyamat már jelentős mértékben differenciálódott. A kereskedelmi társaságok nagyarányú tengeri kereskedelmet folytattak a délkelet-ázsiai országokkal. A Szung-dinasztia uralkodása idején, különösen a XII. században, nagyon elterjedt a papírpénz. A városokban éles ellentétek uralkodtak a gazdag mesterek, a kereskedők és az uzsorások, valamint a jogfosztott segédek és a kiskereskedők között.

A X—XII. században kiéleződött az osztályharc. Az ország különböző részeiben egymást követték a parasztok és a kizsákmányolt városi néprétegek felkelései. A 993—995-ös nyugat-szecsuani parasztháború idején — amely háborúban tevékenyen részt vett a városi lakosság (kisiparosok, kiskereskedők) is — Vang Hsziao-po, a felkelők vezére, „a szegények és a gazdagok vagyoni egyenlőségének" követelésével lépett fel. 1000-ben újult erővel tört ki a felkelés Szecsuanban. A XI. század folyamán nagyarányú felkelések voltak Hopejben és Csöcsiangban is. Pejcsouban 1047-ben a felkelő városi lakosság 66 napig harcolt a kormány csapatai ellen.

Éles formákat öltött az uralkodó osztályon belüli különböző ideoló-

giai áramlatok harca is. A császári udvar körül feudális csoportosulások versengtek. Ebben a harcban a legmagasabb állami tisztségbe Vang An-si tartományi hivatalnoknak és konfuciánus tudósnak sikerült bejutnia. Vang An-si 1069—1085 között különböző reformokat kísérelt meg életbe léptetni. Ezek közé tartozott a parasztoknak nyújtott állami kölcsön, az adókivetés rendszerének megjavítása és a piaci árak szabályozása. A zsoldoshadsereget besorozott katonákból álló csapatokkal akarta felcserélni. Vang An-si a nagy hűbérurak, a gazdag uzsorások és kereskedők ellen irányuló tevékenysége során nem kereste a nép támogatását, és ezért törekvései kudarcot vallottak.

A buddhista egyház uralkodó helyzete a VIII—XI. században észrevehetően megrendült. A buddhista szerzeteseket a nép egyre jobban gyűlölte. A haladószellemű írók és tudósok élesen bírálták a buddhizmust. A kormány sok kolostort bezáratott, és elvette földjüket. A világi hűbérurak megkaparintották az egyházi földet. A városok és a kultúra fejlődésével jelentős befolyásra kezdtek szert tenni az ókori materialista filozófusok művei. Az idealista filozófusok a haladó eszmék elleni harcuk során a XI—XII. században átdolgozták a konfuciánizmust, és a fejlett feudalizmus hivatalos ideológiájává tették. A neokonfuciánizmus megteremtésében jelentős szerepe volt Csu Hszinek.

A XII. század elején Tungpejben (Mandzsúria) megalakult a dzsürcsik állama, a Csin állam, amely katonai szövetséget kötött a Szung állammal a kitajok ellen. A Liao kitaj császárságot 1125-ben szétzúzták, s ezt követően a dzsürcsi lovasság benyomult Észak-Kínába. A dzsürcsik 1127-ben elfoglalták a Szung birodalom fővárosát, Kajfenget, majd meghódították egész Észak-Kínát, megsemmisítették a kínai hajóhadat, és benyomultak a Jangcén túlra. A kínai nép hősiesen ellenállt, és északra űzte a dzsürcsiket. Ebben az időben alakul ki a Déli Szung-dinasztia (1127—1279). Jio Fej, a kiváló kínai hadvezér több sikeres hadjáratot vezetett, Honanban sok várost elfoglalt, s ezzel veszélyeztette a dzsürcsik uralmát. Jio Fej és a népfelkelők sikerei nyugtalanították a hűbérurakat és a Hangcsouban menedéket kereső császári udvart. A szungok tárgyalásokat kezdtek a dzsürcsikkel. Jio Fejt visszahívták a fővárosba, és ott orvul meggyilkoltatták. A hűbérurak elárulták a haza védelmezőit, s 1141-ben megalázó békét kötöttek a dzsürcsikkel. Az ország északi részét a Huaj-folyóig átengedték, és nagyösszegű hadisarc fizetésére kötelezték magukat.

Észak-Kínát feldúlták a hódítók. Délen azonban továbbra is fennállt a kínai állam (a Déli Szung birodalom); fejlett mezőgazdasága, gazdag városai voltak, s élénk kereskedelmet folytatott a délkelet-ázsiai országokkal.

1211-ben megkezdődött a mongolok Kína elleni támadása. Dzsingisz

kán hordái megrohanták a Csin és a Nyugati Hszia császárságot. Mivel itt nem aratott döntő győzelmet, Dzsingisz kán megkezdte középázsiai hadjáratait. A mongolok több évig tartó háborúskodás után 1234-ben szétzúzták a dzsürcsiket, megsemmisítették a Csin császárságot, és meghódították Kína északi részét, amely a dzsürcsik uralma alatt állott. A Déli Szung birodalom kezdetben támogatta a mongolokat a dzsürcsik elleni harcukban. A mongolok azonban, miután meghódították a dzsürcsiket, Dél-Kína ellen indítottak háborút. A kínai nép hősiesen ellenállt a mongol hódítóknak. Nem egy város több évig védekezett. A mongoloknak 1280-ban mégis sikerült teljesen meghódítaniuk az ország déli részét. A kínai nép az idegen hódítók uralma alá került, akik megalakították a Jüan mongol dinasztiát (1280—1368). A mongol hűbérurak a súlyos elnyomás rendszerét honosították meg Kínában. A kínaiak ezreit vetették rabszolgaságba. A parasztokra és a kézművesekre súlyos adóterheket róttak. A mongol hűbérurak sok paraszti földet a tulajdonosukkal együtt birtokukba vettek, s a parasztokat jobbágyaikká tették. A parasztcsaládok százezreit a földdel együtt a mongol kánoknak adták „ellátás" fejében. A városok a megszállók hatalmi támaszpontjaivá lettek, mongol helyőrségeket szállásoltak el bennük.

A XIV. század negyvenes éveiben mongolellenes megmozdulások kezdődtek az országban, amelyek végül is a parasztok és városi lakosok nagyszabású fegyveres felkeléseivé terebélyesedtek. A mozgalmat északon a „Fehér Lótusz" titkos társaság irányította, amely létrehozta a „vörösturbánosok" osztagait. Különösen nagy erővel lángolt fel a felkelés a Jangce völgyében. A nagyszámú mongolellenes osztagok vezérei közül kiemelkedett a paraszti származású Csu Jüan-csang buddhista szerzetes, aki hatalmas területet hódított meg. Egyik hadvezére bevette Pekinget, és véglegesen kiűzte a mongolokat. Csu Jüan-csang megalapította a Ming-dinasztiát (1368—1644), elfojtotta a parasztmozgalmat, és helyreállította a kínai feudális államot.

A kitajok, a dzsürcsik és a mongolok betörése erősen fékezte Kína gazdasági és kulturális fejlődését. Az országot feldúlták, sok várost és öntözőberendezést leromboltak. A dolgozó emberek példátlan nyomorba süllyedtek. Csu Jüan-csang és a Ming-dinasztia többi császára elsősorban a császári udvarral kapcsolatban álló vagy állami szolgálatot teljesítő hűbérurak helyzetét igyekezett megszilárdítani. Ezért a hatalmas szántóterületeket, amelyek azelőtt a mongol hűbérurak birtokában voltak, állami tulajdonba vették, és nagyrészüket az új arisztokráciának adományozták (a császári család tagjainak és olyan személyeknek, akik nagy szolgálatokat tettek a Ming-dinasztiának), vagy a hivatalnokoknak adták ellátás fejében. Császári uradalmakat

is létesítettek, amelyeknek jövedelme közvetlenül a császári családé volt. Az állami föld egy részét, főként a szűzföldeket, a parasztoknak adták használatra, akik járadékadót fizettek a feudális államnak. A szántóföld jelentékeny része továbbra is az állami szolgálatban nem álló nagybirtokosok magántulajdonát képezte. Csu Jüan-csang növelte a feudális állam hatalmát a városok felett.

A Ming birodalom kemény háborúkat viselt a mongolok és a Santung környékén támadó japánok ellen. 1374-ben a Liucsiu (Riukiu) szigeteknél súlyos vereséget mértek a japán flottára. Korea és Tonkin a Ming-dinasztia vazallusa lett. A birodalom határai Dél-Mandzsúriától Tibetig és Indokináig terjedtek.

A Ming birodalom fennállása idején tovább fejlődött az áru- és a pénzforgalom, a kézműipari termelés, tovább fejlődtek a manufaktúrák. Ugyanakkor fennmaradtak a feudalizmus korai szakaszainak, a patriarchális viszonyoknak a maradványai is. A feudális viszonyok ilyen ellenállóképességét, fejlődésük rendkívüli lassúságát jelentős mértékben azzal magyarázhatjuk, hogy a mezőgazdaságot egybekapcsolták a háziiparral, a kézi fonással és szövéssel. A XVI. században fokozódik az állami földtulajdon magántulajdonná válásának folyamata. Az állami földek jelentékeny része, amelyet azelőtt a parasztoknak adtak megművelésre, a különböző hűbérurak kezébe került. A földet az arisztokraták, a földesurak, a hivatalnokok, a kereskedők, az uzsorások és a falusi gazdagok kaparintották meg. A földnek ősi tulajdonosától, a paraszttól való elvétele tömeges jelenséggé vált, és a legdurvább formák között történt. A pénzjáradék megjelenése, amely mellett a munkajáradék és a termékjáradék is fennállt, továbbá a teljes egészében a parasztság vállára nehezedő állami adók emelése meggyorsította a parasztgazdaságok pusztulását. A földbirtokosok földjén dolgozó parasztok a termés és a háziipari termékek egy részét a földbirtokosoknak adták, pénzjáradékot fizettek és különféle kötelezettségeket teljesítettek. Ezenkívül adót fizettek az államnak is. Az a körülmény, hogy a föld egyre inkább a magántulajdonosok kezében koncentrálódott, a parasztság még nagyobb elnyomorodásához, a parasztság helyzetének gyors romlásához vezetett. Sokan elveszítették földjüket és vagyonukat, s kóborlásra, éhhalálra ítélt hajléktalan csavargókká lettek.

A XV—XVI. században megnövekedett a kínai városok száma, fejlődésnek indult a kézműipar, a manufaktúra-ipar és a kereskedelem. A manufaktúrák a termelési folyamat részleteire való felbontásán alapultak. A magánmanufaktúrák nagykiterjedésű piacot láttak el áruval. A nagy állami manufaktúrák (amelyek leginkább fegyvert, selyemszövetet és porcelánt gyártottak) főként a jobbágymunkára épültek,

s a császári udvar és az államkincstár részére dolgoztak. A manufaktúrákban, különösen a magánmanufaktúrákban, ahol bérmunkásokat alkalmaztak, különféle technikai tökéletesítéseket vezettek be. Új termelési ágak alakultak ki, az iparművészet igen magas színvonalra emelkedett, paloták, hidak és utak épültek. A manufaktúrák és a kézműipar fejlődése szempontjából komoly akadályt jelentett az ércfeldolgozás állami monopóliuma.

Magas fejlettségi fokot ért el a kereskedelem. Az országban 33 nagy kereskedelmi központ volt, ahová Kína minden részéből és külföldről is szállítottak árut. A XV. század elején számos tengeri expedíciót indítottak Indokína, Szumátra, Jáva, Ceylon, India és Afrika partjaihoz (a 7 legsikeresebb expedíciót Cseng-Ho vezette). Kína előnyös kereskedelmi kolóniákat szerzett, s a Csendes-óceán és az Indiai-óceán egy részén hatalmába kerítette a tengeri utakat. A XVI. században azonban az európai kereskedelmi társaságok megteremtették uralmukat az Indiai-óceánon, az európai gyarmatosítók pedig befészkelték magukat azokba a kikötőkbe, ahol azelőtt a kínai kereskedelemé volt a vezető szerep. A portugál hajók 1516-ban behatoltak Kantonba. Az európaiaknak eleinte megengedték, hogy kínai földön éljenek és kereskedjenek. Amikor azonban kiderült, hogy a Kínába behatolt idegenek rabló célokat követnek, a Ming uralkodóház megtiltotta az európaiaknak, hogy az országba beutazzanak. Kína története folyamán először zárta el kikötőit — Makaót kivéve — az idegenek elől. Csupán a katolikus misszionáriusok szerezték meg azt a jogot, hogy a kínai városokba utazzanak és ott éljenek. A kereskedelmi kolóniák elvesztése igen érzékenyen érintette a városok kereskedelmét és manufakturális-kézműipari termelését. A XVI. században és a XVII. század elején kereskedelmi kapcsolatok létesültek Kína és Oroszország között. A kínai kormány támogatta ezeket a kapcsolatokat, mert arra számított, hogy nagyarányú, előnyös kereskedelem alakulhat ki.

A XVI. században Kína véres háborúkat viselt a mongolok és a japánok ellen. A japánok megrohanták a fucsieni tengerpartot és a Jangce torkolatvidékét, 1592—1598-ban pedig behatoltak Koreába. Korea a japán betörést Kína segítségével verte vissza. 1618-ban kezdődött meg a Nurhacsi uralma alatt egyesült mandzsu törzsek támadása a Ming birodalom ellen. A Ming birodalom elvesztette dél-mandzsúriai birtokait.

A XV. század végén az országban kiéleződött a belpolitikai harc. A városi ellenzék, a hűbérurak, a tudósok, a polgári és katonai hivatalnokok egyes csoportjai szembeszálltak a hatalmon levő nagy hűbérurakkal, a császári család tagjaival. A XVI. század kilencvenes éveiben

Vuhszi városban a Tunglin-akadémián politikai csoport alakult, amelyet ugyancsak Tunglin néven ismernek. A Tunglin harcolt a régi rend ellen. A városi lakosság rokonszenvezett ezzel a harccal. A Tunglin követelte az adók csökkentését, a bányászat állami monopóliumának megszüntetését, a kincstári manufaktúrák bezárását. Követelte, hogy távolítsák el a hatalomból a kegyenceket és a császári család tagjait, korlátozzák a nagy hűbérurak befolyását, ellenőrizzék a hivatalnokokat, változtassák meg a törvényhozást, erősítsék meg a hadsereget. A haladó tudósok harcoltak a régi, skolasztikus oktatási rendszer megszüntetéséért, harcoltak a középkori miszticizmus és a vallás ellen. A XVI—XVII. században erősödött Kínában a materialista filozófia befolyása.

A feudális reakciónak hosszas harc után sikerült teljesen szétzúznia a Tunglint. E politikai szervezet gyengesége abban nyilvánult meg, hogy nem kereste a nép támogatását, sőt elhatárolta magát a néptől. A császári udvarban minden hatalom a kegyencek kezében volt. A kegyencek, a nagy hűbérurak és magasrangú hivatalnokok korlátlanul pazarolták az ország vagyonát.

A Ming birodalomban rendkívül kiéleződött az osztályharc. Egyre gyakoribbak lettek a parasztfelkelések, amelyek különösen a XVI. században parasztháborúk jellegét öltötték. Fokozódott a titkos vallási társaságok antifeudális tevékenysége. Felkelések törtek ki a városokban is.

1628-ban Senhsziben parasztháború tört ki. A felkelők szétszórt csoportjai 1631-ben egyesültek, és hadjáratot indítottak kelet ellen. Ettől az időtől kezdve a felkelés egész Észak-Kínára kiterjedt. A felkelés fő mozgatóereje a parasztság és a városi szegénység volt. A felkelők megölték a hűbérurakat, a hivatalnokokat, az uzsorásokat, leszámoltak elnyomóikkal. A parasztok felosztották a vagyont, megsemmisítették az adóíveket, és ténylegesen birtokukba vették a földet. A kormány 1636-ban elvonta a mandzsu frontról és a felkelők ellen irányította a csapatok egy részét. A császár ediktumot adott ki, amelyben amnesztiát ígért mindazoknak, akik beszüntetik a harcot. A felkelés tüze kialvóban volt. Megkezdődtek a kegyetlen megtorlások. 1639-ben a felkelők ismét gyülekezni kezdtek egyik korábbi vezérük, Li Ce-cseng zászlaja alatt. Li Ce-cseng hatalmas sereget gyűjtött (1640—1643-ban), több nagy várost bevett, és óriási területet tartott a kezében. Hadseregét újjászervezte, megszüntette az önálló csapatokat, és központosított parancsnokság alatt álló egységes hadsereget akart létesíteni, amelyben szigorú fegyelem uralkodik. A felkelők azt ígérték felhívásaikban a népnek, hogy megszabadítják a súlyos szolgáltatásoktól és adóterhektől. Monarchista államot akartak alakítani.

Szecsuan tartományban — amelynek egész területére kiterjedt a felkelés — a felkelők élén Csang Hszien-csung, Li Ce-cseng régi fegyvertársa állott, akivel együtt részt vett a Senhszi tartományban szervezett felkelésben, majd pedig seregével Szecsuan tartományba vonult. Csang Hszien-csung Csengtuban megalapította államát, s magát „a nagy nyugati állam császárának" nevezte.

A felkelők 1644-ben hadjáratot indítottak a főváros ellen, és április 25-én bevonultak Pekingbe. A Ming-dinasztia utolsó császára felakasztotta magát. A felkelők meggyilkolták a nagy hűbérurakat, a polgári és katonai főméltóságokat, és hadisarcot vetettek ki a gazdagokra. A felkelők kezén levő hatalmas területen eltörölték a súlyos adóterheket, a parasztokat gúzsba kötő adósságokat; a föld ténylegesen a parasztság tulajdonába került.

A reakciós tábor bevetette a felkelők elleni harcra a mandzsu fronton levő, Vu Szan-kuj parancsnoksága alatt álló csapatokat. Vu Szan-kuj ellenségeitől, a mandzsu fejedelmektől kért segítséget, és hűbéresükké lett. A kínai hűbérurak és a mandzsuk egyesített erői vereséget mértek a felkelőkre, és visszavonulásra kényszerítették őket. Pekingben 1644-ben megkezdődött a mandzsu Csing-dinasztia uralma (1644—1911). A földhöz jutott parasztok egy része otthagyta a felkelő csapatokat, és visszatért falujába. Ezzel gyengítette a felkelők táborát. A felkelők harcok közepette visszavonultak. 1645-ben Hupej déli határánál elesett Li Ce-cseng. A feudális reakció és a mandzsu hódítók egyesült erői elfojtották a felkelést. Közép- és Dél-Kína területén azonban még 40 évig folyt a kínai nép harca a mandzsu hódítók ellen.

A mandzsuk uralmának megteremtése. A külföldi tőkés államok behatolásának kezdete. Abban az időben, amikor nyugaton megkezdődött a polgári forradalmak korszaka, Kínában a feudális rend megszilárdulása ment végbe. A hazaáruló kínai hűbérurak segítettek a mandzsu hódítóknak leigázni a kínai népet. A felkelő parasztok leverése az északi tartományokat a mandzsuk kezére juttatta, és lehetővé tette számukra, hogy előrenyomuljanak a Jangce felé. A Si Ko-fa hadvezér parancsnoksága alatt álló kínai csapatok, a paraszti népfelkelő osztagok, s a Li Ce-cseng és Csang Hszien-csung harcostársaiból alakult felkelő csapatok továbbra is ellenállást fejtettek ki a mandzsu hódítókkal szemben. A mandzsuk kemény harcok után elfoglalták Jangcsout és Nankingot (1645), és egyes csapataik előrenyomultak dél felé. A hódítók mögöttes területén 1645—1646-ban és 1648—1649-ben újult erővel lángoltak fel a mandzsuellenes felkelések. Hunan, Szecsuan és Kuanghszi tartomány jelentékeny része a felkelők kezére került. Csöcsiang, Fucsien, Senhszi és Kanszu tartományokban mandzsu-

ellenes mozgalom indult meg, ezt azonban a mandzsuknak sikerült elfojtaniuk. A kínai kereskedelmi flotta Cseng Cseng-kung vezetésével ostromzár alá vette a délkeleti tengerpartot, így akarván megakadályozni, hogy a mandzsuk megvessék lábukat a délkeleti tartományokban. A flotta a Jangcén előrenyomult egészen Nankingig. Cseng Cseng-kung kiszorította a hollandokat az általuk megszállva tartott Tajvan szigetéről, és ott kínai államot alapított, amely magában foglalta Fucsien tartományt, valamint Tajvant és más szigeteket. A mandzsuknak Vu Szan-kuj segítségével sikerült 1662-re befejezni Kuanghszi és Jünnan meghódítását. 1673-ban Jünnan, Kujcsou, Kuangtung és Fucsien fejedelmei felkeltek a mandzsuk ellen. A déli tartományokban ismét megindult a harc, de a mandzsuknak 1681-ben sikerült leverniük ezt a felkelést. A mandzsuk, akiket a hollandok segítettek, 1683-ban megsemmisítették a Cseng Cseng-kung és fia, Cseng Csing által alapított államot. A mandzsuk véglegesen meghódították Kínát. A mandzsu iga súlyos teherként nehezedett a kínai népre, akadályozta gazdasági és kulturális fejlődését. Sok várost a földig lerombóltak, egész vidékeket feldúltak. Minden mandzsuellenes megmozdulást könyörtelenül vérbefojtottak. A mandzsuk még külsőségekben is meg akarták alázni a kínai népet. A férfiakat halálbüntetés terhe mellett arra kényszerítették, hogy kopaszra borotválják félfejüket, és mandzsu szokás szerint varkocsot viseljenek. A mandzsu arisztokrácia és a kínai hűbérurak, miután megalapozták hatalmukat Kínában, megszilárdították a feudális kizsákmányolásnak a paraszthábor által megingatott rendszerét. A paraszthábor idején a föld, különösen Kína északi részén, ideiglenesen a parasztság kezébe került, a telekkönyveket és adójegyzékeket megsemmisítették. Sok földet a mandzsu polgári és katonai főméltóságoknak adtak. Később, a XVIII. század közepe táján ennek a földnek jelentékeny részét elzálogosították vagy eladták, vagyis a föld a földbirtokosok kezébe ment át. A falut egyetemleges kezességre kötelezték. A parasztok adót fizettek az államnak, és a termés egy részét a hűbéruraknak adták. A megállapított fejadót és földadót összevonták, és gabonában számították ki, de ezüstben kellett fizetni. Voltak ezen kívül különböző úrbéri kötelezettségek is. Lenin a kínai feudális rendszert jellemezve ezt írta: „A feudalizmus a földművelésben kialakult életforma és a naturális gazdaság uralmán alapul; a kínai paraszt feudális kizsákmányolásának forrása az volt, hogy ilyen vagy olyan formában *röghöz kötötték*; politikai kifejezői ennek a kizsákmányolásnak a hűbérurak voltak, mindannyian együtt és külön-külön, élükön a császárral, mint a rendszer fejével"[1]. A mandzsu kormány

[1] *Lenin* Művei. 18. köt. Szikra 1955. 157—158. old.

növelte a városi céhszervezetek rendőri és pénzügyi funkcióit, megadóztatta az iparosokat és a kereskedőket. A Csing államnak kincstári manufaktúrái voltak, az államé volt a föld méhének minden kincse, a só monopóliuma.

A hódítók súlyos csapást mértek a kínai tengeri kereskedelemre és tengerhajózásra azzal, hogy megtiltották a nagyméretű hajók építését. Csak a legnagyobb kereskedőtársaságoknak engedték meg, hogy részt vegyenek a külkereskedelemben.

A Csing birodalom államszervezete a feudális kínai minta szerint épült fel, de a mandzsuk különleges kiváltságokat élveztek. A mandzsuk tartózkodtak attól, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljenek a kínaiakkal. A kínaiak nem tölthettek be magas állami tisztségeket, a Kínában lakó egyéb népek pedig egyáltalán nem kerülhettek állami méltóságba. Az ország egész dolgozó lakossága teljes jogfosztottságban élt. A kínai nép vállára a feudális és a külföldi elnyomás kettős terhe nehezedett. A mandzsuk, noha maguk sámánisták voltak, a konfucianizmust, illetve annak Csu Hszi féle középkori formáját használták fel a nép ideológiai leigázására, és azt államvallássá, államideológiává tették. A kínai nyelven kívül a mandzsu nyelvet is hivatalos nyelvvé nyilvánították.

A külkapcsolatok terén a mandzsuk szomszédaikkal szemben ellenséges politikát folytattak. A mandzsu kormány azon igyekezett, hogy megszüntesse az Oroszország és Kína között kialakult baráti kapcsolatokat és kereskedelmet, s háborút robbantson ki az Amuron. A mandzsuk korlátozni akarták a kínai külkereskedelmet is. Az orosz kormány ezzel szemben kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok létesítésére törekedett. Ezt azonban a Kínában járt orosz követségeknek (1654—1656-ban Bajkov, 1658-ban Perfiljev, 1675—1677-ben Szpafarij vezetésével) nem sikerült elérniük. Végül is 1689-ben Golovin tárgyalásai azt eredményezték, hogy Nyercsinszkben megkötötték az első orosz-kínai egyezményt, amelynek értelmében megegyezés jött létre a határokra vonatkozóan, és megindult a kölcsönös kereskedelem. Az Oroszország és Kína között létrejött nyercsinszki egyezmény nyomán írták alá 1727-ben a buri és a kjahtai szerződést. Oroszország volt az első európai állam, amellyel Kína szerződéses viszonyra lépett. A mandzsukhoz követségek érkeztek Hollandiából, Portugáliából, Franciaországból és Angliából. A hatalomért folyó harc időszakában a mandzsuk nem gördítettek akadályt az elé, hogy a külföldi kereskedelmi hajók kikössenek a kínai kikötőkben. A katolikus misszionáriusok szabadon utazhattak be az országba. A misszionáriusok mintegy a gyarmatosítók előőrsei voltak. A második Csing császár, Kang-hszi uralkodása idején (1662—1722) különös befolyásra tettek szert,

a XVIII. században azonban bizonyos korlátok közé szorították tevékenységüket, mert magatartásuk felháborodást keltett Kínában. A Csingek, miután hatalmuk megszilárdult, 1757-ben Kanton kivételével minden kínai kikötőben megtiltották a külföldi kereskedelmet. A kínai kereskedelmi monopóliumokkal a Kelet-Indiai Társaságok folytattak kereskedelmet.

A Csing-dinasztia hosszú ideig tartó és elkeseredett harcot folytatott a dzsungár-ojrati kánság ellen. A Csing császárok, Kang-hszi és fia, Jung-cseng (1723—1735), majd pedig unokája, Csien-lung (1736—1796) ebben a harcban különböző eszközöket használtak fel. Csien-lung hosszas és kemény harcok után, a kánságban dúló belviszályok megszüntetésének ürügyével 1755-ben Dzsungáriába küldte csapatait.

Dzsungáriában 1756-ban népfelkelés tört ki a mandzsuk ellen, ezt azonban elfojtották. Dzsungáriát 1758-ban a Csing birodalomhoz csatolták. Ezután 1759-ben meghódították Kasgáriát (Kelet-Turkesztán). Csien-lung hadserege 1765-ben behatolt Burmába. Burma 1769-ben Kína vazallusa lett. 1790-ben Vietnamot is arra kényszerítették, hogy elismerje Kína hűbéri fennhatóságát. A Csing birodalom Csien-lung uralkodása alatt nagy területekkel gyarapodott.

A mandzsu elnyomás alatt sínylődő kínai nép nem szűnt meg harcolni a leigázók ellen. A dühöngő terror ellenére titkos társaságok működtek az országban. A régi „Fehér Lótusz" társaság rendkívül megnőtt, és nagy munkát fejtett ki. A XVII. század hetvenes éveiben alakult meg Fucsienben a „Szanhohuj" elnevezésű titkos társaság, amely az egész partvidékre kiterjesztette tevékenységét. A Jangce völgyében keletkezett a XVIII. században a „Ko lao huj" társaság. Ezek a társaságok sokfelé elágaztak, és számos helyi szervezetük volt, a városi és falusi lakosság tömegeit egyesítették. A kínai titkos társaságok legfőbb célkitűzése a mandzsu uralom megdöntése és a kínai állam helyreállítása volt a Ming-dinasztia uralma alatt. A titkos társaságokat kíméletlenül üldözték, tagjaikat kivégezték.

A XVIII. század harmincas éveiben nyílt mandzsuellenes felkelések törtek ki. 1735-ben a hunani, kujcsoui és kuanghszi helyi törzsek, 1772-ben a szecsuani törzsek, 1783-ban pedig a Kanszu tartományban élő nemzetiségek keltek fel. Mandzsuellenes megmozdulások voltak Tajvan szigetén is; az első felkelés 1721-ben, a második 1786-ban tört ki. A felkeléseket, amelyeket a titkos társaságok irányítottak, a mandzsuk csak nagynehezen, véres harcok árán tudták elnyomni. Észak-Kínában 1775-ben a „Fehér Lótusz" társaság fegyveres felkelést kísérelt meg. A kínai nép mind nagyobb lendülettel harcolt az ország fejlődését akadályozó idegen mandzsu elnyomás ellen.

Miután az európai országokban győzött és megszilárdult a kapitaliz-

mus, a tőkés világ új politikát kezdett folytatni Kína irányában. A tőkés országok a XVIII. század végén és a XIX. század elején az ország kincseinek gazdasági kiaknázása, új felvevőpiac szerzése és politikai hatalmuk megszilárdítása céljából kezdenek behatolni Kínába. A Kína leigázására törekvő államok között az első helyet a tőkés Anglia foglalja el. A XVIII. század nyolcvanas éveitől kezdve Angliával egyidejűleg az amerikai burzsoázia is harcol Kína gazdasági leigázásáért. Az amerikai hajók 1784-től kezdve rendszeresen ellátogatnak a kínai kikötőkbe, az amerikai kereskedők Kantonban megszervezik kereskedelmi ügynökségeiket. Kína, amely változatlanul elmaradott, feudális ország volt, nem volt felkészülve arra, hogy visszaverje a kapitalista rablók támadását. Kína katonai gyöngesége a feudális viszonyok uralmával volt magyarázható. Az ország gazdasági helyzetét a XVIII—XIX. század fordulóján a parasztság további elszegényedése, a földnélküli parasztok számának növekedése jellemezte. Az államapparátusban a korrupció és a megvesztegethetőség uralkodott. A tartományokban a helytartók és a kormányzók korlátlan hatalommal rendelkeztek. Az országot decentralizálták. A katonai szervezet rendszere egyáltalán nem volt kielégítő. A mandzsu csapatok parazita életmódot folytattak, és elvesztették harcképességüket. A tartományi csapatok viszont rossz kiképzésben részesültek, rossz volt a felszerelésük. Egységes állami katonai parancsnokság nem volt.

A kínai népnek a feudális rendszerrel és a mandzsu uralommal szemben érzett gyűlölete a parasztfelkelésekben és a titkos társaságok munkájának még nagyobb arányú megélénkülésében jutott kifejezésre. A feudális Kína Csia-csing császár uralkodása idején (1796—1820) súlyos belső válságot élt át. 1796—1804 között a „Fehér Lótusz" titkos társaság vezetésével Senhszi, Szecsuan, Hunan, Kanszu és Hupej tartományban nagyarányú parasztfelkelés lángolt fel. A XVIII. század végén és a XIX. század elején nagy népszerűségre tett szert a „Szan ho huj" titkos társaság. A tengermelléki tartományokban (Kuangtung, Fucsien, Csöcsiang) a hajléktalanok osztagai hosszú éveken át harcoltak a gazdag kereskedők és hivatalnokok ellen. Tao-kuang császár uralkodása idején (1821—1850) az antifeudális felkelések az egész országra kiterjedtek. Ezek a felkelések nem öltötték ugyan igazi népi háború jellegét, lendületük mégis rendkívül nagy volt. Az 1823-as santungi felkelés után 1826—1827-ben zajlott le a kelet-turkesztáni mandzsuellenes felkelés. Felkelések voltak Hajnan és Tajvan szigetén, Kuangtung (1830—1832), Szecsuan és Hupej (1833), Sanhszi (1835), Hunan (1836—1844) Kujcsou (1839), Hupej (1842) és sok más tartományban is.

A tőkés államok gazdasági térhódítása Kínában. A kínai nép harca az idegen és a belső elnyomók ellen (1840—1917). A gyenge, feudális Kína, amelyet a nép előtt gyűlöletes mandzsu kormány irányított, könnyű zsákmányt jelentett az európai és amerikai tőkések számára. A külföldi kereskedők megtalálták azt az „árut", amelynek segítségével alááshatták a kínai gazdaságot. Az angol és az amerikai kereskedők a XVIII. század végétől kezdtek ópiumot importálni Kínába. Az ópiumkereskedelemmel rengeteg ezüstöt szivattyúztak ki az országból. Az angol és amerikai kereskedők, ezek a „felvilágosult" méregkeverők, a kínaiak százezreinek tették tönkre az egészségét. A XIX. század első éveiben évente mintegy 4000 láda ópiumot vittek be Kínába (egy láda ópium kb. 60 kg súlyú volt); 1839-ben 39 000 láda ópiumot importáltak.

A mandzsu kormányt aggasztotta Anglia kínai pozícióinak erősödése, és gátat akart vetni az ezüst kiáramlásának. Ezért 1839-ben Lin Cö-hszü személyében külön kiküldöttet menesztett Kantonba azzal a megbizatással, hogy vessen véget az ópiumkereskedelemnek. Lin Cö-hszü megsemmisítette a külföldi kereskedők ópiumkészleteit, de az ópiumcsempészet ennek ellenére sem szűnt meg, s a nép nyomora növekedett. Az angol kormány az ópium megsemmisítését ürügyül használta fel arra, hogy megkezdje régóta tervezett rablóháborúját Kína ellen. Az Egyesült Államok részesévé vált az angolok kínai betörésének, s hajóraját a kínai vizekre küldte az angol hadműveletek támogatására. Az angol csapatoknak az úgynevezett első „ópiumháború" idején tanúsított állati kegyetlensége kiváltotta a kínai nép harcát a betolakodók ellen. A harc középpontja Kanton körzete lett. A parasztok osztagokat alakítottak az angol rablók elleni harcra (pingjingtuan — „az angolok megfékezésére alakult harci osztagok"). Ezek az osztagok kemény csapásokat mértek az agresszorokra. Egyes kínai katonai alakulatok nagy bátorságot és hősiességet tanúsítottak, de sem egységes ellenállási terv, sem egységes parancsnokság nem volt. A Csing-dinasztia teljesen képtelennek bizonyult arra, hogy megszervezze az ország védelmét. A háború feltárta a kínai feudális rendszer minden fogyatékosságát, megmutatta, hogy Kína mind katonai, mind gazdasági tekintetben mennyire elmaradott. A kapitalista Anglia legyőzte a feudális Kínát. 1842 augusztus 29-én Anglia és Kína között létrejött a nankingi szerződés. Ez volt az első eset, hogy Kína idegen állammal diktátum jellegű szerződést kötött. A nankingi szerződés Kína 5 kikötőjét (Kanton, Amoj, Fucsou, Ningpo, Sanghaj) megnyitotta az angolok előtt; Hongkong szigete az angolok birtokába került. Kína 21 millió dollár hadisarcot fizetett (ebből 6 millió dollárt a megsemmisített ópiumért). Anglia 1843-ban egy újabb, úgynevezett

„kiegészítő" szerződés aláírására kényszerítette Kínát, amely biztosította az angolok számára a területenkívüliség és „a legnagyobb kedvezmény jogát". A vámtarifát úgy állapították meg, hogy az 5 %-át tette ki annak az összegnek, amennyit az áru a szerződés aláírásakor ért, és a kínai kormánynak nem állt jogában, hogy a vámok nominális méretét megváltoztassa. A kínai nagyvárosokban ebben az időben kezdtek kialakulni a settlementek[1]. A Csing-dinasztia Kínájának az angolok ellen folytatott háborúban szenvedett vereségét nyomban kihasználta az amerikai kapitalizmus. Az Egyesült Államok, háborúval fenyegetőzve, 1844-ben a vanghsziai szerződés aláírására kényszerítette a mandzsu kormányt. E szerződés értelmében az Egyesült Államok megkapta mindazokat a kiváltságokat, amelyeket Anglia élvezett. Sőt ezenfelül még más kedvezményeket is szerzett, így például pontosabban meghatározták és kiszélesítették a területenkívüliség jogát. A továbbiakban ez alapjául szolgált minden olyan szerződésnek, amelyet a tőkés államok e kérdésben Kínával kötöttek. Az Egyesült Államok után a nankingi és vanghsziai szerződéshez hasonló kiuzsorázó szerződést erőszakolt Kínára Franciaország is.

A Kína elleni első angol háború és azok a diktátum jellegű szerződések, amelyeket Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország Kínára kényszerített, komoly következményekkel jártak az országra. Ettől az időtől kezdve Kína egyre inkább a tőkés államoktól függő országgá változott. Kína szuverén jogait korlátozták. Fokozódott a külföldi tőke behatolása az ország gazdasági életébe. A külföldi áruk mindjobban elárasztották Kínát. Az amúgy is nagy nyomorban élő nép helyzete még inkább romlott. „A kézi munkán alapuló kínai ipart legyőzte a gép konkurrenciája. A megrendíthetetlen Mennyei Birodalom társadalmi válságot élt át. Az adók nem folytak be, az állam a csőd szélére jutott, a népesség tömegével süllyedt koldussorba, felkelések törtek ki, bántalmazták és meggyilkolták a császár mandarinjait és Fu Hszi boncait. Az ország a pusztulás szélére jutott, és már egy erőszakos forradalom fenyegeti"[2].

Az országban elkeseredett, szívós harc alakult ki az angol és a többi külföldi betolakodók, továbbá a mandzsu hatóságok ellen, amelyek alkura léptek a tőkés hatalmakkal. Kantonban 1842—1849 között több ízben tört ki felkelés amiatt, hogy a várost megnyitották az idegenek előtt, és szabad kereskedelmet biztosítottak a külföldiek számára. Ezek a felkelések nemcsak a külföldi betolakodók, hanem

[1] Settlement: külföldiek önkormányzattal rendelkező kereskedelmi települése. — *Ford.*

[2] *Marx—Engels.* Revue. „Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomische Revue". Rutten & Loening, Berlin 1955. 121. old.

a mandzsu feudális hatalom ellen is irányultak. Megmozdulások voltak az idegen hódítók ellen 1846-ban Fucsouban, Amojban, Hongkongban. Ezzel egyidejűleg szaporodtak a parasztfelkelések is, amelyek a negyvenes években kiterjedtek Hupej, Honan, Santung, Kuanghszi és Kujcsou tartományokra. 1844-ben felkelés tört ki Tajvan szigetén. Ezek a tömeges parasztfelkelések a XIX. század második felének kezdetén kitört, egész Kínát megrendítő hatalmas paraszthábor előhírnökei voltak. 1851 januárjában Kuanghszi tartományban népfelkelés kezdődött a Csing-dinasztia és a feudális elnyomás ellen: a nagy tajping-felkelés. A tajping-mozgalom kezdeményezője a parasztcsaládból származó Hung Hsziu-csüan volt. Hung Hsziu-csüan a negyvenes években az általános egyenlőség és testvériség eszméit kezdte hirdetni, és „A nagy jólét mennyei birodalmának" (Tajping tien-kuo) megteremtésére hívta fel a kínai népet. Hung Hsziu-csüan keresztény vallási mezbe burkolta tanítását. Kuangtungban, majd Kuanghsziban is rengeteg követőre talált. Hung Hsziu-csüant elsősorban a parasztok, bányászok, iparosok követték, de a kereskedők, sőt a földbirtokosok közül is többen csatlakoztak mozgalmához, mert azt remélték, hogy hatalmuk megszilárdítására és a mandzsu dinasztia bukására vezethet.

A tajpingok 1851-ben Jünnanban (Kuanghszi tartomány) kihirdették a Tajping tien-kuo állam megalakulását, amelynek vezetője Hung Hsziu-csüan lett. 1852-ben a tajping hadsereg, amely főleg parasztokból állt, előrenyomult a Jangcéhoz, és sok nagyvárost elfoglalt, köztük 1853 márciusában Nankingot is. Nanking a tajping állam fővárosa lett. A tajpingok új államapparátust szerveztek. A tisztséget viselő személyek választásának széles alapokon nyugvó rendszere azt mutatta, hogy az új állam jellege a hivatalosan monarchikus szervezet ellenére is demokratikus. A nép támogatta a tajpingokat, mert megszüntették a gyűlöletes mandzsu uralmat, és antifeudális politikát folytattak. A tajpingok elkobozták a magasrangú hivatalnokok és a nagy hűbérurak vagyonát, megsemmisítették a telekkönyveket, és földosztást hajtottak végre. A tajpingok agrárpolitikájának alapelveit és államszervezési elveiket a földtörvény fejtette ki. A föld kiegyenlítő célú felosztásának politikája antifeudális, haladó politika volt. Az a kísérletük azonban, hogy megvalósítsák az általános egyenlőséget, utópisztikus volt. Az áru- és pénzviszonyok fenntartása a falu osztályrétegeződésének fokozódásához vezetett. A tajpingokhoz törleszkedett sensik és földesurak a tajping államban fokozatosan kezükbe ragadtak számos vezető állami hivatalt, s ugyanolyan kizsákmányolókká lettek, mint a régi mandzsu-kínai hűbérurak és hivatalnokok. Szabotálták a tajping földtörvény megvalósítását.

Émiatt súlyos osztályösszeütközés támadt a parasztság és a sensi-földesúri körök között. A tajpingok katonai politikája nem volt következetes. Nem vetették meg elég szilárdan a lábukat a nankingi hadjárat idején felszabadított területen, nem létesítettek szilárd támaszpontokat, nem értékelték kellőképpen a főváros, Peking felszabadításának jelentőségét. A Peking elleni 1853—1855. évi hadjáratokat jelentéktelen fegyveres erőkkel szervezték meg, s ezért azok sikertelenül végződtek.

Dél- és Délkelet-Kína tengerparti tartományaiban 1853-ban a „Hármasság" (Szanhohuj) nevű titkos társaság vezetésével mandzsuellenes felkelések kezdődtek. A felkelőknek átmenetileg sikerült elfoglalniuk Amojt és Sanghaj kínai részét. E mozgalom fő erői a városi szegénység, a kisvállalkozók és a kereskedők voltak. A tajpingok és a „Hármasság" azonban nem teremtették meg az akcióegységet. A mandzsu hatóságoknak 1855-ben sikerült elnyomniuk a felkelést. Ám a tajpingok felkelését a mandzsu kormány — amelynek élén Hszien-feng császár (1850—1861) állott — nem tudta elfojtani. A kormány segítségére siettek a kínai hűbérurak, majd a külföldi hatalmak is. Cseng Kuo-fan tekintélyes kínai főúr már 1852-ben megkezdte a tajpingellenes hadsereg szervezését. E hadsereg 1854-ben jelentős erővé fejlődött, és harcolt a tajpingok ellen.

Eközben a tajpingok táborában az osztályellentétek a mozgalom vezetői közötti súlyos összeütközéshez vezettek. Polgárháború tört ki, amelynek a parasztok érdekeinek egyik legállhatatosabb védelmezője, Jang Hsziu-csing is áldozatául esett. Követői közül sokan, akiknek a felkelésben jelentős szerepük volt, elhagyták Nankingot. A városban a hatalom a sensi és földesúri körök képviselőinek kezében összpontosult.

Az ötvenes évek második felében Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok a nyílt tajpingellenes intervenció útjára lépett. Ennek előfeltétele az volt, hogy a Csing birodalom vereséget szenvedett Anglia és Franciaország Kína ellen viselt új háborúiban (az 1856—1860 között lezajlott úgynevezett második és harmadik „ópiumháború"-ban). Az angol kapitalizmus új háborút akart kirobbantani Kína ellen, hogy behatoljon az ország mélyébe, a belső folyami kikötőkbe. Az angol kormány 1856-ban megkezdte a Kína elleni rablóháborút, amelyhez Franciaország is csatlakozott.

Anglia és Franciaország Kína elleni támadása a néptömegek komoly ellenállásába ütközött, különösen Kuangtungban és Hongkongban. Az angol-francia betolakodóknak tevékeny diplomáciai és katonai támogatást nyújtott az Egyesült Államok. A beavatkozók 1857 végén elfoglalták Kantont, 1858-ban északon birtokukba vették Taku erődjeit és egészen Tiencsinig nyomultak. A Csing-kormány békét kért.

Kína, miután vereséget szenvedett, újabb megalázó egyezményeket írt alá (tiencsini angol-kínai egyezmény, 1858, és tiencsini francia-kínai egyezmény, 1858). Ugyanakkor az Egyesült Államoknak is sikerült rablószerződést rákényszerítenie Kínára (tiencsini amerikai-kínai egyezmény, 1858). Az angol és a francia kormány azonban nem volt megelégedve a háború eredményeivel. Anglia és Franciaország 1860-ban új háborút kezdett, melynek során elfoglalták Pekinget, Kína fővárosát, és újabb, egyenlőtlen jogokon alapuló, megalázó egyezményeket kényszerítettek Kínára (pekingi angol-kínai egyezmény, 1860; pekingi francia-kínai egyezmény, 1860).

Anglia és Franciaország Kína elleni második és harmadik háborúja oda vezetett, hogy a mandzsu kormány teljesen kapitulált a tőkés hatalmak előtt. Kína egyre inkább a tőkés világtól függő állammá változott. A külföldi áruk elözönlötték az országot. Pekingben megszervezték az európai hatalmak és az Egyesült Államok diplomáciai képviseleteit.

1858-ban aláírták az ajguni orosz-kínai egyezményt, amely véglegesen megoldotta az Amurvidék kérdését. Az Amur balpartját az Argun-folyótól az Amur torkolatáig Oroszország birtokának ismerték el. 1858 júniusában aláírták a tiencsini orosz-kínai egyezményt. 1860-ban elismerték Oroszország jogát a Usszuri vidékre (pekingi orosz-kínai szerződés, 1860).

Miután az angol, francia és amerikai tőkések legyőzték a Csing-dinasztia Kínáját, legelső feladatul azt tűzték ki, hogy leszámoljanak a tajpingokkal. A tajping állam komoly mértékben akadályozta a külföldi hatalmakat abban, hogy korlátlanul garázdálkodjanak Kínában, különösen Kína igen fontos vidékén, a Jangce medencéjében. A kínai nép elleni harcban kialakult az angol, a francia és az amerikai kormány, valamint a mandzsu-kínai reakció egységfrontja.

A tajping állam belpolitikai és katonai helyzete az ötvenes évek vége felé tovább romlott. Az új hűbérurak, a vangok (hercegek) nagy hatalomra tettek szert. A katonai fegyelem lazult. A reakciós csapatok 1858—1860 között több ízben ostromolták Nankingot. Az ellenség támadásainak visszaverésében nagy szerepei játszottak Li Hsziu-cseng csapatai. Li Hsziu-cseng a nép érdekeit szívén viselő, kiváló hadvezér volt. Újjászervezte a tajping-hadsereget, és több hadjáratot indított Sanghaj ellen. Csapatainak sikerült elfoglalniuk Szucsout és más fontos városokat. A tajpingoknak azonban egyre bonyolultabb körülmények között kellett harcolniuk. Az amerikai konzul utasítására az amerikai Ward a sanghaji bankárok pénzén zsoldoshadsereget alakított a tajpingok elleni harc céljából. A külföldi hatalmak megszervezték a reakciós csapatok fegyverrel való ellátását.

Hszien-feng halála és Tung-csi (1861—75) trónralépése után a pekingi palotaforradalom 1861 novemberében az özvegy Ce Hszi császárnő és Kung Csing-vang klikkjét juttatta hatalomra. Ez a klikk a külföldi államok engedelmes kiszolgálója lett. Az államcsínyt a tőkés államok tudtával, támogatásával és teljes helyeslésével hajtották végre. A tajping csapatokkal 1862-ben szembeszálltak az angol-francia reguláris csapatok. Ceng Kuo-fan, Li Hung-csang és Co Cung-tang mandzsu-kínai hadseregei ostromzár alá vették Nankingot. Hung Hsziu-csüan a közeli pusztulást látva öngyilkos lett. A tajping állam fővárosa 1864 július 19-én elesett. Li Hsziu-csenget foglyul ejtették és kivégezték.

A nagy parasztháború vereségét az idézte elő, hogy a felkelés irányítását földbirtokosok ragadták magukhoz, a tajping kormány nem volt következetes a földtörvény megvalósításában, és hadászati hibákat követtek el. A tajping felkelés nem tudott ellenállni az egyesült angol-amerikai-francia és mandzsu-kínai reakció nyomásának. Amellett az országban még nem alakultak ki a haladottabb társadalmi rend győzelméhez szükséges feltételek: Kínában nem volt fejlett ipar, a burzsoázia és a proletariátus csak kialakulóban volt. A tajping-mozgalom ezért nem tudta szétrombolni a feudális földesúri rendszert, annak ellenére, hogy aránylag jól szervezett mozgalom volt. Egy olyan parasztfelkelés, amelyet nem a proletariátus vezetett, nem vezethetett a dolgozó tömegek győzelméhez. A tajping-mozgalomnak igen nagy jelentősége van Kína történelmében. Az, hogy a mozgalom olyan hatalmas tömegekre terjedt ki, olyan óriási lendületet vett, s olyan hosszú ideig tartott, azt bizonyította: a kínai nép elszántan akar harcolni a feudális elnyomás és a külföldi hatalmakat kiszolgáló reakciós mandzsu hatalom ellen. Ez a mozgalom megmutatta a népnek, hogy a feudalizmus elleni küzdelem elválaszthatatlan az idegen betolakodók elleni harctól. A tajping-mozgalom fontos szerepet játszott a kínai nép nemzeti öntudatra ébredésében, megrendítette a feudális társadalom pilléreit. A negyvenes években Kína déli részén lezajlott angolellenes megmozdulások és a tajping-felkelés kezdetét jelentették annak az évszázados harcnak, amelyet a kínai nép belső és külső elnyomói ellen folytatott. A XIX. század második felében lezajlott mandzsuellenes és antifeudális mozgalmak közül a tajping-mozgalom volt a leghatalmasabb.

Az antifeudális parasztfelkelések majdnem az egész országra kiterjedtek. 1853—1868 között Santung, Anhuj, Honan és Csiangszu tartományban a „Nientang" (Fáklyavivők) társaságban egyesült parasztfelkelők harcoltak a feudális földbirtokosok és a mandzsu hatalom ellen. Nanking eleste után a tajping osztagok egy része egye-

sült a „Nientang"-osztagokkal, és 1868-ig folytatta a harcot. Ezekben az években hatalmas lendületet vettek a nemzeti kisebbségek felkelései. 1856—1873 között felkelés zajlott le Jünnanban, ahol a felkelők megalakították saját államukat, Tali központtal. Ez az állam 1873-ig állt fenn. A felkelés antifeudális népfelkelésnek indult, a mozgalom vezetését azonban fokozatosan a muzulmán papság vette kezébe. Anglia megkísérelte, hogy a muzulmán államot jünnani uralmának megszilárdítása érdekében használja fel. A felkelés vereséget szenvedett, mert a vezetés elszakadt a tömegektől, a muzulmán népek harca különvált a kínai nép antifeudális harcától. Az ebben az időben támadt felkelések közül a legjelentősebbek az elnyomott nemzetiségek felkelései voltak. Ezek a felkelések Senhsziben, Kanszuban (1862—1874) és Hszincsiangban (1862—1877) zajlottak le, fő mozgató erejük a parasztság volt. A senhszi és kanszui mandzsuellenes és antifeudális harc megszervezésében jelentős szerepe volt a paraszt származású Pi Jang-hunak. A legtöbb körzetben a muzulmán hűbérurak és a papok vették kezükbe a vezetést. Amikor a kínai-mandzsu csapatok megindították a támadást a felkelők ellen, a papság és a nemesség egy része hajlandónak mutatkozott a mandzsu kormánnyal való megegyezésre. Emiatt a felkelés 1874-ben vereséget szenvedett.

A dunganoknak és ujguroknak a Csing-uralom és a feudális elnyomás ellen irányuló hszincsiangi felkelése a tartomány jelentékeny részére kiterjedt. A felkelés irányítását azonban itt is a hűbérurak és a muzulmán papok vették kezükbe. A Kasgáriában (Hszincsiang tartomány déli része) alakult kánság élén Buzrük-kán állott. Buzrük-kán a hodzsák leszármazottja volt, akik a mandzsu uralom előtt Hszincsiangot kormányozták. A hatalmat azonban hamarosan a tadzsik Jakub-bég, a kokandi kánság tisztje ragadta magához, aki Buzrük-kánnál állt szolgálatban. A muzulmán főnemesek egy részének segítségével eltávolította Buzrük-kánt, és a kasgáriai kánság emírje lett. Jakub-bég 1872-ben meghódította az urumcsi kánságot. Jakub-bég uralma semmi javulást sem hozott a néptömegek helyzetében: az új vezetők és a muzulmán hűbérurak ugyanúgy elnyomták őket, mint a mandzsu hatalmasságok. Anglia is igyekezett felhasználni Jakub-béget (közvetlenül és Törökország közvetítésével) annak érdekében, hogy Hszincsiangot gyarmatává, Kazahsztán és Közép-Ázsia elleni támadásának felvonulási területévé tegye. Mivel a kasgáriai kánságban továbbra is fennmaradt, sőt fokozódott a feudális kizsákmányolás, továbbá mivel Jakub-bég népellenes politikát folytatott, s nem volt meg az egység a felkelő dungan és ujgur parasztok meg a kínai dolgozók között, a mandzsu csapatok 1877-ben leverték a hszincsiangi felkelést. Oroszország meg akarta akadályozni, hogy

Jakub-bég és a mögötte álló Anglia elfoglalja Kuldzsát, s ezért 1871-ben megszállta a kuldzsai határterületet, ahol a felkelés éveiben létrejött a kuldzsa-tarancsi kánság. Az orosz csapatokat a kuldzsai határterületről a pétervári szerződés értelmében 1881-ben vonták ki. Oroszország kezében a terület nyugati részén egy kis határsáv maradt, amelyet kirgizek és kazahok laktak; azonkívül Oroszország számára lehetővé vált, hogy a területen kiszélesítse kereskedelmi hálózatát.

A népfelkelések nagy lendületétől megrémült reakciós mandzsu hatalom a hatvanas-nyolcvanas években biztosítani akarta magának a tőkés államok támogatását, és egyik pozícióját a másik után adta át a külföldi hatalmaknak. A hatvanas években egyenlőtlen jogokon alapuló szerződéseket kötöttek Poroszországgal (1861), Dániával és Hollandiával (1863), Spanyolországgal (1864), Belgiummal (1865), Olaszországgal (1866), Ausztriával (1869), új egyezményt írtak alá az Egyesült Államokkal (1868). Anglia 1876-ban ráerőszakolta Kínára a csefui egyezményt, amelynek értelmében Kína újabb négy kikötőt nyitott meg a külföldi kereskedelem előtt, megengedte, hogy az idegen hajók hat folyami kikötőben kikössenek, szabad mozgást biztosított az angoloknak Jünnanba, és hozzájárult, hogy „tudományos" expedíciót indítsanak Tibetbe. Az Egyesült Államok 1871-ben megkísérelte, hogy fegyveres erővel behatoljon Koreába, amely ebben az időben Kína vazallusa volt. E kísérlet kudarca után az Egyesült Államok tevékenyen támogatni kezdte a japán agressziót. Japán 1872—1879-ben elfoglalta a Rjukju (Likei) szigeteket. A japánok 1874-ben az amerikaiak támogatásával expedíciót indítottak Tajvanra, hogy elfoglalják a szigetet; a lakosság ellenállása azonban a sziget elhagyására kényszerítette a betolakodókat.

Az 1884—1885. évi francia-kínai háború után Kína az 1885-ben kötött tiencsini egyezmény értelmében elismerte Franciaország protektorátusát Kína hűbérese, Annam felett, és a francia kereskedőknek kiváltságokat biztosított jünnani kereskedelmükben. Anglia 1885-ben annektálta Burmát, 1890-ben pedig Szikkimet. Az a tény, hogy Kína délnyugaton elvesztette hűbéres területeit, azt jelentette, hogy Anglia és Franciaország gyarmatbirtokai közvetlenül érintkeztek a kínai területtel. A külföldi államok fokról fokra leigázták Kínát, a mandzsu kormány egyik hadállását a másik után adta fel. A tőkés országok ugyanakkor támogatták a mandzsu uralmat, mert abban bíztak, hogy számukra előnyös politikát folytat majd, és el tudja fojtani a feudalizmus és a külföldiek ellen irányuló egyre növekvő harcot. A külföldi tőkések támogatása döntő feltétele volt annak, hogy a mandzsuknak mind a tajping-felkelés időszakában, mind pedig a tajping-

felkelés elfojtása után még majdnem egy fél évszázadig sikerült megtartaniuk hatalmukat Kínában. A mandzsu uralommal és a külföldi agresszióval szembeszálló erők azonban mindinkább növekedtek és egyre hatalmasabbá lettek.

A hatvanas—nyolcvanas években jelentek meg Kínában az első tőkés vállalatok: szénbányák (az első szénbányát 1878-ban tárták fel), selyem- és textilgyárak. 1887-ben megnyitották a Tangsan—Taku—Tiencsin vasútvonalat. 1891-ben Hanjangban megépült az első kohókombinát. Az első kínai vállalatok többsége a hivatalnokoké vagy az államé volt. De azok a vállalatok is az állami szervek ellenőrzése alatt állottak, amelyeket a magánvállalkozók építettek. Az arányfag nem nagy régi városok — Tiencsin, Sanghaj, Hankou — gazdasági és kulturális központokká fejlődtek. Új osztályok kezdtek kialakulni: a nemzeti burzsoázia és a proletariátus. Mindezek a jelentős folyamatok olyan körülmények között mentek végbe, amikor a külföldi hatalmak mind jobban kizsákmányolták Kínát, és amikor az országban feudális viszonyok uralkodtak. A nagyvárosok nemcsak új gazdasági és kulturális központok voltak, hanem a külföldi tőkések gyarmatosító tevékenységének bázisai is. Kína kapitalista fejlődését rendkívül megnehezítette, hogy a mezőgazdaság a falun uralkodó feudális viszonyok következtében alacsony fejlettségi színvonalon állott, s szűk volt a belső piac. Hozzájárult még a kapitalizmus fejlődését gátló okokhoz a hivatalnokok önkénye, a külföldi tőke konkurrenciája és az, hogy a külföldi tőkének korlátlan lehetőségei voltak a Kínába való behatolásra. Erre az időre esik a komprádor burzsoázia szerepének fokozódása is. A komprádor burzsoázia a külföldi tőke közvetlen ügynöksége volt Kínában, olyan reakciós erőt képviselt, amely a külföldi hatalmaknak megfelelő népellenes és nemzetellenes mandzsu uralmat támogatta.

A nemzeti kapitalizmus fejlődése, az ország gazdasági kapcsolatainak kibővülése, továbbá az a tény, hogy nagy gazdasági és kulturális központok keletkeztek, megteremtette a kínai burzsoá nemzet kialakulásának feltételeit. Fejlődött a nemzeti öntudat. Megvolt a kínai terület és kultúra közössége. Megvolt az egységes kínai nyelv is, amelynek helyi nyelvjárásai a közös nemzeti nyelv elágazásai.

A XIX. század kilencvenes éveinek közepén az imperialista hatalmak elkeseredett harcot folytattak Kína további politikai és gazdasági leigázásáért, területének feldarabolásáért. A kapitalista világ ebben az időben fejlődésének imperialista szakaszába lépett, amikor a világ felosztásáért folyó harcot a világ újrafelosztásáért folyó harc váltotta fel. Kína e harc egyik legfontosabb célpontja lett. A Kína közvetlen felosztásáért folyó harcban a kezdeményező szerepet az új

kapitalista ragadozó, Japán játszotta. Miután biztosította magának a külső támogatást, Korea meghódítását tűzte ki céljául. 1876-ban Japán diktátum jellegű szerződést kényszerített Koreára. Az első állam, amely ezt kihasználta, az Egyesült Államok volt: 1882-ben megkötötte az amerikai-koreai szerződést. Az Egyesült Államok azért támogatta Japánt, mert saját terjeszkedési politikájának eszközét látta benne. Japán 1894-ben összetűzést provokált ki Kínával Korea miatt. Az angol imperializmus, az amerikaihoz hasonlóan, szintén támogatni kezdte Japánt, mert arra számított, hogy Oroszországra uszíthatja. Az 1894—1895. évi japán-kínai háború ismét megmutatta, hogy a mandzsu kormány teljesen képtelen megszervezni az ország védelmét. A japánok nemcsak Koreát foglalták el, hanem a Liaotung-félszigetet is Port-Arturral és Taliennel együtt, a Santung-félszigeten pedig elfoglalták Vejhajvej kikötőt. Az 1895 április 17-én megkötött simonoszeki egyezmény értelmében Kína kénytelen volt átadni Japánnak Tajvan szigetét, a Penghu szigeteket és a Liaotung-félszigetet. Kínának ezenkívül 200 millió liang hadisarcot kellett fizetnie Japánnak, számos kikötőjét meg kellett nyitnia a japán kereskedelem előtt, jogot kellett biztosítania a japánoknak arra, hogy Kínában iparvállalatokat létesítsenek stb. Japánnak sikerült elérnie azt is, hogy Kína elismerte Korea Kínától való „függetlenségét", s ezzel Japán újabb lépést tett Korea meghódítása felé. Oroszország, Németország és Franciaország ezt követő együttes fellépése nyomán Japánnak le kellett mondania a Liaotung-félsziget annexiójáról, a Kínára kivetett hadisarcot azonban 230 millió liangra emelték fel. A japán terjeszkedés fokozódása szükségessé tette, hogy 1896-ban aláírják az esetleges japán agresszió elleni orosz-kínai védelmi szerződést. E szerződés értelmében Oroszország jogot kapott arra, hogy Mandzsúriában megépítse a Kínai Keleti Vasutat. A vasút megépítése elősegítette az orosz tőke mandzsúriai terjeszkedését.

Az 1894—1895. évi japán-kínai háború a kezdetét jelentette Kína területi feldarabolásának, pénzügyi leigázásának, megindította azt a folyamatot, melynek során a külföldi tőke megkaparintotta a legfontosabb gazdasági ágakat. A Kínának nyújtott külföldi kölcsönök biztosítására lekötötték a hajón szállított áruk vámjának jövedelmét, s így megfosztották a kínai kormányt attól a jogától, hogy szabadon rendelkezzék ezzel az igen fontos bevétellel. A tőkés hatalmak a politikai és gazdasági nyomás módszereit alkalmazták. Az ország katonai gyengeségét felhasználva arra kényszerítették Kínát, hogy összesen mintegy 10 000 kilométer hosszúságú vasútvonal építésére vonatkozó szerződéseket írjon alá. A tőkés hatalmak Kína gazdasági leigázásával egyidejűleg kínai területeket is hódítottak, és megteremtették

befolyási övezeteiket. Németország 1897 novemberében Santung tartományban birtokába vette a Csiaocsou-öblöt és vidékét. 1898 március 6-án Németország és Kína között egyezmény jött létre, amelynek értelmében Kína 99 évre „bérbeadja" Csiaocsout Németországnak. Ez az egyezmény egész Santung tartományban széleskörű jogokat biztosított Németországnak, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy ez a tartomány német érdekszférává lett.

1898 március 27-én megállapodás jött létre Oroszország és Kína között, melynek értelmében Kína 25 évre bérbeadta Oroszországnak Port-Arturt és Talient (Dalnyij). Oroszország azonkívül jogot kapott arra, hogy Talienig vasútvonalat építsen. Mandzsúria a cári Oroszország befolyási övezetévé vált.

Kína felosztásában vezető szerepe volt az angol imperializmusnak. Angliának haditengerészeti támaszpontja volt Hongkongban, s igen erős gazdasági pozíciókkal rendelkezett Kína területén. Anglia azonban mindezekkel nem elégedett meg, és 1898 februárjában sikerült elérnie, hogy Kína a Jangce medencéjét a brit imperializmus érdekszférájának ismerje el. 1898 május 30-án Anglia „bérlet" címén birtokába vette a Santung tartományi Vejhajvej kikötőt, és „kibérelte" a Csiulung (Koulung) félszigetet. Ugyancsak 1898-ban Franciaország „kibérelte" Kaungcsouvant; Japán nyilatkozatot csikart ki Kínától, melynek értelmében Kína Japán tudta nélkül Fucsien tartománynak semmilyen részét sem idegeníti el. Így tehát az imperialista nyomás hatására Kínát „érdekszférákra" osztották fel. Lenin ennek az időszaknak az eseményeit jellemezve így írt: „Az európai kormányok egymás után oly buzgalommal kezdik rabolni, vagyis ahogy mondják: «bérelni», a kínai földeket, hogy nem ok nélkül rebesgetnek Kína felosztásáról"[1].

Az amerikai kapitalizmus hódító terveiben rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított Kínának. Az Egyesült Államok a XIX. század negyvenes—ötvenes éveiben a többi tőkés hatalom által élvezett kiváltságokon kívül még más kiváltságokat is kapott. A XIX. század végén az amerikai kapitalizmus Kína áruforgalmában a harmadik helyet foglalta el. Az Egyesült Államok 1898-ban elhódította Spanyolországtól a Fülöp-szigeteket, a Kína elleni támadásnak ezt a fontos felvonulási területét. Mivel azonban a Spanyolország elleni háborúval volt elfoglalva, nem vehetett részt a tőkés hatalmaknak Kína felosztásáért folytatott harcában. Éppen ezért az amerikai monopoltőke növekvő étvágyának az a taktika felelt meg, hogy szabad mozgást és „egyenlő lehetőségeket" követelt Kína területén. Az amerikai

[1] *Lenin* Művei. 4. köt. Szikra 1953. 389. old.

monopóliumok igyekeztek aláásni vetélytársaik pozícióit, akiknek az Egyesült Államokat megelőzve sikerült befészkelni magukat Kínába. Ez az álláspont nyilvánult meg az Egyesült Államok által 1899-ben meghirdetett „nyitott kapuk" elvében. A „nyitott kapuk" politikája, amely arra irányult, hogy egész Kínát amerikai „befolyási övezetté" tegyék, az amerikai imperializmus nagyfokú agresszivitását fejezte ki.

Kína 1895—1898. évi feldarabolása bebizonyította, hogy a Csing-kormány teljesen képtelen megvédelmezni a nemzeti szuverenitást, feltárta a kormány politikájának kapituláns, népellenes és nemzetellenes lényegét. Az országban egyre nagyobb méreteket öltöttek a hűbérurak és a külföldi betolakodók elleni megmozdulások. A fejlődő kínai burzsoázia, a liberális földbirtokosok és az értelmiség körében olyan eszmék kezdtek elterjedni, amelyek szembenálltak a fennálló rendszerrel. A reform híveinek legtekintélyesebb ideológusa Kang Ju-vej kínai tudós volt. Kuang-hszü császár 1898-ban a Cehszi-klikk akarata ellenére bevonta Kang Ju-vejt és követőit az államigazgatásba. Megkezdődött a „száznapos" reformok időszaka (június 11-től szeptember 21-ig). Az 1898 nyarán közzétett rendeletek bizonyos átalakításokat helyeztek kilátásba a közoktatás (az iskolarendszer kibővítése), az ipar és a mezőgazdaság fejlődésének elősegítése, az új katonai szervezet megalakítása stb. terén. A kilátásba helyezett átalakításoknak lényegében véve Kína kapitalista fejlődését kellett elősegíteniük. Ezek a reformok azonban nem tűzték ki feladatul az uralkodó feudális viszonyok teljes megszüntetését, és ez kudarcra ítélte a reformátorok tervét. A reformátorok a Vejjangi (Északi) Hadsereg parancsnokának, Jüan Si-kaj tábornoknak a segítségével meg akarták dönteni a reakciós Cehszi-klikk uralmát. Jüan Si-kaj azonban a reformátorok tervét Cehszi híveinek tudomására hozta, akik reakciós államcsínyt hajtottak végre, és újra teljesen magukhoz ragadták a hatalmat. A reformátorok közül sokat letartóztattak és kivégeztek. Kang Ju-vejnek sikerült elmenekülnie. A reformtervek meghiúsultak. A reformátorok nagyon-nagyon távol álltak a néptől. A fennálló rend „megjavítására", „megújítására" irányuló kísérleteiknek nem volt talaja.

Míg a reformátorok reformjaik megvalósításán dolgoztak, Szun Jat-szen kínai forradalmár vezetésével megalakult Kínában az első forradalmi politikai szervezet: a Kína Újjászületésének Társasága („Hszingcsunghuj"). A társaság fő célja a reakciós mandzsu uralom megdöntése volt. A társaság 1894-ben alakult meg mint a kínai értelmiség legjobbjainak és a nemzeti burzsoázia bizonyos köreinek kisebb, konspiratív szervezete. Szun Jat-szen először 1895-ben kísérelt meg mandzsuellenes felkelést szervezni Kantonban, ez a kísérlete azonban

nem járt sikerrel. Szun Jat-szen kénytelen volt emigrálni, és külföldről irányította tovább a mandzsuellenes erők megszervezését.

1898—1899-ben az antifeudális és imperialistaellenes megmozdulások újabb hulláma söpört végig az országon. E megmozdulások megszervezésében nagy szerepük volt a különféle titkos társaságoknak („Szanhohuj", „Kolaohuj" stb.). Santungban és Cseliben 1898-ban nagy befolyásra tett szert a parasztság és a városi szegénynép között a „Ji-ho-csüan" („A béke és az igazságosság ökle") nevű titkos társaság, amelyet később „Ji-ho-tuan"-nak („A béke és az igazság társasága") neveztek el. A „Ji-ho-csüan" társaság tagjai 1898—1899-ben szembeszálltak a külföldi betolakodókkal, s ugyanúgy a helyi feudális földesurakkal és hivatalnokokkal. A társaság tevékenysége 1899 végétől, de különösen 1900-tól kezdve nyíltan antiimperialista jelleget öltött. Az uralkodó körök egyes képviselői, akik formálisan támogatták a mozgalmat, megkísérelték tompítani a mozgalom antifeudális élét, és kezükbe venni annak irányítását. 1900 júniusában a „Ji-ho-tuan" felkelő osztagai benyomultak Pekingbe, ostromzár alá vették azt a városrészt, ahol a külföldi diplomáciai képviseletek épületei állottak. Az imperialista államok Taku erődeinek elfoglalása után megszervezték az intervenciót. A mandzsu kormány hadat üzent a külföldi hatalmaknak, de ez nem volt egyéb hazug, képmutató cselekedetnél, amelyet a Ji-ho-tuan felkeléstől való félelem diktált. A kormány semmit sem tett Cseli és a főváros védelme érdekében, sőt, büntető akciókhoz folyamodott a „Ji-ho-tuan" tagjai ellen. Az imperialista államok intervenciójában nyolc állam vett részt: Németország, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Japán, a cári Oroszország, Ausztria-Magyarország és Olaszország. Az intervenciósok 1900 augusztusában bevették Pekinget. A kormány Hszianba menekült. Az intervenciósok vérfürdőt rendeztek a jihotuanok és az ország békés lakossága körében. Az imperialisták kínai intervenciója az európai országok munkásosztályának felháborodott tiltakozását váltotta ki. Lenin 1900 decemberében az *Iszkra* hasábjain megbélyegezte az intervenciósok szégyenletes gaztettét, és kijelentette, hogy az oroszországi dolgozók szolidaritást vállalnak a kínai néppel. Az 1900—1901. évi imperialista intervenció azzal végződött, hogy 1901 szeptember 7-én aláírták a külföldi hatalmak és Kína közötti „Záró jegyzőkönyvet". Kínának 39 év alatt 450 millió, a kamatokkal együtt összesen 982 millió liang hadisarcot kellett fizetnie, be kellett tiltania a külföldellenes társaságok működését, meg kellett engednie, hogy a pekingi követségeket idegen csapatok őrizzék; ezenkívül még sok más megalázó feltétel elfogadására kényszerítették. A „Ji-ho-tuan" imperialistaellenes felkelése ösztönös, szervezetlen felkelés

volt. A tömegek mozgalma, melyet nem az élenjáró politikai párt, nem a proletariátus pártja vezetett, vereséget szenvedett. Vereséget szenvedett a Kína Újjászületésének Társasága által Kuangtungban kezdeményezett felkelési kísérlet is, mert el volt szigetelve az északon folyó harctól. De mindezekben a mozgalmakban hatalmas erővel nyilvánult meg az emberek millióinak az a szilárd elhatározása, hogy megdöntik a mandzsu uralmat és lerázzák az imperialista rabság bilincseit.

Az 1899—1901. évi felkelés leverése és a „Záró jegyzőkönyv" aláírása új lehetőségeket nyújtott a külföldi tőkének arra, hogy fokozza Kína kizsákmányolását. A XX. század elejére Kína tipikus félgyarmati ország lett, amelyet gúzsba kötött a nem egyenlő jogokon alapuló szerződések rendszere, és amelyet megfosztottak a nemzeti szuverenitás legfontosabb elemeitől. Az idegen csapatok számára lehetővé tették, hogy az ország főbb központjaiban tartózkodjanak. Az imperialisták elfojtották a nemzeti ipar fejlődését, s a kínai piacot saját árucikkeikkel árasztották el. Az ipar legfőbb szálait, a vasutakat, a gyárakat, a bányákat, a bankokat stb., fokozatosan a saját kezükben összpontosították vagy ellenőrzésük alá rendelték. A tőkés hatalmak ellenőrzése alatt állott a kínai külkereskedelem is. Kína vámjövedelmeivel teljes mértékben a külföldi hatalmak rendelkeztek. A vámokból eredő minden bevétel az angol Hongkong-Sanghaji Bankba folyt be, ebből fedezték a külföldi kölcsönöket. A vámok kisajátítása a külföldi tőkések gazdagodásának eszközéül szolgált, és aláásta a kínai gazdaságot. Az imperialisták a pénzforgalom, a pénzügyek terén is elfojtották a nemzeti kapitalizmus fejlődését. A külföldi kölcsönöket kiuzsorázó feltételek mellett adták, megfosztva a kormányt legfontosabb jövedelemforrásaitól. Az imperializmus véget vetett a kínai falu viszonylagos elzártságának, az ország mezőgazdaságát a világpiac ellenőrzése alá helyezte, de ugyanakkor a komprádor- és kereskedelmi-uzsoratőke földbirtokosai révén könyörtelenül kizsákmányolta a kínai parasztokat. Ezzel tartósította a feudális csökevényeket, és akadályozta a mezőgazdaság kapitalista fejlődését. A misszionárius intézmények, a külföldi iskolák, újságok és folyóiratok révén a kozmopolitizmus ideológiáját és a többi reakciós, burzsoá „elméletet" terjesztette. A komprádor burzsoázia az imperializmus közvetlen ügynöksége volt az országban.

A nemzetközi helyzet egyre kedvezőtlenebbül alakult Kína számára. A japán imperializmus meg akarta szerezni Mandzsúriát és Koreát, s ezért tevékenyen készülődött az Oroszország elleni háborúra. Oroszország megszállta Mandzsúriát. 1902 január 30-án aláírták az angol-japán szövetségi szerződést, amely Oroszország és Kína ellen irányult. 1903 október 8-án amerikai-kínai kereskedelmi egyez-

ményt írtak alá, melynek értelmében az amerikai kereskedelem rendkívüli kiváltságokat kapott, különösen Mandzsúriában. Japán az 1904—1905. évi orosz-japán háború következtében a Liaotung-félszigeten elfoglalta Kuangtung vidékét, további kínai terjeszkedésének ezt a fontos felvonulási területét, és uralma alá kezdte vonni Dél-Mandzsúriát. Anglia 1904-ben fegyveresen behatolt Tibetbe, s ezzel Kínának ezen a részén is fokozódott az imperialista befolyás.

Kína politikai életére igen nagy hatással volt az 1905—1907. évi oroszországi forradalom, amely megnyitotta Ázsia ébredésének korszakát. Ez a forradalom elősegítette a forradalmi elemek még nagyobb arányú összefogását, példát mutatott a reakció erői ellen folytatott hősies harcra, fokozta a tömegmozgalom lendületét. „A világkapitalizmus és az 1905-ös orosz mozgalom végleg felrázta Ázsiát. A középkori tespedésben elvadult, elnyomott lakosság százmilliói új életre ébredtek és harcba indulnak az ember elemi jogaiért, a demokráciáért"[1]. A nemzeti öntudat növekedése, a hazafiasság erősödése, a forradalmi mozgalom fellendülése — ezek voltak azok a fő tényezők, amelyek meghatározták Kína politikai életének fejlődését. Az egész országban és az ország határain túl (az emigránsok és a külföldön tanuló kínai fiatalok körében) létrejött a diákság, a burzsoázia, a katonák és a hivatalnokok számos hazafias, forradalmi szervezete. 1905-ben megszervezték Kínában az amerikai áruk bojkottját. Ez volt a külföldi árucikkek első jelentősebb kínai bojkottja. Szun Jat-szen 1905 végén új politikai pártot alapított: a Szövetséges Ligát („Tung-meng-huj"). A Szövetséges Liga forradalmi-demokratikus szervezet volt, a kínai burzsoázia és a kínai értelmiség haladó köreit egyesítette soraiban, s forradalmi programmal lépett fel. A programot részleteiben Szun Jat-szen dolgozta ki 1907-ben, s lényege a három népi elv volt: a nacionalizmus (a mandzsu Csing-dinasztia megdöntése), a népuralom (a köztársaság megalakítása) és a népjólét (a földhöz való egyenlő jog) elve. Lenin nagyra értékelte Szun Jat-szen programjának forradalmi-demokratikus magvát, és az volt a véleménye Szun Jat-szenről, hogy „forradalmi demokrata, telve nemeslelkűséggel és hősiességgel"[2]. Ugyanakkor bírálta narodnyik utópiáit. Szun Jat-szen ugyanis abban bízott, hogy Kína „elkerülheti" a kapitalista fejlődést. Agrárprogramja gyakorlatilag a föld nacionalizálásának eszméjében foglalható össze, ami a feudalizmus lerombolását és a kapitalista fejlődés akadályainak elhárítását jelentette. A Szövetséges Liga programja ugyanakkor sok olyan tételt is tartalmazott, amely azt bizonyította, hogy a kínai

[1] *Lenin* Művei. 19. köt. Szikra 1955. 000. old.
[2] *Lenin* Művei. 18. köt. 156. old.

burzsoáziának még a leghaladóbb körei sem voltak elég következetesek. A Szövetséges Liga nem látta, hogy a külföldi imperializmus uralkodó erő Kínában, s mandzsuellenes harcában a külföldi hatalmak segítségére számított. A Szövetséges Liga tevékenysége az országnak úgyszólván valamennyi tartományára kiterjedt. 1906—1908 között a forradalmi harcoknak — mind a Szövetséges Liga vezetésével és közvetlen részvételével, mind pedig a Szövetséges Ligától függetlenül végbement forradalmi harcoknak — új szakasza kezdődött. Különösen jelentős volt az 1906. évi pinghsziangi (Csianghszi) első tömeges proletármegmozdulás. 1907-ben Kuangtung tartomány Lien és Csien körzetében parasztfelkelések, Vucsangban katonai zendülések voltak. Szun Jat-szen forradalmi osztagai Kuanghsziban és Jünnanban indítottak akciókat. A Szövetséges Liga taktikáját ebben az időben is az összeesküvések szervezése jellemezte, ami káros kihatással volt a Liga forradalmi kezdeményezéseire.

A mandzsu Csing-kormány 1901-től különböző apró-cseprő reformok bevezetésével kezdett manőverezni. A Csing-udvar 1906—1908-ban azt ígérte, hogy legkésőbb 1917-ig összehívja a parlamentet (később ezt az időpontot 1913-ra tették át), és alkotmányt léptet életbe. 1908 novemberében meghalt Kuang-hszü császár, majd nem sokkal azután Ce Hszi is. Kína császárává a kétéves Pu Jit kiáltották ki, lényegében azonban a hatalom a mandzsu hercegek kezében összpontosult.

1910-ben három petíciós kampányt szerveztek, követelve a parlament mielőbbi összehívását. Még a legmérsékeltebb burzsoá körök is felemelték szavukat az átalakítások gyors megvalósításáért. A reakciós Csing-uralom megdöntését célzó mozgalom a kínai társadalom legszélesebb rétegeire kiterjedt. Az országban megérett a forradalom, melynek legfontosabb gazdasági előfeltétele a kínai nemzeti kapitalizmus fejlődése volt. A XX. század első évtizedében új textilgyárakat építettek, új bányákat tártak fel, fejlődésnek indult a malomipar. A nemzeti tőke azonban nem tudta felvenni a versenyt az egyre növekvő külföldi tőkével. Az országban mind több és több külföldi vállalat létesült. Az ország gazdasági életének igazi irányítói a külföldi bankok lettek: az angol Hongkong-Sanghaji Bank, a Német-Ázsiai, az Orosz-Ázsiai, a Francia, az Indokínai Bank, az amerikai Morgan-társaság, Kuhn and Loeb-bankház stb., a japán Yokohama Specie Bank. A monopoltőke egyre mélyebbre hatolt Kína gazdasági életébe, fokozódott a kínai mezőgazdaság függősége a világpiactól. A kapitalista elemek bizonyos fejlettsége ellenére Kína a XX. század elején még mindig félfeudális országnak számított. A parasztgazdaságok 60—70, sőt egyes tartományokban még ennél is nagyobb százalékának nem volt saját földje, vagy csak kevés földje volt. A parasztok a leg-

kiuzsorázóbb feltételek mellett a földbirtokosoktól béreltek földet. A fokozódó forradalmi harc ezért nem csupán a Csing-uralom ellen, hanem az egész feudális rendszer ellen irányult.

Növekedett Kína újbóli felosztásának veszélye. Japánnak Franciaországgal (1907) és az Egyesült Államokkal kötött szerződésében (az 1908. évi Root—Takahira-egyezmény) Kína változatlanul alku tárgyát képezte. Knox, az Egyesült Államok külügyminisztere, 1909-ben azzal a tervvel hozakodott elő, hogy Oroszországot és Japánt kiszorítja Mandzsúriából, és Mandzsúriát amerikai uralmi szférává teszi. Az Egyesült Államok vezetésével nemzetközi bank-konzorcium alakult. A konzorciumot az Egyesült Államok mandzsúriai gazdasági és pénzügyi uralmának megteremtésére akarta felhasználni. Anglia és Franciaország benyomult csapataival Jünnan tartományba. Mindez rendkívül feszültté tette a politikai légkört.

1910—1911-ben parasztfelkelések és városi zavargások voltak az egész országban. A nemzeti burzsoáziának érdekében állt, hogy létrejöjjön egy olyan új hatalom, amely meg tudja védeni a fejlődő nemzeti tőke érdekeit. A Szövetséges Liga szervezetei nagyarányú agitációs munkát végeztek a hadseregben, különösen az újonnan alakult csapatok között. 1911 márciusában Kantonban fellázadt egy kis forradalmi osztag (ez a megmozdulás „72 hős felkelése" néven ismeretes). A felkelés vereséget szenvedett, de nagy jelentősége volt a mandzsuellenes harc fejlődése szempontjából.

A Csing-kormány 1911 május 9-én rendeletet adott ki a vasutak és a vasútépítés nacionalizálásáról. 1911 május 20-án a Csing-kormány, valamint Anglia, Franciaország, Németország és az Egyesült Államok bank-konzorciuma között egyezmény jött létre, amelynek értelmében Kína hatmillió font sterling úgynevezett hukuangi kölcsönt kapott vasútépítésre. Ez az egyezmény feltárta az 1911 május 9-i rendelet nemzetellenes jellegét. A kormány azért nacionalizálta a vasútépítést, hogy a külföldi tőke kezébe adja. A mandzsu kormány elleni felháborodás jeléül 1911 szeptemberében Szecsuanban nagyszabású kormányellenes megmozdulás volt. A Szövetséges Liga felhívására 1911 október 10-én felkelés tört ki Vucsangban. Ez a felkelés az 1911. évi forradalom kezdetét jelentette. A köztársasági, antimonarchista jellegű forradalmi mozgalom 1911 október—november folyamán Közép- és Dél-Kína valamennyi tartományára kiterjedt. A forradalom fő mozgató ereje a parasztság volt, amely a forradalmi osztagok utánpótlását adta, és hadmozdulataik sikerét elősegítette. A parasztság tevékenyen részt vett a forradalmi harcban, mert gyűlölte a mandzsu uralmat és azt remélte, hogy megkapja a földesúri földeket. Jicsang és Hanjang bevételében nagy szerepe volt e városok munkásainak. A városi kis-

polgárság és a diákság mindenütt csatlakozott a forradalmi mozgalomhoz. A Szövetséges Liga szervezetei hatékonyan részt vettek a forradalmi küzdelemben. A mandzsuellenes felkelést sok városban az alkotmány bevezetésének előkészítése érdekében létesített helyi tartományi tanácskozó testületek szervezték. Ez azt jelentette, hogy a liberális burzsoázia is kezdett a forradalomhoz csatlakozni, mert abban bízott, hogy a Csing-dinasztia trónfosztása után kezébe veheti a hatalmat az országban. E körök képviselői bekerültek a Sanghajban és Vucsangban megalakított Ideiglenes Forradalmi Kormányba. A mandzsu Csing-kormány 1911 novemberében Jüan Si-kajt nevezte ki miniszterelnökké. Jüan Si-kaj, aki Észak-Kína földesúri-burzsoá köreinek vezetője volt, a forradalom elleni harcban az imperialista hatalmak támogatását igyekezett megnyerni, és a déli mérsékelt burzsoá körök felé közeledett, akik féltek a tömegmozgalom kibontakozásától.

Az imperialista hatalmak ebben az időben kezdték összevonni hadihajóikat a kínai vizeken, és partra tenni csapataikat. A déli liberális burzsoázia is a tömegmozgalom elfojtására készülődött, tárgyalásokat kezdett Jüan Si-kajjal. 1911 december 18-án Nankingban megkezdődött észak és dél békekonferenciája. December 20-án a hat hatalom azzal a javaslattal fordult észak és dél megbízottaihoz, hogy kössenek megegyezést és vessenek véget a konfliktusnak. Ez Jüan Si-kaj nyílt támogatása volt.

Az oroszországi forradalmi proletariátus kifejezte szolidaritását az elnyomás ellen harcoló kínai néppel. A bolsevik párt prágai konferenciája (1912 január) külön határozatot hozott „A kínai forradalomról", amelyet Lenin fogalmazott meg. „A konferencia — mondotta ki a határozat — megállapítja, hogy a kínai nép forradalmi harcának, amely szabadságot hoz Ázsiának és megrendíti az európai burzsoázia uralmát, világraszóló jelentősége van, üdvözli Kína köztársaságpárti forradalmárait, tolmácsolja azt a hatalmas lelkesedést és azt a teljes rokonszenvet, amellyel Oroszország proletariátusa Kína forradalmi népének sikereit kíséri, s megbélyegzi a cárizmus hódító politikáját támogató orosz liberalizmus magatartását"[1].

A tartományok képviselőinek konferenciáján Szun Jat-szent, aki 1911 december végén tért vissza az emigrációból, a köztársaság ideiglenes elnökévé választották. A külföldi hatalmak nyomása és a liberális burzsoáziának a tömegek növekvő politikai aktivitásától való félelme azonban hatással volt Szun Jat-szen és a Szövetséges Liga politikájára. Szun Jat-szen és hívei nem határozták el magukat arra, hogy nagy

[1] Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. Szikra 1954. 330. old.

hadsereget szervezzenek az észak-kínai reakciós uralom megdöntésére. Az egyenlősítő földhasználat jelszavát, amelyet korábban a Szövetséges Liga adott ki, nem valósították meg. A Szövetséges Liga nem tűzte ki feladatul az imperialistaellenes harcot. Lenin azt írta: „A kínai szabadságot a paraszti demokrácia és a liberális burzsoázia szövetsége vívta ki. Hogy a parasztok, akiket nem vezet a proletariátus pártja, meg tudják-e tartani demokratikus hadállásaikat a liberálisokkal *szemben*, akik csak a kedvező pillanatot lesik, hogy átvágjanak a jobboldalra, — ez majd a közeljövőben elválik"[1]. A parasztság, amelynek döntő szerepe volt a közép- és dél-kínai köztársasági rendszer kialakulásában, a forradalom elmélyítésére törekedett: a parasztok megtagadták az adófizetést, a földbér stb. kifizetését. A Szövetséges Liga azonban nem támogatta ezt a mozgalmat.

1912 február 12-én a kiskorú Pu Ji császár nevében közzétették a Csing-dinasztia lemondásáról szóló okmányt. Jüan Si-kaj kijelentette, hogy elismeri a köztársaságot. Szun Jat-szen a déli liberális burzsoázia nyomására és az intervenció veszélyétől félve 1912 február 14-én lemondott az elnöki tisztségről, és a béke elérése, valamint az ország egyesítése érdekében azt javasolta, hogy Jüan Si-kajt válasszák elnökké. A nemzetgyűlés (így nevezték a tartományok képviselőinek tanácskozását) 1912 február 16-án Jüan Si-kajt a köztársaság ideiglenes elnökévé választotta. A Szövetséges Liga és vezére maga adta át a hatalmat a Jüan Si-kaj vezette északi liberális földesúri-burzsoá köröknek. Ez megmutatta a kínai nemzeti burzsoázia demokratikus rétegeinek következetlenségét és határozatlanságát, valamint azt, hogy a nemzeti burzsoázia nem képes a tömegek vezetésére. Jüan Si-kaj hatalmának megalakulása után nem szűnt meg az országban a tömegek harca. A súlyos adóterhek miatt parasztfelkelések törtek ki, s a munkások erélyesen követelték anyagi helyzetük megjavítását. Jüan Si-kaj kormánya erre megtorlással válaszolt, kihirdette „a tulajdon védelmét", s elrendelte, hogy „intézkedéseket kell tenni a törvényesség és a rend betartására, mindenfajta erőszak megszüntetésére".

1912 augusztusában Pekingben politikai párt alakult: a Kuomintang. A Kuomintang soraiban foglalt helyet a Szövetséges Liga és számos olyan liberális-burzsoá szervezet, amely a forradalom idején keletkezett. A párt programja korlátozott jellegű volt (hiányzott belőle a Szövetséges Ligának az egyenlősítő földhasználatra vonatkozó követelése). Ez a parasztsággal való szövetség megszakítását bizonyította. Az északi földbirtokosok és a komprádor nagyburzsoázia érdekeit képviselő Jüan Si-kaj államcsínyt készített elő. Az elnöki hatalom

[1] *Lenin* Művei. 18. köt. 402. old.

növelésének politikáját folytatta, üldözte az ellenzéki politikusokat. Utasítására 1913-ban megölték Szung Csiao-zsent, a tekintélyes Kuomintang-politikust. Külpolitikai téren Jüan Si-kaj a külföldi hatalmak kívánságait teljesítette. 1913 április 8-án nyitották meg az első kínai parlamentet. A parlamenti választásokat az antidemokratikus alkotmány alapján tartották meg, amely kizárta a választásban való részvételből a munkásokat és a dolgozó paraszti tömegeket. A mandátumok többségét a Kuomintang kapta. Jüan Si-kaj azonban a parlament megkerülésével 1913 április 26-án kölcsönszerződést írt alá az imperialista államok bank-konzorciumával. Kína úgynevezett „újjáépítési" kölcsön fejében 25 millió font sterlinget kapott. „Az új kínai kölcsönt a kínai demokrácia *ellen* kötötték meg: «Európa» Jüan Si-kaj *mellett* áll, aki katonai diktatúrát készít elő"[1] — írta Lenin.

Szun Jat-szen 1913 májusában felhívással fordult a déli tartományok lakosságához és katonai alakulataihoz, hogy szálljanak szembe Jüan Si-kajjal. A déli csapatok egy része Szun Jat-szent támogatta. Megkezdődött a Jüan Si-kaj uralma elleni felkelés. Ez a felkelés azonban nem mozgatott meg nagy tömegeket. A parasztság vágyai 1911—1912-ben nem valósultak meg, s ezért nem hallgatott Szun Jat-szen felhívására. A felkelés vereséget szenvedett. Szun Jat-szennek külföldre kellett emigrálnia. A felkelés elfojtása után Jüan Si-kaj nyílt katonai diktatúrát teremtett. Az északi militarista klikk (pejjangi klikk), Jüan Si-kajjal az élén, uralkodó helyzetre tett szert az országban.

Az 1911. évi forradalom megszüntette a mandzsu Csing-dinasztiát, és a társadalom jelentős rétegeit bevonta a politikai életbe. A parasztság, mint a forradalom fő mozgató ereje, jelentős befolyást gyakorolt a forradalom menetére, ami abban nyilvánult meg, hogy a Szövetséges Liga kiadta az egyenlősítő földhasználat jelszavát. A burzsoázia irányítása mellett végbement forradalom azonban nem számolta fel sem az imperialisták, sem a feudális földbirtokosok hatalmát. A forradalom tapasztalatai megmutatták, hogy a kínai burzsoázia nem tudja vezetni a népet az ország függetlenségéért, a feudális rendszer megdöntéséért folyó harcban

Jüan Si-kaj diktatúráját (1913—1916) a katonai körök befolyásának növekedése, a kínai militarizmus kialakulása és fejlődése, továbbá az jellemezte, hogy a polgári és katonai hatalom a tartományok főkormányzóinak kezében összpontosult. Az a körülmény, hogy az imperialista hatalmaknak „befolyási övezetei" voltak az országban, elősegítette az egymással ellenségeskedő feudális militarista klikkek kialakulását. A militarizmus fejlődése az ország decentralizálásához, a külön-

[1] *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1954. 800. old.

böző militarista klikkek viszálykodásához vezetett. Ezeket a militarista klikkeket az imperialista hatalmak saját céljaiknak megfelelően használták fel.

Az 1914—1918. évi első világháborúban Kína semlegességi nyilatkozatot tett. Japán forma szerint csatlakozott az Antant-hatalmakhoz, és birtokába vette Csiaocsou bérelt területet, 1914 novemberében pedig elfoglalta Csingtao erődöt, és ellenőrzése alá rendelte a Santung-félsziget jelentékeny részét. Japán kínai uralmának megszilárdítására igyekezett felhasználni a háborút. 1915 január 18-án Hioki japán követ átnyújtotta Jüan Si-kajnak Japán „21 követelését", amely a japán imperializmus programja volt Kína leigázására. Jüan Si-kaj 1915 május 9-én, a nemzet érdekeit elárulva, a követelések nagyrészét elfogadta. 1915 decemberében hivatalosan bejelentették, hogy visszaállítják a monarchiát, és Jüan Si-kajt kiáltják ki császárrá. Az amerikai és a japán imperialisták tevékenyen támogatták Jüan Si-kajt a monarchia visszaállításának előkészítésében.

Válaszul a monarchia visszaállításáról szóló bejelentésre, délen (Jünnanban, majd Dél-Kína más tartományaiban is) antimonarchista mozgalom támadt. 1916 májusában megalakult délen a független tartományok szövetsége, melynek kormánya Kantonban volt. Jüan Si-kaj kénytelen volt kijelenteni, hogy lemond a monarchia visszaállításáról, a diktátor elleni mozgalom azonban tovább erősödött. E mozgalom legnagyobb fellángolása közben Jüan Si-kaj váratlanul meghalt (1916). Halála után Li Jüan-hung lett Kína elnöke (Jüan Si-kaj diktatúrája idején alelnök volt). 1916 augusztus 1-én összehívták a Jüan Si-kaj által feloszlatott parlamentet. A hatalom azonban továbbra is Jüan Si-kaj híveinek, az északi militaristáknak kezében összpontosult. Tuan Csi-zsuj, pejjangi militarista, aki 1916-tól 1920-ig (hivatalosan vagy ténylegesen) a kormány élén állott, népellenes, japánbarát politikát folytatott. Tuan Csi-zsuj kormánya 1917 augusztus 14-én az Antant sürgető követelésére hadat üzent Németországnak. Ez az elhatározás nem talált támogatásra az ország déli részének politikai köreiben, amelyek nem minden alap nélkül attól tartottak, hogy Tuan Csi-zsuj a háborús helyzetet arra használja fel, hogy a déli tartományokat hatalma alá rendelje. 1917 szeptemberében Szun Jat-szen vezetésével megalakult Kantonban az „alkotmány védelmének katonai kormánya", s ez kezdetét jelentette az észak és dél közötti nyílt hadműveleteknek.

Kína részvétele az első világháborúban csak bizonyos kötelezettségek vállalására szorítkozott; munkásokat küldött az európai hadszínterekre hátországi munkák végzése céljából, és 100 000 főnyi expedíciós hadsereget szerelt fel. Japán a háború évei alatt lényegesen növelte

kínai pozícióit. 1917 november 2-án az Egyesült Államok és Japán szerződést kötött (Lansing—Isii szerződés). Ez a szerződés ellenkezett Kína érdekeivel, és egyben a forradalmi Oroszország ellen irányult. Az imperialista hatalmakkal zárt ajtók mögött folytatott tárgyalásokon Japánnak sikerült elérnie, hogy elismerjék kínai hódításait.

A háború éveiben, amikor az európai hatalmak és az Egyesült Államok imperialistái az európai háborúval voltak elfoglalva, és némileg korlátozták kínai gazdasági terjeszkedésüket, az országban fejlődni kezdett a nemzeti ipar. A háború előtt Kínában 29 pamutgyár volt (ebből 8 külföldi), 1922-ben már 106 (ebből 37 külföldi). A széntermelés 1914-től 1919-ig 13 640 000 tonnáról 20 055 000 tonnára emelkedett; a nyersvastermelés 300 000 tonnáról 447 000 tonnára nőtt stb. A gépek behozatala ötszörösére emelkedett. A kínai ipari munkások száma 2—2,5 millióra növekedett, ezenkívül 8—12 millió munkás a kézműipari jellegű vállalatoknál volt foglalkoztatva. A kínai nemzeti ipar fejlődése oda vezetett, hogy a háború után kiéleződtek az ellentmondások a Kína önálló gazdasági fejlesztésére törekvő kínai nemzeti burzsoázia és a régi pozícióik helyreállításáért és kiszélesítéséért harcoló imperialista államok burzsoáziája között. Az ipar fejlődése a nemzeti függetlenségért folyó mindvégig következetes harcra képes egyetlen erő, a munkásosztály növekedéséhez vezetett.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, és a kínai felszabadító mozgalom növekedése. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megnyitotta a felszabadító forradalmak korát a gyarmatokon és a függő országokban, megnyitotta a proletariátus ébredésének, a nemzeti felszabadító harcban való hegemóniájának korát. A kínai nemzeti felszabadító mozgalom a nemzetközi proletariátus általános imperialista-ellenes harcának részévé lett. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme hatalmas csapást mért az imperializmus egész rendszerére, és megteremtette az imperializmus ellen küzdő kínai nép győzelmének döntő előfeltételeit.

A szovjet kormány külpolitikájának legfontosabb elveként hirdette meg a tartós békéért és a népek közötti együttműködésért, a népek egyenjogúságáért, a nemzeti és gyarmati elnyomás ellen folytatandó harcot. A kínai és az orosz nép egymáshoz való viszonyában új korszak kezdődött. Szovjet-Oroszország megbízható szövetségese és barátja lett a kínai népnek az imperializmus elleni harcában.

A Szovjetállam megalakulása, a szovjet népnek az intervenciósok ellen vívott hősies harca lelkesítette a kínai népet, és gazdag tapasztalatokat nyújtott számára. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megnyitotta a kínai nép előtt a felszabaduláshoz vezető utat. „Hálával adózunk Marxnak, Engelsnek, Leninnek és Sztálinnak, akik fegyvert

adtak kezünkbe. Ez a fegyver pedig nem géppuska, hanem a marxizmus-leninizmus... Az oroszok győzelemre vitték az Októberi Forradalmat, létrehozták a világ első szocialista államát... A kínaiak ekkor, és csak ekkor léphettek egy egészen új korszakba, az ideológia birodalmából az élet birodalmába. A kínaiak eljutottak a marxizmus-leninizmus általános igazságához, amely mindenütt egyenlő érvénnyel bír, és így Kína arca is megváltozott. A kínaiak az oroszok segítségével jutottak el a marxizmushoz... Az Októberi Forradalom segített az egész világ és Kína haladószellemű elemeinek abban, hogy a proletariátus világnézetét alkalmazhassák országuk sorsának előrelátására és saját problémáik megfontolására. Az oroszok útján kell járnunk — ezt a következtetést vonták le." (Mao Ce-tung.)

Kína belső helyzete kedvező feltételeket teremtett a nemzeti felszabadító mozgalom hatalmas fellendülése számára. A nemzeti ipar fejlesztése terén a háború éveiben elért bizonyos sikerek ösztönzőleg hatottak a nemzeti burzsoázia politikai aktivitásának fokozódására. Az ország munkásosztálya megerősödött. A külföldi tőkések, akik kárpótolni akarták magukat azért, mert a háborúban nem tudták olyan mértékben kizsákmányolni a gyarmati és függő országok népeit, ismét fokozták a Kínára gyakorolt nyomást. Ez a kínai társadalom haladó köreinek növekvő ellenállásába ütközött, s az imperialista-ellenes harc fokozódását idézte elő.

1917—1918-ban Kínában számos forradalmi-demokratikus diákegyesület alakult, amelyeknek szervezői közül később többen a Kommunista Párt vezetői lettek. Sanghajban munkássztrájkok zajlottak le.

Kína legújabbkori történetében fontos határkő volt az 1919. évi „május 4-i mozgalom", amely „válasz volt a világforradalom, az orosz forradalom, Lenin hívására"[1]. A munkásság, a diákság és a kisburzsoázia hatalmas imperialistaellenes megmozdulásainak közvetlen indítékául a párizsi békekonferencia határozata elleni tiltakozás szolgált. A konferencia ugyanis úgy döntött, hogy a santungi volt német koncessziókat át kell adni Japánnak. 1919 május 4-én a diákság nagy imperialistaellenes tüntetést rendezett Pekingben. A diákok, válaszul a reakciós kormány megtorló intézkedéseire, sztrájkot szerveztek, amely rövid idő alatt az ország valamennyi városára kiterjedt. Megalakították a Kínai Egyetemi Hallgatók Társaságát. Júniusban megkezdődtek a munkásmegmozdulások. 1919-ben 91 000 munkás sztrájkolt (1918-ban mindössze 6500). Sztrájkoltak a sanghaji munkások, a Sanghaj—Nanking vasútvonal dolgozói. Észak-Kínában proletártüntetések voltak. Ezek a munkásmegmozdulások, amelyek

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 3. köt. Szikra 1954. 275. old.

1920—1921-ben is folytatódtak, megvetették az alapját az első munkás-szakszervezetek megalakulásának. Csatlakoztak a mozgalomhoz a kereskedők is. Mindenütt megszervezték a japán áruk bojkottját. A kormány kénytelen volt lemondani a versailles-i békeszerződés aláírásáról, és leváltani a nép által leginkább gyűlölt három japánbarát minisztert. A „május 4-i mozgalom" antiimperialista és antifeudális tömegmozgalom volt, amely elsősorban a japán imperializmus és a feudális-militarista kormány ellen irányult, s az ország nemzeti függetlenségéért harcolt. E mozgalom történelmi jelentősége, hogy a proletariátus önálló politikai erőként kezdett a politikai harc küzdőterére lépni. A „május 4-i mozgalom" megnyitotta az új kultúráért, a nép kultúrájáért folytatott harc szakaszát. Mao Ce-tung „Az új demokráciáról" írt művében (1940), a gyarmati forradalomról szóló marxista-leninista tanításból kiindulva rámutatott arra, hogy a „május 4-i mozgalom" új szakaszt nyitott a kínai forradalom történetében. A kínai forradalom a burzsoázia vezetésével végbemenő régi típusú burzsoá-demokratikus forradalomból olyan demokratikus forradalommá alakult, amely a proletariátus vezetésével fejlődik, és a proletár világforradalom része.

A szovjet kormány és a szovjet nép a legnagyobb rokonszenvvel viseltetett a kínai nép felszabadító mozgalma iránt. A szovjet kormány a kínai néphez, valamint Észak- és Dél-Kína kormányához intézett 1919 július 25-i felhívásában és 1920 szeptember 27-i nyilatkozatában kifejtette a Kínával kapcsolatos szovjet külpolitika alapelveit. A szovjet kormány lemondott azokról az előjogokról, amelyeket a cárizmus Kínában megszerzett, s kinyilvánította, hogy a szovjet és a kínai nép barátságának politikáját kívánja folytatni.

A nemzeti felszabadító mozgalom hatalmas fellendülése és a munkásosztály politikai aktivitásának fokozódása alapján 1920-ban megalakultak Kínában az első marxista körök, amelyeknek szervezői Mao Ce-tung, Li Ta-csao, Tung Pi-vu és mások voltak. A kínai kommunista mozgalom közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása alatt, a bolsevik párt élő példájának hatása alatt fejlődött. A Kínai Kommunista Párt a marxizmus-leninizmusnak a kínai munkásmozgalommal való egyesítése alapján jött létre. 1921 július 1-én ült össze Sanghajban a Kínai Kommunista Párt I. Kongresszusa. A kongresszus munkájában nagy szerepe volt Mao Ce-tung beszédének, aki a kínai munkásosztály harcos pártjának megalakítása mellett szállt síkra, azokkal szemben, akik a pártot valami legális ismeretterjesztő egyletté, vagy szűkkörű szektás szervezetté akarták változtatni. A Kommunista Párt megszervezésében a legnagyobb erővel nyilvánult meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak

a kínai forradalomra gyakorolt hatása. A Kínai Kommunista Párt megalakulása olyan tényező volt, amely meghatározta Kína egész további történelmi fejlődését. A marxizmus-leninizmus legyőzhetetlen tanításával felvértezett Kommunista Párt a munkásmozgalom fejlődésére, az imperialistaellenes tömegmozgalom fellendülésére támaszkodott, felhasználta az orosz kommunisták gazdag tapasztalatait, s harcra vezette a kínai népet a nemzeti és társadalmi felszabadulásért.

Kína belpolitikai helyzetét az első világháború befejezése után a militarista klikkek harcának kiéleződése jellemezte. Ezek közül a legbefolyásosabb a Csang Co-ling vezette mukdeni japánbarát klikk, a Cao Kung és Vu Pej-fu vezette angol-amerikai orientációjú cseli klikk, valamint a Tuan Csi-zsuj vezette japánbarát anfui klikk volt. A központi (pekingi) kormány 1920 közepéig az anfui klikk osztatlan ellenőrzése alatt állott. Tuan Csi-zsuj anfui klikkje 1920-ban a cseli militarista klikk fellépése következtében vereséget szenvedett. Az anfui kormányt elmozdították. A cseli klikknek ez a sikere azt mutatta, hogy fokozódott az amerikai és az angol imperializmus harca, amellyel alá akarta ásni az első világháború idején elfoglalt japán pozíciókat. A különböző militarista klikkek egymás közötti hosszas háborúi kimerítették az országot, gyengítették a külső agresszióval szembeni ellenállóképességét. A nemzeti felszabadító mozgalom ezért elsősorban az imperialista hatalmak ügynökségeiként működő militarista klikkek felszámolására, az ország politikai egyesítésére irányult.

A kínai kérdés fontos helyet foglalt el az 1921—1922. évi washingtoni konferencián, amely befejezte a távol-keleti és csendes-óceáni gyarmatbirtokoknak és befolyási övezeteknek az első világháború után történt felosztását. A pekingi kormány küldöttségének a diktátum jellegű szerződések felülvizsgálása érdekében tett gyenge és határozatlan kísérletei nem jártak sikerrel. A kilenc hatalom a konferencián az amerikai küldöttség javaslatai alapján szerződést kötött Kínára vonatkozóan. A szerződés több deklaratív tételt tartalmazott arra vonatkozóan, hogy betartják Kína „függetlenségének" és „sérthetetlenségének" elvét, lényegileg azonban az imperialisták Kína elleni megegyezése volt. A konferencia döntése értelmében Japán helyzete bizonyos mértékben meggyengült Kínában, Santung tartományt visszaadták Kínának. A washingtoni konferencia határozatai az Egyesült Államok, Anglia és Japán ideiglenes megegyezését jelentették Kína további kifosztásának módszereire vonatkozóan. Ez a megegyezés, amely szovjetellenes alapon jött létre, és a kínai nép nemzeti felszabadító mozgalma ellen irányult, semmiképpen sem lehetett tartós, mert az imperialista hatalmak továbbra is marakodtak a Kína kifosztásából szerzett zsákmányért, a kínai nép pedig, amelynek

háta mögött ezt az alkut megkötötték, nem akart megbékélni az imperialista rabsággal.

Röviddel a washingtoni konferencia után új háború tört ki a militaristák között, ami Anglia és az Egyesült Államok kínai pozícióinak további erősödésére vezetett. A japán imperializmus sikertelenül kísérelte meg, hogy Csang Co-ling klikkje révén kiszorítsa Pekingből a cseli klikket. A cseli klikk, miután a mukdeniek támadását visszaverte, teljhatalmú úr lett Pekingben.

1922—1923-ban egyre nagyobb arányokat öltött a Kommunista Párt által szervezett és irányított munkás-paraszt mozgalom. Ezekben az években Mao Ce-tung igen nagy munkát végzett Hunanban. E munka nyomán Hunan az 1924—1927. évi első forradalmi polgárháború idején a munkás- és parasztmozgalom fejlettsége tekintetében egyik vezető tartomány lett. 1922 január—márciusában zajlott le a kínai tengerészek és kikötőmunkások nagy sztrájkja Hongkongban, amelyet Szu Csao-cseng és Teng Fa, a munkásmozgalom szervezői irányítottak. Az angol hatóságok megtorló intézkedései ellenére a sztrájk a dolgozók győzelmével végződött. 1922 januárjától 1923 februárjáig több mint 100 sztrájk volt az országban. 1922 május 1-én tartották meg a Kínai Szakszervezetek I. Országos Kongresszusát. 1923 februárjában zajlott le a Peking—Hankou vasútvonal vasutasainak sztrájkja, amelynek során a dolgozók hatalmas tömeggyűléseket szerveztek. 1923 február 7-én a rendőrség Vu Pej-fu és a külföldi követek utasítására tüzet nyitott a vasutas szakszervezet épületére. Sok munkás meghalt, illetve megsebesült. Az áldozatok között volt Si Jan és Ling Hszian-csiang kommunista munkásszervező is. A militaristák fegyveres erővel elfojtották a sztrájkmozgalmat, a munkások harci szellemét azonban nem törték meg. Számos szolidaritási sztrájk tört ki. Február 7-én a kínai munkásosztály tűzkeresztségen esett át. A február 7-i események megmutatták a kínai munkásosztály növekvő szervezettségét, politikai érettségét, azt a képességét, hogy a gazdasági harcot politikai harccal kapcsolja össze. A Kínai Kommunista Párt a munkásosztály szervezésén kívül a parasztság körében is nagy munkát végzett. Megalakultak az első parasztszövetségek, például Kuangtung tartományban. Ugyanakkor a párt a széles alapokon nyugvó nemzeti front megalakításának politikáját folytatta, oly módon, hogy segített Szun Jat-szennek a Kuomintang újjászervezésében, és szövetséget hozott létre a Kommunista Párt meg a Kuomintang között.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és a Kína politikai helyzetében beállt fontos változások erősen befolyásolták Szun Jat-szen és pártja, a Kuomintang politikai tevékenységét. Az 1911.

évi forradalom veresége után kialakult helyzetben a Kuomintang súlyos válságot élt át. A párt tagjainak egy része átment a reakció táborába. Az öntudatosabb párttagok Szun Jat-szen vezetésével folytatták a forradalmi harcot. A pártnak ez a része azonban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt a tömegektől elszakadt kis csoport volt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Szun Jat-szen megértette a kínai proletariátussal való szövetség szükséges voltát, figyelmesen tanulmányozta Szovjet-Oroszország tapasztalatait, és arra törekedett, hogy felvegye a kapcsolatot az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársasággal. Szun Jat-szen 1921-ben levelezésben állott az OSZFSZK Külügyi Népbiztosságával. Az imperialisták a militarista klikkeket támogatva harcoltak Szun Jat-szen kantoni kormánya ellen. Az angol imperialisták 1922-ben megszervezték Csen Csiung-ming kuangtungi militarista ellenforradalmi támadását, amely Szun Jat-szen kormányának ideiglenes bukását idézte elő. Szun Jat-szen csak 1923 elején térhetett vissza Kantonba. Egyre jobban meggyőződött arról, hogy a Szovjetunióval, a Kínai Kommunista Párttal való szövetség nélkül, a munkásokkal és parasztokkal való szoros kapcsolat nélkül nem lehet győzelmet aratni a reakció erői felett. Szun Jat-szen közeledett a kínai kommunisták felé, és kezdett velük együttműködni. A Kínai Kommunista Párt segítséget nyújtott Szun Jat-szennek a Kuomintang átszervezésében. Kapcsolat létesült a Kommunista Párt és a Kuomintang között. A Kínai Kommunista Párt III. Kongresszusa (1923 június) határozatot hozott, melynek értelmében a kommunisták, a Kommunista Párt politikai és szervezeti önállóságának megtartása mellett beléptek a Kuomintangba. A Kommunista Párt a marxizmus-leninizmus tanítását követte abban a kérdésben, hogy kik a proletariátus szövetségesei a nemzeti felszabadító forradalomban. A marxizmus tanítása szerint a proletariátusnak egyesítenie kell erőit még az ingadozó és nem elég állhatatos szövetségessel is, ha ez a szövetséges nagy tömegeket képvisel, és nem korlátozza a munkásosztály pártjának a tömegek szervezésére irányuló tevékenységét. A Kuomintang és a Kommunista Párt egységfrontjának megteremtése azt jelentette, hogy a Kuomintang a munkásság, a parasztság, a városi kispolgárság és a nemzeti burzsoázia blokkjának pártja lett. A Kommunista Pártnak és az általa vezetett munkásosztálynak új lehetőségei nyíltak a tömegek szervezésére a nemzeti felszabadító forradalomban.

Kína 1924—1927-ben. Az első forradalmi polgárháború. A kínai népi forradalom egyik legfontosabb sajátossága az volt, hogy 1924-től kezdve forradalmi polgárháborúk jellegét öltötte. „Azelőtt, a XVIII. és a XIX. században, a forradalmak rendszerint úgy kezdőd-

AZ ELSŐ FORRADALMI POLGÁRHÁBORÚ KÍNÁBAN (1924-1927)

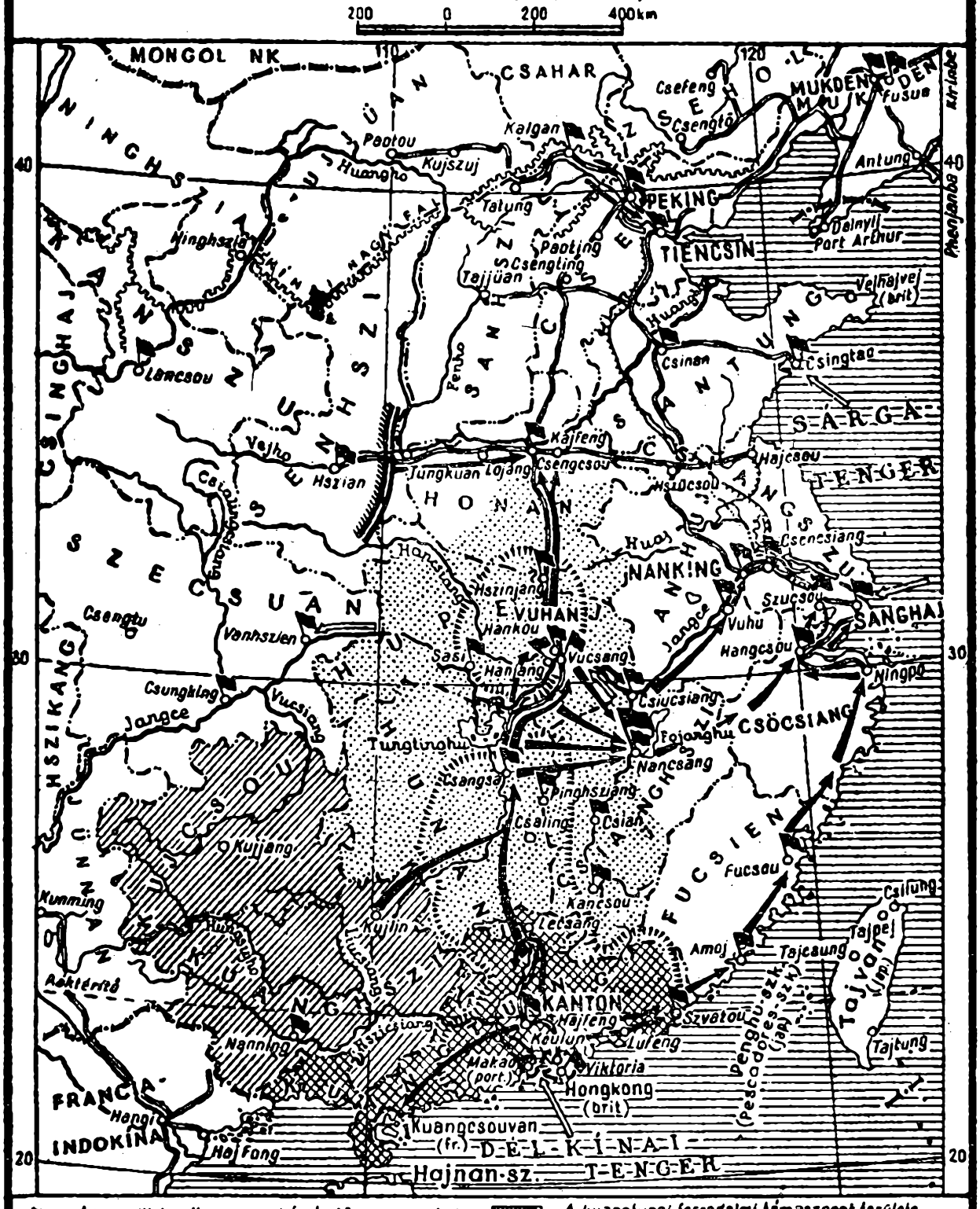

- Imperialista ellenes munkás és tömegmozgalmi központok
- A kantoni forradalmi hadsereg hadjáratai 1924-1925-ben
- Nemzeti forradalmi hadsereg északi hadjárata 1926-1927-ben
- Feng Jü-hsziang csapatainak hadműveletei 1926-1927-ben
- Az imperialista hatalmak nyílt intervenciója
- A kuangtungi forradalmi támaszpont területe
- A kantoni kormányt az északi hadjárat elején elismerő tartományok területe
- A vuhani kormány hatalma alatt álló terület 1927 ápr.-júl.
- A parasztmozgalom legfontosabb körzetei
- Nancsangi felkelés (1927. VIII. 1.)
- PEKING Legnagyobb városok

tek, hogy a nép, a nagyrészt fegyvertelen vagy rosszul felfegyverzett nép felkelt és szemben találta magát a régi rend hadseregével, amelyet igyekezett bomlasztani vagy, legalábbis részben, a maga oldalára vonni ... Kínában másként alakultak a dolgok. Kínában nem a fegyvertelen nép, hanem, forradalmi hadserege formájában, a felfegyverzett nép áll szemben a régi kormány hadseregével. Kínában a fegyveres forradalom harcol a fegyveres ellenforradalom ellen. Ez a kínai forradalom egyik sajátossága és egyik előnye"[1]. A kínai nép első forradalmi polgárháborúja kibontakozásának legfontosabb feltétele a nemzeti egységfront és a Kuangtung tartományi forradalmi támaszpont megteremtése volt.

A Kínai Kommunista Párt segítségével végrehajtották a Kuomintang átszervezését, amelyet 1924 januárjában a Kuomintang első kongresszusa határozott el. A Kommunista Párt és a Kuomintang együttműködése folytán az országban nemzeti egységfront jött létre. A kongresszus munkájában Mao Ce-tung, Li Ta-csao, Lin Po-csü, Csü Csiu-po is részt vett, s ez elősegítette, hogy a Kuomintang a forradalom útjára lépjen. A kongresszus új programot fogadott el, amely tükrözte az ország politikai helyzetében és a Kuomintang tevékenységében beállott lényeges változásokat. A program alapjául Szun Jat-szen forradalmi szellemben értelmezett „három népi elve" és három fő politikai célkitűzése szolgált. Az új három népi elv azt a jótékony hatást tükrözte, amelyet a Kínai Kommunista Párt és az országban megindult tömegmozgalom gyakorolt Szun Jat-szenre. Az új három népi elv azt bizonyította, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak óriási jelentősége volt Szun Jat-szen tevékenysége szempontjából. Az első elv, a „nacionalizmus" elve, harcot jelentett az imperializmus ellen, az imperialista iga lerázásáért; a második elv, a „népuralom" elve, a demokratikus köztársaság megalakítását követelte; a harmadik elv, a „népjólét" elve, azt követelte, hogy minden földművesnek legyen meg a maga földje, korlátozzák a nagy monopoltőkét, és támogassák a munkásmozgalmat. Az új három népi elv alapja a következő három fő politikai célkitűzés volt: szövetség a Szovjetunióval, szövetség a Kínai Kommunista Párttal, a munkások és parasztok támogatása. Szun Jat-szen új három népi elve a kínai forradalom fejlődésének akkori szakaszán teljesen elfogadható alapul szolgált a kommunisták és Szun Jat-szen követőinek közös munkája számára.

A forradalmi mozgalom az országban tovább erősödött. A Kommunista Párt és a Kuomintang közös erőfeszítései révén megalakult a

[1] *Sztálin* Művei. 8. köt. Szikra 1952. 388. old.

kuangtungi forradalmi támaszpont. A kuangtungi munkások szakszervezetekben tömörültek. A parasztok parasztszövetségekben egyesültek. A kommunisták segítségével 1924 májusában katonaiskolát szerveztek Vampu szigetén, amelynek egyik vezetője a kommunista Csou En-laj lett, s megalakították a nemzeti-forradalmi hadsereget.

A Kommunista Párt és Kína egész haladó közvéleménye határozottan követelte, hogy Kína létesítsen diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval. Az imperialista hatalmak, elsősorban az Egyesült Államok és Franciaország, nyomást gyakoroltak a pekingi kormányra, hogy megszakítsák a szovjet-kínai tárgyalásokat. Kísérleteik azonban végülis meghiúsultak. A szovjet népnek az intervenciósok felett aratott győzelme, a Szovjetunió nemzetközi és belső helyzetének megszilárdulása, továbbá a Szovjetunióban a kínai nép legjobb barátját látó kínai néptömegek nyomása azt eredményezte, hogy 1924 május 31-én a pekingi kormány egyezményt írt alá a Szovjetunió és a Kínai Köztársaság közötti kérdések rendezésének általános irányelveire vonatkozóan. A szovjet kormány javaslatai alapján létrejött 1924. évi szovjet-kínai egyezmény az első egyenlő jogokon alapuló szerződés volt, amelyet Kína idegen hatalommal kötött. Az egyezmény értelmében létrejöttek a normális diplomáciai kapcsolatok a két állam között. Az egyezmény 4. cikkelye kimondotta, hogy a szovjet kormány, politikájának, valamint 1919. és 1920. évi nyilatkozatainak megfelelően, hatályon kívül helyez minden olyan szerződést, egyezményt stb., amely Kína szuverén jogait vagy érdekeit érinti, és amelyet a volt cári kormány és valamilyen harmadik fél kötött. A szovjet kormány lemondott a területenkívüliség és a konzuli bíráskodás jogáról; hozzájárult ahhoz, hogy a Kínai Keleti Vasutat koncesszióból tisztán kereskedelmi vállalkozássá változtassák, amelyet a Szovjetunió és Kína közösen irányít. Ez az egyezmény hatalmas csapást mért Kína imperialista elnyomásának egész rendszerére, és arra bátorította Kína haladó erőit, hogy a biztos siker tudatában tovább harcoljanak Kína függetlenségéért.

A kínai nemzeti felszabadító tábor erőinek megszilárdulása ádáz gyűlöletre gerjesztette az imperialista tábort. Az angol munkáspárti kormány 1924 októberében kiprovokálta Kantonban a reakciós komprádor kereskedőrétegek ellenforradalmi lázadását. A lázadást a kantoni munkásosztagok és a forradalmi hadsereg osztagai egy-kettőre leverték. A nemzeti felszabadító mozgalom hatalmas fellendülése északon is változásokat idézett elő. Feng Jü-hsziang, a cseli klikk egyik tábornoka, a nemzeti felszabadító mozgalom erősödésének hatására szakított a cseli klikkel, hadseregét „nemzeti" hadseregnek nevezte, és csapataival 1924 októberében kiűzte Pekingből Cao Kun és Vu

Pej-fu cseli militaristákat. Ezután Tuan Csi-zsujt új kormány megalakításával bízták meg. Tuan Csi-zsuj helyzetének megszilárdítása érdekében a nemzetgyűlés összehívásának népszerű jelszavát akarta felhasználni, s ezért a hatalom újjászervezésével kapcsolatos kérdések megvitatására konferenciát hívott össze, amelyre Szun Jat-szent is meghívták. A konferencia azonban nem járt és nem is járhatott pozitív eredményekkel, mivel Tuan Csi-zsuj nem volt hajlandó a konferenciát demokratikus alapokon megtartani, és helyette inkább a militarista tábornokok kongresszusát hívta egybe. Szun Jat-szen kijelentette, hogy nem vesz részt a Tuan Csi-zsuj által összehívott konferencián. 1925 március 12-én hosszas betegség után Pekingben meghalt Szun Jat-szen. Politikai végrendeletet hagyott az országra és a Kuomintangra, s levelet írt a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságához. Ezekben az okmányokban hatalmas erővel jutnak kifejezésre Szun Jat-szen eszméi: szövetség a néptömegekkel, együttműködés a Kommunista Párttal, barátság a Szovjetunióval az imperialisták kínai uralmának forradalmi megdöntése érdekében.

A nemzeti forradalmi hadsereg 1925 február—márciusában vezette első sikeres Keleti Hadjáratát a militarista Csen Csiung-ming csapatai ellen, amelyeket Kuangtung keleti részén vontak össze, és amelyek állandóan fenyegették Kantont. Ugyanez év novemberében a második Keleti Hadjárat során Csen Csiung-ming csapatait szétzúzták.

A kínai forradalmi nemzeti felszabadító mozgalom hatalmas tényezővé vált. E mozgalom fő ereje a munkásság és a parasztság volt. 1925 május 30-án a sanghaji munkások és diákok nagyarányú tüntetést rendeztek, tiltakozásul a japánok gaztette ellen, akik Csingtaóban és Sanghajban sortüzet nyitottak a munkásokra, és többek között meggyilkolták Ku Cseng-hung kommunista munkást. A sanghaji nemzetközi negyed angol rendőrsége szétverte a tüntetést. Az angol rendőrség sortüzére a munkások vezetésével lezajlott általános sztrájk adta meg a választ. A sztrájkban a diákság és a burzsoázia is részt vett, a burzsoázia azonban nem harcolt elég következetesen és határozottan, s júniusban beszüntette a sztrájkot. A munkások a kitartás nagyszerű példáját mutatták, és egészen 1925 augusztus—szeptemberéig sztrájkoltak. A sanghaji események hatására országszerte a legszélesebbkörű imperialistaellenes mozgalom indult meg („május 30-i mozgalom"). Sok városban szolidaritás-tüntetésekre került sor. A külföldi vállalatokban dolgozó munkások mindenfelé sztrájkba léptek. 1925 június 19-én kezdődött meg a hongkongi és a kantoni munkássztrájk. Ez a sztrájk, melyet a kommunisták vezettek, 16 hónapig tartott, amire még nem volt példa a nemzetközi munkásmozgalom történetében. A kantoni forradalmi kormány támogatta a sztrájkolókat.

A sanghaji és a hongkongi sztrájk hatalmas lökést adott az egész országban kibontakozó forradalmi harc fejlődésének.

Sztálin 1925 decemberében az SZK(b)P XIV. kongresszusán tartott beszámolójában azt mondotta: „Kínában a forradalmi mozgalom erői mérhetetlenek. Még nem mutatkoztak meg amúgy igazában. Még megmutatkoznak a jövőben. A Nyugat és a Kelet kormányzói, akik nem látják ezeket az erőket és nem számolnak velük kellőképpen, majd kárát látják ... Ebben az esetben az igazság és az igazságosság teljesen a kínai forradalom oldalán van. Ezért együttérzünk és együtt is fogunk érezni a kínai forradalommal abban a harcában, amelynek az a célja, hogy a kínai nép lerázza az imperialisták igáját és hogy Kína *egy* államban egyesüljön. Aki ezzel az erővel nem számol és nem fog számolni, az menthetetlenül rajtaveszít"[1].

A Kínai Kommunista Pártnak nagy segítséget nyújtott a Szovjetunió Kommunista Pártjának forradalmi elmélete és gyakorlata, valamint a nemzetközi kommunista mozgalom tapasztalatai, amelyeket a Kommunista Internacionálé határozatai általánosítottak. A Kínai Kommunista Párt politikája szempontjából elsőrendű jelentőséggel bírt a nemzeti-gyarmati kérdés elmélete, a polgári-demokratikus forradalom jellegének és mozgatóerőinek kérdése, a polgári-demokratikus forradalom szocialista forradalomba való átnövésének kérdése, amelyet Lenin és Sztálin dolgozott ki alaposan és sokoldalúan. Mindez világos forradalmi távlatot adott a kínai kommunistáknak, felvértezte őket a cselekvés marxista-leninista programjával, amely pontosan meghatározza a forradalom stratégiai feladatát és e feladat megoldásának taktikai eszközeit.

Sztálin a kínai forradalom kérdéseivel foglalkozó műveiben a kínai valóság mélyreható elemzése alapján meghatározta a kínai népi forradalom jellegét, sajátosságait, szakaszait, mozgatóerőit és győzelmének feltételeit. Kínában az imperializmus uralma nemcsak az imperializmus katonai hatalmában nyilvánult meg, hanem mindenekelőtt abban, hogy Kínában az ipar döntő szálai: a vasutak, a gyárak, a bányák, a bankok stb. a külföldi imperialisták kezében vagy azok ellenőrzése alatt voltak. A kínai faluban a feudális maradványok jelentették az elnyomás fő formáját. A feudális földesurak a kínai faluban minden hatalmat a kezükben tartottak. Az imperializmus támogatta és konzerválta ezeket a hűbéri maradványokat, egész bürokratikus-militarista felépítményükkel egyetemben.

Sztálin a kínai társadalom gazdasági rendjét és Kína osztályerőinek viszonyát elemezve hangsúlyozta, hogy a kínai forradalom, mint

[1] *Sztálin* Művei. 7. köt. Szikra 1951. 312—313. old.

polgári-demokratikus forradalom, egyben nemzeti felszabadító forradalom is, amelynek éle a külföldi imperialisták uralma ellen irányul. A kínai forradalom, amelyben tevékenyen részt vett a proletariátus és a parasztság sokmilliós tömege, mélyen népi és kifejezetten nemzeti jelleget öltött. Ezzel megdőlt az ellenforradalmi trockizmusnak az az állítása, hogy Kínában lehetséges a felső rétegek burzsoá forradalma, mint amilyen Törökországban a kemalista forradalom volt. A Kínában kibontakozott imperialistaellenes és antifeudális forradalom fő mozgatóereje a munkásosztály, és számbelileg legnagyobb, legmegbízhatóbb szövetségese a parasztság volt. Az egységes imperialistaellenes front a városi kisburzsoáziát és a nemzeti burzsoáziát is magában foglalta. A nemzeti burzsoázia, amely a saját bőrén érezte a külföldi tőke ostorcsapásait és a militarista igát, támogatta az imperialistaellenes harcot. Az antiimperialista tábor erőivel szemben a reakció tábora állott: a feudális földesurak osztálya és a komprádor burzsoázia, amelyek a nemzetközi burzsoázia támaszai és vazallusai voltak. Az osztályerők megoszlását jellemző igen fontos sajátosság a nemzeti burzsoázia politikai gyengesége volt. A nemzeti burzsoázia az imperializmustól függött, és félt a forradalmi mozgalom lendületétől. Ez a magyarázata a nemzeti burzsoázia ingadozásainak és árulásainak. A proletariátus szervezettségének és aktivitásának fokozódása, a parasztsággal való szövetségének erősödése kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy a proletariátus és pártja legyen a kínai forradalom és a parasztság vezére.

A kínai forradalom igen fontos sajátossága volt az is, hogy Kína mellett létezett a Szovjetunió, melynek segítsége és forradalmi tapasztalatai megkönnyítették a kínai proletariátus harcát az imperializmus és a középkori feudális maradványok ellen.

A forradalom első szakaszában — az általános nemzeti egységfront szakaszában — a forradalmi harc éle elsősorban az imperialisták és militarista kiszolgálóik ellen irányult. A munkásság, a parasztság, a városi kisburzsoázia és a nemzeti burzsoázia egységes nemzeti frontjának fennállása azonban nem jelentette azt, hogy ezen az egységfronton belül nem volt nézeteltérés, hogy a munkásosztály és a burzsoázia között nem folyt harc a forradalom és a tömegek vezetéséért. Ez a harc folyt, és egyre élesebb jelleget öltött. Már 1925-ben megalakult a kuomintangisták egyik jobboldali csoportja (amelyet később hszisan csoportnak neveztek el). Ez a csoport a kommunistákkal való szakítást és a munkás-paraszt mozgalom elfojtását tűzte ki célul. Az első komoly kísérletet a forradalom megfékezésére Csang Kaj-sek tette 1926 március 20-án Kantonban. Csang Kaj-sek, a Kuomintang jobbszárnyának akaratát teljesítve, sok kommunistát letar-

tóztatott, a hadsereg kommunista katonai parancsnokait leváltotta, s a Kuomintang vezetésébe bevonta a jobboldali kuomintangistákat — a komprádor burzsoázia, a földbirtokosok stb. képviselőit. Az egységfronttal való teljes szakításra azonban a jobboldali kuomintángisták ebben az időszakban még nem szánták rá magukat. A Kuomintang jelentékeny része, amely a nemzeti burzsoázia érdekeit képviselte, továbbra is az egységfront mellett foglalt állást. Ugyanakkor az 1926 március 20-i események azt bizonyították, hogy a burzsoázia és a proletariátus között fokozódott a harc a nemzeti felszabadító mozgalom vezetéséért. A forradalom vezetésének kérdése az események fejlődésének központi problémája volt.

A kínai események fejlődésének abban az időben két útja volt lehetséges: *vagy* a nemzeti burzsoázia szétzúzza a proletariátust, egyezségre lép az imperializmussal, és vele együtt hadjáratot indít a forradalom ellen, hogy e hadjáratot a kapitalizmus uralmának megteremtésével fejezze be, *vagy* a proletariátus félretaszítja a nemzeti burzsoáziát, megszilárdítja saját hegemóniáját, és magával viszi a városi és falusi dolgozók milliós tömegeit, hogy leküzdje a nemzeti burzsoázia ellenállását, teljes győzelemre vigye a polgári-demokratikus forradalmat, és azután fokozatosan átterelje azt a szocialista forradalom vágányaira, minden ebből származó következménnyel együtt[1].

A Kommunista Pártnak a második útért vívott harcára komoly csapást mértek a jobboldali opportunisták, akiknek élén Csen Tu-hsziu, a Központi Bizottság akkori titkára állott. (Csen Tu-hsziut később mint kapitulánst leleplezték, és 1929-ben kizárták a pártból.) A jobboldali opportunisták azt az antimarxista vonalat követték, amely szerint le kell mondani a proletariátusnak a forradalomban betöltött vezető szerepéért folytatott harcról; azt tartották, hogy a forradalmat a burzsoáziának kell vezetnie, akadályozták a proletariátus vezette parasztmozgalom fejlődését, s a burzsoázia képviselőinek kezébe adták a nemzeti-forradalmi hadsereg vezetését. Mao Ce-tung a forradalomban a marxista-leninista stratégiát és taktikát követte, és erélyesen harcolt az opportunisták ellen. Az első forradalmi polgárháború időszakában írt műveiben [„A kínai társadalom osztályairól" (1926 március), „Jelentés a Hunan-tartományi parasztmozgalommal kapcsolatban megtartott vizsgálatról" (1927 március)] a mellett a politika mellett foglalt állást, hogy harcolni kell a proletariátusnak a kínai forradalomban betöltött vezető szerepéért, hogy a sokmilliós paraszti tömegeket be kell vonni a forradalomba, mert ez a forradalom győzelmének egyik legfontosabb feltétele.

[1] Lásd *Sztálin* Művei. 9. köt. 235—236. old.

A Kuomintang jobboldali elemeinek aktivizálódását az északi reakciós militarista körök tevékenységének fokozódása kísérte. Csang Co-ling és Vu Pej-fu, imperialista gazdáik követelésére, egyesültek a demokratikus mozgalom elleni közös harc céljából. Csapataik 1926 áprilisában kiszorították Peking és Tiencsin körzetéből Feng Jü-hsziang hadseregét. A reakciós erők tevékenységét Kínában az angol, amerikai, japán és francia imperialisták ösztönözték, irányították és pénzelték. Az imperialista intervenció ebben az időben főként leplezett formában folyt, olyképpen, hogy Kínán belül polgárháborút szerveztek, pénzelték az ellenforradalmi erőket a forradalom ellen, erkölcsi és pénzbeli támogatásban részesítették kínai ügynökeiket.

Annak ellenére, hogy a reakció tevékenysége mindenütt fokozódott és Feng Jü-hsziang hadserege vereséget szenvedett, az imperialistaellenes mozgalom, a munkásoknak és a parasztoknak jogaikért folytatott harca tovább szélesedett. A Kommunista Párt tekintélye megnőtt. 1926 júliusában a kantoni kormány nemzeti-forradalmi hadserege észak felé nyomult, hogy politikailag egyesítse az országot, hogy megdöntse az imperialisták és militarista kiszolgálóik hatalmát. Az Északi Hadjáratban fontos szerepe volt a Kommunista Pártnak. A kommunisták politikai munkát végeztek a hadseregben, és bátor harcosoknak bizonyultak. A hadjárat idején leginkább azok az alakulatok tűntek ki, amelyeknek az élén kommunisták álltak.

A kínai burzsoázia azon igyekezett hogy az Északi Hadjáratot tisztán katonai célokra korlátozza, hogy a forradalmat főként a területi hódítások vonalára irányítsa, és fékezze annak lendületét. A kommunisták azonban minden eszközzel felhasználták ezt a hadjáratot arra, hogy a tömegeket bevonják a tudatos politikai tevékenységbe, hogy megszervezzék a tömegeket, és kielégítsék legégetőbb követeléseiket. A nép támogatása biztosította a hadjárat sikerét.

Vu Pej-fu hadseregét 1926 augusztusában a Tingszecsiao melletti ütközetben szétverték. A nemzeti-forradalmi hadsereg 1926 szeptember 5—7-én bevonult Hanjangba és Hankouba.1926 október 10-én bevették Vucsangot. 1926 novemberében Csianghsziban szétverték Szun Csuan-fang hadseregét. 1926 november 8-án bevették Nancsangot. A nemzeti-forradalmi hadsereg előrenyomulása csapást mért az imperializmusra és kínai ügynökségére. A hadjáratot a tömegszervezetek növekedése és a nép politikai aktivitásának fejlődése kísérte. A forradalom során kifejlődött és megerősödött a Kommunista Párt, emelkedett a szakszervezetek taglétszáma. Nagy eredményeket ért el a kommunisták által vezetett parasztmozgalom, különösen Hunan tartományban. Az első forradalmi polgárháború időszakában, 1925 novemberében parasztmozgalmi tanfolyamokat szerveztek Kantonban,

amelyeket Mao Ce-tung vezetett. A parasztok elfoglalták a földet, törvényt ültek a földesurak felett, megszervezték az önvédelmet. Mao Ce-tung, aki 1926 őszén a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága mellett működő Parasztmozgalmi Bizottság elnöke lett, a Hunan-tartományi parasztmozgalommal kapcsolatban megtartott vizsgálatról szóló jelentésében a falusi helyzetet jellemezve ezt írta: „A parasztok csapása mindenekelőtt a tuhaók és liesenek ellen, a garázdálkodó földbirtokosok ellen irányul, de egyszersmind csapást mérnek mindenfajta patriarchális ideológiára és patriarchális viszonyra, csapást mérnek a közpénzeket sikkasztó és megvesztegethető városi hivatalnokokra és a falusi rossz szokásokra is. Ez a csapás erejét tekintve hasonlít az orkánhoz, amely előtt mindennek meg kell hajolnia, különben elpusztul"[1]. A hankoui munkások 1927 januárjában Liu Sao-csi vezetésével elfoglalták az angol koncessziót; elfoglalták a csiucsiangi angol koncessziót is.

Az angol-amerikai imperialisták, a militaristákat felhasználva, folytatták intervenciójukat a forradalmi kínai nép ellen, s ezzel egyidejűleg még nagyobb flottaösszevonást hajtottak végre a kínai vizeken; egyre gyakrabban léptek fel fegyveresen a kínai nép ellen. Az angol és amerikai imperialisták fel akarták robbantani a forradalmi egységfrontot, meg akartak egyezni a Kuomintang jobboldali elemeivel. A sanghaji komprádorok és az amerikai ügynökök titokban ellenforradalmi puccsról kezdtek tárgyalni Csang Kaj-sek ügynökeivel. Csang Kaj-seknek 60 millió jüant ígértek. Csang Kaj-sek 1927 februárjában megkísérelte, hogy Nancsangot — ahol főhadiszállása volt — egész Dél-Kína fővárosává tegye. Ez a kísérlet azonban nem járt sikerrel. A nemzeti forradalmi kormány és a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának tartózkodási helye Vuhan lett. A Csang Kaj-sek ellenőrzése alatt álló körzetekben pedig egyre sűrűbben alkalmaztak megtorlást a forradalmi munkások és parasztok ellen.

A nemzeti-forradalmi hadsereg 1927 februárjában megkezdte a Sanghaj és Nanking elleni támadást. A sanghaji munkások körében 1926 októberében és 1927 februárjában felkelés tört ki, a felkelés azonban vereséget szenvedett. 1927 március 21-én zajlott le Sanghajban a Kommunista Párt és a Sanghaji Szakszervezeti Tanács irányításával a harmadik felkelés, amely megdöntötte a militaristák hatalmát. Csang Kaj-sek csapatai 1927 március 22-én a dolgozók által már felszabadított városba vonultak be. Ezzel egyidejűleg a nemzeti-forradalmi hadsereg Vuhan felől támadó alakulatai elérték Nankingot. 1927 március 24-én Nanking elesett. Kína forradalmi táborának

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 1. köt. 38. old.

győzelmei arra késztették az amerikai, angol és japán imperialistákat, hogy nyílt katonai beavatkozás útjára lépjenek. Az Egyesült Államok, Anglia és más imperialista hatalmak hadihajói 1927 március 24-én heves bombatámadást intéztek Nanking ellen. Sanghajban 20 000 főből álló külföldi csapatokat vontak össze. Az Egyesült Államok és Anglia nyílt háborút indított a kínai nép ellen. Csang Co-ling rendőrsége 1927 áprilisában az imperialisták felbujtására megrohanta Pekingben a szovjet követség épületét. Ez a provokáció szerves része volt annak az általános támadásnak, melyet az imperialista hatalmak indítottak a kínai nép legnagyobb rokonszenvét élvező Szovjetunió ellen. Az imperialista reakció nyomása és a burzsoáziának a munkás-paraszt mozgalom növekedésétől való félelme oda vezetett, hogy a nemzeti burzsoázia a komprádor burzsoázia mellé állt, és elárulta a felszabadító harcot. Csang Kaj-sek 1927 április 12-én, az amerikai és egyéb külföldi imperialisták megbizatását teljesítve, ellenforradalmi puccsot hajtott végre Sanghajban. A Kommunista Párttal való együttműködés megszakadt. Megkezdődött a forradalmi munkások és a kommunisták tömeges letartóztatása és kivégzése. Ellenforradalmi puccsokat hajtottak végre Kantonban és más városokban is.

Az általános nemzeti egységfront szakasza véget ért. A nemzeti burzsoázia kapitulált az angol-amerikai imperializmus előtt, alkura lépett a feudális földesurak osztályával és a komprádor burzsoáziával.

A forradalom első szakaszában, amikor a forradalom éle főként a külföldi imperializmus ellen irányult, a munkások, a parasztok és a városi szegények tízmilliói kapcsolódtak be a felszabadító harcba. Csang Kaj-sek ellenforradalmi puccsa után az országban folyó forradalmi harc fejlődésének magasabb szakaszába jutott, amikor is a forradalom éle a belső ellenség és elsősorban a feudális rendszer ellen irányult, s a forradalom legfőbb tartalma az agrárforradalom lett. A Szovjetunió Kommunista Pártja leleplezte a kínai forradalom kérdéseivel kapcsolatos trockista-zinovjevista nézetek ellenforradalmi jellegét. A trockisták és zinovjevisták tagadták azt a tényt, hogy a hűbéri maradványok militarista-hivatalnoki felépítményükkel az elnyomás fő formáját jelentik Kínában, nem ismerték el a kínai agrárforradalmi mozgalom döntő jelentőségét, és azt bizonygatták, hogy a kínai forradalom nem egyéb, mint a kínai kapitalizmus harca Kína vámügyi önállóságának kivívásáért. Az a tény, hogy a párt leleplezte a trockista-zinovjevista banda nézeteinek ellenforradalmi lényegét, felbecsülhetetlen segítséget jelentett a fiatal Kínai Kommunista Pártnak, amely agrárforradalomra mozgósította a tömegeket.

Vuhanban a Kuomintanghoz tartozó kispolgári értelmiség továbbra is együttműködött a Kommunista Párttal. Hunan, Hupej, Csianghszi,

Honan tartomány a vuhani kormány uralma alatt maradt. A helyi kommunista szervezetek vezetésével, különösen Hunan tartományban, megkezdték a földesúri földek felosztását. A vuhani kormány ellenőrzése alatt álló területen a parasztszövetségek tagjainak száma 10 millió főre emelkedett, a Kommunista Párt tagjainak száma 5—6000-ről 50—60 000-re nőtt, a szakszervezetek taglétszáma pedig elérte a 3 milliót. A mindjobban kibontakozó agrárforradalmat a Kommunista Párt vezette. A proletariátusnak a forradalomban betöltött vezetőszerepe a politikai helyzet döntő tényezőjévé lett. A történelmi tapasztalat azonban megmutatta, hogy a vuhani kormányt olyan politikusok irányították, akik nem voltak képesek a következetes forradalmi harcra, ingadoztak, hajlottak az árulásra, a reakciós táborral való alkudozásra. Csen Tu-hsziu és követői is akadályozták a tömegek politikai aktivitásának növekedését, ellenezték az agrárforradalmat.

1927 április—májusában tartották meg a Kínai Kommunista Párt V. Kongresszusát. A kongresszus elítélte Csen Tu-hsziu kapituláns politikáját. A kongresszus sok helyes határozatot hozott, de nem váltotta le Csen Tu-hsziut, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának vezetőjét, ez pedig a párt további munkája során súlyos következményekkel járt.

Vuhan területén 1927 május—júniusában több tábornok ellenforradalmi lázadásokat szervezett. Feng Jü-hsziang hadserege, amely az ország északi részén helyezkedett el, ezekben a hónapokban sikeresen előrenyomult Honan tartomány felé, szétverte a militarista csapatokat. Feng Jü-hsziang együttműködött a vuhani kormánnyal. A vuhani csapatok és Feng Jü-hsziang csapatai május 31-én egyesültek, 1927 júliusában azonban Feng Jü-hsziang megegyezett Csang Kaj-sekkel. Az agrárforradalom kibontakozása, a hűbérurak és az imperialisták nyomása a vuhani Kuomintangot az ellenforradalom táborába sodorta. Vuhanban romlott a helyzet. Csen Tu-hsziu és hívei semmit sem tettek annak érdekében, hogy megszervezzék az ellenállást a reakcióval szemben. Vang Csing-vej és cinkosai kezdtek leszámolni a kommunistákkal és a többi forradalmi elemekkel. Nyilatkozatot adtak ki, amelyben bejelentették, hogy a vuhani Kuomintang szakít a kommunistákkal. Vuhan ellenforradalmi erővé vált. A Kommunista Pártot illegalitásba kényszerítették; megkezdődött a fehérterror.

A Dél- és Közép-Kína területén uralkodó Kuomintang-hatóságok könyörtelenül leszámoltak a forradalmi szervezetekkel, hogy elfojtsák a forradalmi megmozdulásokat. Számtalan szovjetellenes provokációt szerveztek. A Kuomintang-területen lévő szovjet konzulátusok kénytelenek voltak beszüntetni munkájukat. Ugyanakkor a különböző

kuomintangista klikkek között is (a nankingi Csang Kaj-sek klikk, a vuhani Vang Csing-vej klikk, valamint a kuanghszi Paj Csung-hszi és Li Cung-zseng klikk) elkeseredett harc dúlt a hatalomért.

Az 1927. évi forradalom azért szenvedett ideiglenesen vereséget, mert a harc akkori szakaszán az imperialisták és a kínai hűbérurak erősebbnek bizonyultak a forradalomnál. A forradalom vereségében komoly szerepe volt a Csen Tu-hsziu-féle kapituláns csoport opportunista politikájának. A forradalomnak azonban az ideiglenes vereség ellenére is óriási hatása volt Kína és az összes elnyomott népek sorsára. A kínai forradalom az imperializmus és a feudalizmus elleni harcra mozgósította a kizsákmányolt és elnyomott milliókat, teljesen leleplezte az ellenforradalmi tábornoki klikket, lerántotta az álarcot az ellenforradalom kuomintangista kiszolgálóiról, az alsó néprétegek körében megszilárdította a Kínai Kommunista Párt tekintélyét, és az egész mozgalmat magasabb fokra emelte. A kínai forradalom felébresztette a felszabadulás új reményét Kelet többi országának elnyomott osztályaiban, s ezzel elősegítette a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülését ezekben az országokban. A kínai népet a forradalmi harcban mindenkor a Szovjetunió nagyszerű példája, a külföldi beavatkozók ellen vívott fegyveres harcának tapasztalata lelkesítette. Megszilárdult Kína és a Szovjetunió népeinek barátsága. Nagy szerepet játszott ebben a Szovjetunió külpolitikája, mely a nemzetek egyenjogúságának és az elnyomott népek támogatásának elvén nyugodott. A kínai nép meggyőződött arról, hogy a Szovjetunió önzetlen segítséget nyújt Kínának nemzeti függetlenségéért folytatott harcában. A kínai proletariátus magára tudta vállalni a forradalom vezetőjének szerepét, agrárprogramjával meg tudta nyerni a sokmilliós parasztság támogatását. Az első forradalmi polgárháború tapasztalata azt mutatta, hogy a kínai forradalom győzelme nem lehetséges a munkás-paraszt szövetségen alapuló és a munkásosztály által vezetett egységfront nélkül, nem lehetséges a Kommunista Párt vezette megbízható forradalmi hadsereg nélkül.

Kína 1927—1936-ban. A második forradalmi polgárháború. A Kommunista Párt vezette kínai forradalmi munkások és parasztok a forradalom ideiglenes vereségének súlyos körülményei között, a fehérterror tombolása közben is tovább harcoltak a kínai nép szabadságáért és függetlenségéért.

1927 augusztus 1-én Nancsangban Csou En-laj, Csu Te, Ho Lung és Je Ting vezetésével felkelés tört ki a nemzeti hadsereg alakulataiban. A nancsangi felkelés vetette meg a mai Kínai Felszabadító Néphadsereg alapját. 1927 augusztus 7-én ült össze a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának rendkívüli tanácskozása, amely eltávo-

A MÁSODIK FORRADALMI POLGÁRHÁBORÚ KÍNÁBAN (1927-1936)

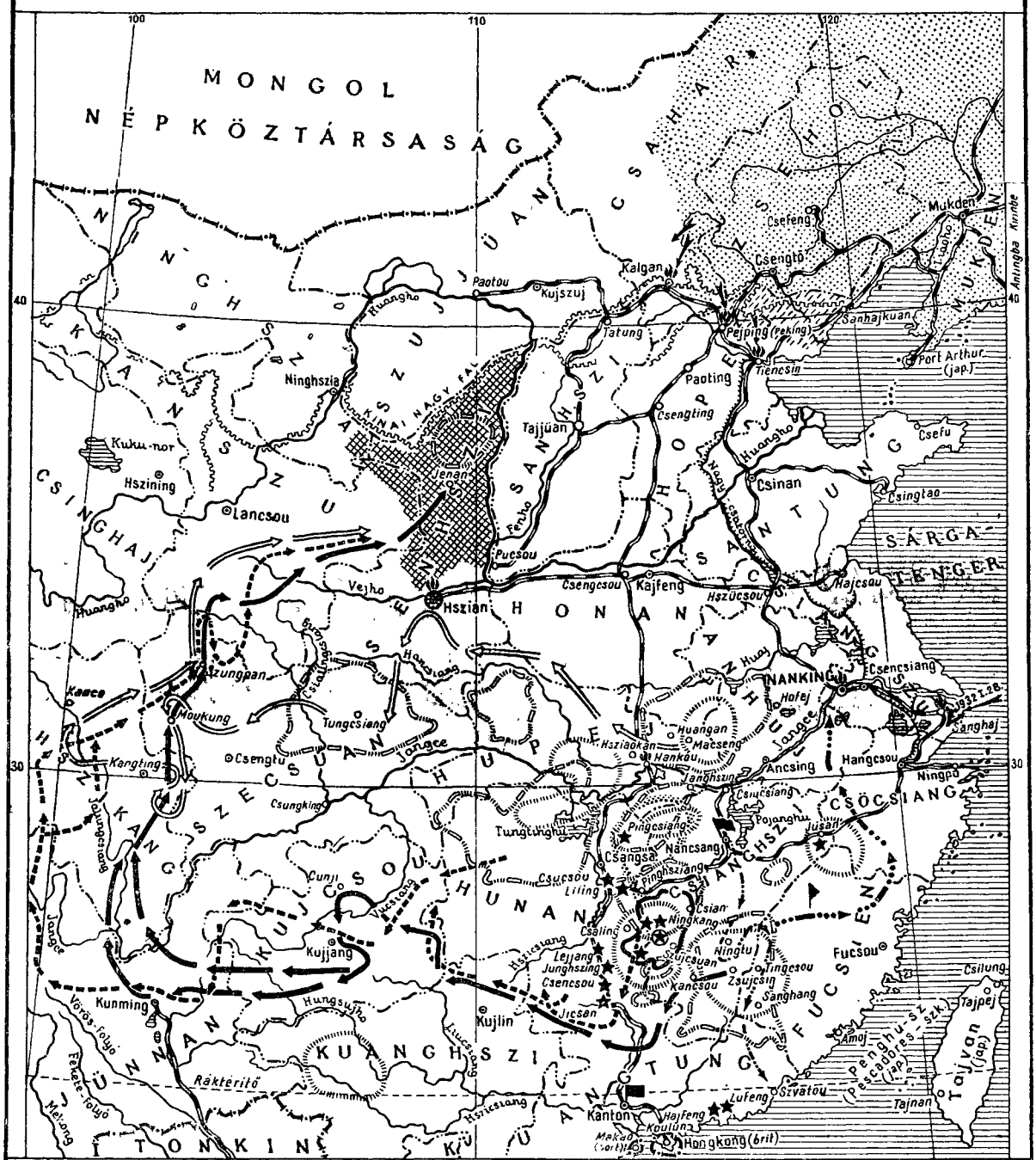

A nancsangi felkelés (1927.VIII.1.) és a felkelő csapatok útja

„Őszi termés" felkelés (1927.)

Kantoni felkelés (1927.XII. 11-13.)

Forradalmi támaszpontok (1927-1928-ban.)

Forradalmi támaszpont Csingkangsanban

Forradalmi támaszpontok 1929-1931-ben.

Forradalmi támaszpontok 1932-1933-ban.

Fan Cse-min japánellenes hadoszlopának hadjárata

A Hosszú Menetelés:

A kínai Vörös Hadsereg 1. Hadseregcsoportjának útja

A kínai Vörös Hadsereg 2 Hadseregcsoportjának útja

A kínai Vörös Hadsereg 4 Hadseregcsoportjának útja

Senhszi-Kanszu-Ninghszia demokratikus határterület 1937 elején

Hsziani események, 1936. dec 12

Hopeji „demilitarizált övezet"

Japán által megszállt területek és a japán agresszió iránya

Sanghaj védelme

A 19. hadsereg felkelése

A japánellenes megmozdulások legnagyobb központjai a Kuomintang területén

lította Csen Tu-hsziut és híveit a vezetőségből. A jobboldali opportunista klikk szétzúzásában fontos szerepe volt Mao Ce-tungnak és azoknak a pártfunkcionáriusoknak, akik az első forradalmi polgárháború idején mindvégig következetesen harcoltak Csen Tu-hsziu és cinkosainak politikája ellen, és a marxi-lenini irányvonalat védelmezték. Ez a harc a jobboldaliak eltávolításával ért véget. A tanácskozás a Kínai Kommunista Párt központi feladatává az agrárforradalomért folytatandó harcot tette, mert az agrárforradalom a kínai népi forradalom győzelmének legfőbb feltétele volt. 1927 szeptemberében Hunan és Csianghszi tartomány paraszti partizánosztagai, a pinghsziangi bányászok és a vuhani kormány volt biztonsági ezredének fegyveres erői felkeltek a népelnyomó rendszer ellen („Őszitermés Felkelés"). Ez a felkelés, amelyet a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának határozata alapján Mao Ce-tung vezetett, megteremtette a Munkás-Paraszt Forradalmi Hadsereg 1. hadtestének 1. hadosztályát. E fegyveres erők októberben áttörtek Csingkangsan vidékére. A Kommunista Párt itt megkezdte az új, forradalmi hatalom: a népképviseleti gyűlések megszervezését, és ezzel megvetette a népi demokratikus hatalom alapjait. Ezek az új hatalmi szervek természetüknél fogva a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájának szervei voltak. 1927 novemberében Csalingban, Hunan és Csianghszi tartomány határán, Mao Ce-tung kezdeményezésére megalakult az első munkás-paraszt kormány. Létrejött a Hunan—Csianghszi határterület, amely a kínai forradalom további sorsa szempontjából rendkívül fontos forradalmi támaszpont szerepét töltötte be. 1927 október 30-án Kuangtung tartomány hajfengi és lufengi kerületében parasztfelkelés tört ki a Kommunista Párt vezetésével. A felkelők elfoglalták Hajfeng és Lufeng városokat, megszervezték a Vörös Hadsereget, és forradalmi hatalmat létesítettek, amely 1928 áprilisáig állt fenn. 1927 december 11—13-án a kantoni proletariátus körében tört ki forradalmi felkelés. Megalakult a népi hatalom, amely nagyszabású harci programot hirdetett az imperializmus és a feudális-földesúri rendszer ellen. A felkelést a kínai ellenforradalom és a külföldi imperialisták közös erővel elfojtották.

A nancsangi, hunani, csianghszi és kuangtungi forradalmi megmozdulások, a Vörös Hadsereg első alakulatainak megszervezése és a forradalmi támaszpontok megteremtése a második forradalmi polgárháború kezdetét jelentették. Az új időszak jellemző sajátossága az volt, hogy a forradalmi munka súlypontja falura helyeződött át. Ennek oka az volt, hogy az ellenforradalom fő fegyveres erői a városokban összpontosultak, a forradalmi szervezeteket pedig szétzúzták, és így a városokban hosszas és nehéz munkát kellett végezni, hogy a for-

radalom erőit összegyűjtsék. Más volt a helyzet falun. Itt az ellenforradalom viszonylag gyengébb volt, a parasztság határozottan követelte a földet, létrejöttek az első forradalmi támaszpontok, és a forradalmi hadsereg első osztagai megkezdték hadműveleteiket. A Kínai Kommunista Párt élére állt az agrárforradalomnak, és Mao Ce-tung vezetésével megmutatta a népnek a harc helyes útját. A kínai forradalom átvészelte az ideiglenes vereség időszakát, és tovább fejlődött, állandóan szilárdította erőit, egyre újabb dolgozó tömegeket hódított meg.

A kínai népi forradalom új szakaszát, mely a második forradalmi polgárháborúval kezdődött meg, a kínai nép forradalmi táborának hosszú és kitartó harca jellemezte. Ezt a harcot a Kommunista Párt vezette a külső és a belső reakció erői ellen.

Mao Ce-tung „A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései" című művében (1936 december) a forradalmi háború következő fő sajátosságait emeli ki: „... Kína óriási félgyarmati ország, amely forradalmat élt át és politikai meg gazdasági tekintetben egyenlőtlenül fejlődik. Ez a kínai forradalmi háború első sajátossága." A forradalmi háború második sajátossága abban rejlett, hogy Kínában a reakciós tábor erős volt; a harmadik sajátosság a Vörös Hadsereg akkori gyengesége; „a kínai forradalmi háború negyedik sajátossága a Kommunista Párt vezetőszerepe és az agrárforradalom"[1]. A forradalmi háborúnak ezek a sajátosságai lehetővé tették a Vörös Hadsereg számára, hogy fejlődjék és legyőzze ellenségeit, kihasználva a köztük lévő ellentéteket; ugyanakkor ezekkel a sajátosságokkal magyarázható az is, hogy a forradalmi háború elhúzódott, hosszú ideig tartott.

A Jangce alsó folyása mentén elterülő számos tartományban Csang Kaj-sek kuomintangista klikkje teremtette meg uralmát. Délnyugaton a hatalom egy másik kuomintangista klikk, a kuanghszi militarista csoport kezében volt. Északon Csang Co-ling garázdálkodott. A kuomintangista militaristák — elsősorban Csang Kaj-sek — könyörtelenül leszámoltak a munkás- és parasztszervezetekkel. A Nemzetközi Vörös Segély kínai tagozatának adatai szerint 1928—1929-ben több mint 450 000 munkás és paraszt pusztult el a kuomintangista hóhérok kezei között. A népellenes Kuomintang-diktatúra a kínai társadalom legreakciósabb erőire, a feudális földesurakra és a komprádor burzsoáziára támaszkodott. Lassanként a közigazgatás és a gazdasági élet minden szála a Kuomintang felső rétegének, a külföldi imperializmus ügynökségének kezében összpontosult. Ezt a felső réteget négy család képviselte: a Csiangok (Csang Kaj-sek családja), Kung Hsziang-hszi és

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 1. köt. 362., 364. old.

Szung Ce-ven családja, valamint a Csen-testvérek (Csen Li-fu és Csen Kuo-fu). Csang Kaj-sek klikkje, amely még 1927-ben politikai és gazdasági kapcsolatokat létesített az amerikai imperializmussal, nemzetellenes politikát folytatott, és ezzel hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok monopóliumai leigázzák Kínát. Az amerikai kormány elsőnek ismerte el a nankingi kuomintangista kormányt (1928). A nankingi kormány a többi imperialista hatalommal szemben is engedékeny volt, de az amerikai tőke előtti nyílt hajbókolása azzal magyarázható, hogy Anglia minden erejével támogatni kezdte a kuanghszi klikket, amelyet arra használt fel, hogy politikai nyomást gyakoroljon Csang Kaj-sek kormányára. Csang Kaj-sek csapatai 1928 tavaszán támadást indítottak északi irányban, Csang Co-ling ellen. Ennek hatására a japán imperialisták, akiknek érdekükben állt, hogy megtartsák Észak- és Északkelet-Kínát mint befolyási övezetüket, fegyveres intervenciót hajtottak végre. Csang Kaj-sek támadása ugyanis az amerikaiak északi hadállásainak megszilárdulását jelentette volna. A japán csapatok behatoltak Csinanba, és megtámadták a kínai alakulatokat. Japán ultimátum formájában követelte, hogy a Kuomintang-csapatok szüntessék be az északi támadást. Csang Kaj-sek eleget tett a japán követeléseknek.

A Kuomintang-kormány kapituláns külpolitikát folytatott. Az Egyesült Államok, Anglia, Japán és más imperialista hatalmak különböző könyöradományokat nyújtottak Csang Kaj-sek kormányának (a másodrangú behozatali árucikkek vámtarifájának felemelése, Vejhajvej és néhány más koncesszió formális visszaadása 1930-ban), mert benne látták a kínai nemzeti felszabadító mozgalom ellen harcoló legfőbb erőt. Az imperialisták továbbra is kezükben tartották a kínai kulcspozíciókat, sőt még fokozottabb mértékben garázdálkodtak az országban. A nankingi kormány 1928 október 10-én hivatalosan „nemzeti kormánnyá" nyilvánította magát. Az északi militaristák formálisan elismerték a nankingi hatalmat, de a valóságban továbbra is megőrizték saját hatalmukat és Sanhsziban, Senhsziben, Honanban, Kanszuban létesített rendszerüket. A nankingi kormány hatalma decemberben formálisan Mandzsúriára is kiterjedt. Csang Co-ling utóda, Csang Hszüe-liang Nankingon keresztül kapcsolatot akart teremteni az amerikai tőkével, s ezért kijelentette, hogy elismeri a nankingi hatalmat. Kína továbbra is imperialista befolyási övezetekre oszlott, s az imperialisták a különféle új, kuomintangista-militarista klikkeket használták fel eszközül az ország kifosztására. A militarista klikkek közötti harc a Kínában megnyilvánuló imperialista ellentéteket tükrözte. A munkásokat megfosztották jogaiktól és könyörtelenül kizsákmányolták. A munkanap 14 órára emelkedett, ugyanakkor

viszont a munkabér jelentősen csökkent. A földesurak önkényesen felemelték a földbért, a falvakban a mintuanok (földesúri rendőrök) kegyetlenkedtek, bírósági ítélet és vizsgálat nélkül börtönbe vetették a parasztokat. A gátak javítását és építését elhanyagolták, s emiatt a folyók áradása a parasztok millióit sújtotta. A Vöröskereszt nyilvánvalóan szépített adatai szerint Kína területén 1928-ban 27 millió, 1929-ben pedig 57 millió ember éhezett.

A kínai militaristák 1929-ben nagyarányú szovjetellenes provokációt szerveztek. 1929 július 10-én Csang Hszüe-liang csapatai megrohanták a Kínai Keleti Vasutat. Ezt a provokációt Csang Kaj-sek és az imperialista hatalmak irányították, akik háborút akartak kirobbantani a Szovjetunió ellen. A szovjet kormány 1929 júliusában kénytelen volt visszahívni diplomáciai képviseletét Kínából. A kínai militarista csapatok 1929 szeptemberében támadást szerveztek a szovjet terület ellen. A szovjet csapatok azonban megsemmisítő csapást mértek rájuk. A Kuomintang-hatóságok 1929 decemberében kénytelenek voltak egyezményt kötni a Szovjetunióval, amely szerint a Kínai Keleti Vasúton helyreállították a status quót. Az imperialisták és kuomintangista-militarista ügynökségük provokációja teljes kudarcot vallott.

Az 1929—1933. évi gazdasági világválság hatására az imperialisták fokozott nyomást gyakoroltak Kínára. A külföldi tőke nyomása következtében megnövekedtek a nemzetgazdaság nehézségei. A militaristák által viselt háborúk óriási méreteket öltöttek. Ezeket a háborúkat Európa, Amerika és Japán imperialistái irányították és finanszírozták, akik arra törekedtek, hogy a tőlük függő kuomintangista militaristák révén kiterjesszék befolyási övezeteiket.

A Kommunista Párt a reakció és a fehérterror uralmának súlyos viszonyai közepette hősiesen küzdött a kínai nép szabadságáért és függetlenségéért. A csingkangi hegyvidéken (Csingkangsan) alakított, Mao Ce-tung által vezetett forradalmi támaszpont a kínai demokratikus erők egyesítésének fontos központja lett. 1928 áprilisában megérkeztek Csingkang körzetébe a Csu Te parancsnoksága alatt álló fegyveres alakulatok. Itt alakították meg a Kínai Vörös Hadsereg 4. hadtestét. Ugyanakkor Dél-Kína más tartományaiban forradalmi támaszpontok alakultak. A mindinkább kibontakozó forradalmi harcok elsősorban a földért folytak.

A marxizmus-leninizmus elméletével felvértezett Kínai Kommunista Párt, amely alkotó módon alkalmazta a marxista-leninista elméletet Kína konkrét viszonyaira, Mao Ce-tung vezetésével agrárforradalomra mozgósította a tömegeket. A földesúri földek elkobzása és a parasztok földhözjuttatása a Kommunista Párt zászlaja alá tömörítette a parasztság zömét.

1928 júliusában ült össze a Kínai Kommunista Párt VI. kongresszusa. A kongresszus elfogadta a kínai népi forradalom továbbfejlesztésének programját. Az új harci szakasz legfontosabb feladatául forradalmi támaszpontok létesítését és a Vörös Hadsereg fejlesztését jelölte meg. A program a következő igen fontos forradalmi feladatok végrehajtását tűzte ki: az imperializmus uralmának megdöntése, a külföldi tőke tulajdonában levő vállalatok és bankok elkobzása, Kína egyesítése, a militarista Kuomintang-kormány megdöntése, a munkás-, paraszt- és katonaküldött-gyűlések hatalmának megteremtése, az összes földesúri földek elkobzása, a munkások életkörülményeinek megjavítása, a világ proletariátusával és a Szovjetunióval való szövetség erősítése. 1929-ben a forradalmi támaszpontok szervezése és a fegyveres erők fejlesztése terén jelentős sikereket értek el. A Mao Ce-tung és Csu Te vezette Vörös Hadsereg eredményes hadműveleteket folytatott Csianghsziban és Fucsienben. Az új népi hatalom szervei — a munkás-, paraszt- és katonaküldöttek gyűlései — felosztották a földesúri földeket a parasztok között. 1930-ban Csianghszi déli részén és Fucsien nyugati részén a már korábban meglévő kisebb forradalmi támaszpontból kialakították a Központi Forradalmi Támaszpontot. 1930 májusában megtartották a forradalmi támaszpontok képviselőinek első konferenciáját.

A Kínai Kommunista Párt, a kínai forradalom helyes marxista-leninista vonaláért küzdve, Mao Ce-tung vezetésével kemény harcot vívott két fronton: a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus ellen. A harmincas évek elején különösen nagy jelentőségre tett szert a „baloldaliak" elleni harc. 1930 június—szeptembere folyamán a Kommunista Párt Központi Bizottságában a vezető pozíciókat „baloldali" elemek töltötték be, akik azt akarták, hogy idő előtt, azonnal szervezzék meg mindenütt a fegyveres felkelést, és a Vörös Hadsereg kezdjen támadást a nagy városok ellen. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 1930 szeptemberében megtartott harmadik plénuma feltárta és elítélte a „baloldaliak" hibáit. A Központi Bizottság negyedik plénuma után (1931 január) azonban Vang Ming (Csen Sao-jü) és Po Ku (Csin Pang-hszien), a párt Központi Bizottságának tagjai, harcoltak a párt vonala ellen, s igen súlyos baloldali jellegű hibákat követtek el. Munkájuk nagy kárt okozott a pártnak. A „baloldaliak" elleni harc több éven át tartott, és a párt győzelmével ért véget.

Mao Ce-tung „Miért állhat fenn Kínában vörös hatalom" (1928 október) és „A szikrából tűz gerjedhet" (1930 január) című műveiben elemzi a forradalmi támaszpontok kialakulásának körülményeit, és rámutat arra, hogy a támaszpontok létesítése, a munkás-paraszt

demokratikus hatalmi szervek megalakítása, az agrárforradalom elmélyülése, a nép fegyveres erejének megszervezése a fő feltétele a további forradalmi fellendülésnek és annak, hogy a kínai népi forradalom a jövőben győzelmet arasson.

A kínai nép forradalmi harcát 1930—1931-ben új sikerek koronázták. Csang Kaj-sek 1930—1931-ben három ellenforradalmi támadást szervezett a forradalmi támaszpontok ellen, de a Vörös Hadsereg mindezeket a támadásokat vissza tudta verni, mert az egész nép támogatását élvezte, mert helyes katonai stratégiát és taktikát alkalmazott, mert minden katonája hősiesen harcolt. 1931 november 7-én, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 14. évfordulóján, Zsujcsingban összeült a Munkás- és Parasztküldöttek I. Országos Kongresszusa. A kongresszus elfogadta a munkás-paraszt demokratikus köztársaság ideiglenes alkotmányát, a földről, a munkáról szóló törvényt, valamint más törvényeket, s megalakította a központi demokratikus munkás-paraszt kormányt, amelynek vezetője Mao Ce-tung lett. A forradalmi tábor megerősödése azt jelentette, hogy nőtt és izmosodott az az erő, amely meg tudta védelmezni a nép legfontosabb érdekeit.

A gazdasági világválság arra késztette az imperialistákat, hogy fokozzák háborús kalandorpolitikájukat. A tőkés világ háborúk útján akarta leküzdeni belső nehézségeit. A háborús veszély egyik tűzfészke az imperialista Japán volt.

Japán 1931 szeptember 18-án, Mukden megszállása után, megkezdte Északkelet-Kína (Mandzsúria) elfoglalását, hogy azután egész Kínára kiterjessze agresszióját. A hazaáruló politikát folytató nankingi kormány nem volt hajlandó megszervezni az agresszorral szembeni ellenállást. Csang Kaj-sek kapituláns politikája, továbbá az a tény, hogy Anglia és az Egyesült Államok tényleges támogatást nyújtott az agresszornak, lehetővé tette Japán számára, hogy egész Mandzsúriát elfoglalja, s ezzel felvonulási területet szerezzen magának Észak-Kína meghódításához és a Szovjetunió elleni támadáshoz. Japán kimondotta Mandzsukuo bábállam megalakulását. A Kommunista Párt hozzáfogott a japán betolakodók elleni harc megszervezéséhez. Egyes katonai alakulatok és önkéntes népi osztagok az északkeleti tartományokban Csang Kaj-sek parancsai ellenére ellenállást kezdtek kifejteni a betolakodókkal szemben. Népi partizánháború bontakozott ki, amelyet a Kommunista Párt szervezett és irányított. 1933-ban a japánellenes fegyveres erők száma az északkeleti tartományokban 250—300 000 főre rúgott. 1934 után az összes északkeleti japánellenes alakulatokból a Kínai Kommunista Párt vezetésével megszervezték az Egyesült Északkeleti Japánellenes Hadsereget.

A nankingi kormány által ellenőrzött területen a munkások és

diákok számos hazafias, japánellenes megmozdulást szerveztek. Csang Kaj-sek fegyveres erővel akarta elfojtani ezt a tömegmozgalmat.

A japán betolakodók 1932 január 28-án hadműveleteket kezdtek Sanghaj bevételéért. A sanghaji illegális kommunista szervezet megszervezte a sanghaji dolgozók ellenállását a japán agresszióval szemben. A Sanghajban állomásozó 19. Hadsereg, a népi ellenállás hatására, Csang Kaj-sek visszavonulási parancsa ellenére fegyveres harcot indított a betolakodók ellen. A központi demokratikus munkáspárti kormány, a nép akaratát kifejezve, 1932 áprilisában hadat üzent a japán imperializmusnak, és a betolakodók elleni engesztelhetetlen harcra hívta fel a népet. A 19. Hadsereg, annak ellenére, hogy a Kuomintang-kormány nem volt hajlandó segítséget nyújtani Sanghaj védőinek, a sanghaji dolgozók támogatásával egész február folyamán hősiesen védelmezte a várost. Csak március elején kényszerült visszavonulni új védelmi vonalra. Legelsősorban a Sanghajt védő harcosok hősies ellenállásának köszönhető, hogy a japán betolakodók nem tudták megvalósítani délkelet-kínai hódító terveiket. A Kuomintang-kormány 1932 május 5-én a sanghaji uralomra vonatkozóan megállapodást írt alá a japán parancsnoksággal, amelynek értelmében Japán újabb előjogokat nyert Sanghaj vidékén. Csang Kaj-seknek ez a kapituláns cselekedete a felháborodás újabb viharát idézte elő az országban.

A reakció tábora az erősödő forradalmi mozgalom elfojtása céljából kísérletet tett erőinek egyesítésére. A kuangtungi és a kuanghszi militaristák 1931 végén hivatalosan kijelentették, hogy elismerik Nanking fennhatóságát. Ténylegesen a délnyugati militaristák megtartották önállóságukat. A Kuomintang 1932—1933-ban új, negyedik hadjáratot indított a forradalmi támaszpontok ellen, amelyet azonban a Kínai Vörös Hadsereg visszavert. Ez a hadjárat ismételten azt bizonyította, hogy a Japán előtti kapituláció politikáját folytató kuomintangista főkolomposok legfőbb ellenségüknek a kínai népet tekintik.

A mandzsúriai és a sanghaji események megmutatták, hogy az amerikai és az angol imperialisták ösztönözték a japán agressziót. Csak a Szovjetunió ítélte el fenntartás nélkül az agresszorokat. A nankingi kormánynak számolnia kellett a kínai népnek azzal a követelésével, hogy állítsák helyre a normális kapcsolatokat a Szovjetunióval. Ezért tárgyalásokat kezdett a Szovjetunióval a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról. A Szovjetunió, híven Kína iránti baráti politikájához, 1932 decemberében helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat Kínával.

Japán 1933-ban újabb nagyarányú támadást indított Kína ellen.

Január 5-én elfoglalta Sanhajkuant, márciusban Zsehol tartományt; veszély fenyegette Pejpinget (a Kuomintang-kormány Pekinget 1928-ban Pejpingnek nevezte el). A Kuomintang-kormány ezúttal is behódolt Japán előtt. 1933 május 31-én Tangkuban szégyenletes egyezményt írtak alá, melynek értelmében Hopej tartomány északkeleti részét demilitarizált zónává nyilvánították.

A Központi Demokratikus Munkás-Paraszt Kormány 1933 januárjában kijelentette, hogy kész együttműködni bármely fegyveres erővel a japán agresszió elleni harcban. Ez a felhívás, amely arra irányult, hogy a polgárháborút szüntessék be és minden erőt egyesítsenek a japán betolakodókkal szembeni ellenállásra, országszerte nagy visszhangra talált, mert a kínai nép akaratát fejezte ki. A partizánosztagok északkeleten fokozták a japán betolakodók elleni harcot. Japánellenes partizánháború indult meg Hopej tartomány keleti részén. 1933 májusában Feng Jü-hsziang, Csi Hung-csang és Fang Cseng-vu táboŕnokok Kalkangban egyesített japánellenes hadsereget szerveztek, amely fegyveres harcot folytatott a japán imperialisták ellen. Mindezeket a japánellenes megmozdulásokat a Kommunista Párt irányította, illetve támogatta.

Csang Kaj-sek, folytatva harcát Kína demokratikus erői ellen, 1933 októberében megkezdte a forradalmi támaszpontok elleni ötödik hadjáratát. A hadjárat előkészítésében részt vettek a fasiszta Németország tisztjei. Az amerikai monopolisták közvetlenül a hadjárat előtt nagyösszegű kölcsönt adtak Csang Kaj-seknek. A Központi Forradalmi Támaszpont ellen 700 000 főnyi kuomintangista hadsereget vetettek be. Csang Kaj-sek parancsára Fucsien felől a Sanghaj védelménél jó hírnevet szerzett 19. Hadseregnek kellett támadni. A 19. Hadsereg parancsnoki kara 1933 november 20-án kijelentette, hogy nem harcol a Vörös Hadsereg ellen, Fucsien tartományban megalakította a „Kínai Köztársaság Népi Forradalmi Kormányát", és demokratikus akcióprogramot fogadott el. A Kínai Vörös Hadsereg parancsnoksága és a fucsieni kormány „japánellenes fegyverszüneti egyezményt" írt alá. Csang Kaj-sek arra kényszerült, hogy megállítsa a Központi Forradalmi Támaszpont elleni támadást, és fegyveres erőinek legnagyobb részét a 19. Hadsereg ellen vesse be. A 19. Hadsereg elleni hadműveleteket a csangkajsekista csapatok a japán hadihajók segítségével folytatták. 1934 januárjában a 19. Hadsereg vereséget szenvedett.

A 19. Hadseregnek ez a tette azt bizonyította, hogy a kínai hadsereg katonái és tisztjei a polgárháború beszüntetésére törekedtek, és a nemzet erőit a betolakodók elleni döntő harc megszervezésére akarták összpontosítani.

1934 januárjában Zsujcsingban összeült a Munkás- és Paraszt-

küldöttek II. Országos Kongresszusa. A kongresszus felhívásában a japán imperialisták elleni nemzeti-forradalmi háború kibontakoztatására és a Vörös Hadsereg erősítésére szólította fel a népet.

A kuomintangista hadseregek 1934 februárjában újra megindították a támadást a Központi Forradalmi Támaszpont ellen. A kuomintangista csapatok ötödik hadjáratával szembeni ellenállás megszervezésénél súlyos hibák történtek. A „baloldaliak" az állóháború helytelen taktikáját kényszerítették rá a számbeli túlsúlyban lévő ellenséggel harcoló Vörös Hadseregre. A katonai hibákon kívül másfajta „baloldali" hibákat is elkövettek, így például helytelen politikát folytattak a kis- és a középburzsoázia irányában. Ez abban nyilvánult meg, hogy elvették a jómódú parasztok földjét, megsértették az ipari vállalkozók és a kereskedők érdekeit. „Baloldali" hibák történtek a japánellenes nemzeti egységfront megszervezésével kapcsolatos kérdésekben is. Nem értékelték kellőképpen, vagy kétségbe vonták az összes hazafias elemeket, így a kis- és a középburzsoáziát is magában foglaló nemzeti egységfront megteremtésének jelentőségét. Mindezek a hibák azért fordulhattak elő, mert 1931—1934 között „baloldali" elhajlás érvényesült a párt vezetésében. A kuomintangista támadást nem sikerült visszaverni, mert a „baloldaliak" a Csang Kaj-sek ötödik hadjáratával szembeni ellenállás időszakában helytelen katonai taktikát alkalmaztak. Ezért határozatot hoztak, hogy a Központi Forradalmi Támaszpontot ki kell üríteni, és a Vörös Hadsereg fő erőit északnyugatra kell áthelyezni. Ezzel a Kínai Vörös Hadseregnek erős és megbízható mögöttes területe lett: a Szovjetunió, és közvetlen lehetősége nyílt arra, hogy felvegye a harcot a japán beavatkozókkal, akik Kína teljes leigázására törekedtek. A Vörös Hadsereg fő erői 1934 októberében megkezdték a nagy északnyugati hadjáratot, a Hosszú Menetelést. A Vörös Hadseregnek a Kuomintang-csapatok négy záróvonalát kellett áttörnie. Szüntelen harcok közepette haladt Csianghszi, Kuangtung, Hunan, Kuanghszi, Kujcsou tartományokon keresztül, újabb és újabb csapásokat mért a kuomintangista hadseregekre és a helyi militaristák csapataira. A Vörös Hadsereg 1935 januárjában óriási nehézségek leküzdése árán megérkezett Kujcsou tartományba. E tartomány Cunji városában tartották meg a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának kibővített ülését, amelyen megvitatták a párt politikájának legfőbb katonai és szervezeti kérdéseit. Megvizsgálták és elítélték a „baloldaliak" hibáit, különösen a katonai téren elkövetett hibákat (az „állóháború" taktikája, a „nyílegyenes" előrenyomulás az Északnyugati Hadjárat elején stb.). A „baloldaliakat" eltávolították a pártvezetőségből. Megválasztották a Kínai Kommunista Párt Köz-

ponti Bizottságának új vezetőszervét. A KB elnöke Mao Ce-tung lett. A cunji tanácskozás fontos határkő volt a Kommunista Párt történetében: annak a marxista-leninista vonalnak győzelmét jelentette, amelyet azután a kínai kommunisták Mao Ce-tung vezetésével követtek a forradalomban. A Vörös Hadsereg fő erői 1935 júniusában megérkeztek Szecsuan tartományba, majd megkezdődött a nagy út utolsó szakasza: Szecsuanból Senhszibe.

A Kommunista Pártnak ebben az időben harcolnia kellett Csang Kuo-tao bűnös tevékenysége ellen (aki abban az időben a 4. front hadseregénél működött). Csang Kuo-tao amellett kardoskodott, hogy a Vörös Hadsereg vonuljon vissza Hszikangba, arra törekedett, hogy bomlást idézzen elő a pártban és a hadseregben — tehát defetista és likvidátor politikát folytatott. Áruló magatartása súlyos kárt okozott a Vörös Hadsereg 4. frontjának. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága helyes politikájának köszönhető, hogy Csang Kuo-tao bomlasztó tevékenysége teljes kudarcot szenvedett.

A Vörös Hadsereg fő erői 1935 októberében az északnyugati forradalmi támaszpont területére léptek, amely azután a Senhszi—Kanszu Határterület néven ismert fő forradalmi támaszpont lett.

Egy év múltán ideérkeztek a Zsen Pi-si, Ho Lung és Hszü Hsziangcsiang vezette alakulatok, hogy egyesüljenek a Vörös Hadsereg fő erőivel. A dél- és közép-kínai forradalmi támaszpontok elvesztését, valamint a Vörös Hadsereg nagy emberveszteségét a párt vezetőségében levő „baloldali" elemek végzetes tevékenysége idézte elő.

A Hosszú Menetelés, amely igen fontos határkő volt a japán agresszorokkal szembeni ellenállás előkészítésében, örökre a bátorság, a hősiesség, a haza és a forradalom ügye iránti határtalan odaadás példaképe lesz Kína történelmében. „A Hosszú Menetelés a történelemben egyedülálló menetelés volt, hírnök volt, agitátor volt, magvető volt . . . Tizenkét hónapon át naponta az ellenséges repülőgépek tucatjai kémleltek és bombáztak bennünket a magasból, és mi haladtunk előre, egyre előre; ha bekerítettek bennünket, kivágtuk magunkat, szétzúztuk az ellenség előretolt osztagait, és elszakadtunk egy majdnem milliós üldöző hadseregtől; megszámlálhatatlan nehézséggel és akadállyal küzdöttünk meg, saját lábunkkal mértünk le több mint húszezer lit, keresztülszeltünk tizenegy tartományt"[1]. Ez a menetelés újabb néptömegeket mozgósított a haza szabadságáért és függetlenségéért folytatott harcra, a japán betolakodók elleni küzdelemre. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1935 augusztus 1-én felhívással fordult az egész kínai néphez, melyben hangsúlyozta,

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 1. köt. 295. old.

hogy meg kell alakítani a kínai nemzetvédelmi kormányt és az egyesült japánellenes hadsereget annak érdekében, hogy megvédjék Kínát a japán imperializmustól. A felhívás kitűzte a japán betolakodókkal szembeni ellenállás konkrét programját. Ez a felhívás akkor jelent meg, amikor Kína teljes leigázásának veszélye még fenyegetőbbé vált. Japán Észak-Kína öt tartományának elfoglalására készült. A kuomintangista hatóságok a japán imperializmusnak engedelmeskedve 1935 júniusában újabb kapituláns egyezményt írtak alá, melynek értelmében Kína elvesztette Hopej tartományban élvezett szuverén jogainak jelentékeny részét. A nemzet elárulói 1935 novemberében a japán imperialisták utasítására megszervezték a „mozgalom az öt észak-kínai tartomány autonómiájáért" néven ismert mozgalmat, és Hopej tartomány keleti részében bábkormányt alakítottak. A nankingi kormány decemberben parancsot adott ki a Hopej-Csahari Politikai Tanács megalakítására vonatkozóan. E szerv élére japánbarát politikusokat állítottak. A Kuomintang-hatóságoknak ez a kapituláns politikája a nép mélységes felháborodásával találkozott. A japánok által sugalmazott autonómia-mozgalomnak a „december 9-e mozgalom" néven ismert hazafias megmozdulás vetett véget. A pekingi tanintézetek diáksága december 9-én a Kommunista Párt vezetésével tömegtüntetést rendezett a japán agresszorok, valamint a Kuomintang kapituláns politikája ellen. December 16-án a megtorlások ellenére még nagyobb arányú tömegmegmozdulásra került sor. Ezek az események mindenfelé visszhangra leltek. Tiencsinben, Sanghajban, Nankingban, Vuhanban japánellenes tüntetések zajlottak le. A december 9-i események és a többi japánellenes megmozdulás ideológiailag megedzette a népet, hozzájárultak ahhoz, hogy a munkások, a parasztok, a katonák és az értelmiségiek egységes nemzeti platform alapján szervezetileg közeledjenek egymáshoz. E mozgalom szervezője és lelkesítője a Kínai Kommunista Párt volt. A japán agresszió fokozódása új helyzetet teremtett az országban, a nemzeti burzsoázia álláspontjának megváltozását idézte elő. Így tehát kialakultak a japánellenes nemzeti egységfront létrejöttének kedvező feltételei. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Irodájának 1935 decemberében Vajapaóban (Senhszi tartomány északi részén) megtartott ülésén rendkívül fontos határozatot hoztak a Kommunista Pártnak a japán imperializmus elleni nemzeti egységfront megalakításáért folyó harcban alkalmazott taktikájáról.

1936-ban a nemzeti erők konszolidációjának folyamata ment végbe. A nemzeti mozgalom élén a munkásosztály állt. A japán kézben lévő vállalatokban mindenütt japánellenes sztrájkok voltak. 1936 május végén megalakult a Haza Megmentésének Összkínai

Társasága, amely a kínai társadalom legkülönbözőbb rétegeit ölelte fel. Az északkeleti tartományokban nagy sikereket ért el a partizánháború. A Kuomintang Délnyugati Politikai Tanácsa 1936 júniusában azt követelte a nankingi kormánytól, hogy a Japán elleni harc céljából dobja át a Kantoni Hadsereget északra. Paj Csung-hszi és Li Cung-zsen tábornokoknak, amikor ezt a követelést felvetették, egyáltalán nem volt szándékukban Japán ellen harcolni, hanem saját befolyási szférájukat akarták bővíteni. Nanking válaszképpen meg akarta indítani a délnyugat elleni hadműveleteket. Polgárháború veszélye fenyegetett, és ez a társadalom tiltakozását váltotta ki. Nankingnak sikerült a maga oldalára állítania a kuanghszi klikk egy részét, és így a hadműveletek nem öltöttek nagyobb méreteket. Ezek az események a Kuomintang vezető rétegének további bomlását bizonyították, s ugyanakkor azt is megmutatták, hogy a kínai közvélemény határozottan ellenzi a belháborúkat, mert azt tartja, hogy minden erőt a japán agresszor visszaverésére kell összpontosítani.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1936 augusztus 25-én nyílt levéllel fordult a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságához, amelyben azt javasolta, hogy alakítsanak japánellenes nemzeti egységfrontot, teremtsék meg az egységes demokratikus Kínai Köztársaságot, amelybe a forradalmi támaszpontok is beletartoznának. A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága elvetette a Kommunista Párt javaslatát.

A japán betolakodók és bérenceik 1936 augusztusában kezdtek benyomulni Szujjüan tartományba. Japán 1936 szeptemberében újabb követeléseket támasztott Kínával szemben: azt akarta, hogy Észak-Kínában létesítsenek „autonóm rendszert". A kínai csapatok 1936 novemberében Szujjüanban felvették a harcot a japán betolakodókkal szemben. Országszerte örömmel fogadták a sikeres ellenállás hírét. Kínában népmozgalom indult a szujjüani front támogatása érdekében. A Kuomintang-kormány azonban tovább folytatta nemzetellenes politikáját. A szujjüani események idején a haza megmentésére alakult társaság sanghaji szervezetének hét vezetőjét letartóztatták. Csang Kaj-sek 1936 decemberében a tábornoki kar hsziani (Senhszi) tanácskozásán azt követelte, hogy szervezzenek új hadjáratot Kína demokratikus erői, a Kínai Vörös Hadsereg ellen. Ez a bűnös terv megbotránkozást keltett a Hszianban állomásozó Északkeleti Hadsereg katonái és tisztjei, sőt egyes kuomintangista tábornokok körében is. Csang Hszüe-liang, az Északkeleti Hadsereg főparancsnoka és Jang Hu-cseng, Senhszi kormányzója, 1936 december 12-én letartóztatták Csang Kaj-seket, és követelték a polgárháború beszüntetését, a Japánnal szembeni ellenállás megszervezését. Ez a

cselekedet a Csang Hszüe-liang hadseregében harcoló katonák hazafias hangulatát tükrözte, de lehetőséget teremtett a belső konfliktusra, és ürügyül szolgálhatott a japán provokációkra. A nankingi kormányban levő japánbarát elemek katonai expedíciót akartak szervezni Csang Hszüe-liang ellen, és a kormány élére Vang Csing-vej japán ügynököt, a kínai nép közismert ellenségét akarták állítani. A nankingi hatóságok ezzel közvetlenül a japán imperialisták érdekében cselekedtek. Azt remélték, hogy provokációs tevékenységükkel meghiúsíthatják a japánellenes nemzeti egységfront létrehozását. A Kommunista Párt ebben a helyzetben erélyes intézkedéseket tett a hsziani konfliktus békés rendezése céljából. A Központi Bizottság Csou En-lajt, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Irodájának tagját küldte közvetítőként Hszianba. A hsziani tárgyalásokon Csang Kaj-sek kénytelen volt elfogadni a polgárháború megszüntetésére irányuló követelést, és kötelezte magát, hogy szabadon bocsátása után felkészül a Japánnal szembeni ellenállásra.

A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénuma 1937 februárjában a létrejött megegyezés ellenére elvetette a Kommunista Pártnak az egységfront megvalósítására vonatkozó konkrét javaslatait. A hsziani események azonban fontos előfeltételéül szolgáltak a japánellenes egységfront megalakulásának. Az országban fejlődtek a hazafias szervezetek. A tömegek az ellenséggel szembeni ellenállás céljából a nemzet erőinek összefogását követelték.

A második forradalmi polgárháború fontos szakasz volt a kínai nép felszabadító harcának történetében. A Kommunista Párt ebben az időszakban szétzúzta a „baloldali" és a jobboldali opportunizmust, tapasztalatokra tett szert az agrárforradalom vezetésében, megalakította és megszilárdította a Vörös Hadsereget, megszervezte a forradalmi támaszpontokat, s ezzel lerakta a nép demokratikus diktatúrájának alapjait. Ez időszak végén a Kommunista Párt a japán imperializmus elleni harc egységfrontjának taktikáját kezdte alkalmazni, mozgósította a néptömegeket, hogy védjék meg hazájukat a japán imperializmussal szemben, amely japán gyarmattá akarta tenni Kínát.

Kína 1937—1945-ben. A japán imperializmus elleni nemzeti felszabadító háború. A japán csapatok 1937 június 7-én a likoucsiaói hídnál (Likoucsiao állomás Pekingtől mintegy 11 km-re délnyugatra fekszik) rátörtek a kínai csapatokra. Ez a konfliktus új szakasz kezdetét jelentette a japán imperializmus Kína elleni támadásában. Ez alkalommal Japán közvetlen célja egész Kína elfoglalása volt. A Kína elleni újabb támadást meggyorsították a japán imperializmus belső nehézségei, amelyek a közelgő új gazdasági válsággal voltak

kapcsolatban. A háború kirobbantásában nagy szerepe volt az amerikai, angol és francia imperialisták „müncheni" politikájának. Az imperialisták abban a reményben ösztönözték Távol-Keleten a japán imperializmust, hogy végül majd a Szovjetunióra uszíthatják. Az amerikai-angol monopolisták arra számítottak, hogy japán fegyverekkel csapást mérhetnek a Szovjetunióra, és elfojthatják a nemzeti felszabadító mozgalmat Kínában. Ugyanakkor azonban abban is reménykedtek, hogy a háborúval meggyengíthetik Japánt, imperialista versenytársukat. Egyelőre azonban támogatást nyújtottak Japánnak, ellátták olajjal, gyapottal, ócskavassal, színesfémmel és a háborúhoz szükséges minden anyaggal.

A Likoucsiaót védő kínai csapatok, nem várva a Kuomintang-parancsnokság utasításaira, hősies ellenállást fejtettek ki a japán betolakodókkal szemben. A Kommunista Párt már 1937 július 8-án a betolakodók elleni harcra szólította fel az egész kínai népet. A japán imperializmussal szembeni ellenállás érdekében indított mozgalom magával ragadta a legszélesebb néptömegeket. Megkezdődött a kínai nép felszabadító háborúja a japán imperializmus ellen. Július 17-én Csang Kaj-sek is kénytelen volt amellett nyilatkozni, hogy fel kell venni a harcot a japán imperialistákkal szemben. Ám a valóságban a Kuomintang ezután sem tett hathatós intézkedéseket az ország védelmére. A japán csapatok számos vereséget mértek a Kuomintang-hadseregre; júliusban elfoglalták Pekinget, Tiencsint, Kalkangot és Észak-Kína más városait. Augusztus 13-án megkezdték a hadműveleteket Sanghaj ellen. Arra számítottak, hogy e nagy gazdasági központ elfoglalásával döntő csapást mérhetnek Kínára.

A Szovjetunió 1937 augusztus 21-én megnemtámadási szerződést kötött Kínával. Ez a Szovjetunió következetes álláspontjának és nagylelkű magatartásának megnyilvánulása volt. A Szovjetunió mindig a béke ügyét védelmezte, mindig támogatta az agresszió áldozatául esett és hazájuk függetlenségéért harcoló népeket. A Szovjetunió a japán imperializmus elleni nemzeti felszabadító háború időszakában nagy erkölcsi és anyagi segítséget nyújtott Kínának. „Amióta megkezdődött a háború a japán banditák ellen, egyetlen imperialista állam kormánya sem nyújtott nekünk igazi segítséget — csak a Szovjetunió segített nekünk katonai repülőgépekkel és anyagi eszközökkel"[1]. A szovjet csapatoknak a Haszan tónál (1938) és a Halhin folyónál (1939) vívott győztes ütközetei a japán imperializmus elleni kitartó harcra lelkesítették a kínai népet.

A Kuomintang, a nép nyomásának engedve, hosszas huzavona

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 3. köt. 204. old.

A KINAI NÉP NEMZETI FELSZABADITÓ HÁBORÚJA A JAPÁN IMPERIALIZMUS ELLEN (1937–1945)

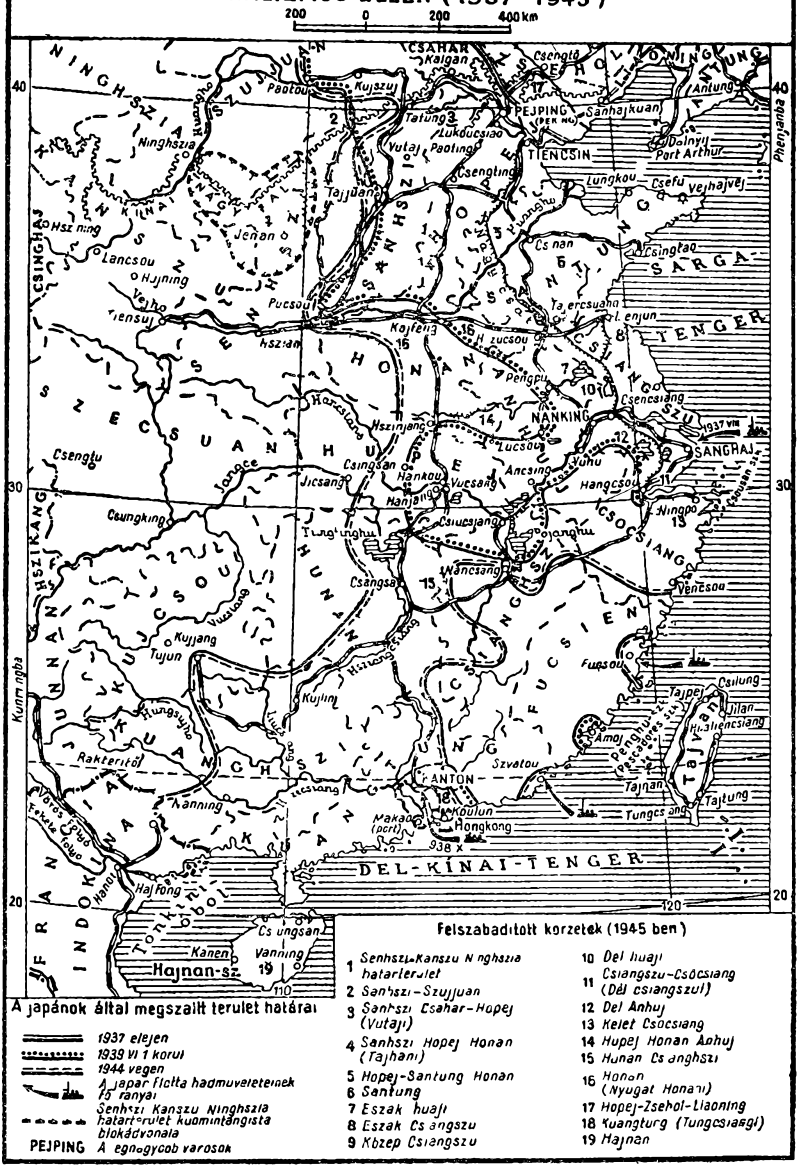

Felszabadított körzetek (1945 ben)

1 Senhszi-Kanszu Ninghszia határterület
2 Senhszi-Szujjuan
3 Senhszi Csahar-Hopej (Vutaji)
4 Senhszi Hopej Honan (Tajhani)
5 Hopej-Santung Honan
6 Santung
7 Észak huaj
8 Észak Csangszu
9 Közép Csiangszu
10 Del huaji
11 Csiangszu-Csöcsiang (Dél csiangszui)
12 Del Anhuj
13 Kelet Csöcsiang
14 Hupej Honan Anhuj
15 Hunan Csanghszi
16 Honan (Nyugat Honani)
17 Hopej-Zsehol-Liaoning
18 Kuangtung (Tungcsiangi)
19 Hajnan

A japánok által megszállt terület határai

- 1937 elején
- 1939 VI 1 korul
- 1944 végen
- A japán flotta hadmüveleteinek fő tanyái
- Senhszi Kanszu Ninghszia határterület kuomintangista blokádvonala

PEJPING A legnagyobb városok

után kénytelen volt egységfrontra lépni a Kínai Kommunista Párttal a japán imperializmus elleni harc céljából. 1937 szeptember 22-én közzétették a Kommunista Párt Központi Bizottságának nyilatkozatát, szeptember 24-én pedig Csang Kaj-sek nyilatkozatát a két párt együttműködéséről. Egységfrontban tömörült a proletariátus, a parasztság, a városi kisburzsoázia, a nemzeti burzsoázia, a földesurak egy része és a komprádor nagyburzsoáziának az a része, amely nem a japán, hanem az angol-amerikai tőkével állt kapcsolatban. (A további események megmutatták, hogy a földbirtokosoknak és a komprádor burzsoáziának nem volt szándékában komolyan harcolni a japán betolakodók ellen. A Kuomintang, amely nem akarta mozgósítani a néptömegeket a japán agresszió elleni döntő harcra, s nem volt hajlandó demokratizálni Kína politikai rendjét, a továbbiakban a nyílt reakció útjára lépett.) A Kommunista Párt kijelentette, hogy beszünteti a harcot a Kuomintang ellen, ideiglenesen lemondott a földesúri földek elkobzásának politikájáról, az általa igazgatott területet „a Kínai Köztársaság Külön Körzetének" (Senhszi—Kanszu—Ninghszia Határterület) nevezte el, és ezen a területen minden polgárnak — a földbirtokosoknak is — választójogot biztosított. A Vörös Hadsereg fő erőit Senhszi tartomány északi részén Csu Te parancsnoksága alatt 8. Hadsereggé alakították át (a parancsnok helyettese Peng Tö-huaj lett). 1937 végén a Vörös Hadsereg Dél- és Közép-Kínában működő alakulataiból létrejött az Új 4. Hadsereg, melynek parancsnoka Je Ting lett. A Kommunista Párt a maga számára tartotta fenn a 8. és az Új 4. Hadsereg, valamint a határterületi hatalmi szervek irányítását. A határterület demokratikus rendje mintaképül szolgált Kína felszabadított körzetei számára, amelyek egymás után keletkeztek a japán hátországban. Azok a földesúri földek, amelyeket korábban felosztottak a parasztok között, a parasztok birtokában maradtak. A 8. Hadsereg Senhszi tartomány északi részéről a frontra vonult. Szeptember végén a 8. Hadsereg előretolt osztaga a Pinghszingkuan hegyszoros vidékén (Sanhszi tartomány keleti része) Lin Piao parancsnoksága alatt szétzúzta Itagaki tábornok japán csapatait. A 8. Hadsereg alakulatainak októberben döntő szerepük volt abban, hogy a japán csapatok Hszinkou vidékén (Sanhszi tartomány északi része) súlyos vereséget szenvedtek. A 8. Hadseregnek ezek a győzelmei az észak-kínai front fokozatos megszilárdulásának kezdetét jelentették, meglassították a japán támadást.

Közép-Kínában, ahol a kuomintangista csapatok egyik vereséget a másik után szenvedték, a japán hadsereg 1937 november 12-én elfoglalta Sanghajt. December 13-án elesett Nanking. Csang Kaj-sek és kormánya Hankouba menekült. A japán hódítók felháborító gaz-

tetteket követtek el Kínában. Az ideiglenesen megszállt területen lerombolták a városokat és a falvakat, irtották a lakosságot. Nanking elfoglalása után néhány nap alatt mintegy 50 000 békés lakost gyilkoltak meg. A Kuomintang-hadseregnek a japánok technikai fölénye és a kuomintangista tábornokok árulása folytán 1937 végére 300 000 halottja és sebesültje volt. Míg a Szovjetunió a Népszövetségben és a nemzetközi konferenciákon következetesen védelmezte Kína érdekeit és követelte a japán agresszorok megfékezését, Japán imperialista versenytársai a japán agresszió bátorításának politikáját folytatták. Még abba is belenyugodtak, hogy egy időre elveszítik kínai pozícióik egy részét. Az 1937. évi brüsszeli konferencia, amely a japánok Kína elleni agressziójának kérdését vizsgálta meg, semmilyen intézkedést sem tett a japán agresszió megfékezésére. Az Egyesült Államok, Anglia és a többi tőkés ország „müncheni" politikája a kuomintangista vezetés magatartásában is éreztette hatását. A kuomintangista vezetők továbbra is arra törekedtek, hogy a kínai nép rovására megegyezésre jussanak Japánnal. 1937 november 28-a és 1938 január 15-e között Trautmannak, a fasiszta Németország követének közvetítésével titkos béketárgyalások folytak Csang Kaj-sek és Japán között. A Csang Kaj-sek klikk kész volt elfogadni a japán feltételeket, amelyek lényegében véve azt jelentették, hogy a japán tőke egész Kínát leigázza. A tárgyalások csak a japán imperialisták hajthatatlansága miatt szakadtak félbe, akik arra számítottak, hogy az adott helyzetben a Csang Kaj-sekkel való megegyezés nélkül is elérhetik a teljes győzelmet.

1938 elején a Kuomintang még bizonyos mértékig kénytelen volt folytatni a Japánnal szembeni ellenállás politikáját. A Kommunista Párt legális tevékenysége számára biztosítottak bizonyos — bár rendkívül korlátozott — lehetőségeket. Megengedték, hogy újságokat adjon ki, hogy belépjen a Kuomintang-Kína egyes katonai és politikai szerveibe. A Kuomintang rendkívüli kongresszusa (1938 március—április), amely olyan időben ült össze, amikor az egész népet magával ragadta a hazafias lelkesedés, hazug ígéretekkel igyekezett „lecsendesíteni" a néptömegeket, s ezért elfogadta „A japánellenes háborúnak és az állam építésének programját". A kongresszus határozatot hozott többek között arról, hogy a Kuomintang-kormány mellett az összes pártok képviselőiből — beleértve a Kommunista Pártot is — tanácskozási joggal felruházott Nemzeti-Politikai Tanácsot hoznak létre. (A Nemzeti-Politikai Tanácsot 1938 július 1-én alakították meg.) A kongresszus ugyanakkor fokozta Csang Kaj-sek diktatúráját. Csang Kaj-seket hivatalosan a Kuomintang „vezérévé" nyilvánította, helyettesévé pedig Vang Csing-vej japán ügynököt nevezte ki. A Kuo-

mintang-uralom alatt levő körzetekben feloszlattak minden nem kuomintangista ifjúsági szervezetet, azzal az ürüggyel, hogy a kuomintangisták vezetése alatt álló szervezetben egyesítik őket.

A kommunisták, akik a Japán elleni háború idején a kínai nemzeti érdekek legállhatatosabb és legodaadóbb védelmezőinek bizonyultak, a Kuomintang-reakció által eléjük gördített akadályok ellenére tovább mozgósították a tömegeket a haza megmentéséért folyó harcra. Jenan, a Kommunista Párt Központi Bizottságának határterületi székhelye, olyan központtá változott, ahol egész Kína hazafias elemei tömörültek. A japán megszállók mögöttes területén a 8. és az Új 4. Hadsereg, valamint a Kommunista Párt vezette partizánosztagok hatalmas területeket foglaltak vissza a japán csapatoktól, és ezeket felszabadított körzetekké alakították. A legnagyobb ilyen körzetek 1938-ban Sanhszi—Csahar—Hopej tartományok határán (Vutaji körzet), Sanhszi—Hopej tartományok határán (Tajhangi körzet), Santung tartományban stb. voltak. A felszabadított körzetekben a demokratikus hatalmi szerveket a lakosság választotta általános választások útján. A demokratikus szervek vezetését a nép mindenütt a kommunistákra bízta. A Kommunista Párt viszont az egységfront kiszélesítése céljából a helyek egy részét önként átengedte a kis- és a középburzsoázia képviselőinek. (A Kommunista Párt 1940-től kezdve az úgynevezett „három harmados" rendszer alapján a helyek egyharmadát tartotta meg magának.) A felszabadított körzetek kormányai felosztották a parasztok között a hazaárulók földjeit, csökkentették az adókat és a bérleti díjat, megtiltották az uzsorakamatot, serkentették a szövetkezeti mozgalmat, intézkedéseket tettek az ipar fejlesztésére, a munkásság és a parasztság helyzetének javítására, a kultúra fejlesztésére. A 8. Hadsereg támogatására népfelkelő osztagokat alakítottak. A felszabadított körzetekben végrehajtott demokratikus átalakítások nemcsak a japánellenes háború bázisát szilárdították meg, hanem egyben előkészítették a talajt ahhoz, hogy egész Kínában hasonló átalakításokat hajtsanak végre. A felszabadított körzetekben egészen más volt az élet, mint akár a japánok által megszállt területen, akár a kuomintangisták uralma alatt lévő körzetekben, ahol teljes mértékben fennmaradt a félfeudális elnyomás, ahol a lakosságot kirabolták a hivatalnokok és a reakciós katonai klikk képviselői, és a néptömegek nyomorban éltek. Kínában a háború kezdetétől fogva két önálló front volt: a Kuomintang-front és a felszabadított körzetek frontja. Ez utóbbi lett a japánellenes háború fő frontja.

A Kínai Kommunista Párt Mao Ce-tung vezetésével a nemzeti felszabadító háború vezető ereje volt. Mao Ce-tung ebben az idő-

szakban írott műveiben („A japán területrablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései", „Az elhúzódó háborúról" stb.) részletesen kidolgozta a kínai nép nemzeti felszabadító háborújának legfontosabb stratégiai és taktikai kérdéseit. Mao Ce-tung rámutatott arra, hogy az imperialista Japán elleni háború elhúzódó háború lesz és három stratégiai szakaszon megy keresztül: 1) A japán csapatok támadásának és a kínai csapatok visszavonulásának szakasza. 2) Az „erőegyensúly" szakasza, amikor a japán hadsereg már nem tud, a kínai hadsereg meg még nem tud általános támadást indítani az ellenség ellen; ez az időszak előkészíti a kínai csapatok ellentámadását. 3) A kínai csapatok ellentámadása, a japán csapatok szétzúzása. A Kínai Kommunista Párt leleplezte egyes pártfunkcionáriusok jobboldali opportunista hibáit, akik korábban, a második forradalmi polgárháború idején, súlyos „baloldali" opportunista hibákat követtek el. Ezek a pártfunkcionáriusok a japánellenes háború idején a Kuomintangnak adandó engedmények címén fel akarták áldozni a Kommunista Párt önállóságát, akadályozták a tömeges népmozgalom kibontakozását. A jobboldali elhajlás leküzdése után a Kommunista Párt a Kuomintangtól függetlenül határozottan megkezdte a japán területrablók elleni népi háború kibontakoztatását.

A japánok 1937—1938-ban még nagyarányú támadásokat indítottak. 1937 végén és 1938 elején a japán hadsereg a kuomintangista santungi kormányzó árulása következtében könnyűszerrel elfoglalta Santung tartományt, és tavasszal megkezdte Hszücsou város ostromát. A kínai hadseregnek áprilisban sikerült győzelmet aratnia Tajercsuan mellett (Santung tartomány déli része), a kuomintangista parancsnokság azonban nem tudta továbbfejleszteni ezt a sikert, és a japánok, akik Észak- és Közép-Kínában egyesítették erőiket, májusban elfoglalták Hszücsout. A japán hajóhad 1938 október 22-én elfoglalta Kantont, október 25-én pedig a japán csapatok bevonultak Vuhanba, amelyet egész nyáron át ostromoltak. A Kuomintang-kormány Hankouból Csungkingba költözött át, s a háború végéig ott maradt. A japán parancsnokság Vuhan bevétele után hosszú ideig nem támadott a Kuomintang-fronton.

A japán-kínai háború 1938 októberétől 1945 augusztusáig terjedő időszakát a japán hadsereg és a felszabadított körzetek frontja közötti fokozott harc jellemezte. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának negyedik plénuma (1938 október—november) megállapította, hogy a háború az „erőegyensúly" szakaszába lépett, melynek elő kell készítenie a kínai csapatok általános támadását a japán területrablók ellen. A harc folyamán kifejlődtek a 8. és az Új 4. Hadsereg erői. Felszabadított körzetek alakultak Hupej—Honan—Anhuj tartományok

határán (1938), Sanhszi—Szujjüan tartományok határán (1940), Kanton vidékén, Hajnan szigetén, amelyet a japánok 1939-ben foglaltak el, és másutt. A 8. Hadsereg alakulatai 1940 augusztus 20-a és december 5-e között Csu Te parancsnoksága alatt Észak-Kínában támadást intéztek a japán hadállások ellen. Ezt a támadást a „Száz Ezred Offenzívája" néven ismerik. 1940-ben jelent meg Mao Cetungnak „Az új demokráciáról" című munkája. Mao Ce-tung a nemzeti-gyarmati kérdésről szóló marxi-lenini tanítás alapján kimutatta, hogy szükség van az imperializmus és a feudalizmus ellen harcoló valamennyi kínai forradalmi osztály szövetségének diktatúrájára, egy olyan hatalomra, melyet a Kommunista Párt révén a proletariátus vezet, és amely átmenetet jelent Kína szocialista fejlődéséhez. A Kínai Kommunista Párt nagy munkát végzett tagjainak ideológiai megszilárdítása, a marxi-lenini elmélet további elsajátítása érdekében, hogy ezt az elméletet Kína konkrét adottságainak megfelelően alkalmazhassa (mozgalom „a pártmunka helyes stílusáért" 1942-ben).

A kínai demokrácia sikerei megrémítették és haragra gerjesztették a kínai reakciót. 1938 decemberében megkezdődtek a kuomintangista csapatok áruló támadásai a 8. és az Új 4. Hadsereg alakulatai ellen. A Kuomintang vezető rétege két részre szakadt: a japán tőkével összefonódott komprádor nagyburzsoázia nyíltan a japánok szolgálatába állt (1938 decemberében sok neves kuomintangista politikus Vang Csing-vejjel az élén a japánokhoz menekült), majd később részt vett a japán hatóságok által alakított Vang Csing-vej-féle nankingi bábkormányban (1940 március). A Csang Kaj-sek klikk, amely a feudális nagybirtokosok és az abban az időben az amerikai és az angol tőkével összefonódott nagy komprádorok érdekeit képviselte, még nem határozta el magát arra, hogy haladéktalanul kapituláljon Japán előtt, de a valóságban beszüntette a japán megszállók elleni hadműveleteket, és felújította a demokrácia elleni fasiszta terror politikáját. A Kommunista Pártot 1939-ben a Kuomintang fennhatósága alatt álló területeken könyörtelenül üldözték. Csang-Kaj-sek csapatai 1939 végén ostromzár alá vették a Senhszi—Kanszu—Ninghszia Határterületet, azzal a céllal, hogy kiéheztessék lakosságát (Csang Kaj-sek úgynevezett „első kommunistaellenes kampánya"). A határterület lakossága azonban a Kommunista Párt felhívására önfeláldozó munkával biztosította a maga számára a legszükségesebb élelmiszert, ruházatot stb.

Anglia 1939-ben elismerte Japán kínai hódításait (Arita—Craigie egyezmény). Az angol kormány 1940-ben három hónapra lezárta a Burma és Kína közötti utat, és ezzel megfosztotta Kínát attól a lehetőségtől, hogy Burmából különböző anyagokat hozzon be. A távol-

keleti „müncheni" politika csúcspontját az 1941. évi amerikai-japán tárgyalások jelentették; az Egyesült Államok kész volt elismerni Mandzsúria Japán általi meghódítását, és beleegyezett abba, hogy „a kommunista tevékenység elleni harc céljából" a japán csapatok Kína más részein is jelen legyenek. A „távol-keleti München" fő szervezője, az Egyesült Államok, ideiglenes megegyezést akart kötni Japánnal a Szovjetunió és a kínai nép ellen. Az Egyesült Államok és Anglia sürgették Csang Kaj-seket, hogy minél gyorsabban kapituláljon Japán előtt. A Kuomintang-kormány 1939 őszétől számos újabb kísérletet tett arra, hogy béketárgyalásokat kezdjen Japánnal. A Kuomintang-csapatok 1941 januárjában Anhuj tartomány déli részén áruló módon megtámadták az Új 4. Hadsereget, és megsemmisítették törzskarát (Csang Kaj-sek úgynevezett „második kommunistaellenes kampánya").

Míg a nagybirtokosok osztálya és a nagyburzsoázia már igazi, alig leplezett háborút folytatott a kínai demokrácia ellen, a nemzeti burzsoázia gondosan igyekezett megtartani „közbülső" helyzetét a reakciós és a forradalmi tábor között. A nemzeti burzsoáziát a néptömegek erejének növekedésétől való félelem az ellenforradalom oldalára taszította, a japán területrablóktól való félelem viszont arra ösztönözte, hogy megőrizze szövetségét a forradalmi munkásokkal és parasztokkal. A nemzeti burzsoázia és a kisburzsoázia egy része 1941 márciusában, a „dél-anhuji események" után megalakította saját politikai szervezetét, a Demokratikus Ligát (1941-től 1944-ig a „Demokratikus Politikai Szervezetek Ligájának" nevezték). A kínai nemzeti burzsoázia gyengeségével magyarázható a Liga gyengesége is. A Demokratikus Liga csak 1944—1945-ben élénkült meg némileg, amikor a nemzeti burzsoázia aktívabban kezdett harcolni Csang Kaj-sek politikája ellen. A japán hódítók elleni háború időszakában a Demokratikus Ligának gyengesége ellenére is volt bizonyos szerepe a Kína függetlenségéért és demokratizálásáért folytatott harcban.

A Kommunista Párt rugalmas politikát folytatott: azon igyekezett, hogy bevonja a nemzeti burzsoáziát az imperializmus elleni harcba, de ugyanakkor nem adott módot a burzsoáziának arra, hogy kiragadja a proletariátus kezéből a nemzeti felszabadító háború irányítását, a paraszttömegek és a városi kisburzsoázia vezetését.

A Szovjetunió 1941—1945. évi Nagy Honvédő Háborúja arra lelkesítette a kínai népet, hogy még kitartóbban harcoljon a japán területrablók ellen. A Szovjetunió azzal, hogy hősiesen harcolt a fasiszta tömb fő ereje, a hitleri Németország ellen, közelebb hozta egész Kína felszabadulását. A Szovjetunió 1941—1945 folyamán mintegy 40 hadosztályt tartott a mandzsúriai határon, s az egész Kvantung Had-

sereget lekötötte. Ezzel megkönnyítette Kína hadműveleteit a japán militaristák elleni háborúban.

A csendes-óceáni imperialista ellentmondások kiéleződése fegyveres összetűzéshez vezetett Japán és versenytársai között. Japán 1941 december 7-én megtámadta az Egyesült Államok és Anglia csendes-óceáni birtokait. Az Egyesült Államok és Anglia ezután belépett a Japán elleni háborúba, és formálisan Kína szövetségese lett. Az amerikai fegyveres erők a Csendes-óceánon csak másodrangú hadműveleteket folytattak, és nem voltak valamennyire is jelentős hatással a kínai helyzetre. Azután, hogy Japán demagóg módon kijelentette, hogy „visszaadja Kínának" (vagyis Vang Csing-vej bábkormányának) az összes külföldi koncessziókat, az Egyesült Államok és Anglia is szükségesnek tartotta kijelenteni, hogy „lemond" a Kínával kötött régebbi, diktátum jellegű szerződésekről (1943 január); ezzel leplezte Kína imperialista kifosztására irányuló politikájának folytatását. Az amerikaiak csak 1944—1945-ben irányítottak jelentősebb hadianyagszállítmányokat Kínába. Ezeket a hadianyagokat azonban nem a Japán elleni háborúra, hanem a kuomintangista alakulatoknak a felszabadított körzetek elleni támadás céljából való felfegyverzésére fordították.

A japán hadsereg 1941—1942-ben „mindent gyújts fel, mindent rabolj el, mindenkit gyilkolj meg" jelszóval „általános támadást" indított a felszabadított körzetek ellen, de az észak-kínai felszabadított körzeteknek csupán egy részét tudta elfoglalni, s azt is nagy veszteségek árán. Közép- és Dél-Kína felszabadított körzeteinek területe ebben az időszakban is tovább bővült. A második világháború menetében a Szovjet Hadsereg sztálingrádi és kurszki győzelme nyomán bekövetkezett fordulat után Kína felszabadított körzeteinek frontja részleges ellentámadásba ment át a japán területrablókkal szemben (1944 január). A felszabadított körzetek teljes egészében visszaszerezték az 1941—1942-ben elvesztett területeket, és tovább növekedtek. A felszabadított körzetek frontja 1943-ban a tulajdonképpeni Kínában a japán csapatok 64 %-át, a Vang Csing-vej bábkormány csapatainak pedig 95 %-át kötötte le. A Kuomintang-front ezalatt csaknem teljesen szétesett. A kuomintangista tábornokok Csang Kaj-sek titkos parancsára, egymásután nyíltan átmentek a japánokhoz, hogy a japánok szolgálatában folytassák a hadműveleteket a kínai 8. és Új 4. Hadsereg ellen. (Ez az átállás különösen 1943 tavaszán és nyarán öltött tömeges méreteket.) 1943 májusában titkos béketárgyalások kezdődtek Csang Kaj-sek és Japán között a japánok titkos megbízottja útján, aki repülőgépen érkezett Csungkingba. A Kuomintang-parancsnokság 1943 nyarán újabb csapatokat vont

össze a Határterület közelében, és Jenan megtámadására készült. A kuomintangisták vad sajtóhadjáratot indítottak, „a Kommunista Párt feloszlatását" követelve (Csang Kaj-sek úgynevezett „harmadik kommunistaellenes kampánya"). A kuomintangista fennhatóság alatt álló körzeteket a gazdasági bomlás, az éhség, a nyomor, a milliós tömegek jogfosztottsága jellemezte. Ugyanakkor a nép szenvedése árán meggazdagodott sikkasztók és spekulánsok maroknyi csoportja fényűző és kicsapongó életet élt. A „négy család" a nép kirablása, a nemzeti ipar és kereskedelem tönkretétele útján többszörösére növelte tőkéjét. A japán parancsnokság 1944 áprilisában ismét megkezdte a támadást a Kuomintang-fronton. A japán csapatok elfoglalták az egész Peking—Kanton vasútvonalat, és egyesültek a Kanton körzetében levő japán haderővel (elfoglalták Csangsa, Kujlin stb. városokat). Az ott állomásozó Kuomintang-hadsereget teljesen szétzúzták, maradványai pánikszerűen szétfutottak. Csang Kaj-sek válogatott alakulatai ugyanakkor továbbra is ostromzár alatt tartották a Határterületet, és elfojtották a demokratikus mozgalmat Hszincsiang tartományban. A japánok előcsapatai 1944 decemberében elérték Kujcsout, és Kína ideiglenes fővárosát, Csungkingot veszélyeztették. A fronton elszenvedett vereségek a nép felháborodásának újabb hullámát indították el, s ez arra kényszerítette a kuomintangista reakciósokat, hogy tárgyalásokba bocsátkozzanak a Kommunista Párttal. A Kommunista Párt ezeken a tárgyalásokon azt követelte, hogy alakítsanak az összes pártok képviselőiből koalíciós kormányt.

1945 áprilisában ült össze a Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusa. A kongresszus összegezte a nemzeti felszabadító harc eredményeit, és kijelölte a Kína előtt álló legfőbb feladatokat. E feladatok a következők voltak: minden erő mozgósítása a japán területrablók elleni harcra; a japán imperializmus szétzúzása; a Kuomintang egypárt-diktatúrájának felszámolása; koalíciós kormány alakítása a társadalom mindazon rétegeinek képviselőiből, amelyek az imperializmus és a feudalizmus elleni harcban egyesültek; az erős, független, virágzó Kína felépítése. A kongresszus elfogadta a párt új szervezeti szabályzatát, és megválasztotta az új Központi Bizottságot.

A hitleri Németország leverése a világagresszió nyugati tűzfészkének felszámolását jelentette. A Szovjetunió fontosnak tartotta, hogy minél előbb helyreálljon az általános béke, hogy a világ népei megmeneküljenek az újabb szenvedésektől és véráldozatoktól, fontosnak tartotta, hogy felszámolják az agresszió távolkeleti tűzfészkét, amely állandóan veszélyeztette a Szovjetunió határainak biztonságát. Ezért 1945 augusztus 9-én belépett az imperialista Japán elleni háborúba. A Szovjet Hadsereg, kínai területre lépve, kemény harcok közepette

szétzúzta a japán hadsereg fő erejét, a Kvantung Hadsereget. Mandzsúria (Tungpej) kínai terület felszabadult a 14 esztendei japán imperialista uralom alól. A 8. és az Új 4. Hadsereg 1945 augusztus 10-én Csu Te parancsára általános támadásba ment át a japán hódítók ellen. Megkezdődött a kínai nép háborújának harmadik stratégiai szakasza: a kínai csapatok támadása és a japán imperializmus szétzúzása. A kínai csapatok általános támadásának és általában annak a hosszú éveken át tartó harcnak, amelyet a kínai nép a japán területrablók ellen folytatott, igen nagy jelentősége volt a japán imperializmus szétzúzásában. A 8. és az Új 4. Hadsereg majdnem egész Észak-Kínát és Közép-Kína egy részét felszabadította a japán megszállás alól, elfoglalt 153 várost, köztük Kalkangot, Csifut, Vejhajvejt, Lungkout, Csinvangtaót, Sanhajkuant, Pengput stb.

Augusztus 14-én Moszkvában aláírták a 30 évre szóló szovjet-kínai barátsági és szövetségi szerződést.

A szerződés előírta a japán agresszió elleni közös harcot, és kötelezte a szerződő feleket, hogy nem vesznek részt semmiféle olyan koalícióban, amely a szerződő felek egyike ellen irányul. Ezzel egyidejűleg egyezményt írtak alá, amelynek értelmében a Kínai Csangcsun Vasút néven egyesült Kínai Keleti Vasút és Dél-Mandzsúriai Vasút fő vonalait a Szovjetunió és Kína közös tulajdonának nyilvánították, amelyet a két államnak közösen kell üzemeltetnie. Talien kikötőt szabad kikötővé nyilvánították, s kikötőberendezéseit bérbeadták a Szovjetuniónak; Port-Artur haditengerészeti támaszpont lett, amelyet a Szovjetunió és Kína közösen használ; Port-Artur védelmét Kína a Szovjetuniónak adta át. A Kuomintang-kormány kijelentette, hogy Kína elismeri a Mongol Népköztársaság függetlenségét. Csang Kaj-sek kormánya kénytelen volt szerződést kötni a Szovjetunióval, mert látta, hogy Kínában egyre nő a rokonszenv a Szovjetunió iránt, mely megszabadította a kínai népet a japán imperializmus igájától. Az imperialista Japán 1945 szeptember 2-án letette a fegyvert. A kínai nép nemzeti felszabadító háborúja világosan megmutatta a Kommunista Pártnak az imperialista területrablók elleni harcban betöltött irányító és szervező szerepét, s a párt befolyásának és tekintélyének növekedését eredményezte. A Kínai Kommunista Pártnak a háború kezdetén (1937-ben) 40 000 tagja volt, a háború végére ez a szám 1 210 000-re emelkedett. A 8. és az Új 4. Hadsereg létszáma 1937-ben mindössze 90 000 fő volt, 1945-ben pedig a Dél-Kínában tevékenykedő népi alakulatokkal együtt mintegy 1 300 000-re nőtt. A népfelkelő és a partizánosztagoknak kb. 2 700 000 tagja volt.

A felszabadított körzetek területe 1945-ben meghaladta a 950 000 km²-t, kb. 100 milliónyi lakossal. Kína felszabadított körzetei észak-

déli irányban Tungpejtől Hajnan szigetéig terjedtek. E körzetek közös központja Jenan, a Kínái Kommunista Párt Központi Bizottságának tartózkodási helye volt. A kínai demokratikus tábor a nemzeti felszabadító háború végére hatalmas erővé fejlődött.

Kína 1945—1949-ben. A harmadik forradalmi polgárháború és a Kínai Népköztársaság megalakulása. Azáltal, hogy a Szovjetunió szétzúzta a német és a japán fasiszta zsarnokságot, s ezzel megmentette Európa és Ázsia népeit a fasiszta rabság veszélyétől, a kínai népi felszabadító mozgalom új, magasabb fokra emelkedett. Az imperialisták nyugati és keleti agresszív terveinek csődje fokozta a kínai népnek a nemzeti egységre és függetlenségre irányuló törekvését. A kínai nép nem akart tovább a régi módon, félgyarmati és félfeudális viszonyok között élni.

A japán területrablók elleni háború idején a reakciós Kuomintang-klikk a Japánnal szembeni passzív ellenállás politikáját folytatta, s ugyanakkor aktívan üldözte a Kínai Kommunista Pártot, terveket dolgozott ki az ország demokratikus erőinek szétzúzására. A második világháború befejezése után, amikor az egész országban hatalmas mozgalom indult a békéért és a demokráciáért, a Kuomintang-kormány a polgárháború előkészítésének leplezése céljából arra kényszerült, hogy tárgyalásokat kezdjen a Kínai Kommunista Párttal. A kínai kommunisták belementek ezekbe a tárgyalásokba, és a későbbi tárgyalásokba is, noha semmiféle illúziót sem tápláltak a Kuomintanggal szemben. A tárgyalások lehetővé tették a Kuomintang népellenes politikájának leleplezését, s hozzájárultak ahhoz, hogy a legszélesebb néptömegek körében növekedjék a békéért és a demokráciáért következetesen harcoló Kommunista Párt tekintélye. 1945 augusztus 28-án Jenanból Csungkingba érkezett a Kínai Kommunista Párt küldöttsége Mao Ce-tung vezetésével, hogy tárgyaljon Csang Kaj-sek kormányával. A kínai társadalom széles rétegei annak a bizonyítékát látták a Kommunista Párt vezetőjének megérkezésében, hogy a Kínai Kommunista Párt valóban szeretne megegyezésre jutni a Kuomintanggal az ország háború utáni újjáépítését illető legfontosabb politikai kérdésekben.

1945 augusztus 25-én, közvetlenül a küldöttség megérkezése előtt, közzétették a Kommunista Pártnak Kína legfontosabb politikai problémáira vonatkozó nyilatkozatát. A nyilatkozat hangsúlyozta, hogy az ország legfontosabb háború utáni feladata az ország belső egységének megszilárdítása, az ország demokratizálása, a néptömegek életviszonyainak megjavítása, a független, szabad, erős és virágzó Kína felépítése, a Szovjetunióval, Nagy-Britanniával, az Egyesült Államokkal és minden békeszerető néppel való együttműködés a népek közötti

tartós béke megteremtése érdekében. A Kommunista Párt ezeknek a feladatoknak a megoldását a következő feltételek mellett tartotta lehetségesnek: a Csang Kaj-sek kormány ismerje el a 8. és az Új 4. Hadsereg alakulatai által felszabadított és ellenőrzött körzetekben a nép választotta demokratikus hatóságokat és a japánellenes hadseregeket; ezeknek a katonai alakulatoknak adják meg azt a jogot, hogy elfogadják a japán csapatok fegyverletételét és leszerelhessék a bábcsapatokat; igazságosan és ésszerűen szervezzék át az ország összes fegyveres erőit (köztük a 8. és az Új 4. Hadsereget), törvényesen ismerjék el az összes politikai pártokat és adják meg a polgári szabadságjogokat, hívják össze a politikai pártok közös konferenciáját, és azon vitassák meg a koalíciós kormány megalakításának és a teljesen szabad általános választások alapján összehívandó Nemzetgyűlés előkészítésének kérdését.

1945 október 10-én hivatalos közlemény jelent meg a Kínai Kommunista Párt küldöttsége és a Kuomintang-kormány között lefolyt tárgyalások eredményeiről. Megegyezés jött létre az ország belső békéjének biztosítására vonatkozó számos kérdésben. Megállapodtak abban, hogy azoknak a kérdéseknek a megvitatására, amelyekben nem tudtak megegyezésre jutni, a különböző pártok és szervezetek képviselőiből és a pártonkívüli közéleti személyiségekből álló Politikai Tanácskozó Testületet kell összehívni. A Kínai Kommunista Párt kész volt végrehajtani a közösen hozott határozatokat. Csang Kaj-sek azonban csupán a polgárháború kirobbantására irányuló népellenes terveinek leplezésére használta fel az egyezményt, s abban reménykedett, hogy az gyengíti a kínai demokrácia éberségét. A Kuomintang-csapatok az egyezmény aláírása ellenére megtámadták a 8. és az Új 4. Hadsereget. A reakció meg akarta semmisíteni a Kommunista Párt fegyveres erőit, és fel akarta számolni Kína felszabadított körzeteit. 1945 vége felé Zsehol, Szujjüan, Hopej, Honan, Santung tartományban és másutt csatározások folytak a kuomintangista csapatok, valamint a 8. és az Új 4. Hadsereg alakulatai között. A kínai nép határozott ellenállása a polgárháború kirobbantására irányuló csangkajsekista politikával szemben, továbbá azok a vereségek, amelyeket a 8. és az Új 4. Hadsereg a Kuomintang-csapatokra mért, arra kényszerítették Csang Kaj-sek kormányát, hogy újabb tárgyalásokat kezdjen a Kínai Kommunista Párttal. A reakció arra számított, hogy a tárgyalásokkal időt nyerhet a kuomintangista csapatok átcsoportosítására, és előkészítheti azokat a felszabadított körzetek elleni újabb támadásra. A reakció azt is igyekezett elkendőzni, hogy az Egyesült Államok agresszív körei aktív politikai, anyagi és pénzbeli támogatásban részesítik a belháború kirobbantására irányuló csangkajsekista terve-

ket. Ez volt a helyzet a kuomintangista kormány és a Kommunista Párt közötti újabb tárgyalások előestéjén, a Politikai Tanácskozó Testület ülésszakának megnyitása előtt. 1945 december 16-án Csou Enlajnak, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Irodája tagjának vezetésével Jenanból Csungkingba érkezett a Politikai Tanácskozó Testület ülésszakára a Kínai Kommunista Párt küldöttsége. Előzetesen megállapodtak abban, hogy először a Kuomintang-csapatok, valamint a 8. és az Új 4. Hadsereg alakulatai közötti hadműveletek megszüntetéséről tárgyalnak, és csak azután, ha ebben a kérdésben már megállapodásra jutottak, terjesztik a többi kérdést a Testület ülésszaka elé.

A tárgyalások 1945 december 27-én újból megindultak. December 28-án nyilvánosságra hozták a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminiszterei moszkvai tanácskozásának anyagát. A külügyminiszterek megegyezésre jutottak abban, hogy Kínában véget kell vetni a polgárháborúnak, és végre kell hajtani Kína demokratizálását. Ez a megállapodás hatással volt a Kuomintang-kormány és a Kommunista Párt közötti tárgyalásokra, valamint a Kínai Politikai Tanácskozó Testület ülésszakának munkájára. 1946 január 10-én a Kuomintang-kormány és a Kommunista Párt képviselői közös nyilatkozatot adtak ki. A nyilatkozat közölte: valamennyi katonai egységnek parancsot adtak, hogy január 13-ától szüntessék be a hadműveleteket; a különleges esetektől eltekintve megszüntetik a fegyveres erők átcsoportosítását Kínában, és a hadműveletek beszüntetésére vonatkozó egyezmény végrehajtására a Kuomintang-kormány, a Kínai Kommunista Párt és az Egyesült Államok diplomáciai misszió-jának képviselőiből Pekingben vezérkar alakul, amelynek parancsait Csang Kaj-sek nevében teszik közzé.

A Kuomintang és a Kommunista Párt között létrejött megegyezés értelmében a Politikai Tanácskozó Testületbe a különböző politikai pártok és szervezetek képviselői közül 39 főt választottak be. Ezek közül 9 a Kuomintangot, 7 a Kommunista Pártot, 5 az Ifjúkínai Pártot, 2 a Kínai Demokratikus Ligát, 2 a Nemzeti-Szocialista Pártot, 2 a Nemzet Megmentésének Társaságát, 1 a Szakmai Képzés Társaságát, 1 az Önkormányzat Kérdéseinek Tanulmányozására Alakult Intézetet, 1 a Harmadik Pártot képviselte, 9 pedig pártonkívüli volt.

1946 január 10-én megkezdődött Csungkingban a Politikai Tanácskozó Testület ülésszaka. Az ülésszak figyelmének középpontjában Kína politikai demokratizálásának és az összes kínai fegyveres erők egyesítésének problémái állottak, amelyeket az előző tárgyalások során nem oldottak meg. A Kommunista Párt küldöttsége Kína békés nemzeti újjáalakításának tervét terjesztette elő. Ez a terv feladatul

tűzte ki a polgárháború veszélyének elhárítását, az összes politikai pártok legalizálását, a polgári szabadságjogok biztosítását, a Kuomintang-kormány átalakítását ideiglenes koalíciós kormánnyá, amelyben valamennyi demokratikus párt és csoport részt vesz, az új választási törvénynek megfelelő szabad nemzetgyűlési választások megtartását, az ország fegyveres erőinek átszervezését, az összes japánellenes csapatoknak Kína nemzeti hadseregévé nyilvánítását stb. Az ülésszak január 31-én fejeződött be. Jóváhagyta a kormány újjászervezéséről, a katonai kérdésekről, az alkotmánytervezetről és a Nemzetgyűlésről szóló beszámolókat. Csou En-laj, a Kommunista Párt küldöttségének vezetője kijelentette, hogy noha az elért megegyezések még nem felelnek meg a Kínai Kommunista Párt következetes álláspontjának, a párt kész harcolni azok megvalósításáért.

A kínai demokratikus közvélemény széles körei üdvözölték az ülésszakon létrejött megállapodásokat. A Kuomintang-klikk azonban ellenségesen fordult szembe ezekkel a megállapodásokkal. Február 10-én nagygyűlést tartottak Csungking főterén a kongresszus munkájának sikeres befejezése alkalmából. A Kuomintang külön szolgálatának ügynökei a csendőrség és a rendőrség részvételével vérbefojtották a nagygyűlést. A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának második plénuma (1946 március 1—17) számos olyan határozatot hozott, amely szöges ellentétben állott a Politikai Tanácskozó Testület ülésszakának határozataival. A Kuomintang-klikk mindenáron azon igyekezett, hogy megtartsa a kormány egypárti jellegét, hogy ne engedje be a kormányszervekbe a demokratikus erőket, s elfojtsa a kuomintangista reakciósok és az amerikai imperialisták terjeszkedése ellen irányuló egyre erősödő mozgalmat. A Kuomintang-klikket amellett nagy katonai-politikai és anyagi támogatásban részesítették az Egyesült Államok agresszív körei. Arra számítottak ugyanis, hogy Kínát távol-keleti uralmuk fő támaszpontjául, a Szovjetunió és a délkelet-ázsiai országok nemzeti felszabadító mozgalma ellen szervezett háborújuk felvonulási területéül használhatják fel. 1945 novemberében Marshallt nevezték ki Truman elnök kínai személyes képviselőjévé. Marshall egész kínai tevékenységét annak a feladatnak rendelte alá, hogy minden eszközzel elősegítse Csang Kaj-seknek a kínai demokratikus erők elleni támadását, és az Egyesült Államok kínai pozícióinak megszilárdítását. Az a tény, hogy Marshall részt vett a Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang közötti tárgyalásokban, az amerikai imperializmus Kínával kapcsolatos agresszív terveit leplezte. Az Egyesült Államok a japán kapituláció és a japánok visszatelepítése biztosításának ürügyével a japán fegyverletétel után hatalmas hadsereget tartott Kínában. 1945 decemberében 113 000 amerikai katona volt

Kínában — tengerészek és a tengerészeti gyalogság katonái. Az amerikai imperialisták csak 1945 végéig 39 kuomintangista hadosztályt képeztek ki és fegyvereztek fel, a kuomintangista kormányt ellátták repülőgépekkel, hadihajókkal, harckocsikkal és egyéb fegyverekkel. Az amerikai imperialisták, a három külügyminiszter 1945 decemberében Moszkvában megtartott értekezletén elért megállapodás ellenére, 1946-ban továbbra is katonai segítséget nyújtottak Csang Kaj-seknek. 1946 júliusára az amerikaiak által kiképzett és felfegyverzett kuomintangista hadosztályok száma 45-re, 1948 októberére pedig 106-ra emelkedett. Az amerikai katonaszállító repülőgépek és hadihajók a felszabadított körzetek ellen indított támadások frontjaira több mint 540 000 főnyi kuomintangista fegyveres erőt dobtak át, amely 14 hadseregből, 41 hadosztályból, 8 mozgó csendőrdandárból állott. Az Egyesült Államok haditengerészeti flottájának partraszállított csapatait Sanghajban, Csingtaóban, Tiencsinben, Pekingben és Kína más fontos városaiban szállásolták el. Az amerikai csapatok 1945 októberétől 1946 júliusáig a kuomintangistákat segítve vagy önálló hadműveleteket folytatva több mint 30 esetben hatoltak be Kína felszabadított körzeteinek területére. Miután elévült az a mese, hogy az amerikai csapatok a japán fegyverletétel elfogadása céljából vannak Kína területén, az Egyesült Államok — mint ahogyan ez Acheson külügyminiszterhelyettes 1946 június 19-i nyilatkozatából kitűnik — azt a magyarázatot adta, hogy „az ország belső rendjének helyreállítása" érdekében nem vonhatja ki csapatait Kínából. Ez a nyilatkozat nyíltan elismerte, hogy az Egyesült Államok beavatkozik Kína belügyeibe.

A Kuomintang-reakció az Egyesült Államok agresszív köreinek segítségével támadást indított Kína demokratikus tábora ellen. A Kuomintang-kormánynak, amely ekkor Nankingba tette át székhelyét, 1946 júliusában (a Kuomintang-csapatok általános támadásának kezdetén) 4 300 000 főből álló hatalmas hadserege volt. A kuomintangista csapatok megkezdték a Közép-Kína felszabadított körzetei (Hupej tartomány keleti része, Honan tartomány déli része) elleni támadást, majd pedig megrohamozták a Sanhszi tartomány déli részén, Csiangszu tartomány északi részén, Santung tartomány délnyugati részén, Hopej tartomány keleti részén, Szujjüan tartomány keleti részén, Csahar tartomány déli részén, Zsehol tartományban és Liaoning tartomány déli részén állomásozó demokratikus fegyveres erőket.

A Kínai Kommunista Párt, amelyet az egész demokratikus közvélemény támogatott, kísérletet tett arra, hogy a polgárháború beszüntetésére vonatkozóan megegyezést kössön a Kuomintang-kormánnyal. A Kommunista Párt kezdeményezésére 1946 május 25-én újabb tárgyalások kezdődtek a Kuomintang-kormánnyal. Június 6-án Nanking-

ban egyezményt írtak alá, amelynek értelmében Északkelet-Kínában 15 napra beszüntették a hadműveleteket, azzal a célkitűzéssel, hogy ez idő alatt a többi kérdésben is megegyeznek. Csang Kaj-sek azonban az egyezmény aláírásával egyidejűleg parancsot adott az északkelet-kínai egyesült demokratikus hadsereg megtámadására. Az 1946. évi nyári hadjárat idején Északkelet-Kínában szünet nélkül folytak a hadműveletek. Az 1946 augusztusától—októberéig elhúzódó harcok azt bizonyították, hogy a Kuomintang-parancsnokság meg akarja erősíteni északkelet-kínai hadseregének szárnyait, ki akarja bővíteni a Liaotung-öblöt környező, korábban elfoglalt sávot, és meg akarja szilárdítani hadállásait a Szungari folyó déli partján (Csangcsuntól északra), hogy ilymódon elszakítsa az észak-kínai Felszabadító Néphadsereget az északkelet-kínai Egyesült Demokratikus Hadseregtől. Csang Kaj-sek 1946 október 16-án közzétette demagóg szólamokat hangoztató „8 békepontját". A Kommunista Párt e pontok megtárgyalása előtt követelte, hogy érvényesítsék a hadműveletek beszüntetésére vonatkozó, 1946 január 10-én kiadott parancsot, mindkét oldalon állítsák helyre azt a katonai helyzetet, amely január 13-án Belső-Kínában és 1946 június 7-én Északkelet-Kínában fennállott, és hajtsák végre a Politikai Tanácskozó Testület határozatait. A tárgyalások október 21-én kezdődtek meg Nankingban. A Kuomintang-kormány megtagadta azt a követelést, hogy a Kuomintang-csapatok vonuljanak vissza 1946 január 13-án és június 7-én elfoglalt állásaikba. Ezzel elárulta, hogy meg akarja tartani az elfoglalt területet a felszabadított körzetek elleni további hadműveletek céljából.

A Kuomintang-kormány 1946 november 15-én összehívta Nankingba az egypárti „nemzetgyűlést", amelynek küldötteit a Kuomintang szervei válogatták és nevezték ki. Erre azután véglegesen megszakadtak a tárgyalások a Kuomintang-kormány és a Kommunista Párt között. A Kommunista Párt még szeptember 30-án hivatalosan értesítette a Kuomintang-kormányt, hogy nem hajlandó részt venni a „nemzetgyűlés" munkájában, mert azt — a Politikai Tanácskozó Testület határozataival ellentétben — a politikai pártokkal való előzetes tanácskozás nélkül hívják össze, a gyűlés összetétele pedig nem fejezheti ki a kínai nép akaratát. A Kommunista Párt álláspontjához a Kínai Demokratikus Liga és a pártonkívüli demokratikus közvélemény is csatlakozott. Míg a „nemzetgyűlés" ülésezett, a Kuomintang-csapatok összébb zárták a gyűrűt a Senhszi—Kanszu—Ninghszia Határterület körül, és támadást indítottak Santungban, Honan és Csiangszu északi részén, meg Északkelet-Kínában.

A Kínai Kommunista Párt a „nemzetgyűlés" által elfogadott alkotmányt törvényellenesnek és antidemokratikusnak minősítette. Ez az

alkotmány figyelmen kívül hagyta a Politikai Tanácskozó Testületnek azt a fontos javaslatát, hogy a felszabadított körzetekben törvényesen el kell ismerni a helyi demokratikus rendszert, s ezzel szabad kezet adott a reakciós Kuomintang-klikknek a demokratikus mozgalom elfojtásában. A Kuomintang-kormány fokozta támadását a kínai demokratikus szervezetek ellen. A kuomintangista hatóságok bezárat-ták a Kommunista Párt nankingi, csungkingi és sanghaji képviseleteit. A haladó kínai sajtóra egyre nagyobb nyomást gyakoroltak. 1946 decemberében 26 újságot és folyóiratot tiltottak be Csungkingban, köztük a *Hszinhuazsipao* című kommunista lapot is. Megszaporodtak a terrorcselekmények. A kuomintangista ügynökség 1946 nyarán állati kegyetlenséggel meggyilkolta a Kínai Demokratikus Liga két funkcio-náriusát: Li Kung-put és Ven Ji-tót.

Kína politikai helyzetét 1946 második felében és 1947 első felében nemcsak a belső reakció aknamunkája súlyosbította, hanem az Egye-sült Államok egyre jobban fokozódó intervenciója is. Az Egyesült Államok továbbra is nagyarányú katonai segítséget nyújtott a Kuo-mintang-csapatoknak (a kuomintangista hadosztályok kiképzése és felfegyverzése, s a polgárháború észak- és északkelet-kínai frontjára való átdobásuk, hadianyag-szállítás és hadikölcsönök nyújtása stb.). Összesen mintegy 4 milliárd dollárra rúgott azoknak a hadianyagok-nak és „szolgálatoknak" az értéke, amelyeket az Egyesült Államok ebben az időszakban a Kuomintang-kormánynak adott.

Az amerikai szenátus által 1946 júliusában jóváhagyott törvény-javaslat értelmében 271 hadihajót adtak át a Kuomintang-kormány-nak. 1946 végén a 7. amerikai flottának kb. 50 hadihajója Csingtaóban állomásozott. Az Egyesült Államok nagy légitámaszpontokat létesített Nanking, Sanghaj, Hankou, Peking környékén és Kína más fontos pontjain. Az amerikai imperialisták nagyarányú kínai terjeszkedését az 1946 november 4-én Nankingban aláírt, Kína leigázására irányuló amerikai-kínai „barátsági, kereskedelmi és hajózási szerződés" rögzí-tette. A kínai néptömegek mindjobban gyűlölték a Kuomintang-kormányt. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a Kuomintang-kormány az Egyesült Államok agresszív elemeinek támogatásával a polgár-háború kirobbantásának politikáját folytatja Kínában. A néptömegek a Kínai Kommunista Párt vezetésével tevékenyen harcoltak az or-szágon belüli és a nemzetközi reakció egyesült erői ellen, s ebben a harcban a béke és a demokrácia Szovjetunió vezette táborának segítsé-gére támaszkodtak.

A Kínának nyújtandó katonai segítségre vonatkozó törvény-javaslat, amelyet az Egyesült Államok Külügyminisztériuma 1946 június 14-én a Kongresszus elé terjesztett megvitatásra, a kínai nép

mélységes felháborodását váltotta ki. Mao Ce-tung június 22-én nyilatkozatot tett az amerikai törvényjavaslattal kapcsolatban; követelte, hogy az Egyesült Államok haladéktalanul szüntesse be a Kuomintang-kormánynak nyújtott segítséget, és vonja ki az amerikai csapatokat Kínából.

Kína felszabadított körzeteiben sikeres demokratikus építőmunka folyt. A felszabadított körzetek területe 1946 júliusában 2 285 000 km² volt, vagyis Kína egész területének mintegy 23,8 %-a, a lakosok száma pedig elérte a 136 milliót. A felszabadított körzetek megkezdték az imperialista és a feudális elnyomás gyökeres kiirtását az ország gazdasági és politikai életéből. Ennek legfőbb előfeltétele az volt, hogy megteremtsék az összes japánellenes és haladó erők egységfrontját. A Kommunista Párt már a japán területrablók elleni háború idején ezt a politikát követte. A felszabadított körzetek lakossága a gyakorlatban ismerte meg a demokratikus társadalmi viszonyokat (aktív és passzív választójog, szólásszabadság, gyülekezési és szervezkedési jog, sajtószabadság, a nemzetiségek egyenjogúsága, a földnélküli és kevésföldű parasztok földhöz juttatása, a szabad munka joga stb.), s meggyőződött arról, hogy a demokratikus rendszer fölényben van a Kuomintang-rendszerrel szemben.

A kuomintangista Kínában viszont az amerikai tőke aktív behatolása következtében tovább mélyült a gazdasági és politikai válság. Az amerikai imperializmus nemcsak a kínai dolgozókat nyomta el, hanem a nemzeti (nem komprádor) burzsoázia érdekeit is jelentősen megkárosította. Az amerikaiak az 1946 november 4-i amerikai-kínai szerződés értelmében rendkívüli kiváltságokat kaptak, s ez igen káros hatással volt a kínai nemzeti iparra és kereskedelemre. Kína 1946-ban külkereskedelmi forgalmának 53,1 %-át az Egyesült Államokkal bonyolította le. A kínai vállalatok termékei nem tudták felvenni a versenyt az országba importált amerikai cikkekkel. A kínai vállalatok és kereskedőcégek óriási veszteséggel dolgoztak, és csődbe jutottak. 1946-ban hat hónap alatt csupán 27 kínai városban 77 000 különféle vállalat szűnt meg. A Csang Kaj-sek klikk bűnös politikája amerikai gyarmattá tette Kínát.

A mezőgazdaság helyzetére kedvezőtlen hatással volt a feudális földesurak növekvő nyomása, a parasztoknak a Kuomintang-hadseregbe való mozgósítása, a kényszerű állami élelmiszerbeszolgáltatás, a súlyos adó, valamint az, hogy a mezőgazdasági export csaknem teljesen megszűnt. Az elemi csapások és a polgárháború következtében a rizstermés 1947-ben 67 %-a, a burgonyatermés 66 %-a, a búzatermés pedig 60 %-a volt a szokásos termésnek. Az ország pénzügyi válságban volt. Az 1947 májusában forgalomban lévő bankjegyek

összege csillagászati számot ért el, mintegy 45 780 milliárd kínai dollárra rúgott. A közszükségleti cikkek ára szüntelenül emelkedett. Nőtt a munkanélküliek száma. A dolgozók hihetetlen nyomorban éltek; körülbelül 50 millió kínait az éhhalál fenyegetett.

A kínai nagyburzsoázia (a komprádor burzsoázia) kis csoportjának garázdálkodása elmélyítette az országon belüli gazdasági válságot. A komprádor burzsoáziát érdekei szorosan a külföldi tőkéhez (főleg az amerikai tőkéhez) és a feudális földbirtokhoz fűzték. Ez a burzsoázia monopolizálta a kínai gazdaság legfontosabb ágait, s ezzel jelentős kárt okozott a nemzeti (nem komprádor) burzsoáziának, a kereskedelmi és ipari középtőke képviselőinek.

A kínai dolgozók és értelmiségiek sztrájkokkal, parasztfelkelésekkel és tüntetésekkel válaszoltak a Kuomintang-kormány gazdaságpolitikájára, a lakosság életszínvonalának további csökkenésére, a polgárháborúra és a népre kényszerített újabb leigázó amerikai kölcsönökre. A kuomintangista Kínában 1947 folyamán több mint 3000 sztrájk volt. 1946-ban 12 tartományban kormányellenes parasztfelkelések törtek ki, amelyekben 400 000-ren vettek részt. A felkelések hulláma 1947-ben már 17 tartományra terjedt ki, a felkelők száma pedig elérte az egymilliót. 1947-ben a pekingi, tiencsini, sanghaji stb. közép- és főiskolák több mint 500 000 diákja vett részt tüntetésekben és sztrájkokban. A dolgozók bojkottálták az úgynevezett „nemzetgyűlési választásokat", amelyek 1947 november 23-án értek véget. A Kuomintangon belül is nőtt az elégedetlenség az uralkodó klikk kalandor politikájával, a polgárháború és az amerikai imperialistákkal való szövetség politikájával szemben. 1947 végén Hongkongban összeült a Kuomintang ellenzéki politikusainak kongresszusa, amely kimondotta a szakítást a Csang Kaj-sek féle Kuomintanggal.

A Kuomintang-reakció abban bízott, hogy az Egyesült Államok segítségével ki tud jutni a belső válságból. Az amerikai politika továbbra is éles ellentétben állott azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket az Egyesült Államok 1945 decemberében a külügyminiszterek moszkvai értekezletén vállalt.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága, miután megvitatta a Kuomintang-kormány külpolitikáját, 1947 február 1-én kijelentette, hogy a Kommunista Párt „nem ismer el semmiféle külföldi kölcsönt és semmiféle olyan egyezményt", amelyet 1946 január 10-e után kötöttek. Molotov, a Szovjetunió külügyminisztere, a távol-keleti béke és biztonság fenntartása érdekében a szovjet kormány nevében azt javasolta, hogy a Külügyminiszterek Tanácsának 1947 márciusi moszkvai ülésszakán hallgassák meg a moszkvai értekezlet részvevőinek a Kínára vonatkozó megállapodás végre-

hajtásáról szóló tájékoztatóját. Molotov D. Marshallhoz intézett levelében (amelyet 1947 április 7-én hoztak nyilvánosságra) hangsúlyozta: az amerikai csapatok Kínából való kivonása nem fejeződött be, sőt egyáltalán nem ismeretes, hogy az Egyesült Államok mikor szándékozik teljesíteni ezt a kötelezettségét. A szovjet kormány ezzel szemben idejében teljesítette ilyen irányú kötelezettségét: 1946 május 3-ig teljesen kivonta csapatait Mandzsúriából. A Kuomintang-kormány beleegyezett abba, hogy az amerikai csapatok Kínában maradjanak. Wedemeyer tábornok vezetésével 1947 nyarán amerikai küldöttség tartózkodott Kínában. E küldöttség munkája nyomán a Kuomintang-kormány újabb leigázó jellegű szerződéseket kötött az Egyesült Államokkal (a „Kína megsegítésére" vonatkozó 1947 október 27-i amerikai-kínai egyezmény és az 1947 december 8-i amerikai-kínai haditengerészeti egyezmény), újabb kölcsönöket kapott (a Kínának nyújtott amerikai kölcsönök teljes összege 1947-ben meghaladta az 5 milliárd amerikai dollárt). A Kuomintang-kormány megengedte az amerikaiaknak, hogy kínai területen repülőtereket és haditengerészeti támaszpontokat létesítsenek. A Kuomintang-kormány támogatta az Egyesült Államok uralkodó köreinek szovjetellenes irányvonalát és az amerikai monopóliumoknak a japán militarizmus újjáélesztésére irányuló politikáját. Kína az amerikai monopóliumok gyarmata lett.

A Kuomintang nemzetellenes, hazaáruló politikája megbotránkoztatott minden becsületes kínai hazafit, függetlenül politikai meggyőződésétől és vagyoni helyzetétől. A Kuomintang-kormánynak ez a magatartása, amellyel támogatta az agresszióra és az új háború kirobbantására irányuló amerikai politikát, egyre nagyobb tiltakozásra talált nemcsak a kínai munkásság, parasztság és értelmiség, hanem a nemzeti (nem komprádor) burzsoázia körében is. Mind népszerűbbé vált a Kommunista Párt politikája, amely harcot hirdetett a belső, feudális reakció és az amerikai imperialista terjeszkedés ellen. Megszilárdult a kínai munkások és parasztok szövetsége. A háború után Kínában kialakult politikai helyzet szükségessé tette a Kommunista Párt agrárpolitikájának megváltoztatását. A burzsoá-földesúri Kuomintang-klikk által a kínai nép ellen folytatott polgárháború idején, melynek ösztönzője az amerikai imperializmus volt, a földesurak és a kulákok a Kuomintang-uralom támaszának bizonyultak. A falusi osztályerőknek ezt a megoszlását figyelembe véve, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága rendkívül fontos határozatot hozott, amely lényegesen megszilárdította a párt falusi helyzetét és az egész kínai demokratikus tábor helyzetét. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1946 május 4-én határozatot hozott, hogy

vissza kell térni a földesúri földek elkobzásának politikájához, amelyet a japán imperializmus elleni harc idején a japánellenes egységfront létrehozása és megszilárdítása érdekében nem alkalmaztak. A Kommunista Párt kezdeményezésére 1947 szeptemberében összehívták a földkérdéssel foglalkozó összkínai konferenciát. Ez a konferencia új szakasz kezdetét jelentette a párt agrárpolitikájában. A konferencián rendeletet hoztak a földtörvényről. A törvény kimondotta a földesúri földbirtok felszámolását és a kulákok korlátozását, föld- és vagyonfölöslegük elkobzása útján. Ez a politika biztosította a Felszabadító Néphadsereg frontjának és mögöttes területének élelmiszerellátását, földhöz és felszereléshez juttatta a felszabadított körzetek kevés földdel és felszereléssel rendelkező parasztjait, megszilárdította a kínai munkásosztály és parasztság szövetségét. Mérhetetlenül megnövekedett a Kommunista Párt tekintélye. A párt képesnek bizonyult arra, hogy széles demokratikus egységfrontba szervezze és a reakciós Kuomintang-rendszer, a Kínába betolakodott amerikai imperializmus elleni igazságos, hazafias harcra vezesse a kínai népet.

A Felszabadító Néphadsereg 1947 októberében kiáltványt tett közzé, mely a következő felhívást tartalmazta: „Egyesüljenek a lakosság elnyomott rétegei: a munkások, a parasztok, a katonák, a diákok, a kereskedők, egyesüljenek az összes népi szervezetek, demokratikus pártok, nemzeti kisebbségek, valamennyi kínai emigráns, az összes hazafias elemek, s alkossanak nemzeti frontot, döntsék meg Csang Kaj-sek diktátori kormányát és alakítsanak demokratikus koalíciós kormányt." A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1948 május 1-i jelszavaiban követelte, hogy hívjanak össze új Politikai Tanácskozó Testületet, és alakítsanak koalíciós kormányt. A Felszabadító Néphadsereg kiáltványa és a Kommunista Párt május elsejei jelszavai világosan meghatározták a harmadik forradalmi polgárháború népi felszabadító harcának végső célját és e cél elérésének taktikai eszközét. A Kínai Felszabadító Néphadsereg (amelyet a 8. és az Új 4. Hadsereg, valamint az Északkelet-Kínai Egyesült Demokratikus Hadsereg alakulataiból szerveztek meg), a Kuomintang-csapatok 1946 júliusi általános támadásának megindulása után egy évig védelmi harcokat folytatott. E harcok folyamán a Felszabadító Néphadsereg azt a taktikát alkalmazta, hogy a döntő erőket az ellenfél részenkénti felmorzsolására összpontosította. Ezzel kimerítette az ellenséget, a népi csapatok erői viszont egyre jobban növekedtek, mert megszilárdult a demokratikus front, és a néptömegek a Kommunista Párt köré tömörültek. A Felszabadító Néphadsereg létszáma gyorsan emelkedett, a mögöttes területen sokan álltak be önként katonának. 1947 júliusában a Felszabadító Néphadsereg védekezésből

támadásba ment át. 1947 augusztusában mintegy 2 millió harcost számlált soraiban. A néphadsereg támadó alakulatai egymás után mérték súlyos csapásaikat a Kuomintang-frontra; ennek eredményeként 1948 őszén felszabadult Északkelet-Kína, az ország legfejlettebb iparvidéke. A Felszabadító Néphadsereg az északkelet-kínai szilárd mögöttes területekre támaszkodva nagyszabású hadműveleteket indított Észak- és Közép-Kínában, s e hadműveletek nyomán a hszücsoui fontos vasúti csomópont elfoglalása után (1948 december 1) nagyszámú Kuomintang-haderőt számolt fel, és elérte a Jangcét. A Felszabadító Néphadsereg 1949 januárjában felszabadította Tiencsint és Pejpinget (Pekinget). 1949 tavaszán a front elérte a Jangce északi partját. A Felszabadító Néphadsereg alakulatai 1949 április 20-án több helyen átkeltek a Jangcén, és április 23-án felszabadították Nankingot. Májusban felszabadult Sanghaj (Kína egyik legfontosabb ipari központja), Hszian (Kína északi részén) és Vuhan, júniusban pedig Csingtao, a nagy tengeri kikötő. Az északnyugati fronton a Felszabadító Néphadsereg csapatai augusztus végén felszabadították Lancsout, a déli fronton pedig Csangsát.

A kuomintangisták a háború idején óriási veszteségeket szenvedtek; a Kuomintang-csapatok létszáma 1949 júniusáig másfélmillióra csökkent. Ugyanakkor a Felszabadító Néphadsereg létszáma 1949 júniusáig 4 millióra emelkedett. A Felszabadító Néphadsereg sikeres támadása dezorganizálta a Kuomintang-csapatok frontját és mögöttes területét. A Kuomintang-csapatok mögöttes területén a partizánok százezrei tevékenykedtek, akik Kuangtung és Kuanghszi tartományban, Hajnan szigetén, valamint Dél- és Délnyugat-Kína más részein hatalmas területeket tartottak ellenőrzésük alatt. A Kuomintang-hadsereg felbomlott. Egész ezredek és hadosztályok lázadtak fel, és álltak át a Felszabadító Néphadsereg oldalára. A lakosság minden eszközt felhasznált arra, hogy kibujjon a Kuomintang-hadseregben teljesítendő katonai szolgálat alól, a parasztok szabotálták a kötelező élelmiszerbeadást. A Kuomintang-kormány 1949 január elején azt javasolta, hogy kezdjenek béketárgyalásokat. E javaslat mögött az a titkos szándék rejlett, hogy időt nyerjen, és becsapja a kínai népet. A Kommunista Párt hajlandó volt tárgyalásokba bocsátkozni a Kuomintang-hatóságokkal abban az esetben, ha a Kuomintang elfogadja az 1949 január 14-én nyilvánosságra hozott alábbi 8 feltételt: 1) A háborús bűnösök megbüntetése; 2) a fiktív alkotmány hatálytalanítása; 3) a Kuomintang-törvényhozás megszüntetése; 4) a reakciós hadseregek demokratizálása; 5) a bürokratikus tőke elkobzása (a „négy család" stb. tőkéje); 6) földreform; 7) a hazaáruló szerződések hatálytalanítása; 8) a Politikai Tanácskozó Testület összehívása

a reakciós elemek részvétele nélkül, a demokratikus koalíciós kormány megalakítása céljából. A kuomintangista reakciósok, akik késleltetni akarták a népi erők győzelmét, látszólag beleegyeztek ezekbe a feltételekbe. Az 1949 áprilisában megtartott pekingi tárgyalások azonban megmutatták, hogy a Kuomintang-kormány kétkulacsos politikát folytat, húzza-halogatja a polgárháború befejezését, nem akar békét. A tárgyalások a kuomintangista vezetők hibájából megszakadtak. A Kuomintang vezérei ugyanis, akik az amerikai imperialisták utasításai szerint jártak el, nem voltak hajlandók békés tárgyalások útján megoldani Kína legfőbb problémáit.

A Szovjetunió hatalmának növekedése, nemzetközi tekintélyének és befolyásának erősödése, a népi demokrácia megalakulása és megszilárdulása több közép- és délkelet-európai országban, továbbá a béke, a demokrácia és a szocializmus Szovjetunió vezette táborának általános növekedése kedvező nemzetközi feltételeket teremtett a kínai népi forradalom győzelméhez.

Az ország lakosságának széles körei növekvő felháborodással fogadták a Kuomintang nemzetellenes bel- és külpolitikáját. Nemcsak a munkások és a parasztok fordultak el a Kuomintangtól, hanem a nemzeti burzsoázia képviselői is, mert meggyőződtek Csang Kaj-sek irányvonalának áruló voltáról. A Kuomintang-klikk, az amerikai tőke ügynöksége, egyre jobban elszigetelődött. Az Egyesült Államok agresszív kínai terveinek csődje, a Felszabadító Néphadsereg döntő győzelmei és a Kuomintang-csapatok veresége gyökeres változást idéztek elő Kína politikai helyzetében a Kommunista Párt vezette demokratikus tábor javára. A felszabadított körzetek területe 1949 tavaszán Kína egész területének több mint 30 %-át alkotta. E terület lakosságának száma mintegy 280 millió volt, vagyis Kína lakóinak több mint a fele a felszabadított körzetekben élt. 1949 márciusában zajlott le a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának második plénuma. A pártnak ekkor már majdnem 3 millió tagja volt. A plénum határozatokat hozott, amelyek megjelölték a párt politikájának legfőbb irányelveit: az egész ország felszabadítását és az új Kína építését. A plénum rámutatott arra, hogy a párt munkájának súlypontját a falvakból a városokba kell áthelyezni. Mao Ce-tung, a Népi Forradalmi Bizottság elnöke és Csu Te, a Felszabadító Néphadsereg főparancsnoka, 1949 április 26-án deklarációt adtak ki, amely kimondotta, hogy az új hatalom meg fogja védelmezni a munkások, a parasztok, a városi kisburzsoázia és a nemzeti burzsoázia életét és tulajdonát, a kínai komprádor burzsoázia tőkéjét és vagyonát azonban elkobozza, és az a kínai népi kormány tulajdonába megy át. Ez a politika megszilárdította a széles alapokon nyugvó népi demokratikus egységfrontot,

amelybe a nemzeti burzsoázia és Kína minden haladó, demokratikus eleme bekapcsolódott. 1949 június 15—19-e között a Kommunista Párt kezdeményezésére megtartotta üléseit Pekingben a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület összehívását előkészítő bizottság. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testületnek kellett kihirdetnie a Kínai Népköztársaság megalakulását, és megalakítania a Központi Népi Kormányt. 1949 júliusában megjelent Mao Ce-tungnak „A népi demokratikus diktatúráról" című munkája, amelyben a marxizmus-leninizmus alapján megfogalmazta a Kínai Népköztársaság államhatalmának és nemzeti frontjának jellegére vonatkozó főbb tételeket.

A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület 1949 szeptember 21 és 30 között tartotta meg Pekingben első plenáris ülését. Az ülésen több mint 600 küldött vett részt, a munkásság, a parasztság, a városi kisburzsoázia, a nemzeti burzsoázia, a demokratikus pártok és csoportok, a népi szervezetek, a Felszabadító Néphadsereg, a különböző körzetek és nemzetiségek, a külföldön élő kínaiak stb. képviseletében, s ez a körülmény biztosította a kínai nép teljes és szabad akaratnyilvánítását. Az ülésszak megvitatta és elfogadta a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület szervezeti szabályzatát, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának megalakításáról szóló törvényt, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Általános Programját, megválasztotta a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottságát és a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánytanácsát, jóváhagyta a köztársaság zászlaját és címerét, s elhatározta, hogy Pekinget teszi meg a Kínai Népköztársaság fővárosává. 1949 október 1-én Pekingben, a Kínai Népköztársaság fővárosában kihirdették a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának megalakulását.

A kínai népi forradalom győzelmével Kína népe lerázta magáról az imperializmus és a belső reakció igáját. Az amerikai agresszorok kínai politikája teljes vereséget szenvedett. 1949-ben csupán az amerikai kormány 6 milliárd amerikai dollár értékű kölcsönt és egyéb anyagi „segítséget" nyújtott Csang Kaj-sek kormányának. Ezt az összeget a kínai nemzeti felszabadító mozgalom elfojtására és az ország teljes leigázására szánták. A kínai nép hősies harca azonban meghiúsította az amerikai imperializmus minden gazdasági és katonai tervét.

A háború után új politikai erőviszonyok alakultak ki Kínában. Az egyik oldalon létrejött a Kínai Kommunista Párt vezette hazafias, demokratikus front, amelybe a munkásságon és a parasztságon (a front mozgatóerőin) kívül szövetségesként az értelmiség, a városi kisburzsoázia és a nemzeti (nem komprádor) burzsoázia is beletartozott. Ez a front a munkásosztály vezetésével azt a feladatot

tűzte maga elé, hogy megdönti a reakciós Kuomintang-rendszert, felszabadítja az országot az amerikai tőke igája alól, és felépíti a szabad, független, demokratikus Kínát. A másik oldalon a burzsoá-földesúri Kuomintang-párt felső rétege által irányított reakciós tábor állott. Ez a tábor, melynek az amerikai imperializmus nyújtott anyagi és eszmei támogatást, továbbra is az antidemokratikus rendszer megszilárdításának politikáját folytatta. A demokratikus és a reakciós tábor harca a háború utáni Kína legfőbb jellemvonása. Ebben a harcban az erők túlsúlya a demokratikus tábor oldalán állott. A marxizmus-leninizmus győzelmes tanításával felvértezett Kínai Kommunista Párt történelmi hivatásának magaslatán állott. A Kommunista Párt Mao Ce-tung vezetésével a haza szabadságáért és függetlenségéért vívott hősies harcra lelkesítette és szervezte a kínai népet, és a béke, a demokrácia és a szocializmus hatalmas táborának támogatásával megdöntötte a korrupt Csang Kaj-sek klikk meg a külföldi imperialisták elnyomó uralmát.

„Ha nem lett volna a Szovjetunió — mondja Mao Ce-tung —, ha a második világháborúban nem arattak volna győzelmet a fasizmus felett, ha nem zúzták volna szét a japán imperializmust, ha nem jöttek volna létre az új demokrácia országai, ha a keleti országok elnyomott nemzetei nem kezdték volna meg a harcot, ha az Egyesült Államokban, Angliában, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Japánban és a többi tőkés országban nem folyt volna harc a néptömegek és reakciós kormányaik között, ha nem lettek volna meg mindezek a tényezők, akkor a reakciós erők reánk gyakorolt nyomása természetesen sokkal erősebb lett volna, mint most. Vajon győzhettünk volna ilyen körülmények között? Természetesen nem." A marxizmus-leninizmus eszméi hatalmas, világtörténelmi jelentőségű győzelmet arattak Kínában. Kína kiszakadt a kapitalista rendszerből, és a többi népi demokratikus országgal együtt belépett a Szovjetunió vezette egységes és hatalmas szocialista táborba.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a kínai népi felszabadító mozgalom győzelme volt az, amely ismét súlyos csapást mért a világimperializmus egész rendszerére és az imperialista agresszorok terveire.

A Kínai Népköztársaság 1949—1955-ben. A népi forradalom győzelme a népi demokratikus Kína építésének hatalmas távlatait nyitotta meg. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának III. plénumáig a párttagság létszáma több mint 5 millióra, 1951 júliusára pedig 5,8 millióra emelkedett. Azóta a munkaverseny hatalmas kiszélesedése és a mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakításáért és megszilárdításáért folytatott harc során sok tízezernyi munkást és parasztot

vettek fel a párt soraiba. A párt befolyása és tekintélye mérhetetlenül megnőtt. A Kínai Kommunista Párt III. plénuma és a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottságának ezt követő második (1950 június) és harmadik (1951 október) ülésszaka az ország politikai és gazdasági újjászervezésével kapcsolatos fő problémák megoldására mozgósította a népfront erőit.

A kínai nép harca során kikristályosodott az államhatalom szervezetének az a formája, amely leginkább figyelembe vette a kínai forradalom fejlődésének sajátos feltételeit, a korábban felszabadított körzetek demokratikus átalakításának tapasztalatait, a kínai haladó erők egységfrontjának kimagasló szerepét a forradalom győzelméért folyó harcban. A társadalom politikai szervezetének formája Kínában a népi demokratikus diktatúra, amelynek alapja a munkásosztály vezette munkás-paraszt szövetség. „A Kínai Népköztársaság — állapítja meg az alkotmány — a munkások és a parasztok szövetségén alapuló népi demokratikus állam, amelyet a munkásosztály vezet." A Kínai Népköztársaság, mint népi demokratikus ország, megoldja az antiimperialista és antifeudális forradalom megoldatlan feladatait, megteremtette a Kína szocialista építésére való fokozatos áttérés feltételeit.

A munkásosztály vezette népi demokratikus egységfront erősítésének politikája, melyet a Kínai Kommunista Párt folytat, nemcsak az ország demokratikus újjászervezésének és az újjáépítésnek időszakában fokozta az egységfront jelentőségét, hanem nagyfontosságú a szocialista építés jelenlegi időszakában is. A kínai népi hatalom a régi gazdaság átalakításában és az új gazdaság megszervezésében a termelőerők jellege és a termelési viszonyok közötti kötelező összhang gazdasági törvényére támaszkodik.

A Kínai Népköztársaság fejlődésének legjellemzőbb vonása a kínai népnek a gazdaság helyreállítása és továbbfejlesztése során megnyilvánuló hatalmas politikai aktivitása volt. A Kínai Népköztársaság saját erejére, valamint a Szovjetunió és a népi demokratikus országok testvéri segítségére támaszkodva begyógyította azokat a sebeket, amelyeket a kuomintangisták, a japán militaristák és az amerikai intervenciósok okoztak. Az ország gazdaságában gyökeres változások mentek végbe. A kínai ipar és mezőgazdaság 1952-ben elérte, egyes iparágakban pedig felül is múlta a háború előtti színvonalat. Lényegesen megnőtt a népgazdaság állami szektora. 1952-ben alapjában véve befejeződött a nagyszabású földreform, amelyet a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánytanácsa által 1950 június 28-án elfogadott új földtörvény értelmében hajtottak végre. 1952 végére a nemzeti körzeteket leszámítva 450 millió főnyi parasztlakosságot számláló

területen hajtották végre a földreformot, beleértve a korábban felszabadított körzeteket is. A földnélküli és kevés földdel rendelkező parasztok és családtagjaik — összesen mintegy 300 millióan — több mint 47 millió hektár megművelhető földet kaptak a volt földesúri földekből.

A földreform, mely a parasztság évszázados álmát váltotta valóra, a kínai mezőgazdaság demokratikus átszervezésére irányuló legnagyobb forradalmi intézkedés volt. A földesúri földbirtok megszüntetése és a parasztok földhözjuttatása révén megszilárdult a munkásosztály és a parasztság szövetsége, emelkedett a mezőgazdaság termelékenysége, kibővült a belső piac, létrejönnek Kína iparosításának feltételei. A kínai népgazdaság helyreállításának időszaka 1952-ben befejeződött. A három év alatt elért gazdasági sikerek megteremtették a szükséges feltételeket ahhoz, hogy nagy méretekben meginduljon a tervszerű gazdasági építés, hogy fokozatosan megvalósuljon az ország iparosítása. 1953-ban megkezdődött a Kínai Népköztársaság fejlesztését szolgáló ötéves terv teljesítése.

A Kínai Népköztársaság arra törekszik, hogy erősödjék a kínai és a szovjet nép barátsága. A Szovjetunió elsőnek ismerte el a fiatal Kínai Népköztársaságot. 1949 október 2-án létrejött a két ország között a diplomáciai kapcsolat. A Szovjetunió után a népi demokratikus országok, majd pedig számos tőkés ország is elismerte a Kínai Népköztársaságot. A Szovjetunió kormánya és a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya között lefolyt moszkvai tárgyalások eredményeként 1950 február 14-én aláírták a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződését, megegyeztek a Kínai Csangcsun Vasút, Port-Artur és Talien kérdésében és arra vonatkozóan, hogy a Szovjetunió kormánya hosszúlejáratú gazdasági hitelt nyújt a Kínai Népköztársaság kormányának. A szerződést a Távol-Kelet és az egész világ békéjének és biztonságának megszilárdítására irányuló törekvés jellemezte. A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság kijelentette, hogy kész közösen megakadályozni a japán agresszió megismétlődését, vagy bármely olyan állam agresszióját, amely valamilyen formában csatlakozna a japán agresszióhoz. Mindkét fél kötelezte magát arra, hogy igyekszik a második világháború antifasiszta koalíciójában részt vevő többi szövetséges nagyhatalommal együtt a lehető legrövidebb időn belül békeszerződést kötni Japánnal. A két fél a béke és az általános biztonság megszilárdítására törekedve elhatározta, hogy a Szovjetunió és Kína közös érdekeit érintő minden fontos nemzetközi kérdést megtárgyalnak egymással. A Kínai Csangcsun Vasútra, Port-Arturra és Talienre vonatkozó megállapodás értelmében a szovjet kormány

kötelezte magát, hogy a Japánnal létesítendő békeszerződés aláírása után, de nem később 1952-nél, ellenszolgáltatás nélkül átruházza Kínára a Kínai Csangcsun Vasút közös igazgatására vonatkozó jogait, a vasúthoz tartozó valamennyi vagyontárggyal együtt. A megállapodás előírja továbbá a szovjet csapatok kivonását a két fél által közösen használt Port-Artur haditengerészeti támaszpontról, valamint előírja, hogy a Kínai Népköztársaság kormánya 1950 folyamán átveszi a Talien kikötőben lévő, a szovjet fél által ideiglenesen használt, illetve a szovjet fél által bérelt összes vagyontárgyakat. A megállapodás értelmében a szovjet kormány kedvező feltételek mellett 300 millió amerikai dollár összegű hitelt nyújtott a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának. A szovjet-kínai kapcsolatok fejlődésében fontos határkövet jelentettek a szovjet kormány és a Kínai Népköztársaság kormányküldöttsége között 1952 őszén Moszkvában lefolytatott tárgyalások. A tárgyalások során a felek megegyeztek abban, megteszik a szükséges intézkedéseket arra vonatkozóan, hogy a szovjet kormány 1952 végén ellenszolgáltatás nélkül teljes egészében átruházza Kínára a Kínai Csangcsun Vasút közös igazgatására vonatkozó jogait, a vasúthoz tartozó valamennyi vagyontárggyal együtt. Ezzel egyidejűleg a szovjet kormány hozzájárult a Kínai Népköztársaság kormányának ahhoz a kéréséhez, hogy hosszabbítsák meg a szovjet csapatoknak Port-Artur közösen használt kínai haditengerészeti támaszpontról való kivonása határidejét addig az időpontig, míg létre nem jön a békeszerződés a Kínai Népköztársaság és Japán, valamint a Szovjetunió és Japán között. 1952 december 31-én Harbinban aláírták a Kínai Csangcsun Vasút átadására vonatkozó záró jegyzőkönyvet, amely véglegesen megszövegezte a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között létrejött megállapodást. 1954 szeptember 29-étől október 12-éig Hruscsov, Bulganyin és Mikojan vezetésével szovjet kormányküldöttség tárgyalt Pekingben a kínai kormány vezetőivel. A tárgyalások után közös szovjet-kínai nyilatkozatot adtak ki a Szovjetuniónak és a Kínai Népköztársaságnak Japánnal kapcsolatos politikájáról. Nyilatkozatot adtak ki továbbá arról, hogy Port-Arturt átadják a Kínai Népköztársaságnak (ami 1955 májusában fejeződött be), valamint a szovjet-kínai vegyesvállalatok átadásáról Kínának. Egyezményt írtak alá, melynek értelmében a Szovjetunió újabb, 520 millió rubeles hosszúlejáratú kölcsönt nyújt Kínának, további 15 nagyüzemet épít Kína számára, segítséget nyújt a Lancsou—Alma-Ata és Csinin—Ulan-Bátor vasútvonalak kínai szakaszának építésében. Aláírtak egy nagyjelentőségű tudományos-technikai egyezményt is. Végül a Szovjetunió egy 20 000 hektáros állami gazdaság teljes gépi felszerelését ajándé-

kozza Kínának és szakértőket küld az állami gazdaság megalakításához. 1955 januárjában megegyezés született arra vonatkozóan, hogy a Szovjetunió nagyarányú segítséget nyújt Kínának az atomerő békés alkalmazása terén. A szovjet-kínai szerződés, valamint a később létrejött további egyezmények nagymértékben elősegítik Kína szocialista építését, és óriási történelmi jelentőséggel bírnak: még szorosabbra fűzték a két hatalmas állam szövetségét és barátságát, s igen nagy mértékben elősegítették a béke és a demokrácia világszerte való megszilárdulását.

A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között testvéri együttműködés jött létre a gazdasági és a kulturális élet különböző területein, valamint a békéért folytatott közös harcban. „Kétségtelen, hogy a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság megingathatatlan barátsága a béke biztosításának ügyét szolgálja és fogja szolgálni a Távol-Keleten minden rendű és rangú agresszorral és háborús gyújtogatóval szemben"[1].

A Kínai Népköztársaság megalakulása, valamint az a tény, hogy a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elismerték a Központi Népi Kormányt, életre hívta a kínai nép soha nem látott politikai aktivitását, és meggyorsította a kuomintangista csoportosulások felszámolását. A Felszabadító Néphadsereg győzelmes hadműveletei nyomán 1949 végére Tibet kivételével az egész kontinentális Kína felszabadult a kuomintangista bandák uralma alól. A Felszabadító Néphadsereg alakulatai 1950 április-májusában felszabadították Hajnan és Csousan szigetét. A kuomintangista csapatok maradványai Indokínába, majd Tajvan szigetére menekültek. Két év alatt befejeződött az egész kontinentális Kína egyesítése. Tajvan, a Penghu (Pescadores)-szigetek és még néhány más sziget kivételével, amelyek még most is az amerikai megszállók kezében vannak, egész Kína felszabadult a kuomintangisták uralma alól. 1951 május 23-án a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya és a tibeti helyi kormány között egyezmény jött létre a Tibet békés felszabadítását célzó intézkedésekről. Ennek az egyezménynek az aláírásával a tibeti nép mindörökre megszabadult az imperializmus bilincseitől, és visszatért Kína testvéri népeinek nagy családjába.

A kínai nép győzelme még jobban forradalmasította a Keletet, és elősegítette az imperializmus által elnyomott népek szabadságharcának fellendülését. A szabad és független Kína hatalmas erővé vált. Felmérhetetlenül megnőtt a béke, a demokrácia és a szocializmus

[1] *Sztálin.* A békéért. 3. kiad. Szikra 1954. (A marxizmus-leninizmus kis könyvtára. 79—80. sz.) 95. old.

táborában szilárdan álló Kínai Népköztársaság nemzetközi tekintélye. A Kínai Népköztársaságnak, mint tényleges nagyhatalomnak nemzetközi elismerése az utóbbi évek folyamán mind gyakrabban valósult meg. Lényegében már az ENSZ tagállamainak többsége amellett van, hogy Kína elfoglalja jogos és méltó helyét az ENSZ-ben. Az indokínai fegyverszünetet létrehozó genfi tárgyalások, az ázsiai és afrikai országok bandungi értekezlete, az a tény, hogy az Egyesült Államok kormánya végül is kénytelen volt — egyelőre korlátozott keretek között — közvetlen tárgyalásokat kezdeni a Kínai Népköztársasággal, az, hogy mind több ázsiai és más állam épít ki normális diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat Kínával, mindez a Kínai Népköztársaság egyre növekedő nemzetközi tekintélyéről, a népi demokratikus Kína hatalmának elismeréséről tanúskodik.

A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánytanácsa, figyelembe véve azt, hogy 1952-ben befejezték az ország helyreállítását, továbbá a kedvező belpolitikai és nemzetközi feltételeket, 1953 januárjában elhatározta, hogy általános választások útján összehívja a különböző fokozatú népi gyűléseket, majd pedig az Országos Népi Gyűlést. Mao Ce-tung 1953 február 7-én, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottsága 4. ülésszakának záróülésén mondott beszédében a kínai nép előtt álló halaszthatatlan feladatokról szólva kijelentette: „Az egész országra kiterjedő hatalmas építőmunkát akarunk folytatni. Az elvégzendő munka nehéz, és nem rendelkezünk kellő tapasztalatokkal. Ezért szorgalmasan tanulmányoznunk kell a Szovjetunió tapasztalatait... Nemcsak Marxtól, Engelstől, Lenintől és Sztálintól kell tanulnunk, hanem meg kell ismerkednünk a fejlett szovjet tudománnyal és technikával is. Ahhoz, hogy felépíthessük országunkat, egész Kínára ki kell terjesztenünk a Szovjetunió tapasztalatainak tanulmányozását."

1954 februárjában a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának IV. plénuma elfogadta a szocialista építésre való áttérés irányelveit, és határozatot hozott arra, hogy az első ötéves népgazdasági tervet terjesszék az Országos Népi Gyűlés elé. Az Országos Népi Gyűlés az általános választások befejezése után, 1954 szeptemberében tartotta meg első ülésszakát. Ezen elfogadták a Kínai Népköztársaság alkotmányát, és megválasztották az új kormányt. A Kínai Népköztársaság elnökévé Mao Ce-tungot választották. Az Országos Népi Gyűlés második, 1955. évi ülésszakán elfogadták az ötéves népgazdasági tervet, az új honvédelmi törvényt és a Huangho teljes szabályozásának és felhasználásának tervét.

Az amerikai imperialisták, noha kínai kalandor-terveik nyilvánvalóan csődöt mondtak, továbbra is azon mesterkedtek, hogy hábo-

rút robbantsanak ki a Távol-Keleten, továbbra is beavatkoztak a kínai nép belügyeibe, igyekeztek meghiúsítani Kína demokratikus építését. Az amerikai imperialisták megakadályozzák a Kínai Népköztársaság képviselőinek részvételét az Egyesült Nemzetek Szervezetének munkájában. Az Egyesült Államok továbbra is támogatja bábját, Csang Kaj-seket. Az amerikai imperialisták 1950 júniusában, amikor agresszív háborút robbantottak ki a koreai nép ellen, elfoglalták Tajvan szigetét. Ez Kína közvetlen megtámadását jelentette. A koreai intervenció következtében nemcsak a koreai népet, hanem a kínai népet is a leigázás veszélye fenyegette. Az amerikai repülőgépek 1950 augusztusától kezdve egyre gyakrabban sértették meg a Kínai Népköztársaság légiterét, és tűz alá vették a kínai városokat és falvakat. A kínai népi önkéntesek, hogy megvédjék a Kínai Népköztársaság állami szuverenitását, 1950 októberében segítségére siettek a testvéri koreai népnek az amerikai betolakodók elleni szabadságharcában. A Kínai Népköztársaság, békepolitikájának megfelelően, arra törekszik, hogy békés alapon rendezze a távol-keleti helyzetet. A kínai nép egy szívvel-lélekkel írta alá a stockholmi békefelhívást, és a Béke-Világtanácsnak az öt nagyhatalom közötti békeegyezmény megkötésére vonatkozó felhívását. A Kínai Népköztársaság a Szovjetunióval együtt síkraszáll az 1951 szeptemberében San-Franciscóban aláírt japán különszerződés ellen. A Kínai Népköztársaság a Szovjetunióval együtt több ízben tett javaslatot a koreai kérdés békés rendezésére. Azok a javaslatok, amelyeket a koreai és a kínai fél nyújtott be, és amelyeket a Szovjetunió is támogatott, megteremtették a koreai kérdés békés rendezésének feltételeit, lehetővé tették, hogy 1953 július 27-én Panmindzsonban aláírják a koreai fegyverszüneti egyezményt. A Kínai Népköztársaságnak nagy része volt abban, hogy 1954-ben Genfben aláírták az indokínai fegyverszüneti egyezményt. Igen nagyjelentőségű volt a békés egymás mellett élés alapelveiként elfogadott öt pont, amelyet Csou En-laj és Nehru indiai miniszterelnök dolgozott ki, és amelyet a bandungi értekezlet, valamint a szovjet-indiai és más tárgyalások alapjául is elfogadtak. Kína javaslatai alapján kínai-japán kereskedelmi tárgyalások indultak meg. A Kínai Népköztársaság kormánya a távol-keleti háborús veszély felszámolása érdekében több ízben javasolta az Egyesült Államok kormányának, kezdjenek közvetlen tárgyalásokat a tajvani kérdés békés megoldására. Mindezekkel a lépésekkel nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a háborús feszültség világszerte csökkent. Az ázsiai államokkal kialakított jó viszonnyal Kína kézzelfoghatóan bizonyította a békés egymás mellett élés lehetőségét.

A kínai nép hatalmas munkát végez a békés építés frontján, áll-

hatatosan védelmezi hazája függetlenségét az imperialista agresszorok újabb leigázási kísérleteivel szemben, és ezzel nagyban hozzájárul a békeszerető, imperialistaellenes tábor erősítéséhez.

VIII. FEGYVERES ERŐK

A Kínai Népköztársaság fegyveres erői szárazföldi, légi és haditengerészeti erőket foglalnak magukban. A Kínai Népköztársaság fegyveres erői, amelyeket a Kínai Kommunista Párt hozott létre a belső ellenforradalom és a külföldi beavatkozók elleni harcra, sok dicső csatát küzdöttek végig. A Felszabadító Néphadsereg hosszú küzdelmek során nagy harci tapasztalatokra tett szert, és korszerű, erős állandó hadsereggé fejlődött.

A Felszabadító Néphadsereg egész története és valamennyi hőstette szorosan egybekapcsolódik a Kínai Kommunista Párt történetével és Mao Ce-tung tevékenységével. A Kínai Kommunista Párt, a munkásosztály élcsapata, a széles paraszti tömegek és a többi demokratikus erők vezetője, újtípusú hadsereget hozott létre, melynek harci szelleme kiváló, s amely számos győzelmet aratott az amerikai imperialisták által támogatott kínai ellenforradalom fegyveres erői, valamint a japán betolakodók nagy hadserege fölött. A Felszabadító Néphadsereg szétzúzta Csang Kaj-sek reakciós fegyveres erőit, kiűzte Kínából a külföldi imperialistákat, és biztosította az országban a népi demokratikus rendszer megvalósulását.

A Kínai Felszabadító Néphadsereg fejlődésének történetét több szakaszra oszthatjuk. Az első szakasz 1927-től 1936-ig terjed. Erre a szakaszra esik a Vörös Hadsereg megalakulása és a második forradalmi polgárháború. Az 1924—1927. évi első forradalmi polgárháború idején a Kínai Kommunista Párt egységfrontot hozott létre az akkoriban forradalmi Kuomintanggal, amelyet Szun Jat-szen vezetett. Szun Jat-szennel együtt megszervezte a Nemzeti Forradalmi Hadsereget, a kínai forradalom első fegyveres erejét. E hadseregben voltak olyan alakulatok, amelyeket közvetlenül a Kínai Kommunista Párt vezetett. Bár számuk még kicsi volt, mégis az 1926—1927. évi északi hadjárat idején valamennyi alakulat közül a leghősiesebben küzdöttek. Az 1924—1927. évi forradalom vereséget szenvedett. A kínai dolgozó nép azonban a belháborúk és a politikai reakció bonyolult viszonyai között, a Kínai Kommunista Párt vezetésével tovább harcolt hazája függetlenségéért és szabadságáért, harcolt a jobb élethez való jogáért. A kommunisták által vezetett forradalmi munkások és parasztok mindenfelé forradalmi támaszpontokat létesítettek. Az 1927 augusztus

1-i nancsangi felkelés, valamint a Hunan, Hupej, Csianghszi és Honan tartományi parasztok „Őszitermés Felkelése" után kezdetét vette a második forradalmi polgárháború. 1928 áprilisában a nancsangi felkelésben Csu Te vezetésével részt vett osztagok egyesültek Mao Cetungnak az „Őszitermés Felkelés"-ben részt vett osztagaival. Létrejött az egységes munkás-paraszt Vörös Hadsereg. Ez a hadsereg számos ütközetből került ki győztesen, és szilárdan a néptömegekre támaszkodva megerősítette és kibővítette a forradalmi támaszpontokat. A Vörös Hadsereg 1930-ra 60 000 főt, valamivel később pedig közel 100 000 főt számlált; 15 forradalmi támaszpont létesült, amelyeknek központja Csianghszi tartományban volt. A forradalom erőinek növekedésétől rettegő ellenforradalmi Kuomintang-klikk annak ellenére, hogy a japán agresszió már megkezdődött, a német, olasz, japán, angol és amerikai imperialisták segítségével több hadjáratot szervezett a Vörös Hadsereg és a forradalmi támaszpontok ellen, hogy megsemmisítse őket. A Vörös Hadsereg az első négy hadjáratot vissza tudta verni, s létszáma ez alatt az idő alatt 300 000 főre emelkedett. A Kuomintang ötödik hadjárata idején a Vörös Hadsereg számos taktikai hiba folytán vereséget szenvedett. A Kínai Kommunista Párt azonban kijavította a hibákat, megmentette a pusztulástól a Vörös Hadsereg fő erőit, s megszervezte a dicső északi hadjáratot. Az ország északi részén, Senhszi—Kanszu—Ninghszia határterületen új stratégiai támaszpontot létesítettek a japán agresszió elleni harc érdekében.

A Kínai Felszabadító Néphadsereg történetének második szakaszára esik az 1937—1945. évi japánellenes háború. A Kínai Kommunista Párt ebben az időszakban a Kuomintanggal való együttműködés irányvonalát követte, mert az ország nemzeti függetlenségének megvédését tekintette legfőbb céljának. A Kínai Vörös Hadsereg főbb alakulataiból megszervezték a 8. és az Új 4. Népi Forradalmi Hadsereget. E hadseregeknek nagy szerepük volt a japán imperialisták szétzúzásában. A 8. és az Új 4. Népi Forradalmi Hadsereg nagyarányú partizántevékenységet fejtett ki a japán betolakodók hátában, s ezzel lekötötte a kínai területen harcoló japán haderők 64 %-át.

A Felszabadító Néphadsereg történetének harmadik szakaszára esik az 1946—1949. évi harmadik forradalmi polgárháború időszaka. A harmadik forradalmi polgárháborút a Kuomintang-klikk robbantotta ki az Egyesült Államok közvetlen segítségével. A Felszabadító Néphadsereg ebben az időszakban teljesen szétzúzta a Kuomintang-bandákat, és felszabadította a kontinentális Kína területét, majd pedig Hajnan és Csousan szigetét. A japánellenes háború végére (1945 szeptember) a népi forradalmi csapatok teljes létszáma elérte

az 1 300 000 főt. A harmadik forradalmi polgárháború folyamán a Népi Forradalmi Hadsereg csapatainak létszáma körülbelül 4 millióra emelkedett. Megjelentek az összfegyvernemi hadseregek, amelyek hadseregcsoportokban és frontokban egyesültek. A Felszabadító Néphadsereg a japánellenes háború utolsó időszakában 4 harctéri hadcsoportból (az 1., 2., 3. és 4. tábori hadseregből) állott. A háború folyamán a Felszabadító Néphadsereg elpusztított több mint 8 millió Kuomintang-hadseregbeli katonát, és foglyul ejtett 1 700 000 olyan katonát, akik később maguk is részt vettek a Felszabadító Néphadsereg harcaiban. A Felszabadító Néphadsereg 50 000 ágyút, több mint 300 000 géppuskát, több mint ezer harckocsit és páncélkocsit, több mint 20 000 gépkocsit, valamint sok egyéb fegyvert és felszerelést zsákmányolt.

Sztálin a japán imperializmus felett aratott győzelem hatodik évfordulója alkalmából, 1951 szeptember 2-án, Mao Ce-tunghoz intézett üdvözletében nagy elismeréssel nyilatkozott a Kínai Felszabadító Néphadseregről. Megállapította, hogy a kínai nép és a kínai felszabadító hadsereg harcának a kuomintangisták ármánykodása ellenére nagy szerepe volt a japán imperialisták felszámolásában, a japán agresszív erők teljes szétzúzásában. A fegyveres erők végleges megszervezésére a Kínai Központi Népi Kormány megalakulása után került sor. A Népi Politikai Tanácskozó Testület 1949 szeptember 27—29-én a következőképpen határozta meg a Kínai Népköztársaság fegyveres erőinek felépítését: Felszabadító Néphadsereg, közbiztonsági népi alakulatok és népi milícia. A Felszabadító Néphadsereg és a közbiztonsági alakulatok a Kínai Népköztársaság katonai gépezetének alapját alkották. A fegyveres erők legfőbb parancsnoki szerve a Népi Forradalmi Katonai Tanács volt, Mao Ce-tung elnökkel az élén.

A Felszabadító Néphadsereg feltöltése az önkéntesség alapján történt. A legtöbb katona a falusi szegénynépből, a béresekből és a munkásokból került ki. Rajtuk kívül igen nagy számban léptek be a Felszabadító Néphadseregbe középparasztok és értelmiségiek is. 1951-ben a Felszabadító Néphadseregnek kb. 90 %-a munkásokból és parasztokból, mintegy 10 %-a pedig értelmiségiekből állott.

A Felszabadító Néphadseregben való katonáskodás megtiszteltetésnek számított. A fronton harcoló katonák családjai köztiszteletben részesültek, az állami és társadalmi szervezetek támogatták őket. A Felszabadító Néphadseregbe Kína bármely nemzetiségű polgára beléphetett.

A Felszabadító Néphadseregben nagy figyelmet fordítanak a katonai kiképzésre és a politikai nevelésre. A Felszabadító Néphadsereg tábornokai és tisztjei gondosan tanulmányozzák a kínai és a Szovjet

Fegyveres Erők harci tapasztalatait. A Felszabadító Néphadseregnek a Kuomintang-hadsereg szétzúzása során végrehajtott hadműveletei arról tanúskodnak, hogy a kínai hadművészet, amelynek megvannak a maga különálló nemzeti sajátosságai, gyorsan és nagy mértékben fejlődik. A Felszabadító Néphadseregnek és tábornokainak hadművészetét a következő vonások jellemzik: a fő erőknek a legfontosabb feladat megoldására való összpontosítása, az erőkkel és eszközökkel való nagyszabású és gyors manőverezés, az ellenség megsemmisítésére irányuló, aktív és határozott célkitűzéssel végrehajtott hadműveletek. A Felszabadító Néphadseregnek és a kínai népnek ugyanakkor nagy tapasztalatai vannak a partizán-hadviselésben is. A Felszabadító Néphadseregben nagy figyelmet fordítanak arra, hogy politikailag öntudatos harcosokat és tiszteket neveljenek. A politikai munka formái és módszerei a Felszabadító Néphadseregben rendkívül sokoldalúak. A Kínai Kommunista Párt és a Felszabadító Néphadsereg politikai szervei kiváló erkölcsi tulajdonságokat fejlesztenek ki a harcosokban és a tisztekben, arra nevelik őket, hogy önfeláldozóan és hősiesen harcoljanak az ellenség ellen, hűek legyenek hazájukhoz, népükhöz és a Kommunista Párthoz. A Kínai Felszabadító Néphadsereg újtípusú hadsereg, amely gazdag harci tapasztalatokkal és kitűnő parancsnoki karral rendelkezik.

A Kínai Népköztársaság továbbra is szüntelenül erősíti hadseregét. „A forradalom országos méretű győzelme után Mao Ce-tung elvtárs 1949 szeptemberében, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület I. ülésszakának megnyitásán mondott beszédében kijelentette: «Honvédelmünk erős lesz, és soha többé egyetlen imperialista sem vetheti meg lábát országunk területén. Megőrizzük és továbbfejlesztjük népünk fegyveres erőit, amelyeknek alapja a dicső és harcokban edzett Felszabadító Néphadsereg. Nemcsak hatalmas szárazföldi haderőnk lesz, hanem hatalmas légierőnk és hadiflottánk is»"[1].

A Kínai Felszabadító Néphadsereg fejlődésének történetében alapvető változást hozott az 1954-ben elfogadott új alkotmány, amely kimondja, hogy „a haza védelme a Kínai Népköztársaság minden polgárának szent kötelessége. A Kínai Népköztársaság polgárainak megtisztelő kötelességük, hogy a törvény értelmében katonai szolgálatot teljesítsenek."

Az Országos Népi Gyűlés 1955 júliusi, második ülésszakán elfogadták az alkotmány szellemében beterjesztett, katonai szolgálatot szabályozó törvényt. Ezt megelőzően a népi gyűlések valamennyi

[1] *Csu Te.* A Kínai Felszabadító Néphadsereg húsz éve. Pravda. 1952 augusztus 1.

fokon megvitatták a törvénytervezetet. Az új törvény fő célja az, hogy a megváltozott nemzetközi helyzetnek és a Kínai Népköztársaság államhatalma megszilárdulásának megfelelően a néphadseregben való önkéntes szolgálatot általános hadkötelezettséggel helyettesítse. Az önkéntes hadseregnek igen nagy szerepe volt a múltban, és másféle hadsereggel nem is vívhatta volna ki a kínai nép a győzelmet az imperialista elnyomókkal és feudális kínai szövetségeseikkel szemben. Az új helyzetben azonban szükség van arra, hogy időközönként leszereljenek korosztályokat, és ugyanakkor a rendszeres behívások és katonai kiképzés útján hatalmas, katonai ismeretekben jártas tartalékokat képezzenek ki. Minél nagyobb szerephez jut a modern technika a kínai néphadseregben is, annál nagyobb szükség van az e technikában jártas tartalékokra, amit csak az általános védkötelezettséggel lehet megoldani. A kínai ifjúság nagy lelkesedéssel fogadta az új törvényt. Bizonyítja ezt többek között az, hogy amikor 1954 végén a leszerelt katonák helyébe önkénteseket írtak össze, a kívánt 880 000 ember helyett több mint 10 millióan jelentkeztek.

A Kínai Népköztársaság új honvédelmi törvénye nagymértékben elősegíti Kína honvédelmének megszilárdítását, és egyik fontos tényezője a szocialista építés biztosításának Kínában.

IX. POLITIKAI PÁRTOK

A Kínai Kommunista Párt a kínai munkásosztály élcsapata, valamennyi kínai dolgozó vezetője, a népi demokratikus forradalom győzelmének szervezője és lelkesítője, a Kínai Népköztársaság vezető és irányító ereje.

A Kínai Kommunista Párt az imperialistaellenes és antifeudális népmozgalom fellendülésének időszakában alakult meg, amely mozgalom az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom közvetlen hatására indult meg Kínában (1919 május 4-i mozgalom). A kínai munkásosztály ebben a mozgalomban lépett fel először önálló politikai erőként. 1921 július 1-én összeült Sanghajban az 1920 folyamán a kínai nagyvárosokban Mao Ce-tung, Li Ta-csao és mások vezetésével létrejött marxista körök és csoportok képviselőinek illegális kongresszusa. A kongresszus kimondotta a Kínai Kommunista Párt megalakulását. A Kínai Kommunista Párt megalakulása kiemelkedő esemény volt az ország történetében. Ezt a pártot létrejöttének első pillanatától kezdve a marxizmus-leninizmus nagy tanítása vezérelte.

A Kínai Kommunista Párt a marxizmus-leninizmus szellemében azt az irányvonalat követte, melynek célja a polgári demokratikus

forradalom végigvitele s a munkásosztály hegemóniájának kivívása volt, hogy a továbbiakban a szocializmus útján vezethesse az országot.

A proletariátus élén álló Kommunista Párt az 1924-től 1927-ig terjedő időszakban, az első forradalmi polgárháború idején az egységfront taktikáját követte. A Kínai Kommunista Párt a forradalom első szakaszában azáltal, hogy a nemzeti burzsoáziával való szövetség politikáját folytatta, nagyobb területre tudta kiterjeszteni a forradalmat, tömegpárttá alakult, megszervezte a munkásosztályt, és megtalálta a parasztság felé vezető utat. A forradalom második szakaszában, miután a nemzeti burzsoázia átpártolt az ellenforradalom táborába, a Kínai Kommunista Párt a vuhani Kuomintang-kormánnyal való szövetség politikáját folytatta. Ez lehetővé tette, hogy megszervezze a proletariátus nagyobb tömegeit, hogy kivonja a kuomintangista vezetés alól és az agrárforradalomra mozgósítsa a paraszti tömegeket, s hogy kiharcolja a proletariátus vezető szerepét a forradalomban.

A forradalom ideiglenes veresége után a Kínai Kommunista Párt 1927—1936-ban élére állt a második forradalmi polgárháborúnak, amelyet a munkások, a parasztok és a lakosság többi forradalmi rétegei a komprádor nagyburzsoázia és a földesurak ellenforradalmi kuomintangista blokkja, a külföldi imperialisták támasza ellen folytattak. Az országban kialakult helyzetnek megfelelően a Kínai Kommunista Párt munkájának súlypontját a városokból a falusi körzetekbe helyezte át, élére állt a parasztság forradalmi agrárháborújának, növelte tagjainak számát, kiterjedt forradalmi támaszpontokat létesített, és hatalmas népi fegyveres erőket szervezett.

A japánellenes háború időszakában (1937—1945) a Kínai Kommunista Párt élére állt a japán betolakodók elleni nemzeti felszabadító harcnak, élére állt annak a harcnak, amelyet a kínai nép a demokratikus rendszer megteremtéséért folytatott. A Kommunista Párt kezdeményezésére széleskörű japánellenes nemzeti front alakult ki az országban, amely magában foglalta nemcsak a munkásokat, a parasztokat és a városi kisburzsoáziát, hanem a nemzeti középburzsoáziát, sőt még a nagyburzsoázia és a földesurak egyes rétegeit is. A Kínai Kommunista Párt erőfeszítései arra irányultak, hogy kivívja és megszilárdítsa a munkásosztály vezető szerepét a japán betolakodók elleni háborúban; hogy minden eszközzel erősítse és fejlessze az országban a japánellenes népi tömegmozgalmat és a fegyveres erőket; hogy a fronton kemény ellenállást fejtsen ki a japán agresszorokkal szemben, az ellenség hátában pedig megszervezze az egész nép fegyveres harcát; hogy demokratikus felszabadított körzeteket hozzon létre, s hogy rendszeresen leleplezze a Kuomintang-vezetők áruló politikáját.

A Kuomintang-kormány lényegében véve 1939-től kezdve nem harcolt a japán betolakodók ellen, és nyíltan ellenséges akciókat kezdett a népi demokratikus mozgalom és a Kínai Kommunista Párt ellen. A japán betolakodók ellen viselt háború során a Kínai Kommunista Párt helyes politikája következtében kifejlődtek és megerősödtek Kína demokratikus erői. A demokratikus erők legfőbb támasza a Kínai Kommunista Párt által létesített és irányított 19 nagykiterjedésű felszabadított körzet, továbbá a két hatalmas hadsereg: a 8. és az Új 4. Hadsereg volt. A háború folyamán rendkívül megnőtt a Kínai Kommunista Párt tekintélye. A Kommunista Párt elismert vezetője lett annak a nemzeti felszabadító háborúnak, melyet a kínai nép viselt a japán imperialisták ellen.

A második világháború befejeződése után a Kínai Kommunista Párt élére állott a harmadik forradalmi polgárháborúnak. Ezt a háborút a kínai nép a Kuomintang-reakció és az amerikai imperialisták ellen folytatta, akik ügynökségük, a Csang Kaj-sek klikk segítségével gyarmatukká akarták tenni Kínát. A Kínai Kommunista Párt vezetésével széleskörű népi demokratikus egységfront jött létre az országban, mely magában foglalta a munkásosztályt, a parasztságot, a városi kisburzsoáziát, a nemzeti burzsoáziát és a többi hazafias, demokratikus elemeket. Az egységfront alapja a munkásosztály vezette munkás-paraszt szövetség volt. A Kínai Kommunista Párt által vezetett Felszabadító Néphadsereg visszaverte a Kuomintang-hadseregeknek a felszabadított körzetek ellen intézett támadását, melyet az amerikai imperialisták a Csang Kaj-sek klikkel együtt szerveztek, 1947 közepén pedig támadásba ment át, s megkezdte az egész ország felszabadítását a népellenes Kuomintang-klikk uralma alól. 1949 őszére Kína területének jelentékeny része felszabadult, több mint 300 millió lakossal. A Kínai Kommunista Párt javaslatára összehívott Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület, az egész kínai nép akaratát kifejezve, megválasztotta a Központi Népi Kormányt, amelynek elnöke Mao Cetung lett. 1949 október 1-én kikiáltották a Kínai Népköztársaságot. A kínai nép a Kínai Kommunista Párt vezetésével hatalmas győzelmet aratott az imperialisták és a belső reakció ellen folytatott harcában.

A Kínai Kommunista Párt fennállása óta állandóan harcolt a soraiban jelentkező opportunista elhajlások ellen. Az első forradalmi polgárháború időszakában nagy kárt okoztak a pártnak a jobboldali elhajlók (Csen Tu-hsziu és mások). A jobboldali opportunisták nem akartak harcolni azért, hogy a Kínai Kommunista Párt politikailag és szervezetileg önálló tömegpárttá váljék, hogy a munkásosztály vezető szerepet töltsön be az imperialistaellenes, antifeudális forra-

dalomban. Akadályozták a proletariátus szervezeteinek növekedését és erősödését, a milliós paraszti tömegeknek az agrárforradalomra való mozgósítását.

A második forradalmi polgárháborúban a „baloldali" elhajlók [Csen Sao-jü (Vang Ming), Csin Pang-hszian (Po Ku) és mások] okoztak súlyos kárt a pártnak. A Kuomintang-körzetekben, a „baloldali" opportunisták négy éven át (1931—1935) szektás politikát folytattak, hadakoztak az ellen, hogy létrejöjjön a munkásoknak és a parasztoknak a városi kisburzsoázia és a nemzeti burzsoázia hazafias elemeivel alkotott egységfrontja, vonakodtak kihasználni a legális és féllegális lehetőségeket. A forradalmi támaszpontokon a „baloldaliak" katonai téren és a gazdaságpolitikában egyaránt súlyos hibákat követtek el.

A Kínai Kommunista Párt Mao Ce-tung és a Központi Bizottság azon tagjainak vezetésével, akik szilárdan a marxizmus-leninizmus alapján álltak, legyőzte és szétzúzta az összes pártellenes elhajlásokat. A Kínai Kommunista Párt számára történelmi jelentőségű volt a Központi Bizottság Politikai Irodájának 1935-ben Cunjiban (Kujcsou) megtartott kibővített ülése, amelyen eltávolították a „baloldaliakat" a párt vezetőségéből. Megválasztották a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának új vezetőségét, amelynek élére Mao Ce-tung került. Ez a vezetőség következetesen érvényesítette a marxista-leninista tanítást a kínai forradalom gyakorlatában, és győzelemre vezette a kínai népet.

A népi demokratikus forradalom győzelme után a Kínai Kommunista Párt a Kínai Népköztársaság elismert vezetőjévé vált. A kínai nép, mely a Kommunista Párt vezetésével kimagasló helyet foglal el a nagy Szovjetunió körül tömörülő békeszerető, demokratikus népek családjában, sikeresen építi a népi demokratikus Kínát. A Kínai Kommunista Párt erőfeszítései arra irányulnak, hogy a néptömegeket az antiimperialista és antifeudális forradalom befejezésére, a népi demokratikus rend megszilárdítására és Kína gazdaságának fejlesztésére mozgósítsa, vagyis hogy megteremtse a szocializmus építésére való átmenet fő feltételeit.

A Kínai Népköztársaságban a párt vezetésével három év alatt (1949—1952) gyökeres demokratikus átalakításokat hajtottak végre: mindenütt megalakultak és megszilárdultak a népi hatalmi szervek, a népi demokratikus egységfrontba tömörült nép demokratikus diktatúrájának szervei; az egész ország területe felszabadult a Kuomintang-klikk uralma alól (Tajvan kivételével, amelyet az amerikai imperialisták szálltak meg); megszűntek az imperialisták kiváltságai, megszűnt a külföldi tőkéseknek az ország gazdasági élete felett gyakorolt ellenőrzése; államosították a monopolista komprádor burzsoázia

vállalatait és tőkéit; alapjában véve befejezték az agrárreformot. Ez alatt a három év alatt teljesen helyreállították a mezőgazdaságot és az ipart, az ország gazdaságában vezető helyet foglal el az állami és szövetkezeti szektor. A Kínai Kommunista Párt a nép forradalmi alkotóerőinek mozgósítása révén oldja meg a Kínai Népköztársaság előtt álló feladatokat. A Kínai Kommunista Párt által irányított népmozgalmakban a lakosság százmilliói vesznek részt. A Kínai Kommunista Párt nagy figyelmet fordít a népi demokratikus egységfront további erősítésére és bővítésére. Ugyanakkor a párt harcra mozgósítja a népet azok ellen a burzsoá elemek ellen, akik akadályozzák Kína szocialista átalakulását, és kárt okoznak a népi demokratikus rendnek.

A népi demokratikus állam építése a Kínai Népköztársaságban az amerikai és a többi imperialisták állandó támadásai közepette megy végbe.

A Kínai Népköztársaság, a szovjet nép barátságára támaszkodva, valamennyi néppel együtt harcol a világbéke megszilárdításáért. A kínai népi önkéntesek a távol-keleti béke biztosítása és hazájuk védelme érdekében testvéri segítséget nyújtottak a hős koreai népnek az amerikai imperialisták intervenciója elleni harcában.

A Kínai Kommunista Párt a forradalom éveiben több millió tagot számláló tömegpárttá alakult. A pártnak fennállása 30. évfordulóján (1951 július 1) 5 800 000, 1955-ben pedig már 7 millió tagja volt. Az egész országban 250 000 pártalapszervezet működik. A Kínai Kommunista Párt rendszeresen megtisztítja sorait a hozzátörleszkedett ingadozó elemektől. A párt nagy figyelmet fordít a tagság eszmei-elméleti színvonalának emelésére, valamint arra, hogy a párttagokat a proletárnemzetköziség szellemében, a burzsoá ideológia és annak bomlasztó hatása elleni kérlelhetetlen harc szellemében nevelje. A Kínai Kommunista Pártot az ország demokratikus átszervezéséért és szocialista fejlesztéséért folytatott harcában a Szovjetunió Kommunista Pártjának és a Szovjetunió szocialista építésének világtörténelmi jelentőségű tapasztalatai vezérlik.

A Kínai Népköztársaságban a Kommunista Párton kívül számos más politikai párt és csoport is van (a Kuomintang Forradalmi Bizottsága, a Demokratikus Liga stb.), amelyek főként a városi kisburzsoázia, az értelmiség és a nemzeti burzsoázia egyes rétegeit képviselik. Mindezek a pártok és csoportok tagjai a Népi Demokratikus Egységfrontnak, és 1949-ben részt vettek a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület összehívására alakult előkészítő bizottság munkájában, valamint a Testület első ülésszakának munkájában. Az ülésszak befejezése után valamennyi párt kijelentette kongresszusain és konferenciáin, hogy elismeri

a Kínai Kommunista Párt vezető szerepét, és programként elfogadta a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Általános Programját. Ezek a pártok együttműködnek a Kommunista Párttal az imperialista agresszorok elleni harcban és az új Kína demokratikus építésében. E pártok képviselői részt vesznek a Központi Népi Kormányban és a helyi hatalmi szervekben.

A Kuomintang Forradalmi Bizottsága 1948 januárjában alakult meg. A Kuomintang uralmának időszakában a Kuomintangon belül több ellenzéki csoport keletkezett, amelyek a nemzeti burzsoázia és a városi kisburzsoázia egyes rétegeinek a Csang Kaj-sek klikk nemzetellenes politikájával és a „négy család" uralkodó helyzetével szembeni elégedetlenségét fejezték ki. 1947-ben Feng Jü-hsziang és Li Csi-sen ellenzéki politikusokat kizárták a Kuomintangból, mert a Kuomintang politikája ellen foglaltak állást, amely az amerikai imperialisták utasítására polgárháborút robbantott ki az országban. A Kuomintang ellenzéki tagjai 1947 december 25-én Hongkongban kongresszust hívtak egybe (a kongresszus 1948 január 1-éig tartott), amelyen hivatalosan bejelentették, hogy szakítanak a Kuomintanggal, és a Kuomintang Forradalmi Bizottsága néven politikai szervezetet létesítettek. A kongresszus határozata hangsúlyozta, hogy a párt fő célja Szun Jat-szen forradalmi elveinek megvalósítása, valamint a független és demokratikus Kína megteremtéséért folytatott harc. A Kuomintang Forradalmi Tanácsának kongresszusa felhívta a kínai dolgozókat, harcoljanak a Csang Kaj-sek klikk áruló kül- és belpolitikája, valamint a Kína belügyeibe beavatkozó amerikai imperialisták ellen, harcoljanak a demokratikus koalíciós kormány megalakításáért.

A Demokratikus Liga 1941 márciusában alakult meg a Kuomintanghoz nem csatlakozott pártok és csoportok („Harmadik Párt", Ifjúkínai Párt, Nemzeti Szocialista Párt, A Nemzet Megmentésének Társasága, A Szakmai Képzés Társasága, A Mezőgazdaság Újjáalakításának Társasága, Az Ország Demokratikus Átszervezésének Társasága) egyesítő kongresszusán. Eredeti elnevezése — „Demokratikus Politikai Szervezetek Ligája". A Demokratikus Liga 1944-ig a jobboldali elemek jelentős befolyása következtében, továbbá a Kuomintang politikájával szemben táplált illúziói miatt passzív álláspontot foglalt el, és jelentéktelen szerepet játszott. 1944-ben a kisburzsoázia és a nemzeti burzsoázia körében nőtt az elégedetlenség a Kuomintang vezetőségének nemzetellenes, áruló politikája miatt. A Demokratikus Liga, ezt az elégedetlenséget kifejezésre juttatva, konferenciáján belső átszervezést hajtott végre, s ettől kezdve aktívabban foglalt állást a Kuomintang politikája ellen, és támogatta a Kínai Kommunista Pártnak azt a követelését, hogy alakítsanak koalíciós kormányt. A harmadik

forradalmi polgárháború idején a Demokratikus Liga többsége Csang Kaj-sek nemzetellenes politikája ellen szállt síkra. A Demokratikus Liga jobbszárnyát, amelyhez az Ifjúkínai és a Nemzeti Szocialista Párt tartozott, 1946-ban kizárták a Demokratikus Ligából, mert támogatták a Kuomintang reakciós diktatúráját. A Kuomintang üldözni kezdte a Demokratikus Ligát. 1946 júliusában Kunmingban meggyilkolták Li Kung-put és Ven Ji-tót, a Demokratikus Liga kiváló vezetőit. Ezt követően betiltották a Demokratikus Liga csaknem valamennyi napilapját és folyóiratát. A reakciós Kuomintang-kormány nyomására a Demokratikus Liga 1947 október 27-én kijelentette, hogy feloszlik és beszünteti tevékenységét. A Demokratikus Liga vezetői Hongkongba menekültek, ahol 1948 január 5-én összeült a Demokratikus Liga Végrehajtó Bizottságának harmadik plénuma. A plénum határozata értelmében a Demokratikus Liga folytatta tevékenységét. A plénum kiáltványa felhívta a dolgozókat, harcoljanak a Csang Kaj-sek banda uralmának megdöntéséért, és kijelentette, hogy elismeri a Kommunista Párt vezető szerepét az ország nemzeti függetlenségéért és demokratizálásáért folyó harcban. A Demokratikus Liga végrehajtó szervei 1948-ban átköltöztek Hongkongból a felszabadított körzetekbe.

A Demokratikus Nemzeti Építés Társasága 1945-ben alakult meg. A Társaság számos tagja a volt Szakmai Képzés Társaságából került ki, amely utóbbi 1916-tól kezdve állott fenn. A Demokratikus Nemzeti Építés Társasága főként az ipari és kereskedelmi burzsoázia, valamint a vele kapcsolatban álló műszaki értelmiség egy részét egyesíti soraiban. A Társaság tekintélyesebb tagjai közül sokan egyben a Demokratikus Liga tagjai is.

A Demokráciát Támogató Társaság 1946 óta áll fenn. Ez a társaság főként a városi, különösen a sanghaji kisburzsoázia és értelmiség egyes rétegeinek képviselőit egyesíti soraiban. A társaság több tagja egyidejűleg a Demokratikus Ligának is tagja.

A Demokratikus Munkás-Paraszt Párt 1928-ban alakult, és 1947-ig a „Harmadik Párt" nevet viselte. Ebbe a pártba a baloldali kuomintangisták tartoztak, akik egyes kispolgári rétegek hangulatát juttatták kifejezésre, síkraszálltak Csang Kaj-sek nemzetellenes politikája ellen, de ugyanakkor nem értettek egyet a Kínai Kommunista Párt forradalmi vonalával sem. A pártot Teng Jen-ta alapította (1931-ben Csang Kaj-sek kivégeztette). Funkcionáriusai 1933-ban tevékenyen részt vettek a 19. Hadsereg felkelésében és a „Kínai Köztársaság Népi Forradalmi Kormányának" (Fucsien tartomány) megalakításában. A párt 1935-ben kijelentette, hogy támogatja a Kínai Kommunista Pártnak a japán agresszióval szembeni egységes nemzeti front megalakítására és a japán betolakodók elleni közös hadviselésre vonatkozó

javaslatát. A párt több tekintélyes tagja egyben tagja a Demokratikus Ligának is.

A „Csekungtang" (Az Igazságosságra Törekvés Pártja) a tajping felkelés (1851—1864) időszakában keletkezett titkos társaságok utóda. A párt tagjainak többsége kínai emigráns. A pártnak szervezetei vannak az Egyesült Államokban és más olyan államokban, ahol kínai emigránsok élnek. A párt kapcsolatot tart fenn az emigráns kínai nemzeti burzsoázia és kisburzsoázia hazafias elemeivel.

A „Csiuszan" (Szeptember Harmadika Társasága) 1944-ben alakult „Demokratikus Tudományos Társaság" néven. Jelenlegi nevét 1945-ben vette fel, az imperialista Japán felett aratott győzelem tiszteletére. A demokratikus értelmiség egyes rétegeit egyesíti soraiban.

A Tajvani Demokratikus Önkormányzat Ligája a Kuomintang-ellenes népfelkelés időszakában, 1947-ben alakult meg Tajvan szigetén. A Liga azt a feladatot tűzi maga elé, hogy felszabadítsa Tajvant az amerikai megszállók és Csang Kaj-sek klikkjének uralma alól.

X. A KÍNAI NÉPI DEMOKRATIKUS EGYSÉGFRONT

A Kínai Népi Demokratikus Egységfront a kínai népi demokratikus forradalom folyamán alakult ki. Egyesíti soraiban a munkásosztályt, a parasztságot, a városi kisburzsoáziát, a nemzeti burzsoáziát és a többi hazafias, demokratikus elemeket, valamint Kína valamennyi nemzetiségét, s harcra mozgósítja őket az imperialisták, a földesurak és a monopolista komprádor burzsoázia uralmának megdöntéséért, a független népi demokratikus Kínáért. A Népi Demokratikus Egységfront szervezeti formája a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület. A Népi Demokratikus Egységfront alapja az ország lakosságának 80—90 %-át alkotó munkások és parasztok szövetsége. A Népi Demokratikus Egységfront elismert vezetője a munkásosztály és élcsapata, a Kínai Kommunista Párt.

A munkásosztály vezette Népi Demokratikus Egységfront megalakítása a Kínai Kommunista Párt hatalmas győzelme volt. „Az egész ország lakosságának zömét felölelő, széles egységfront nélkül a kínai új-demokratikus forradalom nem győzhetett volna" (Mao Ce-tung). A Népi Demokratikus Egységfront szervezetileg 1949-ben alakult meg országos méretekben. 1949 júniusában a Kommunista Párt javaslatára a demokratikus pártok és szervezetek képviselőiből, valamint pártonkívüli közéleti személyiségekből előkészítő bizottságot alakítottak a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület összehívására. 1949 szeptember 21-én ült össze a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület

I. ülésszaka. Az ülésszak munkájában több mint 600 küldött vett részt, a kínai politikai pártok és csoportok, a népi szervezetek, a Felszabadító Néphadsereg, a különböző körzetek és nemzetiségek, továbbá a külföldön élő kínaiak képviseletében. Az általános választások útján választott Országos Népi Gyűlés összehívásáig a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület ülésszaka magára vállalta az Országos Népi Gyűlés fő funkcióit. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület I. ülésszaka, a nép akaratát teljesítve, megválasztotta a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányát, teljesen ráruházta az államhatalmat, s jóváhagyta a Központi Népi Kormány megalakításáról szóló törvényt. Az ülésszak a Népi Demokratikus Egységfront programjaként jóváhagyta a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Általános Programját, amely meghatározza a Népi Demokratikus Egységfront célkitűzéseit. Ezek a célkitűzések a Kínai Népköztársaság megalakulása után a következők voltak: a népi demokrácia megvalósítása, harc az imperializmus, a feudalizmus és a bürokratikus tőke ellen, harc a függetlenségért, a demokráciáért, a békéért, a népi demokratikus Kína megszilárdításáért. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület I. ülésszaka jóváhagyta a Testület működési szabályzatát, amely egyben a Népi Demokratikus Egységfront működési szabályzata is. A Szabályzat és az Általános Program értelmében a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület munkájában részt vehettek mindazok a demokratikus pártok és csoportok, továbbá népi szervezetek (meghívásra egyes személyek is), amelyek, illetve akik helyeselték a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület célkitűzéseit. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület munkájában részt vevő szervezetek és küldöttek kötelesek voltak végrehajtani a Testület ülésszakai, illetve a Testület Országos Bizottsága által hozott határozatokat. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület legfelsőbb szerve a Testület ülésszaka volt, amelyet három évenként egyszer hívtak össze. Az ülésszak dolgozta ki vagy módosította a Testület működési szabályzatát és Általános Programját. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület ülésszakai közötti időben a Népi Demokratikus Egységfront vezető szerve a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testületnek az ülésszak által választott Országos (Nemzeti) Bizottsága volt. Az Országos Bizottság elnökévé egyhangúlag Mao Ce-tungot választották meg. Az Országos Bizottság első ülésszakán 28 tagú vezetőséget választott, és megalakította a politikai és jogi, pénzügyi és gazdasági, népművelési és kulturális, külügyi, honvédelmi, nemzetiségügyi albizottságot, a kínai emigránsok, a politikai pártok és csoportok ügyeivel, továbbá a vallási kérdésekkel foglalkozó albizottságot.

A demokratikus pártok és csoportok, valamint a helyi népi szerve-

zetek közötti tanácskozásra, továbbá a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület határozatainak megvalósítására a nagyobb városokban, a fontos körzeti és tartományi központokban megalakultak a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület helyi bizottságai.

A Kínai Népköztársaság megalakulása után a Népi Demokratikus Egységfront, vezetőjének, a Kínai Kommunista Pártnak helyes politikája folytán, még jobban megszilárdult. Tagjainak száma jelentős mértékben megnövekedett. Az Egységfront a lakosság zömét felöleli. 1953-ban a Kínai Kommunista Párton kívül a következő pártok tartoztak a Népi Demokratikus Egységfrontba: a Kuomintang Forradalmi Bizottsága, a Demokratikus Liga, a Demokratikus Nemzeti Építés Társasága, a Demokráciát Támogató Társaság, a Demokratikus Munkás-Paraszt Párt, a „Csekungtang" párt, a „Csiuszan" Társaság és a Tajvani Demokratikus Önkormányzati Liga. A Népi Demokratikus Egységfrontba számos tömegszervezet is tartozik. Ezek a következők: a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetség, a parasztszövetségek, a Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség, a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége, a Kínai Országos Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a Kínai Országos Diákszövetség, a Kínai-Szovjet Társaság, az Irodalmi és Művészeti Dolgozók Országos Szövetsége, az Országos Természettudományi Szövetség, a filozófusok, történészek, közgazdászok és jogászok szövetségei. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testületbe tartoznak a Felszabadító Néphadsereg, a kínai nemzeti kisebbségek, a külföldön élő kínaiak, a vallásos társulatok, valamint az ipari és kereskedelmi körök képviselői is.

Azok a sikerek, amelyeket a Kínai Népköztársaság az ország békéjéért és függetlenségéért vívott harcban, a forradalmi átalakítások megvalósítása, a népgazdaság helyreállítása és fejlesztése terén elért, még szorosabbá tették a Népi Demokratikus Egységfrontba tartozó osztályok és társadalmi rétegek együttműködését. Még jobban megszilárdult a munkásosztály és a parasztság szövetsége. Megnőtt a munkásosztály és élcsapata, a Kommunista Párt vezető szerepe. Valamennyi demokratikus párt és népi szervezet a Kommunista Párt zászlaja alá tömörült.

1953-ban a Kínai Kommunista Párt azt javasolta a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottságának, hogy hívják össze az Országos Népi Gyűlést. A javaslatot elfogadták, és az új választási törvény alapján 1953 júniusa és 1954 augusztusa között az ország minden részén megtartották a helyi és központi népi gyűlésekbe a küldöttválasztásokat. (A választásokat összekötötték a népszámlálással.) A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület alapos viták után jelölt-listákat tett közzé; ezek alapján, valamint a népi

gyűlések által tett kiegészítő javaslatok alapján választották meg a községi, tartományi és az Országos Népi Gyűlésbe a képviselőket.

Az Országos Népi Gyűlés első ülésszaka 1954 szeptember 15-én nyílt meg Pekingben. Összehívása a kínai nép politikai életében új korszakot nyitott meg. Az Országos Népi Gyűlés összehívásával megszűnt a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület addigi szerepe: az ideiglenes legfőbb államhatalmi szerv szerepe. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület új, második Országos Bizottsága már nem gyakorolja az Országos Népi Gyűlés funkcióit és hatalmát, hanem ettől fogva a demokratikus egységfront vezető szerve lett. Fennmaradt az a joga, hogy javaslatokat terjesszen az Országos Népi Gyűlés és a kormány elé.

„Hazánk népi demokratikus egységfrontjának — állapítja meg az Alkotmány — továbbra is fontos szerepe lesz az egész ország népének mozgósításában és tömörítésében az átmeneti időszak folyamán megoldandó legfontosabb állami feladatok teljesítésére, valamint a belső és külső ellenség elleni harcra." A szocialista átalakulás hatalmas munkájának megvalósításában, az ötéves terv sikeres teljesítésére való mozgósításban tehát a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testületre nagy és fontos feladat vár.

A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület második Országos Bizottsága 1954 december 21—25-én ült össze először. Új szervezeti szabályzatot dolgozott ki és új vezetőséget választott.

A szervezeti szabályzat leszögezi a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testületnek, mint a demokratikus egységfront vezető testületének alapelveit. Fő feladatai a következők:

1. A kormánnyal együttműködve és mozgósítva a társadalom minden erejét, megold kérdéseket, amelyek a különböző osztályok egymáshoz való viszonyából adódnak; szoros kapcsolatot tart a néptömegekkel, és közvetíti véleményüket a kormányhoz; javaslatokat tesz.

2. A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testületen belül, vagy az Egységfronthoz tartozó pártok, csoportok és szervezetek között felmerülő kérdéseket alapos tárgyalások útján oldja meg.

3. Tanácskozásokat folytat nemzetközi kérdéseket illetően.

4. Tanácskozásokat folytat az Országos Népi Gyűlésre és a helyi népi gyűlésekre felállítandó jelölt-listák ügyében; hasonlóképpen a politikai tanácskozó testületek jelöltjeire vonatkozóan is.

5. Tagjai önkéntes alapon tanulmányozzák a marxizmus-leninizmust, és törekednek arra, hogy átalakítsák esetleges elavult nézeteiket.

Az Országos Bizottság tiszteletbeli elnökévé Mao Ce-tungot, elnökévé pedig Csou En-lajt választotta. Az Országos Bizottságnak 559 tagja van, akik 29 pártot, szervezetet, testületet képviselnek. A más-

dik Országos Bizottság még szélesebb alapokon nyugszik, mint az első, és gyakorlatilag felöleli mindazokat a szervezeteket, amelyeknek joguk van részt venni munkájában.

XI. A KÍNAI IFJÚSÁG ÚJ-DEMOKRATIKUS SZÖVETSÉGE

A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége az ifjúság legjobbjainak tömegszervezete, a Kínai Kommunista Párt segédcsapata és tartaléka, s a párt vezetésével harcol a népi demokratikus Kína építéséért és szocialista jövőjéért. Ez a szövetség a kínai ifjúság által vívott forradalmi harc dicső hagyományainak örököse. Kezdve az imperialistaellenes és antifeudális „május 4-i mozgalom"-tól, amely 1919-ben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására bontakozott ki, a forradalmi beállítottságú kínai ifjúság körében elterjednek a marxizmus-leninizmus eszméi. 1920—1921-ben Kína különböző részein megalakulnak az ifjúság első forradalmi szervezetei. 1922-ben ült össze Kantonban a Kínai Szocialista Ifjúsági Szövetség I. kongresszusa, amely elfogadta a szövetség programját és szervezeti szabályzatát. Az ifjúsági szövetség, fennállásának első pillanatától kezdve, a Kínai Kommunista Párt és a Kommunista Ifjúsági Internacionálé közvetlen irányítása alatt fejlődött, s a Kommunista Ifjúsági Internacionálé szekciója volt. A Kínai Szocialista Ifjúsági Szövetség 1925-ben Kínai Kommunista Ifjúsági Szövetségre változtatta a nevét.

A kínai ifjúság tevékenyen részt vett az 1924—1927. évi első forradalmi polgárháborúban. A Kínai Kommunista Párt a legjobb kádereit jelölte ki a Kommunista Ifjúsági Szövetségben végzendő munkára és az ifjúság marxista-leninista nevelésére. A Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjai az északi hadjárat idején (1926—1927) vitézül harcoltak a nemzeti forradalmi hadsereg soraiban. A Szövetség imperialistaellenes harcra mozgósította a kínai ifjúságot.

A Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjai a reakciós Kuomintang elleni második forradalmi polgárháború idején (1927—1936) a szabadságért és a függetlenségért folytatott harc első soraiban küzdöttek. Meggyőző munkájuk nyomán a fiatalok ezrei léptek be a Kínai Vörös Hadseregbe. A Kommunista Ifjúsági Szövetség kezdeményezésére megalakították a Kommunista Ifjúsági Internacionálé elnevezésű ifjúsági hadosztályt. A Kuomintang-uralom körzeteiben a Kommunista Ifjúsági Szövetség a Kommunista Párt vezetésével illegális munkát végzett, részt vett a sztrájkok és tüntetések szervezésében.

1935-ben a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának határozatára átszervezték a Kommunista Ifjúsági Szövetséget, hogy az ifjúság

széles tömegeit bevonhassák a japánellenes nemzeti felszabadító mozgalomba. Kínában ifjúsági szervezetek alakultak: „A Kínai Nép Felszabadításának Rohamcsapata", „A Nemzet Megmentésének Ifjúsági Egyesülete", „A Japánnal Szembeni Ellenállás Ifjúsági Rohamcsapata" stb. Ezek a szervezetek a Kommunista Párt vezetésével az ifjúság nagy tömegeit mozgósították harcra. Fontos szerepet játszottak a japánellenes háború idején, a Japán felett aratott győzelem után pedig tevékenyen kivették részüket az amerikai imperializmus és a reakciós Kuomintang-uralom elleni harcból.

A hazafias ifjúsági szervezetek a Japán elleni háború időszakában becsülettel megállták a helyüket. A népköztársaság megteremtéséért folyó harc új körülményei között azonban nem feleltek meg a forradalmi ifjúság legjobbjai által támasztott követelményeknek. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1949 januárjában határozatot hozott a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének megalakításáról. 1949 áprilisában ült össze a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének I. országos kongresszusa, amely elfogadta a szövetség programját és szervezeti szabályzatát, és megválasztotta a szövetség vezető szerveit. 1953 június 23 és július 2 között zajlott le a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének II. kongresszusa. A kongresszus azt a feladatot tűzte a szövetség tagjai elé, hogy sajátítsák el a marxizmus-leninizmust, sajátítsák el a tudományos ismereteket, különösen a szovjet tudomány és technika haladó tapasztalatait, ismerkedjenek meg az új szakmákkal és a termelés technikájával. A kongresszus határozata értelmében a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége testületileg belépett a Kínai-Szovjet Társaság tagjai sorába. A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége a demokratikus centralizmus elvén épül fel; területi és üzemi alapszervezetei vannak. A szövetségbe a munkásság, a parasztság, a dolgozó értelmiség és a lakosság más rétegeinek soraiból kikerülő fiatalok legjobbjait veszik fel 14-től 25 éves korig. Szervezetei a Kínai Kommunista Párt szervezeteinek közvetlen irányítása mellett működnek. A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének 1953 júniusában 9 millió ifjú és leány volt a tagja. A Szövetségre bízták az iskolákban működő úttörő-szervezetek vezetésének feladatát.

A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége tevékenyen kiveszi részét a munkából a Kínai Népköztársaság építésének minden területén. A Szövetség igen nagy gondot fordít az ifjúság marxista-leninista nevelésére. Az ipari üzemekben a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének tagjai hazafias munkaversenyre mozgósítják az ifjúmunkásokat. Falun részt vesznek az agrárreform megvalósításában és a kollektív munkaformák megszervezésében. Az ifjúsági szövetség nagymérték-

ben kiveszi részét a város és a falu kulturális fejlesztésének, az írástudatlanság felszámolásának munkájából. A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége tagjainak egyik legfontosabb feladata a tanulás, továbbá az, hogy minden tanulót az ismeretek elsajátítására mozgósítsanak.

Amikor az amerikai imperialisták 1950-ben megkezdték a Korea elleni intervenciót, és elfoglalták Tajvan szigetét, a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének tagjai és az egész kínai ifjúság tevékenyen bekapcsolódott az amerikai agresszorokkal szembeni ellenállás és Korea megsegítése érdekében indult országos mozgalomba. A kínai ifjak és lányok ezrei mentek önként a frontra, hogy segítséget nyújtsanak a koreai népnek, és megvédjék hazájukat.

A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége a demokratikus kínai ifjúság egységének megszilárdítása céljából, és annak érdekében, hogy az ifjúság erőfeszítéseit a Kínai Kommunista Párt vezetésével a Kínai Népköztársaság sikeres építésére irányítsa, kezdeményezte az összes demokratikus ifjúsági szervezeteknek az egységes Kínai Országos Demokratikus Ifjúsági Szövetségben való egyesítését. A Szövetség 1949 májusában, a kínai ifjúsági szervezetek első kongresszusán alakult meg. A Szövetségbe belépett az Új-demokratikus Ifjúsági Szövetség, a Kínai Országos Diákszövetség és a többi demokratikus ifjúsági szervezet. 1953 júniusában ült össze az ifjúság második országos kongresszusa, 13 millió tag képviseletében. A Kínai Országos Demokratikus Ifjúsági Szövetség tagja a Demokratikus Ifjúsági Világszövetségnek, és tevékenyen részt vesz a nemzetközi ifjúsági mozgalomban.

XII. A SZAKSZERVEZETI MOZGALOM

A kínai szakszervezeti mozgalom kezdettől fogva a Kommunista Párt irányítása alatt fejlődött, s létrejötte után nyomban a munkásmozgalom megszervezésére összpontosította erőfeszítéseit. Az országban megalakultak a munkások, tengerészek, vasutasok stb. első nagy szakszervezetei. A Kommunista Párt 1921-ben megalakította a munkásmozgalom legális vezető központját, a Kínai Országos Munkástitkárságot. 1922 május 1-én ült össze 200 000 szervezett munkás képviseletében Kantonban az I. országos szakszervezeti kongresszus. A tengerészek, vasutasok, bányászok és gyári munkások 1922 januárjától 1923 februárjáig több mint 100 sztrájkot szerveztek, amelyekben több mint 300 000-ren vettek részt. Ezek a sztrájkok a gazdasági követelések mellett politikai követeléseket is hangoztattak, s hozzájárultak a Kommunista Párt vezetésével a forradalom önálló, vezető

erejévé lett kínai proletariátus szakszervezeteinek megerősödéséhez. 1925 májusában ugyancsak Kantonban ült össze a II. országos szakszervezeti kongresszus, amelyen megalakították a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetséget. Az északi hadjárat előestéjén, 1926 májusában zajlott le a kínai szakszervezetek III. kongresszusa. A szakszervezeteknek ekkor már 1 250 000 tagjuk volt. Az északi hadjáratban nagy munkástömegek vettek részt. A sanghaji munkások 1927 márciusában felkelést szerveztek, és felszabadították a várost. Az északi hadjárat idején a szervezett munkások száma 2 800 000-re növekedett.

A Csang Kaj-sek féle ellenforradalmi puccs után Sanghaj, Kanton és más városok forradalmi munkásai hősiesen harcoltak a reakció támadásai ellen. Az 1927 júniusában Hankouban megtartott IV. szakszervezeti kongresszus kidolgozta a munkások programköveteléseit a legközelebbi időszakra. 1927—1936 között, a második forradalmi polgárháború éveiben, a Kuomintang-körzetekben működő forradalmi szakszervezetek illegálisan végezték munkájukat. 1929-ben ült össze Sanghajban a szakszervezetek V., illegális kongresszusa. A munkásmozgalom fejlődésének súlyos kárt okozott a Kommunista Párt egyes funkcionáriusainak túlzó „baloldali" kalandorpolitikája. A kínai kommunisták Mao Ce-tung vezetésével felszámolták a „baloldali" opportunisták helytelen nézeteit, és azt a helyes irányvonalat követték, hogy a Kuomintang-reakció uralmának súlyos viszonyai között megóvják és növeljék a forradalom erőit. Ebben az időszakban, de már a megelőző időben is nagy munkát végzett a munkásmozgalom szervezése terén Liu Sao-csi. Az 1937—1945. évi japánellenes nemzeti felszabadító háború időszakában a munkások a felszabadított körzetekben önfeláldozóan dolgoztak, hogy lőszerrel, fegyverrel lássák el a népi felszabadító csapatokat, a japán betolakodók által megszállt területeken pedig tevékenyen részt vettek a partizánharcban. A Kuomintang-körzetekben a munkásosztály élére állt a Kuomintang-reakció elleni demokratikus mozgalomnak.

A felszabadított körzetek munkásosztálya a kínai népnek az amerikai imperialisták és kuomintangista lakájaik ellen viselt népi felszabadító háborúja idején széles körben megindította a munkaversenyt, és minden erejével támogatta a népi felszabadító háborút. A munkásosztály a Kuomintang-területen levő városokban bátran harcolt a Kuomintang-klikk ellen, amelynek bűnös politikája az amerikai imperialisták félgyarmatává tette Kínát. Csupán az 1947. évi sztrájkokban több mint 3 200 000 munkás vett részt ezekben a városokban. 1948 augusztusában, a Kínai Felszabadító Néphadsereg győztes támadása idején, Harbinban összeült a szakszervezetek VI. országos kongresszusa.

Ezzel ismét megindult a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetségnek a Kuomintang-reakció éveiben félbeszakadt munkája.

A Kínai Népköztársaság kikiáltása után új szakasz kezdődött a kínai szakszervezeti mozgalom történetében. A Központi Népi Kormány 1950 június 28-án törvényt adott ki a szakszervezetekről, amely pontosan meghatározta a népi demokratikus Kína szakszervezeteinek jogi helyzetét és funkcióit. A kínai szakszervezetek legfőbb feladata az, hogy mozgósítsák a munkásokat a forradalom vívmányainak megvédésére, a népi demokratikus rend megszilárdítására, a népgazdaság helyreállítására és fejlesztésére.

Különös figyelmet fordítanak a szakszervezeti alapszervezetek létesítésére. A törvény 13. cikkelye értelmében azokban az üzemekben, hivatalokban vagy tanintézetekben, amelyekben 25-nél több munkás és alkalmazott dolgozik, szakszervezeti bizottságok létesültek. A szakszervezetek megalakítása a demokratikus centralizmus elve alapján történik; a kínai szakszervezetek az üzemi elv alapján épülnek fel. 19 iparági szakszervezet létesült. 1953 májusában a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetségnek 10 200 000 tagja volt. A szakszervezetek a Kommunista Párt vezetésével a munkásosztály legszélesebb tömegei között végeznek politikai nevelőmunkát.

A kínai szakszervezetek irányítják a hazafias munkaverseny-mozgalmat, gondoskodnak arról, hogy a dolgozók minél több ésszerűsítési javaslatot tegyenek, s hogy azokat meg is valósítsák, népszerűsítik a munkások és az alkalmazottak között a termelésben élenjáró szovjet munkások tapasztalatait. A munkások csupán 1950-ben mintegy 25 000 ésszerűsítési javaslatot nyújtottak be. 1953 közepén a főbb termelési ágakban dolgozó munkások és alkalmazottak több mint 80 %-a vett részt a hazafias munkaversenyben. 1951-ben lépett életbe a társadalombiztosítási rendelet, amelynek értelmében a társadalombiztosítást kiterjesztették minden 100 főnél többet foglalkoztató üzemre. A rendelet előírja, hogy az ideiglenesen munkaképtelenné váltaknak, a rokkantaknak és az öregeknek segélyt kell folyósítani, a szülési szabadság idejére ki kell fizetni az átlagos munkabért; a fizetéses szülési szabadság nem lehet hosszabb 56 napnál. A biztosítási alapokat kizárólag az állami és magánvállalatok által eszközölt levonások alkotják (a teljes munkabér 3 %-a). A társadalombiztosítási alapok 70 %-ával a szakszervezetek helyi szervezetei, a fennmaradó 30 %-kal pedig a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetség rendelkezik. A kínai szakszervezeteknek szanatórium- és üdülőhálózatuk van. Bevezették a munkásoknak és alkalmazottaknak a vállalat költségére történő gyógykezeltetését. A Munkaügyi Minisztérium 1950 júniusában közzétette a munka- és egészségvédelmi törvényt, és bevezette az egészség- és mun-

kavédelmi szabályok betartásának ellenőrzését. Az Állami Közigazgatási Tanács 1953 január 2-án határozatot hozott a társadalombiztosítási rendelet módosítására vonatkozóan. A határozat célja a dolgozók anyagi helyzetének további javítása volt. A társadalombiztosítás 1949-ben még csak 600 000 emberre, 1953-ban már 4 830 000-re, 1954-ben pedig 5 380 000 emberre terjedt ki. 1952-ben a munkások és alkalmazottak munkabére 1949-hez képest átlagosan 60—120 %-kal emelkedett, 1953-ban további 5,5 %-kal, 1954-ben pedig újra 5,2 %-kal.

A kínai kormány határozata értelmében a vállalatok igazgatósága a munkabérek összegének 1,5 %-át a kulturális alapra fordítja, és minden szükséges feltételt megteremt ahhoz, hogy a munkások termelőmunkájuk végzése mellett tanulhassanak. Növekszik azoknak az iskoláknak a száma, amelyekben a munkások és a parasztok szabadidejükben tanulhatnak. Szakmai továbbképző tanfolyamokon több mint hárommillió dolgozó vesz részt. A szakszervezeti káderek képzésére és oktatására Szakszervezeti Főiskolát és különböző tanfolyamokat létesítettek.

A szakszervezetek nagy gondot fordítanak arra, hogy a dolgozók kulturáltan tölthessék szabadidejüket. Kínában 1261 nagy kultúrpalota, 11 929 helyi szakszervezeti klub van. A szakszervezetek rendszerében 4000 mozibrigád, 17 486 könyvtár és 1100 mozgókönyvtár működik.

A kínai szakszervezetek VII. országos kongresszusa, amely 1953 májusában ült össze, összegezte a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetség négy évi munkájának eredményeit, és meghatározta a népi demokratikus Kínában megindult nagyarányú gazdasági építőmunka időszakában a szakszervezetek előtt álló további feladatokat.

A kínai szakszervezeteknek nagy szerepük van a szakszervezeti világmozgalom egységének megszilárdításában, a nemzetközi szakszervezeti szolidaritás erősítésében. A kínai szakszervezetek 1945-ben részt vettek a Szakszervezeti Világszövetség megalakításában.

A kínai szakszervezetek erélyesen harcolnak az imperialista agresszió ellen, az új világháború kirobbantására irányuló tervek ellen, harcolnak a béke és a demokrácia Szovjetunió vezette táborának erősítéséért. Amikor az amerikai imperialisták 1950-ben megtámadták Koreát, a kínai szakszervezetek tevékenyen részt vettek a Korea megsegítését célzó hazafias mozgalom kifejlesztésében.

XIII. A KÍNAI ORSZÁGOS DEMOKRATIKUS NŐSZÖVETSÉG

A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség demokratikus tömegszervezet, amely az 1949. évi 1. országos nőkongresszuson alakult meg. A kínai nők nagy érdemeket szereztek a japán betolakodók, az áruló Csang Kaj-sek banda és az amerikai imperialisták ellen folytatott nemzeti felszabadító harcban. Ebben a harcban megnövekedett a nők politikai öntudata és aktivitása, és ez előfeltétele volt annak, hogy 1946 júniusában a nők konferenciáján megalakuljon a nők demokratikus szervezete: a Felszabadított Körzetek Nőszövetsége, amely több mint 20 millió, különböző társadalmi rétegekből származó nőt egyesít soraiban. A szövetség felhívására a kínai nők nagy segítséget nyújtottak a Felszabadító Néphadseregnek (ruhával, élelemmel látták el, ápolták a sebesülteket), továbbá a hadiárváknak, a hadirokkantak családjainak, emelték az ipari és a mezőgazdasági munka termelékenységét. A nőszövetség az írástudatlanság felszámolására, a lakosság politikai képzésére és felvilágosítására az iskolák és tanfolyamok kiterjedt hálózatát szervezte meg. A nőbizottságok a felszabadított körzetekben a népi hatalom megbízható támaszai és segítői voltak a földreformmal, a közoktatással, az egészségvédelemmel, az anya- és csecsemővédelemmel stb. kapcsolatos új, demokratikus törvények életbeléptetésénél. Ezek a törvények utat nyitottak ahhoz, hogy a nők a családban és a társadalomban egyaránt megszabaduljanak a feudalizmus bilincseitől.

Azon a területen, amely még a Kuomintang fennhatósága alatt állt, a nők a Kínai Kommunista Párt felhívására tevékenyen bekapcsolódtak az amerikai imperialisták és kuomintangista ügynökeik ellen indított általános hazafias mozgalomba. A nők részt vettek a sztrájkokban, tiltakoztak az elnyomás és a kizsákmányolás ellen, s az egész néppel együtt harcoltak felszabadulásukért.

A kínai nők képviselői részt vettek az 1945 novemberében Párizsban megtartott I. Nemzetközi Nőkongresszuson. Kína felszabadított körzeteinek Nőszövetsége 1946-ban mint külön nemzeti szervezet belépett a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetségbe. A Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség Tanácsának prágai ülésszakán (1947 február) Caj Csangot, a kínai Nőszövetség vezetőjét a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség alelnökévé választották. A nők budapesti II. világkongresszusán (1948 december), a kínai nők 8 képviselőjét beválasztották a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség vezető szerveibe.

1949 március 24-étől április 3-áig ülésezett Pekingben a Kínai Nők I. országos kongresszusa. A kongresszus munkájában 472 küldött vett részt Kína valamennyi körzetéből és tartományából, a lakosság

valamennyi rétegének képviseletében. A kongresszus kijelölte a kínai demokratikus nőmozgalom további fejlődésének útjait, és létrehozta a Kínai Országos Demokratikus Nőszövetséget, a Kínai Népi Demokratikus Egységfront nemzeti tömegszervezetét. A kongresszus felhívta a nőket, vegyenek aktívan részt a Kuomintang-klikk végleges szétzúzásában. A kongresszus elfogadta a Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség szervezeti szabályzatát, és megválasztotta a Végrehajtó Bizottságot. A szövetség elnökévé Caj Csangot választották.

A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség a kínai népi forradalom győzelme után, a Kommunista Párt állandó segítségével és támogatásával, a szakszervezetekkel, a szövetkezeti és egyéb társadalmi szervezetekkel szorosan együttműködve hatalmas munkát végzett annak érdekében, hogy bevonja a nőket az új Kína építésébe. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség felhívására a munkásnők aktívan részt vesznek a munkaversenyben, a parasztnők pedig a földreform végrehajtásában és a terméshozam emeléséért folyó harcban. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség értékes munkát végez a nők írástudatlanságának felszámolása érdekében, politikai és népszerűtudományos előadásokat és felolvasásokat szervez. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség azzal, hogy a nők legszélesebb tömegeit vonja be az ország politikai és társadalmi életébe, segít a népi kormánynak a nők egyenjogúságáról szóló törvény gyakorlati érvényesítésében. A Szövetség hatékony támogatásával nagyarányú munka folyik az anya- és csecsemővédelem terén.

A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség, az ország asszonyainak akaratát kifejezve, a békeharcosok első soraiban foglal helyet. Munkáját a nemzetközi demokratikus nőmozgalommal való kapcsolatainak erősítése jegyében végzi. A Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség határozatának megfelelően a Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség aktív közreműködésével és támogatásával 1949 decemberében Kínában tartották meg az ázsiai országok nőkonferenciáját, amelyen 23 ország asszonyainak képviselői vettek részt.

Az egész néppel együtt a kínai nők is aláírták a stockholmi békefelhívást és az öt nagyhatalom közötti békeegyezmény megkötését követelő felhívást. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség az ország többi demokratikus szervezetével szoros együttműködésben tevékenyen részt vett abban a hazafias mozgalomban, amelyet a kínai nép az amerikai agresszió ellen, hazája megvédéséért és Korea megsegítéséért indított. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség képviselői 1951 májusában részt vettek annak a bizottságnak a munkájában, amelyet a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség az amerikai-angol beavatkozók koreai gaztetteinek kivizsgálására alakított.

A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetségnek 1952-ben 76 millió tagja volt, s az ország területén 94 városi és 1664 kerületi szervezete működött. 1953 áprilisában zajlott le Pekingben a II. kínai nőkongresszus. A kongresszus megjelölte azokat a feladatokat, amelyek a népi demokratikus Kínában megindult nagyarányú gazdasági építés időszakában a demokratikus nőmozgalom előtt állanak. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség iskolát létesített Pekingben, amelyben szervező káderekét és aktivistákat képeznek a nőmozgalom számára. „Az új Kína asszonyai" címmel havi folyóirat is jelenik meg. A nőszövetség helyi szervezetei Pekingben, Sanghajban és az ország más nagy központjaiban külön folyóiratokat adnak ki a nők részére.

XIV. A VILÁGBÉKE MEGVÉDÉSÉRE ÉS AZ AMERIKAI AGRESSZIÓ ELLENI HARCRA ALAKULT KÍNAI NÉPI BIZOTTSÁG

A Világbéke Megvédésére és az Amerikai Agresszió Elleni Harcra Alakult Kínai Népi Bizottság 1950 október 26-án a Kínai Békevédelmi Bizottság, valamint a Tajvani és Koreai Amerikai Agresszió Elleni Harc Támogatására Alakult Bizottság egyesülése útján jött létre. Ez a Bizottság irányítja a kínai békemozgalmat és képviseli a kínai népet a béke híveinek nemzetközi szervezeteiben. A Bizottság tagjai a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetség, a Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség, a Kínai Országos Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének, a demokratikus pártoknak és csoportoknak, a tudományos és irodalmi társaságoknak képviselői, Kína kiváló tudósai, írói és művészei. A Bizottság elnökéül Kuo Mo-zsót, az Akadémia elnökét választották meg.

Az 1949. évi I. Béke-Világkongresszuson (Párizs és Prága) a kínai népet a felszabadított körzetek küldöttsége képviselte. A kongresszuson a kínai nép 4 képviselőjét beválasztották a Béke-Világkongresszus Állandó Bizottságába. A békeharc országos méretű megszervezésének feltételei 1949 október elsején, a Kínai Népköztársaság kikiáltásával jöttek létre. 1949 október 2-án az egész kínai nép megünnepelte a nemzetközi békenapot. Ezután Pekingben összeült az első országos békekonferencia, amelyen a lakosság valamennyi rétegének képviseletében több mint 1000 küldött vett részt. A konferencián megalakult a Kínai Békevédelmi Tanács. A kínai nép örömmel vette tudomásul azt a határozatot, hogy a kínai országos békekonferencia magáévá teszi az I. Béke-Világkongresszus határozatait. A kínai nép béke-

harcában rendkívül nagy jelentősége volt az 1950 február 14-én megkötött kínai-szovjet barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződésnek.

A Kínai Békevédelmi Bizottság 1950 április 2-án nyilatkozatot tett közzé a Béke-Világkongresszus Állandó Bizottsága stockholmi felhívásának támogatásáról. A Bizottság a béketábor erősítésére és az imperialista háborús gyújtogatók elleni harcra hívta fel a kínai népet. A stockholmi felhívást több mint 223 millió kínai állampolgár írta alá. Az amerikai imperialisták 1950 júniusában megkezdték Korea elleni agressziójukat, és ezzel egyidejűleg elfoglalták a Kínához tartozó Tajvan szigetét. A kínai társadalmi szervezetek, kifejezésre juttatva a kínai népnek az amerikai agresszió elleni harcra irányuló elszánt elhatározását, 1950 július 10-én bizottságot alakítottak az Amerikai Imperialisták Tajvani és Koreai Agressziója Elleni Harc Támogatására. A továbbiakban a Kínai Békevédelmi Bizottság és az Amerikai Imperialisták Tajvani és Koreai Agressziója Elleni Harc Támogatására Alakult Bizottság a kínai nép békeharcának fokozása érdekében egyesült. Így jött létre a Világbéke Megvédésére és az Amerikai Agresszió Elleni Harcra Alakult Kínai Népi Bizottság.

A kínai nép mozgalmat indított az amerikai agresszióval szembeni ellenállás és Korea megsegítése érdekében, hogy megvédje a Távol-Kelet és az egész világ békéjét, hazája biztonságát, s hogy támogassa a koreai népnek az agresszió ellen folytatott igazságos harcát. A kínai fiúk és lányok ezrei léptek be a népi önkéntesek soraiba, hogy a Koreai Néphadsereggel vállvetve küzdjenek az amerikai imperialista agresszió ellen. A Világbéke Megvédésére és az Amerikai Agresszió Elleni Harcra Alakult Kínai Népi Bizottságnak jelentős szerepe volt a hős koreai nép megsegítésére és az amerikai agresszorok elleni harcra indult népmozgalom nagyarányú kibontakoztatásában. 1951 nyarán a Bizottság felhívta a kínai népet, indítson gyűjtést a kínai önkéntesek számára szükséges repülőgépek, harckocsik, ágyúk és fegyverek beszerzésére. A kínai nép nagy lelkesedéssel fogadta ezt a felhívást. 1951 augusztusáig több mint 3710 repülőgép beszerzésére elegendő pénz gyűlt össze.

A kínai nép küldöttsége tevékenyen részt vett a II. Béke-Világkongresszus munkájában (Varsó, 1950 november). A kongresszuson megalakított Béke-Világtanácsba a kínai nép 11 képviselőjét választották be. A Béke-Világtanács felhívását, hogy az öt nagyhatalom kössön békeegyezményt, 1951 végére egész Kína területén több mint 344 millióan, a Japán újrafelfegyverzése ellen tiltakozó felhívást kb. 340 millióan írták alá. A Világbéke Megvédésére és az Amerikai Agresszió Elleni Harcra Alakult Kínai Népi Bizottság javaslatára egész sor kérdést terjesztettek megvitatásra a Béke-Világkongresszus

és a Béke-Világtanács ülésszaka elé (a koreai amerikai agresszió megszüntetése, az idegen csapatok kivonása Koreából, a koreai kérdés békés rendezése, a japán békeszerződés megkötése, Japán lefegyverzése, az ENSZ 1951 február 1-i, Kínát „agresszornak" nyilvánító szégyenletes határozatának megvitatása stb.).

Kuo Mo-zso, a Bizottság elnöke, a Béke-Világtanács 1952 júliusi berlini rendkívüli ülésszakán „A koreai háború azonnali beszüntetése" címmel előadói beszédet mondott. A világ közvéleménye a legnagyobb rokonszenvvel fogadta Kuo Mo-zso beszédét és javaslatait. A Világbéke Megvédésére és az Amerikai Agresszió Elleni Harcra Alakult Kínai Népi Bizottság tevékenyen kivette a részét az ázsiai és csendesóceáni országok 1952 októberében megtartott békekongresszusának előkészítésében és levezetésében. A kínai nép küldöttei részt vettek a Népek Békekongresszusának munkájában (Bécs, 1952 december).

A Bizottság a békeszerető erők nagy győzelmének tekinti az 1953 július 27-én Panmindzsonban aláírt koreai fegyverszüneti egyezményt, és mindent elkövet, hogy Koreában a béke megszilárduljon. A Bizottságnak jelentős szerepe van az ipari, mezőgazdasági és közlekedési dolgozók hazafias munkaversenyének széleskörű kifejlesztése terén. A Bizottságnak az egész ország területén helyi szervei működnek.

XV. A KÍNAI-SZOVJET BARÁTI TÁRSASÁG

A Kínai-Szovjet Művelődési Társaság első szervezetei 1936-ban keletkeztek Nankingban, Sanghajban, Tiencsinben, Csangsában, Kunmingban, Lancsouban és más városokban. Ezek a szervezetek a kínai értelmiség haladó erőit egyesítették, amelyek a Szovjetunióval való kulturális együttműködés és baráti kapcsolatok megteremtése mellett szálltak síkra. A Társaság, a kuomintangista hatalmi szervek könyörtelen megtorló rendszabályai ellenére, a Kína és a Szovjetunió közötti baráti kapcsolatok megteremtéséért harcolt. Folyóiratot adott ki „Kína és a Szovjetunió kultúrája" címmel, nagy munkát végzett az orosz klasszikusok és a szovjet írók műveinek fordítása és kiadása terén, előadásokat, fényképkiállításokat szervezett, amelyeken a kínai nép megismerhette a szovjet nép eredményeit. A népellenes Kuomintang-kormány megijedt a Kínai-Szovjet Művelődési Társaság befolyásának növekedésétől, s ezért a legkülönbözőbb akadályokat gördítette munkája elé. Ennek következtében a szervezetek egy része beszüntette munkáját. A kuomintangisták megtiltották, hogy a Társaság nyilvános előadásokat rendezzen, szétrombolták a kiállításokat, házkutatásokat tartottak, letartóztatták a Társaság vezetőit. A Társaság sok funk-

cionáriusa arra kényszerült, hogy a Kínai Felszabadító Néphadsereg által felszabadított körzetekbe meneküljön.

1946—1949 között, a kínai népnek a Kuomintang-klikk ellen viselt népi felszabadító háborúja idején a felszabadított körzetekben számos kínai-szovjet baráti szervezet alakult meg. E szervezetek taglétszáma 1949 júliusában már elérte a 700 000-ret. 1949 júliusában Kína 698 neves politikusa, valamint a tudományos és kulturális élet számos személyisége Liu Sao-csi, Csou En-laj, Szung Csing-ling, Kuo Mo-zso és mások vezetésével előkészítő bizottságot létesített a Kínai-Szovjet Baráti Társaság megalakítására.

A Kínai Népköztársaság kikiáltásának történelmi jelentőségű aktusa után, 1949 október 5-én a pekingi országos konferencián megalakították a Kínai-Szovjet Baráti Társaságot, és 199 tagú központi vezetőséget választottak. A Társaság elnökévé Liu Sao-csit, alelnökké pedig Szung Csing-linget, Vu Jü-csangot, Sen Csün-zsut, Li Csi-sent, Kuo Mo-zsót, Csang Lant és Huang Jen-pejt választották. Az alapszabályzat kimondja, hogy a Társaság fő célkitűzése Kína és a Szovjetunió baráti kapcsolatainak fejlesztése és erősítése, a két állam kapcsolatainak és együttműködésének elmélyítése kulturális, gazdasági és egyéb területeken, a Szovjetunió politikai, gazdasági és kulturális téren szerzett tapasztalatainak, tudományos eredményeinek megismertetése, Kína és a Szovjetunió szilárd egységének biztosítása a tartós világbékéért folytatott közös harcban.

A Társaság igen nagy munkát végzett az alapszabályban kitűzött feladatok megvalósítása érdekében, s Kína egyik legnagyobb tömegszervezetévé lett. Tagjai sorába tömegesen léptek be a munkások és parasztok, Kína különböző nemzetiségeinek képviselői, a Felszabadító Néphadsereg harcosai és parancsnokai, diákok, tanárok, a tudományos, irodalmi és művészeti élet képviselői, a különböző demokratikus pártok és népi szervezetek tagjai. A Kínai-Szovjet Baráti Társaság taglétszáma állandóan nő. A Társaságnak 1949 novemberében 700 000 tagja volt; 1950 novemberében 3 310 000-re, 1951 októberében 17 millióra, 1952 szeptemberében majdnem 39 millióra nőtt. 1952 végén a Társaságnak az ország tartományaiban, városaiban és kerületeiben 1903 tagozata, a falvakban, a kisebb településeken, az üzemekben, a hivatalokban és tanintézetekben pedig több mint 119 000 szervezete működött. 1953 közepére a Társaság 200 000 szervezetének taglétszáma 70 millióra növekedett. A Társaság tagozatai 1950-ben nem teljes adatok szerint „Erősítsd a kínai-szovjet barátságot!", „Tanulj a Szovjetuniótól!" jelszavak jegyében 72 880 előadást szerveztek.

A Társaság központi vezetősége újságot ad ki *Kínai-Szovjet Barátság* címmel. Az időszaki kiadványok példányszáma 1950-ben 4 859 000

volt. Hozzávetőleges adatok szerint a Társaság kiadásában 197 könyv és brosúra jelent meg. A Társaságnak 83 vándormozija van, s 1950-ben 79 000 mozielőadást tartott. Ezeken az előadásokon mintegy 9 millióan vettek részt. 35 tagozat 1950-ben 14 187 fényképkiállítást rendezett, s ezeket a kiállításokat több mint 13 millióan tekintették meg. Orosz klasszikus és szovjet zenei művekből kb. 50 hangversenyt rendeztek. A Társaság meghívására érkezett szovjet tudósok sok előadást tartottak különböző tárgykörből. A Társaság tevékenységének egyik legnépszerűbb formája az orosz nyelviskolák és tanfolyamok szervezése. A Kínai-Szovjet Baráti Társaság központi vezetőségének és a Társaság tagozatainak könyvtáraiban kínai és orosz nyelvű könyvek, újságok és folyóiratok állnak az érdeklődők rendelkezésére. 1952 november 7. és december 6. között került megrendezésre a Kínai-Szovjet Barátsági Hónap, amely jelentős esemény volt az egész ország életében.

XVI. SAJTÓ ÉS RÁDIÓ

Sajtó. Az időszaki kiadványok megjelenése Kínában időszámításunk első századaira esik. A XV. századtól kezdve többkötetes enciklopédiákat adtak ki a különböző tudományágakból, filozófiai, történelmi és szépirodalmi művek jelentek meg. Az időszaki kiadványoknak a XIX. századig hivatalos tudósítás jellegük volt. A Kínába behatolt külföldi gyarmatosítók létrehozták saját lap- és könyvkiadóikat, saját ügynökségeiket, és széles körben felhasználták a sajtót a kínai nép szellemi leigázására. A XIX. század végén és a XX. század elején a sajtó a mandzsu dinasztia elleni harc politikai fegyverévé vált. A sajtó fejlődésében igen nagy jelentősége volt az 1919. évi antiimperialista és antifeudális „május 4-i mozgalom"-nak, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására indult meg. A *Hszin Csingnien*, *Hszincsiang Pinglun* és más folyóiratok fontos munkát végeztek a marxizmus-leninizmus propagálása terén, és e munkának nagy jelentősége volt a Kínai Kommunista Párt megalakításának (1921) ideológiai előkészítése szempontjából. Ettől az időtől kezdve a sajtó a kínai munkásosztály fontos fegyverévé válik. Az 1924—1927. évi első forradalmi polgárháború időszakában a következő lapok jelentek meg: *Hszianglao* (1922-től), *Csungkuo Csingnien* (1924-től), *Csungkuo Kungzsen* (1924-től) stb. A második forradalmi polgárháború időszakában a Csianghszi tartományi forradalmi támaszponton a *Hungszö Csunghua* című újság (1931-től), a *Toucseng* című folyóirat (1932-től) és más kiadványok jelentek meg. A japánellenes háború időszakában a legfontosabb kiadványok a következők voltak: a *Hszinhua zsipao*

(1938-tól) és a *Csiefang zsipao* a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának lapja (1941-től); a *Csiefang* és a *Csuncsung* című folyóiratok (mindkettő 1937-től jelent meg) stb. Fontos szerepet töltöttek be a felszabadított körzetekben megjelenő néplapok is. 1938-ban Jenanban megalakították a Hszinhua hírügynökséget és a „Hszinhua Sutien" könyvkiadóvállalatot, amely megjelentette a marxizmus-leninizmus klasszikusainak műveit, Mao Ce-tung munkáit, a felszabadító háborúról szóló népszerű kiadványokat, s kínai nyelvre fordított szovjet irodalmi művek kiadásával is foglalkozott. A harmadik forradalmi polgárháború időszakában még nagyobb fejlődésnek indult a sajtó a felszabadított körzetekben.

A kuomintangista Kínában a sajtó a reakciós Kuomintang-klikk és a külföldi imperialisták kezében volt, akik azt a kínai nép leigázására és elnyomására használták fel. A haladó sajtót elnyomták. A Kínai Kommunista Párt azonban minden lehetőséget felhasznált az illegális kiadványok terjesztésére.

Kínának a reakciós Kuomintang-klikk uralma alól történt felszabadítása után (1949) a kuomintangista lap- és könyvkiadókat államosították, a népellenes újságokat és folyóiratokat betiltották. Minden feltételt megteremtettek az igazán népi tömegsajtó szabad fejlődése számára. A Kínai Népköztársaság sajtójának helyzetét és jellegét a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Általános Programja határozta meg: „Biztosítjuk a valóságnak megfelelő tájékoztatás szabadságát. Megtiltjuk, hogy a sajtót az ország és a nép rágalmazására, érdekeinek aláaknázására, vagy háborús uszításra használják fel. Fejleszteni fogjuk a népi rádióadást és könyvkiadást, és különös figyelmet fordítunk a nép számára hasznos, népszerű könyvek és újságok kiadására." A lap- és könyvkiadás irányítására Kiadói Főigazgatóságot létesítettek. 1950-ben az időszaki sajtó és a kiadói tevékenység kérdéseivel foglalkozó országos konferenciák, valamint a Kommunista Párt és a népi kormány határozatai értelmében megfelelő intézkedések történtek a lapok tömegkapcsolatainak további erősítése, a sajtó útján történő bírálat és önbírálat kifejlesztése, a kiadói tevékenység rendezése, a munkások és parasztok számára szükséges politikai művek, tankönyvek, népszerű irodalmi művek, újságok és folyóiratok kiadása érdekében. Az időszaki lapok és a könyvek eredményesebb terjesztése céljából bevezették a posta útján történő terjesztés rendszerét. A magánkézben levő könyvkiadó és könyvkereskedelmi vállalatokat egyesítették, nagy állami könyvkiadó és könyvterjesztő vállalatokat létesítettek, s megszervezték az állami és magánvállalatok együttműködését.

1952-ben 624 újság jelent meg, összesen mintegy 8 millió példány-

ban; ezenkívül sok újságot adott ki a Felszabadító Néphadsereg is. Vezető szerepet játszanak azok a napilapok, amelyeket a Kommunista Párt Központi Bizottsága, a Központi Bizottság helyi irodái, a Kommunista Párt tartományi és városi bizottságai adnak ki. A falvakban, az üzemekben és a hivatalokban igen elterjedtek a faliújságok. A legfontosabb újságok a következők: a *Zsenminzsipao*, a Kommunista Párt Központi Bizottságának Lapja — megjelenik 1949 óta; a *Tungpej zsipao*, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága északkeleti irodájának lapja — megjelenik 1945 óta Harbinban, 1949 óta Mukdenben; a *Csiefang zsipao*, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága keleti irodájának lapja — megjelenik Sanghajban 1949 óta; a *Kungzsenzsipao*, a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetség lapja — megjelenik Pekingben 1949 óta; a *Csungkuo csingnien pao*, az Ifjúság Új-demokratikus Szövetségének Lapja — megjelenik Pekingben 1951 óta; a *Kuangmingzsipao*, a Kínai Demokratikus Liga Lapja — megjelenik Pekingben 1949 óta; a *Takungpao* — megjelenik 1902 óta, kiadóhivatala Sanghajban, fiók-kiadóhivatala Hongkongban van. A *Hszinven zsipao* és a *Csinpu zsipao* című lapokat a kereskedelmi és ipari körök részére adják ki 1949 óta. Az előbbi Sanghajban, az utóbbi Tiencsinben jelenik meg. Megjelenik kínai nyelven a *Tartós békéért, népi demokráciáért!* című lap is. Az országon belüli és a nemzetközi tájékoztatás fő forrása a Hszinhua (Új Kína) állami hírügynökség.

A Kínai Népköztársaságban nagyon sokféle folyóirat van. 1952-ben több mint 400 időszaki kiadvány jelent meg. A főbb társadalmi és politikai folyóiratok: a kéthetenként megjelenő *Hszin kuancsa*, az 1949 óta havonta kétszer megjelenő *Hszin csiensö* című politikai-közgazdasági folyóirat; a *Hszüehszi* című pártfolyóirat (megjelenik 1949 óta); a *Sicsie csesi* (nemzetközi politikai kérdésekkel foglalkozó hetilap); a *Sisi soucö* (havonta kétszer megjelenő propagandista lap); a *Hszinhua jüepao*, amely havonta ismerteti az időszaki sajtóban megjelent anyagot; a *Hszin Csungkuo funü*, a Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség folyóirata; a *Zsenmin venhszüe* és a *Venjipao*, a Kínai Írók és Művészek Országos Szövetségének irodalmi és művészeti folyóiratai (1949 óta jelennek meg Pekingben, az első havonta egyszer, a második pedig havonta kétszer). A *Népi Kína* politikai folyóiratot kéthetenként orosz és angol nyelven adják ki. A jelenlegi illusztrált kiadványok közül a legismertebb a *Zsenmin huapao* (orosz nyelvű kiadása „Kitaj" címmel jelenik meg).

A könyvkiadás gyors ütemben növekszik. 1952-ben több mint 100 millió példányban adtak ki könyveket. Három év alatt (1950—8952) a kínai politikai kiadó, a „Zsenmincsupansö" a marxizmus-

leninizmus klasszikusainak 48 művét adta ki, összesen 3 600 000 példányban. Sztálinnak „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" című műve több kiadást ért meg. Mao Ce-tung műveit 1949-től 1951-ig 2 700 000 példányban adták ki. A könyvek és lapok iránti kereslet napról napra nő. Hu Csiao-munak „A Kínai Kommunista Párt 30 éve" című könyve (1951) 2 500 000 példányban jelent meg, és 5 hónap alatt teljesen elfogyott. A nagy tömegek részére kiadott könyvek és folyóiratok, így például a *Huatung nungmin* és a *Csungnan nungmin* című paraszt-folyóiratok óriási példányszámban kelnek el. A *Sisi soucsie* című politikai folyóirat 2 millió példányban jelenik meg.

1952-ben sok kiadóvállalat működött az országban, köztük 63 állami kiadóvállalat. A politikai művek kiadóját, a „Zsenmincsupansö"-t 1950-ben alapították, a „Hszinhua sutien" könyvkiadó helyett. Ez a könyvkiadó 1951-ben kiadta Mao Ce-tung válogatott műveit, továbbá egyes munkáit tömeges példányszámban. A többi könyvkiadó vállalat közül meg kell említeni a szakszervezeti kiadót, a „Kungzsen csupansö"-t, és az állami ifjúsági kiadót, a „Csingnien csupansö"-t. 1951-ben alakult a „Zsenmin csiaojü csupansö" neveléstudományi és tankönyvkiadó vállalat, a „Zsenmin venhszüe csupansö" szépirodalmi kiadó, a „Zsenmin mejsu csupansö" művészeti kiadó, 1952-ben a „Vajkuoven sucsi csupansö", az idegen nyelvű kiadó. A legnagyobb könyvterjesztő vállalatnak, a „Hszinhua sutien"-nek az országban 1500 tagozata van.

Rádió. Az első kínai rádióközvetítő-állomást 1927-ben létesítették Sanghajban. A kuomintangista Kínában 1947-ben 42 állami, 90 magán- és külföldi — főként amerikai és angol — kézben levő rádióállomás volt, ebből 40 Sanghajban. Az amerikai imperialisták saját rádióállomásokat létesítettek Kínában, hogy ideológiai befolyást gyakoroljanak a néptömegekre. Az ország területén a rádióadást a Kínai Rádió Társaság monopolizálta. Ez a társaság a „négy család" Csang Kaj-sek vezette uralkodó klikkjének, az imperializmus amerikai ügynökségének kezében volt. Helyi rádióhálózat nem volt. A felszabadított körzetekben az első rádióállomást 1945-ben létesítették Jenanban „Hszinhua" néven. A népi forradalom győzelme és a Kínai Népköztársaság megalakulása után (1949) a rádióadás a nép kezébe ment át, a korábban a Kuomintang-klikk, a bürokratikus tőke és a külföldi hatalmasságok tulajdonában levő rádióállomásokat pedig államosították. 1952-ben 73 népi (állami) rádióállomás volt, 139 leadóval. A legnagyobb kapacitású a pekingi Központi Népi Rádióállomás, amely hosszú-, közép- és rövidhullámon ad műsort. A külföld számára 12 nyelven folyik közvetítés. A helyi rádióállomások is

külön műsort sugároznak. A rádió egyre inkább közkinccsé válik, és a tömegagitációnak, a propagandának, a nép kulturális és politikai nevelésének egyik hatalmas eszköze.

XVII. EGÉSZSÉGVÉDELEM

A két és félezer éves ősi kínai orvostudomány a „Nejcsing" szabálygyűjtemény által kifejtett ésszerű alapokon nyugodott. A feudalizmus időszakában ezt a szabálygyűjteményt több ízben módosították, aminek az lett a következménye, hogy az ősi kínai orvostudomány misztikus, tudományellenes kuruzslássá változott. A tudományos, korszerű gyógyítás a kapitalizmus korszakában vette kezdetét, amikor a külföldi államok európai orvosokat vittek Kínába a gyarmatosítók, a kiváltságos hivatalnokok, a helyi hűbérurak és a nagyburzsoázia gyógykezelésére. Ezenkívül a misszionárius szervezeteknek voltak gyógyintézeteik Kínában, amelyek eszközül szolgáltak az angol és amerikai imperializmus kezében a kínai nép félrevezetésére és eszmei leigázására, s a kémtevékenység melegágyai voltak.

A reakciós Kuomintang-uralom alatt még az a kevés egészségvédelmi szervezet is hanyatlásnak indult, amelyet a gyarmatosítók létesítettek a főbb kereskedelmi központok egészségvédelme céljából. A Kuomintang-kormány által közölt adatok szerint 1948-ban 13 447 orvos, 371 fogorvos, 962 gyógyszerész, 6000 felcser és 5268 okleveles szülésznő volt Kínában; valamennyien a nagyobb városokban és kereskedelmi központokban működtek. 1899-től 1937-ig a 20 legrégibb orvostudományi főiskoláról mindössze 4666 orvos került ki. Többé-kevésbé szervezett kórházi és kórházon kívüli gyógykezelési rendszer nem volt az országban. 1948-ban mindössze 4824 állami gyógyintézet működött a nagy városokban, 30 000 kórházi ággyal felszerelve. Az országban mindenféle ragályos betegség: gümőkór, malária, trachoma pusztított, és nem csökkent a kolera-, pestis-, himlő-, tífusz-, vérhasjárvány sem. Orvosi statisztika híján nem lehet pontosan megállapítani a betegségek elterjedésének mértékét. A kínai gyarmati elnyomás súlyos következményei közé tartozott az ópiumszívás. Az ópium legfőbb szállítói az angol imperialisták voltak. Csang Kaj-sek monopolizálta az ópiumkereskedelmet, és ezzel saját kezébe vette a jövedelmező vállalatokat. Évente mintegy 500 tonna ópiumot vittek be Kínába. A Kuomintang-Kínában nem voltak szülőotthonok, csecsemőotthonok, óvodák, s nem ismerték az egészségügyi tanácsadás intézményét. Az újszülöttek halálozási arányszáma elérte az

50—60 %-ot. Távolról sem teljes adatok szerint minden 1000 anya közül 20—25 halt meg gyermekágyi lázban. Az angol és amerikai misszionárius szervezetek által vezetett csecsemőotthonokban a gyermekhalandóság elérte a 70—94 %-ot.

Kínának az imperialista betolakodók és a Csang Kaj-sek banda uralma alól történt felszabadulása, s a Kínai Népköztársaság megalakulása után a Központi Népi Kormány és a Kínai Kommunista Párt számos fontos intézkedést tett a reakciós rendszer súlyos örökségének felszámolása érdekében, megkezdte a valóban népi egészségvédelmi rendszer megszervezését. A Központi Népi Kormány, a Szovjetunió tapasztalataira támaszkodva és a szovjet egészségvédelem elméleti gazdagságát felhasználva, minden egészségvédelmi intézkedését a betegségmegelőzés és a dolgozó tömegek öntevékenységének elvére építi. Az üzemekben és a hivatalokban bizottságokat alakítanak a tisztaság, a biztonsági berendezések stb. ellenőrzésére. 1951 folyamán csupán Mukdenben 11 000 egészségvédelmi aktivistát képeztek ki.

Az egészségügyi dolgozók első országos tanácskozása 1950 augusztusában határozatilag kimondotta: az egészségügyi dolgozók elsőrendű fontosságú feladata, hogy harcoljanak a veszélyes fertőző betegségek ellen, mindenfelé gyógyintézeteket létesítsenek, újjászervezzék a kórházakat, sok egészségügyi szakembert képezzenek, helyreállítsák és újjászervezzék a gyógyszergyártást, valamint a lakosság gyógyszerellátását. 1950 végére az ország kerületeinek 84,3 %-ában, 1952 júniusára pedig már a kerületek 98 %-ában létesítettek rendelőket és egészségügyi intézményeket. A városokban az állami kórházak és orvosi rendelők száma a Kuomintang-uralom időszakához képest kétszeresére, a kórházi ágyak száma pedig 289 %-kal növekedett (1950-ben). Az Amerika által támogatott kulturális ismeretterjesztő intézmények, segélyegyletek és vallási szervezetek átvételéről, továbbá a külföldi államok által támogatott kulturális ismeretterjesztő intézmények és segélyegyletek átvételéről szóló határozat alapján, amelyet 1950 december 29-én adott ki a Központi Népi Kormány Állami Közigazgatási Tanácsa, minden olyan egészségügyi intézmény, amelyet az amerikai imperialisták létesítettek Kínában, a népi kormány irányítása alá került, állami intézménnyé lett, illetve a népi szervezetek hatáskörébe került. Így hát ezeket az intézményeket most teljesen a kínai nép irányítja. A többi olyan egészségügyi szervezetet, amelyeket külföldi államok támogattak vagy amelyek külföldi pénzen működtek, továbbá a még magánkézben lévő kórházakat és gyógyintézeteket a népi kormány ellenőrzése és igazgatása alá helyezték. 1951 végéig több mint 100 amerikai kórházat államosítottak.

1951-ben lépett életbe a társadalombiztosítási törvény, amelynek értelmében minden munkás ingyenes orvosi kezelésre jogosult, a munkaképesség elvesztésével járó sérülés vagy betegség esetén pedig megkapja munkabérét. Ingyenes orvosi kezelésben részesülnek a biztosítottak családtagjai is. Az Egészségügyi Minisztérium és a Kínai Országos Szakszervezeti Szövetség a poliklinikák, munkáskórházak, üzemi orvosi rendelők hálózatának megszervezése mellett hozzákezdett az üdülők és szanatóriumok széles hálózatának megteremtéséhez is. 1952 végéig 191 munkásüdülő létesült az országban. Speciális munkáskórházakat építettek Nankingban, Pekingben, Sanghajban, Tiencsinben és más ipari központokban. A városokban és munkásközpontokban szülőotthonok létesültek. 1950 folyamán csupán Északkelet-Kínában több mint 240 szülőotthont és gyermekpoliklinikát, továbbá 330 szülészeti központot adtak át rendeltetésének. Ott, ahol még nem tudnak ilyen intézményeket létesíteni, szülészeti tanfolyamokat rendeznek a bábaasszonyok részére. 1952 végéig 250 000-ren végezték el a szülésznőképző tanfolyamot. Az egész országban gyermekvédelmi tanácsadó intézeteket, poliklinikákat, bölcsődéket, óvodákat és napközi otthonokat létesítenek. 1951-ben 20 000 bölcsőde működött (14-szer annyi, mint a Kuomintang-uralom idején). Kelet-Kínában 1951-ben 2000 óvoda és 365 anya- és csecsemővédelmi rendelőintézet működött. Az említett intézkedések következtében nagymértékben csökkent a gyermekágyi láz és a csecsemőhalandóság. Így például több északkelet- és észak-kínai körzetben megtartott ellenőrzés adatai szerint az újszülöttek halandósága 1950-ben a korábbi 50—60 %-ról 15 —20 %-ra csökkent.

A lakosság saját kezdeményezéseivel is hozzájárul a kormány által létesített egészségügyi intézmények hálózatának kibővítéséhez. Sokhelyütt megjelentek a parasztok által alapított egészségügyi szövetkezetek. Az egészségügyi szövetkezetek jutányos áron ellátják a lakosságot gyógyszerrel, és komoly egészségügyi ismeretterjesztő munkát végeznek. Az egészségvédelem terén különösen Északkelet-Kínában értek el jelentős eredményeket: 1950-ben 265 orvosi rendelőt, 41 elsősegélynyújtási helyet, 22 kórházat létesítettek a gyárakban és a bányákban. Pekingben a kórházi ágyak számát 39,16 %-kal növelték, 7 új poliklinikát és 6 gyógyszertárat építettek a munkások részére, s a város minden kerületében egészségügyi központot szerveztek. Sanghajban kórház létesült a postai dolgozók részére, Tiencsinben 6 új kórház épült.

A népi kormány különösen nagy figyelmet fordít a veszélyes ragályos betegségek és járványok (kolera, pestis, himlő, tífusz) elleni védő intézkedésekre. 1950 november 1-én törvényt hoztak a kötelező

himlőoltásról. 1952-ig egész Kínában 460 millió lakost oltottak be himlő ellen. Az eredmény az volt, hogy azokon a vidékeken, ahol tömeges himlőoltásokat végeztek, úgyszólván egyáltalán nem fordult elő himlő. Port-Artur—Talien körzetében például egy év alatt mindössze négy ember betegedett meg himlőben; Jingkouban, Csingtaóban, Hsziamenben (Amojban) és Kantonban egyetlen himlős megbetegedés sem fordult elő.

1950-ben a tengermelléki tartományokban és a folyók medencéiben hatalmas munkát végeztek az egészségvédelem és a jó ivóvíz biztosítása érdekében. 23 millió embert oltottak be kolera és tífusz ellen. Ennek eredményeként, noha Indiában és Burmában kolera dühöngött, Kínában nem volt kolerás megbetegedés, a kiütéses tífuszban és vérhasban megbetegedettek száma pedig az előző évekhez képest jelentős mértékben csökkent. Belső-Mongólia északkeleti részén és Csahar tartomány északi részén a lakosságot a patkányok irtására mozgósították. A pestist ugyanis a patkány terjeszti. Kuangtung, Fucsien, Csianghszi, Csöcsiang és Jünnan tartományokban, ahol szintén nagy pestisjárványok pusztítottak, egészségvédelmi állomásokat létesítettek és egészségvédelmi osztagokat rendeltek ki a pestis elleni harcra. Így 1950-ben sikeresen megakadályozták e járvány kitörését.

A járványok elleni sikeres harcot elősegítette a bakteriológiai intézetek jól megszervezett munkája. Megindult a különböző baktériumok és szérumok tömeges méretű előállítása. Lényegesen kibővítették a gyógyszerészeti készítmények gyártását. 1950-ben 17 gyógyszergyárat létesítettek.

1951 folyamán több mint 100 nagyvárosban összesen 1 290 000 gyermeket oltottak be gümőkór ellen. Északkelet-Kínában és Középdél-Kínában tüdőbeteggondozó intézeteket létesítettek. Szívós harc folyik a nagyvárosokban és a nemzeti kisebbségek lakta vidékeken (Belső-Mongólia, Szujjüan, Csinghaj, Kanszu stb.) elterjedt nemibetegségek ellen. A Kínai Népköztársaság kormánya 1949-ben törvényileg megtiltotta az ópiumszívást.

Minthogy rövid idő alatt tekintélyes számú egészségügyi szakembert kell kiképezni, különböző szakiskolákat létesítettek. Így kétéves egészségügyi szakiskolákat, amelyeken középfokú képesítésű egészségügyi káderet képeznek, alapfokú egészségügyi tanfolyamokat (3—6 hónapos időtartammal), amelyeken alsófokú képesítésű egészségügyi káderet képeznek. A középfokú képesítésű egészségügyi káderek (felcserek, ápolónők és technikai szakemberek) a kétéves szakiskola elvégzése után mint orvossegédek működnek. Az orvostudományi főiskolákon a tanulmányi idő 4—5 év. 1950-ben 42 ilyen főiskola volt. Az orvostudományi főiskolák hallgatóinak száma az

1949. évihez képest 236 %-kal növekedett. A régi tanintézetekben végzett orvosok szakképzettségének emelése érdekében továbbképző tanfolyamokat indítottak. A hagyományos kínai orvostudomány tapasztalatainak általánosítására és tanulmányozására, továbbá a gyógyászati eszközök tanulmányozására külön orvostudományi kutatóintézetet létesítettek.

XVIII. KÖZOKTATÁS

A Kínai Népköztársaság közoktatásának alapelveit és rendszerét az Alkotmány fejti ki, amely kimondja: „A Kínai Népköztársaság polgárainak joguk van a műveltség megszerzésére. A polgároknak ezt a jogát az állam a különféle tanintézetek és egyéb kulturális és nevelő intézmények létesítésével és fokozatos kiterjesztésével biztosítja. Az állam különös gondot fordít az ifjúság testi és szellemi fejlődésére. A Kínai Népköztársaság biztosítja polgárainak a tudományos kutató tevékenység, az irodalmi és művészeti alkotás és más kulturális tevékenység szabadságát." A kínai népi kormány felszámolja a régi reakciós közoktatási rendszert, és népi demokratikus elveken nyugvó tanterveket, tanrendeket és módszereket dolgoz ki a tanintézetek számára.

A népellenes, reakciós Kuomintang-kormány uralma idején minden kínai iskolában — az elemi iskoláktól a főiskolákig — skolasztikusan tanítottak, az elméletet elszakították a gyakorlattól, az imperialistákkal szembeni alázatosság, a kizsákmányolókkal való megbékélés szellemét terjesztették, régi skolasztikusok és a középkori reakciós filozófusok tanításait hirdették. A művelődés csak a tőkések és a földbirtokosok gyermekei számára volt elérhető. A nemzeti kisebbségek által lakott vidékeken egyetlenegy iskola sem működött. A Kínai Népköztársaság megalakulása előtt Kína lakossága csaknem teljes egészében írástudatlan volt. Faluhelyen a lakosság 90%-a nem tudott írni-olvasni. Ezért — mint ahogyan Mao Ce-tung hangsúlyozza — kulturális téren a kínai népi kormány egyik legfontosabb feladata felszámolni a lakosság 80 %-ának írástudatlanságát. E bonyolult és nehéz feladat megoldása érdekében a népi kormány hatalmas iskolahálózatot teremtett. Ezekben az iskolákban 1952-ben 42 millió paraszt és 2,5 millió munkás tanult. 1954-ben már 2 730 000 munkás járt esti iskolába, ebből több mint egymillió elemi és középiskolába. A parasztok úgynevezett téli iskolákban tanulnak (ugyanis télen van a legtöbb szabadidejük). Ezek az idényjellegű iskolák lassanként átalakulnak a felnőtt paraszti lakosság oktatására szolgáló állandó elemi iskolákká.

A Népi Forradalmi Katonai Tanács Politikai Csoportfőnöksége 1951 decemberében jóváhagyta az írásjelek gyors elsajátításának új módszerét, amelynek alapján a tanulók egy óra alatt húsz vagy több írásjelet tudnak elsajátítani és emlékezetükbe vésni.

A Kínai Népköztársaságban rövid idő alatt hatalmas munkát végeztek a közoktatás átszervezése és az iskolahálózat kibővítése terén. 1950-ben több mint 383 600 elemi iskola volt az országban, s ezekben 28,9 millióan tanultak. 1951-ben az elemi iskolák száma 501 000-re, a tanulók száma pedig 43 millióra emelkedett. 1954-ben már 51,5 millió, 1955-ben pedig 55 millió volt az elemi iskolások száma, és ezeknek 80 %-a volt munkás és paraszt származású. 1950-ben körülbelül 4000 középiskola működött, s ezekben 1,3 millióan tanultak, 1951-ben már 5000 középiskola volt, több mint 1,5 millió tanulóval. 1953-ban számuk 2,9 millió, 1954-ben pedig már 3,5 millió volt. Alapvetően megváltozott a középiskolai tanulók szociális összetétele: ma már 66—82 % a dolgozók gyermekei közül kerül ki. 1951-ben Kína 201 főiskolájának (ebből 21 egyetem) 175 000 hallgatója volt, 1953-ban számuk már elérte a 220 000-ret, 1954-ben további 19 %-kal, 1955-ben pedig újabb 60 %-kal (összesen 289 000-re) nőtt a megelőző évihez képest! Évente több mint 50 000-ren végeznek az egyetemeken és főiskolákon, az újonnan felvett hallgatók száma pedig 1954-ben már megközelítette a 100 000-ret. Az egyetemi és főiskolai hallgatók 45 %-a 1955-ben munkás és paraszt származású volt. 1951-ben Kína 669 középfokú műszaki iskoláján (technikumok) 160 000 diák tanult; 1953-ban már 337 000, 1954-ben 670 000. Ezenkívül 744 tanítóképző működött, összesen 260 000 növendékkel.

Azoknak a munkásoknak és parasztoknak a részére, akik megtanultak írni-olvasni és továbbképző tanfolyamon vettek részt, 3 éves esti általános iskolákat és 4 éves esti középiskolákat (ún. rövidített középiskolákat) szerveznek a falvakban, illetve közvetlenül az üzemekben. 1953-ban 20 000 munkás és paraszt tanult ilyen rövidített középiskolában, 1954-ben már 87 000 volt a hallgatók száma. 1955-ben újabb 33 000 hallgatót vettek fel; az ebben az évben végzett 1680 tanuló közül 1622 tovább tanult főiskolákon és egyetemeken. A bányászok, a gyári munkások és az állami intézmények alkalmazottai ezenkívül általános képzettséget nyújtó esti iskolákban is tanulhatnak. Ezekben az iskolákban főként kínai nyelvoktatás és matematikai oktatás folyik. 1950-ben egyedül Észak-Kínában 345 ilyen iskolát nyitottak, s ezekben több mint 45 000-ren tanultak. Az ilyen iskolákba azokat veszik fel, akik már legalább 3 évet töltöttek a forradalmi vagy a gyakorlati munkában. Tekintettel arra, hogy közép- és felsőfokú szakképzettséggel rendelkező műszaki káderekben igen nagy hiány

mutatkozik, 1951 júniusában a műszaki képzés kérdéseivel foglalkozó országos konferencián határozatot hoztak, melynek értelmében azok közül, akik a felnőttek elemi iskoláját elvégezték, 750 000 szakmunkást, művezetőt és technikust képeznek ki. A műszaki és egyéb intézmények rövid szaktanfolyamokat szerveztek, amelyeken a különböző iparágak számára műszaki szakembereket, szövetkezeti funkcionáriusokat, könyvelőket és munkavédelmi káderet képeznek.

A kínai népi kormány minden tekintetben elősegíti a nagyszámú nemzeti kisebbség és népcsoport kulturális fejlődését. Hatalmas munka folyik a helyi nemzeti káderek képzése terén. A nemzeti kisebbségek számára elemi iskolákat, középiskolákat és főiskolákat, köztük nemzeti akadémiákat létesítenek. 1951-ben nyílt meg Pekingben a Központi Nemzeti Akadémia; ugyanez évben kezdte meg munkáját a Délnyugati Nemzeti Akadémia Csungcsinban. Az első évfolyamra több mint 500 hallgatót vettek fel, köztük tibetieket, miaókat és más nemzetiségűeket. Nemzeti akadémia nyílt Kujjangban, Kujcsou tartomány központjában is. Belső-Mongólia Autonóm Területen és Hszincsiangban, ahol közel 14 különböző nemzetiség él, közoktatási reformot hajtanak végre. 1954-ben a nemzetiségi vidékeken 2 546 000 volt az elemisták, 163 000 a középiskolások és 5500 a főiskolások és egyetemisták száma.

1951-ben a kínai közoktatási rendszer iskola előtti nevelésből, elemi iskolai, középiskolai (általános és szakközépiskolai) és főiskolai oktatásból állott. Az óvodákba 3—7 esztendős gyermekeket vesznek fel. Kína felszabadított körzeteiben az első óvodákat 1939—1940-ben létesítették Jenanban. A pedagógus-káderek képzésére Kína 14 nagy városában tanítóképzőket nyitottak. A tanulmányi idő az elemi iskolában 5 év, a középiskolában 6 év. A fő tantárgyak a következők: politikai ismeretek, kínai nyelv, számtan, földrajz, történelem, fizika, vegytan és természetrajz. Bevezetik az orosz nyelv oktatását is. Az orosz nyelvtanárokat az egyetemek és a Kínai-Szovjet Baráti Társaság képezi. A középfokú tanintézetek közé tartoznak Kínában a technikumok és a különböző szakiskolák (pedagógiai, színművészeti stb. iskolák).

Nagy gondot fordítanak a főiskolai oktatásra. A főiskolák közé tartoznak az egyetemek, a különböző akadémiák és felsőfokú szakiskolák. A főiskolákon a tanulmányi idő 3-tól 5 évig terjed. A helyi viszonyoktól és a főiskolák jellegétől függően a következő karok vannak: kínai nyelvtudományi, biológiai, gazdasági és pénzügyi, orvostudományi, vegytani, fizika-matematikai, mechanikai, földtani, mechanikai-építéstudományi stb. A pedagógiai főiskolákon a következő főbb karok vannak: fizika-matematikai, biológiai, történettudományi, iskola-

előtti nevelési, testnevelési, otthoni nevelési, módszertani és némely főiskolán — például Tiencsinben — kézimunka-szak is van. A főiskolák mellett 6 hónaptól 2 éves előkészítő tanfolyamokat és lerövidített tanulmányi idejű munkás-paraszt középiskolákat szerveztek. Ezekre a tanfolyamokra és iskolákra főként munkásokat és parasztokat vesznek fel, a helyek egy részét a munkások és parasztok gyermekei részére biztosítják. Az előkészítő tanfolyamokon és a lerövidített tanulmányi idejű munkás-paraszt középiskolákon tanulók ingyenes ellátásban

Az iskolák szervezeti felépítése a Kínai Népköztársaságban

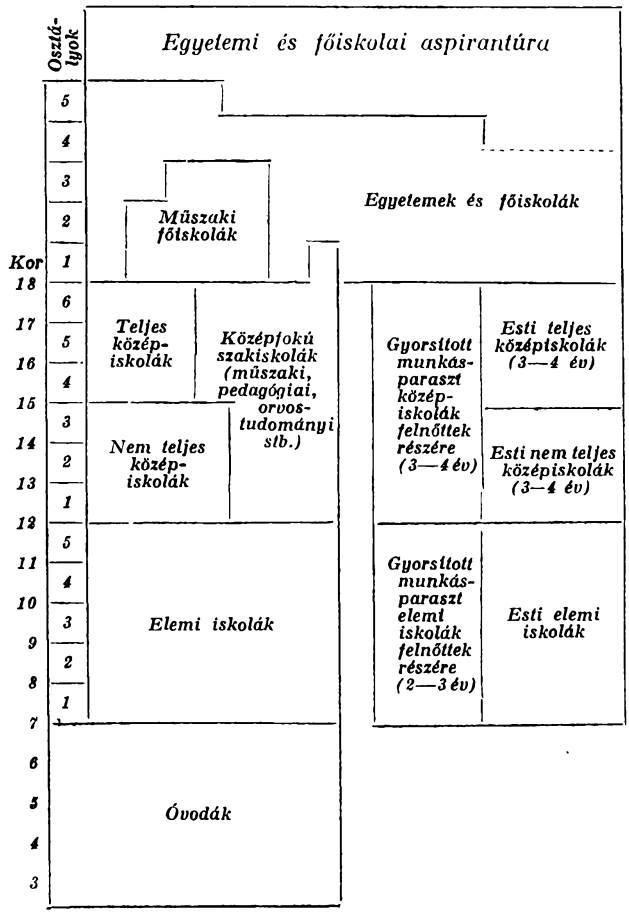

és ösztöndíjban részesülnek. A kínai főiskolákon 1949—1950-től kezdve a következő tantárgyakat vezették be: dialektikus és történelmi materializmus, a kínai forradalom története, a népi demokratikus diktatúra alapjai, orosz nyelv, pénzügyi és gazdasági ismeretek.

Az államigazgatási szervek részére szükséges káderek minél gyorsabb kiképzése céljából 1949-ben külön Népi Forradalmi Egyetem kezdte meg működését, amelyen a tanulmányi idő 4—6 hónap. Ezen az egyetemen az állami közigazgatási intézmények munkatársait képezik tovább. 1949 október elsején politikai-jogtudományi iskolát nyitottak a bírósági nyomozók továbbképzésére és új jogi szakértők képzésére. A dél-kínai közigazgatási káderek képzése a „Nanfang" egyetemen (Kanton) történik. A Kínai Népköztársaság Állami Közigazgatási Tanácsának határozatára 1950-ben megnyílt Pekingben a Kínai Népegyetem, amely a népgazdaság és az államépítés különböző ágai számára képez vezető kádereket. Az egyetemen a következő szakok vannak: orosz nyelvi, tervgazdasági, pénz- és hitelügyi, szövetkezeti, kereskedelmi, jogi, diplomáciai és iparigazgatási szak. Az egyetem hallgatóinak többsége a munkások és parasztok gyermekei közül kerül ki. Az egyetem mellett kilenc kádertovábbképző szaktanfolyam működik.

Hatalmas lendületet vett a kulturális ismeretterjesztő munka. A kulturális ismeretterjesztő intézmények munkáját a szakszervezetek, továbbá a városi és falusi társadalmi szervezetek irányítják.

Míg a Kuomintang-kormány idején a költségvetésnek alig 1—4 %-át fordították a közoktatás céljaira, a Kínai Népköztársaság kormánya már 1950-ben harmincszorosát fordította az 1936. évi összegnek a kínai nép iskolai és iskolán kívüli oktatására. Az 1955. évi költségvetés 12,95 %-a jut kulturális és szociális kiadásokra; az e célra fordított tényleges kiadások 11,28 %-kal haladják meg az 1954. évieket.

XIX. TERMÉSZETTUDOMÁNYOK, TECHNIKA. FILOZÓFIA. TÖRTÉNETÍRÁS. NYELVTUDOMÁNY

Természettudományok, technika. A tudományos ismeretek fejlődése Kínában sokévszázados, gazdag történetre tekinthet vissza. A kínai nép számos rendkívül fontos felfedezése jelentősen megelőzte a más országokban, többek között a nyugat-európai országokban tett felfedezéseket (az iránytű, a szeizmográf, a papír, a lőpor, a könyvnyomtatás stb. feltalálása). A kínai tudomány, a művészethez és az irodalomhoz hasonlóan, fejlődésének különböző szakaszain nagy befolyást gyakorolt a kelet- és délkelet-ázsiai országok: Korea, Japán,

India, Indokína népeinek kultúrájára. A VIII. század elején például Japán átvette a kínai írásrendszert; a kszilográfia[1], amit a koreaiak a kínaiaktól kölcsönöztek, már a koreai Szilla-állam (V—VIII. század) fennállása idején nagyarányú fejlődést ért el; a Kínában a legrégibb ókortól kezdve érvényben levő naptárrendszert a XVI—XVII. században átvették a mandzsuk és a mongolok.

Kínában már a Jin-dinasztia korában (i. e. 1766—1122) magas fejlettségi fokon állott a bronzöntés, a bronzszerszámok megmunkálásának technikája, a kerámia, a fazekasság, a fonás és a szövés. A kínai csillagászat ősrégi eredetét bizonyítja az a tény, hogy már a régi időkből származó krónikákban említést tesznek a bolygókról és üstökösökről. A Csou-korszakból származó történelmi emlék, a „Csuncsiu" (i. e. 722—481) az i. e. 611. évben említést tesz arról, hogy a Nagymedve csillagképben egy üstökös jelent meg; minden valószínűség szerint ez a Halley-üstökös első leírása. A „Csuncsiu" gyakran említi a Napot, a Holdat és az öt nagy bolygót. Kínában körülbelül a „Csuncsiu" keletkezésének időszakában ismeretes volt, hogy az év 365¼ napból áll. A Csou-korszakban a kínaiak már tudtak a nap- és a holdfogyatkozások időszakos bekövetkezéséről; hitelt érdemlő adatok szerint a napfogyatkozásról szóló első feljegyzés az i. e. 720. évből származik. Az i. e. IV. században egy kínai csillagász, Si Sen, 800 csillagot tartalmazó csillagkatalógust állított össze; ez a napjainkig fennmaradt legrégibb csillagkatalógus.

Az ókorban a kínai császárnak és számos hercegnek orvosai voltak, akik a gyógyszerek tanulmányozását irányították; megfigyeléseik fontos szerepet játszottak a kínai orvostudomány fejlődésében. A konfuciánus kánonban, a „Csou li"-ben említés történik orvosmesterekről, akik orvosi dekrétumokat adtak ki. A „Nej csing" című kínai orvosi könyv a világ egyik legrégibb orvostudománnyal foglalkozó műve.

A Csou-korszak utolsó évszázadaiban, vagyis az i. e. V—III. században, az úgynevezett Csankuo-időszakban (a „Hadakozó fejedelemségek" korában), nagy jelentőségre tesznek szert az öntözési munkálatok, megtörténik az áttérés az ekés földművelésre, elterjed a vas használata. Az i. e. IV—III. évszázadban épülnek meg a Kínai Nagy Fal első szakaszai. Az i. e. III. században az íráshoz használt bambusz- és faléceket kezdi kiszorítani az erre a célra sokkal alkalmasabb selyem; a kihegyezett pálcikát, amivel a tust vagy a lakkot átvitték a lécek felületére, fokozatosan felváltja a szőrecset. Az ecset feltalálását, ami a Cshin-dinasztia fennállásának (i. e. 246—207) idejére esik, Meng

[1] Fanyomtatás.

Tiennek (i. e. 200 körül) tulajdonítják. A Cshin-dinasztia első császára, Cshin Si-huangti uralkodása idején (i. e. 221—210) óriási méreteket öltött a postautak, paloták, csatornák építése. 214—213-ban nagy arányokban bontakozott ki a Kínai Nagy Fal építése; egységes mérték- és súlyrendszert vezettek be. Körülbelül ebben az időszakban már ismeretes volt Kínában a kötélfonás, amely a XIX. században terjedt el Európában és Amerikában. Az i. e. III. századi évkönyvekben feljegyzések találhatók az iránytű alkalmazásáról, amelyet eleinte szárazföldi utazásoknál használtak; fennmaradt az Első Han-dinasztia idejéből (i. e. 206—i. u. 25) egy iránytűnek az égtájak megjelölésével ellátott rézlemeze; az iránytű mutatója természetes formában kibányászott s kanál formájúra kiképzett mágnesvasérc volt, amelynek csak a domború része érintette a rézlemez fényesre csiszolt felületét.

Az Első Han-dinasztia és a Második Han-dinasztia (25—220) korát a természettudományos ismeretek további fejlődése és a nagyfontosságú felfedezések egész sora jellemezte. Magasfokú fejlődést ért el Kínában az algebra és ennek geometriai alkalmazása. Az „Aritmetika kilenc fejezetben" című könyv, amelyet régebbi források alapján Csang Cang (az i. e. II. század első felében) és Csing Csou-csang (az i. u. I. században) dolgozott ki, kifejti a két- és háromismeretlenes elsőfokú egyenletrendszer szisztematikus megoldási módszerét az ismeretleneknek (a megfelelő együtthatók egyenlővé tételével történő) fokozatos kiküszöbölése útján. Azonkívül itt találkozunk először a negatív mennyiségek tudományos tárgyalásával, s a velük végzett műveletek szabályaival. Ez a könyv írja le először a kéttagúak négyzetre- és köbreemelésének szabályain alapuló négyzet- és köbgyökvonás módszerét. A mű szerzői ismerték a másodfokú egyenletek megoldását is, amelyekhez a Pithagoras-tétel alkalmazásával összefüggő geometriai feladatok megoldása során jutottak el.

Vu Ti császár uralkodásának idején (i. e. 140—87) írta Szema Csien kiváló kínai történész „Történeti feljegyzések" („Si csi") című művét; ez a mű egyben forrásul szolgál a kínai természettudományos ismeretek történetének tanulmányozásához is. Ugyanebben az időszakban nyílt meg az út Nyugat felé, s ekkor indult meg a karavánkereskedelem Kína és Közép-Ázsia között (Nagy Selyemút). Az i. e. 138—126. években Csang Csien utazást tett Közép-Ázsiában, s elért a Szir-Darja völgyéig; a közép-ázsiai népekről általa összegyűjtött anyagok bekerültek az Első Han-dinasztia hivatalos történetébe. Az i. e. 28. évből származik az első feljegyzés a napfoltokról. Igen nagy sikereket ért el az orvostudomány. A Második Han-dinasztia korában keletkezett a „Pen cao" („Füvészkönyv") című mű, amely az első, kizárólag farmakológiával foglalkozó munka; a Tang-kor (618—906)

elején Csen Cang-csi összeállította a „Pen cao si ji" („Kiegészítés a füvészkönyvhöz") című munkát. 105-ben Caj Lun (Csaj Lun) rongyból és fakéregből első ízben készített papírt. A következő öt évszázad alatt jelentős sikerek születtek a papírgyártás területén, amelynek fő nyersanyaga a különféle növények háncsa volt. Ebben az időszakban a papír Kínából Koreán keresztül eljutott Japánba, Hszincsiangon keresztül pedig Közép-Ázsiába és Perzsiába. A kereszteshadjáratok következtében a papírgyártás eddig ismeretlen művészete elterjedt Nyugat-Európában is (Németországban 1190-ben, Franciaországban 1250-ben, Itáliában 1275-ben jelent meg a papír). 132-ben Csang Heng, a kiváló kínai csillagász feltalálta az első szeizmográfot, amely mutatta a földrengés epicentrumának irányát. Csang Heng találmánya elveszett; nem maradtak fenn Lin Hsziao-kungnak, a Szuj-dinasztia korában élő tudósnak a szeizmográfra vonatkozó feljegyzései sem. E szeizmográf leírása a Csang Hengről szóló életrajzi feljegyzésekben (a „Hou Han su"-ban: „A Második Han-dinasztia történetében") maradt ránk. A III. század elején egy kínai feltaláló, Ma Csün elmés, kocsira szerelt iránytűt szerkesztett. A III. században Kínában feltalálták a megtett út hosszának mérésére szolgáló műszert — egy sajátos távolságmérőt. Amikor a kis kocsiformájú műszer megtett egy lit (576 métert), a rajta levő, fából készült figurák ráütöttek a dobra; a kocsikerekek forgásának a figurákhoz való továbbításához fogaskerekeket használtak fel.

A III—V. században megjelentek Kínában az első porcelánkészítmények; a porcelánkészítés művészete azonban csak később ért el magas fokot (lásd a „Művészetek" című fejezetet).

A Csin-dinasztia (265—420), az Északi és a Déli dinasztiák (IV—VI. század), valamint a Szuj-dinasztia (581—616) idején a kínai civilizáció a Jangce folyó medencéjéig terjedt, s a kínai tudomány vívmányai kezdtek tért hódítani a szomszédos országokban. A kínai tudósok körülbelül ebben az időszakban dolgozták ki az elsőfokú határozatlan egyenletek rendszerének egész számokkal való eredeti megoldási módszerét, amit röviden tárgyal Szun-ce filozófus „Klasszikus aritmetika" című műve (II—VI. század között). E módszert Csin Csiu-sao, kiváló kínai matematikus részletesen tárgyalja „A matematika kilenc fejezete" (1247) című művében. Szun-ce módszerét K. Gauss német matematikus 1801-ben újból felfedezte és tovább fejlesztette. Nagyarányú virágzást ért el Kínában a gyakorlati geometria. Liu Huj, a III. században élő kínai matematikus a hasonló háromszögek alapján megoldotta a megközelíthetetlen tárgyak méretei és távolsága meghatározásának feladatait. Több tudós foglalkozott a kör kerülete és átmérője közötti viszony megközelítő kiszámításával;

Cu Csung-cse kínai matematikus (430—501) a π-re vonatkozólag a $\frac{355}{113}$ megközelítő értéket kapta, amely π-t 7 tizedes pontossággal közelíti meg; ezt a megközelítést a XVI. században A. Metius holland matematikus ismét megtalálta. Vang Hsziao-tung csillagász és matematikus (a VII. század első felében) algebrai úton old meg harmadfokú egyenletekre vezető mértani feladatokat, ámbár a harmadfokú egyenletek megoldására nem ad általános érvényű módszert; eljárása hasonlít ahhoz, amelyet egy jóval későbbi időszakban írt műben, például Csin Csiu-sao már említett, „A matematika kilenc fejezete" című könyvében megtalálható. Az úgynevezett „égi elem" (így nevezték az ismeretlent) megtalálásának ez a módszere lényegét és formáját tekintve azonos azzal a módszerrel, amelynek segítségével kiszámíthatók bármely fokú számegyütthatós algebrai egyenlet valós gyökei; ezt a módszert jelenleg egy angol tudósról, aki azt 1819-ben újra felfedezte, Horner-féle módszernek és sémának nevezzük. Csin Csiu-sao az „égi elem" megtalálásának módszerét a negyedfokú egyenletek megoldására is alkalmazta. A VI. század közepén az Északi Csi-állambeli Csang Ce-hszin az armillák segítségével, amelyeket az ókorban az ekvatoriális és ekliptikai koordináták meghatározására használtak, csillagászati megfigyeléseket végzett a Nap, a Hold és öt bolygó — a Merkur, a Venus, a Mars, a Jupiter és a Saturnus — tanulmányozása céljából. Ő fejezte ki azt a gondolatot, hogy a Nap egy év alatti látszólagos mozgásának a sebessége törvényszerűen változik, s hogy a nap- és a holdfogyatkozások törvényszerűek. Véleménye szerint „a tavaszi napéjegyenlőség utáni időszakban a Nap lassabban mozog, az őszi napéjegyenlőség utáni időszakban viszont gyorsabban. Ha a Hold sarlója a nappályán (ekliptikán) van, akkor napfogyatkozás következik be; ha viszont kívül van az ekliptikán, akkor, még ha egy vonalban vannak is, fogyatkozás nem megy végbe"; Csang Ce-hszin véleménye megfelel a Nap és a Hold látszólagos mozgásának.

A Szuj-dinasztia uralma idején Jang Kuang rendeletére megépítették a Nagy Csatornát, hogy összekapcsolják egymással az ország északi és déli részeit.

Nagy fejlettségi fokot ért el a kínai tudomány a Tang-dinasztia (618—906) idején. A Tang-korban Kína politikai, gazdasági és kulturális vonatkozásban Ázsia legerősebb hatalma volt. Nemcsak selymet szállított Közép-Ázsiába és Európába, hanem vasat, vaskészítményeket, porcelánt, képeket, papírt is. A kínai kézműves- és építőmestereket megérdemelt hírnév övezte messze hazájuk határain túl

is. Ebben az időben fejlődnek ki a porcelán- és fajanszgyártás meg egyéb kézműiparok világhírű központjai; elterjed a teatermesztés. A Tang-korszak kínai kultúrája nagy hatást gyakorolt Japán, Korea, Indokína kultúrájára, s sokkal szélesebb körben terjedt el, mint a megelőző korokban. Hszüan-cang (Csen), a kiváló kínai utazó és filozófus, 629-ben felfedező utat tett a Gangesz torkolatvidékén és India déli részein; megírta a „Ta Tang hszi jü csi" („Feljegyzések Nyugat országairól") című munkát, amely értékes tájékoztatásokat nyújt az általa bejárt dél- és közép-ázsiai országokról.

A VIII. század elején egy buddhista szerzetes, Ji-hszing Liang Ling-canggal együtt arra a véleményre jutott, hogy az állócsillagok között nem állandó a távolság. E véleményük megalkotása során egyrészt a saját eredményeikre támaszkodtak, amelyek a Nyilas csillagképhez tartozó számos csillag helyzetének meghatározásából és e meghatározások összehasonlításából adódtak, másrészt pedig azokra az eredményekre, amelyeket régebbi szerzők műveiből szűrtek le. 725-ben Nan-kung Suo kínai tudós megállapította a délkör rádiuszának a hosszát. Egyes adatok szerint e rádiuszmérés kezdeményezője valószínűleg Ji-hszing volt. A Tang-dinasztia uralma idején (a VI. században) megalapították az úgynevezett Tudósok Kamaráját („Hszüesi jüan"), amelynek feladatai közé az uralkodó dinasztiák történetének és az állami rendeletek tervezeteinek összeállítása, nagyarányú tudományos munkák irányítása (például szótárak összeállítása) tartozott. A Ming-dinasztia uralma idején a Tudósok Kamarája az úgynevezett Hanlin Akadémiává alakult át („Hanlin jüan"), amely 1911-ig, a Csing-dinasztia bukásáig állott fenn.

A nyomtatással már az i. e. VIII—IV. században találkozunk; Cshin Si-huangti császár uralma idején meglehetősen széles körben használatos volt. A kínai írás története során a bronzon kívül a követ is használták írásra. Megközelítőleg az Északi és a Déli dinasztiák korában a könyvek szövegét kőre vésték, s utána papírra nyomták. Ez az eljárás a litográfia fejlődésére vezetett. A VII. század folyamán Kínában megkezdődik az áttérés a vésett deszkákról történő nyomtatásra, amelynek alkalmazása a IX. században terjed el. A VII—X. századból származó legrégebbi és legértékesebb nyomtatott szövegeket az angol és francia gyarmatosítók a Tunhuangi barlangok kirablásakor (1900-ban) elszállították Kínából. A Kínában megmaradt nyomtatott szövegek közül a X. században keletkezett néhány buddhista szutra a legrégebbi. A szedett írásjegyekkel történő könyvnyomtatást egy kovács, Pi Seng találta fel Kínában 1041—1042-ben.

A Szung-kort (960—1279) a Tang-kortól eltérően az jellemezte, hogy gyengültek Kína szárazföldi kereskedelmi és politikai kapcsola-

tai a külföldi országokkal, s fokozódott a tengeri kereskedelem az arab országokkal, Koreával, Japánnal, a délkelet-ázsiai szigetekkel és Indokínával. A tengeri hajózás jelentékeny fejlődést ért el. Ebben az időszakban a hajóépítés és a hajózási technika Kínában lényegesen fejlettebb volt, mint Perzsiában és az arab kalifátusban, s a külföldiek kínai hajókat kezdtek használni. Ekkor jelenik meg a tengeri hajózásban a mesterséges mágnesből készült, halformájú iránytű. Sen Kuo, a XI. század végének nagyszerű kínai csillagásza „Meng csi pi tan" című munkájában külön útmutatásokat ad a mágnestű használatára vonatkozólag. Csu Jü 1119-ben írott „Pingcsou ko tan" című könyvében a következő feljegyzés olvasható: „A hajó kapitánya . . . éjjel a csillagokat, nappal a napot, borús időben pedig az iránytűt nézi." Hszü Csing, aki Koreában volt kínai követ, „A koreai utazás terve" (1123) című könyvében arról beszél, hogyan kell használni az iránytűt vihar idején. Európában az iránytűnek a tengeri hajózásnál való használatáról először a XIII. század elején, tehát körülbelül 100 évvel a „Pingcsou ko tan" és „A koreai utazás terve" után történik említés.

A Szung-korban Csia Hszien kínai matematikus (a XI. század közepén) megírta a „Csiu csang szuan fa" („A számolás művészete kilenc fejezetben") című művét, amelyben a négyzetgyöknél magasabbfokú gyökvonási műveletek módszerét tárgyalja. A szerző ezt a módszert régebbi kínai matematikai munkákból vette át. Az ismert „Jung-lo ta tien" szótár (lásd később) említést tesz Jang Huj „Hsziang csie csiu csang szuan fa" („A számolás módszerének részletes kifejtése kilenc fejezetben") című könyvéről, amely megadja a gyökvonás módszerének alapjait tartalmazó sémákat; e sémákat magyarázva Jang Huj hangsúlyozza, hogy a könyv tartalmazza „a számsorok értelmezését — azt a művészetet, amelyhez Csia Hszien értett". „A számolás módszerének részletes kifejtése kilenc fejezetben" című könyv előszavát Jang Huj 1261-ben írta. 1303-ban Csu Si-csie kínai matematikus megírta a „Sze jüan jü csien" („A négy alaptétel tükre") című könyvét. Csia Hszien, Jang Huj, Csu Sie-csie munkái arról tanúskodnak, hogy a kínai matematikusok már a XI—XIV. században ismerték a binomiális együtthatók sajátosságait, s tudtak az úgynevezett Pascal-féle vagy aritmetikai háromszögről.

A Szung-korszak orvostudományi művei foglalkoznak a szúrás és égetés útján történő gyógyítás módszereivel. Különleges tűvel szúrásokat ejtettek az emberi test különböző részein, vagy pedig bizonyos testrészekre szárított növényt (leginkább ürmöt) raktak és meggyújtották; ez idegingert váltott ki, s sok esetben kedvezően befolyásolta a betegség kimenetelét.

A kínaiak alkalmaztak először salétromot lőpor előállítása céljából; ismeretes, hogy a X. században a kínaiak lőport használtak a tűzijátékhoz szükséges rakéták készítéséhez, a XI. században pedig lőfegyverekhez használták. Európában csak a XIV. század elején ismerkedtek meg a lőporral.

A mongol Jüan-dinasztia uralkodása idején (1280—1368) megjelentek Kínában az első európai mesteremberek, kereskedők, misszionáriusok; erre az időszakra esik az itáliai Marco Polo utazása is. A korabeli kínai hajók nagyobbak és kényelmesebbek voltak az európai hajóknál; a selymen kívül a kínaiak pamut- és vaskészítményeket, rezet szállítottak külföldre; a kínai porcelán eljutott a világ minden részébe. A mongolok uralma idején Kínában elterjedt az öntözésre szolgáló vízikerék használata, új utak épültek, Pekinget a Nagy Kínai Csatorna összekapcsolta az ország déli részével (1282—1289). E vívmányok ellenére a mongol iga — főleg a Jüan-dinasztia fennállásának utolsó időszakában — nagyon hátráltatta Kínában a tudományos ismeretek fejlődését.

Új fellendülés vette kezdetét a Ming-dinasztia (1368—1644) korában. A XV—XVI. században új városok keletkeztek, kifejlődött a kézműipar, a manufaktúra, a kereskedelem, a tökéletesség magas fokára emelkedett a művészi kézművesség (lásd a „Képzőművészet és építészet" című fejezetet), paloták, hidak, utak épültek, nagyarányú öntözési munkálatokat hajtottak végre. A XV. század közepén állították össze a „Jung-lo ta tien" enciklopedikus szótárt (az összeállítás munkálatai 1403-ban kezdődtek, s a szótárt eredetileg „Venhszien ta cseng"-nek nevezték), amely a legnagyobb kínai szótárak egyike. 11 095 kötetből állt, s ebből 1953-ig Kínában és külföldön mindössze 375 kötet maradt fenn. A szótár adatokat közöl a klasszikus konfuciánus könyvekről, történeti munkákról, filozófusok műveiről, összegyűjtött művekről és antológiákról, a csillagászatról és földrajzról, a természetfilozófiáról, az orvostudományról, a buddhizmusról és taoizmusról, a technikáról stb. A feldolgozott anyag jellegét és terjedelmét tekintve a szótárt csak azokkal az enciklopédiákkal lehet összehasonlítani, amelyek jóval később (a XVIII. század közepétől fogva) Európában láttak napvilágot. A XVIII. század második felében, a Csing-dinasztia korában, a „Sze-ku csüan su" („A négy kategóriába tartozó könyvek teljes gyűjteménye") összeállításánál a „Jung-lo ta tien" szótárból 385 könyvet választottak ki és használtak fel. A „Sze-ku csüan su" ugyancsak már megírt művek sajátos gyűjteménye, csakhogy sokkal rendszerezettebb. A XVII. század elején Hszü Kuang-csi mezőgazdasági enciklopédiát szerkesztett. A Ming-korban újabb orvostudományi művek jelentek meg: Li Si-cseng megírta a „Pen cao kang mu"

(„A gyógyszertan alaptételei") című munkát; Csang Csung-csing pedig az egész Kínában ismert „San han lun" („A tífuszról") című könyvet alkotta meg.

A XVII. század közepén az uralomra került mandzsu Csing-dinasztia (1644—1911) konzerválta a kínai feudális viszonyokat, s ezzel jelentékenyen hátráltatta a kínai kultúra és tudomány fejlődését. A XVIII. század végén kezdődik meg az a folyamat, amelynek során a külföldi hatalmak leigázták Kínát (lásd a „Történelmi áttekintést"). A XIX. század közepétől Kína fokozatosan a kapitalista hatalmak gyarmatává vált. A kínai tudomány rohamosan hanyatlani kezdett. A japán területrablók, akik barbár módon megvetették a tudományt, kínai uralmuk idején a Pekingi Egyetem gyönyörű épületeinek előadótermeiben kaszárnyát rendeztek be, a laboratóriumokat pedig istállónak használták. A kínai ifjúság kénytelen volt idegen (japán, angol) nyelven tanulni, mert a főiskolákon és az egyetemeken csak ezeken a nyelveken tartottak előadást. Az ipar gyarmati jellege fékezte az ipar szükségleteivel kapcsolatos technikai ismeretek fejlődését.

1928-ban Nankingban megalapították a Központi Tudományos Kutató Akadémiát, amelyhez eleinte 9, később pedig 13 tudományos kutatóintézet tartozott: történeti-filológiai, szociológiai, matematikai, csillagászati, fizikai, kémiai, botanikai, zoológiai, geológiai, meteorológiai, műszaki, pszichológiai, orvostudományi. 1929-ben megalakult a Pekingi Tudományos Kutató Akadémia, fizikai, kémiai, zoológiai, botanikai, biológiai, gyógyszerészeti, történelmi és krisztallográfiai tudományos kutatóintézetekkel. A reakciós Kuomintang-rendszer idején az akadémia elnökeit a kormány nevezte ki; a tudományos intézmények tevékenysége között nem volt semmiféle összhang. A múlt rothadt és ártalmas nézeteiből fakadó szektásság és az imperializmus időszakának burzsoá ideológiája által gyakorolt befolyás gátolta a tudományos munka sikeres fejlődését.

A kínai népi forradalom győzelme, az ország történetében első ízben, megteremtette a feltételeket a kultúrforradalom sikeres végrehajtásához, a tudomány fejlődéséhez. A gazdasági építés óriási feladatai megkövetelték, hogy szoros kapcsolat jöjjön létre a tudományos kutatómunka, valamint az ipar és a mezőgazdaság gyakorlati szükségletei között. Komoly erőfeszítések történtek a régi tudományos intézmények átszervezése és újak létesítése érdekében. 1947-ben négy szervezetnek — a Kínai Tudományos Társaságnak, a Kínai Természettudományi Társaságnak, a Kínai Tudósok Társulatának és az Északkeleti Természettudományi Társaságnak — a kezdeményezésére Pejpingben (Peking) tanácskozást hívtak egybe a Természettudomá-

nyos Dolgozók Összkínai Konferenciájának előkészítésére. E konferencián, amely még az év augusztusának közepén ült össze, 2 összkínai tudományos szervezetet alakítottak. Ezek: a Különleges Természettudományi Társaságok Országos Szövetsége és a Tudományos és Műszaki Ismereteket Terjesztő Összkínai Társaság. 1949 végén a Nankingi Központi Tudományos Kutató Akadémiából és a Pekingi Tudományos Kutató Akadémiából megalakították az egységes Kínai Tudományos Akadémiát, amely az ország legnagyobb tudományos kutató központja. A Tudományos Akadémia a Kínai Népköztársaság Állami Közigazgatási Tanácsának vezetése alatt áll, elnöke Kuo Mo-zso, a neves kínai tudós. Az Akadémia tudományos tevékenységét közvetlenül a Kultúra- és Népművelésügyi Bizottság irányítja. Az Akadémia (amelynek 233 tagja van) feladatai közé tartozik a népgazdaság helyreállításának és átalakításának előmozdítása, a tudomány és a kultúra fejlesztése. Az Akadémia mellett Tervosztály működik, amelynek az a feladata, hogy megszervezze, ellenőrizze, összehangolja és tervezze a tudományos kutatómunkát. A Tudományos Akadémia Szerkesztői és Fordítói Osztálya az ismeretek különféle területeivel foglalkozó műveket ad ki, s külföldi, elsősorban szovjet tudományos munkákat fordít le. A Kínai Tudományos Akadémia kebelébe a következő tudományos kutatóintézetek tartoznak: matematikai, modern fizikai, alkalmazott fizikai, geofizikai, fizikai kémiai, szerves kémiai, gyógyszertani, fiziológiai és biokémiai, hidrobiológiai, kísérleti biológiai, növényfiziológiai, entomológiai, botanikai, paleontológiai, talajtani, geológiai, földrajzi, építészmérnöki, ipari kémiai kutatóintézet, a csangcsuni szintetikus kémiai tudományos kutatóintézet, a kerámiai és kohászati, metallográfiai, újkori történeti, régészeti, nyelvtudományi, társadalomtudományi tudományos kutatóintézetek; a laboratóriumok a következők: lélektani, zoológiai, genetikai, műszertani laboratórium és a cecsinsani obszervatórium. Egyes intézetek mellett kísérleti állomások működnek. A Tudományos Akadémia tudományos intézményei Pekingben, Sanghajban, Nankingban és Északkelet-Kína különböző városaiban vannak elhelyezve. 1955-ben, Kína szocialista építése követelményeinek megfelelően, négy szakosztályra osztották fel az Akadémiát: fizika-matematika-kémiai; biológia-geológia-földrajzi; technikai; filozófia-társadalomtudományi szakosztályokra.

A kínai tudósok nagyarányú munkát végeznek egész sor olyan probléma megoldása érdekében, amely közvetlen kapcsolatban áll az ipar, a közlekedés és a mezőgazdaság fejlődésének szükségleteivel.

Különösen nagy jelentőségük van a természeti kincsek felkutatására és felhasználására irányuló munkálatoknak. Nagy méreteket öltöttek

a geológiai kutatómunkálatok, amelyek bebizonyították például azt, hogy Északkelet-Kína szénkészletei tízszer, s az egyik észak-kínai medence vasérckészletei tizenegyszer akkorák, mint ahogy előzőleg gondolták. A kínai tudósok egész sor kutatást végeztek, amelyeknek fontos szerepük volt a Huaj, a Huangho és a Jangce folyókon létesített nagy hidrotechnikai berendezések építésében. A földrajztudósok összehangolták tevékenységüket a vasútépítés és a hidrotechnikai építkezések szükségleteivel, s olyan kutatásokat végeztek, amelyek alapul szolgáltak a vasútvonalak kijelöléséhez és az építkezések tervezéséhez. Egész Kínában nagy arányokat öltöttek a talajkutatási munkálatok. A botanikusok és a talajkutatással foglalkozó szakemberek tanulmányozzák a sivatagok művelhetővé tételének és a védőerdősávok telepítésének kérdéseit. Az ország flórájának vizsgálata során több kaucsuktermő növényfajtát fedeztek fel, amelyeket azelőtt nem ismertek.

A kínai entomológusok megtalálták a gyapottetvek elpusztításának hatékony módszerét, s ezt a módszert ma már széles körben alkalmazzák. Lehetővé vált a harc a rizs kártevője, a zöld hernyó ellen. A hidrobiológusok megtalálták az édesvízi halak egynéhány betegségének az ellenszerét. A szójabab gyökerén tenyésző gumóbaktériumok tanulmányozásának eredményeképpen sikerült kikísérletezni azt a hasznos baktériumfajtát, amelynek segítségével több mint 10%-kal növelhető a szójabab terméshozama. Az erjesztőgombák terén végzett kutatások előmozdították a bután- és az acetonipar, továbbá a lenipar fejlődését. Komoly tudományos kísérletek után a gyakorlati felhasználásra kifogástalan grafittartalmú nyersvasat állítottak elő, mely a célnak megfelelő mechanikai tulajdonságokkal rendelkezett; úgy ötvözték, hogy az aránylag könnyű megmunkálás mellett a használatra megfelelő szilárdságú legyen. Ugyancsak jó eredményeket tudtak elérni a molibdénötvözetű vasöntvények előállítása terén is.

Újabb sikerekről számolhatnak be a kínai paleontológusok és ·archeológusok is. 1951-ben a Honan tartomány északi részén fekvő Hujhszien kerületben végzett régészeti ásatások során ókori vasszerszámokat, agyag- és bronzkészítményeket, arany- és nefritdíszítéseket találtak. Ez újabb anyagot szolgáltatott a Jin-, a Csankuo- és a Han-korszak kultúrájának tanulmányozásához. A Nyugati (vagy Első) Han-dinasztia idejéből származó sírokban hajómodellt és eléggé épen megmaradt kocsimodellt találtak; ez újabb ismeretekkel gazdagította a legfontosabb kínai közlekedési eszközök történetét. Északnyugat-Kínában megtalálták a paleolitkori ember maradványait. Folytatták az ásatásokat Csoukoutienben, ahol annakidején ráakadtak a pekingi ember maradványaira.

A kínai népi forradalom győzelme óta szakadatlanul növekszik a tudósok és a tudományos dolgozók száma. A népi kormány évről évre bővíti az általános műveltséget nyújtó iskolák, a szakiskolák, a műszaki és egyéb tanintézetek hálózatát, amelyekben szakembereket nevelnek az ország egyre növekvő ipara és mezőgazdasága számára (lásd a „Közoktatás" című fejezetet). A tudományos ismeretek a néptömegek közkincsévé váltak. A tudományos ismeretek népszerűsítése terén nagy munkát végez a Tudományos és Műszaki Ismereteket Terjesztő Országos Társaság, melynek az ország minden részében működnek szervezetei. A Társaság népszerű felolvasásokat és kiállításokat szervez, népszerűsíti a modern, haladó tudomány és technika vívmányait, a régi kínai tudomány történetére vonatkozó ismereteket. Tibet felszabadulása után a Kínai Tudományos Akadémia külön csoportot szervezett a Tibetben folytatandó tudományos kutatások érdekében. A Kínai Tudományos Akadémia, a Természettudományi Társaságok Országos Szövetsége és a speciális tudományos társaságok a tudósok közötti kölcsönös megértés elmélyítésére és együttműködésük szorosabbra fűzésére törekedve gondoskodnak arról, hogy a tudományos tapasztalatokat kölcsönösen kicseréljék más országok tudósaival, kicseréljék a tudományos anyagokat, kiadványokat. Kína, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok tudósainak egymás országában tett kölcsönös látogatásai, a nemzetközi tudományos konferenciákon való közös részvétele megszilárdítja a kínai tudomány kapcsolatát a demokratikus és békeszerető, haladó országok tudományával. A kínai tudósok különösen nagy figyelemmel tanulmányozzák a szovjet tudomány vívmányait, a tudományos kutatómunkák megszervezése és lebonyolítása során szerzett gazdag szovjet tapasztalatokat; lefordítják kínai nyelvre a legnevesebb szovjet tudósok, I. P. Pavlov, I. V. Micsurin és mások munkáit.

Kínában számos tudományos társaság működik: gyógyszertani (alapítási éve 1911), orvostudományi (1914), geológiai (1922), lélektani (1922), meteorológiai (1924), fiziológiai (1926), mikrobiológiai (1928), paleontológiai (1929), növénypatológiai (1929), fizikai (1932), kémiai (1932), botanikai (1933), földrajzi (1933), zoológiai (1934), entomológiai (1944), talajtani (1945), anatómiai (1947), erdészeti (1951), mechanikai és építési (1951), hidrográfiai (1951), matematikai (1951). E tudományos társaságok tevékenységét a Természettudományi Társaságok Országos Szövetsége irányítja. A tudományos kutató társaságok számos nagy folyóiratot adnak ki; köztük tudományos folyóiratokat: fizikai, kémiai, meteorológiai, földrajzi, geológiai, talajtani, entomológiai, botanikai, zoológiai, fiziológiai, paleontológiai, archeológiai, geofizikai, a vegyiipar kérdéseivel foglalkozó folyóiratot, továbbá a Szovjetunió

folyóirataiban megjelent cikkek jegyzékét tartalmazó speciális mutatót. A tudományos társaságoknak, miként az összes akadémiai és egyéb tudományos kutatóintézményeknek a tevékenysége annak az általános feladatnak van alárendelve, amelyet a kínai népi kormány következetesen valóra vált — ez pedig: az élenjáró tudomány fejlesztése, szoros összhangban a gazdasági építés reális szükségleteivel, a tudományos káderek széleskörű nevelése, s a tudományos és műszaki ismeretek terjesztése a soknemzetiségű Kína összes népei között.

Filozófia. A kínai filozófia fejlődésének történetén, miként az európai filozófia fejlődésének történetén is, végigvonul a materializmus és az idealizmus harca, amely az osztályharc tükröződése a kínai történelem különböző szakaszainak ideológiájában. Az ókori Kína első nagy filozófusa Konfucius (i. e. 551—479) volt, aki mint az etikai-politikai tanítás megalapítója vált világszerte ismertté. Konfucius nézeteit és életét a tanítványai által írt „Lun jü" című könyvből ismerhetjük meg, amely Konfucius mondásait és cselekedeteinek ismertetését tartalmazza. Konfucius etikájának lényege a „zsen" („humánum"), vagyis az az erkölcsi elv, amely meghatározza az emberek egymáshoz való viszonyát a társadalomban és a családon belül, s amely szerint ez a viszony az idősebbek és a magasabb társadalmi állásban lévők iránti tiszteletre és szeretetre épül. Konfucius azt követelte, hogy minden ember az általa elfoglalt helyzettel szigorú összhangban cselekedjék. Véleménye szerint az embereknek kölcsönösen nagylelkűeknek kell lenniük egymással szemben. Ugyanakkor kegyelettel be kell tartaniuk az ősök kultuszát. Konfucius azt tartotta, hogy kormányozni annyit jelent, mint minden embert a maga helyére állítani a társadalomban, képességeinek megfelelően. Úgy vélte továbbá, hogy mindenkinek a lehetőségekhez képest tanulnia és erkölcsileg tökéletesednie kell. Az uralkodóknak tanulásra kell felhívniuk, nevelniük és tanítaniuk kell a népet. Konfucius síkraszállt a fejedelemségek viszálykodásai ellen, és azt hangoztatta, hogy az akkoriban szétforgácsolt Kínának egyesülnie kell, mégpedig oly módon, hogy a fejedelmek alávetik magukat a Csou-dinasztia morális tekintélyének. Konfucius nagy érdeme az, hogy összegyűjtötte és leírta a népdalokat és a történelmi anyagokat. Kuo Mo-zso, a neves kínai tudós véleménye szerint Konfucius tevékenységének és etikai-politikai eszméinek a maguk korában haladó szerepük volt. Az uralkodó körök később Konfucius tanításait arra használták fel, hogy a népet a rabszolgai alázatosság szellemében neveljék, s örökkévalóvá tegyék a feudális rendet a maga rendi hierarchiájával és a társadalmi kapcsolatokat szigorúan szabályozó előírásaival együtt.

Konfucius tanításainak ellenfele Mo-ce (Mo Ti) (i. e. 479—381) volt. Mo-ce és tanítványainak túlnyomó többsége szociális eredetét tekintve

viszonylag közelállt a dolgozó néphez. Mo-ce számára a jelenségek értékelésének kritériumát a néptömegek reális létérdekei alkották. Támadta az arisztokráciát, elítélte a fényűző életet és a hiábavaló áldozatokat, s igazságtalannak tartotta azok tetteit, akik, bár maguk nem dolgoznak, kisajátítják maguknak a munka gyümölcseit. Mo-ce meghirdette az „általános szeretet" elméletét: az embereknek segíteniük kell egymást, hogy jó életük legyen. Mo-ce elismerte egy magasabb szellemi lény (a „menny") létezését, amely az igazságosság forrása. A társadalmi munka megosztásának elvéből kiindulva szükségesnek tartotta az uralkodó osztály létezését. Hszü Hszing, Mo-ce tanítványa azt az álláspontot vallotta, hogy minden embernek kell foglalkoznia fizikai munkával. Még az állam fejének is művelnie kell a földet a parasztokkal együtt, hogy élelme legyen. Konfucius követői támadták Mo-ce és Hszü Hszing eszméit.

Konfucius kiemelkedő követője, Meng-ce (i. e. 372—289) azt állította, hogy az emberek két kategóriára oszthatók: szellemi munkát végzőkre és fizikai munkát végzőkre; az a tény, hogy az előbbiek igazgatják az utóbbiakat és az ő rovásukra élnek, az utóbbiak pedig függő viszonyban vannak az előbbiekkel szemben és táplálják azokat, megfelel a munkamegosztás elvének és a társadalom általános törvényszerűségének. Meng-ce véleménye szerint az uralkodó a „menny" akaratának megfelelően vezeti a népet, s köteles olyan politikát folytatni, hogy a nép elegendő eszközzel rendelkezhessen életének fenntartásához. Ellenkező esetben az uralkodót el lehet kergetni. Meng-ce azt tartotta, hogy az erkölcsi tulajdonságokat a menny adta meg az embereknek. Az ember természetében megvannak a jó csírái.

Ebben az időszakban az arisztokrácia egyes tönkrement képviselői elégedetlenségükben „remetékké" lettek. E „remeték" nézeteit Jang Csu (i. e. 395—335 körül) viszonylag korán kifejezésre juttatta. Tanításának alapelve az „egoizmus" volt. Körülbelül az i. e. IV—III. században egy ilyen „remete" megírta a „Lao-ce" című könyvet, amely „Tao tö csing" néven is ismeretes. E könyv nem áll semmiféle kapcsolatban Lao-ce személyével [a hagyományok szerint Lao-ce (Li Er) Konfucius kortársa volt, sőt valamivel korábban élt Konfuciusnál]. A „Lao-ce" szerzője élesen bírálta a kor vallási és társadalmi-politikai hagyományait. Tagadta az emberhez hasonló isten létét, amely teremtette és irányítja a világot, s azt tartotta, hogy a világon minden a „Tao"-tól származik. A „Tao"-t az ember tudatától függetlenül létező valaminek tekintette. Véleménye szerint minden dolog változása és fejlődése elkerülhetetlen, és meghatározott törvénytől függ. A „Lao-ce" szerzőjének nézete szerint a dolgok fejlődésének törvényszerűségében az az alapvető, hogy bármely dolog, miután

elérte a fejlődés meghatározott fokát, saját ellentétévé változik át. Az egész fejlődési folyamat befejeztével a dolognak végeredményben eredeti állapotába kell visszatérnie. A fejlődés nem felfelé ívelő vonalban halad, hanem örökké körben mozog. A „Lao-ce" szerzője azt állította, hogy az emberek csak a körülöttük levő dolgok megértésére képesek, de teljességgel képtelenek arra, hogy ellenálljanak nekik, vagy rendelkezzenek velük. Az embereknek nem szabad semmiért sem fáradozniuk, mert erőfeszítéseik éppen az ellenkező eredményre vezethetnek. A legésszerűbb kiút az, ha a nyugalomban keresik a kielégülést. Azt tartotta, hogy az ősközösségi társadalom az ideális; ezzel visszafelé akarta fordítani a történelmet.

A „Lao-ce" című könyvben kifejtett ideológiát taoizmusnak nevezik. Ezt az ideológiát Csuang-ce (i. e. 369—286) fejlesztette tovább. Csuang-ce eljutott az objektív igazság tagadásáig. Azt tartotta, hogy mivel a dolgok állandó változásban vannak, az emberek sohasem tudják pontosan meghatározni, végeredményben mi is ez vagy az a dolog; a nagy dolgot kicsinek, a kicsit pedig nagynak lehet nevezni. Az összes fennálló elméletek ellentmondanak egymásnak, s a vitáknak abszolút semmi jelentőségük sincsen. Csuang-ce barátja, a szofista Huj Si (i. e. 350—260 körül), megállapítva a dolgok kölcsönös ellentmondásosságát, arra a következtetésre jutott, hogy a dolgok jellegüket tekintve egyáltalán nem különböznek egymástól. Ezt mondotta: „a menny sincs magasabban a földnél, a hegyek sem egyenetlenebbek a tavaknál". Egy másik kiemelkedő szofista Kung-szun Lung (i. e. 284—259 körül) volt. A szofista iskola a szubjektív idealizmus és a relativizmus útjára került.

Az i. e. III. században Mo-ce iskolájának ideológiája is fejlődésnek indult. A Mo-ce iskolájához tartozó filozófusok műveikben a materializmus álláspontjáról vizsgálták az ismeretelmélet egyes kérdéseit. A megismeréshez, mint ezekben a művekben olvashatjuk, három feltétel szükséges: az első az ember érzékszervei, a második külső dolgok, amelyek az érzékszervek vizsgálatának tárgyai, a harmadik az érzékszervek és a külső világ közötti kapcsolat. Amikor az érzékszervek érintkezésbe kerülnek a külső tárgyakkal, érzet keletkezik. Az érzet azonban a megismerésnek csak a kezdete; ezenkívül kellőképpen gondolkozni kell, hogy megértsük, mit is jelent az illető érzet; ekkor tudjuk meg, hogy mik azok a tárgyak, amelyekkel érintkezésbe kerültünk. Ennek az iskolának a filozófusai műveikben felvetették a logika tanulmányozásával kapcsolatos kérdéseket is. Mo-ce tanítványai elemezték a logika és a tudomány olyan fogalmait is, mint a „kategória" és az „ok". Hét módszert dolgoztak ki a következtetések megalkotására, többek között olyan módszereket, amelyek hasonlatosak az indukcióhoz és a dedukcióhoz. Ez iskola képviselőinek műveiben számos gon-

dolat található a matematikára, a természettudományokra és a technikára vonatkozólag; e gondolatok egynémelyike még manapság is helyesnek tekinthető. Ilyesmit a kor más iskoláinak ideológusainál nem találunk.

Hszün-ce (i. e. 298—238 körül) Konfucius kiemelkedő követője volt. Tanítása a materializmusnak meglehetősen sok elemét tartalmazta. Hszün-ce nagy jelentőséget tulajdonított az ember és a természet között folyó harcnak. Úgy vélte, hogy a természet anyagi, s hogy nincs sem isten, sem más természetfeletti erő, amely rendelkezhetne a természettel. Meng-cével ellentétben Hszün-ce azt tartotta, hogy az enber természetétől fogva nem jó, hanem rossz, hogy az ember születésétől fogva egoista, s hogy az erkölcsi törvények nem az ember természetéből, még kevésbé a „mennyből" fakadnak, hanem, miként az egész társadalmi rendszert, maguk az emberek alkotják őket. Az embernek önmaga ellen is ugyanúgy harcolnia kell, mint a természet ellen. Le kell győznie a természetet és le kell győznie önmagát, s csak akkor juthat el a barbárságtól a civilizációig. Az ember azért alkotta meg a kultúrát, hogy megkönnyítse és gazdagítsa az életét.

Hszün-ce eszméi bizonyos fokig az uralkodó osztályok ama csoportjainak érdekeit képviselték, amelyek egy egységes, központosított hatalom létrehozását követelték; ezek az eszmék alkották az alapját a „Facsia" („Törvénytudók")-iskola ideológiájának. Han Fejt (i. e. 280—230 körül), Hszün-ce tanítványát tartják a „Facsia"-iskola legnagyobb gondolkodójának. Átvette Hszün-ce elméletét, amely szerint az ember természeténél fogva rossz, s minden ember egoista. Éppen ezért az uralkodó ígéretekkel, fenyegetéssel, kitüntetéssel és büntetéssel a maga szolgálatára kényszerítheti az embereket. Han Fej szembeszállt Meng-cének azzal a kijelentésével, hogy a szegényeknek földet kell adni, s azt mondotta, hogy ez azt vonhatja maga után, hogy az emberek nem fognak szorgalmasan dolgozni, nem fognak takarékoskodni, és pazarlók lesznek. Véleménye szerint a társadalom története megszakítás nélkül fejlődik, minden egyes korban olyan társadalmi rend alakul ki, amely megfelel az idők követelményeinek. Han Fej a centralizált hatalom mellett szállt síkra, s azt hangoztatta, hogy a nagy, centralizált birodalmat szigorú büntetések és kérlelhetetlen törvények segítségével bürokratikus alapon kell igazgatni. Hszün-cének egy másik tanítványa, Li Sze (i. e. 280—208) arra használta fel Han Fej elméletét, hogy támogassa Cshin Si-huangti császárt az ország egyesítésére irányuló törekvésében, ami megfelelt a kor gazdaságából fakadó szükségleteknek. Számos olyan törvényt dolgozott ki, amely előmozdította Kínának egységes, centralizált állammá való átalakítását.

Az i. e. III—II. században állt fenn az a filozófiai iskola, amelynek

alapítója minden valószínűség szerint Csou Jen (i. e. 340—305) volt. Ennek az iskolának a gondolkodói azt tartották, hogy a világ öt őselemből: vízből, tűzből, fából, fémből és földből áll, s hogy a természetben és az emberiség történetében a változások ez öt anyagi erő kölcsönös csökkenésének és növekedésének a hatására mennek végbe. Az „öt elemnek" ez a fajta magyarázata a továbbiakban mindinkább misztikus színezetet vett fel.

Az i. e. II. században keletkezett a „Huajnan-ce" című könyv, amelyet Liu An és tanítványai írtak. E könyv szerint a világegyetem alapja az „életet adó őséter". Ennek az éternek könnyű és tiszta része a hímnemű és pozitív princípium a természetben; a nehéz és a zavaros rész pedig a negatív vagy nőnemű princípium a természetben. A hímnemű vagy pozitív természeti princípiumból, mivel könnyű és tiszta, az ég lett, a nőnemű vagy negatív természeti princípiumból pedig, mivel nehéz és zavaros, a föld alakult ki. Minden dolog e két princípium keveredése és változása folytán jött létre. A „Huajnan-ce" szerzőinek tanítása tartalmazta a materializmus bizonyos elemeit, mindazonáltal könnyen miszticizmussá fejlődött.

Konfucius filozófiai vonalát az i. e. II. és I. században több filozófus folytatta. Közülük Tung Csung-su (i. e. II—I. század) volt a legkiemelkedőbb. Tung Csung-su iskolájának filozófusai Konfucius tanítását vallási tanítássá változtatták. Azt állították, hogy a világegyetemnek legfelsőbb uralkodója van, aki a természetben és az emberi társadalomban minden dolog mozgását irányítja. Azt tartották továbbá, hogy „Csuncsiu" című könyvében Konfucius meghatározta a történelmi fejlődés három szakaszának a törvényét: a hanyatlás és a zavargás kora, a béke helyreállításának a kora és a nagy béke kora. A hanyatlás és a zavargás korára a fejedelmek közötti viszálykodás jellemző; a béke helyreállításának korára egész Kína egyesítése, a nagy béke korára pedig a Kínát körülvevő vad törzseknek a civilizációba és a világharmóniába való bevonása. Tung Csung-su iskolájának képviselői azt tanították, hogy minden kor császárai „mennyei meghatalmazást" kapnak az uralkodásra. A császár jó vagy rossz tettei a „menny" örömét vagy haragját váltják ki. A „menny" haragja a természetben végbemenő szokatlan változásokban jut kifejezésre. Ezzel a tanítással Tung Csung-su iskolája szentesítette a császár hatalmát, s egyben intette is az uralkodót, hogy ne járjon el túlságosan önkényesen és meggondolatlanul, ne legyen az uralkodó osztály érdekeinek a kárára. Ennek az iskolának az ideológiájában az uralkodó osztály és a parasztság közötti ellentétek kiéleződése tükröződött. Az iskola képviselői azt hangoztatták, hogy korlátozni kell a földesurak birtokában levő föld nagyságát, meg kell szüntetni a só- és a vasmonopóliumot, csökkenteni

kell az adókat, a vámokat és a robotot, hogy ezáltal gyengüljön a parasztok ellenállása.

Tung Csung-sunak és követőinek idealista és vallási ideológiája hivatalos, uralkodó ideológiává vált; ez a hivatalos ideológia ellenállást váltott ki.

A paraszti osztálynak még nem volt módja arra, hogy kinevelje a saját ideológusait. Az ellenzéknek a hivatalos ideológiát bíráló képviselői lényegében azoknak a kis- és középbirtokosoknak a nézeteit tükrözték, akik nem voltak hatalmon. Az ellenzékiek a paraszti ideológiát csak bizonyos fokig, közvetve juttatták kifejezésre. Az Első Han-dinasztia uralkodásának végén és a Második Han-dinasztia uralkodása idején lezajlott parasztháborúk időszakában Tung Csung-su tanításával Vang Csung és több más gondolkodó szállt szembe.

Vang Csung (i. u. 27—kb. 97) az ókori Kína legnagyobb materialistája. „Lun heng" („Kritikai értekezések") című könyvében a materializmus fegyverét felhasználva csapást mért a teleológiára és a miszticizmusra. Azt tartotta, hogy minden dolog az „életet adó ősétertől" származik. A világegyetemnek nincs célja, minden dolog önmagától jelenik meg. A természetben végbemenő szokatlan változásoknak nincs semmi céljuk; egyáltalán nem tükrözik az embernek vagy a szellemeknek sem a megelégedését, sem a haragját. Valamilyen dolog helyességét vagy helytelenségét csakis a tapasztalat útján, valamely vita helyességét vagy helytelenségét pedig csakis a bizonyítékok útján lehet megállapítani. Csak az érzékelésre támaszkodva még nem lehet eljutni az igazsághoz; az érzékek nyújtotta adatokhoz hozzá kell venni az értelem elemzését — mert csak ekkor kerülheti el az ember azt, hogy az érzékszervek tévútra vezessék. Vang Csungnak a természeti jelenségekre vonatkozó materialista nézetei azzal álltak kapcsolatban, hogy akkortájt a természettudományok, különösen a csillagászat és az orvostudomány, viszonylag nagy fejlődést értek el Kínában. Ami a társadalmi és a politikai kérdéseket illeti, ezen a területen Vang Csungnak nem volt módjában komoly bírálatnak alávetni a kunfuciánus ideológiát.

A II—IV. században a centralizált Han-birodalom széthullása és a politikai zűrzavarok folytán a földesúri osztály számos képviselője a taoista ideológiában keresett vigasztalást. Ezek a földbirtokosok egyáltalán nem óhajtottak semmilyen harcot folytatni, csak passzívan fejezték ki az akkori valósággal szemben érzett gyűlöletüket, és elkeseredésüket amiatt, hogy már nem voltak hatalmon. A taoista írók ideológiája az idealizmus irányában fejlődött.

A III. században élt Vang Pi filozófus (226—249). Mint „Kommentárok Lao-cehez" című könyvében írta, nem tudjuk megmondani,

hogy mi a „tao", csak azt mondhatjuk, hogy a „tao" olyasmi, ami nem létezik, hogy a „taót" a „nincs" fogalmával lehet kifejezni. Vang Pi azt tartotta, hogy a „nincs" fogalma az alapvető, a „van" fogalma pedig a másodrangú. A „mozgást" viszonylagosnak tekintette, a „nyugalmat" pedig abszolútnak.

Csuang-ce követői ebben az időszakban Hsziang Hsziu (III. század) és Kuo Hsziang (III. század—IV. század eleje) voltak, akik azt tartották, hogy Csuang-ce és Konfucius ideológiája között alapjában véve nincs ellentmondás. Úgy gondolták, hogy a „tao" — maga a természet; minden dolog a „tao"-tól származott, vagyis önmagától keletkezett. Az ember teste teljes mértékben élvezheti az élet javait, az emberi szellem pedig túlteheti magát a valóságon, az élet terhein. A III. században keletkezett „Lie-ce" című könyv hasonló eszméket tartalmaz.

Abban az időben egyes gondolkodók bírálták az uralkodó rendet. A IV. század elején írták meg a „Pao-pu-ce" című könyvet. A könyv szerint az ősidőkben nem voltak egyeduralkodók; később erős emberek jelentek meg, akik gyötörni kezdték a gyenge embereket; az okosok kezdték félrevezetni a szerényeket. Az erős és okos emberek leigázták a gyengéket és a szerényeket, s „uralkodóikká" váltak. Ez korántsem az „ég" akaratából történt. A népnek nehéz volt a sora, amikor pedig adókat és szolgáltatásokat róttak ki rá, élete még gyötrelmesebb lett.

A IV. században nagyon elterjedt Kínában a buddhizmus (az indiai buddhisták még az időszámításunk előtti és az időszámításunk utáni I. században megjelentek Kínában). A buddhizmus nagy hatással volt a taoista vallás fejlődésére. Sok buddhista szerzetes földesúr lett. Ahhoz a harchoz, amely korábban gyakran dúlt a hatalmon levő földesurak és az ellenzékben levő földesurak között, hozzájárult a buddhista szerzetesek közül kikerült földesurak és a világi földesurak között folyó harc is. Fan Csen filozófusnak (405—507 körül) „A lelkek halandóságáról" szóló értekezése az ebben a harcban részt vevő világi földesurak ideológiáját tükrözte. A buddhista vallás szerint a halál után az ember teste porrá válik, a lélek pedig más testet felvéve tovább él. Fan Csen azt tartotta, hogy ez lehetetlen. Mint mondotta, a lélek és a test kapcsolatát az „élességnek" és a „kés élének" a kapcsolatához lehet hasonlítani. Ha megszűnik a „kés éle", akkor nem lehet szó „élességről" sem. Ha az ember teste megszűnik létezni, akkor a lelke sem létezhet tovább.

Fan Csen ateista volt. Az ateizmustól azonban nem tudott eljutni a feudális uralom elleni harcig. Meg akarta győzni az embereket arról, hogy az élet és a halál természeti törvény, s hogy kár minden költségért, amit a vallási ügyek felemésztenek. Ha a parasztok jól meg fogják

művelni a földet, a földesuraknak pedig nem lesznek vallási illúzióik, akkor az alant állók elég „felesleggel" fognak rendelkezni a felül állók élelmezésére, a felül állók pedig „passzívan" fognak viselkedni az alant állókkal szemben.

Az egységes politikai hatalom megdőlte után néhány évszázad leforgása alatt Kína területén ismét létrejött az egységes, központosított, feudális állam. A IX. század elején Han Jü, a nagy író (768—824) Konfucius zászlaja alatt szembeszállt a buddhizmussal és a taoizmussal. A természet („a menny") és az ember kölcsönös viszonyának vizsgálata során Han Jü költőbarátaival, Liu Cung-jüannal (773—819) és Liu Jü-hszivel (772—842) együtt hajlott annak az elismerésére, hogy a természet a maga törvényei szerint, az embertől függetlenül fejlődik. Ezek a következtetések a kor naív materializmusának ideológiáját képviselték.

A XI—XII. században létrejött Kínában az úgynevezett „ortodox iskola". Az iskolán belül eleinte harc dúlt a materializmus és az idealizmus között. Csou Tun-ji (1017—1073) és Csang Caj (1020—1077) filozófusok a lét általános kérdéseit a materializmus álláspontjáról kiindulva próbálták megoldani. Csou Tun-ji tanítása szerint a világegyetem valamikor kaotikus és formátlan ősanyag volt, amely a nőnemű vagy negatív természeti princípiumból és a hímnemű vagy pozitív természeti princípiumból állt. E két princípium keveredéséből és kölcsönhatásából jött létre az öt elem: a víz, a tűz, a fa, a fém és a föld, amelyektől minden létező származik. Az emberi nem megjelenésével megjelent a lélek és a tudás. Körülbelül így magyarázta a világegyetem kialakulását és fejlődését Csang Caj is, aki azt állította, hogy a nőnemű és hímnemű természeti princípiumok anyaga felhalmozódik és szétoszlik, s a konkrét dolgok ennek következtében jönnek létre és szűnnek meg létezni. Csang Caj úgy vélte, hogy független dolgok nincsenek; az egymással ellentétes dolgoknak szemben kell állniuk és harcolniuk kell egymással. Az ellenségeskedésnek azonban feltétlenül megbékülés lesz az eredménye. A parasztok és a földesurak közötti ellentmondások Csang Caj véleménye szerint szintén elsimulhatnak, mégpedig a föld nacionalizálása és fejenként való szétosztása útján. Azokat azonban, akiknek nagymennyiségű földjük volt, nem szabad megfosztani gazdagságuktól. A földesurak földjét el kell kobozni, de ugyanakkor olyan szolgálatokat kell nyújtani nekik, amelyek biztosítják előző jövedelmeik fenntartását.

Vang An-si (1021—1085), aki abban az időben dolgozta ki az „Új törvényt", sok tekintetben átvette a Csang Caj által kifejtett nézeteket. Vang An-si „Új törvényét" a nagybirtokosok ellenségesen fogadták, jóllehet csak az volt a célja, hogy tompítsa a földesúri osztály és

a paraszti osztály között fennálló ellentéteket. Az „ortodox iskola" további fejlődése során Vang An-si nézeteiben fokozatosan háttérbe szorultak a materializmus elemei, és kifejlődtek az idealista elemek. Az „ortodox iskola" nézeteinek fejlődése Cseng Hao (1032—1085) és Cseng Ji (1033—1107) filozófiájában jutott kifejezésre.

Cseng Ji azt tartotta, hogy minden dolog az anyag koncentrációja, az pedig, hogy a dolgok eltérnek egymástól, azért van, mert eltérőek voltak azok a formák és törvények is, amelyekre a dolgok támaszkodtak. Cseng Ji vezette be a kínai filozófiában a „li" és a „csi" kategóriáit. A „li" a forma és a törvény, a „csi" pedig az anyag, a matéria. Az „ortodox iskola" ideológusai közül azok, akik azt tartották, hogy a „li" az elsődleges, idealisták voltak, azok pedig, akik a „csi"-t tartották az elsődlegesnek, materialisták voltak. Cseng Ji kategorikusan kijelentette, hogy a „li" az elsődleges, a „csi" pedig másodlagos. Cseng Hao véleménye szerint a világegyetem a nagy élet, az emberek és az összes dolgok pedig ennek a nagy életnek csak egy részét alkotják. Az emberi értelem e nagy életnek az értelme, a „li" pedig a törvénye.

Csu Hszi (1130—1200) általánosította az „ortodox iskola" különböző csoportjainak a nézeteit. Csu Hszi egyrészt átvette és továbbfejlesztette Csou Tun-jinek és Csang Cajnak a világegyetem keletkezéséről szóló elméletét, amely a materializmus elemeit tartalmazta; másrészt átvette Cseng Ji idealizmusát. Ő is kategorikusan állította azt, hogy a „li" az elsődleges, a „csi" pedig a másodlagos. A „li" mindenek előtt való és mindenek fölé emelkedik. A való világ állandó változásokon megy át, a „li" azonban sohasem változik. Csu Hszi azt tartotta, hogy a dolgoknak megvannak a maguk törvényei, s az emberi értelem meg tudja ismerni azokat. De azt is állította, hogy az emberi megismerés szakadatlanul bővül, és eljuttathatja az embert olyan misztikus határokig, amikor „a lélek a dolgokkal egységes egésszé egyesül". A társadalmi-politikai intézkedések terén — tekintetbe véve a parasztok lázongását — Csu Hszi célszerűnek tartotta azt, hogy egyenlően osszák el a parasztok adóterheit, hogy részlegesen elégítsék ki a parasztoknak a földre vonatkozó követeléseit, s részlegesen léptessék életbe Vang An-si „Új törvényét". Hasonlóan a többi filozófushoz, akik megkísérelték összeegyeztetni a materializmust és az idealizmust, Csu Hszi is végeredményben az idealizmushoz jutott el. Nézetei igen közel állnak Cseng Ji álláspontjához. A kor feudális társadalmának rendjét mindketten az örök „li" megnyilvánulásának tekintették. A feudális uralkodó osztály Csu Hszi ideológiáját hivatalosan elismerte, mint ortodox ideológiát. Az ellene folytatott harc érdekében az ellenzéki elemek abban az időszakban a szubjektív idealista nézetekhez folyamodtak.

Vang Jang-ming (Vang Sou-zsen) (1472—1528) azt tartotta, hogy „a földön nincs semmiféle dolog a lelken kívül", hogy minden ember maga ítéli meg, mit tart igaznak és mit hamisnak; ez azt mutatja, hogy a cselekvés kritériumát az ember saját „veleszületett ismeretei", nem pedig a szertartásokról és az állam tekintélyéről szóló hagyományos tanítások alkotják. A Vang Jang-ming-féle iskolához csatlakozó egyes csoportok képviselői között voltak olyanok is, akik a dolgozó néprétegekből kerültek ki.

A mandzsu Csing-dinasztia uralmának elején a hatalmon levőkkel szembeni ellenzéki magatartás egyben harcot jelentett a külföldi, mandzsu elnyomás ellen. Az ideológiai fronton az ellenzék vezérei akkoriban Huang Cung-hszi (1610—1696) és Vang Csuang-san (Vang Fu-csi) (1619—1692) voltak. Határozottan elutasították a mandzsu uralkodó osztályokkal való megbékélés eszméjét. Huang Cung-hszi azt tartotta, hogy a „li" az ember lelkében van, amely fejlődik és változik, s éppen ezért a „li" szintén fejlődésen és változáson megy át. Ez a filozófus élesen bírálta a hagyományos monarchikus-abszolutisztikus rendet. Mint mondotta, a monarcha egyáltalán nem uralkodó, aki minden ember fölé emelkedik, hanem csak a nép szolgálatában álló hivatalnokok vezetője; az állam a népé, nem pedig a császár hitbizománya. Vang Csuang-san Csang Caj követőjének tekintette magát. Ideológiájában sok materialista elem volt. Azt állította, hogy a „csi" az elsődleges, a „li" pedig a másodlagos. A „li" a dolgok törvénye és rendje, s ezért nem emelkedhet a dolgok fölé, csak azokon belül létezhet. Vang Csuang-san úgy vélte, hogy a mozgás abszolút kategória, a nyugalom pedig vele szemben álló kategória. A történelemnek kétségbevonhatatlan tendenciája és kétségbevonhatatlan törvényszerűsége van: az alacsonytól a magasabb felé fejlődik. Az emberiség történetében volt egy időszak, amely a madarak és a vadállatok életéhez hasonlított; ezután következett a barbárság időszaka, végül pedig a civilizáció időszaka.

A Csing-dinasztia politikai hatalmának megszilárdulása után Cseng Ji és Csu Hszi filozófiáját továbbra is ortodoxnak tekintették, a gondolkodók között azonban újabb ellenvetések támadtak e filozófiával szemben. Az ortodox ideológia kiemelkedő ellenfele Taj Csen (1723—1777) volt. Filozófiája materialista elemeket tartalmazott. Véleménye szerint a „csi" az elsődleges, a „li" pedig a másodlagos. A vágyat az emberi élet legfőbb tartalmának tekintette. Ha nincs vágy, akkor nincs emberi élet sem. Az emberi értelem, a józan ész nem abban áll, hogy a vágyak fölé emelkedünk, mint ahogy azt Csu Hszi állította, hanem abban, hogy törekszünk vágyaink kielégítésére, és nem akadályozzuk, hanem segítjük a többi embert vágyai elérésében. A meto-

dológia terén Taj Csen nagy jelentőséget tulajdonított az analízisnek. Véleménye szerint a legapróbb részletekig elemezni kell a konkrét dolgokat, mert csak így lehet eljutni az igazsághoz. Az igazság objektív és változatlan, ezért — úgy vélte — igazság az, amit az egész világ és minden kor népei általánosan elismernek. Az, amit egy vagy két személy ismer el, nem igazság, csak vélemény.

A mandzsu dinasztia uralmának idején Kínában a feudális osztály a hanyatlás és a bomlás folyamatán ment át. A feudalizmus rendszerére erős csapást mért a tajping felkelés, amely 1851-ben vette kezdetét. A parasztfelkelés vezetői kidolgozták a paraszt-szocializmus utópiáját. „A tajping-állam földbirtokrendszere" című törvényben, amelyet a tajpingok adtak ki, a következőket olvashatjuk: „A földet műveljétek közösen, az élelmet osszátok el egyenlően, a ruhát hordjátok közösen, a pénzt mindenki javára költsétek el — mindenütt egyenlőségnek kell lennie. Mindenki legyen jóllakott, mindenkinek legyen fedél a feje fölött."

A mandzsu uralkodó körök az idegen kapitalista agresszorok segítségével leverték a forradalmi parasztságot. Kína gyors ütemben félgyarmati országgá változott. Az ország feudális urai attól féltek, hogy a nép kételkedni kezd a régi feudális kultúra értékében, mivel Nyugat a maga korszerű eszközeivel győzelmet aratott e kultúra felett. Ezért kiadták a jelszót: „A kínai tudomány az alap, a nyugati csak a függelék hozzá." Ez annyit jelentett, hogy az ortodox, idealista konfuciánus filozófiát az uralkodó körök véleménye szerint semmiképpen sem ingathatja meg a sok külföldi tudományos felfedezés és a külföldi ipari fejlődés. Hamarosan kiderült azonban, hogy azok az értelmiségiek, akik a burzsoáziához vonzódtak, kénytelenek voltak a nyugati burzsoá tudomány módszereihez folyamodni.

A reformmozgalom (1898) vezetője, Kang Ju-vej (1858—1927) a vele egy nézetet vallókkal együtt energikus propagandát fejtett ki. A reform híveinek fő tétele az volt, hogy az anyagi természet és a társadalom örökké változik, tehát a társadalmi rendszernek is szükségképpen változnia kell az idők követelményeinek megfelelően. Egyben azt is kijelentették, hogy álláspontjuk nem áll ellentétben Konfucius tanításával.

Tan Sze-tung (1865—1898) a reformisták Kang Ju-vej vezette csoportjának egyik haladó ideológusa volt, aki igen sokat átvett Nyugat-Európa természettudományos eszméiből. „Zsenhszüe" („Tanítás a humánumról") című művében Tan Sze-tung kidolgozta a kozmoszról szóló elméletét. A materializmus felé hajlott, és az ortodox feudális ideológia elleni harc szelleme hatotta át. Tan Sze-tung azt állította, hogy a világegyetem szüntelenül változik, s a történelem mindig előre

halad. Ez a mozgás, mint mondotta, nem zárt körben, hanem spirális vonalban megy végbe.

Tevékenységének korai szakaszában (1884-ben) Kang Ju-vej, a reformisták feje, megírta „Ta tung su" („A nagy megegyezés") című könyvét. Az ebben a műben körvonalazott világban nem voltak államok közötti, osztály- és faji különbségek, nem volt magántulajdon és család. Ez az érdekes, fantáziával teli könyv megmutatta, hogyan képzelte el Kína és az egész emberiség jövőjét az akkori, a feudális hagyományoktól éppen hogy megszabadult értelmiség.

1898-ban, a reformmozgalom veresége után, a mozgalom vezetői külföldre menekültek; a monarchia fenntartását hirdető liberális csoporttá alakultak át, s harcoltak a Szun Jat-szen (1866—1925) vezette forradalmárok polgári és kispolgári csoportja ellen.

A Szun Jat-szen által 1905-ben alapított és az ő vezetése alatt álló „Szövetséges Liga" a kor forradalmi burzsoáziájának az érdekeit képviselte. E szervezet programjában harcot hirdetett a diktatúrának és a haza elárulásának politikája ellen, az agrárreform végrehajtásáért, Kína demokratikus köztársasággá való átalakításáért. A demokratikus, Szun Jat-szen által kidolgozott forradalmi eszmék magukon viselték a narodnyikság bélyegét. Szun Jat-szen azt gondolta, hogy a forradalom nem fogja megteremteni a feltételeket a kapitalizmus fejlődése számára, hanem sajátos „akadály" lesz a kapitalizmus szempontjából.

Az 1911. évi polgári forradalmat közvetlenül megelőzően a burzsoá-forradalmi csoportok és pártok ideológiájában káosz uralkodott. E csoportok és pártok csak általános vonásokban tudtak megegyezésre jutni azoknak a közvetlen akcióknak a programjára vonatkozólag, amelyek a feudális ideológia legreakciósabb oldalai ellen irányultak. Az akkori értelmiség körében elterjedtek az anarchizmus, a narodnyikság, a fabianizmus eszméi, Nietzsche tanai és a nyugati tőkés országokból származó egyéb elméletek. Az 1911. évi forradalom után egyes burzsoá értelmiségiek teljességgel lemondtak a forradalmi harcról, és ismét elismerték az uralkodó feudális ideológia tekintélyét, mások viszont ismereteiket méginkább a nyugati tőkés országok eszméinek tárából merítették. John Stuart Mill, Herbert Spencer, John Dewey, Henri Bergson és mások munkái, amelyek elhomályosították az értelmiség tudatát, megtalálták Kínában a maguk követőit. A burzsoá értelmiségiek közül sokan behódoltak az imperializmus és annak ideológiája előtt, amely a kínai népet a rabszolgaság szellemében nevelte, s elvesztették azt a képességüket, hogy harcoljanak a kínai nép tudatát béklyóba verő nézetek feudális rendszere ellen.

Az emberiség történetének új szakaszát megnyitó Nagy Októberi

Szocialista Forradalom győzelme után Kínában széles körben terjedni kezdett a marxizmus.

„Az új kultúráért" folyó mozgalomban, amely szerves részét alkotta az antifeudális és imperialistaellenes 1919. évi „május 4-i mozgalom"-nak, a fő erő a munkásosztály volt; részt vett benne a haladó értelmiség is, amely kezdte magáévá tenni a kommunizmus eszméit. Az értelmiségnek ez a része a kispolgári forradalmi értelmiségiekkel együtt elszánt harcot folytatott az imperialista és feudális ideológia és kultúra ellen. E harcban bizonyos ideig részt vett a burzsoá értelmiség is, de hamarosan megtörtént az erők elhatárolódása. Azok, akik kezdték magukévá tenni a kommunizmus eszméit, óriási munkát fejtettek ki a marxizmus-leninizmus propagálása és a marxista-leninista klasszikusok műveinek lefordítása terén. A marxista ideológia álláspontjából kiindulva kemény harcot vívtak a kapitalizmus ellen.

1919-ben Hu Si, egy burzsoá „tudós", aki a későbbiekben Csang Kaj-sek népellenes klikkjéhez csatlakozott, igyekezett gátat vetni a marxizmus elterjedésének Kínában, s ezért kiadta a jelszót: „Kevesebbet beszéljünk az elvekről, többet tanulmányozzuk a problémákat." Li Ta-csao (1888—1927), a Kínai Kommunista Párt egyik alapítója, erélyes harcot vívott ez ellen a nézet ellen. Li Ta-csao hangsúlyozta, hogy csakis a szocialista ideológia segítségével lehet megtalálni a kínai problémák gyökeres megoldásának az útját. 1920-ban a szocializmus ellenségeinek egy csoportja, amelynek vezetője Liang Csi-csao volt, minden erejével igyekezett bebizonyítani, hogy a szocializmus eszméi nem felelnek meg a kínai nép nemzeti jellegének. A marxisták csapást mértek erre az ártalmas elméletre.

Mint Mao Ce-tung írta, 1919 után „Kínában a kultúra frontján egy teljesen új, friss erőtől duzzadó hadsereg jelent meg, amelynek a Kínai Kommunista Párt állt az élén, s amelyet a kommunista kultúra eszméi, azaz a kommunista világszemlélet és a szociális forradalom elmélete vezéreltek... Miután Kína politikai küzdőterén megjelent az új politikai erő — a kínai proletariátus és a Kínai Kommunista Párt —, a kultúra frontján az új hadsereg új vértezetben és új fegyverzettel, egyesülve minden lehetséges szövetségessel, széles fronton bátor támadást indított az imperialista és a feudális kultúra ellen. Ez az új hadsereg mind a társadalomtudományok terén, mind az irodalom és a művészetek terén — a filozófiában, a közgazdaságtanban, a politikai tudományban, a hadtudományban, a történettudományban, a szépirodalomban, a művészetek vonalán (színjátszás, filmgyártás, zene, szobrászat, festészet) — hatalmas lendülettel fejlesztette erőit... Akciói olyan lendületet vettek,

nyomása oly hatalmas volt, hogy vele szemben senki sem tudta megállni a helyét"[1].

A marxizmus eszméinek a kínai munkások valamivel korábban megindult mozgalmával való egyesítése alapján 1921-ben megalakult a Kínai Kommunista Párt. Ettől kezdve a marxista ideológia széles körben terjedni kezdett Kínában, és a Kínai Kommunista Párt vezette forradalommal együtt megkezdte győzelmes előretörését. Sok forradalmi érzelmű kispolgári értelmiségi a marxizmus oldalára állt. Ezek közül az értelmiségiek közül az egyik legismertebb Lu Hszin író. 1927 előtt a forradalmi demokrácia haladó és élenjáró ideológusa volt, később pedig a kommunista kultúra egyik bajnoka és kiemelkedő alakja lett.

A marxizmus-leninizmus Kínában a reakciós imperialista és feudális ideológia ellen folytatott szakadatlan és elkeseredett harc közepette terjedt el. A marxisták ugyanakkor engesztelhetetlen harcot vívtak a párton belül kialakult opportunista ideológia ellen is. Ebben az ideológiai harcban és az összes gyakorlati kérdések megoldásában felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a kínai kommunistáknak V. I. Lenin és tanítványa I. V. Sztálin munkái, amelyek megvilágították a kínai forradalom legfontosabb sajátosságait, és megjelölték a kínai demokratikus erők győzelmének feltételeit.

A Kínai Kommunista Párt, vezetőjének, Mao Ce-tungnak az irányításával óriási munkát végzett, amely a marxizmus Kínában való győzelmes fejlődésére vezetett.

Mao Ce-tung azok közé a haladó emberek közé tartozik, akik Kínában elsőnek tették magukévá a marxizmus eszméit, s elsőnek kezdték terjeszteni a marxizmust a kínai munkások, parasztok és értelmiségiek között. Mao Ce-tung „A kínai társadalom osztályairól" (1926) című munkájában példaszerűen alkalmazta a marxista-leninista módszert a kínai társadalmi rend elemzésénél. A forradalmi gyakorlat további fejlődése teljes egészében igazolta következtetéseinek helyességét. A kínai forradalomban Mao Ce-tungnak az a legnagyobb érdeme, hogy a marxizmus-leninizmus általános tételeit helyesen és nem dogmatikusan alkalmazta a kínai forradalom konkrét gyakorlatára, a forradalom során felmerült problémák megoldására. A marxizmus-leninizmus terén kifejtett elméleti munkásságát Mao Ce-tung sohasem szakította el a tömegek forradalmi mozgalmától; szakadatlanul tanulmányozta, kutatta és általánosította a kínai forradalom gazdag gyakorlati tapasztalatait. Az, hogy Mao Ce-tung megoldotta Kína forradalmi problémáit, nagyjelentőségű elméleti vívmány. Mao Ce-tung mélyre-

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 3. köt. 271—272. old.

hatóan elemezte a párton belül kialakult jobboldali és baloldali opportunizmus hibáit. Kimutatta, hogy mindezeknek a hibáknak az elméleti alapja a szubjektivizmusban rejlik. Ezért a legkönyörtelenebb eszmei harcot kell vívni a dogmatizmust és empirizmust szülő szubjektivizmus ellen. Mao Ce-tung 1937-ben, hosszú évek tapasztalatait általánosítva, megírta a szubjektivizmus, a dogmatizmus és az empirizmus ellen irányuló „A gyakorlatról" és „Az ellentmondásról" című filozófiai műveit.

„A gyakorlatról" című munkájában Mao Ce-tung a dialektikus materializmus álláspontjáról kiindulva megvilágította a gyakorlatnak a megismerés folyamatában betöltött szerepét, s ragyogóan kifejtette az ismeret és a cselekvés közötti összefüggés problémájának marxista-leninista megoldását. A marxista-leninista elmélet, hangsúlyozta Mao Ce-tung, lehetőséget nyújt a forradalmi mozgalom vezetőinek arra, hogy helyesen általánosítsák a forradalmi harc tapasztalatait, idejében előre lássák az események menetét, ne maradjanak el az objektív folyamat fejlődése mögött, és ne szaladjanak előre. „Az ellentmondásról" című munkájában Mao Ce-tung leleplezte a világ metafizikus értelmezését, mint az antimarxista elméletek metodológiai alapját, s a világ dialektikus értelmezését állította szembe vele. Minden szempontból megvizsgálta az ellentmondások harcának törvényét és azokat a kérdéseket, amelyek az ellentmondás egyetemességével és a jelenségek különböző területein való megjelenésének sajátszerűségével, a fő ellentmondással és az ellentmondás fő oldalával, az antagonizmusnak az ellentmondások sorában elfoglalt helyével stb. kapcsolatosak. A fejlődés, mondja Mao Ce-tung, az egymásnak ellentmondó tendenciák harca útján megy végbe. Az ellentmondások egyetemes jellegűek, jellemzőek a világ minden folyamatára, minden jelenségére. Ugyanakkor minden dologra, minden egyes jelenségre a maga sajátos, specifikus ellentmondásai jellemzőek. Az általános megismerésének szükségességét kiemelve Mao Ce-tung megállapítja, hogy különös figyelmet kell fordítani a jelenségekben megnyilvánuló specifikum tanulmányozására, és hangsúlyozza, hogy a minőségileg különböző ellentmondások csakis minőségileg különböző módszerekkel oldhatók meg. A proletariátus és a burzsoázia közötti ellentmondás megoldásához a szocialista forradalom módszerére van szükség. A demokratikus forradalom módszere a néptömegek és a feudális rend között fennálló ellentmondás megoldására szolgál. A gyarmatok és az imperializmus között fennálló ellentmondás megoldása a nemzeti-forradalmi háború módszerét követeli meg. Az egyes jelenségek sajátszerű lényegét megismerni, mondja Mao Ce-tung, annyit jelent, mint megtalálni benne a fő ellentmondást; a fő ellentmondás megoldása alapján meg lehet

oldani a nem fő ellentmondásokat is. Bármely ellentmondás sajátosságainak tanulmányozásakor megengedhetetlen a szubjektív önkényeskedés — konkrét elemzésre van szükség. „Sohase feledjük, hogy az, amire Lenin tanít — a konkrét helyzet konkrét elemzése"[1]. Mao Ce-tungnak „A gyakorlatról" és „Az ellentmondásról" írott munkái megsemmisítő csapást mértek az antimarxista, tudományellenes szubjektivista elméletekre, és a kínai forradalom döntő szakaszán kiemelkedő szerepet töltöttek be a kínai kommunisták marxista-leninista nevelésében.

A kínai forradalomnak a Kínai Kommunista Párt vezetésével kivívott nagy győzelme arról tanúskodik, hogy a marxizmus-leninizmus a kínai munkásosztály és a kínai dolgozó tömegek harci zászlajává lett az imperialista és a feudális reakció ellen vívott küzdelmükben. Ez a győzelem a marxizmus-leninizmus tanításainak nagyszerű diadalát jelenti.

Történetírás. Az első történeti művek az ókori Kínában az i. e. I. évezred második felében jelentek meg. A „Su csing" („A történeti hagyományok könyve"), a „Csuncsiu" (a Lu birodalom krónikája az i. e. 722. évtől 481-ig), a „Co csuan" (a Csou-kor krónikája, szerzője Co Csiu-ming), a „Kuo jü" („A fejedelemségek története"), a „Csankuo cö" („Könyv a hadakozó fejedelemségekről") és a Csou-kor végén, valamint a Han-dinasztia uralma idején íródott más művekben történtek az első kísérletek arra, hogy leírják Kína legendás történetét, és lerögzítsék az ókori birodalmak eseményeinek krónikáját. Az első olyan mű, amely jelentős történeti anyagot általánosított, és amely rendszeresen kifejtette Kína történetét az ősidőktől az i. e. II. század végéig, Szema Csiennek, az ókor egyik legnagyobb gondolkodójának „Si csi" („Történeti feljegyzések") című könyve volt. Szema Csien könyve a kínai történetírás egyik fontos fejezetének — a „csengsi"-nek (hivatalos történet) kezdetét jelentette. Alapjában véve a „Si csi" mintáját követve a későbbi korok történetírói megírták az egyes dinasztiák és birodalmak történetét; ezeket a műveket a XVIII. században „Er si sze si" („24 történet") közös névvel illették. Az I. században például Pan Ku (atyjával és nővérével együtt) megírta a „Csien Han su"-t, az Első Han-dinasztia történetét.

Az ókori Kína tudósainak a történelemre vonatkozó nézeteit a társadalomban uralkodó eszmék határozták meg. A történelmi fejlődés menetét a menny akaratával és az uralkodók képességeivel, morális tulajdonságaival magyarázták. Az akkori kor történetíróinak műveiben, amelyeket a nép számára nehezen érthető ókori könyvekben

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 2. köt. Szikra 1953. 466. old.

használt nyelven, a „kuven"-en írtak, a fő helyet a császárok, az udvar, a nemesi családok, nemzetségek tettei foglalták el. Ennek ellenére az ókori Kína történetíróinak művei általános vonásokban vázolják a kínai államok és ez államokat lakó népek történetét, Kína gazdasági történetének egyes momentumait, és értékes adatokat tartalmaznak az ókori Közép- és Kelet-Ázsia más népeinek történetére vonatkozólag. A középkorban a kínai történetírás rohamos fejlődésnek indult. A hivatalos történeteken kívül százszámra keletkeztek a különféle műfajokhoz tartozó történeti művek: a „piennien"-ek (kronológiák), a „csisi penmo"-k (az események teljes feljegyzései), a „piesi"-k (egyéb történetek), a történeti, földrajzi, régészeti művek, és végül enciklopédiai gyűjtemények.

Szema Csien és Pan Ku hagyományait folytatva, az V. században Fan Je összeállította a „Hou Han su"-t, a Második Han-dinasztia történetét, Csen Sou pedig megírta a III. századi birodalmak történetét — a „Szan kuo cse"-t („A három birodalom története"). A VII—IX. században, a Tang-dinasztia uralma idején a dinasztiák történetét tárgyaló műveken kívül az ókori könyvekhez fűzött számos kommentár jelenik meg, és létrejönnek az első enciklopédikus jellegű munkák. Tu Ju megalkotja híres 200 kötetes enciklopédiáját, a „Tung tien"-t („Politikai gyűjtemény"), amelyben megtalálható a gazdaság („siho"), a hadseregszervezés, az igazgatás stb. leírása.

A könyvnyomtatás feltalálása elősegítette a kínai történetírás további fejlődését. A XI. században a Szung-birodalom egyik államférfiának, Szema Kuangnak (1019—1086) a vezetésével 294 kötetes összefoglaló munka jelenik meg „Ce cse tung csien" („Az eseményeknek a kormányzást elősegítő általános áttekintése") címen. A mű azoknak az eseményeknek a kronológiai leírását tartalmazza, amelyek az i. e. IV. századtól az i. u. X. századig játszódtak le Kínában. Ismeretes továbbá az 1000 kötetből álló „Cö fu jüan kuj" („A könyvtárak kincsesháza") enciklopédia, amelyet 1005 és 1013 között egy különleges bizottság állított össze, és a „Tung csi" („Történeti gyűjtemény") című enciklopédia, amelyet a XII. század híres történésze, Cseng Csiao szerkesztett. A XII. században a Szung-dinasztia állami tisztviselője, Csu Hszi megírta Kínának a legitimizmus szellemétől áthatott rövid történetét „Tung csien kang mu" („Általános áttekintés kommentárokkal") címen. Az egyes dinasztiákról szóló előbbi történeti művek példája nyomán Hszie Csü-cseng, Ou-jang Hsziu és mások megírták az elmúlt korok dinasztiáinak történetét. Mindezeknek a munkáknak élesen kifejezett osztályjellegük volt. Az anyag kiválogatása során a szerzők a feudális rendnek és az uralkodó — a „menny fia" — hatalmának a védelmét és megszilárdítását tartották szem előtt.

A köveken és edényeken talált régi felírások összegyűjtése és komoly tanulmányozása, ami a Szung-korban kezdődött el, növelte a Kína ókori történetére vonatkozó adatok és ismeretek hitelességét. Az ilyen művekhez sorolható Ou-jang Hsziu „Csi ku lu" („Ókori feliratok gyűjteménye") című könyve, Csao Ming-cseng, Lü Ta-fang és mások munkái. Megjelentek az első nagy művek az idegen országokban tett utazásokról: például Fa Hszien „Fo huo cse" („Feljegyzések a buddhista országokban tett utazásokról") című könyve. A mongol uralom időszaka alatt (XIII—XIV. század) Kínában megírták a Szung-dinasztiának, a kitaj Liao-államnak és a dzsürcsi Csin-államnak a történetét. Formájukat tekintve hasonlítottak a régi hivatalos történeti művekre, de nem világították meg eléggé azt a nemzeti harcot, melyet a kínai nép vívott a hódítók ellen. Mindazonáltal, a mongol hatóságok üldözése ellenére is, ennek az időszaknak sok nagy műve tükrözi a történeti igazság kifejezésére irányuló törekvést [például Ma Tuan-lin 348 kötetes munkája, a „Venhszien tungkao" („Ókori szövegek és tradícióik vizsgálata")].

A mongol uralom alóli felszabadulás után, a Ming-dinasztia uralma idején, az ideológia terén érvényesülő reakció és skolasztika ellenére erősödött Kínában a materialista eszméknek az idealizmus elleni harca. A Ming-dinasztia időszakát emellett a történetírás összes korábban ismert műfajainak további fejlődése jellemzi. A dinasztiák történetén kívül megjelennek újabb összefoglaló munkák, a kínai filozófusok műveinek a gyűjteménye, a mongol invázió időszakában lezajlott események feljegyzései, a nemzeti kisebbségek és a szomszédos népek leírása (például Kuang Lu „Csia" című könyve a miao törzsekről, Csang Hszie „Tunghsziang kao" című tanulmánya 38 déli országról stb.).

Kínában az újkor elején megszilárdult a mandzsu Csing-dinasztia hatalma. A kínai tudomány haladó képviselői szembefordultak az országra nehezedő mandzsu igával. Ku Jen-vu, Huang Cung-hszi és mások történeti munkáik megalkotásával igyekeztek felébreszteni a kínai nép nemzeti öntudatát. Csang Hszüe-cseng történetíró „Ven si tung ji" („A történelem általános elvei") című művében elismeri a történelmi folyamat természetességét és meghatározottságát, ami fejlődést jelentett a kor kínai történetírásában. A mandzsu reakció az úgynevezett „irodalmi inkvizíció" végrehajtása során kegyetlenül leszámolt a hazafiakkal. 1712-ben kivégezték Taj Ming-si történészt, mert a valóságnak megfelelően tüntette fel és írta meg a Ming-dinasztia történetét.

A történetírók a hódítók érdekeinek megfelelően egyre jobban meghamisították a történelmet. Tért hódítottak a klasszikus, skolasztikus

szabályok. A Csing-dinasztia uralma idején a feudális értelmiségből kikerülő tudósok többségének a tevékenysége mindinkább az ókori könyvek szövegének a vizsgálatára és helyesbítésére szorítkozott. A XVIII. század folyamán Kínában számos, az előző korokban keletkezett történeti munkát adtak ki újra, nagyszámú kiegészítéssel és kommentárral. Ugyanakkor a kor egyes lelkiismeretes történészei, azzal, hogy gondosan összehasonlították a különféle szövegeket, lehetővé tették a régi történeti kutatások számos értékes és gyakran unikális kötetének megőrzését a jövő számára, bár, miként a múltban, ezen a téren is előfordult a források egyoldalú kiválogatása és feldolgozása. E kor főbb munkái a következők: a „Ku csin tu su csicseng", az ó- és újkori könyvek teljes gyűjteménye, ez a 10 000 kötetes hatalmas kiadás, amely a kínai kultúra egyik legteljesebb enciklopédiája; a korábban kiadott enciklopédiák folytatásai — a „Hszü Tung tien" („A politikai gyűjtemény folytatása"), a „Hszü Tung cse" („A történeti gyűjtemény folytatása"), amelyeket a Csing-dinasztiáig vittek tovább. Ezenkívül egész könyvsorozatot adtak ki „Nung cseng csüan su" összefoglaló címen („A Kína agrárrendszerét és mezőgazdaságát leíró könyvek gyűjteménye"), továbbá törvénygyűjteményeket és gazdag konkrét anyagot tartalmazó földrajzi munkákat.

A Csing-dinasztia hódító politikája, a nemzeti kisebbségek felkeléseinek elfojtása abban is kifejezésre jutott, hogy bizonyos számú hivatalos könyv a hadjáratokat és hódításokat írta le. E leírások közül sokat a „Pingting" (vagyis „Megfékezés") közös címmel illettek (könyvsorozat a miao nemzetiséggel, a kanszui felkelőkkel stb. való leszámolásról). Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik a „Seng vu csi", a Csing-dinasztia harcainak részletes leírása, amelyet Vej Jüan írt, és Csiang Liang-csinek 1842-ben megjelent „Tunghua lu" (A Csing-dinasztia krónikája) című könyve, amely, mint V. A. Vasziljev orosz akadémikus megjegyezte, „nem túlságosan rokonszenvez a kormánnyal, és éppen ezért kissé meg van nyirbálva".

Az a harc, amelyet a kínai nép a tőkés államoknak a XIX. század negyvenes éveiben megkezdődő nagyarányú behatolása és az idegen hódítók előtti kapituláció útjára lépett Csing-dinasztia ellen folytatott, a történetírásban is tükröződött. Lin Cö-hszü megírta „Sze csou cse" („A négy szárazföldről") című könyvét, Vej Jüan 1845-ben megjelentette a „Hajhuo tucse" („A tengerentúli országok térképei és leírása") című művét, amely az európai országokat tárgyalja. Ezekben az években jelentek meg Vang Ven-taj „Hungmao jingcsili kaolüe" („Tanulmányok a rőthajú angolokról" 1841) című könyve, Hszia Hszie „Csunghszi csisi" („Kína és a Nyugat") című műve, Csang Ce-mu és mások munkái. E könyvekben láthatók a demokratikus eszmék első

csírái; egy részük az angol agresszorok ellen irányult. A tajping-állam által kiadott művekben és a tajping-állam vezéreinek — Li Hsziu-csengnek és másoknak — a feljegyzéseiben a tajpingok mozgalmának antifeudális irányzata, a külföldi intervenciósok ellen folytatott harca tükröződött. A kínai történetírásban a XIX. század végén Hszie Fu-cseng, Lo Tun-jung és mások összeállításában megjelentek az idegen hódítók ellen viselt háborúk történetével foglalkozó krónikák. E könyvek szerzői az agresszorok leleplezésével együtt gyakran a Csing-birodalom vezetőinek áruló tevékenységéről is lerántották a leplet.

A kínai hivatalos történetírásban továbbra is a feudális vezető körök reakciós nézetei uralkodtak, amelyek a tajpingok leigázójának, Ceng Kuo-fannak és a hozzá hasonló személyeknek a könyveiben, leveleiben és beszámolóiban jutottak kifejezésre. A kínai történetírás fejlődésében jelentős szakasz volt a XIX. század végén megindult kínai reformmozgalom. Kang Ju-vej, Liang Csi-csao és más reformisták voltak Kínában a burzsoá ideológia megalapítói. E reformisták a tőkés országok tudományának és technikájának, politikájának és kultúrájának a tanulmányozását hirdették: így akarták „megújítani" Kínát. Kang Ju-vej munkáinak egész sorában az egyetemes történet anyagát arra használta fel, hogy propagálja az országban végrehajtandó reformok szükségszerűségének az eszméjét. Liang Csi-csao a maga történeti műveiben — „Az 1898-as események vázlata", „Li Hung-csang", a Han-kor államférfiainak, Csang Csiennek, Pan Csaonak és másoknak az életrajza — igyekezett összeegyeztetni a konfuciánus elveket a burzsoá történetírás metodológiájával. Liang Csi-csao műveinek alapelve az az idealista tétel volt, hogy „a történelmet az «emberek eszméi» és a «hősök» alkotják".

A reformista csoport egyik leghaladóbb ideológusa Tan Sze-tung volt. Tan Sze-tung „Zsenhszüe" („Tanítás a humánumról") című művében, a XVII. század haladó filozófusának, Vang Csuang-sannak erős hatása alatt, azt állította, hogy a történelem mindig előrehalad. Az embereket elszánt harcra szólította a feudalizmus ellen. A Szun Jat-szen vezette forradalmi demokraták csoportjának tevékenysége a XX. század elején további lendületet adott a mandzsuellenes nemzeti történetírás fejlődésének; Szun Jat-szen és követői műveikben és beszédeikben élesen bírálják a mandzsu monarchia rothadt rendszerét, s feleleventik a régi hős hazafiak tetteit. A XIX. század vége és a XX. század első évtizedei gyümölcsöző időszakot jelentettek az egyik történeti segédtudomány — a régészet fejlődése szempontjából. A kínai archeológiai kutatások jelentős lendületet vettek a Honanban levő Jin-kori település ásatásai, az Ordoszban és másutt talált leletek feltárása nyomán. Vang Kuo-vej, Lo Csen-jü, Li Csi, Tung Co-pin

munkái lerakták a kínai régészeti tudomány alapjait. A XX. század elején a kínai történetírás válságba jutott. Fejlődéséhez a metodológiai alapot sem a rothadt feudális ideológia, sem pedig a nyugati burzsoá ideológia nem adhatta meg.

A kínai történetírás fejlődésének új szakasza csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után kezdődött meg, amely elvitte Kínába a marxizmus-leninizmus eszméit. A kínai történettudomány fejlődésében igen fontos határkövet jelentett a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására megindult 1919. évi antiimperialista és antifeudális „május 4-i mozgalom". A marxizmus eszméinek elterjedése Kínában arra vezetett, hogy megszilárdultak a történettudomány frontján a történelmi fejlődésre vonatkozó új, egyedül helyes nézetek — a történelmi materializmus eszméi.

A marxista körök első részvevői — Mao Ce-tung, Li Ta-csao és mások — a sajtóban terjesztették a marxizmust és ezen belül a történelmi materializmust. A történelem marxista felfogása az ellenforradalmi burzsoázia különféle idealista iskolái, az opportunisták és a forradalmi mozgalomba befurakodott egyéb ellenséges ügynökök ferdítései és „elméletei" ellen vívott kíméletlen harc során jutott győzelemre Kínában. Az imperializmus apologétái — Je Csing, Zsen Su, Jen Lin-feng — ebben az időszakban azon fáradoztak, hogy az imperializmust tüntessék fel a kínai fejlődés haladó erejeként; Tao Hsziseng reakciós történész, az imperialisták és kuomintangista cinkosaik érdekeinek megfelelően, meghamisította Kína történetét, a kuomintangista Hu Si és Ku Hszie-kang pedig átvette az amerikai pragmatizmus eszméit. A történelmi materializmus eszméi azonban mind mélyebben behatoltak a kínai történetírásba, s a haladó történészek a Kínai Kommunista Párt vezetésével az új metodológiai alapon állva kezdték megalkotni első műveiket.

Az új kínai történettudomány fejlődésében nagy szerepet töltöttek be a kínai nép vezérének, Mao Ce-tungnak a munkái, amelyek a marxista-leninista tanításon alapulnak. „A kínai forradalom és a Kínai Kommunista Párt" című munkájában a társadalmi-gazdasági alakulatok egész sorának váltakozásaként jellemzi Kína történetét, s a következőket írja: „Fejlődése során a kínai nép (itt főleg a hanok történetéről lesz szó), a világ sok más népéhez hasonlóan, több tízezer éven át az osztálynélküli ősközösségi rend viszonyai között élt. Az ősközösség felbomlása és a társadalmi osztályok kialakulása óta napjainkig mintegy négyezer év telt el, amelynek folyamán a kínai nép a rabszolgatartó és a feudális társadalom korát élte"[1]. Mao Ce-tung

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 3. köt. 148—149. old.

számos művében elemezte Kína félgyarmattá való átalakulásának történetét, utalt az agresszorok és kizsákmányolók ellen vívott harc főbb szakaszaira, hangsúlyozta a néptömegeknek, mint a történelmi folyamat alkotóinak szerepét. A marxizmus-leninizmus eszméi hozzásegítették Kína haladó történészeit ahhoz, hogy leküzdjék a történetírásban bekövetkezett pangást, szétzúzzák a burzsoá történészek tudományellenes nézeteit, és hozzákezdjenek az új, valóban tudományos kutatáshoz.

A Kína déli részén létesült forradalmi támaszpontokon, a felszabadított körzetekben, továbbá Kínának azokban a nagy központjaiban, ahol a tudósoknak sikerült elkerülniük a kuomintangista cenzúrát, a harmincas-negyvenes években megjelentek az új metodológiai alapon nyugvó első nagy történelmi tanulmányok. Kuo Mo-zso, a neves kínai történész, megjelentette „Tanulmány Kína ókori társadalmáról" (1929) és „Bronzkor" című munkáit, amelyek új fényben tüntetik fel az i. e. II. évezred kínai társadalmának történetét. Ezekben az években láttak napvilágot más haladó történészek művei is: Lü Csen-ju „A kínai ősközösségi társadalom története" (1934) és „A kínai politikai gondolat története" (1937), Csien Po-can „Kína története" (1944), Hou Vaj-lu „A kínai ókori társadalom története" (1949), Vu Cö „Az ókori társadalom története" (1944) című munkája, Csen Po-ta „Kína négy családja" (1946) és „Csang Kaj-sek — a kínai nép ellensége" (1948) című művei, amelyek leleplezik az amerikai imperializmust és cinkosait, Csang Kaj-sek bűnös bandáját, továbbá Fan Ven-lannak, Vu Jü-csangnak és sok más haladó tudósnak a munkái. A kínai történészek különösen eredményesen tanulmányozták a múlt paraszthábo rúit, s gazdag tényanyaggal illusztrálták azt a marxista-leninista tételt, hogy Kína parasztsága csakis a munkásosztály vezetésével vívhatja ki felszabadulását. 1941-ben Jenanban a történészek egy csoportja Fan Ven-lan irányítása mellett kollektív munkával elkészítette „Kína általános történetét" (a legrégibb időktől az újkorig), amely az első példa az új Kína történészeinek kollektív munkájára.

E kor kuomintangista történetírásában Taj Csi-tao, Tao Hsziseng, Csen Li-fu és más fasiszta szellemű ideológusok működtek, akik igyekeztek meghamisítani a történelmet, és megrágalmazni a kínai népet. Bukásuk elkerülhetetlen volt.

A kínai népnek a reakció felett 1949-ben aratott történelmi jelentőségű győzelme és a Kínai Népköztársaság kikiáltása új fejezetet nyitott a kínai történetírás fejlődésében.

A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya és a Kínai Kommunista Párt mindenre kiterjedő segítséget nyújt a haladó tudo-

mánynak. A kínai történettudomány fejlődése során az élenjáró szovjet történettudomány rendkívül gazdag tapasztalataira támaszkodik.

A kínai történészek figyelmének középpontjában a következő szempontok állanak: hazájuk múltjának, a nép történetének, az elnyomók ellen vívott harc történetének mélyreható tanulmányozása; a Kínában lezajlott imperialista, elsősorban amerikai agresszió történetének a tanulmányozása; az, hogy leleplezzék az amerikai-kínai kapcsolatok meghamisítását, amin az amerikai imperialisták és kínai kiszolgálóik hosszú időn át fáradoztak; hogy behatóan elemezzék az elmúlt három évtized, a Kínai Kommunista Párt megalapításától számított időszak történetét, elemezzék a munkásosztály és pártja vezetésével folytatott forradalmi harcnak s e harc győzelmének történetét; hogy feltárják és ismertessék a gazdag történelmi hagyományokat, a politika, a gazdaság, a munkásmozgalom kérdéseivel kapcsolatos, azelőtt rejtett dokumentumokat és anyagokat.

Az elmúlt évek során Kínában számos olyan, a nép történetének elfeledett lapjait feltáró konkrét tanulmány jelent meg, amely egyes történeti eseményekkel és korszakokkal foglalkozik. Sok archeológiai problémával foglalkozó művet adtak ki; számos olyan történeti munka jelent meg, amely leleplezi az Egyesült Államoknak és más tőkés országoknak Kínában folytatott politikáját, és bemutatja a Kuomintang-hatalom gyengeségét. Az utóbbiak közül kiemelkedik Hu Seng „Az imperializmus és a kínai politika", Liu Ta-mien „A kínai amerikai agresszió története" és Csin Pen-li „Az amerikai imperializmus kínai gazdasági agressziójának története" című munkája. Nagyarányú munka folyik annak érdekében, hogy gyűjteményes munkákat adjanak ki Kína ókori, középkori, újkori és legújabbkori történetéről. Csien Po-can könyvének és a kollektív munkával készült „Általános történetnek" újabb, átdolgozott kiadásain kívül megjelent Fan Ven-lan „Kína újkori története" című munkája és több más értékes tanulmány. Kiadnak történeti dokumentumokat és korábban ismeretlen anyagokat. Közzéteszik a tajping-állam anyagait, a tunhuangi kéziratok gyűjteményét, az újabb régészeti ásatások anyagait és a Jihotuan-felkelés anyagainak négykötetes gyűjteményét.

A Kínai Kommunista Párt megalapításának harmincadik évfordulója alkalmából a párt és a forradalom történetével foglalkozó számos munka jelent meg (így Csen Po-ta, Hu Csiao-mu és mások művei). Kína eszmei életében kiemelkedő esemény volt Mao Ce-tung válogatott műveinek megjelenése. A marxizmus-leninizmus tanításával felvértezett s a Kínai Kommunista Párt irányítása mellett dolgozó kínai történészeknek minden feltételt biztosítottak ahhoz, hogy eredmé-

nyes munkát végezzenek a kínai történelem problémáinak megoldása terén.

Nyelvtudomány. A kínai nyelvtudomány kezdetei a Han-korra (i. e. III. századtól i. u. III. századig) tehetők. Az írás egységesítésének szükséglete, amely az ország egyesítése következtében került napirendre, továbbá az egyházi kánonjogi törvénykönyvek restaurálása terén kezdődő munka konkrét elméleti feladatok megoldását tette szükségessé a filológia, az írástörténet, a fonetika és a dialektológia területén. A Konfucius által írt „Csuncsiu" krónikához, a „Kuliang csuan"-hoz (i. e. IV. század) és a „Kunjang csuan"-hoz (i. e. II. század) fűzött kommentárokban már felmerülnek az ókori szövegek nyelvtani elemzésének egyes kérdései, de egyelőre még mindenfajta nyelvtani terminológia nélkül. Jang Hsziung (i. e. 53—i. u. 13) összeállította a „Fangjen" („Dialektusok") című művet, amely a különféle nyelvjárásokból összegyűjti a szinonímákat, megjelölve minden egyes szó elterjedésének a helyét. Hszü Sen (I—II. század) összeállítja a „Suo ven csie ce" szótárt („Az elemekről és a bonyolult jegyekről") — rövidítve „Suo ven" —, amely lerakja az írás elméletének alapjait (elemzés, az írásjegyek, kulcs és a fonetika kategóriái). Ennek a munkának az írás elmélete terén még ma is alapvető jelentősége van. Liu Hszi (II. század) összeállítja a „Si ming" szótárt, az első olyan művet, amely az etimológiával és a jelentéstannal foglalkozik. A Han-kori tudósoknak ezek a munkái hosszú időre meghatározták a későbbi kínai filológusok munkájának irányát.

A kínai nyelvtudomány a IV—XII. században főleg a fonetika terén folytatott kutatások irányában fejlődik. A poétika — a melodika és a rím — alapjainak kidolgozása megkövetelte a szó hangalakjának tisztázását és tonális sajátosságainak feltárását. A buddhista irodalom kínai nyelvre való átültetésének munkája hozzásegítette a kínai filológusokat ahhoz, hogy megismerkedjenek az indiai nyelvtudománnyal, és kidolgozzák a szanszkrit szavak átírásának módszereit. A kínai nyelv szótagjait már a III. században egységnek kezdik tekinteni, amely a kezdő mássalhangzóból (seng) és a végződésből — a rímből (jün) áll. Sen Jüe költő és filológus (441—513) először figyel fel arra, hogy a kínai nyelvben zenei hangsúly, tónusok vannak, és összeállítja a „Sze seng pu"-t, amely a négy tónus szerint sorolja fel az írásjegyeket (a szöveg elveszett, a XIX. században részben megtalálták). Ez a munka szabta meg a későbbi (tónusok és rímek szerint összeállított) rímszótárak szerkezetét; ezek a szótárak ettől az időtől kezdve rendszeresen minden 100—150 évben megjelentek. A „Csiejün" (601) és a „Tangjün" (751) rímszótárak voltak az első olyan szótárak, amelyek a közép-kínai nyelv hangalakját tükrözték.

Még világosabban mutatja meg a kínai nyelv dialektusainak fonetikai rendszerét a „Kuanjün" (1008) és a „Csijün" (1037) szótár. A IX. században Sou Ven buddhista szerzetes a szótag kezdőelemeinek a jelölésére kidolgozta az első, 30 betűből álló ábécét (amelyet később 36-ra egészítettek ki). Vu Jü (1100—1155) „Sicsing" („Dalok könyve") című rímtanulmányában lerakta a korai ókinai nyelv hangzásának kikövetkeztetésére irányuló történeti-fonetikai kutatások alapját. Ez a terület mindmáig leköti a kínai tudósok figyelmét.

Ebben az időszakban a nyelvtudományban a legnagyobb eredmény Kung Jing-ta (574—648) munkája volt, aki a klasszikusokhoz fűzött kommentárjaiban felvetette és megoldotta a szemantika, a stilisztika és a nyelvtan egyes kérdéseit. Különösen nagy jelentőségre tettek szert ebben a vonatkozásban Csu Hszi (1130—1200) munkái, aki az ókori írásos emlékek szókincsének és nyelvtani szerkezetének tanulmányozásában széleskörűen alkalmazta az összehasonlító módszert. Liu Cse-csi történész (661—721), Han Jü író (768—824), Ou-jang Hsziu történész, író és költő (1007—1072) műveikben felvetik és megoldják a kínai nyelv irodalmi normáinak, szókincsének, főleg pedig stilisztikájának a kérdéseit.

A XIII—XVII. században a kínai nyelvtudomány főleg az újkínai nyelv élő északi dialektusainak tanulmányozásával foglalkozott, amelyek közül az egyik, a pekingi, az egész népre kiterjedő, később nemzetivé váló nyelv alapját alkotta. Az újkínai nyelv fonetikája a legnagyobb rímszótárakban tükröződött: Csou Tö-csingnek az északi dialektusok alapján összeállított „Csungjüan jinjün" című szótárában (1324), továbbá Szung Lien „Hungvu csengjün" (1375) című művében, amely utóbbi számbaveszi a déli dialektusok sajátosságait (az egyes szótagok végén található zöngétlen mássalhangzókat).

A XVII—XIX. században a kínai nyelvtudomány további sikereket ért el mindazokon a területeken, amelyekre vizsgálatait kiterjesztette. Ebben az időben alakul ki a filológia keretei között az idegen befolyástól mentes grammatikai tudomány eredeti rendszere, ekkor jönnek létre a nagy lexikográfiai munkák, klasszikus szótárak: a „Kanghszi cetien" (írásjegyszótár, 1716), az 1704. évi rendelet alapján összeállított „Pejven jün fu" rímszótár és a „Pience lejpien" (az összetett szavak és a páros szókapcsolatok szótára, amelyet az 1719. évi rendelet alapján szerkesztettek).

Ku Jen-vu (1613—1683), a régi Kína legkiválóbb fonetikusa, „Jinhszüe vu su" („A fonetika öt könyve") című művében rendkívül alaposan kidolgozta a történeti és a modern fonetikát; Tuan Jü-caj (1735—1815) munkái az íráselemzés és történet, Vang Nien-szun (1744—1832) és fia Vang Jin-cse (1766—1834) kutatásai pedig a

filológia alapos kidolgozását tartalmazzák. Ez utóbbi két tudós joggal sorolható a kínai tudományos grammatika megalapítói közé. Mind a mai napig nem vesztett jelentőségéből Vang Jin-cse „Csing csuan si ce" („A kánoni és a történeti könyvek lexikája", 1798) című műve, amely egész sor precíz tanulmányt tartalmaz az ókínai nyelv szókincsére vonatkozólag.

A XVIII. századtól kezdve a kínai tudósok főleg az ókínai és a középkori kínai nyelv hangtani sajátosságaival kapcsolatos kérdések terén végeztek kutatásokat [ezt a munkát Csien Ta-hszin (1728—1804) kezdte el]. Ebben a korban jöttek létre az első grammatikai terminusok: a szavakat jelentéssel bíró (sice) és jelentéssel nem bíró (hszüce) szavakra, az előbbieket pedig még tovább főnevekre, melléknevekre és igékre osztották. Megkezdődik a klasszikus művekben szereplő segédszavak funkciójának rendszeres tanulmányozása (Liu Csi fő munkája: a „Csuce pienlüe", 1711).

Az alapvető elméleti problémák kidolgozását az egyik legkiválóbb kínai nyelvtudós, Szun Jat-szen fegyvertársa, Csang Ping-lin (Csang Taj-jen, 1868—1936) folytatta. A kínai nyelv történetével, a történeti és a normatív fonetikával, a dialektológiával kapcsolatban egész sor kérdést vetett fel és oldott meg. Tanulmányozta a nyelv és az írás keletkezésének kérdéseit is. Tanítványával, Huang Kannal együtt összegezte elődei munkáját, melyet az ókínai nyelv hangtani sajátosságainak tisztázása terén végeztek. A régi filológiai iskola képviselőinek, az ókínai nyelv lexikológiai kérdését tanulmányozó Vang Kuo-vejnek (1877—1927) és Lo Csen-junak érdeme, hogy megfejtették a kínai írás ókori emlékeit — az 1899-ben felfedezett, az i. e. XIV—XII. századból (a Jin-korból) származó, jóslásra szolgáló csontok felírásait. E tudósok kutatásainak eredményeit a későbbiek során a mai kínai tudósok — Kuo Mo-zso, Li Fang-kuj, Vej Csien-kung, Lo Csang-pej és mások — munkáikban jelentősen kibővítették és elmélyítették.

A XIX. század végén a kínai tudósok megkezdik a gyakorlati munkát a kínai írás reformja terén, amelynek eszméje már a XV. században felvetődött. Lu Csuang-csang (1854—1928) és Vang Csao (1859—1933) tervet dolgoznak ki — előbbi 1892-ben, utóbbi 1900-ban — a kínai írás megreformálására. 1908-ban Csang Ping-lin ugyanilyen javaslatot tesz. A Kínai Népköztársaságban bizottságot állítottak fel, amely a kínai írás egyszerűsítésével, majd pedig későbbi fonetizálásával foglalkozik.

Azok a változások, amelyek Kína társadalmi életében a XIX. század kilencvenes éveiben a külföldi tőke fokozódó behatolása és a nemzeti kapitalizmus kezdődő fejlődése folytán következtek be,

maguk után vonták a szorosabb érintkezést Európa és Japán nyelveivel, később pedig a nyugat-európai nyelvtudománnyal. 1898-ban megjelenik Ma Csien-csung (1845—1899) „Ma si ven tung" című nyelvtana, amelyet a szerző az ókínai nyelvre vonatkozólag a francia nyelvtanok mintájára állított össze. Ez a mű használ először tudományos nyelvtani terminológiát, ez dolgozza ki az anyag mondatrészek szerinti csoportosításának a sémáját, amely a későbbi tudósok műveiben is fennmaradt. Ezzel egyidejűleg a kínai nyelvészek körében elterjednek a burzsoá nyelvtudomány, többek között a sinológia különféle elméletei: Johann Gottfried Herder német tudós elmélete a nyelvnek hangutánzás útján való keletkezéséről; később a Schleicher—Marr-féle sémák az amorf, az agglutinációs és a flektáló szerkezetről, mint az egyes nyelvek három egymás után következő fejlődési szakaszáról; a nyugati analitikus nyelvek különösképpen progresszív jellegéről és a kínai nyelv elmaradottságáról szóló „elmélet" (Henri Maspero francia sinológus); ennek az elméletnek javított változata, amely a kínai nyelvet még az angolnál is inkább analitikus nyelvnek tekinti, s amely tagadja bármiféle kínai nyelvtan létezését (Bernard Karlgren svéd sinológus); és végül Otto Jespersen dán nyelvésznek „A nyelvtan filozófiája" (1924) című műben kifejtett eszméi.

A „május 4-i mozgalom" (1919) és az ezt követő kulturális forradalom a haladó kínai nyelvészek figyelmét az élő kínai nyelvre és annak új irodalmi formájára — a pajhuára, a kínai nemzeti nyelv nyelvtanának megalkotására összpontosította. Ennek nyomán a kínai nemzeti nyelv nyelvtanával foglalkozó eredeti munkák jelennek meg: Csin Csao-céé (1922), Li Csin-hszié (1924), Lü Su-hsziangé (1941), Vang Lié (1946), Kao Ming-kajé (1948). A tudósok egy másik csoportja — Liu Fu, Csao Jüan-zsen, Li Fang-kuj — a fonetika terén tevékenykedik. Ez időszak kínai tudósainak a kutatásai arra a következtetésre vezettek, hogy a kínai nyelv nem egyszótagú és nem amorf, s hogy magas tökéletességi fokon álló nyelvtani szerkezete és rendkívül gazdag szókincse van. Megjegyzendő azonban, hogy ezek a munkák nem mind mentesek a burzsoá nyelvtudomány befolyásától. Sok kínai kutató munkásságában továbbra is érvényesült Jespersen és Karlgren hibás nézeteinek a hatása. A Kuomintang fasiszta, bürokratikus uralma idején a Kínai Tudományos Akadémia „nyugat" felé fordította a nemzeti nyelvtudományt, igyekezett elszakítani a valóságtól, a kínai néptömegek létfontosságú szükségleteitől, s azon fáradozott, hogy a nyelvtudományt „tiszta" tudománnyá változtassa, amelyet a kozmopolitizmus, az akademizmus, az elvtelenség szelleme hat át.

A népi forradalom győzelme (1949) új szakaszt nyitott a kínai

tudomány történetében. I. V. Sztálinnak „A marxizmus és a nyelvtudomány kérdései" című munkája elősegítette a marxista-leninista eszmék megszilárdulását a kínai nyelvtudományban. A Központi Népi Kormány a Kínai Népköztársaság megalakulásának első napjaitól kezdve a gyakorlati kérdések megoldására irányítja a kínai nyelvészek figyelmét. A tudomány a népet, az új élet építését szolgálja. A Kínai Kommunista Párt és a népi kormány egész sor konkrét feladatot tűz a kínai nyelvészek elé: fokozzák a népből kikerült fiatal propagandisták, újságírók és írók műveltségét; tevékenyen vegyék ki részüket az írástudatlanság felszámolását szolgáló munkából városon és falun egyaránt; tanulmányozzák a kínai írás reformjának a kérdéseit, hogy ezáltal az írást hozzáférhetőbbé tegyék a néptömegek számára; tanulmányozzák a nemzeti kisebbségek nyelvét, alkossanak számukra megfelelő írásrendszert és dolgozzák ki az iskolai nyelvoktatás metodikájának a kérdéseit stb. Ez a munka a kínai nyelvtudomány teljes átszervezését követelte meg. 1951-től fogva Lo Csang-pej, Cao Po-han, Lin Han-ta, Sao Zsung-fen, Lü Su-hsziang, Li Csien-hszi, Vej Csien-kung és más kínai tudósok lerakják Kínában a marxista nyelvtudomány alapjait. Ezt a tudományt az elviség és céltudatosság, a kulturális építőmunka gyakorlatával való eleven kapcsolat, a nemzeti formák gondos ápolása, a harci szellem, a pártosság és a tudományos szenvedélyesség jellemzi. A marxista nyelvtudomány ifjú iskolája sikeresen leküzdi a burzsoá lingvisztika és a marrizmus káros befolyását, s a nyelvről szóló sztálini tételek alapján eredményesen megoldja a kínai nemzeti nyelv fejlesztésével és kialakításával, a nyelv szókincsének, nyelvtanának és történetének tanulmányozásával kapcsolatos kérdéseket, eredményesen kidolgozza a nyelvtanítás módszertanát stb. 1951-ben a Kínai Kommunista Párt központi lapjának, a *Zsenminzsipao*-nak a hasábjain fél esztendőn át rendszeresen közölték Lü Su-hsziang és Csu Tö-hszi grammatikai és stilisztikai cikksorozatát, 1952—1953-ban pedig a *Csungkuo jüven* (Kínai nyelv) című folyóiratban indult újabb nyelvtani cikksorozat a Kínai Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének a szerkesztésében. 1952-ben kidolgozták az írásjegy-minimumot az elemi iskolák számára; formába öntik az új, fonetikus írás tervezetét, s nagyarányú munkát végeznek a nemzeti kisebbségek nyelveinek tanulmányozása terén. Az írásreform kérdéseinek tanulmányozására alakult kormánybizottság (1952 óta működik) és a Kínai Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete (1950-ben alakult) irányítja a kínai nyelvészek munkáját. Megjelentek a kínai nyelv történetével, továbbá a nemzeti kisebbségek nyelvének fonetikájával és nyelvtanával foglalkozó első monográfiák. Pekingben két nyelvtudományi

folyóirat jelenik meg: a *Csungkuo jüven* (elméleti folyóirat) 1952 óta és a *Jüven hszüehszi* (Nyelvtanítás — népszerű tudományos folyóirat) 1951 óta.

XX. IRODALOM

Az ásatások során felszínre került régészeti leletek azt bizonyítják, hogy Kínában már a Jin és a Sang korszakban (i. e. 1766—1122) eléggé fejlett képírásos irodalom volt. A régmúlt időkbe nyúlnak vissza az olyan nemzedékről nemzedékre szálló és csak később leírt népi mondák, mint a legendáshírű Nü-va mondája, aki megolvasztott kővel foltozta meg a szétszakadt mennyboltot, vagy a bölcs Jüéről, a nagy árvíz legyőzőjéről szóló legenda.

A napjainkig is fennmaradt legősibb írásos emlék a „Sicsing" („A dalok könyve"), amely az i. e. XI—VII. századból származó mintegy 300 verset és dalt tartalmaz. Ezek legnagyobbrészt négyszavas sorokból álló népdalok, amelyek három csoportra oszthatók: a *feng*, a *ja* és a *szung* csoportra. Időbeli sorrendben a legrégibbek a „Csou szung" („Csou Ódák"), utána következnek a „Ta ja" („Nagy Ódák"), a „Hsziao ja" („Kis Ódák"), és a „Kuo feng" („Ósi nemzeti szokások"). A *szung* versek legnagyobbrészt táncdalok és különböző szertartásoknál énekelt dalok, a „Ta ja" dicshimnuszokat, vallásos énekeket és bordalokat tartalmaz, a „Hsziao ja" és a „Kuo feng" pedig főleg népdalokból áll. Legtöbbjük hűen ábrázolja az illető kor gazdasági, politikai és társadalmi életét. (Ilyenek „Az első hónap", „A keleti birodalom", „Az északi hegy" stb. című dalok.) Több dal a katonai szolgálattal kapcsolatos sérelmekről és a népre kényszerített nehéz munka terheiről szól („Elvitték az uram katonának", „Felmegyek a hegyre", „Vadludak", „Nincs már virág a réteken"). Az „Óriás patkányok" című dal a hivatalnokok kapzsiságáról és kegyetlenségéről, a „Kivágták már a szantálfát", „Július", „Ti tágas mezők", „A végtelen mezők" című dalok pedig a földesurak és a hivatalnok-arisztokrácia igája alatt sínylődő parasztság kegyetlen kizsákmányolásáról, elnyomásáról, a parasztok sivár életéről szól.

Az időszámításunk előtti IV. század közepetáján a Csu-dinasztia uralkodása alatt keletkezett Kína déli részén az úgynevezett „Csu ce" („Csu strófák"), a népköltészetből eredő, eléggé kötetlen formájú költői műfaj. Legjelesebb művelője Csü Jüan (i. e. 340—278) volt, az első nagy kínai költő, aki még ma is a kínai nép egyik legkedvesebb poétája. Csü Jüan a Csu fejedelmi udvar főnemesei közé tartozott, magas tisztséget töltött be, s a föderáció eszméje mellett foglalt állást,

mivel a „hadakozó fejedelemségek" függetlenségének és szabadságának zálogát egyesülésükben látta. Gyűlölte a Csin fejedelmek hódító politikáját, akik zsarnoki uralmuk alá akarták hajtani az összes többi fejedelemségeket. Csü Jüan békét és jószomszédi viszonyt akart teremteni az egyes fejedelemségek között; ezért megfosztották hivatali rangjától, és száműzték Csu fejedelemség székhelyéről. Életének hátralevő éveiben súlyos megpróbáltatásokon ment keresztül. A számüzetésben még közelebb került a néphez, költészete a népi hagyományok, mondák, legendák megismerésével még gazdagabbá vált. Költeményeiben egy egész korszak hangja szól. A költőt főleg a nagy epikai témák ihlették alkotásra; arra törekedett, hogy korának feszült társadalmi viszonyait ábrázolja, s a bonyolult emberi sorsot rajzolja meg. Költészetének főalakja rendszerint az igazságért harcoló ember, aki összeütközésbe kerül saját környezetével, a fennálló renddel. (Ilyen „A száműzött elégiája", „Kilenc melódia", „Kérdezlek mennybolt" stb. c. költemények.) Csü Jüan műveit az élet szeretete hatja át. A költő egyik legnagyobb érdeme az, hogy folytatta és továbbfejlesztette a kínai költészet népi hagyományait. Rajongásig szerette hazáját és népét. Csodálatos költői fantáziával megalkotott megrázó, lélekbemarkoló művei a kínai kultúra legkiemelkedőbb alkotásai közé tartoznak. Csü Jüan hatása bizonyos fokig érezhető a különböző korokban élő nagyobb kínai költők és írók alkotásain (Csia Ji, Szema Hsziang-zsu, Cao Cse, Jüan Csi, Li Po, Tu Fu, stb.). A régi kínai költők csakúgy, mint a mai Kína költői és prózaírói, kegyelettel adóznak műveikben Csü Jüan emlékének. Kuo Mo-zso, a kiváló író és tudós az imperialista Japán ellen vívott nemzeti felszabadító harc hevében írta meg „Csü Jüan" című történelmi drámáját, amelyben életre kelti a kiváló költő alakját.

A próza valamivel lassabban fejlődött, mint a költészet. Ezen a téren csak az időszámításunk előtti V—III. században észlelhetünk jelentősebb fejlődést. A legkorábbi prózai művek között szerepel a „Kuo jü" („A fejedelemségek története"), amely az akkori idők különböző fejedelemségeiben lejátszódó történelmi eseményeket beszéli el, a „Co csuan" (a Csou korszak történelmét tárgyaló könyv), a „Su csing" („A történelmi hagyományok könyve"), amely a legrégibb kínai prózai mű. Valamivel későbbiek a „Csuang-ce", a „Meng-ce", a „Hszün-ce" és a „Han Fej-ce", a prózaírás kiváló alkotásai, amelyek számos szólásmondást és a nép életéből vett történetet tartalmaznak.

A Han-dinasztia korában (i. e. 206— i. u. 220), amelyre a gazdaság és a kultúra némi fellendülése jellemző (a papír és az ecset feltalálása, bizonyos írásreformok), az irodalom is további fejlődésnek indult.

A korszak elején létrejött költészeti alkotásokban még érezhető a Csou-költészet, különösen pedig Csü Jüan hatása. Csia Ji (i. e. 200—168) „Siralmas ének Csü Jüanról" című ódájában a kor hazafias eszméi találtak visszhangra. Mej Seng (születési éve ismeretlen, meghalt i. e. 140-ben) „Csi fa" („A hét ítélet") című költeményével új költői műfajnak, a Han-korszak ritmikus prózájának vetette meg az alapját. Szema Hsziang-zsu (születési éve ismeretlen, meghalt i. e. 118-ban) az uralkodó szórakoztatására szánt elbeszélő költeményt írt „Ce Hsziuról való ének" címmel. Nagy elbeszélő költeményeket írt még Jang Hsziung (i. e. 53— i. u. 18), Pan Ku (32—92) és Csang Heng (78—139). Ebben az időben kiváló prózai művek is jelentek meg, amelyekben már igazi művészi emberábrázolást találunk. Ilyen mű Szema Csiannak, a kínai történetírás megalapítójának „Történelmi feljegyzések" című könyve, Pan Kunak „A Hanok története" című műve, amely nagyszerű jellemrajzaival tűnik ki. Liu Hsziang (i. e. 77—6) „Történetek hős asszonyokról" című könyve stb.

Igen nagy szerepet töltött be a kínai költészet fejlődésében a Handinasztiából származó Vu Ti uralkodása alatt létrehozott Zenei Hivatal (Jüefu), amely összegyűjtötte a Csao, Taj, Csin, Csu és más fejedelemségek korából származó népdalokat; zeneműveket, új dalokat is alkottak itt. A „Jüefu" dalok közül nem egyet még ma is ismerünk. A „Szól a kakas" és a „Találkozás" a hivatalnoki kart és az arisztokráciát ostorozza; a „Szedik már az eperfa levelét" az uraskodó kormányzókról rántja le a leplet; „Az árva" a dolgozó nép zsarnoki elnyomásáról szól. Sok „Jüefu"-dalban fellelhetők az epikureizmus és a mesebeli fantasztikum elemei is. A Han korszak második felében élő tehetséges írók köre a „Jüefu" népművészeti gyűjteményeit használta forrásul. Ezek a költők teremtették meg a magas művészi fokon álló ötszavas versformát. A legismertebb ilyen versek: a „Kegyetlen hadjárat" (Cao Cao, 155—220), a „Versek" (Cao Pi, 187—226), a „Cao Piaónak ajánlom" (Cao Cse, 194—232), a „Megitattam a lovam a Nagy Falnál" (Csen Lin, szül. éve ismeretlen, meghalt 217-ben), a „Kesergő versek" (Vang Can, 177—217), a „Ragaszkodás" (Fan Csin, szül. éve ismeretlen, meghalt 218-ban), a „Felindulás" (Caj Jen költőnő, 162—239), továbbá Kung Jung (153—208), Jüan Hsziü (születési éve ismeretlen, meghalt 212-ben) versei stb. Ezeket a költői műveket a nép számára érthető, egyszerű nyelv és a tartalmi realizmus jellemzi. A népi motívumok mintájára készült költői remekmű, a „19 ősi vers", ismeretlen szerző alkotása. A fent említett költők közül Cao Cse a legjelentősebb. Az ő műve a „Lo folyó tündére" című híres klasszikus elbeszélő költemény. Számottevő

eredményeket ért el Cao Cse a költői nyelv és stílus kialakítása terén is.

A Han-dinasztia bukása után a három-császárság korából is sok költőt ismerünk, köztük Csi Kangot (223—262), több kiváló értekezés szerzőjét, akit a hatalmon lévő Szema-család hívei gyilkoltak meg. Jüan Csi költő (210—263), az ötszavas verselés továbbfejlesztője, 82 lírai költeményében hazája szomorú sorsán kesereg, és maró szatírával rajzolja meg a korabeli politikai életet.

A földbirtokos-hivatalnoki réteggel kapcsolatban álló körökben a IV. században igen elterjedt a taoista ideológia. Ettől az irányzattól meglehetősen elszigetelve alakult ki az olyan kiváló költők alkotó tevékenysége, mint Tao Csien, Tao Jüan-ming (365—427) és Hszie Ling-jün (385—433). Tao Csien, a költészet kiváló mestere, az úgynevezett „remete-költő" vagy a „mezők dalnoka", mezei munkával foglalkozott, és nagy nélkülözések között élt. A közéletben egyáltalán nem vett részt, mivel elégedetlen volt a fennálló politikai rendszerrel. Egyszerű nyelven írott verseiben élettapasztalaton nyugvó elveket hangoztatott, és a költészetet sok régi formaságtól tisztította meg. Az arisztokrata származású Hszie Ling-jün volt az első kínai költő, aki tehetségét a természet ábrázolásának szentelte. Az akkori idők egyik kiemelkedő poétája, az elnyomott társadalmi rétegekből származó Pao Csao (420—466), a Han-kori „Jüefu" költészet és a korabeli népdalköltészet hatása alatt fejlődött kiváló költővé. Számos költeményében szól a nép szenvedéseiről, mostoha sorsáról, más verseiben pedig a feudális, földesúri társadalmat ostorozza, amely elnyomja a tehetséget. Hétszavas dalaival — ilyen például a „18 költemény a tövises útról" — új költői műfajnak vetette meg az alapját, és igen nagy hatással volt a későbbi korszak kiváló költőinek, Li Pónak és Tu Funak a költészetére.

A költészet fejlődésével párhuzamosan kialakult a történeti, fantasztikus és kalandos tárgyú novellairodalom, amely a későbbiek folyamán végnélküli utánzásra vezetett. Igen sok ilyen novella forrásául a népköltészet szolgált. Kan Pao (IV. sz. eleje) „Szellemkeresők", Csang Hua (232—300) „Furcsaságok" című elbeszélése és még több más tündérmese a kínai meseirodalom maradandó alkotása. Nagyszabású kritikai és irodalomelméleti művek látnak napvilágot. Ilyen például Lu Csi (261—303) „Az irodalmi kritika alapjainak költői ismertetése" és Liu Hszie (VI. sz. közepe) „Az irodalom faragott sárkánya" című tanulmánya, melyben az író a műalkotások irodalmi stílusának és módszereinek történelmi fejlődését írja le, s ugyanakkor utal a történelmi viszonyoknak az irodalom fejlődésére gyakorolt hatására is; végül ilyen Csung Jung (születési éve ismeretlen, meghalt

552-ben) „Verskategóriák" című műve is. Az V. század végefelé különösen kifejlődik a versformálás zeneiségéről szóló tanítás, kezdik előtérbe helyezni a költői technikát, a külső formát. Ez az irányzat az irodalom hanyatlásával kapcsolatos, ez pedig az uralkodó osztályok bomlását tükrözi. A költészet terén beállott hanyatlás mintegy száz évig tartott. De ebben az időszakban is élt olyan költő, akinek a stílusa ragyogó, lírája bensőséges és magávalragadó volt: Jü Hszin (513—581). Jü Hszin a maga korában a ritmikus próza („Siratom Csiang Nangot" című, mélységes hazaszeretettől áthatott költeménye) és a pien-ven költői műfaj legnagyobb mestere volt. A pien-ven a ritmikus párhuzamon alapul, és rendkívül nagy nyelvi készséget kíván meg. Pien-ven stílusban ebben az időben nemcsak lírai, hanem prózai műveket is írtak. Ezek közül legismertebb Fan Csen ateista bölcselőnek (V—VI. század), a ragyogó vitatkozónak „A lelkek halandóságáról" szóló értekezése, amelyben materialista alapon állva támadja a buddhista szerzeteseket, leleplezi élősködésüket, kapzsiságukat. Ebből a korból való a kínai korai feudalizmus klasszikus irodalmának legértékesebb emléke, a „Ven hszüan" („Irodalmi gyűjtemény"), amely az előbbi korszakok legismertebb alkotásait tartalmazza és rendszerezi.

A kínai költészetnek, különösen az időrendben következő Tang korszak költészetének fejlődésére igen nagy hatással voltak a dél- és észak-kínai népdalok, amelyek a IV—VI. században keletkeztek és a krónikások feljegyzéseiben maradtak ránk. Az észak-kínai népdalok tárgyuk szerint igen változatosak, a dél-kínai népdalok viszont legnagyobbrészt szerelmi dalok. Csak néhány dal jelent kivételt, ilyen például a „Lüngsangi dal", amely Csen Ant, az idegen betolakodókkal szembeszálló hőst magasztalja, a „Mu-lanról szóló ének", amelynek hősnője, Mu-lan férfinak adja ki magát, hosszú éveken keresztül teljesít katonai szolgálatot kiöregedett atyja helyett, s számos csatában vesz részt. Ez a remekbeszabott népi rege még ma is él a kínai nép ajkán.

A Tang-dinasztia uralkodása alatt (618—906) Kína jelentős gazdasági fejlődésnek indult, a külfölddel való kapcsolatai kiszélesedtek, s ez a kultúra fejlődését is elősegítette. Ebben az időben olyan költői műalkotások születtek, amelyekre joggal büszke a kínai nép. Már a VII. században létrejött az az irányzat, amely az előző, hanyatlási korszak mesterségesen bonyolulttá tett versformáinak a kiküszöbölését tűzte ki célul. Csen Ce-ang (656—698) arra törekedett, hogy újból életre keltse a Cao Cse és Jüan Csi korát jellemző költészet szellemét és ritmikáját. „Kan-jü" cím alatt összegyűjtött 38 költeménye realista jellegű. Egy részük a fennálló politikai rendet bírálja. A VIII. század művészegyéniségei közül a legkiemelkedőbb Vang Vej költő

és festőművész (699—759), a híres tájképfestő, akinek „költészetét a képszerűség, képeit pedig a költőiség jellemezte". Igen fontos szerepet töltött be Csen Sen (VIII. sz.), aki műveiben az északnyugati határvidékek életét ábrázolta. Erre az időre esik a korszak egyik legnagyobb költőjének, Li Po (701—762) romantikus és epikureista elemekkel átszőtt, szokatlanul egyszerű stílusú költészetének a virágzása is. Li Po a négyütemű és a hétszavas verselés legnagyobb mestere. Elvetette a verselés régi, elavult szabályait, költeményeit a népdalok szellemében, a korabeli élő nyelven írta meg. Több költeménye az akkori társadalmi renddel való elégedetlenséget, a szabadságvágyat, a jobb társadalmi rendről szőtt ábrándokat fejezi ki, és a hazai föld szépségeit énekli meg. Li Po, akit kortársai „az egek halhatatlan küldöttének" neveztek, költészetével nagy hatást gyakorolt a következő évszázadok költészetére. Az uralkodó osztályok bűneit, a Tang-dinasztia hanyatlásával kapcsolatos fegyveres belvillongásokat és a nép nyomorát írja le Tu Fu (712—770), a kiváló költő, a kínai költészet újjáalakítója. A hazáját hőn szerető költő sokáig katonáskodott, hosszú ideig a legnagyobb szegénységben élt, s igen közel került a néptömegekhez. Műveit, melyek a hűbéri társadalom osztályellentéteit tükrözik, az elnyomottak iránti rokonszenv hatja át. „Hadiszekér", „Te szépséges", „Északi hadjárat", „Három kormányzó, három tábor" stb. című verseiben korának társadalmi és politikai élete rajzolódik ki, s ezért „krónikás költőnek" nevezték. Tu Fu továbbfejlesztette az irodalom haladó hagyományait, igen sokat tett a népnyelv formálása és a különböző költői műfajok fejlesztése terén. Költészete igen nagy hatással volt a nemzeti irodalom fejlődésére. Po Csü-ji (772—846) az irodalom feladatának a társadalom szolgálatát tartotta. Jelszava volt: „A kor és a valóság nevében". Po Csü-ji leleplező költészetének legjelentősebb alkotásai a nép elviselhetetlen gyötrelmeit elbeszélő tíz költeményből álló versciklus, a „Csin-dallamok", és az ötven verset magában foglaló „Új népdalok" című versciklus. Igen népszerű ezek közül a „Dal a végtelen haragról", „A lant" stb. Po Csü-ji egyszerű és mélységesen humánus költészetét az optimizmus, az emberi jószándékba vetett hit hatja át. Kortársa, Jüan Csen, a realista költő (779—831) Tu Fu művészi elveit tette magáévá. A Tang korszakra igen nagy hatást gyakorolt Han Jü költő és prózaíró (768—824), aki „az ősi irodalmi stílusért indított mozgalom" vezetője volt. E mozgalom tulajdonképpen a stílusszabadságra irányuló törekvést fejezte ki. Han Jü Konfucius követője volt; a központosított állam megteremtéséért és a buddhizmus felszámolásáért harcolt. Ebben az időben igen nagy fejlődésnek indult a novellairodalom. A Tang-kori novellák jelentős része realista mű, amely hűen ábrázolja

a kor társadalmi életét. Ilyenek: Po Hszing-csiang (kb. 770—816) „Elbeszélés a csodaszép Liről", Jüan Csen „Jing-jing története", Csen Hung (kb. 780—830) „Elbeszélés az engesztelhetetlen haragról", Tu Tuang-ting (kb. 840—925) „A bozontos szakáll története" stb. A későbbiek folyamán létrejött sok drámai műhöz ezek a novellák szolgáltattak témát.

A gyakori palotaforradalmak és a néptömegek kegyetlen elnyomása miatt kitört parasztfelkelések 906-ban a Tang-dinasztia bukásához vezettek. A költészetben pesszimista hangulat, szellemi ingadozás ütötte fel a fejét. A társadalmi valóságot leleplező, a parasztság szenvedéseit megéneklő költők közül kiemelkedik Pi Zsi-hsziu (született 833-ban, halálának éve ismeretlen), Nie Ji-csung (született 837-ben, halálának éve ismeretlen), Tu Hszün-ho (846—904) stb. Ebben a korszakban új költői műfaj alakul ki, a ce. A ce dalszerű versforma, alapját azok a népi dallamok képezik, amelyek még Li Po és Tu Fu idejében kezdtek kialakulni. Ebből az időből sok eredeti kézírásos emlék került napvilágra a Tunhuang környéki (Kanszu tartomány) híres barlangnak az „Ezer Buddha barlangjának" az ásatásai során. Az itt talált, zenekísérettel énekelhető népdalok, melyeknek szerzője ismeretlen, a határvidékeken teljesített katonai szolgálatról, a hadbavonult férjeket siratók asszonyok bánkódásáról, fájdalmáról szól. Ven Ting-jün (818—880) és Vej Csuang (851—910) a dalköltészet híres mesterei, a szerelmet, a válást, az asszonysorsot énekelték meg. Különösen mély eszmei tartalom jellemzi Li Jü (937—978) dalköltészetét.

A Szung-dinasztia uralkodása idején (960—1279) Kína egyesítése folytán átmenetileg békés korszak virradt az országra. A XI. század az ősi klasszikus kínai irodalom újabb fellendülését hozta. Csodálatosan szép költői, életrajzi és történelmi műveket alkot Oujang Hsziu (1007—1072). Vang An-si (1021—1086) a próza és a költészet reformátora volt. Szema Kuang, a híres történész és költő (1019—1086), „Ce cse tung csien" címmel összefoglalta Kína történelmét. Szu Si (1036—1101) és Huang Ting-csien (1045—1105) a Tang-költészettől fokozatosan eltávolodva új stílust hoznak létre. Ezt az új dalköltészetet Liu Jung (XI. sz.) és Li Csing-csao költőnő (1081—1140) fejlesztik tovább. Az irodalomban egyre inkább tért hódítanak az élő nyelv formái és az élő beszéd. A dzsürcsi iga alatt (lásd a „Történelmi áttekintés" c. fejezetet) bontakozott ki a betolakodók ellen küzdő Hszin Csi-csi (1140—1207) hazafias dalköltészete, amelyben ellenállásra hívja fel a népet. Ebben az időben kezdi pályafutását Lu Ju (1125—1210) költő is. Igen sok irodalmi emlék maradt fenn, amelyet az élő pinghua nyelven, a rendkívül népszerű népi mesemondók nyelvén

írtak. Ezekből a művekből nem egy regény és dráma merítette témáját. A „Nyugati utazás" című ismert kínai regény egyik forrása az „Elbeszélés arról, mint zarándokolt el Hszüan-cang a szent könyvekért" című mű, amely egy híres Tang-kori zarándok csodálatos eseményekkel teleszőtt indiai utazását mondja el. Egy másik kínai regénynek, a „Vízparti történet"-nek a „Hszüan-ho korának elfeledett tettei" című novella a forrása, amely a Szung Csiang vezette parasztfelkelők hőstetteit írja le. A fent említett művek, továbbá az „Elbeszélések a három fejedelemség történetéből", „Elbeszélések az öt dinasztia történetéből", „Összegyűjtött elbeszélések egyszerű nyelven" stb. című művek a szájhagyományban élő irodalom számos fogását örökítik meg. Ez az irodalom a XIII. századi kollektív népi alkotóművészet terméke.

A mongol Jüan-dinasztia uralkodásának kezdetét a nyelv eleven közhasználatú formáinak fejlődése és a drámairodalom (olvasásra szánt drámai művek) megjelenése jellemzi. Ennek előfeltételei már az előző korszak végén kialakultak. A dráma fokozatosan vezető helyre került. Kuan Han-csing, a XIII. század kiváló drámaírója írta a „Tou O sérelme" és „Az elesettek menedéke" című, ma is népszerű drámákat (utóbbiban az alsó néposztályok elnyomott asszonyainak életét rajzolja meg) és a „Lu Csaj-lang"-ot, amelyben a garázdálkodó földesurakkal vívott harcot jeleníti meg. Kuan Han-csing gyönyörű népi nyelven írt művei realizmusukkal tűnnek ki. Vang Si-fu „A nyugati épületszárny" és Ma Cse-jüan „Ősz a Han-palotákban" című színdarabja lírai stílusban íródott. Igen sok darab szociális témát érint. Ilyenek: „Egy árva a Csao-nemzetségből", „Üsd agyon a kutyát, hogy észretérjen a gazdája", „A vándorkereskedő" stb. Ebből az időszakból 170 drámai mű maradt ránk. A mongol uralom alatt létrejött drámai művek közül igen sok telve van éles szatírával, igen sok ad hangot az elnyomókkal szemben táplált elkeseredett harag érzésének. Ezek a drámák még ma is időszerűek, a kínai színházak műsorán szerepelnek.

A Ming-dinasztia uralma idején (1368—1644) a kegyetlen hűbéri elnyomás pangást idézett elő a kínai kultúra fejlődésében. Az uralkodó osztályok hatalmuk megszilárdítására felhasználták Cseng Ji, Cseng Hao és Csu Hszi idealista filozófiáját; a császári vizsgákon egy teljesen értelmetlen irodalmi stílus honosodott meg, a pa-ku, vagyis a nyolctagú értekezés, amely a formák megcsontosodására és a gondolat elhalására vezetett. Az irodalmi nyelv elavult hagyományait dogmákká avatták. Az elavult esztétikai normák alapján száraz, skolasztikus művek jöttek létre. E mellett a dekadens irodalom mellett tovább fejlődött a néppel szoros kapcsolatban álló irodalom. A korszak kedvelt műfaja az elbeszélés és a dráma volt. Új drámai formák jelentek meg,

amelyek az úgynevezett vidéki vagy „déli" színműhöz állottak közel. A „déli" színmű legfőbb sajátossága az egyszerűség és a népi jelleg volt. A XIV. századból valók az olyan nagyszerű drámai művek, mint „A lant", „Lugas a holdfényben", „Mese a fehér nyúlról", amelyek mind a „déli drámairodalom" kiemelkedő alkotásai. Ezeket a színműveket a kínai színházak ma is gyakran műsorra tűzik. Egy későbbi korban élt Tang Hszien-cu drámaíró (1550—1617), aki a megcsontosodott erkölcsi elvek ellen lázadó bátor drámai művet, a „Bazsarózsa lugast" írta. Az irodalomban egyre inkább tért hódító köznapi nyelven nagy regények, főleg történelmi regények íródnak. A XIV. században Lo Kuan-csung több történelmi elbeszélést dolgozott fel, így átdolgozta Si Naj-jen „Három-császárság" című művét és a népi mesemondók ajkán nemzedékről nemzedékre szálló „Vízparti történet" című történelmi elbeszélést. A „Három-császárság" témája egészen a III. századba nyúlik vissza. A regény hősei igen népszerűek a kínai néptömegek előtt. A „Vízparti történet", melynek alapjául a XII. századi parasztfelkelőkről szóló népmondák szolgálnak, maradandó értékű irodalmi alkotás, amely az igazságnak megfelelően, ragyogóan ábrázolja a kínai népnek a feudális rendszer, a reakció, a sötétség erői ellen vívott harcát. Igen híres Vu Cseng-en (1500—1582) „Nyugati utazás" című fantasztikus regénye, amelyben a Hszüan-cangról szóló mondákat gyűjti egybe. Hszüan-cang a Tang korszak híres zarándoka volt, aki vándorlása közben nem mindennapi kalandokon megy keresztül, de minden nehézséget legyőz. Ekkor jelenik meg a „Csin, Ping, Mej" című regény is, amely az uralkodó osztályoknak a Ming-dinasztia uralma idején végbemenő társadalmi elfajulását, a földesurak kicsapongásait és erkölcsi lezüllését leplezi le.

A Ming-dinasztiát megdöntötték a parasztfelkelések, de a reakciós hűbérurak behívták Kínába a mandzsukat, akik megalapították a Csing-dinasztiát (1644—1911). A felszabadító háború hevében Ku Jen-vu (1613—1682), a tudós és költő, a nép hazaszeretetének felszítására kiadta a jelszót: „A haza felvirágzásáért vagy pusztulásáért az egész nép felelős!" A klasszikus prózaírás és a költészet terén kiváló művészek tűntek fel, akiknek azonban nem volt egyéni alkotómódszerük, s jóval lemaradtak a Tang és a Szung korszak írói mögött. A dráma eléri fejlődésének legmagasabb fokát, majd utána fokozatosan hanyatlani kezd. Megjelenik Kung Sang-zsen (1648—1718) „Barackvirágos legyező" című híres történelmi tragédiája, amelyben az író a népnek a hazáját ért súlyos megpróbáltatások miatt érzett mélységes fájdalmát rajzolja meg. Ekkor írja meg Hung Seng (1650—1704) nagy operáját, amelynek hősei történelmi személyiségek: Ming Huang, az egyik Tang-korszakbeli uralkodó és kegyencnője, Jang Kuj-fej.

Az elbeszélő művek közül kiemelkednek Pu Szung-ling (1630—1715) „Történetek Liao csudadolgairól" című népmesei elemekkel teleszőtt novellái stb. Vu Csing-ce (1701—1754) „Zsu lin-vajsi" („A konfuciánusok nem hivatalos története", „A tudósok világából" címen is ismeretes) című művével megvetette a szatírairodalom alapját. Ez a realista szellemben megírt regény társadalmi szatíra, amely maró gúnnyal rajzolja meg az uralkodó osztályokat, a hivatalnokréteget, a képmutató, gondolatszegény, skolasztikus tudósokat. Igen nagy jelentőségű Cao Hszüe-csin (1722—1763) „Az ifjúság álmai" vagy „Egy sírkő története" című kiváló regénye, amely egy arisztokrata család három nemzedékének felemelkedését és tragikus bukását, s az ő sorsukon keresztül a feudális arisztokrácia gazdasági hanyatlását és erkölcsi lezüllését mutatja be. Igen éles társadalmi szatírát találunk Li Zsu-cseng (1773—1830) „Csing hua jüan" című regényében, amely egy utazó csodálatos élményeit mondja el. A regény a nők egyenjogúságát hirdeti.

A XIX. század közepetáján Kínában új történelmi helyzet kezdett kialakulni. Fellendült a néptömegek antifeudális mozgalma. Ez a mozgalom a későbbiek során a nyugati tőkés hatalmak ellen is irányult, amelyek Kínát félgyarmati helyzetbe süllyesztették. Az antifeudális mozgalom fellendülésével párhuzamosan egyre inkább hangot kaptak a kínai irodalomban az új idők demokratikus eszméi. Ezek az eszmék mindenekelőtt a „Hszüannan" irodalmi csoporthoz tartozó írók és költők alkotásaiban jutottak kifejezésre. Ezzel a csoporttal több író állt szoros kapcsolatban, így Huang Csüe-ce, aki már az ópiumháború előtt az ópiumszívás betiltását követelte, Lin Cö-hszü, az angol agresszióval szembeni ellenállás vezére, Vej Jüan, aki elsőnek írt kínai könyvet az európai országokról „Képek és leírások tengerentúli országokról" címen, Kung Ce-csen, az akkori idők egyik haladó gondolkodója és mások. A tajping felkelés (1851—1864) visszhangra talált a szépirodalomban — a költeményekben, a dalokban és a prózában egyaránt (Si Ta-kaj stb.). A XIX. század hatvanas éveinek irodalma a gyarmati elnyomást és a kínai nép nemzeti felszabadító harcát ábrázolja. Ennek a korszaknak kiváló költője Huang Cun-hszien volt (1848—1905), aki saját alkotóművészetét „új irányzatú költészetnek" nevezte. Huang Cun-hszien népdalokat is gyűjtött. A skolasztikus irodalom dogmatikus nyelvi formáival ellentétben az élő nyelv elemeire támaszkodott. Jelszavával — „Ami az ajkamon, az a tollamon" — a művészi formaválasztás szabadságát hirdette. Huang Cun-hszien költészete demokratikus irányzatú, a hazafias pátosz jellemzi. Az irodalmi stílus megreformálását Liang Csi-csao (1873—1929) követelte elsőnek. Művei egyszerű nyelvezetűek, bőségesen használ új szavakat

és fordulatokat. „Az eljövendő Kína" című regényében és „Az új Róma" című színdarabjában burzsoá reformista eszméket hirdet. A XIX. század végén és a XX. század elején igen sok eleven köznapi nyelven írt regény jelent meg, amelyek nagy népszerűségre tettek szert. Ilyen többek között Vu Vo-jao (1867—1910) híres szatirikus regénye: a „Húsz esztendő", amely a kínai burzsoá társadalmat állítja pellengérre. Még nagyobb mesterségbeli tudás jellemzi „A gyűlölet tengere" című regényét, amelyben a házasságra és a családi életre vonatkozó feudális alapelveket ostorozza. „Hamulopás" című regényében Vu Vo-jao azt mutatja be, milyen embertelenül bánnak az amerikai imperialisták a kínai munkásokkal. Li Pao-csia (1867—1906) „Hivatalnokaink" című regényében nagy leleplező erővel rajzolja meg a Csing-dinasztia belső rothadtságát, a vezető hivatalnokréteg és az imperializmus bűnös népellenes szövetségét. Korának társadalmát ostorozza „Civilizáció" című regényében is, amely az imperialista agresszió ellen irányul. Különösen jelentős „Az állami életben végbement változások okairól" című műve, amelynek tárgya az 1900-as imperialista-ellenes kínai népmozgalom és Peking bevétele a külföldi csapatok által. Bár ezek a regények nem tükrözik teljes valóságában a dolgozó tömegek helyzetét, mégis kifejezik a kínai nép gyűlöletét az imperialista agresszorokkal szemben, kifejezik hazaszeretetét és a haladásra való törekvését.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom elősegítette Kelet népeinek öntudatra ébredését, és új fejezetet nyitott a keleti népek életének és kultúrájának történetében. Kínában az imperialista és feudális erők uralma ellen irányuló hatalmas forradalmi népmozgalom, melynek élén a proletariátus állt, az 1919. évi „május 4-i mozgalom"-mal vette kezdetét (lásd a „Történelmi áttekintés" c. fejezetet), amely életre hívta az új kínai irodalom megteremtését célzó mozgalmat. Ebben az időben egy olyan értelmiségi réteg alakult ki az országban, amely Marx, Engels, Lenin és Sztálin eszméinek elsajátítására törekedett. Ez az értelmiség tevékenyen részt vett az új kultúráért és az új irodalomért vívott harcban, s a haladó, demokratikus tartalom mellett a pajhua köznyelv használatát és a venjen, a köznyelvtől teljesen elszakadt régi irodalmi nyelv kiküszöbölését is követelte. A Kínai Kommunista Párt megalakulása után a kínai irodalmi körökben megindult a marxizmus-leninizmus propagandája, s ez elősegítette a realista irodalom fejlődését. Az irodalom egyre hívebben tükrözte a feudális földesurak és az imperialista önkény elleni tudatos politikai harcot.

A realizmus első és legkiemelkedőbb képviselője a modern kínai irodalomban és művészetben Lu Hszin (1881—1936) volt. Vele zárul le a kínai irodalom régi korszaka, és veszi kezdetét a kínai irodalom

fejlődésének új szakasza. 1918-ban látott napvilágot „Az őrült naplója" című első híres munkája, amely — a szerző szavaival — „a patriarchális rendszer és a vallási hagyományok végzetes szerepét leplezi le". Ez a mű az új realista irodalom kezdetét jelenti. Ezután sorra jelentek meg Lu Hszin többi művei: a „Kung Ji-ce" (1919), „Az orvosság", a „Mindennapi baleset", és „A-Kju hiteles története" című kiváló műve (1921), mely utóbbi kíméletlenül feltárja a kizsákmányoló társadalmi rend bűneit, leleplezi a feudális patriarchális szokások és feudális erkölcs reakciós lényegét. Lu Hszin első elbeszéléseit a „Kiáltás" (1923) és a „Bolyongás" (1926) című gyűjtemények tartalmazzák. Lu Hszin műveiben az elnyomókkal szembeni gyűlölet és az elnyomottak iránti őszinte együttérzés jut kifejezésre. Alkotó tevékenységére igen nagy hatással volt Gorkij, a nagy proletáríró. Akárcsak Gorkij, ő is arról igyekezett meggyőzni a tömegeket, hogy a dolgozó nép és a kizsákmányolók döntő összecsapása elkerülhetetlen. Lu Hszin műveiben a kínai nép életének és harcának nagy történelmi szakaszát örökíti meg. „Erősen hiszem — írta a «Jinjü» gyűjtemény utószavában —, a jövő minden kétséget kizáróan bebizonyítja, hogy mi nemcsak az irodalmi örökség megőrzői, hanem az új megteremtői és építői is voltunk." Lu Hszin kezében a toll a társadalmi és politikai harc eszköze volt. Lu Hszin maga vallja, hogy tollát „a társadalom átalakítására akarja felhasználni" („Hogyan kezdtem hozzá az elbeszélések írásához?"). Lu Hszin előre látta, hogy Kínában új erők jönnek létre, amelyek meg tudják szabadítani az országot a régi, elavult hagyományoktól, a társadalmi egyenlőtlenségtől, a néptömegeket a jogfosztottságtól, a feudális arisztokrácia, a militaristák, a földesurak zsarnokságától. Lu Hszin műveinek jelentős szerepük volt a kínai nép forradalmi világnézetének kialakításában. Mao Ce-tung Lu Hszint úgy jellemzi, mint „a kultúra új hadseregének legnagyobb és legbátrabb zászlóvivőjét", mint „nemzeti hőst, aki a nép többségének nevében . . . a kultúra frontján támadta meg az ellenséget". A Lu Hszintől ránk maradt realista művek igen jelentős szerepet játszottak a haladó, modern kínai irodalom fejlődésében.

A „május 4-i mozgalom" és az új irodalom megteremtéséért folytatott harc, amely e mozgalom hatására mind nagyobb méreteket öltött, különböző új irodalmi áramlatok kialakulásához vezetett. 1919-ben megalakult Pekingben „Az irodalmat tanulmányozó társaság" néven ismeretes realista irányzatú írói csoport. Jelszava volt: „A művészetnek az életet kell szolgálnia", feladatának pedig azt tartotta, hogy megteremtse „az elnyomottak véréből és könnyéből született irodalmat". Ennek a társaságnak több író és irodalmár volt a tagja: Mao Tun (született 1896-ban), Je Sao-csün (született 1893-ban), Cseng Csen-to

(született 1898-ban), Csu Ce-csing (1899—1948), Hszü Ti-san (1893—1941), Szun Fu-jüan (született 1894-ben) és mások. „Az irodalmat tanulmányozó társaság" *Hsziaosuo jüepao* („Elbeszélések. Havonta megjelenő folyóirat") és *Venhszüe* („Irodalom") címen folyóiratokat adott ki. Ezekben a különböző időpontban megjelenő folyóiratokban, amelyeket Mao Tun és Cseng Csen-to szerkesztett, a kínai írók legjobb realista művei és külföldi írók, főleg orosz klasszikusok és szovjet írók elbeszélései, novellái jelentek meg kínai nyelven.

A „Művészet" néven ismert romantikus irányzatú írói csoport Sanghajban alakult meg 1921-ben. Ennek az írói csoportnak az eszmei vezére, ideológusa Kuo Mo-zso volt (született 1892-ben). A „Művészet" csoportba olyan neves írók, költők és drámaírók tartoztak, mint Cseng Fang-vu (született 1894-ben), Tien Han (született 1898-ban), Jü Ta-fu (1896—1945) és még sokan mások. A „Művészet" csoport tevékenységének első szakaszában a csoport igen sok tagjánál megmutatkoztak az esztetizmus motívumai, sőt néhány tagja a „művészet a művészetért" elvet vallotta, noha a csoport egészében véve következetes harcot folytatott az elavult feudális, patriarchális erkölcsök ellen, és leleplezte a kínai nép imperialista elnyomóit. A későbbiek folyamán a „Művészet" csoport a forradalmi realista irodalom megteremtését tűzte ki feladatául. E feladat végrehajtásában tekintélyes szerepe volt Kuo Mo-zsónak, az egyik legnagyobb kínai írónak, aki nyíltan hirdette a Kommunista Párt vezette imperialistaellenes és antifeudális népi harc és az irodalmi tevékenység kölcsönös kapcsolatát. Kuo Mo-zso írói munkássága igen sokoldalú. Alkotó tevékenysége kiterjed a költészetre („Az istennő" c. gyűjtemény, 1921, „Csillagmezők" 1923, „Váza" 1927, „Az élcsapat jele" 1928 stb.), a prózaírásra (regények és elbeszélések: „Lehullott levelek" 1925, „A horizont alatt" 1928, „Gyermekévek" 1929, „Az Északi Hadjárat" 1937, stb.), a drámaírásra („A három lázadó" 1925, „Csü Jüan" 1942, orosz fordítások 1951-ből stb.), az irodalmi kritikára és a publicisztikára egyaránt.

Kuo Mo-zso jelentős érdemeket szerzett mint archeológus és történész is. Történelmi témákat feldolgozó szépirodalmi műveiben összekapcsolja a kínai nép múltját jelenlegi antiimperialista és antifeudális harcával. Kuo Mo-zsót, a kultúra és a tudomány e kiváló művelőjét, aki tehetségét a haza szabadságáért és függetlenségéért, a világbéke megteremtéséért vívott harc szolgálatába állította, 1951-ben „A népek közötti béke megszilárdításáért" elnevezésű nemzetközi Sztálin-díjjal tüntették ki.

Az 1924—1927-es forradalom a Kínai Kommunista Párt vezetésével hatalmas antifeudális és imperialistaellenes tömegmozgalmat hívott

életre. „A forradalmi proletár-irodalomért" jelszó, amelyet a „Művészet" és más irodalmi csoportok hirdettek meg ünnepélyesen, élénk visszhangra talált az egész írótársadalomban. A haladó írók azt vallották, hogy az irodalom osztályjellegű, hogy az új kínai irodalomnak a proletariátus által vezetett imperialistaellenes és antifeudális forradalom célkitűzéseiért kell harcolnia. Az 1930-ban Lu Hszin vezetésével létrehozott „Baloldali Írók Ligája", amely a forradalmi irodalmi csoportokat egyesítette, a haladó irodalom legfőbb irányító szerve lett. A kuomintangista cenzúra és terror idején a baloldali írók különböző időpontokban megjelenő folyóiratokat adtak ki, így a *Zsenge vetés*-t, a *Göncölszeker*-et, az *Irodalmi havilap*-ot stb., számtalan ragyogó művet írtak, s megvitattak jónéhány elméleti kérdést, így például a forradalmi realizmus és a tömegekhez szóló irodalom kérdését.

Az országban mindenütt népszerűvé váltak az orosz klasszikusok és a szovjet írók művei. Puskin, Gogol, Turgenyev, Tolsztoj, Csehov, Gorkij, Majakovszkij és Fagyejev munkái kiváló kínai írók és költők — Lu Hszin, Kuo Mo-zso, Mao Tun, Csü Csiu-po és mások — fordításában láttak napvilágot. A kínai írókat a szovjet irodalom eszmeisége, igazságszeretete és közérthetősége vonzotta. Ebben az időben írta meg Lu Hszin „Ősi mondák új köntösben" című művét és éleshangú, nagyhatású publicisztikai munkáit. Lu Hszin történelmi tárgyú novellái szoros kapcsolatban vannak a valósággal, és mélyen realisztikusak. Publicisztikai műveivel megsemmisítő csapást mért a kínai nép ellenségeire, és síkraszállt a népi forradalom nagy ügye mellett. Ezeket a művészileg rendkívül magas fokon álló műveket harcos szellem hatja át. 1930-ban Lu Hszin kiadta összegyűjtött cikkeit 8 kötetben, mindegyik kötet bátor kiállás a reakciós Kuomintang-uralommal szemben. Mao Tun legismertebb művei a „Homály" című trilógia (1927—1928), a „Hárman" (1930), a „Tavaszi selyemlepke" (1933), a „Szivárvány" (1930), a „Hajnal előtt" (1933). Ezek a művek az írásművészet legnagyobb mestereivel állítják egysorba Mao Tunt. Az 1927-ben, közvetlenül a forradalom ideiglenes veresége után írt „Homály" trilógia pesszimista hangulatot tükröz, Mao Tun későbbi munkáit azonban a derűs optimizmus jellemzi. Ez az optimizmus talán leginkább „Hajnal előtt" című regényében érezhető, amely a kínai nép leigázására szövetkezett komprádor burzsoáziát és a feudalizmus erőit leplezi le. A „Hajnal előtt" az új kínai irodalom egyik legkimagaslóbb alkotása. Je Saocsün „Ni Huan-cse" című regényében (1932) helyesen tárja elénk a kínai értelmiség 1919 és 1927 között megtett útját, de megmutatja a további harc irányát is. Ting Ling írónő (született 1907-ben) az elsők között volt, aki „Áradás" című művében (1931) a parasztság súlyos életkörülményeiről és forradalmi követeléseiről írt. Pa Csin (született

1904-ben) „Család" című regényében feltárja a hűbéri társadalom mély ellentmondásait, és megmutatja pusztulásának elkerülhetetlenségét. Az északkelet-kínai írók (Hsziao Hung stb.) rajzolják meg először azt a hősies harcot, amelyet a kínai nép a japán területrablók ellen vívott. Cao Jü (született 1910-ben) „Vihar" és „Dagály" (1933) című drámai műveiben a kínai társadalmi élet fontos kérdéseit, az uralkodó osztályok táborában dúló viszálykodást és a dolgozók kegyetlen elnyomását világítja meg. A haladó kínai írók abban az időben, amikor a japán militaristák megszállva tartották Északkelet-Kínát (1931), leleplezték a Kuomintang-kormány nemzetáruló politikáját. Erre az időre esik több neves író: Tien Han, Hszia Jen (született 1901-ben), Hung Sen (1894—1955), Csang Tien-ji (született 1906-ban) és mások alkotó tevékenysége. A reakciós Kuomintang-hatalom terrorista módszerekhez folyamodott, hogy elfojtsa a haladó irodalmi mozgalmat. De a kuomintangista diktátorok semmilyen terrorja, semmilyen megtorló intézkedése, Zsou Si, Po Mang, Jin Fu írók meggyilkolása, Ting Ling és mások bebörtönzése sem tudta feltartóztatni a kínai forradalmi irodalom fejlődését.

Az 1937-től 1945-ig terjedő időszakban az új kínai irodalom fejlődését meggyorsította a japán fegyveres agresszió ellen irányuló nemzeti felszabadító mozgalom példátlan fellendülése. Ebben a mozgalomban igen fontos szerepe volt a haladó kínai irodalomnak, melyet a nemzet szabadságának, a haza megmentésének, az ősi kínai kultúra és művészet megvédésének eszméje hatott át. A hazájukat szerető írók a Kínai Kommunista Párt köré tömörültek. 1938-ban Hankouban megalakult a Kínai Írók és Művészek Országos Szövetsége, amely fő feladatának a nemzeti ellenállás támogatását tartotta. A szövetség élén haladó írók — Kuo Mo-zso, Mao Tun, Lao Se (született 1895-ben), Tien Han és mások — álltak, akik a kultúrmunkások óriási tömegeit irányították. A felszabadított területen, Jenanban megalakult az országos szövetség tagozata, Csou Jang (született 1908-ban), Ting Ling és mások vezetésével. A Kínai Írók és Művészek Országos Szövetségének hazafias erőfeszítései nagyban elősegítették a kínai népnek — ideszámítva a kínai értelmiség legjobbjait is — a japán imperialista agresszorok elleni harcra való mozgósítását. Kiszélesedett az írók egységfrontja: több író, aki azelőtt a reakciós „művészet a művészetért" elvet vallotta, átállt a realista irodalom oldalára. Ebben az időben leplezték le azokat a reakciós írókat (Csou Co-zsent, Csang Ce-pinget, Je Ling-fenget, Tu Henget és másokat), akik a japán területrablókkal való együttműködés mellett kardoskodtak, és Kínát a japán imperializmus gyarmatává akarták tenni. A japánellenes háború idején sok író költözött át a felszabadított területre. Itt nyíl-

tan részt vehettek a néptömegek harcában, és szabadon alkothattak. A dalköltészet terén kiváló alkotásokat hozott létre Aj Csing (született 1910-ben) és Tien Csien (született 1917-ben). Aj Csing „Tajenho" és „Észak" című költeményében a parasztság gyötrelmeinek ad hangot, „Másodszor halt meg" és „Fáklya" című verses elbeszéléseiben pedig a demokratikus értelmiség szellemi fejlődését mutatja meg. A Kuomintang-uralom alatt levő területen a haladó írók a terrorral szembeszállva, Kuo Mo-zso vezetésével harcoltak. A drámairodalmat Kuo Mo-zso, Mao Tun, Cao Jü, Jang Hanseng, Hszia Jen, Szung Cseti gazdagították műveikkel. Kuo Mo-zso „Csü Jüan" című drámája és Mao Tun „Halotti torok idején" (1945) című műve — a japánellenes háború időszakának legnagyobb drámai alkotása — a Kuomintang reakciós erőit leplezik le, és elénk tárják a kínai nép nagyszerű honvédő harcát. E korszak legjelentősebb prózaírói: Mao Tun, Csang Tien-ji (született 1906-ban), Sa Ting (született 1911-ben), Aj Vu (született 1904-ben), Tung Ping és mások.

A kínai irodalom fejlődése szempontjából nagy jelentőségű volt az irodalom és a művészet kérdéseinek megvitatására összehívott tanácskozás, amelyet 1942-ben a Kínai Kommunista Párt kezdeményezésére Jenanban tartottak meg. A tanácskozást a párt és a kínai nép vezére, Mao Ce-tung személyesen vezette. Felszólalása a haladó kínai írók és művészek harci programja lett.

Mao Ce-tung felhívta az írókat és a művészeket, segítsék népüket az új, jobb világrend kialakításában, kerüljenek közelebb a valósághoz, a tömegek életéhez, ábrázolják hűen a régi és az új harcát, legyenek ennek a harcnak közvetlen, aktív részvevői.

Mao Ce-tung hangoztatta, hogy a néptömegeknek szánt irodalom és művészet kérdése szorosan összefügg a marxizmus-leninizmus alapos elsajátításával: „... a marxizmus-leninizmus tudományát azonban minden forradalmárnak tanulmányoznia kell, s ebben a tekintetben az irodalom és a művészet művelői sem kivételek"[1]. Mao Ce-tung megmagyarázta azt, hogy „a kínai forradalmi írónak vagy művésznek, minden olyan írónak vagy művésznek, aki reményekre jogosít fel bennünket, a tömegek közé kell vegyülnie, hosszú ideig és fenntartás nélkül, szívvel-lélekkel el kell vegyülnie a munkások, a parasztok és a katonák tömegeiben, bele kell vetnie magát a harc kohójába, el kell jutnia az alkotás egyetlen, bőven áradó forrásához, hogy megfigyelje, megismerje, tanulmányozza és elemezze az embereket, a társadalmat, a néptömegeket, az élet és a harc minden eleven formáját, az irodalmi és művészeti alkotás egész alapanyagát"[2].

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 4. köt. Szikra 1954. 138. old.
[2] Ugyanott, 153—154. old.

Mao Ce-tung az internacionalizmus szellemének ápolására hívta fel a kínai írókat és művészeket, s arra buzdította őket, hogy tanulmányozzák más nemzetek szocialista és demokratikus kultúráját. Ezek az eszmék rendkívül nagy hatást gyakoroltak Kína kulturális életére, és nagyban előmozdították a kínai népi irodalom és művészet fejlődését. Különösen vonatkozik ez a felszabadított területekre, ahol az írók a Kommunista Párt támogatásával aktívan bekapcsolódtak a néptömegek harcába és munkájába. A felszabadított körzetekben igen sok író és művész részt vett a harcokban, a földreform végrehajtásában, az ipar fellendítését célzó munkában. Nem egy közülük vérével öntözte a csatamezőt.

A japánellenes nemzeti felszabadító háború folyamán, majd pedig a kínai népnek az amerikai imperializmus és a kuomintangista zsarnokság ellen vívott harcában rendkívül megnövekedett a munkásosztály élcsapatának, a Kínai Kommunista Pártnak a tekintélye. Egyre több új könyv rajzolja meg a tegnap még kizsákmányolt és nyomorban sínylődő munkások és parasztok életét, akik ma már a szabad Kína haladó polgárai, öntudatos dolgozói, kommunistái. Különösen sikerült ábrázolásra talált az új kínai irodalomban a földreform, mely megszabadította a parasztságot az évszázados szolgaságtól. Ez a téma ihlette Ting Linget is „Felkelt a nap a Szangan folyó felett" című regényének megírására (1948), amelyért az írónő 1952-ben Sztálin-díjat kapott. Ting Ling ebben a regényben hű képet fest az ellenség felett diadalmaskodó parasztokról. Az írónő Észak-Kína felszabadított körzeteiben közvetlenül is részt vett a földreform végrehajtásában, s az elsők között volt, aki a valóságnak megfelelően, s amellett kiváló művészi formakészséggel mutatta be a hűbéri, földesúri társadalmi viszonyok forradalmi szétzúzását, a kínai nép történelmi jelentőségű győzelmeit. A regény leírja a szegényparasztság önfeláldozó harcát, megrajzolja a kommunisták nemes vonásait, bátorságukat, a néppel szembeni felelősségérzetüket, de megmutatja a földesurak kegyetlenségét és álnokságát is. Az új Kína irodalmi életében igen nagy esemény volt Ho Csing-cse és Ting Ni „Fehérhajú lány" című színdarabja (1945), amelyet 1952-ben Sztálin-díjjal tüntettek ki. Igen nagy népszerűségre tettek szert Csao Su-linek, a tehetséges írónak a kínai falu életét ábrázoló elbeszélései („Kis Er Hei házassága" 1949, „Li Ju-csaj dalai" 1949, „Meng Hsziang-jin felszabadulása" 1949), és színművei: a „Két világ", az „Elszámolások", a „Vanhszianglou" stb. Rendkívül népszerű „Változások Licsiacsuangban" című elbeszélése (1946), amelyben elmondja, hogyan köszöntött be falun az új élet, hogyan kellett a jósoknak és a varázslóknak átengedniük helyüket a falusi tanítóknak, és hogy a felszabadult

munkaviszonyok között mennyire „nem ismer határt az energia és a találékonyság". A „Változások Licsiacsuangban" főhőse Tienszo, aki hosszú és fáradságos utat tesz meg, míg jogfosztott, műveletlen és nyomorban tengődő parasztból a tömegek vezetője, a nép érdekeinek öntudatos harcosa, a szabad élet építője lesz. Az új kínai irodalom tehát azokat az óriási változásokat tárja elénk, amelyek az „A-Kju hiteles története" című Lu Hszin-elbeszélés hősének, a tudatlan és jogfosztott béresnek élete óta mentek végbe a kínai nép sorsában. A parasztság megváltozott életével foglalkozó igen népszerű mű a tehetséges Csou Li-po 1949-ben írott „Orkán" című regénye, amelyért a szerzőt 1952-ben Sztálin-díjjal tüntették ki. A könyv, éppen úgy mint Ting Ling „Felkelt a nap a Szangan folyó felett" című regénye és Csao Su-li „Változások Licsiacsuangban" című elbeszélése, a kommunisták vezető szerepét és az egyszerű paraszt sorsát írja le, megmutatja, hogyan válik a tanulatlan cseléd közéleti személyiséggé. Igen népszerű Kung Csüe és Jüan Csing „Új hősök" című regénye a japán területrablók elleni partizánháborúról (1949), Li Csi (született 1921-ben) „Vang Kuj és Li Hsziang-hsziang" című elbeszélése a földreformról, és Li Kaónak a felszabadító háborúról szóló „Mindig csak előre" című elbeszélése. Nem egy kiváló költői mű foglalkozik a kommunistáknak a felszabadító harcban és az állam átszervezésében betöltött szerepével. E művek közül Vang Hszüe-po „Kommunisták nélkül ma nincsen Kína" című verse a kínai nép kedvelt dalává vált. A népnek vezére iránt érzett szeretetét tükrözik a népdalok is („Ha látod Mao Ce-tung elnököt, add át üdvözletünk" című, 1949-ben megjelent gyűjtemény stb.).

1949-ben, a felszabadult Pekingben összeült a Kínai Írók és Művészek I. Országos Kongresszusa. Ez a kongresszus nagyban elősegítette az írók és művészek összefogását, mozgósította őket a nép szolgálatára, a múlt irodalmi örökségének elsajátítására, a művészi alkotás eszmei színvonalának emelésére. Röviddel a kongresszus után Kuo Mo-zso vezetésével megalakult a Kínai Írók és Művészek Egyesült Országos Szövetsége. A kongresszus arra ösztönözte az írókat, hogy műveikben foglalkozzanak a kínai munkásosztály életével, hősies, áldozatkész munkájával. És valóban: ez a téma egyre több kínai írót ihlet alkotásra. A mai Kínában nagy népszerűségnek örvend Cao Ming írónő „Energia" című elbeszélése (1949), amely a munkások erkölcsi és politikai fejlődését mutatja be, Li Na „Zsarátnok" című elbeszélő műve a munkásosztály harcáról, Tu Jin „Szemtől szembe az újjal" című színdarabja, Po Lang „A boldog holnapért" című elbeszélése és számos más kisebb elbeszélés. Cao Ming „Lokomotív" című regénye, amely 1951-ben jelent meg Pekingben, ennek a témának

továbbfejlesztését jelenti. A regény öntudatos, harcos munkásokat ábrázol, elénk tárja a Kínai Kommunista Párt irányításával végzett lelkes munkájukat.

Sok író a hősies kínai forradalmi háborúról szóló témákkal foglalkozik. Új könyvek láttak napvilágot: Liu Csing „Acélfal", Liu Pajjü „A fény felé", Hszü Kuang-jao „Tűz a síkságon", Csen Teng-ko „Hozsen tang" című műve, Hu Ko „Harcban nőttek fel" című színdarabja stb. Az irodalom fejlődésére igen nagy hatással volt a népköltészeti hagyományokhoz való közeledés, ami annak is köszönhető, hogy egyre több munkás, paraszt és katona fordult a művészi alkotómunka felé. 1950-ben létrejött Pekingben „A Népművészet Tanulmányozására Alakult Társaság", amelynek a jelentősebb írók mind tagjai. Ez a társaság feladatául tűzte ki, hogy összegyűjti és tanulmányozza a kínai népköltészeti alkotásokat, a hősi énekeket, mondákat, meséket, dalokat, és népszerűsíti a legjobb népművészeti alkotásokat. Igen népszerűek a rövid jelenetek — a „taku" és a „kuajpan", valamint a népdalok, amelyek közül a legismertebbek a „Száz villamos hősei", „A tizek hídja", a „Si Pulan, a kocsis" stb. A mai Kínában még mindig elég gyakran találkozik az ember mesemondókkal, akik piacokon, tereken vagy egyéb nyilvános helyeken mondják el meséiket. Gyakran egy-egy klasszikus irodalmi alkotás tartalmát mesélik el, s előfordul, hogy kissé meg is változtatják, hozzátoldanak valamit. A mesemondók tarsolyában rengeteg olyan népmese is van, amely másban soha meg nem jelent. Ezek a szájról szájra szálló mesék kóíroly értéket jelentenek a kínai nemzeti kultúra szempontjából. A népköltészet újjászületése Kínában különösen nagy jelentőségű, mivel a kínai irodalom és művészet évszázadokon át az egyszerű nép életétől elszakadva fejlődött. Kína mai irodalmi életében nemcsak a szájhagyományban élő népköltészetnek, hanem a népi írótehetségek fejlődésének is igen nagy jelentősége van. A kínai népköltészet fejlődésében jellemző mozzanat volt az, hogy a Felszabadító Néphadsereg harcosai sajátszerzeményű verseket és dalokat faragtak a puskaagyakra és más fegyverekre. A harcok közötti szünetekben és a pihenés óráiban sok katona szedte versbe és dalba a saját vagy bajtársai hőstetteit, a csatákban tanúsított bátorságot és merészséget, a néphez való hűséget és a hazaszeretetet. Néhány verssor gyakran egész alakulatokat fellelkesített. Az egyik harcos, Kao Jü-pao, aki a felszabadulás előtt írástudatlan cseléd volt, megírta igen népszerűvé vált önéletrajzi regényét.

A mai kínai költőknek (Lü Csien, Kuo Mo-zso, Aj Csing, Jen Csen, Hsziao Szan stb.) sok verse szól a Szovjetunióról. Ezek a különféle költői műfajokhoz tartozó, spontán érzéseket és mély gondolatokat tar-

talmazó versek a kínai népnek a baráti szovjet nép és a Kommunista Párt iránt érzett szeretetét és háláját fejezik ki, a békéért és az emberiség felszabadításáért vívott harcot éneklik meg.

Az új kínai irodalom, az irodalmi forma és a tematika fejlődésére nagy hatással volt az orosz klasszikus irodalom és a szovjet irodalom, de különösen Gorkij irodalmi munkássága. Ez a hatás érezhető a legjobb kínai írók és költők, Lu Hszin, Kuo Mo-zso, Mao Tun, Ting Ling és mások műveiben. „Úgy érzem — írta Lu Hszin —, hogy az orosz irodalom és kultúra gazdagabb, mint bármely más külföldi irodalom és kultúra . . . Az orosz irodalmi alkotások közül sokkal többet fordítottak le kínai nyelvre, mint más országok irodalmából; az orosz irodalom nagy hatással van Kínára." Az orosz klasszikusok művei iránti érdeklődés a nemzeti felszabadító háború éveiben együtt növekedett a kínai nép nemzeti öntudatával. Ebben az időben jelent meg Tolsztoj „Háború és béke" című regénye teljes fordításban, újra kiadták Puskin „Anyegin", Gogol „Holt lelkek" és „A revizor", Turgenyev „Rugyin" és „Nemesi fészek", Lev Tolsztoj „Feltámadás", Osztrovszkij „Vihar" című művét. Igen népszerűek Kínában a Csehov-novellák. Az orosz irodalom az állampolgári kötelességekről vallott nemes elveivel, hazafiasságával és népiességével elősegítette a haladó irányzatok fejlődését a kínai irodalomban. Kínában rendkívül népszerűek és igen kedveltek Gorkij művei. A nagy író majdnem minden művét lefordították már kínai nyelvre, és sok közülük már több kiadást látott. Még jobban megnövekedett a szovjet irodalom hatása az 1941—1945-ös Nagy Honvédő Háború idején. A kínai olvasók szívükbe zárták a szovjet elbeszélések és költemények hőseit. A hazaszeretetre nevelő szovjet művek lelkesítették a kínai néptömegeket a nemzeti függetlenségért és szabadságért vívott harcban. A Forradalmi Néphadseregnek az ország déli részén lévő Csianghszi tartományból az északi Senhszi tartományba való Hosszú Menetelése idején lefordították kínai nyelvre Szerafimovics szovjet író „Vasáradat" című regényét. Ez a regény valóságos bibliája lett a forradalom katonáinak és tisztjeinek, lelkesítette őket a reakció és az ellenforradalom erői ellen vívott harcukban. Igen népszerűek Kínában Fagyejev „Ifjú gárda", Osztrovszkij „Az acélt megedzik" című regénye és a szovjet irodalom más alkotásai. A kínai nép rendkívül nagyra becsüli Majakovszkij költészetét. „Vlagyimir Iljics Lenin", „Induló balra", „Csudajó", „Teli torokból" stb. című gyújtóhangú forradalmi verseit, valamint más műveit a legkiválóbb kínai költők fordították le. 1949-ben megjelent kínai nyelven Majakovszkij önéletrajzi munkája, az „Én magam". Az országban számos tanulmányt adtak már ki a nagy szovjet költő életéről és alkotó munkásságáról. 1951-ben a Kínai

Népköztársaság Kulturális Minisztériuma szovjet könyvsorozat kiadását kezdte meg, amelynek keretében sok ismert szovjet mű látott napvilágot kínai nyelven, így Fagyejev „Tizenkilencen", Solohov „Csendes Don", Furmanov „Csapajev", Fegyin „Első örömök" és „Különös nyár", Azsajev „Távol Moszkvától", Babajevszkij „Az aranycsillag lovagja" című regénye stb.

A mai kínai realista irodalom fejlődése nem mentes a nehézségektől és az ellentmondásoktól. Ezek a nehézségek és ellentmondások szükségszerű velejárói annak a harcnak, amely a régi, feudális irodalom formaszerűségei ellen, a művészi alkotás eszmei színvonalának emeléséért folyik. A *Venjipao*, a Kínai Írók és Művészek Országos Szövetségének folyóirata a következőket írta: „A mai kínai irodalom és művészet még nem tudja a maga teljességében ábrázolni az új életet, nagy hazánk és dolgozó népünk új vonásait; sőt, nem egy olyan mű jelenik meg, amely hamis képet ad az életről és a dolgozókról." 1951-ben komoly bírálatban részesítették Hszian Je-mu és más írók kispolgári korlátozottságot tükröző műveit. Elítélték az „Elbeszélés Vu Hsziungról" című film forgatókönyvét, amelyben a szerző a demokratikus forradalom eszméjével és a néptömegek harcával ellentétben reakciós, reformista eszméket hirdetett, és az „egyéni harc" hamis útját ajánlotta. A mai kínai irodalom fejlődése szempontjából igen nagy jelentőségű Mao Ce-tungnak az az útmutatása, hogy az értelmiség ideológiai átnevelése az egyik legfontosabb előfeltétele az ország következetesen demokratikus átalakításának. A kínai folyóiratokban és újságokban megjelenő pártszerű irodalmi kritika nagy segítséget nyújt a kínai íróknak és művészeknek hibáik kiküszöbölésében.

A kiéleződött osztályharc, az amerikai és kuomintangista ügynökök aknamunkája közepette Kínában kialakult új helyzetet az ideológiai síkon folyó kemény harc jellemzi. A haladó kínai irodalom eggyéforrott az ország életével, s egyre tökéletesebben kifejezésre juttatja a nagy kínai nép nemzeti eszméit, azét a népét, amely világtörténelmi jelentőségű győzelmet aratott és új, népi köztársaságát építi.

XXI. KÉPZŐMŰVÉSZET ÉS ÉPÍTÉSZET

A kínai nép ötezer éves művészete kiemelkedő helyet foglal el a művészetek történetében. Az északnyugat-kínai ásatások során ősi kínai művészeti emlékek kerültek napvilágra, az i. e. III. évezred „Jangsao-kultúrájának" maradványai: agyagedények, amelyekre különböző színekkel csavarvonalakat, kagylókat, kockákat festettek.

A Santung tartományi Csengcejaj településeken feltárt „Lungsankultúra" (i. e. III. évezred) fekete kerámiája formaszépségével tűnik ki. A XX. század harmincas éveiben az időszámításunk előtti II. évezredből (a Sang vagy Jin korszakból) származó művészeti emlékeket (egy egész várost és több sírboltot) tártak fel a kínai archeológusok az anjangi kerületben. Különböző épületek maradványai, kőszobrok, bronzedények, csont- és kőfaragások töredékei kerültek napvilágra.

Már az i. e. II. évezredben elterjedtek a nefritből és csontból faragott dísztárgyak. Az i. e. II. évezred végétől az i. e. III. század közepéig (a Csou korszakban) tovább fejlődnek és egyre gazdagabbá válnak a korábban kialakult művészi formák. A bronzból készült áldozati edényeken, harangokon, fegyvereken és más tárgyakon az állatokat és a természet erőit ábrázoló figurák a nép mítoszalkotó művészetét árulják el. Az i. e. IV—III. századból fennmaradt bronzedényeken gazdag aranydíszítéseket, malachit- és türkizberakásokat találunk. Magas fokot ér el ebben a korban a nefritfaragás is. Az i. e. I. évezredben elterjednek a művészi selyem- és lakktárgyak. Csangsa közelében az 1949. évi ásatások során az i. e. IV—III. századból való selyemfestményeket találtak.

Az i. e. III. évszázad második felében Kína egységes, központosított állammá alakult. Ezidőtájt építik a nomádok támadásai elleni védelem céljából a Kínai Nagy Falat, az ősi Kína e monumentális alkotását.

A Han-dinasztia uralkodása alatt (i. e. 206—i. u. 220) végbement nagyarányú társadalmi változások folytán a művészetben kezdtek kifejlődni a realista elemek. A kőből faragott domborműveken (Vu Liang-ce i. u. 147-ből származó síremlékén stb.) a mitológiai és oktató célú kompozíciók mellett már megtaláljuk az emberi alak ábrázolására irányuló törekvéseket. Ezek a reliefek rendkívül dinamikusak, rajzaik igen kifejezőek. Magas színvonalat ér el a monumentális szobrászat (pl. lovat ábrázoló kőszobor Ho Csü-ping sírján i. e. 117-ből). Realista vonásokat mutatnak a feltárt sírokban talált, embereket és állatokat ábrázoló agyagfigurák is, amelyekben alkotóik a szolgák, rabok, táncosnők stb. jellegzetes vonásait igyekeztek megörökíteni. A Handinasztia uralkodása alatt nagymértékben fejlődik a művészi nefritfaragás, a lakkozott tárgyak, bronztükrök készítése, a kerámia és a selyemszövés. A leginkább arannyal és ezüsttel díszített bronzedényeken több figurális kompozíciót találunk. Az alakok rajzstílusa hasonló a Vu Liang-ce síremlékén található féldomborművekéhez. Tovább fejlődött a festészet is: az írásos emlékek megőrizték több festő nevét (Mao Jen-sou, Csen Pi, Caj Jung, Liu Pao stb.). A sírboltok-

ból napvilágra került épületábrázolások, valamint a domborműveken látható alakzatok azt mutatják, hogy már az időszámításunk utáni első századokban bonyolult, többemeletes épületeket, hidakat stb. építettek. A VI. században a buddhizmus hatására tért hódít az építészetben a több emelet magasságú tornyoknak, az úgynevezett pagodáknak sajátos építkezési stílusa. A pagoda-stílust monumentális emlékműveknél és egyházi építkezéseknél használták. A ma is fennálló pagodák közül legrégibb a honani Szung-jüe-sze pagoda (523-ból), amely a korabeli építészet monumentális jellegét fejezi ki. A monumentális szobrászat fejlettségéről tanúskodik a csodálatos Lung-men és Jünkang barlangtemplomokban talált ezer meg ezer Buddha-szobor, kőbe vésett dombormű (IV—IX. század). A Nanking közelében feltárt kőszobrok, melyek „sírőrző" szárnyas oroszlánokat és szörnyetegeket ábrázolnak (V—VI. század), vallási képzetekből fakadó fantasztikus megjelenítési módjuk ellenére is rendkívül kifejezőek. A sírokon található kisplasztika — legtöbbnyire a népi művészet stílusában — az emberi és állati alakzatok reális kifejezője.

Kínában a IV—VI. században elterjedtek a selyemre és papírra festett táblaképek. A képeket kigöngyölíthető szalagtekercsekre festették, mégpedig ha asztal díszítésére szolgált a kép, úgy a kompozíció vízszintes irányú, ha pedig falak díszítésére, úgy legtöbbnyire függőleges elhelyezésű volt. A fennmaradt képtekercsek közül a legrégibbek Ku Kaj-cse (kb. 344—406) festőművész és esztéta zsánerképei. Az V—VI. századból származó műtörténeti munkák lefektetik a kor festészetének technikai irányelveit (Hszie Ho festőművész „hat irányelve"). Ebben az időben kezd virágzásnak indulni a freskófestészet (a IV. században épített tunhuangi barlangtemplomok festményei), megjelennek az első metszetek (a VI. század végétől) és az első porcelánműtárgyak (VI—VII. század). A IV—V. században fejlődik ki a kalligráfia, amelynek alapja a festészet. A kalligráfia már az i. u. első századokban kezd széles körben elterjedni. A kínai írás sok írásjele a reális tárgyak ábrázolásából fejlődött ki. Az íráshoz éppúgy, mint a festéshez, ecsetet használtak. A kínai festészetet és kalligráfiát a kifinomult ritmusérzék és a vonalvezetés szépsége jellemzi. Kínában a kalligráfiát az egyik legfontosabb művészetnek tartották.

A feudalizmus kifejlődésével a kínai művészet is fellendült. A Tang-dinasztia uralkodása alatt (618—906) Kína hatalmas birodalommá és a világ egyik legkulturáltabb országává válik. A társadalmi élet gazdagságát és sokoldalúságát tükröző festészet különböző műfajokra oszlott. Ezek: az arcképfestés (Jen Li-pen, Jen Li-tö, Vu Tao-ce, Csou Fang, Li Csen és mások; e festők közül néhányan buddhista

vallásos tárgyú képet is festettek); virágok és madarak festése (Pien Luan és mások), állatábrázolás (ilyen képeket festett Han Kan, a „lovakat festő művész") stb. Nagy jelentőségre tesz szert a tájképfestés, amelyben a kínai népnek szülőföldje iránt érzett szeretete öltött testet. A tájképfestőket az a törekvés hatotta át, hogy művészi eszközökkel érzékeltessék a természet belső életét, mozgalmasságát, szépségeit (Li Sze-hszün 651—716, Vang Vej 699—759 és mások). Ebben az időben Csang Jen-jüan értekezést írt „Feljegyzések Kína híres művészeiről" címmel, amelyben a haladó körök nézeteit kifejezve megállapítja: a festészetnek az a célja, hogy magasabb színvonalra emelje az emberek műveltségét, és elősegítse a helyes emberi magatartás kialakulását. A kínai festészet jellemző sajátossága az, hogy nevel, megnyilvánul benne a festészet maradandó törvényszerűsége, és az ábrázolás az élmény üdeségével hat. Ezeket a sajátosságokat domborítják ki a különleges művészi kifejezési eszközök is. A reális térhatást a kompozíció több síkban való megjelenítésével és a levegő művészi érzékeltetésével érik el. A vonalvezetés művészi egyszerűségével reális plaszticitást tudnak kifejezni.

Ugyancsak magas színvonalra emelkedik e kor szobrászata is. Különösen reális plasztikai hatásokat érnek el a temetkezési helyek díszítésére szolgáló szobrok mintázásánál. A különböző síremlékeken élethűen formázott harcosokat, szolgákat, táncosnőket, előkelő hölgyeket, lovagló nőket és harci ménéket ábrázoló figurákat láthatunk. A monumentális szobrászat kiemelkedő alkotása a Taj-cung császár síremlékén lévő, harci ménéket ábrázoló hat féldomború (636), amelyek dinamikával és életerővel teli realista alkotások. A Buddhakultusz szoborművei is kiváló példái a kor művészi realista törekvéseinek. Az ország különböző vidékein a VII. század és a X. század eleje közötti időből maradt fenn a Hsziang-csi-sze, a Szan-mu-ta, a Hsziao-jen-ta („A Vadlibák Kis Pagodája") stb. pagoda. Igen jelentős alkotás a Ta-jen-ta („A Vadlibák Nagy Pagodája") Hszianban, amelyet 652-ben építettek és 701—704-ben építettek újjá. A VII., VIII., IX. századból és a X. század elejéről való festményeken ábrázolt épületek azt bizonyítják, hogy mind a paloták, mind pedig a falusi házak építésében nagy formagazdagság uralkodott. A VII. század és a X. század eleje közötti időszak díszítőművészetében igen nagy jelentőségű volt a mintás selyem, a porcelán és a bronztükrök készítése, amely utóbbiak hátlapját domborművű díszítő motívumok ékesítették. Az „öt dinasztia" uralkodása alatt (907—960) Kína művészetében jelentős helyet foglalt el a festészet. Csing Hao, Kuan Tung, Tung Jüan tájképfestők nagy hatással voltak a későbbi festőművészekre.

A X. század második felében a Szung-dinasztia (960—1279) uralomra

kerülésével Kína ismét egyesül. Ebben az időszakban, amelynek művészi kultúrájára igen jellemző a festészet nagyszerű felvirágzása, Kajfengben, Kína fővárosában, Festészeti Akadémiát alapítottak. Az Akadémiában dolgozó festőművészeknek a műpártolók, tehát a kor művészi ízlésének megfelelően szigorúan ragaszkodniuk kellett a kor festészeti irányelveihez és gondosan ügyelniük kellett arra, hogy képeik élethűek legyenek. A császári hatalom irányítása alatt álló festőművészeknek nem volt meg többé az a művészi alkotószabadságuk, amelyet a Tang korszakban élveztek. Kína képzőművészetében felütötte fejét az „individualizmus" és az „esztétizmus" — a formai kifejezést hangsúlyozó művészet —, amely a feudális arisztokrácia ízlését tükröző úgynevezett „műértőfestészetet" jellemezte. A Szung korszakban még nagyobb jelentőségre tesz szert a tájképfestés, amelynek művelői (főként az akadémiai festők) a természetnek szintetikus formákban való megjelenítésére törekedtek. Nagy fejlettségi fokot ér el a monokrom tusfestészet. Jóllehet a kor megcsontosodott művészi ízlése a művészeket úgyszólván minden egyéni megnyilatkozásuktól megfosztotta, a kor tájképfestőinek alkotásai mégis arról tanúskodnak, hogy ezek a művészek megértették a természetben rejlő költészetet és nagyszerűséget. Kuo Hszi, a XI. század második felének híres tájképfestője egyben műtörténész is volt. A tájképfestésről szóló meghatározásait fia, Kuo Sze gyűjtötte össze. A virágokat és madarakat ábrázoló festmények a természet közvetlen megfigyelése alapján készültek. E műfaj művelői: Csao Ce, Csao Csang (XI. sz. eleje), Cuj Po (XI. sz. hetvenes évei), Ma Fen (XI. sz. vége, XII. sz. eleje) és mások. Realista irányzatot mutat a XI—XII. század portré- és zsánerfestészete [Li Kung-lin (Li Lung-mien) 1049—1106, Li Tang, Csao Po-csü és még sokan mások]. A portrék között egyszerű emberek képmásai is megtalálhatók. Nagy fejlődésnek indult a fametszet-művészet (illusztrációk, az élet különböző oldalait megjelenítő műalkotások, például Lou Csou „Szántás és szövés" című metszetei). A Szung korszak építészetében nagy általánosságban továbbra is a korábbi merevség és monumentalitás érvényesül. Ilyen az architektúrájuk azoknak a palotáknak, amelyeket festményekről és leírásokból ismerünk (a XI. századból származó Jü-csing-csao-jin és Csing-ling palota, amelyeknek a díszítésén ezer és ezer művész dolgozott). Kuanjin istennő temploma és annak bejárata, továbbá a Tu-lö-sze templom Hopej tartományban (984), a Feng-kuo-sze templom Liaohszi tartományban (1020), a Hua-jen-sze (1038—1140) és a San-hua-sze templom (kb. 1143) Csahar tartományban, a Cu-cujen kolostor (1125) Honan tartományban monumentalitásukkal tűnnek ki. A Szung korszakban pagodákat is építettek különböző anyagokból: így a Fo-

kung-sze templom pagodája (1056) fából, a Paj-ma-sze pagoda cserépből épült (1175), a leghíresebb a Tangjangban épült 13 emeletes vaspagoda (X—XI. század). Az építők gyakorlati tapasztalatait Li Ming-csung gyűjtötte össze és rendszerezte „Az építészet módszere" című munkájában (1103); a könyvben található számos illusztráció a fából építő népi mesterek nagyszerű műalkotásait őrizte meg, de képet ad a fafaragók és festők művészetéről is. A XII—XIII. században az ország különböző részein igen magas fejlettségi fokot ért el a kerámiaművészet, amelyre az egyszerű formák s a ragyogó zománccal bevont lágy pasztellszínek jellemzők.

A XIII. században a mongolok betörése akadályozta a kínai művészet további fejlődését. A festők jobbára a régi műveket utánozták; sokan közülük otthagyták a várost, visszavonultak a művészettől.

A XIV. század közepetáján számos népfelkelés eredményeképpen a mongolok kitakarodtak az országból, és Kínában új uralkodócsalád, a Ming-dinasztia került uralomra (1368—1644). A feudalizmusnak ebben a korszakában a kínai művészet lassú ütemben fejlődött tovább. A művészek legjobbjai azonban a kegyetlen elnyomás (nem egy művészt kivégeztek, amiért nem teljesítette valamelyik hatalmasság követeléseit) és a hagyományos stílus korlátai ellenére is képesek voltak elődeik művészi hagyatékát továbbfejleszteni.

A Ming korszakot nagyszabású építkezések jellemzik. Ebben a korban az építészet terén a komor monumentalitást a finom elegancia váltja fel. A XIV—XV. században már kialakultak a városok, lakóháztömbök, városnegyedek stb. tervezési stílusai, amelyek aztán egészen a XIX. század végéig alig változtak. Az építészek tervezéseikben a „Feng-suj" (Irányelvek az épületek helyes kiképzéséről) című, dogmatikusnak számító szakkönyvre támaszkodtak. Ez a könyv magában foglalta mindazokat az építészeti stílushagyományokat, melyekkel a korabeli vallás az építkezéseket befolyásolta, és amelyek alól a kor építőművészei nem vonhatták ki magukat. A kínai épület fő típusa a földszintes, négyszögalakú „pavillon" — a „tien", amelyet oszlopsorok három hosszanti irányú hajóra osztanak. Kínában leginkább fát használtak az építkezésekhez. Az épületet magas, felfelé kunkorodó sarkú, oszlopokra támaszkodó tető fedte. Az egyes helyiségeket csupán válaszfalakkal különítették el egymástól, a hordfalrendszert nem ismerték. A középületek magas, terraszosan kiképzett alapokon nyugodtak, az épület homlokzati terraszára széles, domináló lépcsők vezettek fel, melyeknek két oldalát díszesen faragott kőkorlátok határolták el. A kínai épület szemléleténél a világosra festett fa-épületrészek, a tető ragyogó, színes cserepei és a fehéren tündöklő

terrasz színpompája és eleganciája ragadja meg tekintetünket. A díszes művészi faragások és a színes épület ornamentikája a kínai építőművészet nagyszerű alkotóelemeit vetítik elénk. Az építőművészek virtuóz hozzáértéssel illesztették épületeiket a környezet harmóniájába; különösen érvényre jutott ez az elv a kertekbe és parkokba komponált épületeknél. A XVIII. század európai építészetében ez a stílus sok követőre talált.

A XV—XVI. században az észak-kínai városokat a barbár népek folytonos támadásai miatt hatalmas, erődítményszerű falakkal vették körül; teljesen kiépült a Kínai Nagy Fal.

A Ming korszakban sokkal fényűzőbb és díszesebb palotákat építettek, mint azelőtt. Csaknem teljesen átépítették Pekinget, amely Kína fővárosa lett. A várost hatalmas fallal vették körül. Peking két részre oszlott: északi részén, amelyet „Belső Városnak" neveztek, a „Császárváros" állt, amelynek közepére a XV. században az ugyancsak magas falakkal körülvett „Tilos Várost" (vagy más néven „A császári paloták városát") építették. A „Tilos Város" — ez a grandiózus palotatömb — több, sugáralakban elhelyezkedő épületből áll, amelyeket udvarok és kapuk választanak el egymástól. Főépülete, a Taj-ho-tien („A tökéletes harmónia háza"), amelyben az udvari ceremóniákat végezték, 1697-ben épült. Egy faragott kőkorláttal körülvett magas márványterraszon áll, kettős tetejét aranyozott cserép fedi. Peking déli részén (a XVI. században épült „Külső Városban") a híres templomtömb, az „Ég Temploma" áll (épült 1420-ban, átépítették 1743-ban). Fő templomépülete, ahol a jó termésért imádkoztak, köralakú faépület, amely hármas lépcsőzetű márványterraszon áll. Tetejét kék cserép borítja. Nem messze tőle találjuk a „Mennyei Oltárt" (XVI. század). Az ősök tisztelete, ami Kínában a régmúlt idők hagyományaként él, díszes síremlékek építésében nyilvánult meg.

A XV—XVII. század festészete töretlenül őrzi a régi hagyományokat. A művészek nagy része a régi alkotásokat utánozta, így műveik a technikai tökély ellenére is nélkülözik az eredetiséget. A XIV—XVI. században mindinkább divatba jött a rézmetszet-technikájú zsánerkönyvillusztráció. A Ming korszakban készültek Kínában a világ első színes fametszetei (a „Si csu csaj hua tu" és a „Csien pu" című gyűjteményekben).

A Ming korszak kínai mesterei a porcelán, a selyemszövés és a lakkozott tárgyak művészetét magas színvonalra tudták emelni. A Csingtöcsenben (Csianghszi tartomány) tömörült porcelánkészítő művészek újabb és újabb módszerekkel gazdagították ezt a nagyszerű művészetet. Az egyik ilyen módszernek, mely elterjedt az egész világon, az a lényege, hogy a porcelánmáz alatt kék kobaltréteget helyeznek el.

A XV. század második felében az addigi zománcfestési eljárás helyét lassan elfoglalja a többszínű zománc alkalmazása, amely a XVI—XVII. században egészen 5 szín alkalmazásáig fejlődik. A világos mázzal bevont egyszerű kerámiatárgyak készítése is továbbfejlődik. A reprezentatív paloták falait sokhelyütt „beépített" selyemképekkel borították. Elterjedt a selyemszállal való hímzés is. Faragott vörös lakkból készítettek dobozokat, tálcákat, bútorokat és egyéb dísztárgyakat. Gyakran burkoltak épületrészeket is lakkdíszítésekkel. Nagy sikereket értek el az email-tárgyak készítése terén is. Komoly mértékben fejlesztették tovább a kínaiak által már a VIII. században is ismert művészi zománctárgyak készítésének technikáját.

A XVII. században a mandzsuk, szövetkezve a helybeli feudális uralkodó osztállyal, elfoglalták az országot. A mandzsu uralom kezdetén a művészet a régi hagyományokat követte. Ám a XVIII—XIX. században a feudális urak és a külföldi betolakodók által tönkretett országban a művészet, különösen a monumentális művészet, lassan hanyatlásnak indult. A tehetséges népi művészek a mandzsu uralom (1644—1911) súlyos megpróbáltatásai közepette is kiváló alkotásokat hoztak létre, amelyek igen sok európai országban nagy megbecsülésnek örvendtek. Az immár magas fokot elért porcelánművészetet a választékosság, a változatos forma és a színes zománc szépsége jellemezte. Nem kisebb művészi hírnévnek örvendett a kő- és csontfaragás, a bambusz-, zománc-, lakk-készítmények előállítása, a művészi textiláruk (különösen a brokát) gyártása, a hímzés és az ötvösmunka. A faszobrászatban is az eleven népi alkotóművészet ölt testet.

Az európai és amerikai kapitalisták kínai behatolása (XIX. század) igen károsan hatott a kínai művészetre. A festészet, az építészet és a szobrászat terén hanyatlás áll be. A metszet azonban (amely a nép körében nagyon elterjedt, különösen az úgynevezett újévi üdvözlőlapok formájában) elősegítette a nép haladó szellemben való nevelését. A XIX. és XX. században készült metszetek a nép szabadságharcát („A kínaiak nagy győzelme a Fuliang folyónál", „Liu tábornok foglyul ejti Rivière francia generálist") és a népfelkeléseket („Epizódok a tajping felkelés idejéből") örökítik meg. A XIX. század végén megjelennek az uralkodó körök korruptságát ostorozó első politikai karikatúrák.

Egészen sajátos vonásokat mutat Tibet művészete. A tibeti és a kínai művészet kapcsolata az ország történelme folyamán egyre szorosabbá vált. Tibet művészete a vallás (a lámák) szolgálatában állott, és főleg a kolostorokban fejlődött. Az iparművészet egyes ágaiban azonban közvetlenül a nép eleven művészete öltött testet. A tibeti művészet legérdekesebb és legfejlettebb ága az építészet, amelyet

a monumentalitás és a komor előkelőség jellemez. A legjelentősebb építészeti emlékeket Tibet fővárosában, Lhasszában találjuk. Az erőd jellegű, kőből épült lakóházak világos színűre vannak festve (a házakat fehérre meszelik, a kiálló gerendákat barnára vagy kékre festik). Alaprajzuk általában négyszögalakú, a falak ferdék, felül közelednek egymáshoz. A tető lapos. A házakon sok az ablak, de főleg a felső emeleteken; a földszinti bejárathoz általában nem építenek állandó lépcsőt, helyette odatámasztott alkalmi lépcsőt használnak. A tibeti építészet legjelentősebb alkotása a tibeti uralkodó, a dalai láma többemeletes palotája Lhasszában (épült a XVI. században). A sziklás hegyen épített palotatömb harmonikus összhangban van a környező vidékkel, és szinte uralkodik a város felett. Fő épülettömbje, a „Vörös palota" öt felfelé hajló aranyozott kínai tetejű épületből áll; sötét vörös tömbje éles kontrasztot alkot a környező vakítóan fehérfalú épülettömbökkel. A domb lábától a palota mindkét oldalán cikcakkos vonalban húzódó kőlépcső vezet a főbejárathoz. A belső helyiségeket festmények, mozaikok, gazdag faragások díszítik.

Nagy fejlettségi fokot ért el Tibetben a szobrászat (sziklákba vésett domborművek, számtalan kisebb-nagyobb bronzszobor), úgyszintén a festészet (freskófestés, lenvászonra való festés). Jóllehet ezek a művek egyházi jellegűek, számos festészeti és szobrászati alkotásban a vallási fantasztikum mellett eleven megfigyelőkészség látszik.

Magas művészi színvonalon állnak a fémből öntött, vésett, kovácsolt dísztárgyak, amelyeket népi mesterek készítettek. Szép művészi kivitelben készülnek a szövetek, a szőnyegek, a faragott és festett fatárgyak: bútorok, szerszámok stb. Tibetnek a népi Kínával való újraegyesülése megteremtette az előfeltételeket a nép függetlenségi harcát szolgáló és az új élet, az új kultúra kialakítását elősegítő tibeti művészet fejlődéséhez.

A XX. század elején a forradalmi mozgalom fellendülésével, a feudális uralkodó osztály és a Kínát félgyarmati sorba süllyesztő imperialista betolakodók ellen vívott harccal kapcsolatban új irányzatok kezdtek érvényesülni a kínai művészetben. Az 1911-es forradalom után burzsoá demokratikus áramlat hatolt be Kína művészeti életébe, amely szembeszállt a feudális művészet megcsontosodott, elavult szabályaival. Az 1919 „május 4-i mozgalom" után azonban, amely új, haladó erőket hozott felszínre a művészet terén, ez a vérszegény, a nyugati burzsoá művészetet majmoló irányzat egybeolvadt a feudális irányzatokhoz ragaszkodó művészettel.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom a kínai dolgozó tömegek mozgalmának óriási fellendülését eredményezte. A haladó művészek csatasorba álltak a külföldi elnyomók és a belső reakciós erők ellen

hazájuk felszabadításáért. Az 1926—1927-es északi hadjárat idején nem egy művész közvetlenül részt vett a hadseregben folyó politikai munkában, és igen sokan közülük agitációs tömegmunkát végeztek a lakosság soraiban: politikai plakátokat, karikatúrákat, rajzokat készítettek stb. A második forradalmi polgárháború éveiben (1927—1936) a kínai művészetben vezető helyre került a fametszet, és mint a politikai eseményekre leggyorsabban reagáló tömegművészet, nagy fejlődésnek indult. A fametszet fejlesztésében igen komoly szerepe volt Lu Hszinnak. Lelkére kötötte a kínai művészeknek, hogy tanulmányozzák a szovjet metszeteket, széles körben propagálta a karikatúrát és a népművészet olyan formáit, mint például az újévi üdvözlőlapok. 1930-ban megalakult Sanghajban a Kommunista Párt irányítása mellett működő „Baloldali Művészek Szövetsége", amely a forradalmi művészifjúságot egyesítette soraiban. A kuomintangista hatóságok üldözték ennek a szervezetnek a tagjait. Jenanban még a harmincas években megalakították a Lu Hszin Képzőművészeti Akadémiát, ahol sok festőművész részesült politikai és művészeti kiképzésben.

A japán imperializmus elleni nemzeti felszabadító háború idején (1937—1945) a művészek többsége bekapcsolódott a propagandamunkába. A forradalmi beállítottságú művészek főleg Jenanban dolgoztak. A kínai művészet új fellendülésének kezdetét jelentette Mao Ce-tungnak az irodalom és a művészet kérdéseivel foglalkozó, az 1942. évi jenani tanácskozáson elmondott beszéde. Mao Ce-tung rámutatott arra, hogy „az irodalomnak és a művészetnek a munkásokat, a parasztokat és a katonákat kell szolgálnia"[1]. A haladó művészek belekapcsolódtak a dolgozó tömegek ideológiai átneveléséért folytatott harcba.

A harmadik forradalmi polgárháború időszakában (1946—1949) a kínai művészek (köztük Li Csün, Ku Jüan — született 1919-ben, Jen Han — született 1917-ben, Sao Jü, Caj Zso-hung, Vang Si-ko) lelkesen harcoltak hazájuk felszabadításáért, és műveikben a Felszabadító Néphadsereg győzelmeit, a földreform megvalósítását örökítették meg.

A kínai nép hatalmas győzelme, a Kínai Népköztársaság megalakulása (1949) új fejezetet nyitott a kínai művészet történetében. A művészet — először az ország történetében — teljes egészében a népet szolgálja, s a tömegek ideológiai nevelésének hathatós eszközévé vált. A művészek tevékenyen részt vettek az új, demokratikus Kína kialakításában. Nagy jelentőségre tett szert az olajfestészet, amely csak a XX. század elején honosodott meg Kínában. Vu Co-zsen („Li Jungnak,

[1] *Mao Ce-tung* Válogatott Művei. 4. köt. 161. old.

a munka hősének arcképe", 1950), Vang Si-ko („Mao Ce-tung és Csu Te történelmi találkozása 1928-ban", 1950, „A parasztok felcsapnak katonának", 1951), Tung Hszi-ven („Áldozatkész munka a felszabadult földön", 1950), Jen Han („Hazánk hegycsúcsain a győzelem zászlaját lengeti a szél", 1950) és mások, akárcsak a szovjet művészek, a realizmus útján haladnak előre.

A régi kínai festészet hagyományait követő festőművészek a klaszszikus hagyományokat új, realista módszerekkel kapcsolják össze, s a kínai nép életét és harcát hűen ábrázoló, mély eszmei tartalommal telített műveket alkotnak (Je Csien-jü „Kína népeinek nagy összefogása", 1952, Pan Jün „A Nagy Csatorna gátjának javítása" 1950, Csiang Csao-ho „Parasztasszony", „Őrség a Jalu folyónál", 1951 stb.). Nagy mesterségbeli tudásról tanúskodnak az idősebb művésznemzedék mai tárgyú képei, különösen Hszü Pej-hung (született 1894-ben) és Csi Paj-si (született 1860-ban) művei.

A fametszet (a színes fametszet is), ez a valóban népi tömegművészet, ugyancsak rendkívül nagy jelentőségre tett szert. A Lu Hszin Művészeti Akadémia végzett növendékei a hozzájuk csatlakozó művészekkel együtt kiváló műveket alkottak, melyekben a munkásokat, parasztokat, katonákat, az új élet építőit ábrázolják (Ku Jüan, Jen Han, Vang Si-ko, Li Hua, Li Csün és mások). A metszeteket készítő művészek számottevő sikereket értek el a valóban realista művészet megteremtéséért vívott harcban; újjáélesztették a klasszikus kínai metszetekre jellemző áttekinthetőséget és világosságot mind a rajz, mind pedig a színezés terén. A metszet különösen az olcsó lenyomatok (újévi üdvözlőlapok) formájában terjedt el. 1946-ban a felszabadított körzetekben litografált plakátokat adtak ki. Ezen az úton terjesztették a néptömegek között a felszabadító harc eszméit, népszerűsítették a népi hatalom új intézkedéseit. Peking felszabadítása után ezeket az üdvözlő lapokat fametszetek segítségével kezdték sokszorosítani, s ma már számos városban nagy példányszámban terjesztik őket. Az üdvözlő lapokat készítő művészek (Ku Jüan, Lin Kang, Jen Han, Csang Ting, Teng Su, Li Csi és mások) a kínai és a szovjet nép barátságát, a szabad kínai nép munkasikereit, a békéért vívott harcot stb. örökítik meg. Ez a művészeti ág mély eszmei tartalma, optimizmusa, a rajz kifejező ereje, a színezés gazdagsága folytán igen közkedveltté vált. Új tartalommal telítődtek a népi művészet olyan ágai is, mint a képeskönyv-sorozatok (Liu Csi-csuang és mások munkái) és az úgynevezett „ablakvirágok" — vagyis az ablaküvegre ragasztható rajzok — készítése.

A Kínai Népköztársaságban fellendült a karikatúra-rajzolás művészete. A karikaturisták (Hua Csün-vu, Je Csien-jü, Mi Ku, Csang Ting

és mások) keményen ostorozzák rajzaikban az amerikai agresszorokat, az áruló Csang Kaj-seket, a háborús gyújtogatókat. A plakátművészet csak a népi Kínában indult fejlődésnek. Igen népszerűek Csang Ting („Mao Ce-tung zászlaja alatt — előre!") és Szao Jü plakátjai.

Újból életre kel a Kuomintang-uralom alatt hanyatlásnak indult szobrászat. Az új Kína szobrászai, Vang Csao-ven, Ku Hao, Ku Ta, Csang Szung-ho, Hsziao Csuan-csiu és mások, Mao Ce-tungot, Lu Hszint, a felszabadító háború hőseit, munkásokat és parasztokat ábrázoló realisztikus műveket alkotnak.

Pekingben és más városokban igen sok új ház épül, amelyeknél az építészet régi hagyományai a legmodernebb építészeti vívmányokkal párosulnak.

A díszítőművészet újabb alkotásaiban a népművészek kifinomult művészi ízlése és nagy szakmai tudása mutatkozik meg. Gazdag hagyományok alapján fejlődik a hímzés. Az ország déli részén, Hangcsouban elterjedt a selyemszálakból szőtt arcképek készítése. Magas művészi színvonalra emelkedtek az iparművészeti zománckészítmények [például a Csang Ta-ming készítette tál (1950), amely egy ünnepi felvonulást ábrázol]. Valósággal bravúrosak a kovácsolt vasból készült finom cizellált tárgyak, a csont- és kőfaragványok. A Kuomintang-uralom alatt hanyatlásnak indult porcelánipar is újból életre kel.

A nagy kínai népnek minden lehetősége megvan ahhoz, hogy gazdag művészetét tovább fejlessze és még jobban felvirágoztassa.

XXII. ZENE

A kínai zene a világ egyik legősibb zenéje. Gyökerei az ősközösségi társadalom dalaihoz és táncaihoz nyúlnak vissza, amelyek már az időszámításunk előtti II. évezredben igen magas fejlettségi fokot értek el. A történelmi emlékek arról tanúskodnak, hogy a termés begyűjtésekor és az áldozatok bemutatásakor nagy dalos és táncos ünnepélyeket rendeztek, amelyet hu-nak neveztek. Már ebben a korban több ütőhangszert [bőrdob, fémharangok (csung, to, nao), csengő (ling stb.)] és fúvóhangszert [bambuszduda (jüe), az agyagból készült cserép-okarina (hszüan)] ismertek. A Csou korszakban (i. e. 1122—249) a társadalmi rend megváltozásával és a kultúra fejlődésével együtt tovább fejlődött a zene is. A dalok és a táncok élő tartalommal teltek meg, ugyanakkor a dal kezdett különválni a tánctól, és önálló művészetté lett. Konfucius a nagyrészt népi eredetű és Észak-Kínában elterjedt dalokból állította össze a „Dalok Könyvét" („Sicsing"), Csü Jüan költő pedig az áldozatok bemutatását kísérő dél-kínai dalok

alapján írta „Kilenc Dal" (vagy „Kilenc dallam", „Csiu ko") című művét, amely bekerült az ősi kínai költészet, a „Csu ce" (a Csu-uralom alatti költészet, az úgynevezett „Csu-strófák") kincsestárába. A dal- és táncművészet fejlődésével egyidejűleg a hangszeres zene is egyre tökéletesebbé vált, és új hangszerek keletkeztek. A „Dalok Könyve" már több mint 25 különféle hangszerről tesz említést: húros pengetőhangszerekről (csin, szö), fúvóshangszerekről (jüe, seng, ti, kuan) és ütőhangszerekről (harang — csung —, dob stb.). A Csou korszakban különleges udvari szolgálatot vezettek be — a Taszejüét, amelynek tagjai a dal- és tánczenét szolgáltatták, amellett zenére és táncra oktattak. (A Taszejüének 1464 tagja volt.) Ebben az időben kezd kialakulni a zenei tudomány is. Legjelentősebb ilyen mű a „Li csi" („Az illemtan könyve") című könyv „Jüe csi" („A zene könyve") című fejezete. Időszámításunk előtt körülbelül a IV. században a zeneteoretikusok felállították az ötfokú, pentaton-skálát, i. e. a III. században pedig a hét hangból álló skálát. Egy oktávon belül a hét alaphang mellett még az öt félhangot is felfedezték, ami aztán a teljes, 12 hangot felölelő kromatikus skála kialakulására vezetett. Ezek szerint tehát már a Csou korszakban kialakult a kínai zene fejlődésének szilárd alapja.

A Han korszakban (i. e. III. századtól i. u. III. századig) tovább fejlődik a népdal és a népi tánc. A Zenei Hivatal (Jüefu) keretében mintegy 800 dalnok és táncos volt, akiket Kína különböző vidékeiről gyűjtöttek egybe. A dél-kínai dalok és táncok északon is elterjedtek. Új népdalok keletkeztek, amelyek „Jüefu siko" dalok néven ismeretesek. Ezek a dalok a nép érzéseit, szenvedéseit, reményeit fejezték ki.

A Déli és Északi dinasztiák korában Ho Cseng-tien zeneteoretikus (370—447) bevezette az egyenlő hangközökkel felépített 12 fokú hangsort. Ez a fontos zeneelméleti vívmány meghatározta a Csou korszakban létrejött skálarendszer további fejlődését. Ugyanebben az időben, az Északi Csi-uralom alatt (551—577) jelentek meg az olyan dalok és táncok, amelyeknek már a való életből vett szereplőik és témáik voltak. Ilyen: a „Ta jao niang" („Éneklő és taktusra tipegő asszony") és a „Lanling-vang zsu csen csü" („Lanling fejedelem csatáiról szóló ének"). A Tang korszakban továbbfejlődik a dal- és a tánczene. Ebben az időben már tökéletesebbé válik a kezdetleges hangjegyírás is. Új költői forma születik, a négysoros versszak („csüe-csü") és új, bonyolult dal- és táncforma terjed el, a „tacsü". A későbbiek folyamán Tu Fu, Po Csü-ji, Li Po költők számos olyan dalt írtak négysoros versformában, amelyek a nép életéről szóltak. Ezek a dalok bekerültek a kínai zene és irodalom kincsesházába. A népdalból továbbfejlődő és zenei szerkezete szempontjából bonyolult tacsü a

későbbiek folyamán egészen elszakadt a népművészettől, s az udvari zenének igen kedvelt műfaja lett. A Szung korszak közepe táján (a XII. században) a tacsü egészen letűnik a színről. Csak néhány töredékes feljegyzés maradt fenn napjainkig arról, hogy ilyen műveket adtak elő.

A dalköltészet, mely a Tang korszakban érte el virágkorát, később a versírás szigorú, merev szabályai szerint fejlődött tovább (a sor kizárólag 5 vagy 7 írásjelből, vagyis 5 vagy 7 szótagból állhatott). Csak a X. században jön létre új dalforma, a „ce" (szabad mértékű versek), amely a zenészek számára a legkülönfélébb érzelmek kifejezését tette lehetővé. A mai napig is fennmaradt Csiang Kuj költő és zeneszerző (körülbelül 1155—1230) néhány ce dala, sőt némely dalnak részben a kottája is megvan.

A vokális zenéről szóló legrégebbi munka Csang Jen költő és zenész (született 1248-ban, meghalt 1320 körül) „Ce jüan" („A ce eredete") című könyve, amelynek a dalköltészet elméletét tárgyaló fejezete az énekművészet kérdéseit elemzi.

Már a Tang korszak vége felé elterjednek a „pienven" balladák, amelyek a népmeséket és a buddhista egyházi könyvekből vett epizódokat prózában és dalban beszélik el. A Szung korszak közepe táján Kung Szan-csuan dalnok és költő a ballada új formáját teremtette meg: a „csukungtiaó"-t (több részből álló ballada). A dal egyes részeinek megfelelően változott a dal hangneme, sőt a hangnemmel együtt a ritmusa is. A csukungtiaót szólóénekes énekelte, aki az énekét egy húros hangszer pengetésével kísérte. Ebben a formában írta Tung Csie-jüan (1190—1206) „Nyugati épületszárny" című művét.

A Ming korszakban (XIV—XVII. sz.) a csukungtiaót új dalforma, a „tance", a több részből álló ritmikus elbeszélés váltotta fel, ahol a szavalás énekléssel párosult, az éneket pedig húros hangszereken kísérték. A tance előadója énekes, szavaló és kísérő volt egyszemélyben. Ennek a formának a továbbfejlődéséből keletkezett a modern tance, a manapság Dél-Kínában honos „paocsüan" és a „taku" különböző formái (ezek: elbeszélések, dobkísérettel; az egyik előadó dobkísérettel énekel, a másik pedig húros hangszeren kíséri). Ez a műfaj Észak-Kínában napjainkban is igen elterjedt.

Már a Déli és Északi dinasztiák uralkodásának végén (a VI. sz. közepén) megjelentek az első párbeszédben írott művek, amelyeket dalok és táncok is tarkítottak. 400 évvel később, a Tang korszak végefelé a zenei forma fejlődése az operaművészet első csíráinak megjelenéséhez vezetett. Észak-Kínában a XII. században fejlődésnek indult a „cacsü" dalszínház, amelyet később „pejcsünek" (északi opera) neveztek el. Dél-Kínában (a déli Szungok uralma alatt) létrejön

a „nancsü" színház (a déli opera). A XIV. század közepe táján a délkínai népzenéből kialakult nancsü forma igen magas művészi fokra emelkedik. Kuan Han-csing drámaíró a XIII. század közepén a cacsü színház számára az észak-kínai népzenén alapuló mintegy 60 színművet írt. Mindegyik színmű négy felvonásos. Az énekszámokat egy művész adta elő, a többi szereplők pedig a prózai párbeszédeket mondták el. A Szung-, a Csin- és a mongol Jüan-dinasztia uralkodása alatt számos tehetséges drámaíró és zeneszerző alkotott a színház számára a nép életét tükröző színműveket. Ezek a művek a kínai operaművészet klasszikus örökségévé váltak.

A mongol dinasztia uralkodása alatt (XIII—XIV. század vége) a kínai zene fejlődésének új szakaszába lépett. Ekkor jelent meg a híres dalnoknak, Cse Jennek az énekművészetről szóló értékes munkája. Cse Jen elemezte a dalok előadásánál tapasztalható hiányosságokat, és rámutatott arra, hogyan lehet azokat kiküszöbölni. A XV. században a cacsü előadások hatására Észak- és Dél-Kínában egyaránt nagy fejlődésnek indult a színházi zeneművészet. Dél-Kínában ebben az időben érte el virágkorát a „kuncsü" (kunsani színmű). E műfaj fejlődésében nagy szerepe volt a dalnok és zeneszerző Vej Liang-funak (XV—XVI. század), valamint a későbbi drámaíróknak és dalszerzőknek. A XVI. század elejétől a kuncsü nemcsak délen, hanem északon is elterjedt. A XIX. században a kuncsü helyét a „pihuang" foglalja el, ebből fejlődik ki a „csinghszi" (a fővárosi opera). A pihuang mint műfaj még a XVIII. században keletkezett, mégpedig úgy, hogy a kuncsü hagyományokat és a legjobb helyi népi zenei és drámai motívumokat felszívta magába. Ez a színház lényegében a feudális társadalom uralkodó osztályait szolgálta, de műsorában olyan darabokat is találunk, amelyek a néptömegek harcát elevenítik meg. A pihuang-zene közelebb állt a néphez, mint a kuncsü-zene. A nép harcát, gondolat- és érzelemvilágát az ország különböző vidékein keletkezett helyi zenés színművek fejezték ki különösen tisztán.

A XVII. század közepétől Kelet-Kínában elterjedt a zenekari, többszólamú muzsika (az úgynevezett „si fan ku" vagy „cu hszi si fan"), amelyet fúvóhangszereken, húros és ütőhangszereken adtak elő. A XIX. század közepéig Észak-Kínában és az ország más vidékein is, a falvakban húros és fúvóhangszereken játszó népi zenekarok működtek. A falu fokozatos gazdasági tönkretételével együtt ezek a zenekarok is feloszlottak. A szólóhangszereken — a héthúros pipen és csinen — előadható zene nemzedékről nemzedékre szállva régmúlt időkből maradt ránk. A héthúros csinen előadható legrégibb és a mai napig fennmaradt dallam a „julanpu", amelyet Csiu Ming (494—590) jegyzett le a Csiesi nevű hegyi település dallamai alapján.

Csu Caj-jü, a Ming-dinasztia korának zeneteoretikusa, 1584-ben továbbfejlesztette a 12-fokú, egyenlő hangközökkel felépített kromatikus skálát, amelyet még Ho Cseng-tien hozott létre, és ezt a skálát a fúvós hangszerekre is alkalmazta. Az európai zenében a kromatikus skálarendszert csak a XVII. század végén dolgozták ki. Csu Caj-jü munkáját az uralkodó körök nem értékelték érdeme szerint, és gyakorlati alkalmazására sem került sor. Csu Caj-jü „Zenei hangok enciklopédiája" című könyve, amely a Ming korszakból származó több dalt és táncdallamot őrzött meg az utókor számára, zenetörténeti szempontból nagy értéket képvisel.

A XX. század elején a kultúra minden területén, így a zenében is, széleskörű felvilágosító munka indult meg. A tanintézetekben tantárgyként vezették be az ének- és zeneművészetet. Dalok keletkeztek, amelyek az új politikai eszméket terjesztették a városi kispolgári értelmiség között. Ezek a dalok a hazaszeretetet éneklik meg, és hangot adnak a nemzeti elnyomás elleni tiltakozásnak. Politikailag azért voltak haladók, mert felébresztették a népben a hazafias érzéseket. Könnyű és fülbemászó dallamuk közel állt a kínai zene hagyományaihoz. A tanintézetekben elkezdték a modern európai zene tanítását is. A Tang és a Szung korszakban használt hangjegyrendszert új kottaírás váltotta fel.

1919-ben Hsziao Ju-mej zeneszerző (1884—1940) Caj Jüan-pej burzsoá mecénás támogatásával zenei fakultást szervezett a pekingi egyetemen, ahol a tanítás az európai zeneiskolák tanterve alapján folyt. Az egyetemet végzett zenészek alaposan ismerték az európai zeneelméletet és zenetörténetet. Néhány más egyetemen is alakultak zenei fakultások, ezeknek működését azonban az északi militaristák 1924-ben betiltották. 1927-ben Caj Jüan-pej és Hsziao Ju-mej konzervatóriumot létesített. Erre az időre esik Csao Jüan-zsen zeneszerző (született 1892-ben) munkássága. Ő írta a „Dal a munkáról" és a „Dalocska a kelmevásárról" című dalokat. Csao Jüan-zsen azonban még nem tudott megszabadulni bizonyos előítéletektől, s ez csökkenti műveinek értékét. A gyermekek zenei nevelését nagyban elősegítették Li Csin-huj egyes művei.

A Kínai Kommunista Párt megalakulása után, különösen az 1924—1927-es első forradalmi polgárháború kezdetén, jelentősen megnövekedett a néptömegeknek az ország zenei életében betöltött szerepe. Mindenütt elterjedtek a forradalmi dalok (az „Internacionálé", az „Ifjú Gárda" és más dalok), amelyeket az egész nép énekelt, s amelyek harcra mozgósítottak az elnyomókkal szemben. A második forradalmi polgárháború idején (1927—1936) egyre több munkás, paraszt és kínai vöröskatona kapcsolódik be a gyorsan fejlődő zenei életbe.

1930-ban a Kínai Kommunista Párt vezetésével létrejött a „Baloldali Színművészeti Dolgozók Ligája", 1932-ben pedig Nie Er (1912—1935) és Lü Csi (született 1909-ben) haladó zeneszerzők megalakították a forradalmár zenészek körét. Ebben az időszakban számos hazafias tömegdal keletkezett, amelyek nagy szerepet játszottak a japánellenes háború idején a nép mozgósításában. A forradalmi harc első éveiben írta Nie Er „Az önkéntesek indulójá"-t, amely a Kínai Népköztársaság állami himnusza lett, a „Nagy út" című dalt, és több mint 30 filmdalt. Műveit realista irányzat és harcos forradalmi szellem jellemzi.

A kuomintangista reakciósok a japánellenes háború (1937—1945) első napjaitól kezdve nyílt hadjáratot indítottak a Kommunista Párt ellen. Elnyomták a népi kultúrát és a nép szabadságszerető törekvéseit. Ebben az időszakban a japánellenes zene központja Jenanba helyeződött át. Az ellenség mögöttes területén a Kínai Kommunista Párt irányítása alatt álló vidékeken kibontakozott a hazafias dalszerzési mozgalom, amelynek kezdeményezői és szervezői a katonai egységek voltak. 1939 tavaszán Hszi Hszing-haj zeneszerző több sikerült zeneművet komponált („Kantáta a Huanghóról" stb.), amelyek a kínai nép megingathatatlan eltökéltségét fejezik ki a nagy felszabadító háború továbbfolytatására. Hszi Hszing-haj kiemelkedő kórusműve még a „Harc a termelésért" című dal. Ez a dal a kínai nép munkalendületét tükrözi, amely a japán betolakodók ellen viselt háború éveiben bontakozott ki. Ebben az időszakban számos fiatal zeneszerző tűnik ki, akik tömegdalaikkal az ellenséggel szembeni harcra lelkesítik a népet. A reakciós Kuomintang-uralom alatt levő vidékeken a forradalmi zeneszerzők a legnehezebb körülmények közepette is tovább írták tömegdalaikat, melyek harcra mozgósították a dolgozókat a reakciós Csang Kaj-sek uralom ellen.

Mao Ce-tungnak az írók és művészek 1942. évi jenani tanácskozásán elmondott beszéde utat mutatott az íróknak és művészeknek, és világos eszmei programmal vértezte fel őket. Mao Ce-tung rámutatott arra, hogy az irodalom és a művészet legfőbb feladata a nép szolgálata. Mao Ce-tung felszólalása új korszakot nyitott a demokratikus Kína zeneművészetének fejlődésében is. Ennek a korszaknak a kezdetét jelzik az olyan zenei alkotások, mint An Po „Két testvér ugart tör", Liu Csi „Üdvözlet a Vörös Hadseregnek!", Li Cse-fu „Üdvözöljük a győzelem napját" című műve, Ma Ko, Csang Lu és Csü Vej operája: a „Fehérhajú lány" stb. Ettől az időtől kezdve egymás után láttak napvilágot a jobbnál jobb művek (Ho Szing „Kommunista Párt nélkül nincsen új Kína", Huan Jüan „Induló a demokratikus államépítésről", Ma Ko „Erősek vagyunk", Csang Lu „Csasztuska a Peking—

Hankou vasútvonalról", Sen Ja-vej és Csuan Ta-jin „Kórusdal a huaj-haji csatáról", Hang Haj „Takuan megtámadása" stb.).

A Kínai Népköztársaság megalakulása (1949) hatalmas történelmi jelentőségű esemény volt, amely a kínai nép életének és kultúrájának minden területére kihatott. Hallatlanul fellendült a zeneművészet is, amely főleg a tömegdalok és az operák formájában fejlődött tovább, s olyan témák felé fordult, mint a világbéke megvédése, az amerikai agresszorok elleni harc, Korea megsegítése, a földreform végrehajtása, az ellenforradalom maradványainak felszámolása. A zeneszerzők és muzsikusok közül igen sokan a kínai önkéntesekkel együtt a koreai frontra mentek, hogy így közvetlen benyomások alapján énekelhessék meg a nép igazságos szabadságharcát. A kínai zeneművészek tevékenyen részt vesznek a felszabadult parasztság új életének megteremtéséért folytatott harcban, az ellenforradalom elfojtására irányuló törekvésekben. Ezt a témát dolgozza fel Csou Vej-cse „A kínai népi önkéntesek harci dala", Csang Lu „Vang anyó békét akar", Csü Hszi-hsziang „A világ népeinek egysége", Je Lin „Ki kit táplál", Ma Ko „Szétzúzzuk az ellenforradalmat" című dala, valamint más tömegdalok. Rendkívül népszerűek a hazafias érzelmeket kifejező dalok, így Vang Hszin „Dal a hazáról" vagy Si Le-men „Erlangsangról szóló ének" című művek, amely utóbbi Délnyugat-Kína felszabadítását énekli meg.

Számottevő eredményeket értek el a kínai zeneszerzők a filmzene terén is (Ma Ko, Csü Vej és Csang Lu „Fehérhajú lány", Csang Kuocsang és Ko Jen „Acélkatona", Ho Lu-ting „A sangzsaói koncentrációs tábor"). Tovább fejlődik a hangszeres zene. A „Szövaj vucsü"-t — Ma Sze-cung táncjátékát —, Ho Lu-ting „Táncmulatság"-át és „Az új demokrácia indulójá"-t vagy Ma Ko „Kórusdal Észak-Senhszi-ről" című művét stb. országszerte ismerik. Az új Kína zeneszerzői elsajátítják a marxizmust-leninizmust, és — szem előtt tartva Mao Ce-tungnak az irodalommal és a művészettel kapcsolatos útmutatásait — igyekeznek ezt a tanítást alkotómunkájukban érvényesíteni. A zeneszerzők feladatuknak tekintik a nép életének és harcainak tanulmányozását, és arra törekednek, hogy műveikben hangot adjanak az új Kína dolgozó tömegeinek életében végbemenő forradalmi átalakulásnak. A kínai zeneművészek elmélyülten tanulmányozzák a nemzeti zenekultúrát, elsősorban a kínai népzenét, mert ezáltal tág lehetőségük nyílik a kínai zenekultúra legjobb hagyományainak elsajátítására és továbbfejlesztésére. Az ország felszabadulása után A Kínai Népművészet Tanulmányozására Alakult Társaság és a Kínai Zenészek Országos Szövetsége hozzálátott a népzenei alkotások összegyűjtéséhez, lejegyzéséhez, rendszerezéséhez és tanulmányo-

zásához. A tiencsini Központi Konzervatórium és más szervek is foglalkoznak a népzenével. A kínai zeneszerzők új művei azt mutatják, hogy a népzene tanulmányozása és felhasználása termékenyítően hat a nemzeti zene fejlődésére.

A népi kormány támogatásával tovább fejlődik a Kína területén élő nemzetiségek kultúrája is. Ezek a nemzetiségek állandó összeköttetésben vannak a kínai néppel és egymással, ami kétségkívül jótékony hatással van az ország zenekultúrájára, és elősegíti annak felvirágzását.

A haladó kínai zeneszerzők mindig szoros kapcsolatban álltak a szovjet zenekultúrával. Már 1925 előtt számos forradalmi dalt fordítottak le kínai nyelvre. A szovjet zeneszerzők (Alekszandrov, Dunajevszkij, Novikov és mások) dalköltészete nagy hatással volt a kínai zene fejlődésére. A kínai nyelvre lefordított szovjet dalok hamarosan igen népszerűek lettek Kínában. Ezek a dalok segítették a kínai zeneszerzőket a szocialista realizmus módszerének elsajátításában. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1948 február 10-i határozata Muragyeli „A nagy barátság" című operájáról, és Zsdanovnak a szovjet zenei szakemberek tanácskozásán az SZK(b)P Központi Bizottságában 1948-ban mondott beszéde nagy hatással volt a kínai zeneművészet fejlődésére. A Kínai Népköztársaság megalakulása után még szorosabbá vált a kapcsolat a kínai és a szovjet zene között.

Az új Kínában mindenütt öntevékeny zenekarok létesültek, melyeknek munkája igen szoros kapcsolatban áll a néptömegek életével. Úgyszólván minden gyárban, bányában működnek kultúrcsoportok, amelyeknek munkájában főleg az ifjúmunkások vesznek részt. A szakszervezetek Talienben (Lüta), Mukdenben (Senjang), Tiencsinben, Sanghajban és más városokban fúvószenekarokat, népi fuvós- és vonószenekarokat szerveztek. Sok üzemben zenei szakkörök alakultak, melyeknek tagjai az üzem életéről szóló dalokat komponálnak. Sanghajban, Nankingban, Csungkingban és más városokban külön e célra alakult szervezet irányítja a munkások öntevékeny zenekarait. A parasztok kultúrcsoportjait a parasztklubok irányítják. A falvakban gyakran tartanak zenés színházi előadásokat, népi zenekarokat és zenei köröket szerveznek, melyekben főként nők és gyermekek működnek közre.

Pekingben, Sanghajban, Talienben, Harbinban és más városokban zenei tanfolyamok indultak, amelyeken a dolgozók termelőmunkájuk megszakítása nélkül tanulhatnak.

Kínában két konzervatórium működik: a Központi Konzervatórium Tiencsinben, és annak tagozata Sanghajban. A forradalom

előtt Kínában a munkások, parasztok és általában a dolgozók gyermekeinek nem volt lehetőségük arra, hogy zeneművészeti főiskolán tanuljanak. A zenei oktatás elszakadt a néptömegek igényeitől, és a nyugat-európai zene előtti hajbókolás, a nemzeti zenekultúra lebecsülése jellemezte. Ma már egészen más a helyzet. A művészet a nép kincsévé vált. A zenetanításban igen nagy figyelmet szentelnek a nemzeti zenekultúra és az európai klasszikus zene tanításának.

Kína központi zenei szervezete a Kínai Zenészek Országos Egyesülete. Tagjai zeneszerzők, zeneteoretikusok, kritikusok, zeneművészek, énekesek, karmesterek, zenetanárok, végül az öntevékeny zenei körök szervezői és vezetői. Az egyesület feladata, hogy megszervezze és a társadalom életével még szorosabb kapcsolatba hozza tagjainak alkotómunkáját.

A kínai népzene tartalmát, formáját és jellegét tekintve rendkívül sokoldalú; az ország egyes vidékeinek sajátos történelmi fejlődése, életmódja és nyelve tükröződik benne. Kína különböző vidékeinek saját ősi népművészeti hagyományai, saját dalai, táncai, hangszeres zenei alkotásai vannak. A kínai nép számtalan munkadalt, elbeszélő és hőskölteményt, lírai dalt, vallásos éneket, rengeteg hangszeres és táncdarabot alkotott. A népdalok között igen sok paraszti munkadalt találunk. Rendkívül elterjedtek a városi szegény nép, a kulik, kézművesek, kikötői rakodómunkások, csónakosok dalai. Ezeket a dalokat igen gyakran a kizsákmányolókkal szembeni ellenállás szelleme hatja át. A nép zenéje megeleveníti a történelmi eseményeket, a mongol támadók elleni harcot, a XIV. és a XVII. századi parasztfelkeléseket, az 1851—1864-es tajping felkelést stb. A népzene legősibb alkotásai közé tartoznak a különböző szertartásokkal kapcsolatos énekek és hangszeres zenedarabok. A házavatás, temetés, az ősökről való megemlékezés alkalmával végzett szertartásokat zenével kísérték.

Történelmi fejlődését tekintve a kínai zeneművészet szöges ellentétben áll a feudális uralkodó körök zenéjével. A merev szabályok közé szorított, megcsontosodott formákon alapuló udvari muzsika az udvari ceremóniákkal és a vallási kultusszal volt kapcsolatos.

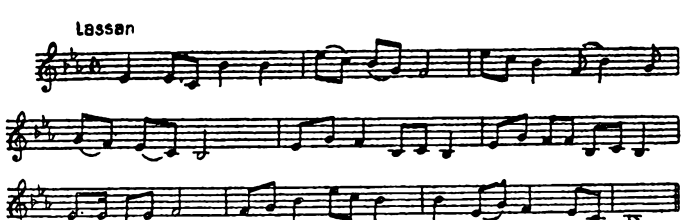

Népdal Senhszi tartományból

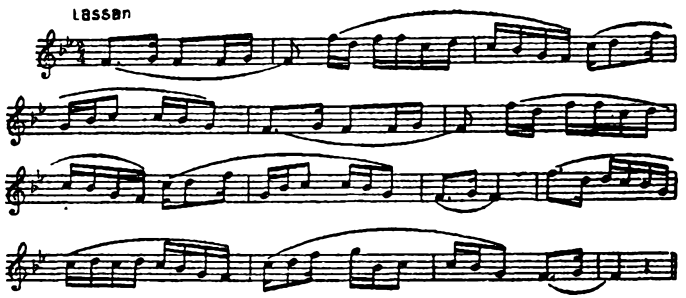

Lírai dal. Jünnan tartományban lejegyzett dallam

A kínai népzene a nép gazdag érzelem- és gondolatvilágát, az évszázadok során szerzett óriási művészi tapasztalatait, az élethez, a természethez való viszonyát fejezi ki. A kínai népzene dallamos, szabadon áradó. A népi dallamok nagy hangterjedelműek, s ez lehetővé teszi a hatod, heted, nyolcad, kilenced, tized hangközök alkalmazását. A kínai dalokat nagyfokú ritmikai hajlékonyság jellemzi. Az ütemek főleg párosak, $\frac{3}{8}$ vagy $\frac{4}{4}$-esek, de gyakori a páratlan ütemű szerkesztés is.

A kínai népzene alapjában véve egyszólamú muzsika. A népi zenekaroknál azonban előállhat többszólamúság olyan módon, hogy az egyes kísérő szólamok (a dallam cifrázásával, variálásával) eltérnek az unisono előadott dallamtól, vagy pedig a szólóéneket néhány húros hangszeren pengetéssel kísérik (kvart vagy kvint összhang). A kínai népi énekmondók a dalok előadásánál gyakran rögtönöznek is, a különböző díszítő elemekkel szabadon cifrázzák a dallamot.

A kínai tudósokat a legrégibb idők óta foglalkoztatják a zeneelmélet problémái. A hangtan törvényeiből kiindulva felépítették az egy oktávon belüli 12 hangból álló kromatikus skálát, amelyet lü-lü-nek neveztek. Ez a hangsor a lü nevű akusztikai műszeren meglévő hangok egymáshoz való viszonyán alapul. A lü 12 sípból álló mérőműszer, amelyet kezdetben bambusznádból, később rézből vagy kőből készítettek. Sípjainak hosszát és keresztmetszetét a régi leírások rögzítik; előírják egyúttal a hosszra és súlyra vonatkozó arányszámokat is. A pontos hangrendszer létrehozása állami jelentőségűvé vált. Az e téren bevezetett reformokról a kormány hozott rendeleteket. A kínaiak már az ókorban tudták, hogy két levegőoszlop vagy húr hosszánál az 1 : 2 arány oktávot a 2 : 3 arány tiszta ötödöt stb. ad. A kínai tudósok a hangsor felépítésénél a kvintet vették alapul. Eszerint a lü 12 sípja a következő hangokat adja:

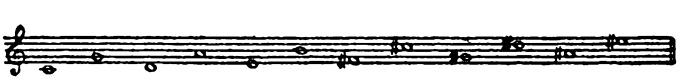

Ha ezeket a hangokat egy oktávon belül helyezzük el, a következő hangsort kapjuk:

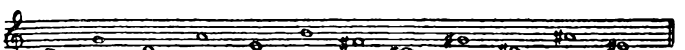

A hangsor minden hangjának külön írásjel felelt meg, ezeken az írásjeleken épült az ősi kínai hangjegyírás.

Az ókori kínai filozófia tanítása szerint a művészet, a zene a menny ajándéka; a világegyetem harmóniájának törvényein alapul, és igen erős hatást gyakorol az emberekre. Ezzel magyarázható az a bonyolult jelképrendszer, amely a hangsor minden egyes fokát a természet és az ember életéről való meghatározott képzetekkel kapcsolta össze. Minden hangot bizonyos szín jelöl, amelynek ismét szimbolikus jelentősége van. A kínai zenében a hangnemek olyan ötfokú zenei rendszeren épülnek fel, amelynél az egyes hangok között egész vagy másfél hangtávolság van. A hangok egymáshoz való viszonyától függően öt különböző hangsor alakul ki (ezek: a kung, a sang, a csüe, a cseng és a jü). A pentatonnal azonban még korántsem merítettük ki a kínai zenében előforduló hangnemek gazdagságát. A népdalban éppenúgy, mint a régi és új, nem népi eredetű kínai zenében, megtaláljuk a diatonikus hangsor negyedik és hetedik fokának megfelelő kiegészítő hangokat, a pien-cseng és a pien-kung hangokat. Kína különböző tartományainak népzenéjében gyakran találunk olyan dallamokat, amelyek különböző hétfokú hangsorokra épülnek. Szema Hszien, a kiváló történész műveiben megtaláljuk a kínai hangnemek többé-kevésbé teljes elméletét. Szema Hsziennek sikerült elméletileg megalapoznia és kidolgoznia az öt hangból álló kínai zenei rendszer felépítésének elvét. A dallamok elemzésében komoly érdemeket szerzett Sen Jüe (441—513), a nagy költő és nyelvész.

A kínai hangszerek rendkívül sokfélék. Legtöbbjük eredete még az ókorba nyúlik vissza. A kínai zenetudósok műveikben a hangszereket főleg aszerint osztályozzák, hogy milyen anyagból készültek. Így megkülönböztetnek kő-, fém-, selyem-, bőr-, fa-, bambusznád-, tök- és agyaghangszereket. A húros pengetőhangszerek közül legfontosabb a csin (a hangszer teste fából készült, 5—7 selyemhúr van kifeszítve rajta) és a négyhúros pip, a lant prototípusa. A legkedveltebb népi hangszer a kéthúros, vonós hucsin (vagy erhu). A fúvós hangszerek között a hosszanti és keresztirányban fújható fuvolák, bronztrombiták, okarinák, nádból készült sípnyelvvel szóló sípok minden lehetséges fajtáját megtaláljuk. A kínai zenekarokban gyakran megtaláljuk a több sípból álló seng-et, amelynél a fujtatózsák-rész tökből készült. A seng sípjainak száma 13 és 24 között ingadozik. A kínai hangszerek között nagyszámban találunk ütőhangszereket is. A pien-csung kromatikusan hangolt 12 rézcsengettyűből áll (néha a csengettyűk száma eléri a 24-et is). A hagyományos kínai zenekar jellemző sajátossága az, hogy kőhangszerek is vannak benne. Ezek a hangszerek úgy adnak hangot, ha a farámába foglalt lapos, síma kőlapra kalapáccsal ráütnek. Több (néha 12 vagy 16) ilyen — jobbára nefritből készült — kőlapból áll a piencsing, amelyet főleg az udvari és a templomi zenekarokban használtak. A kínai zene sajátos hangzásához még a nagyszámú és sokféle gong és dob is hozzájárul. Ezeket bronzból, agyagból, fából, tökből, bőrből, hólyagból stb. készítik. A hangszerek hangolását részletes és szigorú előírások szerint végezték;

előírták azt is, hogyan kell játszani rajtuk, s milyen legyen az egyes hangszerek egymáshoz való viszonya és a zenekarban elfoglalt helye. A „Csou szabályok" („Csou li") című könyv leírja az udvari és templomi zenekarokat, s szabályokat tartalmaz, amelyek megállapítják, hogy a zenekaroknak mikor, hol, milyen körülmények között mit kell játszaniuk. A Han-dinasztia uralkodása alatt az udvari zenekar igen nagyméretű volt (829 tagból állt). A zenekar mellett külön táncos (132 fő) és énekes csoport is volt. A kínai zene és színház fejlődésére nagy hatással volt a Hszüan-cung (713—756) császár által alapított „Körtefák alatti iskola" (melyet a császári palota kertjében helyeztek el). Ebben az iskolában 300 zenész tanult. Az iskola képzett zenészeket és művészeket nevelt, akik jártasak voltak mind az éneklés és a zene művészetében, mind pedig a némajátékban és a táncban.

XXIII. SZÍNHÁZ ÉS MOZI

A kínai színművészet kialakulása a népdalokra és a népi táncokra vezethető vissza. A legrégibb kínai írásos emlék, a „Sicsing" (a Dalok Könyve) azt bizonyítja, hogy az i. e. II. évezred elején énekes-táncos szertartásokat végeztek a szellemekhez való könyörgések alkalmával a papnők (sámánnők). Az i. e. VIII—V. században megjelentek a császári udvarban az énekesek és táncosok. A Han-dinasztiák uralkodása idején (i. e. 206-tól i. u. 220-ig) és a Három-császárság időszakában (220—280) elterjedtek az udvari előadások. Az ének- és táncszámokon kívül a komikusok is felléptek. A konkrét tartalommal rendelkező énekes-táncos előadások megjelenése az északi Csi császárság idejére (551—577) esik. Az első színházi iskolát Hszüan-cung császár (713—756) alakította meg a Tang-dinasztia uralkodásának idején (618—906). A ce költői műfaj (románc, meghatározott dallamra írt szabad ritmusú versek) feldolgozása elősegítette a csukungtiao műfaj kialakulását. Ez a műfaj a prózai elbeszélést (novellák és elbeszélések színre alkalmazását) költemények éneklésével kapcsolta egybe. (Az éneket dobbal és húros hangszerekkel kísérték.) Innen ered a kínai zenés dráma, amely a X—XII. században alakul ki. Ebben az időben jelennek meg az első hivatásos színjátszó csoportok. A legelső kínai színházi műfaj a cacsü volt, amely rövid zenés drámai színmű. Ez a műfaj különösen a XII. században volt népszerű.

A mongol hódítók uralmának időszakában (1280—1368) a színház fontos társadalmi szerepet töltött be, gyakran kifejezte a nép tiltakozását a gyűlöletes idegen uralom ellen. Ebben az időben alakul ki a kínai dráma klasszikus formája. Ezt a drámát a szerkezet egyszerűsége és pontossága, a konfliktus feszültsége jellemezte. A párbeszédek világosak voltak, s a nép által beszélt könnyen érthető nyelven folytak. Mindez azt bizonyítja, hogy a színház közel állt a néphez,

s fokozta a nép aktivitását a mongol iga elleni harcban. Kína északi részén a cacsü színmű alapján kifejlődött a pejcsü műfaj. E műfajban főként történelmi tárgyú, hősökről szóló (legfeljebb 4 felvonásos) színművek szerepeltek. Egy színész az énekszólamokat énekelte, a többi szereplő párbeszédet folytatott. A XIII. században a pejcsü színház számára olyan kiváló drámaírók írtak, mint például Kuan Han-csing, a „Tou O sérelme" című dráma és sok más mű szerzője, Vang Si-fu, a „Nyugati épületszárny" című nagyszerű lírai dráma írója, Po Pu, a Kína történelmi múltját megéneklő „Eső a pálmaligetben" című dráma szerzője, Ma Cse-jüan, az „Ősz a Han-palotákban" című hazafias színmű szerzője és még más írók, akik a hódítók uralma alatt sínylődő nép szenvedéseit beszélték el. Az a körülmény, hogy a kulturális élet középpontja délre helyeződött át, ahol megalakult a dzsürcsik által levert Szung-dinasztia (XII. sz.), hatalmas lendületet adott a népi színház, a nancsü (déli opera) fejlődésének, amelyet később (a XIV. századtól) csüancsinek neveztek. A déli drámákban nem volt meg az a szerkezeti összhang, amely az északi színműveket jellemezte. Ezek a színművek túlságosan sok felvonásból álltak, a konfliktusok és a szereplő személyek jellemei viszont e darabokban bonyolultabbak lettek, mindegyik hős énekelhetett szólót és mindegyik folytathatott drámai párbeszédet. A csüancsi műfaj legismertebb színműve „A lant története", amelyet Kao Cö-cseng írt.

A XVI. századtól kezdve nagyon elterjedt a kuncsü színház, amely a déli operából keletkezett (Csianghszi tartomány Kunsan kerületében). A kuncsü fejlődésében nagy szerepe volt Pej Liang-funak, a kitűnő színművésznek és zeneszerzőnek. A kuncsü átvette sok más népi színház tapasztalatait, és országos jelentőségre tett szert. Sikerét a műsoron szereplő darabok demokratikus irányának köszönhette. Ezek a darabok a nép életének hősies és hazafias motívumokkal teli eseményeit ábrázolták. A kuncsü színház darabjai között szerepel Pej Liang-fu és Liang Csen-jü „Hogyan mosta ruháját a Huansa folyóban a szép Hszisi", Tang Hszian-cu „Bazsarózsa-lugas", Hung Seng „Az örök élet palotája" és Kung Sang-zsen „Barackvirágos legyező" című színműve. Ez utóbbiban a hazáját hőn szerető költő a mandzsu hódítók által elpusztított Nankingot siratja.

A XVII. század végén a kuncsü hanyatlásnak indul. Az arisztokrácia és a mandzsu uralkodóház a saját ízléséhez idomítja és a tömegektől távol álló ideológiával tölti meg ezt a műfajt. A kuncsü elveszti népi jellegét. A kuncsü helyett azonban új színházi formák születnek. Így például Hupej és Senhszi tartományban a XIX. század közepe táján megjelenik a pihuang és a csincsiang műfaj. Ugyanebben az időben több helyi színházi műfaj összeolvadása révén kialakult a

csinghszi zenés drámai színház (pekingi vagy fővárosi opera), amely ma is a kínai klasszikus dráma nemzeti színháza. Ezt a színházat a színészi alakítás rendkívüli sokoldalúsága, a plasztikai, drámai, zenei kifejezőerő és a mozgásművészet eszközeinek lehető legtökéletesebb kihasználása jellemzi. A klasszikus színház bonyolult, évszázados kultúrája elsősorban sajátszerű művészi kifejezőeszközeivel tűnik ki. A színpadon úgyszólván egyáltalán nincs díszlet. A cselekmény idejét és helyét megfelelő zenei motívumokkal érzékeltetik. A színészi alakítás jellemző sajátossága az elképzelt tárgyakkal való játék, az egyes színházi kellékek jelképes használata (például az ostor a színész kezében azt jelenti, hogy lovagol, az evező azt, hogy csónakázik stb.). A színészeknek az a törekvése, hogy általánosítsák a színpadi kifejezőeszközöket, szükségessé tette a színészi alakítás egyes fogásainak kötelező bevezetését. Bizonyos mozdulatok, a járás, a kikészítés, a szereplő ruhájának színe és szabása az illető személy jellemének sajátosságaira, társadalmi helyzetére stb. utal. Ha például a hőst félelem keríti hatalmába, akkor a feje fölött rázza a kezét, ha haragjának akar kifejezést adni, fejét válla közé húzza. A becsületes hős arcát vörösre, az árulóét fehérre, a bátorét sárgára festik. Az arany színt az istenek, szellemek stb. ábrázolására használják. A kínai klasszikus színházban öt állandó szerep van: 1) a seng (pozitív férfiszerepek); ez két csoportra oszlik: a venre (polgári személyek) és a vura (katonák). Életkor szerint laosengre (öregekre) és hsziaosengre (fiatalokra) oszlanak; 2) a tan (női szerepek); alcsoportjai: a laotan (éltes asszonyok), csengtan (fiatal erényes asszonyok), huatan (szolgálók, félvilági nők), taomatan (amazonok); 3) csin vagy ta hua lian (főként katonai személyek); e csoportba a jellegzetes pozitív és negatív szerepek tartoznak; 4) a csou — a komikus szerepek csoportja; 5) a mo — a másodrangú szerepek csoportja. Minden szerepnek megvannak a maga ábrázoló eszközei. A Pekingi Színházhoz sok kiváló színművész neve fűződik. Ilyenek például Tan Hszin-pej, Vang Jao-csing, Jang Hsziao-lou, Mej Lan-fang, Cseng Jan-csiu, Csou Hszin-fang, Hsziung Huj-seng stb. Ezek a művészek a tökély magas fokára emelték a színművészet technikáját, s egyben jelentősen elmélyítették a hagyományos színpadi jellemek pszichológiai alakítását.

A pekingi operán kívül igen sok helyi színház is van Kínában, amelyek ugyanolyan művészi hagyományok alapján játszanak, de az előadásokat a helyi dialektusban tartják, és darabjaik tökéletesebben ábrázolják a kínai parasztság életét.

A XX. század elején történtek az első kísérletek az élet igényeit megközelítő újtípusú realista színház megalakítására. Nem sokkal az 1911-es forradalom előtt a kínai diákok — akik között ott volt

a kínai színház mai kiváló művelője, Oujang Jü-csian is — Tokióban megszervezték a „Tavaszi Fűzfa" nevű színtársulatot, amely európai színműveket mutatott be. E színház munkatársai felvilágosító feladatokat tűztek ki célul; kapcsolatban voltak a forradalmi mozgalommal. Jüan Si-kaj diktatúrája idején, amely a forradalom után vette kezdetét, üldözték az ilyen kezdeményezéseket, s ezért az európai típusú színházak fokozatosan szórakoztató jelleget öltöttek. A régi színház megreformálására az 1919. évi imperialistaellenes és antifeudális „május 4-i mozgalom" időszakában tettek ismét kísérleteket. Az öntevékeny diákkörök keretében olyan egyfelvonásos színdarabokat adtak elő, amelyeknek az akkori idők forradalmi mozgalma szempontjából mozgósító jelentőségük volt. A kínai nép mind jobban megismerkedik az orosz és a nyugat-európai drámaírók alkotásaival. Az 1924—1927. évi első forradalmi polgárháború után a forradalmi támaszpontok területén új, munkás-paraszt színházak kezdtek alakulni. A sanghaji haladó színházi értelmiség (Tien Han színműíró irányításával) a „Hankuosö" nevű szervezetben egyesült. 1930-ban megalakult az úgynevezett Baloldali Színművészeti Dolgozók Ligája. A harmincas években a sanghaji színpadon bemutatták Gogol „A revizor", Osztrovszkij „A vihar", Tolsztoj „És a fény világít a sötétségben", Gorkij „Éjjeli menedékhely", Ibsen „Nóra" című művét, valamint más orosz és nyugat-európai színműveket. Kialakult a realista nemzeti drámaírás is. 1935-ben és 1936-ban színre hozták Cao Jü kínai drámaíró „Vihar" és „Napfelkelte" című, a tőkés rend visszásságait leleplező műveit. A haladó értelmiség kezdeményezései azonban sem a huszas, sem a harmincas években nem tudtak fejlődésnek indulni a Kuomintang-klikk terrorja miatt. A haladó beállítottságú színművészekkel szemben megtorlásokat alkalmaztak, a színtársulatokat üldözték, az előadásokat betiltották.

A japánellenes háború időszakában (1937—1945) elmélyült és meggyorsult a haladó értelmiség eszmei átalakulásának folyamata. A kínai nép nemzeti felszabadító mozgalma számos alkotó feladatot állított a színművészet dolgozói elé; a színházat teljesen a nép érdekeinek szolgálatába kellett állítani. A kínai színház további fejlődése útjának meghatározása szempontjából döntő jelentőségük volt Mao Ce-tung beszédeinek, melyeket 1942-ben az irodalom és a művészet kérdéseivel foglalkozó jenani tanácskozáson mondott. Mao Ce-tung hangsúlyozta, hogy az irodalomnak és a művészetnek elsősorban a munkásokhoz, a parasztokhoz és a harcosokhoz kell szólnia. A Mao Ce-tung által kitűzött eszmei program meghatározta a kínai színház realista tendenciáinak fejlődését. Jenanban és azokban a tartományokban, amelyek a demokratikus erők ellenállási bázisai voltak az ellenség

mögöttes területén, új színházi műfaj keletkezett: a jangkohszi, amely az ősrégi kínai népi dalos-táncos előadások (a jangko) alapján fejlődött ki. A jangkohszi a népünnepélyek legkedveltebb látványossága lett, és az öntevékeny körökben is nagyon elterjedt. Eleinte ezek időszerű rövid jelenetek voltak, énekkel és tánccal egybekötve. Egyeseket, például „A testvérek feltörik az ugart", „A férj és a feleség írni tanul", a „Szervezkedjetek" című darabot a színjátszó csoportok mind a mai napig játsszák. Az idők során ezeket a kis színdarabokat többfelvonásos drámává fejlesztették (Ma Csian-ling „Ősi gyűlölet" és „A szegényparaszt bosszúja" című műve stb.). E színművek versben írt monológjait különböző népi dallamokra éneklik. 1945-ben Ho Csing-cse és Ting Ni költők Ma Ko, Csang Lu, Csü Vej és Huang Cse zeneszerzőkkel együtt mai tárgyú zenés drámát alkottak a jangkohszi színház számára „A fehérhajú lány" címmel. Ezt a darabot a jenani Lu Hszin színművészeti akadémia színjátszó csoportja mutatta be először, színrevitele fontos szakaszt jelent a kínai színjátszás történetében. „A fehérhajú lány" című zenés dráma rendezésére a realista, kifejező játék jellemző, amely megtartja a klasszikus művészet bizonyos hagyományait is (énekmonológok, a színészek jelképes tárgyakkal való játéka stb.).

A negyvenes évek folyamán Jenanban és a felszabadított területeken megkezdték a régi klasszikus színház munkájának megreformálását. A kínai színművészet mesterei Mao Ce-tungnak a népi kultúra eszmei fejlesztésére vonatkozó útmutatásait követve megtisztították a klasszikus színház műsorát a reakciós feudális-arisztokrata ideológiával átitatott színművektől, és csak azokat az értékes színműveket hagyták meg, amelyek demokratikus, hazafias tartalmuknál fogva közel állnak a néphez. A klasszikus színház számára új történelmi drámákat írtak („Elmegyünk Liangsanra", „A három csapás" stb.).

A japánellenes háború idején nagy fejlődésnek indult a falusi öntevékeny színjátszás. Kína felszabadított területein gyors fejlődésnek indultak a falusi színjátszó körök. Kaocö falu (Fuping kerület) színjátszó köre 14 felvonásos, hatalmas népszínművet alkotott és hozott színre, melynek címe „A szegényparasztok öröme". A darab szemléletesen mutatja be a kínai parasztság múltbeli és mai életét. A kuomintangista körzetekben a kegyetlen üldözés ellenére bemutatták Kuo Mo-zso „Csü Jüan", Cao Jü „Elfajulás", Csen Po-csen „Karrier" című műveit, továbbá más leleplező erejű műveket. A japán fegyverletétel után a Felszabadító Néphadsereg győzelmes előnyomulásával párhuzamosan az egész országban elterjedt a színházkultúra új, forradalmi irányzata. A kínai népnek és a Kínai Kommunista Pártnak az ellenség teljes legyőzéséért, a földreformért, a városi és a falusi

dolgozók életének gyökeres átalakításáért folytatott harcát mutatja be Tung Hsziao-vu „Liu Hu-lan", Jüan Csang-csing „A Csije folyó", Hu Ko „Harcban nőttek fel", Li Cse-hua „Harc a régihez való visszatérés ellen", Csen Ci-tung „Hogyan készülnek a lövedékek", Lu Mej „Dal a vörös zászlóról" című színdarabja, valamint más művek. Fontos eseményt jelentett a kínai színházművészet történetében Vszevolod Ivanov „14—69-es páncélvonat" című színdarabjának bemutatása a jenani Ifjúsági Színházban, továbbá N. F. Pogogyin „Puskás ember" című művének bemutatása.

A Kínai Népköztársaság megalakulása után (1949) a kínai színművészet rohamos fejlődésnek indult. A népi kormány nagy figyelmet fordít a színművészet fejlődésére. 1950 novemberében összehívták a Kínai Országos Színművészeti Konferenciát, amely határozatot hozott a helyi színházak további munkájáról; 1951-ben az irodalmi-művészeti csoportok konferenciáját hívták egybe. Az új színművészet kialakításával együtt átszervezik a régi klasszikus színházat is.

1952-ben mintegy 250 irodalmi-művészeti csoport működött az országban, amelyek főként új darabokat mutattak be. E csoportok munkájában több mint 65 000-ren vesznek részt. Az évszázados rabság alól történt felszabadulás a kínai nép sohasem látott alkotó kezdeményezését hívta életre. A szabad Kínában virágzásnak indult sokféle színházi műfaj közül a legnépszerűbbek az ősi hszianseng formában írt párbeszédes jelenetek, ezek az éleshangú politikai paródiák. A kínai nép hagyományos színházszeretete az öntevékeny színjátszás gyors fejlődésében nyilvánul meg. Az üzemekben munkás színjátszó csoportok alakultak; a falvakban, ahol a földreform után hatalmas mértékben megnőtt a parasztság kulturális érdeklődése, számos falusi színjátszó csoport működik. A színjátszó csoportok tagjai nemcsak bemutatják, hanem gyakran maguk írják a színdarabokat. Vej Lian-csen sicsiacsuangi textilmunkás például színdarabot írt a munkához való új viszonyról. Tiencsinben a Keleti Pályaudvar rakodómunkásai kollektív munkával megírták a „6. sz. ház"-at.

Kínában nagy sikerrel játsszák a szovjet szerzők darabjait. A Pekingi Állami Ifjúsági Színház bemutatta a „Pavel Korcsagin"-t, amelyet Osztrovszkij „Az acélt megedzik" című regénye alapján írtak. A Pekingi Népi Művészszínház bemutatta Szofronov „Moszkvai jellem" című művét, a Központi Színművészeti Akadémia színjátszó csoportja Szimonov „Orosz kérdés"-ét, az Északkeleti Népi Művészszínház Szurov „Hajnal Moszkva felett" c. művét, a vuhani ifjúsági színjátszócsoport Arbusov „Tánya" c. darabját stb. A kínai színművészet mesterei gondosan tanulmányozzák az orosz színház nagyszerű klasszikus hagyatékát, Gogol, Tolsztoj, Csehov, Gorkij műveit.

A Kínai Népköztársaság színházművészetének fejlődése szempontjából nagy jelentősége van a realista rendezés és színjátszás elsajátításának. Az országban a színművészet kérdéseivel foglalkozó irodalmi művek látnak napvilágot. Már a japánellenes háború idején lefordítottak jónéhány orosz könyvet és cikket, s ezzel lehetőség nyílt Sztanyiszlavszkij rendezői művészetének tanulmányozására. Ma a kínai színházi rendezők és színművészek a gyakorlatban alkalmazzák Sztanyiszlavszkij rendszerét. Példa erre Lao Sö színművének előadása a Pekingi Népi Művészszínházban (rendező Csiao Csü-jin), Liang Han-kuang „Vang Kuj és Li Hsziang-hsziang" című operájának színrevitele (rendező Liu Jü-ming) stb. A Kínai Népköztársaság színművészetének fejlődése nyilvánul meg abban is, hogy Kína számára új színházi műfajok honosodnak meg. Így például a Pekingi Színművészeti Akadémia koreográfiai tanszékének munkatársai megalkották az első modern kínai balettet: a „Békegalamb"-ot (szövegkönyv Oujang Jü-csien, rendező és főszereplő Taj Aj-lien). Kínában 10 színiiskola és színművészeti tudományos intézet működik. A legjelentősebbek közülük a Központi Színművészeti Akadémia és a Kínai Színművészeti Tudományos Kutató Akadémia.

Mozi. Kínában 1903-ban mutatták be az első filmet. A filmszínházak kizárólagos tulajdonosai egészen az ország felszabadulásáig (1945—1949) az amerikaiak voltak, akik a mozit az imperialista propaganda eszközéül használták fel. A kevés kínai film (az első 1917-ben készült) a feudalizmust és annak maradványait idealizálta, a hollywoodi szalondrámákat és detektívtörténeteket majmolta. A japán imperialisták ellen folytatott harc időszakában igen sok rendező és operatőr dokumentum- és hiradófilm-felvételeket készített a frontokon. A haladószellemű filmgyártás fejlődésére a Csang Kaj-sek klikk terrorral válaszolt. A kuomintangista államvédelmi hatóság titkos szolgálatának ügynökeiből megalakították a „Film-szakemberek antikommunista társaságá"-t, mely a haladó filmszakemberek és művészek üldözését és letartóztatását, diverziós cselekedetek végrehajtását, filmgyárak felgyújtását stb. tűzte ki feladatául. A haladó kínai filmszakemberek az üldözés ellenére, a dolgozók nagyarányú támogatásával, olyan filmeket alkottak, amelyek a japán agresszió elleni harcra mozgósították a népet. Ilyen például „A halász éneke" (amely az 1935. évi moszkvai nemzetközi filmfesztiválon díjat nyert), az „Új asszonyok" (rendező Caj Csu-seng), „A nagy út" (rendező Szun Jü) című film stb. A határterületeken értékes dokumentumfilmeket készítettek („Jenan és a 8. hadsereg", „A Nagy Októberi Forradalom ünnepe", „Az első népi politikai tanács Jenanban", „A front és a hátország egysége", „Nannivan"). A népi Kína filmművészetének ezekben az

első alkotásaiban az igazság és az őszinte egyszerűség a legmagasabbrendű forradalmi pátosszal párosul.

A harmadik forradalmi polgárháború idején (1946—1949) az észak-kínai filmstúdió haladó filmszakembereinek csoportja Csangcsungban 9 dokumentumfilmet készített.

A Kínai Népköztársaság megalakulása után (1949) gyors fejlődésnek indult a filmgyártás. Megszűnt a hollywoodi filmek térhódítása. A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának Kulturális Minisztériuma mellett Filmművészeti Igazgatóságot létesítettek. A mozivállalatok államosítása alapján megszervezték az Északkeleti, a Pekingi és Sanghaji Állami Filmstúdiót. Azok az útmutatások, amelyeket Mao Ce-tung az irodalom és a művészet kérdéseivel foglalkozó 1942. évi jenani tanácskozáson mondott, az egész mai kínai művészet átszervezésének programjává lettek. A kínai filmszakemberek és filmművészek ezen útmutatások alapján, az előző évek filmművészetének harcos hagyományait továbbfejlesztve, jelentős filmalkotásokat hoztak létre. A kínai népnek a szabadságért és a függetlenségért vívott hősies harcát mutatja be a „Kína leányai" (rendező Ling Ce-feng és Csaj Csiang), a „Csao Ji Man" (rendező Sa Meng), a „Hősök és hősnők" (rendező Si Tung-san), az „Acélkatonák" (rendező Cseng Jin) stb. A „Híd" (rendező Vang Pin), a „Fény" (rendező Hszü Ko) című filmek a kínai nemzeti ipar fejlődését és a munkához való új viszonyt mutatják be. „A fehérhajú lány" (rendező Vang Pin és Suj Hua), „A pásztor dala" (rendező Ling Ce-feng), valamint más filmek híven ábrázolják a kínai parasztság szenvedéseit és a feudális földesurak ellen folytatott harcát. A „Megvirradt" című film (rendező Kan Hszüe-vej) a Kína területén lakó népeknek az egységért vívott harcát viszi vászonra. Valóban megtörtént események alapján készült a „Sangzsaói gyűjtőtábor" című film (rendező Sa Meng és Csang Ko). A film elénk tárja a kínai kommunisták harcát a kuomintangisták ellen, megmutatja a kínai népnek a forradalom győzelmébe vetett törhetetlen hitét. „A fehérhajú lány", az „Acélkatonák" és a „Kína leányai" című filmet a nemzetközi filmfesztiválokon díjjal tüntették ki.

A kínai nép életét, hőstetteit és lelkes alkotómunkáját örökítik meg a következő dokumentumfilmek: „Megindul az élet", „Az északkelet-kínai hároméves felszabadító harc", „Hősies átkelés a Jangcén", „Nyugati szél lengeti a vörös zászlókat", „A délnyugati győzelmes menetelés", „Kína népeinek nagy egysége", „Határőrök" stb. Az amerikai betolakodók ellen Korea területén vívott hősies harcot mutatja be a „Harc a békéért" című film. „A kínai nép győzelme" és „A felszabadult Kína" című film a Pekingi Filmstúdió, a moszkvai központi dokumentumfilm-stúdió és a moszkvai Gorkij filmstúdió közös alkotása.

E filmek alkotóit 1951-ben Sztálin-díjjal tüntették ki. Az ország felszabadulása után a filmstúdiókat még több filmszakemberrel, művészszel és rendezővel látták el. Ezek a káderek egyrészt a volt harctéri színjátszó csoportok tagjaiból, másrészt a sziniakadémiákról kerültek ki. A filmművészet, amely hatékonyan segíti az új élet építését, nagy teret hódított a kínai nép életében. Az ország területén 1952 elején 744 mozi és több mint 1000 vándormozi volt, amelyek az üzemekben, a csapattesteknél és a távoleső falvakban tartottak előadásokat. Parasztok, akik azelőtt sohasem jártak moziba, most több kilométer távolságról is elmennek a filmvetítésekre. Előfordul, hogy egy-egy filmelőadáson 10 000 ember is részt vesz; a filmet a vetítővászon mindkét oldalán bemutatják. Rendkívül népszerűek Kínában a szovjet filmalkotások. Kínai nyelvre szinkronizálták többek között a „Lenin októbere", a „Csapajev", az „Eskü", a „Berlin eleste", a „Sztálingrádi csata", a „Kárhozottak összeesküvése", a „Felejthetetlen 1919" című filmeket. Csupán 1951 első felében 40 millióan nézték meg a Kínában bemutatott szovjet filmeket. Hatalmas sikerrel járt az 1951. évi szovjet filmfesztivál. A szovjet filmek igen nagy és jótékony hatással vannak a kínai filmszakemberekre és művészekre, akik megtanulják a szovjet mesterektől a mély eszmei tartalommal telített, sokoldalú, realista emberábrázolást, a művészi színjátszást és a filmezés technikáját. A Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban állandóan vetítenek kínai filmalkotásokat, s e filmeket a nézők nagy szeretettel fogadják.

KÍNA TÖRTÉNETÉNEK IDŐRENDI TÁBLÁZATA

Évek	Történelmi tények
I. e. III. évezred	Jao, Sun és Jü legendabeli uralkodók
I. e. 2205—1766	A legendabeli Hszia-dinasztia
I. e. 1766—1122	A legendabeli Sang- vagy Jin-dinasztia
I. e. 1122	A Jin állam és a Csou törzsszövetség összeütközése
I. e. 1122—249	A Csou-dinasztia hagyományos dátumai
I. e. 246—207	A Cshin-dinasztia hagyományos dátumai
I. e. 221	Az első összkínai birodalom (Cshin) megalapítása
I. e. 206—i. u. 220	A Han-dinasztia hagyományos dátumai (Nyugati Han i. e. 206—i. u. 25, Keleti Han i. u. 25—220)
9—23	Vang Mang uralkodása
18	A „Vörösszemöldökűek" felkelésének kezdete
184	A „Sárgaturbánosok" felkelésének kezdete
220—280	A Három-császárság időszaka
265—420	A Csin-dinasztia hagyományos dátumai (Nyugati Csin 265—316, Keleti Csin 317—420)
280	Szema Jen egyesíti az országot
386—534	Az észak-kínai Északi Vej-dinasztia hagyományos dátumai
581—616	Szuj-dinasztia
589	Az ország egyesítése
610	Santungi parasztfelkelés
618—906	A Tang-dinasztia hagyományos dátumai
780	Jang Jen reformjai
874—884	Parasztháború Vang Hszien-cse és Huang Csao vezetésével
960—1279	A Szung-dinasztia hagyományos dátumai (Északi Szung 960—1127, Déli Szung 1127—1279)

Évek	Történelmi tények
993—995, 1000	Parasztháborúk Szecsuanban
1047—1048, 1051	Parasztháborúk Hopejben és Csöcsiangban
1069—1085	Vang An-si reformjai
1120—1121	Parasztfelkelések Fucsienben és Csöcsiangban
1127	Parasztfelkelések Santungban, Hopejben, Honanban és Sanhsziban
1131—1135	Parasztfelkelések Csianghsziban, Fucsienben és Honanban
1134—1141	Jio Fej hadjáratai a dzsürcsik ellen
1211—1234	Észak-Kína mongol leigázása
1235—1279	Dél-Kína mongol leigázása
1280—1368	A Jüan mongol dinasztia Kínában
1368	A mongol uralom megdöntése
1368—1644	Ming-dinasztia
1592—1598	Háborúk a Koreába betört japánok ellen
1628—1645	A nagy parasztháború
1644—1683	A kínai nép fegyveres harca a mandzsu hódítók ellen Közép- és Dél-Kína területén
1644—1911	Csing-dinasztia
1689	A nyercsinszki egyezmény megkötése Oroszország és Kína között
1727	A kjahtai egyezmény megkötése Oroszország és Kína között
1796—1804	Antifeudális felkelések a „Fehér Lótusz" titkos társaság vezetésével
1839 november—1842 augusztus	Anglia első „ópiumháborúja" Kína ellen
1841	A pingjingtuangi parasztosztagok harcot indítanak az angol hódítók ellen
1842 augusztus 29	A nankingi egyezmény — az első, egyenlőtlen jogokon alapuló angol-kínai szerződés
1844 július 3	Egyenlőtlen jogokon alapuló szerződés az Egyesült Államok és Kína között (Vanghszia)
1851—1864	A tajping felkelés
1853—1855	Felkelés a mandzsu uralom ellen Dél- és Délkelet-Kína tengermelléki tartományaiban a „Szanhohuj" titkos társaság vezetésével
1853—1868	A „fáklyavivők" antifeudális felkelése Santung, Anhuj stb. tartományban
1856 október 23	A második „ópiumháború" kezdete
1856—1873	A jünnani mandzsuellenes felkelés
1858 május 28	Az ajguni orosz-kínai szerződés
1858 június 13	Orosz-kínai szerződés Tiencsinben
1858 június 18	Amerikai-kínai szerződés Tiencsinben

Évek	Történelmi tények
1858 június 26 és 27	Kína újabb, egyenlőtlen jogokon alapuló szerződéseket köt Tiencsinben Angliával és Franciaországgal
1860	Anglia és Franciaország újra megindítja a hadműveleteket Kína északi részén. A harmadik „ópiumháború"
1860 október 13	Az intervenciósok elfoglalják Pekinget
1860 október 24	Kína egyenlőtlen jogokon alapuló szerződést köt Pekingben Angliával és Franciaországgal
1860 november 14	Orosz-kínai szerződés Pekingben
1866 november 12—1925 március 12	Szun Jat-szen élete és munkássága
1884—1885	Francia-kínai háború
1885 június 9	Francia-kínai szerződés Tiencsinben
1893 december 26	Mao Ce-tung születése
1894 július—1895 április	Japán-kínai háború
1896 június 3	Orosz-kínai szerződés, védelmi jellegű katonai szövetség Oroszország és Kína között a japán agresszió ellen, Kína hozzájárul a Kínai Keleti Vasút felépítéséhez
1897 november 14	Németország elfoglalja Csiaocsout
1898 március 27	Orosz-kínai egyezmény, melynek értelmében Oroszország 25 évre bérbeveszi Port-Arturt és Talient (Dalnyijt)
1898 május 30	Anglia elfoglalja Vejhajvejt
1898 június 11—szeptember 21	„Száznapos reformok"
1899—1901	A jihotuan felkelés
1899 szeptember 6	Hay amerikai külügyminiszter jegyzékében meghirdeti a „nyitott kapuk" imperialista elvét
1901 szeptember 7	A „Záró jegyzőkönyv" aláírása
1905	Szun Jat-szen megalapítja a „Tungmenghuj" (Szövetséges Liga) forradalmi politikai szervezetet
1910	A német-angol-francia és amerikai bankcsoportok bankkonzorciumot hoznak létre Kínában vasútépítési hitelnyújtás céljából
1910 augusztus	Japán, az Egyesült Államok és Anglia hallgatólagos hozzájárulásával, annektálja Koreát
1911 március	Felkelés Kantonban a „Tungmenghuj" vezetésével

Évek	Történelmi tények
1911 május 20	Kína vasútépítési hitelnyújtási szerződést köt a négy hatalom (Anglia, Franciaország, Németország és az Egyesült Államok) bankkonzorciumával
1911 október 10	Felkelés Vucsangban a „Tungmenghuj" vezetésével. Az 1911-es forradalom kezdete
1915 január 18	Japán Kína elé terjeszti kíméletlen „21 követelését"-t
1915 május 9	Jüan Si-kaj elfogadja a „21 követelés" nagyrészét
1917 szeptember	Kantonban megalakul a déli kormány Szun Jat-szennel az élén
1919 május 4	Tiltakozó tüntetés Pekingben a párizsi békekonferencia határozatai ellen
	A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására kibontakozott imperialistaellenes és antifeudális „május 4-i mozgalom" fellendülésének kezdete
1919 július 25	Az OSZFSZK Népbiztosainak Tanácsa felhívást intéz a kínai néphez, valamint Dél- és Észak-Kína kormányához, melyben kifejti a Kínával kapcsolatos szovjet politika alapelveit
1920	Kínában megalakulnak az első marxista körök Csangsában Mao Ce-tung, Pekingben Li Tacsao, Hankouban Tung Pi-vu vezetésével stb.
1921 július	A Kínai Kommunista Párt I. kongresszusa
1922 január—március	A hongkongi tengerészek sztrájkja
1922 július	A Kínai Kommunista Párt II. kongresszusa
1923 február	Általános sztrájk a Peking—Hankou vasútvonalon
1923 február 7	Vu Pej-fu rendőrsége belelő a munkástüntetésbe, és szétkergeti a szakszervezeteket
1923 június	A Kínai Kommunista Párt III. kongresszusa
1924 január	A Kuomintang I. kongresszusa
1924 május 1	A Vampu-szigeti katonai iskola megalapítása
1924 május 31	Szovjet-kínai egyezmény a Szovjetunió és a Kínai Köztársaság között felmerült kérdések rendezésének általános elveiről
1925 január	A Kínai Kommunista Párt IV. kongresszusa
1925 április	Sztrájk a csingtaói japán gyárakban

Évek	Történelmi tények
1925 május 30	A sanghaji munkások és diákok tiltakozó tüntetése a japánok csingtaói és sanghaji gyilkosságai ellen. Az angol rendőrség szétkergeti a tüntetést.
	A forradalmi harc („május 30-a mozgalom") általános fellendülésének kezdete
1925 június 19	A munkások 16 hónapos sztrájkjának kezdete Hongkongban és a kantoni angol üzemekben
1926 január	A Kuomintang II. kongresszusa
1926 március	Csang Kaj-sek kantoni akciói a kommunisták és a Kuomintang balszárnya ellen
1926 július	A kantoni nemzeti forradalmi hadsereg Északi Hadjáratának kezdete
1926 szeptember 5—7	A nemzeti forradalmi hadsereg elfoglalja Hanjangot és Hankout
1926 október 10	A nemzeti forradalmi hadsereg elfoglalja Vucsangot
1927 január 3—6	A munkások és a diákok elfoglalják a hankoui és a csöcsiangi angol koncessziókat
1927 március 21	A felkelő munkások megdöntik a sanghaji militaristák hatalmát
1927 március 24	A nemzeti forradalmi hadsereg elfoglalja Nankingot
1927 március 24	Az Egyesült Államok, Anglia és más imperialista hatalmak hadihajói tűz alá veszik Nankingot
1927 április	Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország, Japán és Olaszország ultimátuma a Kuomintang-kormányhoz a nankingi eseményekkel kapcsolatban
1927 április 12	Csang Kaj-sek ellenforradalmi puccsa Sanghajban
1927 április—május	A Kínai Kommunista Párt V. kongresszusa Hankouban
1927 július	Ellenforradalmi puccs Vuhanban
1927 augusztus 1	A nancsangi felkelés, amely lerakta a Kínai Felszabadító Néphadsereg megteremtésének alapját
1927 augusztus 7	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának rendkívüli tanácskozása
1927 szeptember	„Őszitermés Felkelés" Hunanban és Csianghsziban Mao Ce-tung vezetésével
1927 október	Mao Ce-tung forradalmi osztaga megérkezik a Csingkang (Csingkangsan) hegyvidékre

Évek	Történelmi tények
1927 december 11—13	A kantoni felkelés
1928 április	Mao Ce-tung és Csu Te forradalmi osztagainak egyesülése Csingkang körzetében
1928 július	A Kínai Kommunista Párt VI. kongresszusa
1930 május 30	A forradalmi támaszpontok képviselőinek első konferenciája
1930 december—1931 szeptember	Szétverik a Kuomintang-csapatoknak a forradalmi támaszpontok ellen intézett három hadjáratát
1931 szeptember 18	A mandzsúriai japán invázió kezdete
1931 november 7	A Kínai Munkás- és Parasztküldöttek I. Országos Kongresszusa és a Központi Demokratikus Munkás-Paraszt Kormány megalakulása Zsujcsingban (Csianghszi tartomány)
1932 január—február	Japán intervenció Sanghajban; az önkéntes osztagok és a 19. hadsereg hősiesen védelmezik Sanghajt
1932 június—1933 február	A forradalmi támaszpontok ellen intézett negyedik Kuomintang-hadjárat szétverése
1932 december 12	A diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele a Szovjetunió és Kína között
1933 március	A japán csapatok elfoglalják Zsehol tartományt
1933 május 31	Kapituláns egyezmény Tangkuban a Kuomintang-kormány és Japán között. Hopej tartomány északkeleti részét „demilitarizált" övezetté változtatják
1933 október	Megkezdődik a Kuomintang-csapatok ötödik hadjárata a forradalmi támaszpontok ellen
1933 november—1934 január	Felkelés Fucsienben; a 19. hadsereg parancsnoksága olyan kormányt alakít, amely meghirdeti a nemzeti erők egyesítését a japán betolakodók elleni harcban. A fucsieni felkelés leverése
1934 január	A Kínai Munkás- és Parasztküldöttek II. Országos Kongresszusa
1934 október	A Kínai Vörös Hadsereg nagy északnyugati hadjáratának kezdete
1935 január	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának történelmi jelentőségű ülése Cunjiban (Kujcsou tartomány)
1935 augusztus 1	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának felhívása a kínai néphez a japán agresszióval szembeni ellenállásra

Évek	Történelmi tények
1935 október	A Vörös Hadsereg fő erői megérkeznek Észak-Senhszibe
1935 december	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának ülése Vajaopaóban (Senhszi). Határozat a nemzeti egységfront taktikájáról
1935 december 9	A japánellenes tömegmozgalom kezdete Pekingben („december 9-e mozgalom")
1936 augusztus 25	Közzéteszik a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának nyílt levelét a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságához, melyben javasolja a japánellenes nemzeti egységfront megteremtését
1936 augusztus—november	A japán betolakodók betörnek Szujjüan tartományba
1936 december	A hsziani események
1937 május	A Kínai Kommunista Párt jenani konferenciája
1937 július 7	A japán csapatok megtámadják Lukoucsiaót, megkezdődik a japán imperialisták háborúja Kína meghódításáért
1937 július 7—1945 szeptember 2	A kínai nép nemzeti felszabadító háborúja a japán betolakodók ellen
1937 július 28	A japánok elfoglalják Pejpinget (Pekinget)
1937 július 30	A japánok elfoglalják Tiencsint
1937 augusztus 21	A szovjet-kínai megnemtámadási egyezmény aláírása
1937 szeptember	A 8. hadsereg a pinghszingkuani csatában vereséget mér a japán csapatokra
1938 október—november	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának VI. plénuma
1939 június	Szovjet-kínai kereskedelmi egyezmény
1939 július 24	Angol-japán (Arita—Craigie) egyezmény
1940 január	Megjelenik Mao Ce-tung munkája „Az új demokráciáról"
1940 augusztus 20—december 5	A „Száz Ezred Offenzívája" — a 8. hadsereg egységeinek támadása a japán betolakodók ellen Észak-Kínában
1941 január	A Kuomintang-csapatok provokatív támadása az Új 4. Hadsereg ellen
1941 december 7	A Csendes-óceáni háború kezdete
1941 december 9	Kína hivatalosan kihirdeti a hadiállapotot Japánnal
1941 december 10	Kína hadat üzen Németországnak és Olaszországnak

Évek	Történelmi tények
1942 január 28	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának határozata az agrárkérdésről
1944 január	Megkezdődik a kínai felszabadított körzetek frontjának részleges ellentámadása a japán betolakodók ellen
1945 április	A Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusa. Mao Ce-tung beszéde „A koalíciós kormányról"
1945 augusztus 8	A szovjet kormány közli a japán kormánnyal, hogy augusztus 9-én a Szovjetunió hadbalép Japán ellen
1945 augusztus 11	A 8. és az Új 4. Hadsereg általános támadást indít a japán betolakodók ellen
1945 augusztus 14	Barátsági és szövetségi szerződés jön létre a Szovjetunió és Kína között
1945 augusztus 28	Mao Ce-tung, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának elnöke Jenanból Csungkingba érkezik. Tárgyalások a Kommunista Párt és a Kuomintang között
1945 szeptember 2	A japán kormány képviselői aláírják a Japán feltétel nélküli kapitulációjáról szóló okmányt
1945 december	A három külügyminiszter (Szovjetunió, Egyesült Államok és Nagy-Britannia) moszkvai értekezlete. Határozat Kína kérdésében
1946 január 10	Egyezmény a kuomintangista csapatok és a népi hadseregek közötti hadműveletek beszüntetéséről. A Politikai Tanácskozó Testület megkezdi munkáját
1946 január 31	A Politikai Tanácskozó Testület befejezi munkáját
1946 március—április	A kuomintangista csapatok ismét megkezdik a hadműveleteket a népi hadseregek ellen. Harcok Mandzsúriában
1946 május 4	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának határozata a földreformról
1946 július	A kuomintangista csapatok általános támadást indítanak a Felszabadító Néphadsereg ellen
1946 november 4	A Kína leigázására irányuló amerikai-kínai egyezmény aláírása
1946 november 15	A nankingi úgynevezett „nemzetgyűlés" megnyitása
1947 február 28	Tajvan szigetén felkelés tör ki a kuomintangista hatóságok ellen

Évek	Történelmi tények
1947 július	A Felszabadító Néphadsereg ellentámadásba lendül
1947 szeptember	Kínai országos földkonferencia
1947 október 10	A kínai Felszabadító Néphadsereg kiáltványa a felszabadító háború feladatairól és céljairól. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága jóváhagyja a földtörvénynek az országos földkonferencián elfogadott alapvető tételeit
1947 december 25	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának ülése. Mao Ce-tung beszámolója a helyzetről és a párt feladatairól
1948 augusztus	A kínai szakszervezetek országos kongresszusa Harbinban
1948 november 2	A Felszabadító Néphadsereg egységei felszabadítják Mukdent
1948 december 1	Nagy kuomintangista haderők szétverése Szücsou körzetében
1949 január 14	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága közzéteszi azt a nyolc feltételt, melynek alapján béketárgyalásokat lehetne kezdeni a nankingi vagy bármely más helyi kuomintangista kormánnyal
1949 január 15	A Felszabadító Néphadsereg egységei felszabadítják Tiencsint
1949 január 31	A Felszabadító Néphadsereg egységei bevonulnak Pejpingbe (Pekingbe)
1949 március	A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának plénuma
1949 április 11	Az Új-demokratikus Ifjúsági Szövetség I. országos kongresszusának megnyitása
1949 április 20	Mao Ce-tungnak, a Kínai Népi Forradalmi Katonai Bizottság elnökének, és Csu Tenek, a Felszabadító Néphadsereg főparancsnokának támadási parancsa azt követően, hogy a Kuomintang-kormány elutasította a Kommunista Párt és a Kuomintang-kormány küldöttsége által kidolgozott békeszerződést. A Felszabadító Néphadsereg átkel a Jangcén.
1949 április 23	A Felszabadító Néphadsereg alakulatai felszabadítják Nankingot. A Kuomintang-kormány elmenekül
1949 május 17	A Felszabadító Néphadsereg alakulatai felszabadítják Hankout, Vucsangot és Hanjangot

Évek	Történelmi tények
1949 május 27	A Felszabadító Néphadsereg alakulatai felszabadítják Sanghajt
1949 szeptember 21	Pejpingben megkezdi munkáját a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület
1949 szeptember 27—29	A Népi Politikai Tanácskozó Testület egyhangúlag elfogadja a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület szervezeti szabályzatát, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának megalakításáról szóló törvényt, és a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Általános Programját
1949 szeptember 30	A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület kimondja a Kínai Népköztársaság megalakulását. Megválasztják a Központi Népi Kormányt, élén Mao Ce-tunggal
1949 október 1	A kínai Központi Népi Kormány kiáltványa a Kínai Népköztársaság megalakulásáról
1949 október 2	A Szovjetunió kormánya elhatározza, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatokat a Kínai Népköztársasággal. A Szovjetunió megszakítja diplomáciai kapcsolatait Jen Hszi-san kantoni Kuomintang-kormányával
1949 október 5	Pekingben megalakul a Kínai-Szovjet Baráti Társaság
1949 december 16	Mao Ce-tung, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának elnöke Moszkvába érkezik
1950 február 14	Moszkvában aláírják a szovjet-kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést, a Kínai Csangcsun Vasútvonalra, Port-Arturra és Talienre vonatkozó egyezményt, továbbá azt az egyezményt, melynek értelmében a Szovjetunió kormánya hosszúlejáratú gazdasági hitelt nyújt a Kínai Népköztársaság kormányának
1950 június 14—23	A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottságának 2. ülésszaka. Egyhangúlag elfogadják a földreformról szóló törvényjavaslatot és számos más határozatot
1950 június	Megkezdődik a fegyveres amerikai intervenció a koreai nép ellen. Az Egyesült Államok elfoglalja Tajvan kínai szigetet
1950 június 28	A Központi Népi Kormánytanács elfogadja a földreformról szóló törvényt

Évek	Történelmi tények
1950 október 25	A kínai népi önkéntesek bekapcsolódnak az amerikai agresszorok ellen folyó koreai háborúba
1951 május	Egyezményt írnak alá a Tibet békés felszabadítását célzó intézkedésekről
1951 október 23 — november 1	A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottságának 3. ülésszaka
1952 szeptember 16	Szovjet-kínai kommüniké a szovjet kormány és a Kínai Népköztársaság kormányküldöttsége között lefolyt tárgyalásokról és a Kínai Csangcsun Vasútvonalnak a Kínai Népköztársaság kormánya részére történő átadásáról
1952 november 7 — december 6	A kínai-szovjet barátság hónapja
1952 december 31	A szovjet kormány átadja a Kínai Csangcsun Vasútvonalat a Kínai Népköztársaság kormányának
1953 január 13	A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánytanácsa határozatot hoz az Országos Népi Gyűlés és a különböző fokú helyi népi gyűlések összehívásáról
1953 február 4 — 7	A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Országos Bizottságának 4. ülésszaka
1953 február 11	A Központi Népi Kormány elfogadja az országos és helyi népi gyűlésekbe való általános választásokról szóló törvényt
1953 április 15	Pekingben összeül a Kínai Demokratikus Nőszövetség II. országos kongresszusa
1953 április 20	Koreában, a fegyverszüneti tárgyalások közben, megkezdődik a beteg és sebesült hadifoglyok kicserélése
1953 május 2 — 11	A Kínai Szakszervezeti Szövetség VII. országos kongresszusa
1953 június 23	Pekingben összeül az Új-demokratikus Ifjúsági Szövetség II. országos kongresszusa
1953 július 27	Panmindzsonban aláírják a koreai fegyverszüneti egyezményt
1953 november 22	Pekingben kínai-koreai közös nyilatkozatot adnak ki a két kormány között lefolyt tárgyalásokról. Gazdasági és kulturális együttműködési egyezményt írnak alá
1954 február 6 — 10	A Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusán megválasztott Központi Bizottság IV. plénuma

Évek	Történelmi tények
1954 április 26 — július 21	A genfi külügyminiszteri értekezlet, amelyen a Kínai Népköztársaság kormányküldöttsége is részt vesz Csou En-laj külügyminiszter vezetésével
1954 április 29	Kínai-indiai egyezményt írnak alá Tibet kérdésében. Az 5 alapelv deklarálása
1954 június 14	A Központi Népi Kormánytanács elfogadja és nyilvánosságra hozza a Kínai Népköztársaság alkotmánytervezetét
1954 június 25—27	Csou En-laj külügyminiszter és miniszterelnök indiai látogatása
1954 június 28—29	Csou En-laj külügyminiszter és miniszterelnök burmai látogatása
1954 augusztus 20—22	A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület Állandó Bizottsága kibővített ülésén határozatot fogad el Tajvan felszabadításáról
1954 augusztus 21	Attlee vezetésével angol munkáspárti delegáció érkezik Kínába
1954 augusztus 25	Egész Kínában befejeződtek a választások. Az Országos Népi Gyűlésbe 1226 képviselőt választottak
1954 szeptember 15—28	Az Országos Népi Gyűlés első ülésszaka. Elfogadják az alkotmányt. Mao Ce-tungot megválasztják a Kínai Népköztársaság elnökévé
1954 szeptember 29—október 12	Hruscsov vezetésével szovjet kormányküldöttség érkezik Pekingbe. A tárgyalások után a szovjet és a kínai kormány közös nyilatkozatot adott ki a Japánnal való kapcsolatokról. Nyilatkozatot adtak ki Port-Arturnak a Kínai Népköztársaság részére való átadásáról, a szovjet-kínai vegyesvállalatok átadásáról Kínának. Egyezményt írtak alá, melynek értelmében a Szovjetunió 520 millió rubeles hosszúlejáratú kölcsönt nyújt Kínának, további 15 nagyüzemet épít Kínának, segítséget nyújt a Lancsou—Alma Ata és Csining—Ulan Bator vasútvonal építéséhez. Végül tudományos-technikai egyezményt is aláírtak. A Szovjetunió egy 20 000 hektáros gabonatermesztő állami gazdaság teljes gépi felszerelését ajándékozza Kínának, és szakértőket küld az állami gazdaság megalakításához
1954 október 19—30	Nehru indiai miniszterelnök látogatása Kínában

Évek	Történelmi tények
1954 november 1	Nyilvánosságra hozzák a kínai népszámlálás eredményét. Eszerint 1953 június 30-án Kínának (a kulfoldon élő kínaiakat is beleszámítva) 601 938 035 lakosa volt
1954 decembei 1—12	U Nu burmai miniszterelnok látogatása Kínában
1954 december 2	Washingtonban az Egyesult Államok kormánya katonai egyezményt kot Csang Kaj-sekékkel
1954 december 21—25	A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testulet Országos Bizottságának második ulésszaka. Elfogadjak az új szervezeti szabályzatot, melynek értelmében a KNPTT a demokratikus egységfront vezető szerve
1955 január 5	Hammerskjold, az ENSZ főtitkára Pekingbe érkezik
1955 január 10	A Kínai Népkoztársaság és a Jugoszláv Szovetségi Nepkoztársaság felveszi a diplomáciai kapcsolatot
1955 január 15	A Szovjetunió kormánya felajánlja Kínának, hogy tudományos és technikai segítséget nyújt az atomenergia felhasználásában. Kína számára 6500 kw hőkapacitású kísérleti atommaglyát vettek tervbe
1955 január 18	A Kínai Felszabadító Néphadsereg egységei felszabadítjak Ityiangsan partmenti szigetet
1955 február 4	Molotov szovjet kulugyminiszter javasolja, hogy valamennyi érdekelt állam bevonásával tartsanak értekezletet a tajvani kérdés megoldására
1955 február 7—13	A Felszabadító Néphadsereg csapatai felszabadítják a partmenti Tacsen, Jusan és Pisan szigeteket
1955 február 26	A Felszabadító Néphadsereg egységei felszabadítják Nancsisan partmenti szigetet
1955 marcius 1	Pénzreform a Kínai Népkoztársaságban
1955 március 21—31	A Kínai Kommunista Párt orszagos konferenciája. Elfogadják az otéves terv tervezetét, határozatot hoznak a pártellenes Kao Kang—Zsao Su-si féle tomb szétzúzásáról, és a partellenőrző szervek felállításáról
1955 április 18—24	29 ázsiai és afrikai ország konferenciája Bandungban. A kínai delegációt Csou En-laj miniszterelnok vezeti

Évek	Történelmi tények
1955 május 26	Szovjet-kínai kommüniké a szovjet csapatok Port-Arturból történő kivonásáról
1955 május 26	Sastroamidzsozso indonéz miniszterelnök hosszabb látogatásra Kínába érkezik
1955 június 25—július 9	Ho Si Minh elnök vezetésével vietnami kormánydelegáció érkezik Kínába. Gazdasági segélyegyezmény Kína és Vietnam között
1955 július 5—30	Az Országos Népi Gyűlés második ülésszaka. Elfogadják az első ötéves népgazdasági tervet, az 1955. évi költségvetést, az új honvédelmi törvényt, a Huangho teljes szabályozásának tervét
1955 augusztus 1	Genfben nagykövetsíkon közvetlen tárgyalások kezdődnek a Kínai Népköztársaság és az Egyesült Államok között. A tárgyalások napirendje: 1. Állampolgárok kölcsönös hazatelepítésének kérdése; 2. Egyéb kérdések

A FELSZABADULÁS ÓTA KÍNÁRÓL MAGYAR NYELVEN MEGJELENT FONTOSABB MŰVEK JEGYZÉKE

Asztafjev: Kína gazdasági kérdései. Szikra 1950.
Burchett W. G.: Épül az új Kína. Szikra 1952.
Epstein I.: Kína forradalma. Szikra 1949.
Jermasov J.: Kína tegnap és ma. Szikra 1953.
Irodalom és művészet az új Kínában. Szikra 1950.
Jakabfi István: Az újarcú Kínában. Szikra 1954.
Jefimov: Kína újkori és legújabbkori története. Szikra 1951.
Jensen F.: Kína győz. Franklin 1950.
Johnson Hewlett: Kína új korszaka. Szikra 1954.
A Kínai Népköztársaság Országos Népi Gyűlésének I. ülésszaka, 1954 szept. 15—28. A Kínai Népköztársaság Alkotmánya. Szikra 1954.
Kisch Egon Erwin: Kína titkai. Szikra 1949.
Mihályfi Ernő: Tízezer kilométer a béke birodalmában (Kína). Úti jegyzetek. Szikra 1952.
Smedley Ágnes: Kína harci dala. Szikra 1948.
Smedley Ágnes: Kína visszaüt. Szikra 1950.
Snejerszon: Kína zenekultúrája. Rövidített kiadás. Művelt Nép 1954.
Szimonov Konsztantyin: Harcoló Kína. Szikra 1950.
Sztálin Kínáról. Szikra 1950.
White T. H.—Jacoby A.: Kínában reng a föld. Magyar Könyvbarátok Kultúregyesülete 1949.
Hu Csiao-mu: A Kínai Kommunista Párt harminc éve. Szikra 1952.
A Kínai Népköztársaság. Szikra 1950.
A Kínai Népköztársaság gazdasági eredményei (1949—1952). Szikra 1953.
Mjakin: A Kínai Népköztársaság. Szikra 1952.
A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság barátsági szerződése. Szikra 1950.
Tajvan — a Kínai Népköztársaság elválaszthatatlan része. Szikra 1951.
Danyko E.: A kínai titok. A porcelán regénye. Új Magyar Könyvkiadó 1950.
Kara-Murza: A nagy kínai parasztháború 1850—1864. Művelt Nép 1954.

Smedley Ágnes: A hosszú menetelés hadserege. Szikra 1950.
Prusek Jaroslav: A kínai nép szabadságharca. Szikra 1950.
Weiskopf: Kantoni utazás. Híradás-elbeszélés-költemény és ami mögötte rejlik. Szépirodalmi Könyvkiadó. 1954.
Tibet. Szikra 1950.
Tibet békés felszabadítása. Szikra 1951.
Mao Ce-tung Válogatott művei. 1. köt. Szikra 1952.
Mao Ce-tung Válogatott művei. 2. köt. Szikra 1953.
Mao Ce-tung Válogatott művei. 3. köt. Szikra 1954.
Mao Ce-tung Válogatott művei. 4. köt. Szikra 1954.

MAGYAR NYELVEN MEGJELENT KÍNAI SZÉPIRODALMI MŰVEK JEGYZÉKE

Csü Jüan Versei. Szépirodalmi Könyvkiadó 1954.
Tu Fu Versei. Új Magyar Könyvkiadó 1955.
Tien Csien: Egy kordé története. Elbeszélő költemény. Szépirodalmi Könyvkiadó 1954.
Mao Tun: Hajnal előtt. Regény. Új Magyar Könyvkiadó 1955.
Te Gi-csen: Pektuszan. A domb. Költemények. Szépirodalmi Könyvkiadó 1952.
Po Csü-ji Versei. Szépirodalmi Könyvkiadó 1952.
Chao Ming (Cao Ming): Energia. Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.
Csao Su-li: Változás Lic Jac Zsuanban. (Változások Licsiacsuangban) Révai Könyvkiadó 1950.
Csou Li-po: Orkán. Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.
Din Lin (Ting Ling): Felkelt a nap a Szangan folyó felett. Regény. Szikra 1950.
Hsi Nai-an: Vízparti történet. Kínai regény a XIII. századból. Athenaeum 1950.
Ma Feng Hszi-zsung: A lüliangi hegyekben. Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó 1952.
Kung Csue—Juan Csin (Kung Csüe—Jüan Csing): Új hősök. Regény. Ifjúsági Könyvkiadó 1954.
Vujang San: A nép szolgája. Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó 1952.
Kínai elbeszélések. Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.
Új kínai elbeszélők. Szépirodalmi Könyvkiadó 1952.
Csao Su-li: Kis Er Hei házassága. Elbeszélések. Szépirodalmi Könyvkiadó 1952.
Lju Paj-jü (Liu Paj-jü): A három harcos. Elbeszélések. Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.
Lu Hszin: Szülőföldem. Elbeszélések. Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.
Lu Hszin: A vihar visszhangja. Elbeszélések, kisebb írások, cikkek. Szépirodalmi Könyvkiadó 1953.
Si Jen: Kínában történt . . . Elbeszélés. Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.

TARTALOM

I. Általános ismertetés 5
II. Államrend 6
III. Fizikai-földrajzi áttekintés 9
IV. Népesség 28
V. Gazdaságföldrajzi áttekintés 34
VI. Régészeti áttekintés 69
VII. Történelmi áttekintés 73
VIII. Fegyveres erők 180
IX. Politikai pártok 184
X. A Kínai Népi Demokratikus Egységfront 191
XI. A Kínai Ifjúság Új-demokratikus Szövetsége 195
XII. A szakszervezeti mozgalom 197
XIII. A Kínai Országos Demokratikus Nőszövetség 201
XIV. A Világbéke Megvédésére és az Amerikai Agresszió Elleni Harcra Alakult Kínai Népi Bizottság 203
XV. A Kínai-Szovjet Baráti Társaság 205
XVI. Sajtó és rádió 207
XVII. Egészségvédelem 211
XVIII. Közoktatás 215
XIX. Természettudományok, technika. Filozófia. Történetírás. Nyelvtudomány 219
XX. Irodalom 259
XXI. Képzőművészet és építészet 279
XXII. Zene 290
XXIII. Színház és mozi 301

Kína történetének időrendi táblázata 310
A felszabadulás óta Kínáról magyar nyelven megjelent fontosabb művek jegyzéke 324
Magyar nyelven megjelent kínai szépirodalmi művek jegyzéke 325

Szerkesztette: Félix Pál.

A címlapot tervezte: Csillag Vera. Műszaki vezető: Széesi Andor.

A könyv szedését 1955. X. 3-án kezdték meg. Megjelent XI. 28-án, 2500 példányban. Tartalmaz 23,2 szerkesztői ívet. Terjedelem 20$^{1}/_{2}$ (A/5) ív. + 1$^{1}/_{8}$ ív melléklet, 2 térkép (72).

8535. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.

KÉPMELLÉKLET

Pekingi utcarészlet

Sanghaj egy részének látképe

Kantoni városrész

Tientsin látképe

Honani parasztok a földreform után elégetik a bérleti szerződéseket (1951)

Aratás a kuangpeji állami gazdaságban

A Pajsa víztároló levezető csatornájának építése

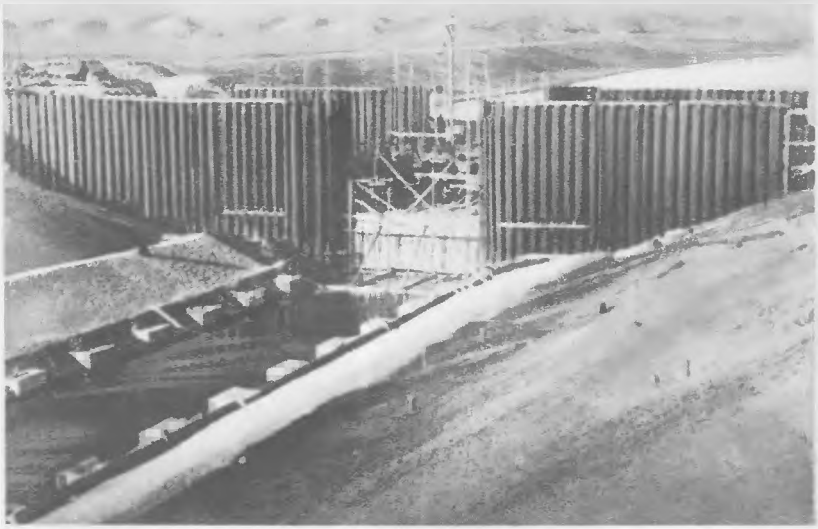

Zsilip a Hnaj folyón (épült 1951-ben)

„Az imperialistaellenes, antifeudális 1919 május 4-e mozgalom"
Csou Ling-esao festménye

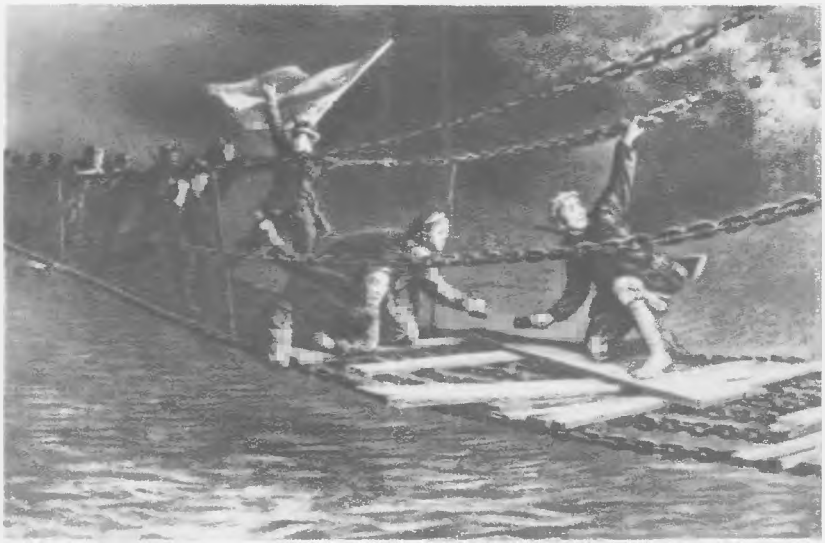

„Át a Luting-hídon". Részlet epizód a Kínai Vörös Hadsereg Hosszú Menetelésének történetéből. Li Cung-csin festménye

„A japánok felett aratott nagy pinghszingkuani győzelem".
Csin Lang és Cao Sze-ming festménye

Parasztok aláírják a Béke-Világtanács felhívását

A 8. Hadsereget segítő népfelkelő osztag a japánellenes háborúban

A Felszabadító Néphadsereg egységei bevonulnak Kantonba. 1949 október

A tanglangi vaspagoda
(X—XI. sz.)

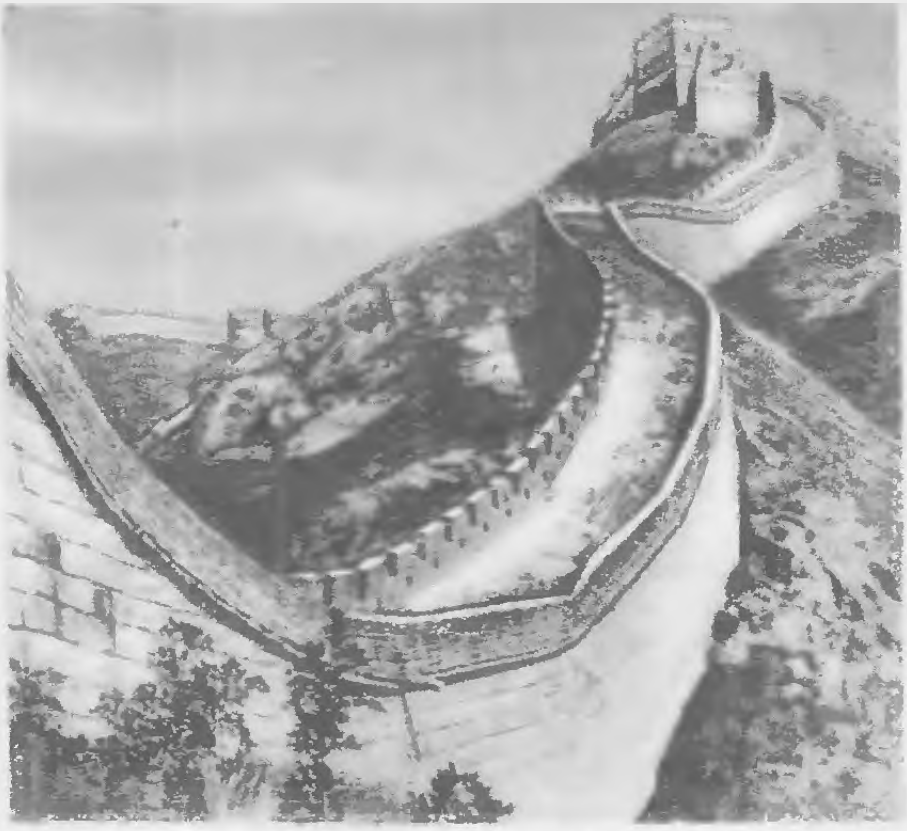

A Kinai Nagy Fal

A „Vadlibák Nagy Pagodája"
Iszlamban

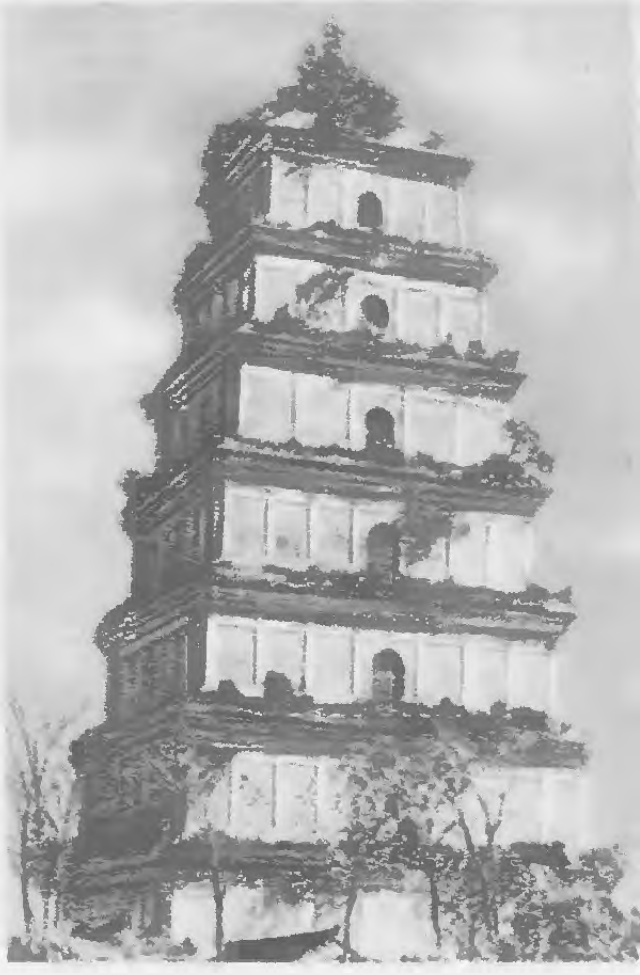

A honani Szung-jüe-sze pagoda

Szárnyas oroszlán

Vágtató paripa

Ló és lovasa

Bazsarózsák
XI. sz. Selyemfestés

Áldozati edény.
ii. e. II. évezred

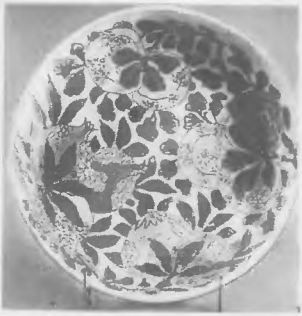

Porcelánedény. XVIII. sz.

Kerámiaedény.
I. e. III. évezred

Kerámiaváza. XIII—XIV. sz.

„Táj, táncoló alakokkal". Selyemfestés

„Falusi sebész". Selyemfestés

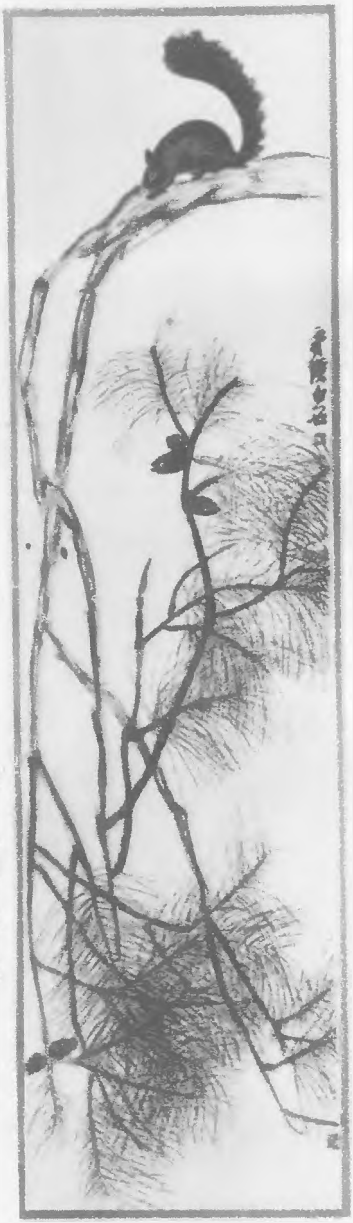

Csi Paj-si: „Mókus". 1930.
Akvarell és tus

Hszü Pej-hung: „Szeleszaniak vizet hordanak". 1940.
Akvarell

Jen Han : „Földesúri ház elkobzása". 1948. Színes fametszet

Ku Jüan : „Élő híd". 1949. Színes fametszet

Pan Jün: „A Nagy Csatorna gátjának javítása". 1950. Akvarell

Vang Csao-ven : Liu Hu-lannak, a nép hősének szobra. 1950

Szao Jü : „Szálljon magasra a béke galambja !" 1950. Plakát

Teng Su : „A stockholmi felhívás aláírása". 1950. Litográfia

Jelenet a „Bástya a villámok hegyén" c. színdarabból

Jelenet a „Szörnyű hosszú" c. színdarabból

KÍNA TÉRKÉPE

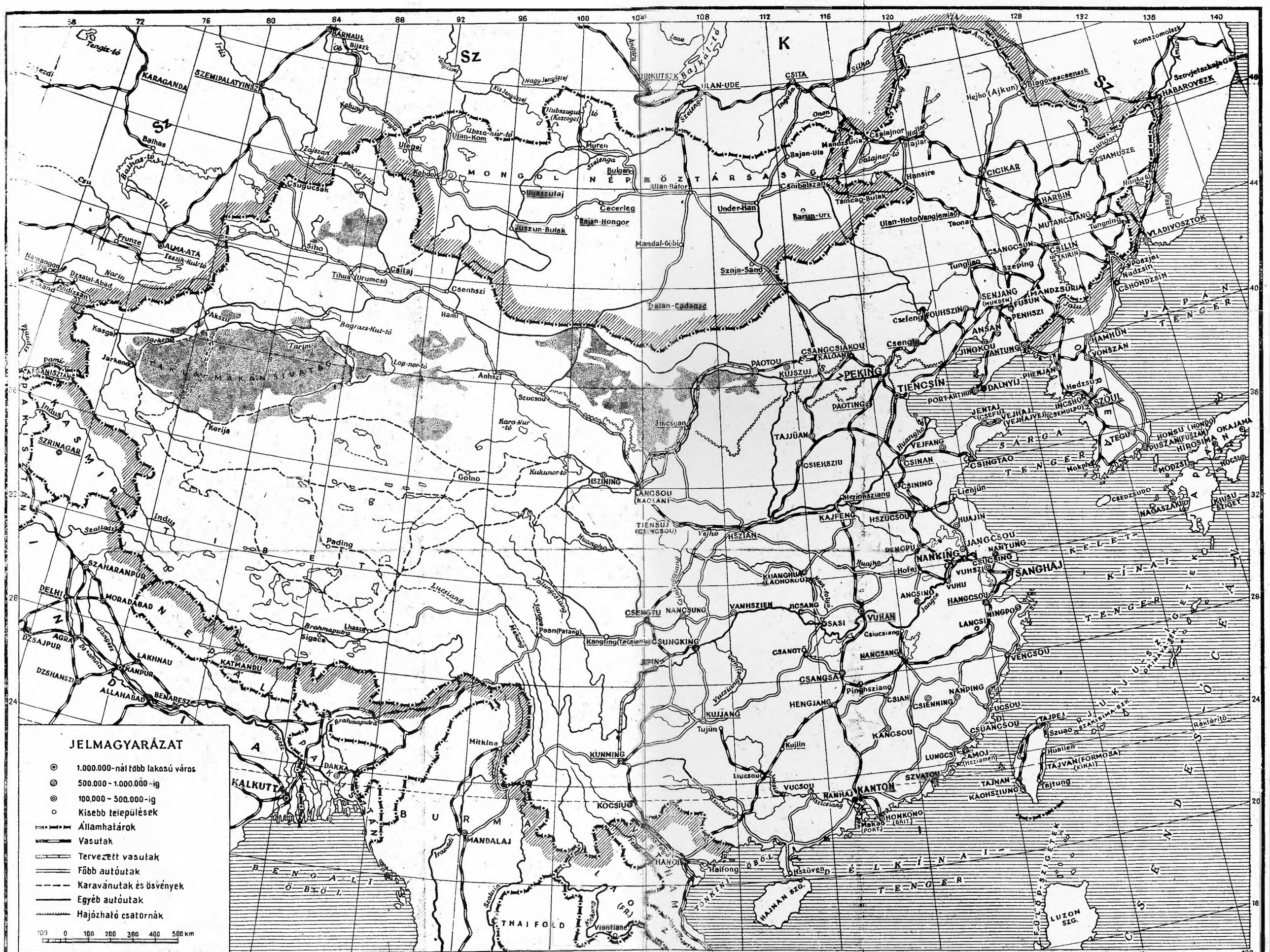

28.— Ft